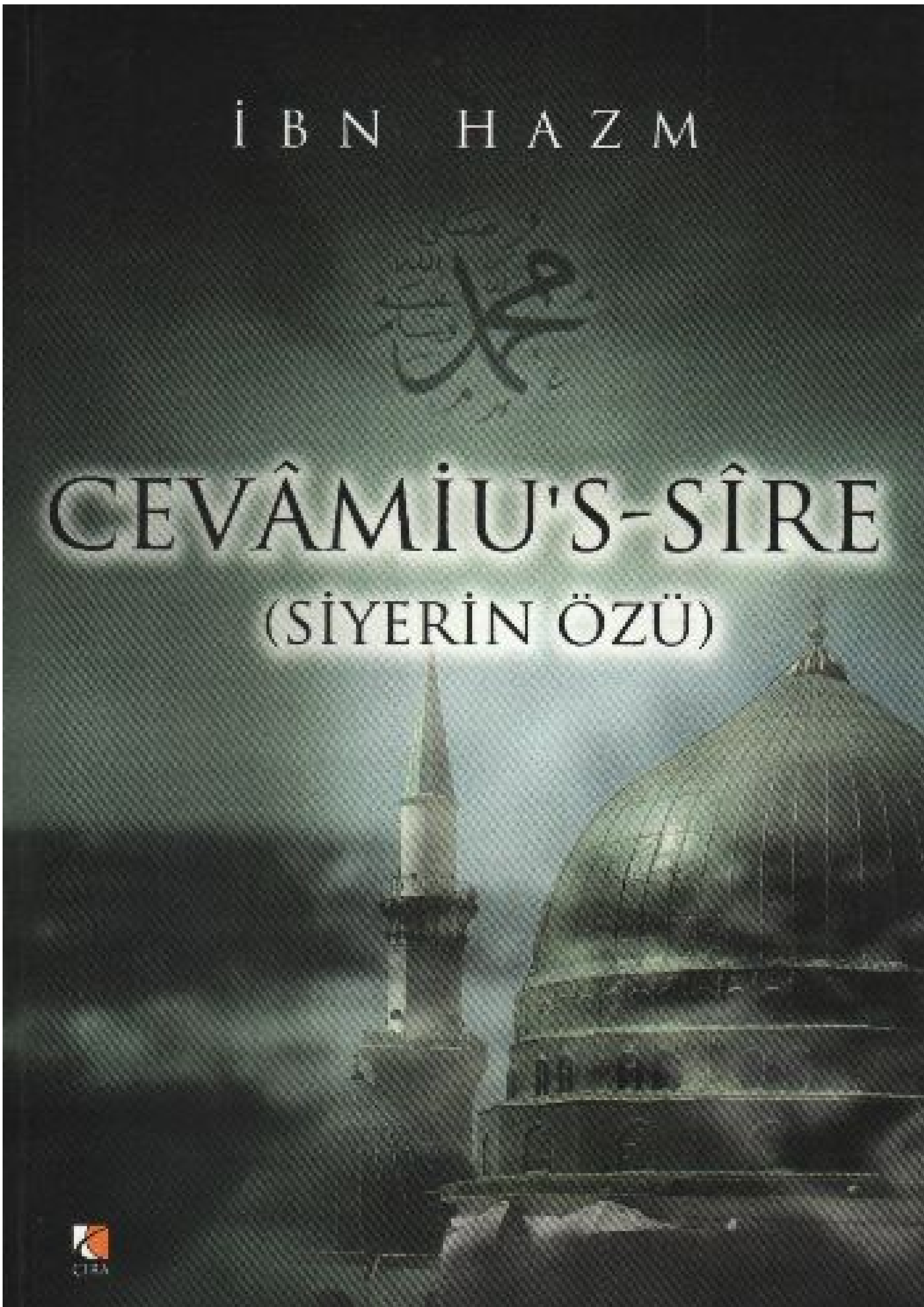
İBN HAZM

GİRİŞ

Mütercimin Önsözü

Hiç şüphesiz Endülüs, İslâm medeniyetini Batı dünyası ile tanıştıran, Doğu ile Batı arasında köprü vazifesi gören yollardan biri ve İslâm medeniyetini zirveye taşıyan bir İslâm devleti idi. İbn Hazm da böyle bir medeniyet ortamında doğup büyümüş ve yetişmiş bir âlimdir.
İbn Hazm, hemen hemen îslâmî ilimlerin her sahasında özellikle de Ensâb sahasında temayüz etmiş parlak simalardan biridir. Şahıslan çokça anmasından ve onların soyları hakkında verdikleri bilgilerden de bu anlaşılmaktadır. Bu garipsenecek bir durum değildir. Zira O, el-Cemharatü fî Ensâbı'l-'Arab adlı eserin yazarıdır.
İbn Hazm'e göre Rasûlullah (s.a.s.)'m sîreti, O'nun peygamberliğini kanıtlayan apaçık bir delildir. Bu yüzden olmalıdır ki siyere büyük bir önem vermiş ve bu sahada yaptığı çalışmalarda her ilim öğrencisinin yararlanabileceği bir uslûb ile eserlerini kaleme almıştır.
İbn Hazm, kendisinden önce yazılıp kaybolan birçok siyer yazarlarından alıntılar yapmış ve bizi bu eserlerin içeriklerinden haberdar etmiştir. İbn Hazm'ın Sîret ile ilgili çalışmaları altıncı yüzyıldan sonraki birçok siyer yazarları tarafından güvenilir birer kaynak olarak kabul edilmiş, onun eserlerinden dolaylı ya da dolaysız alıntılar yapılmıştır. Bu alıntılar, üzerinde çokça tartışılan meseleler hakkında özellikle olayların tarihi ve vuku buldukları zamanı bildirmesi hususunda İbn Hazm'ın özel görüşlerini içermesi ile ayırt edilmektedir. İbn Hazm, çağdaşları arasında da tarihleri hatasız bir biçimde kaydetmede gösterdiği titizlik ile tanınıyordu.
İbn Hazm, tarih konusunda genellikle özetleme metodunu benimsemiştir. Siyerde de aynı metodu takip etmiş ve siyeri kıssa ve şiirlerden soyutlamıştır. Bir çok siyer kitabında analiz ve açıklamaya çalışılan tarihî gerçeklerin nihayetinde varılan nokta, İbn Hazm'ın kısa ifadelerle özetlediği büyük gerçekleri hemen hemen aşmamaktadır. Bundan dolayı olmalıdır ki eserine Cevâmi'u's-Sîre (Siretin Özü) adını vermiştir.
Bir çok ciddi eserde kendisine atıflarda bulunulan bu eserin şimdiye kadar Türkçe'ye tercüme edilmemesini bir eksiklik olarak kabul ettiğimizden, bu değerli eseri Rasûlullah (s.a.s.)'ın yaşam tarzını merak eden okuyucuların istifadesine sunduk.
Cevâmi'u's-Sîre adlı eserin ekinde bulunan İbn Hazm'a ait değişik sahalarla ilgili beş risaleyi de tercüme ettik. Bu risalelerin adlan sırasıyla şöyledir:
1) Tevatür Yolu ile Rivayet Olunan Büyük Şehirlerdeki Meşhur Kıraatlar
2) Hadis Rivayet Eden Sahabenin Adları ve Her Birinin Rivayet Ettikleri Hadislerin Sayısı
3) Fetva Veren Sahabîler ve Verdikleri Fetvaların Çokluğu Sırasına Göre Onlardan Sonraki Neslin İsimleri

4) Ana Hatları ile Rasûlullah (s.a.s.)'dan Sonraki Fetihler
5) Halife ve Yöneticilerin Adları ve Görev Süreleri
Tercümesini yaptığımız Cevâmi'u's-Slre adlı eser ve ekli beş risale, Dr. İhsan Abbâs ve Dr. Nâsıruddîn el-Esed tarafından tahkik edilmiştir. Prof Dr. Ahmed Muhammed Şâkir ise gözden geçirmiştir. Bu kişiler tarafından İbn Hazm'm eserinde olmadığı halde diğer kaynaklardan da istifade edilerek bazı zorunlu ek açıklamalar da yapılmıştır. Bu ilaveler köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir. Dipnotlardaki bilgiler de tamamen bu zâtlara aittir. Gerekli gördüğümüz bazı açıklamaları, mütercime ait notlar olduğunu belirterek parantez içerisinde yazdık.
Eserin metni ve dipnotlar, aslına bağlı kalınarak ve mümkün mertebe hepsi tercüme edilerek aktarılmaya çalışılmıştır. Ne var ki nadir de olsa Arapça'ya özgü olan ve tercüme edilmesinde pek fayda mülâhaza edilmeyen bazı dipnotlar tercüme edilmemiştir.
Çevirinin sağlıklı olabilmesi için gerekli titizliği göstermeye çalıştık. Buna rağmen bazı eksikliklerin olduğu muhtemeldir. Bu nedenle ilim çevrelerinden gelecek eleştirileri şükran vesilesi olarak kabul ederiz. Eserin çevirisini yaptığım sırada yardımlarını gördüğüm değerli mesai arkadaşlarım Dr. Ahmet Ceylan ve Öğr. Gör. Şerif Eroğlu'na teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.
Başarı Yüce Allah'tandır.
M. Salih ARI[1[1]]

Tahkik Edenlerin Önsözü Tarihçi İbn Hazm Ve Nebevî Sîret

İbn Hazm'ın'[2[2]], Rasûlullah (s.a.s.)'m sîretini kaleme alırken, kunaklı, kolay anlaşılır, akıcı bir üslûb ile ve öğrencilerinin rahatça taşıyabileceği küçük hacimli eserler amaçladığını kabul edersek, haktan uzaklaşmamış; gerçeği yakalamış oluruz. Naktu' l-Arûs gibi bir çok tarih risalesinde olduğu gibi, hadîs, kıraat ricali, fetihler ve halifeler tarihi ile ilgili risalelerinde de aynı metodu benimsemiştir. Yazar elinizdeki bu özlü eserinde de, Hz. Peygamber'in sîreti ile meşgul olan her öğrencinin anımsatmadan geçemeyeceği veya açıklamasının zorunlu olduğu temel prensipler ortaya koy-maktadır.
Öğretim ile ilgili bu gaye, İbn Hazm gibi bir âlimi Hz. Peygamber'in sîretini yazmaya teşvik eden önemli bir etkendir. Fakat yegâne neden değildir. Genelde Zahirî mezhebinin özellikle İbn Hazm'ın Sünneti aktarma (nakl) ve çoğaltmaya verdiği değeri bilen kişi, -ki Sîret de bu aktarımın önemli bir parçasıdır- onun, Sîreti yeni, sınırlayıcı ve tanımlayıcı bakış açısıyla ele alışını, mezhebinin bir parçası olarak görür. Nakil, Zahirî mezhebinin önemli bir ilkesidir. Dahası İbn Hazm, bu ilkeyi İslâm milletini di-ğer milletlere üstün kılan bir ayrıcalık olarak kabul eder. İbn Hazm, aktarım metodundaki noksanlık ve aktaranlara duyulan güvensizlik nedeni ile diğer milletleri tenkit eder. Sağlıklı eleştirinin güvenirliliği açısından onları zayıf bulur.
Şu da var ki İbn Hazm'e göre Rasûlullah'm sîreti/yaşam tarzı,1 sadece naklin bir parçası ile sınırlı değildir. Aynı zamanda insanlığın olgunlaşması için de en yüce bir örnektir. Bu yüzden sevilen konusunu bu sahada seçmesinde ve insanlar için kaleme

---

1[1] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 13-15.
2[2] İbn Hazm'ın hayatı için bkz. Humeydî, Kitâbu Cezveti'l-Muktehis, nr.: 708; Feth b. Hâkân, Metmehu l-Enfüs, s. 55; ez-Zehîra, c. 1, s. 140; el-Meğrib, nr: 253; Zehebî, Tezkiretu l-Huf-fâz, c. 1, s. 341; Lisânu'1-Mîzân, c. 4, s. 198 - 202; Yine bakınız: Prof. Said el-Efğant'nin "İbnu Hazm el-Endelûsî ve Risâleiühû fi'l-Mufûdeleîi beyne's-Sahâbe" adlı eserinin önsözü ve Asin Palacios'un İbn Hazm hakkındaki eseri.

aldığı eserini, kolay, anlaşılır ve gerçekleri açıklayıcı bir şekilde yazmasında bir tuhaflık olmasa gerektir. Kuşkusuz ki bir kişi: "Kim âhireîin hayrım, dünyanın hikmetini, yaşam tarzının adaletini, güze! ahlâkın tümünü kuşanmayı ve erdemlilikleri büsbütün kazanmayı dilerse, Allah'ın elçisi Muhammed (s.a.s.)'e uysun; mümkün olduğu kadar O'nun ahlâkım ve yaşam tarzını kendisine dayanak yapsın."3[3] şeklinde bir inanca sahipse, ona, siyer ile ilgisini artıran etkenler ve onu yeniden yazmaya teşvik eden nedenler konusunda fazla soru sorulamaz.
İbn Hazm'e göre Rasûlullah (s.a.s.)'m sîretinin, O'nun peygamberliğini kanıtlayan apaçık bir delil olduğunu öğrendiğimizde ise, yukarıda zikredilen gerekçelere ek olarak durum, güç ve derinlik bakımından daha fazla ciddiyet kazanır. Gerçekten mucize, peygamberliği ispatlayan delillerdendir. Ne var ki Rasûlullah (s.a.s.)'m sîreti, güç ve delâlet açısından diğer maddî mucizelerden daha üstün bir mucizedir.
İbn Hazm der ki: "Muhammed (s.a.s.)'in sîreti, üzerinde düşünüp taşınana O'nu doğrulamayı kaçınılmaz kılar. O'nun gerçekten Allah'ın elçisi olduğuna tanıklık eder. Şayet Rasûlullah (s.a.s.)'ın sîreti dışında başka herhangi bir mucizesi olmasaydı sîret tek başına yeterli olurdu."4[4]
Ebû Muhammed [İbn Hazm] bu görüşünü örneklerle açıklar ve der ki: "Şöyle ki: Dediğimiz gibi Rasûlullah (a.s.), cehalet ülkesinde ortaya çıktı. Okuma ve yazması yoktu, iki defadan başka asla bu ülkenin dışına çıkmadı. Bunlardan ilki çocukken amcası ile birlikte Suriye topraklarına gidip geldikleri seyahattir. Diğeri ise yine Suriye'ye yapmış olduğu seyahattir. Bu seyahatinde Suriye de fazla kalmadı ve kavminden asla ayrılmadı. Daha sonra Yüce Allah, Arapların tümünü ona boyun eğdirdi. O ise ne kendisini ne de yaşam tarzım değiştirdi. Öyle ki, vefat ettiğinde ailesinin geçimini sağlamak için çok değil birkaç sa'5[5] arpa karşılığında zırhını rehin .bırakmıştı. Mülkiyetinde bir dinar ya da bir dirhem olduğu halde sabahlamadı asla. Bulabildiğini yerde (oturarak) yerdi. Eliyle ayakkabısını onarır, elbisesini yamardı. Başkasını kendisine tercih ederdi. Erdemli ashabından biri Yahudi düşmanları arasında Öldürüldü ki onun ölümü bir ordunun yıkımına denkti. Buna rağmen düşmanlarına eziyet etmek için bunu gerekçe göstermedi. Zira Yüce Allah, düşmanla savaşmayı henüz farz kılmamıştı. Yine bununla onların veya onlardan birinin kanını akıtmayı veyahut mallarım elde etmeyi amaçlamadı. Aksine kendisi (Müslümanların zekâtından) onun yüz dişi deve fidyesini verdi. Halbuki O, bu durumda güçlenebilmek için bir deveye bile gereksinim duyuyordu...."6[6]
tbn Hazm, Rasûlullah (s.a.s.)'m yaşam tarzını, işte bu bilinç ile, bizzat bu üslûb ile kaleme aldı. Hatırı sayılır bir titizlik ile eserinin iki bölümünü diğer bölümlerden ayınp onlara çokça önem verdi. Bunlar: "Rasûl'un Belirtileri" ile "Rasûlullah (s.a.s.)'ın Ahlâk ve Şemaili" adlı bölümlerdir. Bu iki bölüm İbn Hazm'm diğer kitaplarında7[7] da tekrarladığı konulardır. Zira bu bölümler, Rasûlullah (s.a.s.)'ın peygamberliğine tanıklık etmektedirler. "Rasûlullah (s.a.s.)'m Ahlak ve Şemaili" adlı bölüm, ahlakî olgunluğun pratik yönünü temsil etmektedir.
İbn Hazm, kendilerinden alıntılar yaptığı kaynakları arasında iki eserin adını anmaktadır. Bunlar: "Târîhu Ebî Hasan ez-Ziyâdf ile "Târîhu Halife b. Hayyât"8[8] adlı

3[3] İbn Hazm. Mudâvâtu n-Nüfus ve Tehzîbu'I-Ahlâk, nşr. Muhammed Ethem el-Kütubî, Mısır, s. 13.
4[4] el-FaslfTl-MiIe!, II, 90.
5[5] Sa' bir hacim birimidir. (Çev.)
6[6] Aynı eser; Ayrıca bkz. Cevâmi'u's-Sîre, s. 41.
7[7] Mesela bkz. el-Fasl, s. 86.
8[8] Bkz. Cevâmi'uSSîre, s. 33, 35, 36, 39.

eserlerdir. Bunlar kaybolan eserlerdendirler. Onlardan geriye bazı tarih kitaplarında serpiştirilmiş alıntılar kalmıştır. İbn Hazm'ın bu kitapları görüp görmediğim ya da onlardan dolaylı alıntılar yaptığını bilmiyoruz. Kuşku duyulmayan bir nokta var ki o da, "Târîhu Halife b. Hayyât" adlı eserin Bakî b. Mahled [9[9]]rivayeti ile Endülüs'e erken bir dönemde ulaşmış olduğudur. Bakî b. Mahled ise, İbn Hazm'e göre tefsircile-rin ve hadisçilerin üstadıdır. Cevâmi'u's-Sîre adlı eserin genel yapısı bize İbn Hazm'm çoğunlukla İbn İshâk'in es-Sîre adlı eserine dayandığını göstermektedir. Özellikle Rasûlullah (s.a.s.)'ın gazvelerinden teker teker söz edip, her gazveye katılan hem Müslüman ve müşriklerin hem de savaşta
şehid düşen Müslümanların adlarını sıralarken bu gerçek daha da belirginleşir. Öyle ki, onun bu konularda îbn İshâk'ın rivayetine olan sıkı bağlılığı, bizi şimdiye kadar pek bilinmeyen bir gerçekten haberdar etmektedir. Kuşkusuz ki İbn Hazm, gerçek manada neseb ilmi (soy bilimi) ile ilgili konulara dikkat edip gözetmiştir. Şahısları çokça anmasından da bu anlaşılmaktadır. Bu garipsenecek bir durum değildir. Zira O, el-Cemharatü fi' l-Ensâb adlı eserin yazandır. Asıl anlaşılması zor olan husus şudur ki, onun es-SÎ-re adlı eserinde neseb ile ilgili konularda bizzat tbn İshâk'ın rivayetini ter-cih ettiği halde, el-Cemharatü fi'l-Ensâb adlı eserinde ise bu rivayetleri hiç almamış olmasıdır. Belki bu iki kitabı birbirinden uzak iki ayrı dönemde yazmıştır. Ya da el-Cemharatü fi'l-Ensâb adlı eserinin kaynaklan, İbn İshâk'ın rivayetini içermeyen diğer kitaplardır, denilebilir.
İbn HaznVın, Rasûlullah (s.a.s.)'m sîreti/yaşam tarzı konusunda geniş çaplı etütler yapmış olduğunu, kapsamlı ve ciddi bir şekilde siyere önem verdiğini kesin bir şekilde bilmekteyiz. O, Rasûlullah (s.a.s.)'m sîreti konusunda yazılan kitapların çoğunu görmüştür. Bunlar arasında Mûsâ b. Ukbe'nin Meğâzî, Saîd b. Yahya el-Umevî'nin Kitâbu's-Siyev, Ebû Dâvûd es-Sicistânî'nin A 'lâmu'n-Nübüvve ve Ebû Ca'fer Ahmed b. Kuteybe'nin A'lâmu'n-Nübüvve adlı eserleri anılmaya değerdir. Bütün bu kitaplar ve diğerleri Endülüs topraklarına sokulmuş, Endülüslüler arasında hem rivayet edilmiş hem de etüt edilerek elden ele dolaşmıştır.[10[10]]
İbn Hazm kendisinden önce, siyer yazımı konusunda üstadı, çağdaşı ve "'ed-Düreru fi ihtisarı 1-Meğâzî ve's-Siyer" adlı eserin yazarı Ebû Ömer b. Abdilberr'in yaptıklarından haber vermektedir. Fakat İbn Hazm'a hangi alanlarda dayanaklık ettiğini bize gösterebilecek bu eserin tam ya da yeterli bir nüshasına sahip değiliz. Ne var ki az da olsa İbn Seyyidi'n-nâs'ın, yukarıda adı geçen Ebû Ömer'in kitabından[11[11]] alıp koruduğu alıntılar, İbn Hazm'ın üstadından çok az değişiklikler yaparak çeşitli alıntılar yaptığı görüşünü pekiştirmektedir. Aksi taktirde her iki yazarın -İbn Hazm ve İbn Abdilberr'in- elimize ulaşmayan üçüncü bir kaynaktan alıntılar yaptıklarını varsaymamız gerekecektir.
İbn Abdilberr'in siyer ile ilgili eserinin İbn Seyyidi'n-nâs dışında daha sonra gelen yazarlarca yaşatılmaması ve İbn Hazm'ın altıncı yüzyıldan sonraki bazı siyer yazarları tarafından güvenilir bir kaynak olarak kabul edilip onun eserlerinden dolaylı ya da dolaysız alıntılar alınması hususu oldukça ilginçtir. İbn Kesîr, bu hususu bir kez el-Bidâye ve'n-Nihâye adlı eserinde, bir kez de yine siyer ile ilgili özlü ve kısa eseri "el-Füşûl" da olmak üzere iki defa belirtmektedir. El-Makrizî, diğer yazarlara göre daha

[9[9]] Fihristti İbni Hayr, s. 230.
[10[10]] Fihristi İbnu Hayr, s. 230 – 237.
[11[11]] Bkz. Vyûnu1-EserfiFünûni'1-Meğâzî've'ş~Şemâili ve's-Styer^l, 110; Cevâmi'u's-Sîre*de-ki işaret için bkz. dipnot I, s. 52.

çok alıntı yapmıştır. Öyle ki Onun İmtâ'u'l-Esmâ adlı eserinin yayınlanmış olan kısmında, îbn Hazm'ın Sfre'sinden on beş alıntı bulunmaktadır. El-Mevâhibu'l-Ledünniyye adlı eserin yazarı, es-Sîre'den alınmış bir metin iktibas etmiştir. Diyarbekrî de, bizzat bu metni Târîhıı'l-Hamîs adlı eserine almıştır.
Bu alıntılar, üzerinde çokça tartışılan meseleler hakkında özellikle olayların tarihi ve vuku buldukları zamanı bildirmesi hususunda, İbn Hazm'ın özel görüşlerini içermesi ile ayırt edilmektedir. Hiç kuşkusuz yapılan alıntı örneklerinden birkaçını anmak, es-Sîre adlı bu eserin değerinin bir yönünü açıklayacaktır. Bu alıntılardan bazı örnekler şunlardır:
a) Ebû Muhammed b. Hazm'ın da belirttiği gibi, bu tarihte Muhacirleri korumak üzere zekât da farz kılındı. Bazıları ise, İbn Hazm'in zekâtın ne zaman farz kılındığının tesbiti konusunda başarısızlığa uğradığını söylemişlerdir.[12[12]]
b) Hafız Ebû Muhammed AH b. Ahmed b. Saîd b. Hazm dedi ki: İnsanlar Beni Mustalik Gazvesi'nden döndüklerinde, iftiracılar (ehl-i ifk) ağızlarına geleni söylediler. Bunun üzerine Yüce Allah tarafından mü'minlerin annesi Âişe (r.a.)'nin suçsuz/iffetli olduğu konusunda vahiy nazil oldu. Sa'd b. Mu'âz'm, Sa'd b. Ubâde ile bu konuda bir tartışmasının olduğu sahih kitaplardan bize rivayet olunmuştur. Ancak bize göre bu bir yanılgıdır. Zira Sa'd b. Mu'âz'ın, Benî Kurayza fethinin hemen ardında vefat ettiği şüphe götürmez bir gerçektir. Benî Kurayza fethi, H. 4. yıl Zilka'de ayının sonunda meydana gelmişti. Benî Mustalik Gazvesi ise, Sa'd'm vefatından bir yıl sekiz ay sonra, H. 6. yılın Şaban ayında olmuştur. Oysa Sa'd b. Mu'âz ve Sa'd b. Ubâde arasında meydana geldiği söylenen münâkaşa, Benî Mustalik Gazvesi'nin ardından elli günü aşkın bir süre sonra meydana gelmiştir.
c) Bazıları diyorlar ki: Müslümanlar Hudeybiye umresinde 700 kişi idiler, îbn Hazm diyor ki: Bu kesinlikle ciddi bir yanılgıdır. Kuşkusuz bir şekilde doğru olanı ise, bu saymm 1.300 ile 1.500 arasında olduğudur.
Yukarıdakiler ve bunlara benzer çok sayıdaki örnekler Cevâmi'u's-Sî-re'nin ayrıcalığını, siyerler arasındaki eşsizliğini ve tarihçi İbn Hazm'm tarihçilikte izlediği metodun farklılığını ortaya koymaktadır.
Alıntılanan metnin analizinde yapılan bu ciddi titizlik; araştırma, inceleme ve karşılaştırmadan sonra tercihe şâyân doğru rivayetin seçimi; acele davranmak ve gerekli duyarlılığı göstermemekten kaynaklanan yanılgıların düzeltilmesi,... Tarihçi İbn Hazm için hiç kimsenin inkâr edemeyeceği ayrıcalıklar işte bunlardır. Yazılarında hakim olan kesin sonuç raporu bildiren ifadeler, bu ayrıcalıklar ile birlikte çok görülmez. Bu ifadeler ile birlikte sürekli onun "kaçınılmazdır", "kuşkusuzdur" sözleri hoş karşılanır. Zira sadece ve sadece samimi araştırmaya, kesin ve sağlam alıntıya dayanan güvenirlilik, İbn Hazm'e bu kesin pekiştirici sözleri yazdırmıştır. İbn Hazm, çağdaşları arasında tarihleri hatasız bir biçimde kaydetmede gösterdiği titizlik ile tanınıyordu. Öyle ki öğrencisi el-Humeydî, üstadının rivayeti ile çelişen başka bir rivayet ile karşılaştığında: "Ebû Mu-hammed tarihleri daha iyi bilir." veya bu anlamda sözler söylemeyi adet haline getirmişti[13[13]].
Bu yüzden olmalıdır ki bu sîret, olayların tarihi konusunda tereddütsüz kesin görüş içeren bir eser olarak günümüze gelmiştir. Bunun böyle olması sadece tarihçi İbn Hazm'm titizliği ve hatasız kayıt edişinden dolayı değil; aksine onun hicrî tarih

---

[12[12]] Imtâu'l-Esmâ, 50; Cevâmi'u's-Stre, 97.
[13[13]] Mesela bkz. Cczvetu l-Mıtkfcbis, s. 275.

konusunda bağımsız bir görüşe sahip oluşun-dadır. Zira İbn Hazm, Rasûlullah'm içinde hicret ettiği ay olan Rebî'ulev-vel ayını hicrî yılın başı olarak kabul etmiştir. Yine bizzat bu tarihi esas alarak siyer ile ilgili olayların tarihini yazmıştır. Bu davranışıyla, Hz. Ömer döneminden günümüze kadar ve günümüzden Allah'ın dilediği ana kadar Müslümanların tamamının üzerinde karar kıldıkları hicrî tarihe yani, Muharrem ayının hicrî yılın ilk ayı olarak kabul edilmesine muhalefet etmeyi kastetmiyordu. Onun yaptığı, tarihsel açıdan vakit belirlemeye daha fazla titizlik göstermek ve tarihsel olguya daha fazla yaklaşmaktır..
Özellikle tarihçilerin, Vâkıdî'nin, "Bu olay -Örneğin- Rasûlullah'm Medine'ye hicretinin 15. veya 16. ayının başında oldu." sözü gibi ifadelerden vazgeçip; "Bu olay veya şu hadise ikinci veya üçüncü yılda oldu." dediklerinde, bu durum daha iyi anlaşılır. Zira Muharrem ayı hicrî yılın başı olarak kabul edildiğinde, bu iki tabir arasında fark birkaç aya varmaktadır.
Evet, olayların zamanını belirleme noktasında, değişik görüş farklılıkları bulunmaktadır. îbn Hazm'ın görüşü de onlara yeni bir görüş katmaktadır. Şu da var ki İbn Hazm'm görüşlerine eklediği güven sayesinde biz de ona dayanıp onun görüşlerini tercih ediyoruz. Sadece bu görüş, zekâtın farz kılındığı ya da belli bir savaşın tarihini güvenilir bir biçimde bize iletir.
Bu itimat, özgüvendeki aşırılığa ve belli bir görüşün sadece görüş olarak kabul edilip sayılmasına dayanmamaktadır. Aksine titizlik ve kapsamlı incelemeye dayanmaktadır. İbn Hazm'ın bütün bunları nasıl becerebil-diğini, ifk olayında, Sa'd b. Mu'âz ile Sa'd b. Ubâde'ye nisbet edilen tartışma konusunda ve benzeri örneklerde olduğu gibi birçok olayın tarihlerinde düşülen yanılgıları nasıl düzeltebildiğim daha önce görmüştük. Bu ise, İbn Hazm'm sahih hadisi, meğâzî sahiplerinin diğer tüm rivayetlerine üstün tutması nedeniyle, konusunu ve zamanını göz önünde bulundurarak tarihsel problemlerin çözümünde kendisine belli bir metot edindiğini ortaya koymaktadır.
Bu aşırı titizlik ve güvenilir kaydetme ile uyum içerisinde olan diğer bir nitelik de, Ebû Muhammed İbn Hazm'm sözü dış görünümü (zahiri)ne göre ele alıp yazmasıdır. Kuşkusuz Sîret, Özelliği ve özlü yapısı gereği İbn Hazm'e mezhebini desteklemek için nasslardan hüküm çıkarma konusunda serbest davranma fırsatı tanımamıştır. Bu yüzden olayları yorumunda, Zâhirîlik pek açığa çıkarılmak istenmemiştir. Ne var ki bu mezhebî yorum, bu dar alanda fırsat buldukça, İbn Hazm'ın şöhret kazandığı hasmı karşısında nassa tam güven duyan kararlı mizacı gereği nadiren de olsa ortaya çıkmıştır.
Benî Kurayza Gazvesi konusunda zikrettikleri buna en açık örnektir. Rasûlullah (s.a.s): "Herkes ikindi namazını Benî Kurayza'da kılsın." diye buyurduğunda, Müslümanlar kalkıp oraya doğru hareket ettiler. Yolda ikindi namazı vakti sona ermek üzereydi. Bunun üzerine bazı Müslümanlar:
"Namazın vaktini ertelemekle emir olunmadığımıza göre namazımızı kılacağız." diyerek namazlarını kıldılar. Bazıları ise: "Her ne olursa olsun başka hiç bir yerde değil, sadece Rasûlullah'ın bize emir buyurduğu yerde namazımızı kılacağız." diyerek, ancak geceleyin ikindi namazlarını kılabildiler. Durum Rasûlullah'a iletilince, hiç bir gruba gücenmedi, onları azarlamadı. İbn Hazm, bu olayı aktardıktan sonra diyor ki: "Azarlama konusuna gelince, ancak günahı bilerek ve arzulayarak işleyen azarlanır. Ama her kim iyi niyetle yorumlarsa -her ne kadar yaptığı eylem doğru değilse de-azarlanamaz. Yüce Allah biliyor ki, şayet biz orada olsaydık birkaç gün geçseydi bile

ikindi namazını Benî Kurayza'nın dışında başka bir yerde kılmazdık. İkindi namazının o gün Benî Kurayza'ya nakli ile Müzdelife gecesi akşam namazının yatsıya, Arefe günü ikindi namazının öğle vaktine nakli arasında hiç bir fark yoktur. Bu konuda itaat etmek zorunludur."[14[14]]

İbn Hazm, tarih sahasında sadece yukarıda sözü edilen şekilde doktrin sahibi olmak ile yetinmemiştir. Bunun yanında o hiddet ve sertliği çağrıştıran dürüst ve insaflı tarihçi olma niteliğinin tadına da varmıştır. Dürüstlüğü sadece naklin bir çeşidi olan sîret yazımına özgü değil, onun genel geçer özelliğidir. Tarih konusunda yazdığı her alanda bu dürüstlüğünü göstermiştir.

İbn Hazm'ı, İbn Hayyân gibi, "Ümeyye Oğulları'nın yandaşı idi; onların dışında kalan Kureyşlilerden yana değildi." şeklinde[15[15]] itham etmek, insaf kalıplarına sığmaz. Sözü ve pratiği ile hak ve hakikatin öğrencisi ve âşığı olan bir kişiye bu ve buna benzer suçlamalarda bulunmak büyük bir kötülüktür.

Şayet İbn Hayyân, Endülüs'teki Emevîleri kastetmişse, İbn Hazm, onların İslâm'ın buyruğuna sarılıp onun uğrunda cihâd ettiklerini biliyor ve o açıdan onları övüyordu. Fakat doğudaki Emevîleri kastetmişse, İbn Hazm'ın yazdıkları arasında onların tarafgirliğini çağrıştıran bir şeye rast-lanamaz. Zira halifeler tarihi ile ilgili yazdığı risalesinde, İbn Zübeyr'i imam olarak gördüğünü; Mervân b. Hakem'i de ona karşı isyan eden biri olarak kabul ettiğini belirtmektedir. Halifelik konusunda Mervân'a hiçbir hak tanımaz[16[16]] Diğer bir yerde ise Mervân b. Hakem hakkında şöyle diyor: "Mü'mİnlerin emîri Abdullah b. Zübeyr'e isyan etmeden önce Mervân'in adaletini zedeleyecek bir kusurunu bilmiyoruz. Allah her ikisinden de razı olsun."[17[17]] Harre olayını anlatırken diyor ki: "Bu olay islâm'ın en büyük musibeti ve yıpratıcısıdır. Zira Müslümanların erdemlileri, yaşamını sürdüren sahabîler ve tabiînin ileri gelen seçkin Müslümanlanndan bir kısmı, savaşta açıkça zulmedilerek bir kısmı da hapsedilerek öldürüldüler."[18[18]] Abdullah b. Zübeyr'in öldürülmesi hakkında da şöyle demektedir: "Abdullah b. Zübeyr'in öldürülmesi islâm toplumunda meydana gelen musibet ve yıkımlardan biridir. Zira Müslümanlar onun açık zulüm ile öldürülmesi, asılması ve Harem'e tecavüz edilmesi nedeniyle haksızlığa uğramışlardır"[19[19]]

Bu tür sözler, Emevîlerin tarafgiri veya onların döneminde meydana gelen her olay için mazeret bulmaya çalışan biri tarafından defalarca tekrarlanmaz.

İbn Hazm, tarih konusunda genellikle özetleme metodunu benimsemiştir. Siyerde de aynı metodu takip etmiş ve siyeri kıssa ve şiirlerden soyutlamıştır. Fetihler ve halifeler tarihi ile ilgili konuları Naktu'l-Arus adlı eserinde ele almıştır. Bu iki alanın dışındaki diğer alanlarda da aym metodu uygulamaya çalışmıştır.

Bu açıdan bakıldığında İbn Hazm'ın çalışmaları, birbirinden uzak değişik şeyleri bir konu başlığı altında toplamasıyla diğer çalışmalardan temayüz eder. Şöyle ki, o bir bölüm oluşturarak onda Rasûlullah'ın emirlerini sıralıyor, diğer bir bölümde seriyyelerini, üçüncü bir bölümde ise çocukları ve hanımlarını anlatıyor.

Bazen de orijinallik ve ciddiliği amaçlayarak bir başlık altında sadece bir maddeyi ele almaktadır. îşte bu başlıklardan birkaçı: Babalarının Hayatlarında Halife Olarak Görevlendirilenlerin İsimleri, Büyük Kardeşleri Hayatla Oldukları Halde Yöneticilik

---

[14[14]] Bkz. Cevâmi'u's-Sîre, 192; Ayrıca bkz. İbn Kesîr'in bu konudaki dipnotu, c. IV, s. 118.

[15[15]] İbn Saîd, el-Mağrib, thk. Dr. Şevki Dayf, Dâru'I-Meârif Matbaası, c. IV, s. 355.

[16[16]] İbn Hazm'ın, hidâyete erdiren halîfeler hakkındaki risalesi, Cevâmi'u'sSîre eki, s. 359-360.

[17[17]] İbn Hazm, el-Muhallâ, I, 236.

[18[18]] İbn Hazm'ın halifeler hakkındaki risalesi, Cevâmi'u's-Sîre eki, s. 357.

[19[19]] İbn Hazm'ın halifeler hakkındaki risalesi, Cevâmi'u'sSîre eki, s. 360.

(Halifelik) Yapanlar, İki İsimli Halifeler, En Az Ömürlü Halifeler, Kureyşli Olmayan Halifeler v.s.[20[20]] Şüphesiz bu risaleler belli bir konu etrafında odaklandığından, ilim öğrenmek isteyen öğrenciler için büyük çaba harcamadan farklı maddelere kolayca ulaşmayı sağlamaktadır.
Bu metottan İbn Hazm'ın kitap okuduğu sırada sürekli notlar aldığı ortaya çıkmaktadır. Bu risaleler ve benzerleri tesbit edilen bu notların bir araya getirilmesi neticesinde yazılmıştır. İbn Hazm, bu tarzda risale yazanların ilki değildir. İbn Kuteybe el-Ma'ânf; İbn Habîb el-Muhabber adlı eserlerini bu metotla hazırlayarak ona öncülük etmişlerdir. Güçlü, özlü ve kısa ifadeler arasında serpiştirilmiş bu doğru bakış açıları, İbn Hazm'ın didaktik metodunun en büyük göstergesidir. Öyle ki onun Emevî ve Abbasî devletleri hakkında aşağıya alıntıladığımız sözlerinde olduğu gibi bu ifadeler, uzun tarihî olaylar için bir form içermektedir: "Emevîler Devleti sona erdi. Bu devlet, belli başlı bir başkent edinmeyen Arap bir devletti. Yönetime geçen hemen hemen her yönetici, halifelikten önce ikamet ettiği şehirde ve oturduğu evde oturmaya devam etti. Fazlaca mal biriktirmediler. Çokça saray yapmadılar. Müslümanların malt işlerini çözmek veya onları efendi yapmak sözünde bulunmadılar. Onlarla köle efendi şeklinde yazışmadılar. Onlardan yerlere kapanmalarını, el ve ayak Öpmelerini istemediler. Onların tek amacı, en uzak yerleşim birimine varıncaya kadar görevlendirme ve görevden uzaklaştırma konusunda ahalinin onlara gerçek manada, boyun eğmesidir..." Daha sonra ise Abbasîler Devleti hakkında şöyle demektedir: "Abbasîler Devleti Arap olmayan (acem) bir devlet idi. Bu devlette Arapların defterleri kapandı. Yönetime Horasan acemleri hakim oldu. Yönetimde ısırgan saltanata ve gerçek kisrâlığa dönüldü. Abbasîler, hiç bir sahabîye (Allah hepsinden razı olsun) açıkça sövmediler. Buna karşın Emevîler, Hz. Ali'yi ve onun gerek Fâtımatu z-Zehrâ'dan olma pâk evladını gerekse diğer evlâdını (Allah hepsinden razı olsun) lanetlemişlerdi. Sadece Ömer b. Abdilazîz ve Yezîd b. Velîd (rh.a.), bu lanetlemeyi yapmamışlardı. Zira onlar bu eylemi caiz görmemişlerdi. Ebû'l-Abbâs'in hakimiyeti döneminde Müslümanlar ayrılığa düştüler, iki Zap nehirlerinin kesiştiği yerden başlayarak denize taraf Afrika önleri ve Sudan bölgeleri ile ilişkileri kesildi. Bu bölgelere Haricî grupları, Şî'a ve Mu'tezile toplulukları egemen oldular....)[21[21]]
.Az sayıdaki bu özlü sözcüklerle tarihçi İbn Hazm, bu iki büyük devletin hayatındaki genel bilinci tasvir edebilmiştir. Biz tarihî gerçekleri her ne kadar analiz ve açıklamaya çalışırsak çalışalım, nihayet varacağımız nokta hiç bir zaman İbn Hazm'in kısa ifadelerle özetlediği büyük gerçekleri aşmayacaktır. [22[22]]

Es-Sîre Ve Tahkikinde Yaptığımız İşlemler

Zehebî, İbn Hazm'm "es-Sîretu n-Nebeviyye" adında bir kitabının olduğunu zikreder.[23[23]] Sehâvî ise, meğâzî ve siyer kitaplarından söz ederken: "İbn Hazm, siyer sahasında bir kitap yazmıştır."[24[24]] demekte; ancak kitabın adını açıkça anmamaktadır. Tahkikini yaptığımız nüshanın ilk sayfasında İbn Hazm'ın bu eserinin adı "Kitâbu'sSîretVn~Nebeviyye" olarak yazılmıştır. Daha sonra " et-Tevâtîbu'l-

---

[20[20]] Bkz. İbn Hazm'ın, Naktu l-Arûs adlı eserinin değişik sayfalan.
[21[21]] İbn Hazm'ın halifeler hakkındaki risalesi, Cevâmi'u's-Sîre eki, s.365-366.
[22[22]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 17-27.
[23[23]] Tezkirem't-Huffâz, İbn Hazm biyografisi.
[24[24]] el-İ'lân bi't-Tevbth, 89.

İdâriyye"[25][25] adlı eserde, et-Tahrîc kitabının yazarı el-Huzâî'nin kendilerinden aktarmalarda bulunduğu kitaplar arasında, İbn Hazm'ın "Kitâbu Cevâmi'u's-Sîre" adlı bir eserinden söz edildiğini gördük.[26][26] El-Huzâî, sekizinci yüzyıl (710-781) yazarlarındandır. Hiç kuşkusuz eseri bu şekilde adlandırması, onun bir tasarrufu değil-dir. Zira el-Huzâî, bu kitabı "es-Sîretu'n-Nebeviyye" şeklinde adlandıra-bilme imkânına sahip olduğu halde, eser için yeni bir isim icat etmeyi gerekli kılacak hiç bir haklı neden gösteremez.

"Cevâmi'u's-Sîre" adı, elimizdeki sîret kitabına daha çok yakışıyor. Bu esere en uygun isim de bu tür adlardır. Çünkü yukarıda nitelediğimiz İbn Hazm'ın metodunu en iyi anlatan sözcük, hiç kuşkusuz "cevâmi' (özlü, kapsamlı)" kelimesidir. Bu kitabın "es-Sîretü'n-Nebeviyye" şeklinde adlandırılması ise, ismi anarken yapılan bir çeşit ihmalkârlıktan olsa gerektir. Buna benzer ihmalkârlıklar pek çok kere yapılmaktadır. Biz, çoğu zaman "el-Kâmilfi't-Târîh" adlı eseri, "Târîhu İbni'1-Esîr" şeklinde ad-landırırız. Yine aslında "Uyûnu'l-Eser fî Fünûni'l-Meğâzî ve'ş-Şemâili ve's-Siyer" biçiminde adlandırılan esere biz "Sîretu İbni Seyyidi'n-nâs" demekteyiz.

Delâlet ve orijinallik açısından "Cevâmi'u's-Sîre" adı tercihe şâyân olduğundan, biz de bu kitap için bu ismi seçtik. Dolayısıyla gerek fotokopisini çektiğimiz nüshanın birinci sayfasında yazılan, gerekse Zehe-bî'nin zikrettiği ismi terk ettik. Zira Zehebî, bizzat bu nüshadan haberdar olmuş olabilir. O taktirde bu isimlendirmenin aslı çok sayıda değil birdir. Görüşümüze göre "Cevâmi'u's-Sîre" adı, en tercihe şâyân ve doğruya en yakın olanıdır.

Yayınladığımız bu kitaba esas aldığımız nüsha, "Arap Üniversitesi Yazmalar Enstitüsü" tarafından Hindistan Habibiye Kütüphanesinden[27][27]getirtilmiştir. Nüshanın kâtibi, H. 1354 yılında istinsahı bitirdiğini son sayfada kayıt etmiştir. Yeni bir nüshadır. Kendisinden istinsah edilen orijinal nüsha ise, Medîne-i Münevvere Şeyhülislam Arif Hikmet Kütüpha-nesi'nde bulunmaktadır. Bu nüsha sekizinci yüzyılda (776 yılında) yazılmıştır. Yani nahivci Ebû Hayyân'ın ölümü (ö. 745)'nden otuz yıl kadar sonra. O halde orijinal nüsha, son olarak Ebû Hayyân Esîruddîn'den sîret rivayetinde bulunan meçhul bir kişi tarafından yazılmıştır.

Ebû Hayyân ile ilişkisi hakkında hiç bir şey bilemediğimiz bu râvîyi istisna ettiğimizde, geriye adları nüshamızın ikinci sayfasında anılan temayüz etmiş râvîler silsilesi kalmaktadır. Bunların çoğu sîreti aktardıkları; sîret yazarları oldukları gibi Zahirî mezhebinin de aktarıcıları olmuşlardır.

1- Esîruddîn Muhammed b. Yûsuf Ebû Hayyân el-Ceyyânî el-Ğırnâ-tî[28][28] (654-745) Bahrul-Muhît adlı tefsirin yazarıdır. Nahiv alanında da önemli bir konuma sahiptir. Bu sîreti ilim öğrenmek için Endülüs şehirlerinde dolaştığında rivayet etmiştir. Seyahati sırasında Zahirî mezhebinden iki büyük hoca (şeyh) ile karşılaştı. Bunlar: Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ali İbn Halis el-İşbilî ez-Zâhid ile Ebû'1-Fadl Muhammed b. Muhammed b. Sa'dûn el-Fihrî eş-Şentemerîdir. Kurtuba'da üstadı Abdullah b. Muhammed b. Hârûn et-Taî ile de karşılaşmış olabilir. Üstadından öğrendikleri arasında İbn Hazm'ın Sîret'i

---

[25][25] Şeyh Abdulhayy el-Kaitânî'nin, Rabat el-Ehliyye Matbaası'nda 1346'da basılan iki ciltlik eseri.

[26][26] Kitâbu'ı-Terâtîbi'l-Idâriyye, önsöz, s. 42

[27][27] Bu Sîret'in bir el yazma nüshası da, Berlin Halk Kütüphanesi nr., 9510 bm. 594'da bulunmaktadır. Bkz. Brockelmann, Supplement, I, 695.

[28][28] Biyografisini Belevî, Tâcü'l-Mefnk adlı seyahatnamesi, Dâru'1-Külübi'l-Mı.sriyye nüshası, vr.,52 (nr., coğrafya 1053); Safedî, A 'yânu l-Asr, c, VII, Birinci Bölüm, Dâru'l-Kütüb nüshası, vr. 67, nr., Tarih 1091, Yine aynı yazar Nüketü"l-Himyan, 280'de aynı biyografiyi (ek-rarîar. A 'yânu'l-Asr, I, 825'de yazılanları en-Ncfh yazarı da ahntilamıştır. İbn Hacer ayrıntılı bir biyografisini, ed-Dürerii'l-Kâmine, nr, 832'de anlatmaktadır. Yine bkz. Buğye-tu'l-Vıı'âr, 121; Dürretü'I-Hicâl, nr., 560; Şezerâtuz-Zeheb, VI, 145.

de vardı. Esîruddîn Mısır'a göç edince (H. 679), İbn Hazm'ın bütün kitaplarını rivayet etti. Mısır'da bulunan bazı öğrencilerine de rivayet etme izni verdi. Yine orada eski üstadının mezhebi ile ilişiğini sürdürmeye devam etti. "El-Muhaîlâ" adlı eseri, "en-Nû-ru'1-Eclâ fî İhtisâriM—Muhallâ" biçiminde adlandırarak kısalttı. Es-Safe-dî, Esîruddîn'in Mısır'a yerleştiğinde, insanların sempatisini kazanamayınca Zahirî mezhebinden vazgeçip Şâfi'î mezhebine geçtiği görüşündedir. Ne var ki el-Muhallâ adlı eser ile ilişkisi O'nun Mısır'da uzun bir süre Zahirî mezhebine bağlılığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Es-Sa-fedî'nin dışındakiler ise, "Onun Zahirî mezhebinden hiç vazgeçmediğini" söylemektedirler. Muhtemelen bu söz İbn Hacer'in bu konudaki şu görüşünü desteklemektedir: "İbn Hayyân diyordu ki: Zihni ile Zahirî mezhebine bağlanan kişinin bir daha ondan vazgeçmesi imkânsızdır."29[29] Doğu toplumunda Ebû Hayyân'm fazileti, sadece doğuluları İbn Hazm'ın kitapları ile tanıştırması ile sınırlandırılamaz. Aksine "O nahiv alanında insanları İbn Mâlik'in eserleri konusunda cesaretlendiren, onları okumaya teşvik eden, onların zor ve kapalı sözlerini açıklayan, derinliklerine dalan ve şifrelerini çözen kişidir." İbn Hayyân, Batı kültürünü ve insanlarını tanıma konusunda; onların adlarını uzunluk, incelik ve kalınlık bakımından telaffuz ettikleri şekilde kaydetme hususunda güvenilir bir elçidir. Zira onlar Avrupa ile komşudurlar. Adları ve sözcükleri onların diline yakındır.30[30]

2- Esîruddîn'in üstadı Abdullah b. Muhammed b. Hârûn b. Abdilazîz b. İsmâîî et-Tâî (603 - 702)31[31] Endülüs muhâcirlerindendir. Bununla birlikte O Tunus'u ikâmet yeri olarak seçmiştir. O, kırâât, dil, hadis, nahiv gibi çağının birçok eğitim dallarını derlemiştir. Tüm bu ilimler arasında nebevî sîret ile ilgisi aşikârdır. "Er-Ravdu'l-Unuf adlı eseri, ona yakın bir isim olan Hafız Ebû Zekeriyyâ el-Himyerî'den; es-Stre'yı Ahmed b. Ali el-Fehhâm en-Nahvî'den; ŞemâiVi de üçüncü bir üstadından dinleyip öğrenmiştir. "Sîretu İbni Hazm"'ı, üstadı EbÜ'l-Kâsırn b. Bakî'den rivayet etmiştir. Yine bu üstadından "e!~Mavatta" adlı eseri Öğrenmiş, Müberred'in "el—Kâmil" adlı eserini de onun yanında okumuştur. Et-Tâî, İbn Bakî'den rivayet eden son kişidir. Kaynaklarda onun Zahirî mezhebinde olup olmadığını gösteren bir bilgi yoktur. Bunun yanında onun Şîa eğilimli olduğu ve Mu'âviye ile oğlu Yezîd'den rahatsızlık duyduğu bilinmektedir. Bu açıdan, Hz. Ali'yi seven, onunla savaşanlardan hoşlanmayan öğrencisi Ebû Hay yân' a benzemektedir.32[32]

3- İbnu'n-Nâzır diye tanınan Hasan (ya da Hüseyin) b. Abdilazîz b. Muhammed b. Ebi'l-Ehves (603 - 679)33[33] de İbn Bakî ile İşbiliye'de karşılaştığında, O'na öğrencilik yapanlardandır. İşte bahsedilen bu İbnu'n-Nâzır aslen Valensiyalı olup Gırnata'da yetişmiştir. Endülüs'ün birçok şehrini dolaşmıştır. "Hadis ve tefsirde hafız; edebiyat, dil ve tarih alanlarında zikre değer bir konuma sahip olup, birçok ilim dalında faaliyet gösteren biri" oluncaya kadar belli başlı hocaların yanında okumuştur. Bu kişiler isnatları ve rivayetleri kaydetme konusunda da tanınmış kişilerdendi. Gırnata'da vefat edinceye kadar kadılık ve öğretim ile uğraştı. Ebû Hayyân, onunla Malaka'da karşılaşmış olduğundan onu üstatları arasında sayar ve onun hakkında şöyle der:

29[29] ed-Dürerü'l-Kâmine, IV, 304.

30[30] Bkz. A'yânu'l-Asr

31[31] İbn Hârûn el-Tâî'nin biyografisi için bkz. Safedî, A 'yânu'l-Asr, c. 3, blm. 2, vr. 236; ed-Dü-rerü'l-Kâmine, nr. 2234; Dürretü'l-Hicâl, nr. 929; Şezerâîü'ı-Zeheb, VI, 7.

32[32] Ed-Dürerü'l-Kâmim, IV, 306.

33[33] Hasan (ya da Hüseyin) b. Abdilaziz b. Muhammed b. Ebi'l-Ehves1 iri biyografisi için bkz. Buğyeîu'l-Vu'ât, 234; Nebâlıî, Târîhu Kudân'l-Endeiüs, 127; Lisânu'd-Din, el-lhâta, I, 292; Yine bkz. Mesâliku'l-Ebsâr, c. XI, s. 471 {el-Umerî'nin. Ebû Hayyan'in Kitabı/n-Nu-cfor'ından aktardığı kişiler arasında.) İbnü'z-Zübeyr de Sılatu's-Sıla adlı eserinde O'nun biyografisini yazmıştır.

"Diğer insanlar dünyayı öne çıkarırken o, dünyaya fazla aldırmaz ve onu bir ölçüde aşağılardı."

4- Mağrib'de tüm hakimlerin başkanı (kadı'l-kudât) olan Ahmed b. Ye-zîd b. Bakî Ebû'I-Kâsım el-Umevî el-Kurtubî (537~625)[34[34]] ihtişam ve olgunluk açısından Endülüs'ün önemli simalarındandır. Kurtuba'da Muğis Oğullan, İşbiliye'de el-Bâcî Oğullan'nın dışında; Endülüs'te ilimde ve soylulukta bu aileden daha çok kök salan hiç bir aile bilinmiyor. Merâkeş'te ve daha sonra kendi şehrinde kadılık görevinde bulunduğu sırada Zahirî mezhebine göre hüküm verdiği bilinmektedir. Kadılık görevinden ayrılınca insanlar ondan ilim öğrenmek için yarıştılar. Es-Süheylî'den "er-Rav-dul-Unuf adlı eserini dinlemiştir. Daha bir yaşındayken Şüreyh b. Muhammed ona icazet verdi. İbn Hazm'in Sîret'i de bu icazetin kapsamı içindedir. Bu yüzden İbn Bakî Şüreyh'ten icazet ile rivayet eden son kişidir.

5- Bu duruma göre Şüreyh (Şüreyh b. Muhammed b. Şüreyh er-Ruay-nî el-İşbilî (451 - 539)[35[35]] İbn Hazm'ın doğrudan doğruya öğrencisidir. Şu kadar var ki onun da küçük yaşta İbn Hazm'dan icazet aldığı anlaşılmaktadır. İbn Hazm vefat ettiğinde, o beş yaşından büyük değildi. Buna göre Şüreyh, İbn Hazm'ın en son icazet verdiği kişilerdendir. Şüreyh, Kur'ân'ı kıraat eden (kâri'), hadis âlimi, hafız, hatip ve belâgath bir kişi idi. "EsSıla" yazarı İbn Başkuvâl ile karşılaştı ve ona icazet verdi. İbn 6akî aracılığıyla onun rivayeti İbnu'1-Ebâr ile bağlantı sağlamaktadır. İb-nu'1-Ebâr "et-Tekmile" kitabında, Ebû Muhammed İbn Hazm'dan rivayet ettiğinde onun rivayetlerine dayanmaktadır[36[36]]

6- Abdulbâkî b. Buryâl el-Hicârî (416 - 502)[37[37]] yani Ebû Bekir Abdul-bâkî b. Muhammed b. Saîd b. Buryâl el-Hicârî, Endülüs'te bir yer olan "Vâdıyu'l-Hicâre"ye nisbet edilerek anılmaktadır. El-Münzir b. el-Mün-zir, Ebû'l-Velîd Hişâm b. Ahmed el-Kenânî, Ebû Muhammed el-Kâsım b. el-Feth, Ebû Ömer et-Talemenkî ve diğerlerinden rivayet etmiştir. Ömrünün sonlarına doğru el~Murriyye'de ikâmet ediyordu. Uzun bir Ömür yaşadıktan sonra Valensiya şehrinde vefat etti.

İşte bu zâtların rivayetlerinin genel olarak İbn Hazm'ın kitapları ile özellikle Sîret kitabı ile bağlantısı bulunmaktadır. Senet zincirinin son kişisi tarafından bu kitaplar doğuya ulaştı. Bunların hepsi erdemli ve âlim kişilerdir. Bu yüzden bu kişilerin rivayet ettikleri büyük bir değere sahiptir. Bu kişilerden oluşan senet ise sahihlik açısından âlî bir senettir. Ebû Hayyân'dan rivayet olunan nüsha kâtibinin, bir başka nüshaya, belki de üstadının nüshasına sahip olduğunu göz önünde bulundurmamız gerekir. Kitabın arka sayfasında şöyle yazılmıştır: "Bana Endülüs Humusundan Kadı Ebû'l-Hasan Şüreyh b. Muhammed b. Şüreyh er-Ruaynî yazdı ve dedi ki: Bize Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm ez-Zâhirî bildirdi ve dedi ki: Ben Mısır'da Ebû Bekir Abdulbâkî b. Muhammed b. Bur-yal el-Hicârî'nin rivayetini Ebû Muhammed b. Abdillah b. Muhammed b. Merzûk el-Yehsubî el-Endelusî'nin gözetiminde okudum...".

Şu da var ki ne Ebû Hayyân'dan rivayet olunan nüshaya ne de ondan naklolunan nüshaya sahibiz. Gerek elimizdeki nüsha gerekse Medîne~i Münevvere

---

[34[34]] Biyografisi için bkz. İbnu'1-Ebâr, et-Teknıile, nr., 292; Târîhu Kudâtı'l-Endelüs, 117; Şeze-râtii z-Zeheb, VI, 116. Yine İbnü'z-Zübeyr de, Sılatu's-Sıla adlı eserinde onun biyografisini yazmıştır.

[35[35]] Er-Ruaynî'nin biyografisi için bkz. İbn Bişkuval, es-Sila, nr.. 531.

[36[36]] Bkz. İbnu'1-Ebâr, el-Tekmile önsözü.

[37[37]] Abdulbâkî b. Buryâl'ın biyografisi için bkz. İbn Bişkuval, es-Sıla, nr., 825; ed-Dabî, Buğ-yetu'l-Multebes, nr., 1)25; Mu'cemu's-Selefî, vr., 138; Yâkût, Mıt'cemu'i-Buldân, "Vadı-yu'1-Hicâre"; et-Tac, (BRL); Kamus yazarı dedesi İçin (Burâl); daha sonra el-Tâc yazan ise, el-Hâfız ve diğerlerinin de yaptıkları gibi dedesinin adını (Buryâl) diye kaydetmiştir.

Kütüphânesi'nde bulunan nüsha daha sonraki tarihlere aittirler. İçinde bulunduğumuz şartlardan dolayı, Medîne'deki nüshaya ulaşamadık. Sadece Hindistan'dan istenilen nüsha ile yetinmek zorunda kaldık. Sahip olduğumuz nüshayı yazan eş-Şeyh Ebû Abdillah es-Sûretî'nin titiz bir araştırmacı olması, bizim ona güvenimizi sağlamıştır. Gerçekten de bu zât nüshasını ya Süheylî'nin "er-Ravdu'l-Unuf adlı eserin haşiyesinde basılan "Sîretü Ihni Hişâm" ile karşılaştırarak ya da bizzat Sîret yazarının [İbn Hazm] Cemharatü Ensâbı'l-Arab adlı kitabını kontrol ederek naklettiklerini doğru kayıt etmek için büyük çaba harcamıştır. Ebû Abdillah, değiştirilmiş asıl metni nüshanın dipnotunda; düzeltmelerini de metnin akışı içerisinde yazmıştır. Bazen de asıl metni muhafaza etmiş; tam karşısında sayfa kenarında doğrusunu (sah) işareti ile birlikte göstermiştir. Böylelikle nakil emanetini son derece koruyarak uygulamıştır. Ancak İbn İshâk'm basılan eseri es-Stre]yt sıkı bağlılığından dolayı bazı hatalara düşmüştür. Lakin onun değiştirdiği metni aslına döndürmek ya da doğru olanının farkına varmak kolay bir iştir. Zira o, yaptığı değişiklikler konusunda güvenilir bir kişidir. Ayrıca Ebû Abdillah, dipnota bazı açıklamalar eklemiştir. İspata elverişli bu ek açıklamaları ispat etmeye çalıştık ve nüshanın haşiyesinden alındığına işaret ettik. Ebû Abdillah'ın kendisinden naklettiği Medine nüshasının karışık/düzensiz olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden o, düzelebildiklerini düzeltmiş ve gerekli olan ilaveleri yapmıştır. Bunun ya-nında İbn Hazm gibi titiz bir âlimden asla beklenilmeyen yanılgıları/ihmalkârlıkları önemli derecede düzeltmiştir. Bununla birlikte düzeltilmesi gereken bazı noktalar geriye kalmıştı. Biz bunları düzelttik ve asıl metne ilâve ettiklerimizi iki parantez ile ayırdık. Kitabın sonundaki şahıslar indeksinde de bazı küçük notlar kaydettik. Böylece kitabın metninde gözden kaçan bazı noktaları düzeltme fırsatını yakaladık.

Biz es-Sîre'nin tahkîkini yaparken belli bir metot ve tasarlanan bir amaca göre hareket ettik. Bu nedenle bu eserden önce ve sonra yazılan önemli siyer kitaplarına başvurmakla işe koyulduk. Bu sîretin, Sîretü İbni Hişâm, İbn Sa'd, et-Taberi, Belâzurî, İbn Seyyidi'n-nâs, İbn Kesir, Makri-zî ve diğer bir çok meşhur siyer kitaplarının adeta bir indeksi olması için, her konunun, adı geçen kitapların hangi sayfalarında yer aldığını açıkladık.

Böylece bu eser, gerek hızlı bir şekilde doğrulara ulaşmak isteyen siyer araştırıcılarına, gerekse bu alanda kronolojik ve konu yönünde telif çalışmaları yapmak isteyenlere yardımcı olacaktır.

Ensâb (soy) ve özel isimleri doğru bir biçimde kaydetmek için büyük bir itina gösterdik. Çoğu kez sadece harflerden oluşan kayıtları tercih etmedik. Zira eski isimlerin telaffuzunda yaygın olarak bir karışıklığın yaşandığını fark etmekteyiz. Sadece harflerden oluşan şekil ise, doğru kayıt ve titizlik için arzulanan amacı yerine getirmeyebilir. "El-Cemhara" adlı eser, ensâb konusunda başvurduğumuz ikinci bir nüsha idi. Nüshamızda "el-Cemhara" ile uyuşmayan farklı bir şeye rastladığımızda, diğer herhangi bir kitap ile başka farklılıklara bakmadan önce onu hemen belirttik. Zira "el-Cemhara" ile "Cevâmi'u's-Sîre" aynı müellifin çalışmalarından ibarettir.

Ensâbı doğru olarak kaydetme konusunda özel olarak gösterdiğimiz itina sayesinde, biz neseb tarihinde dört eğilimi temsil eden dört rivayet ile karşı karşıya olduğumuzu fark ettik. Bunlar: el-Vakıdî'nm rivayeti, İbn Umara el-Ensârî'nin rivayeti (özellikle Ensâr'ın ensâbı hakkında), İbn İs-hâk'm rivayeti, İbnu'l-Kelbî'nin rivayetidir. İbn Sa'd, bu rivayetler arasındaki farklılıkların birçok şeklini kaydetmiştir. Dolayısıyla İbn Sa'd, bu rivayetlerin açığa çıkması ve araştırılması konusunda bizlere en iyi yardımcı

olmuştur. Bu husus ensâb konusunu tahkik ve ondaki isimleri doğru bir biçimde kaydetmek ile uğraşanların kaçınılmaz olarak belirtmeleri gereken bir gerçektir.
Bazı adların tam okunuşu ile ilgili değişik bakış açıları dışında, bu dört rivayetin tamamının temelde iki görüşe ayrıldıkları söylenebilir:
1) İsimleri kaydetme konusunda edebiyatçıların metodu diye adlandırılabilen yaklaşım.
2) Hadisçilerin mezhebi diye adlandırabileceğimiz görüş. Ancak her iki yaklaşım arasındaki ihtilâfın nedeni, birkaç ismin okunuşundan doğan bazı farklılıklardan öteye geçmez.
Es-Sîre'yo. beş risale daha ekledik. Fotokopisini çektiğimiz asıl nüshaya da bu risaleler eklenmişti. Bu risaleler şunlardır:
1- Tevatür Yolu ile Rivayet Olunan Büyük Şehirlerdeki Meşhur Kıraatlar: Bu risaleyi tahkik ve kaydetme konusunda kıraat kitaplarını esas kabul ettik. Hiçbir eserde bu risaleden alman bir alıntıya rastlamadık.
2- Hadis Rivayet Eden Sahabenin İsimleri ve Rivayet Ettikleri Hadislerin Sayısı: Bu risaleyi diğer iki nüsha ile karşılaştırarak tahkikini yaptık. Bu nüshaları Mısır Halk Kütüphanesi Hadis Bilim Dalı bölümünde bulduk. Bu kütüphanenin 253 numarasında kayıtlı bulunan nüshayı (c) harfi ile simgeledik. Bu risalenin bir ya da iki varakı eksik, yazısı kötü ve içindeki isimler harekelenmemiştir. Bu yüzden biz bu risaleyi, içinde yazılan isimlerin doğru okunuşlarını öğrenmekten ziyade, onların sayısı konusunda dayanak noktası yaptık. İkinci risale ise, Ebû'1-Beka Muhammed b. Ali b. Halef el-Ahmedî'nin, "el-Bâri'ü'l-Fasîh fi Şerhi'l-Câmi'l's-Sahîh" adlı kitabından derleyip yazdığı nüshadır. Bu risale bir koleksiyon (mecmua) içerisinde yer almaktadır ve (mecmualar 521) numarası ile kayıtlıdır. Bu nüshayı da (d) harfi ile simgeledik. Şöyle bir yazı ile son bulmaktadır: "İmâm ve Hafız Ebû Abdirrahmân Bakî b. Mahled (rh. a.)'in Müsned'in-de, Rasûlullah (s.a.s.)'ın ashabı hakkında tahric ettiği burada sona erdi." O halde bu nüsha yukarıda adı geçen diğer nüshanın benzeridir. Ebû'İ-Bekâ el-Ahmedî'nin adı geçen kitabının ihtiva ettiği ve İbn Hazm'dan rivayet olunduğu açıkça belli olan alıntılardan ibarettir.
İki nüsha arasındaki farklılıklar, bazen yazıdaki hataya, bazen hadislerin sayısına, bazen de şahısların adlarındaki karışıklık, bitişiklik ve fazlalıkta ortaya çıkmaktadır. (îbn) kelimesinin ilgisiz bir biçimde iki isim arasında yazılmış olması ve onları adeta tek isim olarak göstermesi de bu çeşit farklılıklardandır.
Son saydığımız bu farklılık, elimizdeki nüshaya hakim genel bir eksikliktir. Dolayısıyla, bu açıdan nüshanın karışıklığı ciddi ve noksanlığı aşikârdır. Bu nedenle genel olarak bu konuyu önsözde belirtmekle yetinip, daha sonra düzelttiğimiz her yerde dipnotlarla bu hususa işaret etmeyi uygun görmedik.
Adı geçen iki nüshayı karşılaştırdıktan sonra, biz Özellikle son şeklini "Telkîhu l-Fuhûm" adlı eser ile karşılaştırdık. Zira bu eserde hadîs rivayet eden sahabenin adları tahrîc edilmiştir. Bu kitabı da dipnotlarda (t) harfi ile simgeledik. Sonra bununla da yetinmeyip, İbn Hacer'in "el-Isâ-be" adlı eserinde karşılıkları bulunan isimleri birbirleri ile karşılaştırdık. Zira İbn Hacer, İbn Hazm'ın eserlerine çokça atıfta bulunmuş ve onlardan
alıntılar yapmıştır. Adların tek tek ayırımı tamamlandıktan sonra okunuş ve harekelerine son bir şekil vermek amacıyla bu isimleri rical kitaplarındaki isimler ile karşılaştırmaya başladık.

Bakî b, Mahled'in Müsned'inde yalnız başına zikredilen, Sahabe veya Tabiîn olduğuna dair bir kayda rastlanılmayan çok sayıda isim bulunmaktadır. Bu isimleri gerçek manada bilmek ve tanımlamak kolay bir iş değildir. Bu Müsned'de, İbn Hazm'ın işaret etmediği diğer bir eksiklik de bulunmaktadır. Ancak İbn Hacer, bu konuda şöyle bir uyarıda bulunmuştur. Bu eksiklik ise, Bakî b. Mahled'in tabiîn ve diğer kesimlerden birçok ra-viyi Sahâbe'den saymasıdır. Bu konuda İbn Hacer der ki (nr. 8526): "Bakî, Müsned'inde buna benzer bir işlem yapmıştır. Hadisi büyük ya da küçük yaştaki Tabiîn veya Tabiînden sayılmayanların rivayetinden tahric etmiştir." Bu ise, İbn Hacer'in, İbn Hazm'ın tertibi üzere yazılmış hadis ricaline dair bizim bilmediğimiz bir nüshayı görmüş olduğunu gösteriyor. Zira Muhammed b. Amr b. Alkarne'nin biyografisinde şöyle demektedir (ki elimizdeki nüshada ve Mısır Halk Kütüphanesi'nde bulunan iki nüshada da yazılıdır.): "Sonra İbn Hazm'ın tertibi üzere daha önce yazılmış Bakî b. Mahled'in tahric ettiği Sahabe cüzlerinin bazı nüshalarında, bu adın "Muhammed b. Amr b. Albete" (yani yukarıdaki Alkame'nin yerine Albe-te) şeklinde yazıldığını gördüm. Her şeyi en iyi bilen Allah'tır." Bu örnek, nüshalar arasında farklılıkların ve sıkı karışıklıkların olduğunu kesin bir şekilde gösteriyor ve tüm çabalara rağmen hadis ricali konusunda yaptığımız çalışmanın kesin ve son şekil olamayacağını ortaya koyuyor.
Nüshaları karşılaştırırken elimizdeki nüshanın eksik olduğunu gördük ve içindeki noksanlıkları tamamlamaya çalıştık. İsimleri tek başına çokça anmamak için biz bu çalışmaya "Telkîhu l—Fuhûm" adlı eserin kapsadığı, Berkî ve diğerlerinin eklemiş oldukları bu fazlalıkları ilave etmedik. Nüshanın sonunda, İbn Hazm izin vermesine rağmen alfabetik sıranın yokluğundan dolayı, başka hiç bir yararlı ilavede bulunmaksızın elimizdekini kaydetmek ile yetinmek zorunda kaldık.
3- Fetva Veren Sahâbîler ve Verdikleri Fetvaların Çokluğu Sırasına Göre Onlardan Sonraki Neslin İsimleri: Bu risale, "Rasûlullah Hayattayken Fetva Veren Sahabe" biçiminde İbn Sa'd'm Tabakât adlı eserinde vazettiği
ilk usûl için bir gelişmedir. Îbnu'l-Kayyim, İbn Hazm'in bu risalesini görmüş ve bir bölümünü t'lâmu 'l-Muvakkıîn adlı eserine alıntılamış tır. Ne var ki onun görmüş olduğu nüsha ile elimizdeki nüsha sıralama açısından birbirlerinden farklıdırlar. Yine İbnu'l-Kayyım'ın zikrettiği bazı isimler elimizdeki nüshada mevcut değildir. Nüshamızda bulunan bazı isimleri ise İbnu'l-Kayyım zikretmemiştir.
4- Ana Hatlarıyla İslâm Fetihleri: Bu kısa ve ilginç bir risaledir. Neredeyse Belâzurî'nin Futûhu l-Buldân adlı eserinin bir özetidir. Bu risaleden alıntı yapan kimseyi bilmiyoruz. Bu yüzden tarihî kaynaklara dayanarak onu kaydetmek ile yetindik.
5- Hidâyete Erdiren Halîfeler ve Mü'minlerin Emîri İmamların İsimleri: Bu risale de öncekisi gibi ilginç ve kısadır. İbn Habîb'in "el-Muhab-ber", İbn Kuteybe'nin "el-Me'ârif adlı eserlerinde varolan bilgilerin diğer bir tarzda ifadesidir. "Telkîhu I - Fuhûm" adlı kitapta, buna benzer bir risale bulunmaktadır. Bütün bu kitaplar arasında kronolojik tarihler konusunda farklılıklara rastlanılmaktadır. Fakat biz zorunlu bazı farklılıklar dışında bunlardan hiç söz etmedik. Endülüs halifeleri tarihine dair Humey-dî'nin de bahsettiği belki de bu risalenin tamamlayıcısı ya da bundan tamamen farklı bir risalenin var olduğuna inanıyoruz. İşaret ettiğimiz risalenin Naktu l-Arûs olmadığı kesindir. Zira Naktu'l-Arûs adlı eser sadece Endülüs halifeleri tarihi ile sınırlı değildir.
Bütün bu çalışmalar tamamlandıktan sonra, yukarıda nitelikleri belirtilen nedenlerden

ötürü, çağın muhaddisi derin alim eş-Şeyh Ahmed Mu-hammed Şâkir'e sunduk. O da lütfedip çalışmamızı gözden geçirmeyi kabul buyurdu. Gerekli gördüğü dipnotlara ilâvede bulundu. Gözümüzden kaçan ve dikkat edilmesi gereken bazı noktaları düzeltti.
Sonuç olarak, çalışmamız ve onu ortaya çıkartmak için harcadığımız çabadan çokça söz ettik. Ne var ki kaydetme ve mükemmelleştirme konusunda bu çalışmamızda yararlandığımız her şeyde asıl teşekkür edilmesi gerekenin, her adımda elimizde tutan, yürüdüğümüz yolu aydınlatan, değerli kütüphanesinden ve kıymetli vaktinden bize yararlanma imkânını bahşeden, karşılaştığımız her zorluğu gidermek amacıyla engin tevazusu ve derin bilgisinden çokça yararlandığımız, âlim ve edib arkadaşımız Prof.
Dr. Mahmûd Muhammed Şâkir olduğunu içtenlikle belirtmek isteriz. Bu çalışmamızda geçen hayırlı işlerden dolayı biz ona şükran borçluyuz. Hatalar ise bize ait olan ve hiç bir insanın korunamadığı yanılgı türündendir. Yapmış olduğumuz tüm hatalardan dolayı sadece Allah'tan af diliyoruz. Sadece O'ndan hayırlı işlerimizde bize güç vermesini ve yüce ahlâklı elçisinin yaşam tarzını örnek edinmemiz konusunda bizi başarılı kılmasını dileriz. Kuşkusuz ki O işitendir ve duaları kabul edendir.
Dr. İhsan Abbâs ve Dr. Nâsıruddîn el-Esed[38[38]]

CEVÂMİU'S-SÎRE (SİYERİN ÖZÜ)

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla
Allah'ın Salât ve Selâmı Efendimiz Muhammed'e ve O'nun âlinin üzerine olsun.
Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Fârisî ez-Zâhirî'nin yazılı eserlerini

[38[38]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 27-37.

bana biricik üstadımız gezgin el-İmâm Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Ali İbn Hayyân el-Endelûsî el-Ceyyânî (rh. a.) bildirdi ve dedi ki: İmam Ebû Muhammed'in yazılı eserlerini ve tüm rivayetlerini bana Tunus'ta kâtib olan Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Hârûn et-Tâî el-Kurtubî ve diğerleri bildirdi ve dediler ki: Topluma hadis ehlinin görüşleri doğrultusunda kadılık yapan Ebû'l-Kâsım Ahmed b. Yezîd b. Bakî (h)39[1] ve yine İbn Bâkî'den Hafız ve Kadı Ebû Ali el-Hasan b. Abdilazîz b. Ebi'I-Ahves bildirdi ve dedi ki: Kadı ve hatib Ebû'I-Ha-san Şüreyh b. Muhammed [bin] Şüreyh er-Ruaynî-ki o İbn Hazm'den en son rivayet edendir- bize bildirdi ve dedi ki: Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'îd b. Hazm (rh. a.) bize bildirdi.
Kendisine bakıp bu nüshayı yazmış olduğum asıl nüshanın başında şöyle yazılıydı:
"Bana Endülüs Hıms' mdan Kadı Ebû'l-Hasan Şüreyh b. Muhammed. b. Şüreyh er-Ruaynî yazdı ve dedi ki: Bize Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'îd b. Hazm ez-Zâhirî bildirdi ve dedi ki: Ben Mısır'da Ebû Bekir Ab-dulbâkî b. Muhammed b. Buryal el-Hicârî'nin40[2] rivayetini Ebû Muhammed b. Abdillah b. Muhammed b. Merzûk el-Yehsubî el-Endelusî (rh. a)'nin gözetiminde okudum. O dedi ki":41[3]

Rasulullah (s.a.s.)'In Soyu

Rasûlullah (s.a,s.)'in soyu42[4] şu şekildedir: Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Abdillah b. Abdilmuttalib -adı Şeybetü'l-Hamd'dır- b. Hâşim -adı Amr/dır- b. Abdi Menâf -adı Muğîre'dir- b. Kusayy -adı Zeyd'dir- b. Kilâb b. Mürre b. Ka'b b. Lüeyy b. Gâlib b. Fihr b. Mâlik b. en-Nadr b. Kinâne b. Hüzeyme b. Müdrike b. el-Ye's b. Mudar b. Nizar b. Maad b. Adnan.
Sahîh nesebin Adnan'a kadar böyle devam ettiği kesindir. Bu konuda hiç bir kuşku yoktur.
Adnan'ın ise, Allah'ın rasûlü ve dostu İbrâhîm'in oğlu, Allah'ın elçisi İsmail ez-Zebîh'in (boğazlanmış) oğlu olduğu kesindir. Allah, efendimiz Muhammed'e, onların her ikisine, tüm elçiler ve nebilerine salat ve selâm etsin.
Rasûlullah (s.a.s.)'ın sovu Abdulmuttalib'te, Benî Ebî Tâlib'ten Ali, Ca'fer ve Akıl Oğullan ile Abbâs Oğullan, Haris Oğullan, Ebû Leheb Oğullan ile birleşmektedir.
Abdu Menâf ta, Ümeyye Oğullan, Abdu Şems Oğulları, Muttalib Oğullan ve Nevfel Oğulları ile birleşmektedir.
Kusayy'da, Abduluzza Oğullan ve Ka'be'nin perdedârlığını ellerinden bulunduran Abduddâr Oğulları ile birleşmektedir.
Kilâb'ta, Zühre Oğulları ile birleşmektedir. Annesi bu soydandır. Annesinin soyu şu şekildedir: Amine bint Vehb b. Abdi Menâf b. Zühre.
Mürre'de, Teym b. Mürre Oğullan ve Mahzûm b. Yakaza b. Mürre Oğullan ile birleşmektedir.
Ka'b'da, Adiyy Oğullan, Cumâh Oğulları ve Sehm Oğulları ile birleşmektedir.43[5]
Lüeyy'de, Âmir b. Lüeyy Oğulları ile birleşmektedir.

39[1] "h" (ha) harfi, tahvil (dönüştürme, çevirme, değişiklik) kelimesinin kısaltılmışıdır. Tahvil kelimesi ise, hadİsçiierin isnadın başındaki değişikliğe İşaret etmek için kullandıkları bir kavramdır.
40[2] Asıl nüshada İbn Ruyal el-Hicâzî diye yazılmıştır. Bu yanlıştır. Önsözde bunu açıkladık.
41[3] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 41.
42[4] RasûUıIlah"ın soyu için bkz. İbn Hişâm, I, 1; İbn Sa'd, I/I, 27; et-Taberî, II, 172; Tehzîbu İb-ni Asâkir, I, 277; Telkîhu'l-Fuhûm, 5; İbn Seyyidi"n-nâs, I, 21; İbn Kesir, II, 252; Zâ-du'l-Me'âd, I, 28; Tehztbu'n-Nevevî, I, 21; Tâtihu'z-Zehebî, I, 18.
43[5] Adiyy, Ka'b'ın oğludur. Cumâh ve Sehm ise, Amr b. Hesîs b. Ka'b'ın oğludurlar (el-Cem-hara, 150).

Galib'te, Teym el-Edrem Oğullan ile birleşmektedir.
Fihr'de, Haris Oğullan ve Muhârib Oğulları ile birleşmektedir. İşte Fihr adındaki bu zât, bütün Kureyş kabilesinin atasıdir. Her kim onun çocuğu ise o Kureyş'tendir; onun çocuklarından olmayan kişi, Kureyş soyundan sayılamaz
Kinâne'de, soyu Kinâne'ye kadar uzanan Abdu Menâf Oğulları, Melk44[6] Oğulları, Melkân Oğulları, Hudâl45[7] Oğulları ve Amr b. Kinâne Oğullan ile birleşmektedir.
Hüzeyme'de, el-Hûn/Hevn b. Hüzeyme Oğulları olan Esed Oğulları ve el-Kâre Oğullan ile birleşmektedir.
Müdrike'de, Hüzeyl Oğullan ile birleşmektedir.
El-Ye's'de, Temîm Oğulları ve kardeşleri Dabbe Oğulları, Müzeyne Oğulları, er-Ribâb Oğullan, Huzaa Oğullan ve Eşlem Oğullan İle birleşmektedir. Er-Ribâb ise, Teym, Adıyy, Sevr ve Ukl boylarından ibarettir.
Mudar'da, Kays kabilelerinin tamamı46[8] ile birleşmektedir. Bu kabileler: Süleym, Mazin, Fezâre, Abs, Eşca', Mürre, Zübyan Oğulları, Gatafan, Ukayl, Kuşayr, el-Herîş, Ca'de, el-Aclân, Kilâb, el-Bekkâ, Hilâl, Suvâe, Cüşem Oğulları, Nasr Oğulları, Sekîf, Sa'd, Hevâzin Oğulları, Muhârib, Advan, Fehm, Bâhile, Ganıyy, et-Tufâve ve diğer Kayslılardır.
Nizâr'da, Bekr, Tağlib, Anz ve Vail Oğulları gibi Rabia kabileleri, Ab-dulkays kabileleri47[9], Anza ve en-Nemir b. Kasıt soyu ile birleşmektedir.
Ma'ad'da, İyâd soyu ile birleştiği kesindir.
Adnan'da, Akk Oğulları ve Gafık48[10] ile birleşmektedir.
İbrâhîm el-HalîI (a.s.)'de, İsrâîl Oğulları ve günümüzde soyu tükenen, Ya'kûb'un kardeşi İshâk'ın oğlu Isâd49[11] Oğullan'ndan soyu belli olanlar ile birleşmektedir.
Kudaa ve Kahtan kabileleri ise Yemenlidirler. Bu kabilelerin kollarını en iyi bilen Allah'tır. Ancak onların soyunun Rasûlullah'ın soyu ile Nuh'da birleştiği kesindir. Başarı Yüce Allah'tandır. 50[12]

Rasûlullah (s.a.s.)'In Doğumu, Peygamberliği, Yaşı Ve Vefatı

Rasûlullah (s.a.s.)51[13] Mekke'de doğdu. Yetim olarak yaşadı. Zira daha üç yaşını tamamlamadan babası52[14]; yedi yaşını tamamlamadan da annesi vefat etti.
Dedesi Abdulmuttalib O'na baktı. Rasûlullah (s.a.s.) sekiz yaşına geldiğinde, dedesi Abdulmuttalib de vefat etti.
Sonra O'nun bakımını amcası Ebû Tâlib üstlendi. Amcası O'na çok nazik

---

44[6] İbn Hazm, el-Cemhara adlı eserinde şöyle der: Araplarda harekesiz lâm harfi ile "Melk b. Ki-nâne'den" başka bu isimde kimse yoktur. Diğerleri "Mâlik" şeklindedir (lâm harfinin esresi ve lâm'dan önce elif harfi bulunmaktadır.) Yine Dihkanların ileri gelenlerinden Fer gane hükümdarı Bekr b. Melk'den başka "Melk" adının ardı] olduğu ikinci bir "Melk" adı bilmiyorum.
45[7] Asıl nüshada Hudan diye yazılıdır. Düzeltme şu eserlere bakılarak yapıldı: el-Cemhara, 17; Nesebu Kureyş, 10; et-Taberî, II, 188.
46[8] Kays kabilesi ve boylarının soyu için bkz. Cemharatu'l-Ensâb, 232-275.
47[9] Abdulkays ve kabileleri için bkz. el-Cemhara, 278
48[10] İbn Hazm'ın sözü, Gafık'ın, Akk'lardan başka bir kabile olduğu zannını vermektedir. Doğru olanı ise, Ğâfık Oğulları'nm, Akk kabilesinin bir kolu olduğudur. Bkz. el-Cemhara, 309.
49[11] £t-Tabert, I, I62'de îs ya da Isâ olarak isimlendirmiş; el-Cemhara, 474'de, îsâb olarak geçmektedir. Bu, Tevrat'ın zikrettiği îsû'dür. El-Edûmiyyûn onun neslindendir. El-Cemha-ra'deki İbn Hazm'ın şu sözü de bu görüşü desteklemektedir: "Onun nesli, Hicaz ile Şam arasındaki es-Surat dağında İkamet ediyorlardı. Ancak onların hepsi göçüp gittiler." Bu sözler el-Edûmİyyûn için de uygundur.
50[12] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 42-44.
51[13] Doğumu için bkz. İbn HİşâM, I, 167; İbn Sa'd, I/I, 62; et-Taberî, II, 172; Tehıîbu İbn Asâ-kir, I, 280; Telkîim'l-Fuhûm, 4; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 26; İbn Kesir, II, 259; Târîhu'z-Zehe-bî, I, 21; el-İmtâ', 3.
Peygamberliği için bkz. İbn Hisâm, I, 249; İbn Sa'd, I/I, 126; et-Taberî, II, 201; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 80; İbn Kesîr, II, 306; Zâdu'l-Me'âd, I, 33; Târîhu z-Zehebî, I, 67; eİ-İmtâ', 12. Yaşı için bkz. İbn Sa'd, II/II, 81; İbn Kesîr, V, 256; Târîhu'z-Zehebî, I, 67; el-İmtâ', 551.
52[14] Siyer yazarları arasında, babası vefat ettiğinde Rasûlullah'ın kaç yaşında olduğu konusunda ihtilaf vardır (bkz. el-İmta', 5). Cumhura göre, babası vefat ettiğinde Rasûlullah (s.a.s.)'ın annesi O'na hamile idi .

davranıyordu. Yüce Allah da bu yüzden O'nun azabını hafifletmiştir. O ateş ehli içerisinde azabı en hafif olan kişidir.
Hira mağarasındayken Allah (c.c.) O'nu peygamberlik vazifesi ile görevlendirdi. O sırada kırk yaşındaydı. On üç yıl Mekke'de kaldı. Ashabından birçok erkek ve kadın Müslüman oldu.
Sonra Medine'ye hicret etti. Bu sayede Allah (c.c), Ensâr'a (Allah hepsinden razı olsun) iyilikte bulundu. Medine'de on yıl yaşadı.
Medine'de vefat etti. Mezarı oradaki mescidde [Mescid-i Nebe-vî'dej'dir. Mü'minlerin annesi Hz. Âişe'nin evindedir. Yani kendi evinde defin olunmuştur.
Rahatsızlığı Hz. Âişe'nin evinde başladı.53[15] Mü'minlerin annesi Mey-mûne (r.ah)'nin evinde durumu ciddileşti. Hasta bulunduğu sırada hanımlarının da müsaadesi ile Hz. Âişe'nin evinde kaldı.
. Vefatı için bkz. İbn Hisâm, IV, 298; İbn Sa'd, II/II, 47; et-Taberî, III, 188; Telkîhu'l-Fuhûm, 38; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 335; İbn Kesîr, V, 237; Târîhu'z-Zehebî, I, 315; el-İmta , 551.
Vefat ettiğinde, insanlar gelip O'nun namazını hiç bir imama uymadan ayrı ayrı kıldılar. Rasûlullah (s.a.s.), sühûliye54[16]denilen içinde gömlek, pijama55[17] ve sarık bulunmayan, üç parça pamuklu beyaz Yemen bezi ile kefenlendi. Mezarında O'na bir lahit kazıldı. Lahit mezar oyuğunun içinde kazılan çukurdur.
Rasûlullah (s.a.s.)'ı Hz. Ali, amcası Abbâs, Abbâs'm oğullan Fadl ve Kuşam, onun azadlı köleleri Üsâme b. Zeyd ve Şükran (Allah hepsinden razı olsun) yıkadılar.
Mezarına, Ali b. EbîTâlib (r.a), Fadl, Kuşam ve Şükran indiler. Evs b. Havlı el-Ensârî'nin de indiği rivayet edilir. Muğîre b. Şu'be'nin de O'nun kabrine hile ile indiği söylenmiştir.
Daha önce Rasülullah'ın giydiği pamuklu bir cübbe de kefene sarıldı. Hayatta iken serip üzerinde oturduğu kadifeden bir örtü ise kabrin altına serildi.
Vefat ettiğinde altmış üç yaşındaydı. 22 Rebî'ulevvel Pazartesi günü doğmuştu. Gerek peygamberlik ile görevlendirilmesi, gerekse hicret etmesi Rebî'ulevvel ayının ilk günlerindeki bir pazartesi günü idi. Vefatı da 8 Rebî'ulevvel Pazartesi günü oldu. Vefat tarihi için başka tarihler de söylenmiştir.
Rasülullah'ın pazartesi günü vefat ettiği konusunda bir ihtilaf yoktur. Çarşamba gecesi defnedildi. Sah gününde defnedildiği de söylenilir.
Hastalığı on iki gün sürdü. Bir rivayete göre ise on dört gün sürmüştür. Hastalık bir baş ağrısı ile başladı ve devam etti. Hastalığı boyunca üzüm yiyenlerin tükürüğü gibi bir şeyler tükürüyordu.
Yüce Allah, O'nu dünya ile kendisine kavuşma arasında bir tercihte bulunmasında serbest bırakmış; O da Rabbine kavuşmayı arzıılamış ve sonra vefat etmiştir. 56[18]

Rasulullah (s.a.s.)'ın Belirtileri

53[15] İbn Sa'd, II/II, 10, 29; el-Makrızî, el-İmtâ', 542, 543'te, rahatsızlığın Meymûne'nin evinde başladığı ve orada ciddileştiği, daha sonra Rasûlullah'ın Hz. Âişe'nin evine taşınması İçin hanımlarından izin istediği ve onların da izin verdikleri rivayet etmektedirler
54[16] Suhûliye, Yemen'de bulunan Suhûl adında bir köye nİsbet edilmiştir. Oradan beyaz pamuklu kumaş getiriliyordu
55[17] İbn Hazm'ın dışında başka bir kimsenin pijamadan söz ettiğine rastlamadık. En meşhur ri-vâyetler İbn Sa'd, II/II, 65'te zikredilenlerdir. Bu rivayetlerde, Rasülullah'ın, gömlek, sarık ve üstlüğü bulunmayan üç elbise İle kefenlendiği anlatılır.
56[18] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 44-45.

Rasûlullah (s.a.s.)'ın Yüce Allah elçisi olduğuna dair çok sayıda belirtiler57[19] bulunmaktadır; bunların birkaçını şöyle sıralamak mümkündür:
(1) Kur'ân-ı Kerîm: Ki o Allah (c.c.)'ın, Rasûlullah'i peygamber olarak gönderdiği andan günümüze ve günümüzden kıyamet gününe kadar Arapları ve diğerlerini, şayet doğruluğunda bir kuşku duyuyorlarsa bir benzerini getirmeye çağırmaktadır. Allah Teâlâ, bütün belâğât sahiplerini bu konuda aciz bıraktı. Cinler ve başkalarını da bir benzerini getirmekten alıkoydu. Yüce Allah buyuruyor ki: "Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin; eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayrı şahitlerinizi (yardımcılarınızı) de çağırın," (Bakara, 22) Yine Yüce Allah: "Yoksa, onu (Muhammed) uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer sizler doğru iseniz Allah'tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırın da (hep beraber) onun benzeri bir sûre getirin." (Yûnus, 38) buyurmaktadır.
(2) Mekke'de Kureyşliler ondan bir mucize istediklerinde, Yüce Allah onun için ayı ikiye ayırdı. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyetleri indirdi: "Kıyamet yaklaştı ve Ay yarıldı. Onlar bir mucize görürlerse hemen yüz çevirirler ve 'Eskiden beri devam edegelen bir büyüdür' derler." (Kamer, 1-2)
(3) Câbir'in evinde, Hendek Savaşı sırasında da Ebû Talha'nm evinde birçok kişiyi doyurdu.
Bir defasında Rasûlullah döıt müd58[20] ve bir dişi oğlak ile 80 kişiyi; bir defasında da Enes b. Mâlik'in elinde getirdiği birkaç arpa ekmeği ile birinci defadan daha çok kişiyi doyurdu. Diğer bir defada ise Beşir b. Sa'îd'in kızının elinde getirdiği çok az hurma ile 900 kişilik tüm orduyu doyurdu. Ordu doyasıya o hurmadan yedi ve hurma arttı.
(4) Parmaklan arasından su aktı. Susamış olan askerlerin tümü o sudan içti ve abdest aldı. Bütün su, Rasûlullah (s.a.s.)'m mübarek ellerini açıp kapatabildiği bir kabın içerisinde idi. O'nun abdest suyunu, bir defa içinde hiç su olmayan Tebûk çeşmesine, bir defa da Hudeybiye kuyusuna döktüler. Gerek çeşme, gerekse kuyu su ile dolup taştılar. Tebûk çeşmesinden sayılan binlerce olan askerlerin tamamı kanıncaya kadar içtiler. Bu çeşme kıyamet gününe kadar akıp gidecektir. Hudeybiye kuyusundan ise 1.400 kişi kanıncaya kadar içtiler. Halbuki bu kuyuda daha önce hiç su yoktu.
(5) Rasûlullah (s.a.s.), Ömer b. Hattâb'a hacim olarak bir devenin gövdesi kadar görünen hurmadan 400 süvariye yiyecek sağlamasını emretti. Ömer de hepsine yiyecek sağladı. Hurma devenin gövdesi kadar yine olduğu gibi artakaldı.
(6) Avuç dolusu toprağı düşman askerlere doğru serptiğinde, onların gözleri görmez oldu. Bu konuda Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "...attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu)..." (Enfâl, 17).
(7) Yüce Allah, O'nu göndermekle kâhinliği ortadan kaldırdı. Halbuki kâhinlik daha önce var olan bir olgu idi.
(8) O'na minber yapıldığında, daha önce üzerinde hutbe okuduğu ağaç kütüğünden deve sesini andıran bir inilti duyuldu. Öyle ki orada hazır bulunan herkes bu iniltiyi duydu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), kütüğü minbere ekledi. Böylelikle inilti sesi kesildi. Günümüze dek kütüğün yeri bellidir ve bilinmektedir.
(9) Hz. Peygamber (s.a.s.), Yahudilere ölümü temenni etmeleri için çağrıda bulundu.

57[19] İbn Sa'd, et-Tabakûl 1/1, !12'de, RasûluIlah'a Vahyin İnişi başlığından sonra, Peygamberliğin Belirlileri adında bir başlık koymuştur. İbn Kesîr, VI, 74'de bu konuyu geniş bir şekilde ele almış ve bu konu ile iigili hadîsleri istihraç etmiştir. Ebû Nu'aym, "Delâilu" n-Nübüvvc" adlı eserinde, özellikle 22. ve 29. bölümlerde bu konuyu detayhca anlatır. Bu konuda Suyû-tî'nin e!-Rasai<iu'\-~Kührû adlı bir eseri bulunmaktadır. Beyhakı, konuyu yazma eseri Delâ-ihı'n-Nübüvvc'dc anlatır. Bkz. el-Mevâhibu \-Ledımniyye, I, 453. Yine bkz. Sahîhu'l-Buharî, 4, 191 "Alâmatü'n-Niibüvve" başlığı; Târîhu'z-Zehebî, 1, 74, 240 v.d.
58[20] Bir tahıl ölçeğidir. Bir kişinin iki avucunu doldurmasına da müd denilmiştir.

Ölümü temenni etmeyeceklerini onlara bildirdi. Gerçekten de onlar ölümü temenni etmeyi telaffuz etmekten bile çekindiler. Bu olay Kur'ân-ı Kerîm'de eksiksiz bir biçimde anlatılmıştır. 59[21]

(10) Gayb ile ilgili bazı olayları bildirmiştir: Ammâr'ın zâlim bir topluluk tarafından öldürüleceğini söyledi. Osman (r.a.)'rn belalara duçar olacağını ikaz etti. Onu cennetle müjdeledi. Allah'ın Hasan b. Ali (r.a.) aracılığı ile iki büyük Müslüman topluluğu barıştıracağını bildirdi. Bunların hepsi oldu. Allah yolunda çarpışan bir kişi hakkında, onun ateş ehlinden olacağını bildirdi. Bu da ortaya çıktı. Zira o adam daha sonra intihar etti.

Bu olayların hiç biri, zamanın önceden bilgi edinme yolları olarak kabul edilen; yıldızlara, kürek kemiğine ve yazıya/çizgiye bakma ve kuş ürkütme ile asla bilinmez.

(11) Suraka b. Mâlik b. Cü'şüm O'nu takip etti. Atının ayakları yere battı. Ayakları yerden çıkardı. Bu defa ayakların çıktığı yerden bir duman onu izledi. Suraka, Hz. Peygamber'den eman dilemek zorunda kaldı. Ra-sûlullah da ona dua etti. Böylece atı kurtuldu.

(12) Rasûlullah (s.a.s.), Kisra'nın bileziklerinin Suraka'nın kollarına takılacağını bildirdi o da gerçekleşti60[22]

(13) Yemen'in San'a şehrinde bulunan Esved el-Ansî adlı yalancının öldürüldüğü gece, onun ölüm haberini ve kimlerin onu öldürdüğünü bildirdi.

(14) Aralarında tuzlu deniz ve birkaç günlük kara yolu mesafesi olmasına rağmen Necaşî'nin ölüm haberini bildirdi. Tüm ashabı ile birlikte Bakî' mezarlığına gittiler. Onun cenaze namazını kıldılar. Sonra haber alındığında Necaşî'nin gerçekten Rasûlullah (s.a.s.)'ın bildirdiği gün öldüğü ortaya çıktı.

(15) Kureyşlilerden 100 kişi, iddialarınca onu Öldürmek için evinin önünde onu beklerken; O çıktı, yüzlerine toprak serpti. Hiç biri O'nu görmedi.

(16) Ashabının huzurunda deve ona şikâyette bulundu. Ona boyun eğip saygı gösterdi.

(17) Sahabîlerinden bir gruba: Sizden biri ateş ehlidir. Onun azı dişi Uhud dağı gibi olacaktır. Hitap ettiği sahabîlerin hepsi İslâm üzere vefat ettiler. Onlardan biri olan Rehhal el-Hanefî ise irtidat etti. Müseylime-tü'1-Kezzâb ile birlikte mürted olarak öldürüldü. Yüce Allah her ikisine de lanet etsin..

(18) Ashabından iki kişiye: Sizden en son ölecek kişi ateşte yanarak ölecektir. Gerçekten de onlardan son ölen kişi ateşe düştü ve yanarak öldü.

(19) İki ağacı çağırdı. Ağaçlar gelip onun yanında birleştiler. Sonra onlara emretti ve onlar birbirinden ayrıldılar.

(20) Rasûlullah (s.a.s.) orta boylu sayılırdı. Uzun boylularla birlikte yürüdüğünde onlardan uzun görünüyordu.61[23] **(21)** Hristiyanları lanetleşmek üzere mübâheleye62[24]davet etti. Onlara mübâhelede bulunacak herkesin helak olacağını

59[21] Bu konuda Yüce Allah'ın, Rasulü (s.a.s.)'ne emri vardır: "(Ey Muhammed, onlar:) Şayet iddia ettiğiniz ahiret yurdu Allah katında diğer insanlara değil de yanlızca size aitse ve bu iddanızda doğru iseniz, haydi ölümü temnni edin (bakalım), de. Onlar, kendi elleriyle önceden yaptıkları işler (günahlar ve isyanları) sebebiyle hiçbir zaman ölümü temenni etmeyeceklerdir. Allah zalimleri iyi bilir." (Bakara, 94-95). Yüce Allah, Rasulü'ne şöyle de emretmiştir: De ki: Ey Yahudiler! Bütün insanlar değilde, yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunu idda ediyorsanız, bunda da samimi iseniz, haydi ölümü temenni edin (bakalım)İ Ama onlar, önceden yaptıklarından dolayı ölümü asla temenni etmezler. Allah , zalimleri çok iyi bilir." (Cum'a, 6-7).

60[22] Rasûlullah (s.a.s.), Suraka b. MâUk'e hitaben şöyle buyurmuştur: "Kisra'nın bileziklerini taktığında kendini nasıl hissedersin?" Fetihler gerçekleştiğinde Ömer, Kisra'nın bileziklerini getirdi. Surâka'yi çağırıp kollarına taktı

61[23] İbn Hazrn, Rasûlullah için "oria boylular gibi" demektedir. İbn Sa'd ve diğerleri İse, O'nun boyu için "orta boyun üzerinde" tabirini kullanmaktadırlar.

62[24] Mübâhele, lanetleşme demektir. Necran Hristiyanları ile ilgili mübâhele, Âl-İ İmrân, 61 'de zikredilmekledir. Bkz. İbn Hişâm, II, 233; İbn Sa'd, I/II, 84; el-İmtâ', 502

bildirdi. Sözünün doğruluğuna inandıklarından hepsi mübâheleden kaçındılar.

(22) Arapların kahramanı ve suikastçılarından Âmir b. et-Tufeyl b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb b. Rabia b. Amir b. Sa'sa'a ile Erbed b. Kays63[25]b. Cez' b. Hâlid b. Ca'fer b. Kilâb, Rasûlullah (s.a.s.)'ı öldürmek üzere yanına geldiler. Yüce Allah bu iki kişinin suikastını engelledi. Erbed ile Rasûlullah (s.a.s.)'m arasına bir kez Amir'i bir kez de bir suru engel olarak koydu. (Dolayısıyla Erbed, Rasûlullah'a kılıç sallayamadı.) Rasûlullah (s.a.s.) ikisine de beddua etti. Dönüşte Amir [taundan] helak oldu. Erbed'e de yıldırım çarptı ve onu yaktı. Allah her ikisine de lanet etsin.

(23) Ubey b. Halef el-Cumâhî'yi öldüreceğini bildirdi. Uhud Sava-şı'nda onu hafif bir şekilde yaraladı. Ubey'in ölümü bu yaralamadan dolayı oldu.

(24) Ona zehir yedirildi. Onunla birlikte zehir yiyenler, anında öldüler. Rasûlullah (s.a.s.) ise dört yıl daha yaşadı. Zehirli koyunun kolu, konuşup zehirli olduğunu O'na bildirdi.

(25) Bedir Savaşı'nda ashabına Kureyşli kahramanların dövüştükleri yerleri tek tek gösterdi. Ashâb onların bulundukları yerleri kuşattılar. Hiçbiri bulundukları yerden ileri gidemediler..

(26) Ümmetinden bir birliğin deniz yolu ile gazveye çıkacağını bildirdi. Ümmü Haram bint Milhan'a da: "Sen onlardasın" dedi. Gerçekten de o deniz seferine katılanlardan oldu. Ümmetinden bir kısım insanların deniz yolu ile gazveye çıktıkları ise doğrudur.

(27) Yeryüzü dürüldü, doğusuyla batısıyla hepsi ona göründü. Ümmetinin egemen olacağı yerleri kendisi için dürülen bu yeryüzünde gösterdi. Onun dediği çıktı. Ümmetinin egemenliği, doğuda Sind ve Türk bölgelerinden batının en ücra köşesi olan Endülüs'teki Atlas Okyanusu sahillerine ve Berberilerin ülkelerine kadar ulaştı. Bu egemenlik güneyden kuzeye tam yayılamadı. Yani, doğudan batıya olan yayılış gibi olmadı. Bu yayılış tamamen Rasûlullah (s.a.s.)'m bildirdiği şekilde oldu.

(28) Kızı Fâtıma'ya ailesinden kendisine ilk önce onun erişeceğini bildirdi. Gerçekten de Rasûlullah (s.a.s.)'dan sonra ailesinden ilk vefat eden kişi Hz. Falıma oldu.

(29) Hanımlarına (Allah hepsinden razı olsun), eli en uzun olanın kendisine en çabuk erişeceğini bildirdi. Zeyneb bint Cahş el-Esedîyye en çok sadaka verdiğinden, ona, eli en uzun olan denilmişti ve Rasûlullah (s.a.s.)'dan sonra O'nun hanımlarından ilk önce vefat eden Zeyneb oldu.

(30) Bir koyunun memesine elini sürdü. Onun sütü bereketlendi. Memesinden bolca süt aktı. Bu olay Abdullah b. Mes'ûd'un İslâm'a girmesine sebeb oldu. Diğer bir defa da Ümmü Ma'bed el-Huzâî'nin çadırlarında böyle bir olay yaşandı.

(31) Ashabından Katâde'nin gözü yerinden çıktı. Rasûlullah (s.a.s.), onu yerine koydu. En sağlıklı ve en güzel gözü o oldu.64[26]

(32) Hayber gününde Ali (r.a.)'nin iltihaplı gözlerine tükürüğünü sürdü. Gözleri hemencecik iyileşti. Ondan sonrada hiç iltihaplanmadı. Sancağı ona verdi ve onu gönderdi. O zaman şöyle buyurdu: "Allah fetih nasip edinceye kadar o geri dönmez." Buyurduğu gibi oldu. Ali (k.v.) Hayber kalesini fethetmeden geri dönmedi.

(33) Sahabîler, Rasûlullah (s.a.s.)'ın yediği yemeğin tesbihatım işitiyorlardı.

63[25] El-Cemhara, 268; İbn Hişâm, IV, 213; et~Taberî, III, 165; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 232; el-îm-îa , 508; el-Eğânî, XV, 130'da soyu aynı bu şekildedir. İbn Sa'd, I/II, 51'de bu kişinin nesebi şu şekildedir: Erbed b. Rabîa b. Mâlik b. Ca'fer. Bu, İbn Sa'd'ın eserine nasıl geçmiş olduğunu bilemediğimiz bir yanılgıdır. Şayet bu hata İbn Sa'd'den kaynaklansaydı, ondan alıntı yapan ümmetin âlimleri ya onu düzeltirlerdi ya da onun soy bilginlerinin görüşlerine aykırılığını belirtirlerdi. Belki de bu nüshayı yazan kişi, İbn Sa'd'm kitabından: "Erbed, Le-bîd b. Rabîa b. Mâlik b. Ca'fer'in kardeşidir." dediğini görmüş ve yanılgı eseri oiarak bir soyu diğeri ile karıştırmış olabilir. Şüphesiz Erbed b. Kays, Lebîd b. Rabîa'nın anne tarafından kardeşidir.

64[26] Bu sahabîKatâdeb. Nu'mân'dır. Uhud Savaşı'nda onun gözü yaralanmıştı. Bkz. İbn Hişâm, III, 87.

(34) Ashabından bazılarının ayaklan yaralandı. Onların ayaklarına ellerini sürünce hemencecik iyileştiler..
(35) Kendisinin de içinde bulunduğu askeri birliğin azığı azaldı. Arta kalan azığın hepsinin getirilmesini istedi. Hepsi toplandığında gerçekten çok az olduğu anlaşıldı. Rasûlullah (s.a.s.), azığın bereketlenmesi için dua etti. Sonra herkesin azık almasını emretti. Ordugâhta bulunan kapların hiç biri boş kalmadı. Hepsi azıkla doldu.
(36) Hakem b. Ebi'l-Âs,65[27] Rasûlullah (s.a.s.)'ın yürüyüşünü alaylı bir şekilde taklit etti. Rasûlullah (s.a.s.) da ona: "Taklit ettiğin gibi ol!" dedi. Bunun üzerine o ölünceye kadar hep titredi.
(37) Rasûlullah (s.a.s.), Umâme bint el-Hâris b. Avf'66[28] b. Ebî Harise b. Mürre b. Nüşbe b. Gayz b. Mürre b. Avf b. Sa'd b. Zubyan'a evlenme teklifinde bulundu. Kavminin efendisi katı bir bedevî olan babası: "Kızımda beyazlık var." dedi. Araplar böyle bir ifade ile abraşlığı ima ediyorlardı. Rasûlullah (s.a.s.): "Öyle olsun!" buyurdu. Hemen o anda kız abraşhk hastalığına yakalandı. Babası döndü kızın başına gelenleri gördü. Onu amcası oğlu Yezîd b. Cemre b. Avf b. Ebî Harise ile evlendirdi. İbn Bersa (Ab-raşlının oğlu)-diye tanınan şâir Şebib b. Yezîd'i doğurdu.67[29]
Yukarıda saydıklarımızın dışında Rasûlullah (s.a.s.)'m birçok belirtileri ve mucizeleri bulunmaktadır. Biz ancak meşhur ve tevatür ile naklolu-nanları sunduk. Başarı Allah'tandır. 68[30]

Rasûlullah (s.a.s.)'In Haccı Ve İslâm Döneminde Kaç Umre Yaptığı

Rasûlullah (s.a.s.), peygamberlikten önce ve sonra sayıları kesin olarak bilinmeyen birçok hac ve umre69[31]yapmıştır.
Medine'ye hicret ettikten sonra sadece bir hacc yapmıştır. O da H. 10 yılında yapmış olduğu Veda Haccı'dir.
Medine'ye hicret ettikten sonra iki ifrad umresi yapmıştır. Umre niyetiyle gitmiş ve onları tamamlamıştır. Bunlardan biri: Kaza umresidir. Yedinci yılda umre yapmak niyetiyle Medine'den çıktı. Zilka'de ayında onu tamamladı. Diğeri ise: Sekizinci yılda Huneyn olayından sonra Ci'irrâ-rie'den70[32]hareketle yine Zilka'de ayında yapmış olduğu umredir.
Üçüncü bir umreyi de Veda Haccı ile birlikte yaptı. Medine'den hacc ve umre yapmak üzere çıktı. Zilka'de ayında her ikisini yapmaya başladı. Zilhicce ayında her ikisini tamamladı.
Diğer bir defa ise Medîne'den umre yapmak üzere yola çıktı. Hudeybi-ye'ye

65[27] İbn Habîb, el-Hakem'i alaycılardan saymamıştır. Fakat Rasûlullah'a eziyet edenler arasında onun adını zikretmiştir (el—Muhabbev, s., 157.). El-hfîab, Usdu'l-Gâbe, ei-Isâbe adlı eserlerde anlatıldığı kadarıyla, el-Hakem'in biyografisinde, İbn Hazm'ın burada zikrettiği şeye işaret eden bir ifadeye rastlanıl m anlaktadır. Ne var ki Belâzurî, Ensâbu'i-Eşraf (V, 27)'da böyle bir olay zikretmektedir. Dei" ki: "EI-Hakem, Rasûlullah'ı dini konusunda kü-çümsüyordu. Rasûlullah'ın arkasında yürüyor, kaş göz hareketlerinde bulunuyor, onu taklit ediyor, ağız ve burnunu eğiyordu. Namaz kıldığında onun arkasında durup, parmaklarıyla işaretlerde bulunuyordu. Sonra onun aklî dengesi bozuldu. Ölünceye kadar hep titredi durdu.
66[28] Asıi adi: "el-Hâris b. Ebi'i-Avf'dir. El-Cemhara, 24i; Tabakam İbn Selâm, 566; İbn Hi-şâm, III, 226'de de belirtildiği gibi doğrusu da böyledir. Zikredilen el-Hâris ise, Ahzâb Sa-vaşı'nda Benî Mürre'nin lideriydi. Daha geniş bilgi için e!-!sobe'deki biyografisine bakınız
67[29] El-Eğânt(XI, 89}'de, annesinin adı Karsafe olarak geçmektedir. Bersâ (abraşlı) diye adlandırılması, abraşlı olduğundan değil beyazlığından dolayıdır, denilmekledir. Ibnu'l-Enbârî, Serhu'l-Mufaddaliyâl (s., 336).)'ta: "Karsafe onun anneannemidir. Annesinin adı ise Cem-re'dir. Cebre olduğu da rivayet olunmuştur." Demekledir.
68[30] İbn Hazm, Cevâmiu'’s-Sire, Çıra Yayınları: 46-51.
69[31] Rasûluüah'm Hacc ve umreleri için bkz. İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 28ü; Zâdu'l-Me'ûd, I, 357, 364; İbn Kesir, V, 215. İbn Seyyidi'n-Nâs, O'nun dört umre yaptığını kabul etmektedir. Müşriklerin Hudeybiye'de engellediği umreyi de hesaba katmaktadır. İbn Kesîr d aynı görüştedir.
70[32] Mekke ile Taif arasında bir suyun adı olan bu kelimeyi, hadisçilerGi'irrâne diye okumuşlardır. Edebiyatçılar ise bu okunuşu yanlış bularak Ci'râne diye okumuşlardır.

vardıklarında müşrikler onları engelledi. Rasûlullah orada konakladı ve kurbanlarım kesti. Daha sonra ashabı ile birlikte geri döndü. Allah hepsinden razı olsun. [71[33]]

Rasûlullah (s.a.s.)'In Gazveleri

Rasûlullah (s.a.s.), yirmi beş gzve[72[34]] yapmıştır. Sırasıyla bu gazveler şunlardır: İlki Veddan (el-Ebvâ) Gazvesidir. Sonra Radvâ bölgesinde yapılan Buvat Gazvesi, sonra Batn-ı Yanbu'da yapılan Uşayra Gazvesi, sonra Kurz b. Câbir'i takip için yapılan Birinci Bedir Gazvesi, sonra İkinci Bedir Gazvesi gelir. Bu Yüce Allah'ın İslâm'ı üstün kıldığı; küfrün reislerinin helak olduğu bir çarpışmadır. Sonra Karkaratu'l-Kudr'e ulaşıncaya kadar yapılan Benî Süleym Gazvesi, sonra Ebû Süfyan'ı aramak gayesi ile yapılan Sevik Gazvesi, sonra Gatafan (Zî Emer) Gazvesi, sonra Necrân Gazvesi, sonra Uhud Gazvesi, sonra Hamraü'1-Esed Gazvesi, Nahl denilen yere
yapmış olduğu Zâtü'r-Rıka' Gazvesi, sonra İkinci Bedir Gazvesi, sonra Dûmetü'l-Cendel Gazvesi, sonra küfür ehlinin ona karşı düzenlediği son gazve olan Hendek Gazvesi, sonra Benî Kurayza Gazvesi, Hüzeyl kabilesinin bir kolu olan Lihyan'lılara karşı yapılan gazve, sonra Zî Kared Gazvesi, sonra Huzâ'a kabilesinden olan Benû'l-Mustalik Gazvesi, sonra Hu-deybiye Gazvesi, sonra Hayber Gazvesi, sonra Fetih Gazvesi (Mekke'nin fethi) sonra Hevâzin'e karşı yapılan Huneyn Gazvesi, sonra Taif Gazvesi, sonra Tebûk Gazvesi.
Bu gazvelerin dokuzunda Rasûlullah savaşmıştır: Muazzam Bedir, -ki ona Bedir savaşı ve Bedir çarpışması da denilmektedir- başta olmak üzere Uhud, Hendek, Kurayza, Benî Mustalik, Hayber, Mekke'nin fethi, Huneyn ve Taif gazvelerinde Rasûlullah (s.a.s.) savaşmıştır.
Yine Rasûlullah (s.a.s.)'ın Vadi'1-Kura ve Gâbe gazvelerinde de savaştığı söylenmiştir.
Rasûlullah (s.a.s.), yukarıda sıralanan gazvelerin dışında gazveye çıkmamıştır. Başarı Allah'tandır. [73[35]]

Rasûlullah (s.a.s.)'In Gönderdiği Seriyyeler

Rasûlullah (s.a.s.) sırasıyla şu seriyyeleri[74[36]] göndermiştir:
(1) Rasûlullah (s.a.s.), Ubeyde b. el-Hâris b. el-Muttalib'i Seniyye-tu'1-Mere'nin[75[37]]" aşağı taraflarına gönderdi.
(2) Hamza b. Abdilmuttalib'i îs bölgesindeki deniz sahiline gönderdi. Bu iki seriyyenin gönderme zamanı ya aynı ya da birbirine çok yakın zamanlarda olmuştur. Bu yüzden hangisinin önce gönderildiği konusunda ihtilafa düşülmüştür. Bu ikisi ilk seriyyelerdir ve Rasûlullah (s.a.s.) ilk olarak bu seriyyelerde sancak dikmiştir.
(3) Sa'd b. Ebî Vakkas'ı Harrâr bölgesine gönderdi.
(4) Abdullah b. Cahş'ı Nahle mevkiine gönderdi.

[71[33]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 51-52.
[72[34]] Rasûlullah (s.a.s.)'ın gazveleri hakkında bkz. Vakıdî, II, 8; İbn Habîb, 110-125; İbnu'l-Cev-zî, Teikthu"l-Fuhûm, 22-36 fonu'I-Kayyim, Zâdu'l-Me'âd, I, 66; Ebû Nu'aym (Delâ-ılu'n-Nühüvve, 173); îbn Kesîr, V, 2!6'da, bu yazarların her biri gazveler için bağımsız bir liste aktarmışlardır. Diğer siyer kitapları ise onları detaylı bir şekilde anlatmışlardır. Bu gazvelerin sıralanışı ve ondan sonraki konu olan Rasûlullah'in Gönderdiği Seriyyelerîn gönderiliş sıralanışında olduğu gibi çok ihtilaf vardır. Siyer ehlinden, İbn Hazm'ın tercih etliği sı-ralanışa en yakın sıralama İbn Hişâm'ındır. Şu da var ki İbn Hişâm, Uşeyre Gazvesi'ni dördüncü sırada göstermiştir. İbn Hazm ise, İbn Habîb'in yaptığı gibi onu Üçüncü sırada göstermiştir, jbn Hişâm, gazvelerin sayısını 27 olarak; İbn Hazm ise 25 olarak kabul eder.
[73[35]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 52-53.
[74[36]] Rasûlullah (s.a.s.}'ın gönderdiği seriyyeier hakkında bkz. Vahdî, 2-8; el-Muhabber, 116; Ensâbıt'l-Eşmf, c. I, vrk., 179-186; Telkîhu'l-Fuhûm, 22-36; Zâdu'i-Me'âd, I, 66.
[75[37]] Yakut'un dediğine göre (III, 25), "mere" kelimesi kadın anlamında olan "mer'e" kelimesi nin basitleştirilmiş/hafiflcşlirilmiş şekildir.

(5) Kölesi Zeyd b. Hârise'yi el-Karede'ye[76][38]gönderdi.
(6) Muhammed b. Mesleme'yi Ka'b b. Eşrefi öldürmek için gönderdi.
(7) Mersed b. Ebî Mersed el-Ganevî'yi er-Recî' mevkiine gönderdi.
(8) EI-Münzir b. Amr el-Ensârî'yi Bi'r~i Ma'ûna'ya gönderdi.
(9) Abdullah b. Atîk'i, Hayber'de bulunan Sellâm b. Ebi'l-Hukayk'ı öldürmek üzere gönderdi.
(10) Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'i Irak yolu üzerindeki Zu'1-Kassa'ya[77][39] gönderdi.
(11) Ömer b. Hattâb'ı BenîAmir'in yaşadığı bölge olan Turaba'ya gönderdi.
(12) Ali b. Ebî Tâlib'i Yemen'e gönderdi.
(13) Ğalib b. Abdillah el-Leysî'yi Kadid'deki Kinâne kabilesinden el~Mulevvveh Oğulları üzerine gönderdi.
(14) Ali b. Ebî Tâlib'i Fedeklilerden Abdullah b. Sa'd Oğulları üzerine gönderdi.
(15) İbn Ebi'1-Avca es-Sülemî'yi Benî Süleym üzerine gönderdi.
(16) Ukkâşe b. Mihsan el—Esedî'yi el-Gamre'[78][40]ye gönderdi.
(17) Ebû Seleme b. Abdilesed el-Mahzûmî'yi Necid bölgesinde Benî Esed'e ait bir su olan Katan'a[79][41]gönderdi.
(18) Benî Haris[80][42]e b. Kays'dan Muhammed b. Mesleme el-Ensârî'yi He-vâzin'den Kuretâlilarmüzerine gönderdi.
(19) El-Hâris b. el-Hazrec Oğulları'ndan Beşîr b. Sa'd el~Ensârî'yi Hayber bölgesine gönderdi.
(20) Zeyd b. Hârise'yi Benî Süleym topraklarından el-Cemûm'a[81][43]gönderdi.
(21) Yine Zeyd'i Hisma[82][44]mevkiinde bulunan Cüzam kabilesi üzerine gönderdi.
(22) Yine Zeyd'i Irak yolu üzerinde bulunan Nahl bölgesindeki Tarafa [83][45]gnderdi.
(23) Ebû Bekir (r.a.)'i Fezâre kabilesine gönderdi.
(24) Ebû Musa'nın amcası[84][46]Ebû Âmir'i Evtâs'a gönderdi.
(25) Yine Zeyd'i Fezâre kabilesine gönderdi. Zeyd Ümmü Kırfa ve diğerlerini öldürdü.
(26) Abdullah b. Ravâha'yı Hayber'e gönderdi.
(27) Diğer bir defada ise Abdullah b. Atîk'ı Ebû Rafı' b. Ebi'l-Hu-kayk'i öldürmek için Hayber'e gönderdi.
(28) Abdullah b. Uneys el-Cuhenî'yi sırf Hâlid b. Süfyân el-Hüze-lî'yi[85][47]öldürmek için gönderdi. O da onu öldürdü. Rasûlullah (s.a.s.), Abdullah için, onunla karşılaştığında titremeye başlayacağını bir işaret/mucize olarak belirtti. Gerçekten de Rasûlullah'ın dediği gibi oldu.
(29) Birkaç emîri Suriye sınırındaki Mute'ye gönderdi. İlkin Zeyd b. Hârise'yi onlara komutan tayin etti. Şayet o öldürülürse Ca'fer b. Ebî Tâ-lib; o da öldürülürse Abdullah b. Ravâha'mn komutan olmasını söyledi. Mute'de Bizans'ın Hristiyan askerleri ve

---

[76][38] İbn Sa'd (l/U, 24)'de şöyle der: "EI-Karde, Necid bölgesinde Rabaze ile Gamre arasında bulunan dağlık bir bir yerin adıdır."
[77][39] Zu'1-Kassa, Medine'den 24 mil uzaklıkta olan bir yerdir. (İbn Sa'd, I/II, 61; el-İmtâ', s. 264).
[78][40] Ei-Ğamre, İbn Hişâm, Yâkût ve İbnu'l-Fakih'in de zikrettiği gibi, bu kelimenin sonunda t harfi vardır. Ğamre, Necİd yolu üzerinde bulunan, Medine'ye bağlı bir yerdir. Makrızî, bu kelimenin sonundaki t harfini silmiştir (s. 264); İbn Sa'd, Ukkâşe b. Mihsan'ın biyografisini anlatırken (II/I, 61), "Rasûlullah (s.a.s.) onu Gamr'e, talihli Gamr'e gönderdi. Gamr, Feyd'den iki gece uzaklıkta, Benî Esed'e ait bir suyun adıdır." Demektedir.
[79][41] Katan. Feyd bölgesinde bir dağdır. Necid'de bulunan bu dağda, Benî Esed b. Huzeyme'ye ait bir su bulunmakladır.
[80][42] İbn Hişâm, IV, 260; el-İmtâ', 256'da, Kuretâ, Benî Bekr b. Kilâb'dandır, denilmiştir.
[81][43] İbn HİşÂm, IV, 260; Vakıdî, s. 5; İbn Sa'd, II/I, 62 ve Yakut'ta da yazıldığı gibi doğrusu eİ-Hemûm'dur.
[82][44] Hisma, Eyle ve İsrâîl Oğulları TÎlı'inin kenarı ile Benî Uzre toprakları arasında olan dağ ve yerin adıdır.
[83][45] Asıl nüshada el-Tarak şeklinde yazılıdır. Vakıdî, 5; İbn Sa'd, II, 63; el-Imta', 266 ve Yakut'a göre düzeltildi. Vakıdî der ki: "Et-Taraf, Mcdîne'dcn otuz altı mü uzaklıkladır." demektedir. Makrızî ise, bu yerin Irak yolu üzerinde Nahl bölgesinde olduğunu bu ifadeye eklemiştir.
[84][46] El-İmta (s. 413)'da, Ebû Âmir'in, Ebû Musa'nın kardeşi olduğu belirtilmiştir. Rasûlullah (ş.a.s.), onu Evtas'a Huneyn'in hemen akabinde göndermiştir.
[85][47] İbn Hişam, Vakidi ve el İmta'da bu isim Süfyan b. Halid olarak geçmektedir.

Hristiyanlaşan Araplarla karşılaştılar. Her üçü de şehid edildiler. (Allah onlardan razı olsun.) Sancağı Hâlid b. Velîd aldı. Müslümanları toparladı.
(30) Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî'yi Suriye topraklan içerisinde- bulunan Zâtu Allah'a gönderdi.
(31) Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezârî'yi Benî Temim'den Benû el-Anber'e gönderdi.
(32) [Galib b.]86[48] Abdillah el-Le/sî'yi Benî Mürre topraklarına gönderdi. Cüheyne kabilesinin el-Hurak87[49]koluna mensup olan bazı kişiler ile karşılaştı.
İbn Hişâm, Vakıdî ve el-Imtâ'da. bu isim Süfyân b. Hâlid olarak geçmektedir.
(33) Hâlid b. Velîd'i Kinâne Oğullan'ndan Benî Cezîme'ye gönderdi.
(34) Hâlid'i bir kez de Yemen'e gönderdi.
(35) Amr b. el-Âs'ı Uzre Oğulları topraklarından Zâtu's-Selâsil'e gönderdi. Daha sonra Ebû Ubeyde komutanlığında bir askerî birlik ile onu takviye etti.
(36) Abdullah b. Ebî Hadred el-Eslemî'yi Batn-ı İdam'a88[50]gönderdi.
(37) İbn Ebî Hadred'i bir kez de el-Gabe'ye gönderdi.
(38) Abdurrahmân b. Avf'ı Dûmetu'l-Cendel'e gönderdi.
(39) Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı deniz sahiline gönderdi89[51]
(40) Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi90[52] Ebû Süfyân Sahr b. Harb b. Ümey-ye'yi öldürmek üzere gönderdi. Fakat o Ebû Süfyân'ı öldüremedi. Zira şartlar elverişli değildi.
(41) Zeyd b. Hârise'yi Medyen'e gönderdi.
(42) Salim b. Umeyr'i Amr b. Avf Oğulları'ndan Ebû Ifk'e91[53] gönderdi. Onu öldürdü.
(43) Amr b. Adiyy el-Hatmî'yi Ümeyye b. Zeyd Oğulları'ndan Asma bint Mervân'a gönderdi. Amr onu öldürdü.
(44) Sümâme b. Usal el-HanefTnin esir edildiği bir seri(41)
derdi.
(45) Alkame b. Mucezzir el-Mudlicî'yi gönderdi. yye gönderdi.
(45) Alkame b. Mucezzir el-Mudlicî'yi gönderdi.
(46) Kürz b. Câbir'i,92[54] çobanlan öldürüp gözlerini oyanların ardından gönderdi.
(47) Üsâme b. Zeyd'i Suriye'ye gönderdi. Bu onun son seriyyesidir. Bu seriyye gönderilmeden Rasûlullah (s.a.s.) vefat etti. Ebû Bekir onu gönderdi. Allah'ın rahmet ve bereketi onların üzerine olsun. 93[55]

.

Rasûlullah (s.a.s.)'In İsim Ve Özellikleri

Rasûlullah (s.a.s.)94[56] ne çok uzun ne de kısa idi. Teni ne çok beyaz, ne de esmerdi.

86[48] Bu ilâve, İbn Hişâm, VI, 271; İbn Sa'd, II, 91; el-İmtâ', 334'e bakılarak yapılmıştır.
87[49] Cuheyne kabilesinin el-Hurak kolu: Benî Humeys b. Artır b. Sa'lebe b. Muvaddıa'dir. (Bkz. el-Cemhara, s. 417).
88[50] Asıl nüshada Vakam'dır. İbn Hişâm, IV, 275; İbn Sa'd, I/II, 96; et-İmtâ', s. 356'ya göre düzeltildi. İbn Sa'd, îbn Seyyidi'n-Nâs, II, 161 ve el-Imtâ'm her birinde bu seriyye, Katâde b. Rib'î seriyyesi olarak adlandırılmıştır. Seriyyenin kendi durumu ile ilgili bir ihtilaf yoktur. İhtilaf sadece seriyyeye kimin başkanlık ettiği konusunda olmuştur. İbn Hişâm buna îbn Ebî Hadred seriyyesi demiştir. Ebû Katâde'yi de bu seriyye ile birlikte çıkan biri olarak zikretmiştir.
89[51] Siyer kitaplarında bu seriyye "Hibt Gazvesi" olarak adlandırılmıştır. Zira Müslümanlar "Hıbt" denilen bir çeşit ağacın yapraklarından yemişlerdi. (Bkz. İbn Sa'd, I/II, 95; İbn Seyyidi'n-Nâs, H, 158, el-İmta, 354).
90[52] İbn Hişâm (IV, 282), Amr b. Ümeyye'nin seriyyesinden söz ederken, bu seriyyenin İbn İs-hâk'in zikrettiği seriyyelerden olmadığına; İbn Hişâm'ın bunu ilave ettiğine işaret etmektedir.
91[53] Asıl nüshada Ebû Ukayl olarak geçmekledir ki yanlıştır
92[54] Asıl nüshada "Câbir b. Halef..." geçmektedir. Bu yanlıştır, En azında Kürz'ün soyundan babasının adı silinip kaybolmuştur.
93[55] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 53-56.
94[56] Rasûlullah (s.a.s.)'m vasıfları hakkında bkz. İbn Sa'd, I/II, 120; Müsnedu'1-İmam Ahmed b. Hanbel, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, (684, 744, 746, 796, 944, 946, 947, 1053, 1122, 1299, 1300) nolu hadislere, et-Tirmizî, eş-Şemâil, şerheden Ali ei-Kârî, c. I, s. 8-67; Tehzîbu İbnAsâkir, 1, 314; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 323; Tarîhu'ı-Zehebî, I, 243; Tehzîbu'n-Neve-vf, I, 25; İbn Hazm'ın burada zikrettiği bazı vasıflar,

Saçı ne öyle kıvırcık, ne de düz idi. Parlak renkli, kırmızı ile karışık ak ve güzeldi. Yüzü ayın on dördü gibi parlardı. Eklem kemikleri büyükçe idi. Kirpikleri gür ve uzun idi. Gözbebeklerinin siyahı pek siyahtı. Beyazlıklarında ise ince kırmızı damarlar vardı. Ön dişleri güzeldi. Ağzı geniş, burnu güzeldi. Yürürken sanki yüksek bir yerden iner gibi önüne doğru eğilirdi. Bakmak istediği tarafa, bütün vücudu ile dönerek bakardı. Yeryüzüne çokça bakardı. Elleri irice ve yumuşakça idi. Topuklarının eti azdı. Sakalı gür ve enli idi. Saçı siyahtı. Ayaklarında çukur yoktu. Saçını uzattığında kulak memesi ile omuzlarına kadar uzatırdı. Kısalttığında ise kulaklarının yarısına kadar kısaltırdı. Saç ve sakalında ağaran saç sayısı yirmiye ulaşmadı95[57].
İsimleri: Muhammed (s.a.s.), Ahmed, Mâhî (mahveden) Allah onunla küfrü yok eder. Haşir (toplayan haşr eden), insanlar onun izinde haşr olunacaktır. Âkıb (sona erdiren), ondan sonra peygamber yoktur. Mukaffî (diğer peygamberlerin izinde giden), Nebiyyu't-Tevbe (Tevbe Peygamberi), Nebiyyu'I-Melhame (Savaş Peygamberi), Yüce Allah onu Rauf (şefkatli) ve Rahîm (merhametli) olarak adlandırmıştır. Sol omuzunun kürek kemiği üzerinde peygamberlik mührü vardı. Sanki güvercin yumurtası olan bu mührün rengi vücûdunun rengi gibi idi. Üzerinde bir ben onun üstünde de kıllar vardı. 96[58]

Rasulullah (s.a.s.)'In Emirleri

Rasûlullah (s.a.s.),97[59] Yemen'in tamamına Bâzân el—Fârisî'yi vali olarak tayin etti. Bu zât, Bâzân b. Sasan b. Belâş b. el-Melik (Kral) Câmâsef b. el-Melik Firuz b. el-Melik Yezducerd b. Behram (zalim kral)'dır. Bâzân öldüğünde, Rasûlullah (s.a.s.) onun oğlu Şehr'i sadece San'a ve ona bağlı bölgelere yönetici olarak atadı. Muhacir b. Ümeyye b. el-Muğîre'yi Kinde ve es-SediPe tayin etti. Ziyâd b. Lebid el-Beyadî el-Ensârî'yi Hadramevt'e98[60]; Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi Zebid, Aden, Rima' ve es-Sahil'e; Mu'âz b. Cebel'i el-Cened'e; hicrî 8. yılda Attâb b. Esîd b. Ebi'l-îs b. Ümeyye b. Abdi Şems'i Mekke'ye vali olarak tayin etti ve hacc mevsiminde Müslümanlara hacc yaptırmak üzere görevlendirdi. O sırada Attâb, yirmi küsur yaşında idi. Ebû Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye b. Abdi Şems'i Necran'a99[61]Yezîd b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb'ı Teyma'ya; Hâlid b. Sa'îd b. Ebi'l-As b. Ümeyye b. Abdi Şems'i, Şehr b. Bâzân'ın öldürülüşünden sonra San'a'ya tayin etti. Şehr b. Bâzân (rh. a)'ı yalancı el-Esved el-An-sî öldürdü. Allah el-Esved'e lanet etsin. Hâlid'in kardeşi Amr b. Sa'îd'i Vadiyü'l-Kurra'ya; her ikisinin kardeşi el-Hakem b. Sa'îd'i Fedek ve diğer yerleri kapsayan Kura Urayne'ye100[62]; onların kardeşleri Eban b. Sa'îd'i Bahreyn'deki el-Hatt101[63] şehrine vali olarak atadı. Bu er-Rammah'm mensup olduğu şehirdir.
Sa'îd b. el-Âs Oğulları müttefiki el-A'lâ b. el-Hadramî'yi Bahreyn'deki Katîf e; Amr b.

Enes'den rivayet olunan hadisten (bkz. İbn Sa'd, I/II, 123) ve Müsned'deki numaralarına işaret ettiğimiz Ali b. EbîTâlib'in rivayet ettiği hadisten alınmıştır. İsimleri konusunda İse bkz. İbn Sa'd, I/I, 64; et-Taberî, III, 185; İbn Asâkir, I, 73; Telkîhu'l-Fuhûm, s. 6; Zâdu'i-Me'âd, s. 38; Târthu'z-Zehebt, I, 24; Târî-hu'l-Hamis, I, 206; Tehzîbu'n-Nevevf, I, 22; İbn Sa'd onun isimlerine el-Hatem/el-Hâlim ve Rasûlu'r-rahme (rahmet elçisi) adlarını da eklemiştir,

95[57] Bkz. İbn Sa'd, I/II, 135, Rasûlullah (s.a.s.)'m yaşlılığından söz etliği yer.

96[58] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 57.

97[59] Bu bölümün sıralaması, el~Muhabber, (s. I25)'den bazı yönlerden farklıdır. Belâzurî'nin, Fuiûhu'l-Buldûn adlı eserinin değişik yerlerinde, Rasûiullah'ın emirlerinin adlan zikredilmektedir. Aynı yazarın, Ensâbu' l~Eşrâf, I, 255-256'da emirler ile ilgili Özel bir bölüm vardır. Yine bkz. Zâdu'l-Me'âd, I, 64.

98[60] El-Muhabber (s. 126)’de buna ek olarak, ZiyadIn aynı zamanda Hadramevt’in zekâtını da toplamaya memur olduğu kaydedilmektedir.

99[61] Ebû Süfyân'ı.Amrb. Hazin 'dan sonra Necrân'a vali olarak tayin etti. (bkz. Futûhu' I-Buldân, s.76).

100[62] Kura Urayne hakkında bkz. Kitâbu'I-Emvâl, nr., 23.

101[63] Belâzurî {Fıuûh, s. 88), ilk önce el-Alâ'nın daha sonra ise Eban b. Sa'îd'in Bahreyn'e vali olarak atarrdığı görüşünü benimsemiştir

el-As'ı Umman ve ona bağlı bölgelere; Osman b. Ebi'1-Asî es-Sakafî'yi Taife vali olarak tayin etti.
Mahmiye b. Cez' b. Abdi Yağûs b. Uveyc b. Amr b. Zübeyd[102[64]]ez-Zübey~ dî'yi, Rasûlullah (s.a.s.)'m yanında bulunan humusların[103[65]]taksim edilmesi için görevlendirdi. Mahmiye b. Cez'in, Benî Cumâh'ın müttefiki olduğu rivayet edilmiştir.
Ali b. Ebî Tâlib (k.v)'i, Yemen'deki humuslara ve hukukî davalara bakma görevine; Ümeyye b. Abdi Şems Oğullan'nın müttefiki Mu'aykıb b. Ebî Fâtıma ed-Davsî'yi kendisinin mühürdarhğına[104[66]]"; Adiyy b. Hatem'i Benî Esed'in zekâtlarını toplamaya; Mâlik b. Nuveyre el-Yerbuî'yi Bern Hanzele b. Zeyd Menat b. Temim'in zekâtlarını toplamaya; Kays b. Âsim el-Minkarî'yi ve Zibrikan b. Bedr'i, Benî Sa'd b. Zeyd Menat b. Temim'in zekâtlarını toplamaya; Ömer b. Hattâb'ı bazı yerlerin zekâtını toplamaya; yine birçok kişiyi zekât toplamak için görevlendirdi. Zira her kabilenin zekâtını toplayan bir görevli bulunmakta idi. Ebû Bekir es-Sıd-dîk'i, hicrî dokuzuncu senede hacc emirliğine tayin etti. Bütün işlerin yöneticiliğini yapan halifesi ise Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.)'dir.
NOT: Amr b. Abese es-Sülemî, Rasûlullah (s.a.s.)'ın câhiliye döneminde arkadaşı idi[105[67]]. İyaz b. Himar[106[68]] [b. Naciyeb.[107[69]] Ikal b. Muhammed b. Süfyân b. Mecâşi' b. Darım b. Mâlik b. Hanzele b. Zeyd Menat b. Temim, câhiliye döneminde Rasûlullah (s.a.s.)'ın namusunu koruyan yakınıydı. Şöyle ki, câhiliye dönemi Araplanmn iki dini olan Hums'a Kureyşliler; el-Hille'ye ise Benî Mecâşi' mensuptular. El-Hille'ye mensup biri Hums'a mensup birinden ödünç bir elbise alamadığı zaman Ka'be'yi çıplak tavaf ederdi. İyaz, Rasûlullah (s.a.s.)'ın elbisesi içerisinde Ka'be'yi tavaf ederdi. Adı İyaz olan bu zât, yakınlık derecesi olarak el-Akra' b. Habis b. Ikal'ın amcasının oğludur.
Öahhâk b. Süfyân el-Kilâbî, Rasûlullah (s.a.s.)'m kılıçdan[108[70]] idi. Başarı Allah'tandır. [109[71]]

Rasulullah (s.a.s.)'In Katipleri

Rasûlullah (s.a.s.) kâtipleri[110[72]] Ali b. Ebî Tâlib, Osman, Ömer, Ebû Bekir, Hâlid b. Sa'îd b. el~Asî, Ubeyy b. Ka'b el-Ensârî, Hanzele b. er-Ra-bi' el-Useydî, Yezîd b. Ebî Süfyân, Neccâr Oğulları'ndan Zeyd b. Sabit el-Ensârî ve Mu'âviye b. Ebî Süfyân'dır.
Zeyd b. Sabit kâtipliği en çok yapandır. Fetihten sonra Mu'âviye, onu izledi. Her ikisi Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanında sürekli vahiy ve diğer konulara dair yazı ile

---

[102[64]] Asıl nüshada, Arfec b. Amr b. Zeyd şeklindedir. Bu yanlıştır. îbn Sa'd ve diğer eserlere göre düzeltme yapılmıştır.
[103[65]] İbn Sa'd (I/VI, 146), Mahmiye b, Cez'in, Muraysı' günü humusu ve Müslümanların payının paylaşımı için görevlendirildiğini zikretmektedir. Bunun yanında genel olarak bütün humusların ona havale edildiği görüşünü destekleyen başka bir rivayet de geçmektedir.
[104[66]] İbn Hazm bu şekilde bildirmektedir. İbn Habîb İse, Muaykıb'ın ganimetleri taksim edilmesi görevine tayin edildiğini bildirmektedir. Muaykıb'ın biyografisi için bkz.İbn Sa'd, (1/IV, 86).
[105[67]] İbn Sa'd, I/IV, İ57; ei-İstiab ve Usdu'i-Ğâbe'de, Amr b. Abese'nin biyografisi bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV,] 11-115, 385-388'de de bulunmaktadır. Ne var ki zikredilen eserlerde, onun câhiliye döneminde Rasûlullah'ın arkadaşı olduğuna dair bir bilgi yok. Şu da var ki Amr b. Abese, İslâm'a ilk girenler arasındadır. Öyle ki İslâm'a giren dördüncü kişi olduğunu söylüyordu.
[106[68]] İbn Sa'd ve Usdu'l-Ğâbe'de, İyad b. Hamad; Lisânıı'l-Arab ve el-İsâbe'âc ise İyad b. H> mâr diye yazılıdır. Bu zâtın adlandırılması konusundaki açıklamasında İbn Hacer: "Babası meşhur olan hayvandır. Böyle bir adın kimseye verilemeyeceğini sanan bazı itirazcı fakihler bu kelimeyi yanlış telaffuz edip yazmışlardır." demektedir
[107[69]] Kitabın asıl metninde silinip kaybolmuştur.
[108[70]] EI-îsâbe'de bulunan biyografisinde: "Dehhâk, kılıcını kuşanıp Rasûlullah (s.a.s.)'ın baş ucunda beklemekle idi." denilmektedir. Rasûlullah (s.a.s.)'ın huzurunda baş kesenler için bkz. Telkîhu'l-Fuhûm (s. 38); Zâdu't-Me'âd, I, 63.
[109[71]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 58-59.
[110[72]] Kâtiblerin İsimlen ile ilgili olarak bkz. Ensâbu"l-Eşrâf, I, 256; Futûhu"I—Buldan, 478; el-Cehşiyarî, s. 12; Telkîhu'l-Fuhûm, 37; Zâdu'İ-Me'âd, I, 59; Tehzîbu'n-Nevevî, I, 29; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 315; burada onların sayıları çoktur. Et-Terâtîbu"l-İdariyye (I, 114) adlı eserin yazarı, İbn Asâkir'den alıntı yaparak, onların Târîhu Dımaşk\ak\ sayılarının yirmi üç olduğunu belirtmektedir. Behcetu'l-Mecâlis adlı eserde, onların sayıları yirmi beşe kadar ulaşmıştır. Yine bkz. ei-İstîab, Zeyd b. Sabit biyografisi.

uğraşıyorlardı. Bunun dışında onların bir işi yoktu. 111[73]

.

Rasûlullah (s.a.s.)'In Muhafızları, Müezzinleri, Hizmetçileri, Şâirleri, Hatipleri V.S.

Kays b. Sa'd b. Ubâde es-Sâidî'nin Rasûlullah (s.a.s.)'m112[74] yanındaki konumu, bir yöneticinin yanındaki emniyet ve asayişi sağlayan polis komiserinin konumu gibi idi. Muğîre b. Şu'be es-Sekafî, Hudeybiye gününde kılıcı ile Rasûlullah (s.a.s.)'ın baş ucunda bekledi.

Bilâl b. Rebâh, ailesinin nafakası ile ilgileniyordu. Ümmü Eymen onun süt annesi idi. Enes b. Mâlik hizmetçisi idi. Fakih Kabîsa b. Zueyb'in babası Zueyb b. Halhale b. Amr el-Huzâ'î, Rasûlullah (s.a.s.)'a hediye edilen develerin idarecisi ve bakıcısı idi. Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve azadlı kölesi Rebah el-Esved, O'nun yanına girmeye izinli idiler. Âmir b. Lüeyy Oğulları'ndan a'mâ İbn Ümmi Mektûm (adı, Amr b. Kays b. Zaide b. el-Esam (Cündüb) b. Hezm113[75] b. Ravâha b. Hacer b. Abdlül 114[76]b. Maîs b. Âmir b. Lüeyy'dir), Bilâl ile birlikte onun müezzinliğini yapmaktaydılar. Ensâr'dan Ebû Taybete,115[77] ondan hacamat aleti ile kan alıyordu.

sjeVevî de bu adı bu şekilde kaydetmiştir (I, 264). Bu zâtın adı Nâfi'dir. Bundan başka değişik isimler de söylenmiştir. Beyâda Oğullan'nin kölesi idi. Biyografisi için bkz. Usdu'l-Ğâbe; yine bkz. İbn Sa'd, "Rasûlullah'ın kan aldırması" bölümü (I/II, 143).

Dilleri ile İslâm'ı savunan şâirleri şunlardır: Ka'b b. Mâlik el-Eslemî, el-Hâris b. el~Hazrec Oğullan'ndan Abdullah b. Ravâha ve en-Neccâr Oğulları'ndan Hassan b. Sabit. Bu şâirlerin hepsi Ensâr'dan olan Hazrec-1 ilerdendir.

Hatibi, Sabit b. Kays b. Şemmâs idi. Süvarisi, Ebû Katâde el-Ensârî idi. En-Neccâr Oğullan'ndan Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd, O'nu evine misafir etti.

Rasûlullah (s.a.s.), ilk önce bir altın yüzük aldı; sonra onu attı ve altından uzak durdu. Bir gümüş yüzük aldı. Yüzüğün kaşı da gümüştü. Yüzüğün nakşı üç satır olarak: Muhammed, Rasûl, Allah idi. Yüzüğünü sol elinin, bazen de sağ elinin küçük parmağına takıyordu. Yüzüğünün kaşını avucunun içine getiriyordu. Künyesi ile künyelemeyi yasakladığı gibi yüzüğünün nakşı gibi nakış yapmayı da herkese yasakladı. Bu iki durum Ra-sûlullah'm dışındaki Müslümanlara yasaktır. Vefat edinceye kadar yüzüğü parmağındaydı. Sonra sırasıyla Ebû Bekir, Ömer ve Osman, parmaklarına taktılar. Halifeliğinin altıncı yılında Osman'ın elinden Erîs kuyusuna düştü. Kuyunun suyunu çekip yığınlarca toprak çıkardılar. Fakat yüzük bulunamadı. Biz Allah'a aitiz ve sonunda ona döneceğiz. Bu yüzük mübarek bir eserdi. Kaybolup gitti. 116[78]

Rasûlullah (s.a.s.)'In Elçileri

111[73] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 60.

112[74] Rasûlullah (s.a.s.)'ın müezzinleri, muhafızları, şâirleri ve hatipleri gibi çeşitli konulardan bahseden bu bölüm için bkz. Zâdıt'l-Me'âd (I, 63-66); Teikthu'l-Fuhûm, 38.

113[75] Rasûlullah (s.a.s.)'ın müezzinleri, muhafızları, şâirleri ve hatipleri gibi çeşitli konulardan bahseden bu bölüm için bkz. Zâdıt'l-Me'âd (I, 63-66); Teikthu'l-Fuhûm, 38.

114[76] Burada yazılanlar el-Cemhara (s. 161)'dekiler ile uyum içerisindedir. Usdu'l-Ğâbe"de ise bu ad Adiyy olarak geçmektedir.

115[77]Nevevi de bu adı bu şekilde bu şekilde kaydetmiştir(I,264). Bu zatın adı Nafi'dir. Bundan başka değişik isimlerde söylenmiştir. Beyâda Oğullarının kölesi idi. Biyografisi için bkz. Usdu'l-Gabe; yine bkz. İbn Sa'd, "Rasullah'ın kan aldırması" bölümü (I/II, 143) .

116[78] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 60-61.

Hudeybiye'den sonra Fetih'ten önce, Rasûlullah (s.a.s.), elçilerini117[79] krallara gönderdi.
Dihye b. Halîfe el-Kelbî'yi Bizans kralı Kayser Herakl'a gönderdi.
Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'yi Sasânî kralı Kisrâ Pervîz b. Hürmüz'e gönderdi.
Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi, Habeşistan kralı Necâşî'ye gönderdi.
Hatib b. Beltea el-Lahmî'yi, Mısır ve İskenderiye'nin yöneticisi Mu-kavkıs'a gönderdi.
Amr b. el-Âs'ı, Umman yöneticileri olan Ezd kabilesine mensup Cu-lenda'mn iki oğlu Ceyfer ve İyaz'a118[80] gönderdi.
Âmir b. Lüeyy [Oğulları'ndan biri119[81]Selît b. Amr'ı, Hanefî kabilesine mensup Yemâme hükümdarı Hevze b. AH ile Sümâme b. Usal'a gönderdi.
El-Alâ b. el-Hadramî'yi, Bahreyn hükümdarı Münzir b. Sava el-Ab-dî'ye gönderdi.
Huzeyme kabilesinin Esed koluna mensup Suca' b. Vehb el-Esedî'yi, Suriye'ye bağlı el-Belkâ hükümdarları el-Hâris b. Ebî Şemir el-öassânî ve onun amcasının oğlu Cebele b. el-Eyhem'e gönderdi.
Muhacir b. Ümeyye el-Mahzûmî'yi, Yemen'in hükümdarlarından biri olan Haris b. Abdilmelik120[82]el-Himyerî'ye gönderdi.
Mu'âz b. Cebel'i, İslâm'ın davetçisi olarak Yemen'in tümüne gönderdi. Zi'1-Kelâ', Zî Zülem ve Zî Merran ve diğer tüm hükümdarları Müslüman oldular.
Daha önce belirttiğimiz, Rasûlullah (s.a.s.)'ın kendilerine elçi gönderdiği diğer hükümdarlar ve onların kavimleri de Müslüman oldular. Sadece Kayser, Hevze, Kisrâ, el-Hâris b. Ebî Şemir ve Necâşî Müslüman olmadılar. Kendisine elçi gönderilen Necâşî künyeli bu hükümdar, Rasûlullah (s.a.s.) ashabının kendisine hicret ettiği kişi değildi. Zira önceki Neca-şî, Müslüman olarak vefat etti (Allah ondan razı olsun). Ölümü Rasûlullah (s.a.s.)'a vahiy ile bildirildi. Rasûlullah da onun ölüm haberini Müslümanlara bildirdi. Onlarla birlikte el-Bakî' mezarlığına gittiler, ashabını saflar halinde dizdi ve dört tekbir getirerek onun namazını kıldırdı. Necâşî, kavminden korktuğundan Müslümanlığını onlardan gizli tutuyordu.
Sümâme b. Usal'ın Müslüman olması gecikti. Sonra kendi isteği ile İslâm'ı seçti. Kayser ise Müslüman olmayı arzuladı; fakat onun kavmi ona baskın çıktı. O da Müslüman olmadı. Mukavkis ise çok yakınlık gösterdi ve Rasûlullah (s.a.s.)'a, iğdiş edilmiş [bir köle olan Me'bûr121[83]Düldül diye adlandırılan boz bir katır, Rasûlullah (s.a.s.)'m ümmü veledi [çocuğunun annesi olan câriye] Mâriye ve onun kız kardeşi Şirin olmak üzere iki cariyeyi hediye olarak gönderdi. Rasûlullah (s.a.s.) Sirin'i Hassan b. Sâ-bit'e verdi. Ona, Rasûlullah (s.a.s.)'m oğlu İbrahim'in teyzesi oğlu Abdur-rahman'ı doğurdu. Rasûlullah (s.a.s.) vefat edinceye kadar o katıra [Dül-dül'e -çev-] bindi. Sonra Ali b. Ebî Tâlib'in vefatına kadar O'nun yanında idi. Ondan sonra ise Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Talib yanında olduğu söylenir. Mu'âviye dönemine kadar yaşayan DüldüTe, Abdullah b. Ca'fer, yaşlılığından dolayı arpayı irice öğütüyordu.
Kisrâ ise, insan toplulukları arasında İslâm'ı en çirkin bir şekilde reddeden kişi idi. Rasûlullah (s.a.s.)'ın mektubunu yırtıp attı. Rasûlullah (s.a.s.) da ona beddua etti. Allah ilk önce onun mülkünü dağıttı. Sonra Fars İmparatorluğu'nun tamamını dağıttı.

117[79] Elçileri için bkz. İbn Hişâm, IV, 254; İbn Sa'd, I/II, 15; el-Muhabber, s. 75; îbn Seyyidi'n-Nâs, H, 260-270; İbn Kesîr, IV, 262; d4mta\ 307; Tehztbu'n-Nevevî, I, 30.
118[80] İbn Sa'd, I/İİ, 18 ve İbn Seyyİdu'n-Nâs'da Ceyfer ve Abd diye yazıldın.
119[81] Kitabın asıl metninde Amr b. Amir olarak yazılmıştır. Düzelti İbn Hişâm'a göre yapıldı.
120[82] îbn Hişâm'da. Abdu KcİâÎ eÎ-HÎmyerî şeklinde kaydedilmiştir.
121[83] Kitabın ası] metninde burası boşluktur. Bu fazlalık rical kitaplarına göre yapılmışın". Adına "Hâbû" da denilen "Me'bûr", Mâriye'nin yakınlarından, iğdiş_edilmiş bir Kıbtî'dir. Mu-kavkıs, onu Hz. Peygamber'e hediye etti (el-/sâbe ve Usdul-Gâbe).

Rasûlullah (s.a.s.), Arap kabilelerine bir çok elçi göndermişti122[84].

Rasûlullah (s.a.s.)'In Hanımları

Rasûlullah (s.a.s.)'ın ilk hanımı"123[85] Hatice bint Huveylid b. Esed b. Ab-diluzzâ b. Kusayy b. Kilâb'dır. Rasûlullah (s.a.s.) yirmi beş yaşındayken O'nunla evlendi. Hatîce, hicretten üç yıl önce vefat etti.124[86] O vefat edinceye kadar Rasûlullah (s.a.s,) kimse ile evlenmedi. Rasûlullah'dan önce Hatîce, Atık b. Abid125[87] b. Ömer b. Mahzûm ile evli idi. Ona Abdullah'ı doğurdu. Daha sonra Ebû Hâle126[88] ile evlendi. Ebû Hâle'nin adı, Hind b. Zü-râre b. en-Nebbâş127[89] b. Adiyy b. Habib b. Surad b. Selâme b. Cerve128[90] b. Useyyid b. Amr b. Temîm'dir. Ona adları Hind ve el-Hâris olan iki erkek çocuk ve Zeyneb adında bir kız çocuk doğurdu. Hind b. Hind, Uhud Sa-vaşı'na katıldı. Basra'da ikamet ediyordu. Hasan b. Ali b. EbîTâlib129[91] ondan rivayet ediyordu. El-Hâris'i ise, kâfirlerden biri, Ruknu'l-Yemanî'nin yanında öldürdü.
Hatice vefat ettiğinde, Rasûlullah (s.a.s.), Zem'a b. Kays b. Abdi Şems b. Abdi Vüdd b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüeyy'in kızı Şevde ile evlendi. Şevde, daha önce amcası oğlu es-Sekran b. Amr b. Abdi Şems ile evli idi. Şevde, eşinin ölümünden dolayı dul kalmıştı.
Sonra Rasûlullah (s.a.s.), Ebû Bekir (Abdullah) b. Ebî Kuhâfe (Osman) b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüeyy b. Ğâlib'in kızı Âişe ile evlendi. Ondan başka hiç bir bakire ile evlenmedi. Rasûlullah (s.a.s.), Mekke'de onu nikahladığında henüz altı yaşında bulunuyordu. Hicretten yedi ay sonra, Şevval ayında dokuz yaşındayken onunla zifafa girdi. Rasûlullah (s.a.s.) ile birlikte dokuz yıl beş ay kaldı. H. 56 yılında vefat etti.
Hicretten iki yıl ve birkaç ay sonra, Ömer b. Hattâb'm kızı Hafsa ile evlendi. Hafsa daha önce Huneys b. Huzâfe es-Sehmî ile evli idi. Hafsa, Hu-neys'in ölümünden dolayı dul kalmıştı. H. 45 yılında vefat etti. Medine valisi Mervân onun namazını kıldı.
Sonra Zeyneb bint Huzeyme b. el-Hâris b. Abdillah b. Amr b. Abdillah b. Abdi Menaf b. Hilâl b. Âmir b. Sa'sa'a ile evlendi. Zeyneb, daha önce Be-dir'de öldürülen Ubeyde b. el-Hâris b. el-Muttalib b. Abdi Menaf ile evli idi. Zuhrî, onun daha Önce Uhud'da şehid düşen Abdullah b. Cahş el-Esedî ile evli olduğunu söylemiştir. Zeyneb, Rasûlullah (s.a.s.) hayattayken, evliliğinden iki ay sonra vefat etti.

122[84] Daha detaylı bilgi için bkz. İbn Sa'd, I/II, 15-38.
İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 61-63.
123[85] Bu konu için bkz. el-Muhib eî-Taberî, e's-Simtu's-Semîn; Rasûlullah (s.a.s.)'ın hanımlarının biyografileri için bkz. İbn Sa'd, VIII, s. 35 v.d.; Yine bkz. İbn Hişâm, IV, 293; el-Mu-habber, .s. 77; İbn Asâkir, I, 292; Telkîhu'l-Fuhüm, s. 9; Zadu'l-Me'âd, I, 51; Tehzî-bu'n-Nevevf, I, 27; îbn Seyyidi'n-Nâs, II, 300; îbn Kesîr. V, 291.
124[86] El-Mevâhibu'l-Ledünniyye (I, 75)'de Haticenin hicretten bir yıl önce vefat ettiği yazılıdır. İbni Hazm'ın kendisi başke bir yerede bu görüşü söylemiş ve bu konuda icma olduğunu idda etmiştir. Oysa bu görüş, burada belirttiği görüşe aykırıdır. Belkide çoğu zaman olduğu gibi bu konuda da yanlışını düzeltmiş olabilir.
125[87] İbn Sa'd ve İbn Hişâm'da da aynı bu şekilde geçmektedir. Fakat el-Cemhara, s.133; Nese-bu Kureyş, s. 22; el-Muhabber, s. 79; eî-lsâbe adlı eserlerde İse Âiz olarak geçmekledir. Ebû Zer el-Huşenî, bu iki isim arasındaki fark için çok dakik bir ayırımda bulunmuş ve demiştir ki: "Ömerb. Mahzûm'un soyundan olanlara Âbid; İmrân b. Mahzûm'un soyundan olanlara ise Aiz denilir."
126[88] İbn Hişâm da aynı bu şekilde belirtmiştir. Yani Ebû Hâle, Hatice'nin Atik b. Abid'den sonraki eşidir. İbn Abdilberr ise, onun ilk eşinin Ebû Hâle, ondan sonrakinin de Afîk olduğu görüşünü benimsemiş ve çoğunluğun benimsediği görüş olduğunu söylemiştir. İbn Sa'd ve el-Muhabber'm yazarı da aynı görüşü belirtmişlerdir.
127[89] Kitabın asıl metninde, en-Nebbâş yerine el-Abbâ.s yazılıdır. Düzelti el-Cemhara s. İ99; el-İsâ-bc (Hatîce'nin biyografisi) ve (Hind b. Ebî Hâle biyografisi, VI, 293-294) göre yapılmıştır.
128[90] Kitabın asıl metninde, Cerve yerine Surad yazılıdır. Düzelti el-Cemhara (199); d-Muhah-ber (78); Mekâlilut-Tâlibiyyîn (48) ve en-Nekâid (438) adlı eserlere göre yapılmıştır.
129[91] İbn Hazm, el-Cemhara adlı eserinde, Hasan'ın dayısı Hind'den Rasûlullah (s.a.s.)'in vasıflarını rivayet ettiğini belirtmiştir. Bu konudaki hadisini et-Tirmizî, eş-Şemâiî (I, 38 v.d. Şerhu Al iyyu' I-Kârî'den)'de yine el-Beğevî, et-Teberânî ve diğerleri rivâyel etmişlerdir. Nitekim Hafız |îbn HacerJ e!-İsâbe, (VI, 294)"de bu rivayeti zikretmiştir.

Daha sonra, Ümmü Seleme (Hind) bint Ebî Ümeyye (Huzeyfe) 130[92] b. el-Muğîre b. Abdillah b. Amr b. Manzum b. Yakaza b. Mürre b. Ka'b b. Lüeyy ile evlendi. Ümmü Seleme, daha önce Ebû Seleme (Abdullah) b. Abdile-sed el-Mahzûmî ile evli idi. Ona Ömer, Seleme, Dürre131[93] ve Zeyneb'i doğurdu. Rasûlullah (s.a.s.)'m en son vefat eden hanımı Ümmü Seleme idi. H. 59'da vefat etti. Ebû Hassan b. Osman ez-Ziyâdî132[94] de, Târîh adlı eserinde, onun 59 yılında vefat ettiğini belirtmiştir. İbn Ebî Hayseme, 133[95] onun Mu'âvi-ye'den bir sene önce vefat ettiğini söylemiştir. Atâ134[96] ise, en son vefat edenin Safiyye olduğunu ifade etmiştir. Atâ yanılmıştır.
Rasûlullah (s.a.s.)'m evlendiği diğer bir hanım ise, Zeyneb bint Cahş b. Riab b. Ya'mur b. Sabira b. Mürre b. Kebîr b. Ğanm b. Dudan b. Esed b. Huzayme'dir. Zeyneb, daha önce Rasûlullah'ın kölesi Zeyd b. Harise ile evli idi. Rasûlullah'ın vefatından sonra ilk ölen hanımıdır. Hz. Ömer'in halifeliğinin ilk günlerinde135[97] vefat etti. Bizzat Allah, onu Rasûlullah (s.a.s.) ile evlendirmiştir. Ülkeler fethedildiğinde Ömer, onun payına düşeni ona getirdi. O ağlayıp çığlık attı. Rasûlullah (s.a.s.)'m ayrılık hasreti ile dünyadakileri küçümsediğinden, O'na kavuşmak arzusuyla gelecek yılı kendisine göstermemesini Allah'tan diledi. Bu duası üzerine bir yıl geçmeden vefat etti.
Hz. Peygamber, diğer bir evliliğini Huzâ'a kabilesinin el-Mustalik koluna mensup Cuveyriyye bint el-Hâris b. Ebî Dırar (Habîb) b. el-Hâris b. Abid136[98] b. Mâlik b. Cezîme137[99] ile yaptı. Cuveyriyye, daha önce amcasının oğullarından Abdullah b. Cahş el-Esedî138[100] ile evli idi. Vakıdî'nin dediğine139[101] göre, Zeyneb, hicrî 56. yılda Rebî'ulevvel ayında vefat etti. Mervân onun namazını kıldı.
Rasûlullah (s.a.s.), Hudeybiye'den sonra Ümmü Habîbe bint Ebî Süfyân Salır b. Harb b. Ümeyye b. Abdi Şems ile evlendi. Onun adı Ramle'dir. Hind140[102] olduğu da söylenmiştir. Habeşistan'dan141[103] Rasûlullah'a gönderildi. Oraya hicret eden Müslüman hanımlardandı. Daha önce Ubeydullah b. Cahş el-Esedî ile evli idi. Ubeydullah, irtidat edip Hristiyanlığa geçti. Sonra öldü ve cehenneme gitti. Necâşî'nin ona dört yüz dinar altın mehir verdiği söylenmiştir. Ebû Hasan ez-Ziyadî ve Vakıdî, Ümmü Habibe'nin H. 44 yılında, kardeşi Mu'âviye'nin halifeliği döneminde vefat

---

130[92] Adının Huzeyfe olduğu Mus'âb ez-Zübeyrî, Nesebu Kurevş (s. 300)'dekiler ile uyum içe-
risindedir. İbn Sa'd, (VIII, 60) "Ümmü Seleme" nin biyografisinde ise adının Süheyl olduğu belirtilmiştir. El-Hâfız, el-îsâbe'd& iki görüşü de zikretmiştir. Ebû Ümeyye'nin "Za-du'r-rekb" (kervan azığı) lakabını aldığı konusunda görüş birliği vardır.
131[93] İbn Hişâm, Dürre'yi zikretmemiş onun yerine Rukayya'yı zikretmiştir (bkz. IV, 294).
132[94] El-Hatib, Tûvîhu Bağdûd'&d, ez-Ziyadî'nin biyografisini yazmış. Et-Taberî, h. 241 yılı olaylarını anlatırken, onun el-Mutevekkil'in halifeliği döneminde doğu kadılığına atandığını belirtmektedir. Vakıdî'yi dinlemiş olan ez-Ziyâdî'nin iyi bir tarih kitabı vardır.
133[95] Güvenilir, âlim, muttakî olan bu zâtın adı Ebû Bekir b. Züheyrb. Harb b. Şeddâd'dir. İnsanların önemli günlerinden ve edebiyat öncülerinden haberdar biriydi. Tarih ilmi sahasında müstakil eserler yazmıştır. El-Halib: "Onun tarihinden daha çok yararlı bir tarih bilmiyorum. Anlattığını mükemmel anlatırdı." demiştir. H. 205 yılında doğmuş. 299 yılında vefat etmiştir.
134[96] Hicaz takibi Ebû Muhammed Atâ b. Ebî Rebah olması muhtemeldir. O ve Mucâhid, Mekke'de fetvaları ile temayüz etmişlerdi. H. 114 yılında vefat etmiştir, (bkz. İbn Sa'd, V, 344).
135[97] Hem İbn Sa'd (VIII, 81) hem de İbnu'1-Esîr (Usdu'I-Ğâhe), Zeyneb'in H. 20 yılında vefat ettiğini belirtmişlerdir. Bu onun, Ömer'in halifeliğinin ilk günlerinde değü, son günlerinde vefat ettiğini gösteriyor. Fakat onun Rasûlullah'dan sonra ilk ölen hanımı olduğu konusunda ihtilaf yoktur.
136[98] Bu adın Abid mi yoksa Aiz mi olduğu konusunda kaynaklar arasındaki ihtilaflara daha önce değinmiştik.
137[99] Kitabın asıl metninde Hazîme olarak geçer. El-Cemhara (228), Nesebu Kureyş (16) ve el-İmtâ' (195)'a göre yukarıda bu ad Cezîme olarak düzeltilmiştir.
138[100] İbn Hazm'ın, "Cuveyriyye daha önce Abdullah b. Cahş ile evli idi." sözü, İbn Hişâm (IV, 296)'da yer alan vees-Sımt adlı eserin yazarının belirttiği (s. 117) ifadeler ile uyum içindedir. İbn Sa'd, el-İmtâ' adlı eserin yazan, el-Muhib et-Taberî ve İbn Seyyidi'n-Nâs ise, onun daha önce kendisine İbn Ebî Dirâr b. Habîb denilen amcası oğullarından bir kişi ile evli olduğunu belirtmişlerdir. İbn Sa'd'ın belirttiği diğer bir rivayete göre ise, evli olduğu kişinin adı Safvân b. Mâlİk'tir. Usdu'l-Ğâhe ve ibn Seyyidi'n-Nâs'da zikredilen bir rivayette ise, bu kişinin Mesâfi' b. Safvân olduğu yazılıdır.
139[101] İbn Sa'd, V, 85.
140[102] İbn Hacer, cl-İsâbe'de: "Adının Hind olduğu söylenmiştir. Doğrusu Ramle'dir." demekledir.
141[103] İbn Hazm'ın ifadelerinin bağlamında, Ümmü Habîbe Habeşistan'dayken, RasûSullah'ın onunla evlendiği anlaşılmakladır. Katâde'nin bir rivayetinde ise, Rasûİullah onunla ancak o Medîne'ye geldikten sonra evlendi denilmekledir, ibn Hacer, el-İsâbe'de: "Katâde'nin zikrettiği rivayet, İbn Hazm'ın İddiasını reddetmektedir." demektedir. Bununla birlikle daha sonra İbn Hacer: "Ümmü Habîbe'nİn Habeşistan'da bulunduğu sırada, Hz. Peygamber'in kendisi ile evlendiği konusunda görüş birliğine (icmâ') varılmıştır." demekledir. İbn Hazm'ın görüşü, bu icmâ' dan soyutlanmadığına göre, Katâde'nin rivayeti nasıl olur da İbn Hazm'ın İddiasını reddedebilir?

ettiğini belirtmişlerdir.
Rasûlullah (s.a.s.), Hayber Savaşı'ndan hemen sonra Benî Nadîr'den Safiyye bint Huyeyy b. Ahtab ile evlendi. Ahtab, Mûsâ b. İmrân'ın kardeşi Hârûn b. İmrân b. Kahasi[142[104]] b. Lavî b. Ya'kûb (a.s.)'un torunlarındandı. Ya'kûb, Allah'ın elçisi olup yine Allah'ın elçisi İshâk'm oğludur. O da Allah'ın elçisi ve dostu İbrahim'in oğludur. Safiyye, daha önce Kinâne b. Ebi'l-Hukayk ile evli idi. Vakıdî ve Ebû Hasan ez-Ziyadî, Safiyye bint Huyey'in hicretin 50 yılında[143[105]] vefat ettiğini belirtmişlerdir.
Sonra Rasûlullah (s.a.s.), Hâlid b. Velîd ve Abdullah b. Abbas'ın halası Meymûne bint el-Hâris b. Hazn b. Buceyrb. Herm[144[106]] b. Ruveybeb. Ab-dillah b. Hilâl b. Âmir b. Sa'sa'a ile evlendi. Rasûlullah (s.a.s.)'dan önce, Ebû Ruhm b. Abdiluzzâ b. Ebî Kays b. Abdi Vedd b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüeyy ile evli idi. Abdullah b. Muhammed b. Akîl b. Ebî Tâlib: "Aksine o daha önce Ebû Ruhm'un kardeşi Huveytib b. Abdiluzzâ ile evli idi." demiştir.
Rasûlullah (s.a.s.)'ın evlendiği son hanımdır. Mekke'de Kaza Umre-si'nin ihramından çıktıktan sonra onunla evlendi. Şerif[145[107]] denilen yerde onunla zifafa girdi. Halîfe'nin[146[108]] dediğine göre, Meymûne, Mu'âviye döneminde H. 51 yılında yine Şerifte vefat etmiştir. Oradaki mezarı bilinmektedir.
El-Cevniyye ile evlenmek için girişimde bulundu. Evlenme teklifinde bulunmak üzere yanına vardığında, o Allah'tan sığınma istedi. Rasûlullah (s.a.s.) da onun sığınma talebini kabul etti. Onunla evlenmedi ve onu ailesine geri verdi.
Hafsa bint Ömer'den başka asla hiç bir hanımını boş amam ıştır. Onu da Allah'ın emri ve onun müracaatı üzerine tekrar nikâhı altına almıştır.
Rasûlullah (s.a.s.), Şevde bint Zema'nın yaşlı olması, onun hakkını yerine getirmeme endişesi ile onu boşamak istedi. Şevde kendisini boşama-masmı isteyip, nöbet gününü de Âişe bint Ebî Bekir'e verince Rasûlullah onu boşamadı.
Yüce Allah, tahyir[147[109]] (serbest bırakma) âyetini indirdiğinde, mü'minle-rin anneleri Rasûlullah (s.a.s.)'m hanımlarının hepsi Hz. Peygamber'i tercih ettiler. Bunun dışında kim bir şey söylemişse o kesin bir şekilde bâtıl bir şey söylemiştir.
Hz. Peygamber'in tüm hanımlarına 500 dirhem mehir verdiği doğrudur. Bu kesinlikle sabittir. Sadece Rasûlullah (s.a.s.), Safiyye'yi âzâd ettiği için onun âzâdhğını mehir yerine saydı. Bunun dışında ayrıca ona bir mehir vermedi. Ondan sonra bu, sünnet oldu.
Zeyneb bint Cahş ile evlendiğinde bir koyunu[148[110]] velîme (düğün yemeği) olarak verdi. İnsanların hepsine yetti. Enes b. Mâlik, bu düğün yemeği hakkında, "Hanımlarının düğün yemeklerinde, ondan daha fazla bir yemek verdiğini görmedik." demiştir.
Safiyye ile evlendiğinde, içinde et ve iç yağı olmayan, sadece hurma, kavut ve eriltilmiş yağdan ibaret bir düğün yemeği verdi.

142[104] Kitabın asıl metninde Fahas diye yazılıdır. Et-Taberî (I, 198) ve et-Cemhara (469)'ye göre düzeltilmiştir. Tevrat'ta (111/17) ise Kahat olarak geçmekledir.
143[105] Vakıdî'nin bu rivayeti için bkz. İbıı Sa'd, VIII, 92. İbn Sa'd, onun H. 52'de vefat ettiğine dair başka bir rivayet daha zikretmektedir.
144[106] E!-İsâbe'de de Herm olarak geçmektedir. İbn Sa'd, VIII, 94 ve Usdu'l-Ğâbe'de Hezm diye yazılıdır.
145[107] Şerif, Mekke'den on mil uzaklıkta bir vadidir.
146[108] Bu zât, Şebâb (genç) lakaplı tarih ve tabakât yazarı Halife b. Hayyât el-Hâfız el-Basrî'dir. H. 240 yılında vefat etmiştir {Biyografisi için bkz. Tehzîbu d-Tehzîb ve İbn İmâd, Şezerû-tu'z-Zeheb). İbn Hazm'ın ve İbn Asâkir (I, 308)'in ondan alıntı yaptıkları zât budur.
147[109] Yüce Allah'ın şu sözüdür: "Eğer Allah'ı, Peygamberini ve ahiretyurdunu diliyorsanız, bilin ki, Allah, içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır. Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlık yaparsa, onun azabı iki katma çıkarılır. Bu, Allah'a göre kolaydır". (Ahzâb: 29-30).
148[110] Bkz. Sahîhu'l-Buharî, VII, 24.

Diğer bir hanımının düğününde iki müd arpa149[111] ile yemek verdi. Yemek, hazır bulunanların hepsine yetti.
Son derece sağlıklı bir yolla bize rivayet olunduğuna göre, hanımlarına yılda yirmi vesk (yük) arpa ve seksen vesk hurma harcıyordu. Pek sağlam olmayan zayıf olan bir yolla bize rivayet olunduğuna göre ise, her hanımı için, bu kadar harcamada bulunuyordu. En iyi bilen Allah'tır. Rasûlullah (s.a.s.)'ın sağlığında, her bir hanımının cariyeleri, köleleri ve âzâd-lıları vardı. Allah onlara cenneti vâcib kılacak bir hoşnutlukla onlardan razı olsun. 150[112]

Rasûlullah (s.a.s.)'In Çocukları

İbrâhîm hariç, Rasûlullah (s.a.s.)'ın erkek ve kız.çocuklarının151[113] hepsi Hatîce bint Huveylid'den doğmadırlar. İbrâhîm ise, Mukavkıs'm kendisine hediye olarak gönderdiği Kıptî Mâriye'den doğmadır. Diğer hanımlarından çocuğu doğmamıştır. 152[114]

Erkek Çocukları:

el-Kâsım: Rasûlullah onun adı ile künye almış, onun adı [Ebû'l-Kâ-sım] ile anılmıştır. Rasûlullah (s.a.s.)'ın ilk çocuğudur. Peygamberlikten önce doğmuş ve çok az yaşamıştır.
Diğer iki erkek çocuktan birinin adı konusunda ihtilaf vardır. Ne varkv bu konuda rivayetler "Abdullah", "Tâhir" ve "Tayyîb" **i**simlerinin dışında bir şey belirtmemektedir.
Peygamberlikten Önce onun Abduluzzâ adında bir erkek çocuğu olduğunu, Hişâm b. Urve babasından bize rivayet etmiştir. Bu uzak bir ihtimaldir. Zira haber murseldir. Mursel haber ise delil olamaz.
İbrâhîm: Rasûlullah (s.a.s.)'ın Mâriye'den doğma İbrâhîm, Medine'de doğdu. Yirmi iki ay153[115] yaşadı. Babasından üç ay önce güneşin tutulduğu gün vefat etti. 154[116]

Kız Çocukları:

Rasûlullah (s.a.s.)'m en büyük kız çocuğu Zeyneb'dir. Hz. Peygamber (s.a.s.), onu, Ebû'1-Asî el-Kâsım b. er-Rabî155[117] b. Abdiluzzâ b. Abdi Şems b. Abdi Menaf ile evlendirdi. Mü'minlerin annesi Hatîce, Ebû'l-Asî'nin halasıdır. Ebû'l-Asî'den başka biri ile evlenmemiştir. Halife b. Hayyât'm bildirdiğine göre, Zeyneb, onun ile evli bulunduğu sırada hicretin 8. yılında156[118] vefat etti. Ebû'1-Asî ise, Ömer£r.a.)'in

149[111] Aynı eser.
150[112] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 63-67.
151[113] Bu konuda bkz, İbn Hişâm, I, 202; İbn Sa'd, î/l, 85; Tehıîbu İbn Asâkiı; 1,292; Telkîhu'1-Fu-hûm, s. 15; Zâdu'l-Me'âd, 1,49; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 288; İbn Kesîr, V, 306; Târîhu'l-Ha-mîs, I, 272; Tehzîbu'n-Ncvevî, I, 26; Özellikle kız çocukları için el-Muhabber yazarının (s. 52)'de ve el-Muhib'in, es-Simtu's-Semîn (146-l66)'da belirttiklerine bakınız.
152[114] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 68.
153[115] İbn Sa'd ve İbn Seyyidi'n-Nâs onun on altı ay yaşadığını belirtmişlerdir.
154[116] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 68.
155[117] Ebû'l-Asî'nin adı konusunda çok ihtilaf vardır. Belâzurî, onun adının Lakit olduğu görüşünü tercih etmiştir. İbn Abdilberr, onun adının Heşîm ya da Müheşşim olduğunu rivayet etmiştir. Ebû Nu'aym, bu adın Yâsir olduğunu söylemiştir. İbn Hacer: "Bu adın (Yâsir), Kasım'm değiştirilmiş biçimi olduğunu sanıyorum." demiştir.
156[118] H. 8 yılında Zeyneb'in vefat ettiğine dair, İbn Asâkir (I, 296)'in İbn Hazm'den yapmış olduğu alıntıya bakınız. Burada Zeyneb'in vefat talihini Halife'den alıntı yaptığı gibi kesin belirlemiyor. O halde İbn Asâkir, İbn Hazm'ın bu konudaki görüşünü onun başka bir kitabından alıntılamış olabilir.

halifeliği döneminde vefat etti. Zeyneb, Ebû'1-Âsî ile olan evliliğinde Ali ve Umâme adlarında iki çocuk doğurdu. Ali gençken öldü. Mü'minlerin emi-ri Ali b. Ebî Tâlib, Fâtıma'dan sonra Umâme ile evlendi. Fakat bu evlilikten çocukları olmadı. Hz. Ali, Umâme ile evli bulunduğu sırada vefat etti. Ondan sonra Muğîre b. Nevfel b. el-Hâris b. Abdilmuttalib, Umâme ile evlendi. Umâme, Muğîre ile evli bulunduğu sırada vefat etti. Umâme bu evlilikten de çocuk doğurmadı.
Rasûlullah (s.a.s.)'m diğer bir kızı ise Rukayye'dir. Rasûlullah, onu Osman b. Affân ile evlendirdi. Rukayye, ondan başka kimse ile evlenmemiştir. Bu evlilikten Abdullah adında bir erkek çocuk doğurmuştur. Abdullah, dört yaşındayken[157[119]] öldü. Rukayye ise, Bedir Savaşı'ndan üç gün sonra vefat etti.
Rasûlullah (s.a.s.)'ın bir kızı daFâtıma (r.a.)'dır. Rasûlullah (s.a.s.), onu mü'minlerin emîri Ali b. Ebî Tâlib (k.v.) ile evlendirdi. O'na, en büyük çocuğu olan Hasan, Hüseyin, Zeyneb ve Ümmü Külsûm ile küçük yaşta ölen el-Muhassin adında bir erkek çocuk doğurdu. Zeyneb bint Ali, Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib ile evlendi. Ali b. Abdillah adında bir çocuk doğurdu. Ali b. Abdillah'ın nesli devam etmiştir. Ümmü Külsûm, Ömer b. Hattâb (r.a.) ile evlendi. O'na, Zeyd adında bir çocuk doğurdu. Zeyd'in ve annesinin nesli devam etmemiştir. Fâtıma, Rasûlullah (s.a.s.)'tan altı ay sonra vefat etmiştir. Ali'den başka kimse ile evlenmemiştir.
Rasûlullah (s.a.s.)'ın en küçük kızının adı ise Ümmü Külsûm'dür. Ut-be b. Ebî Leheb onunla evlendi. Zifafa girmeden onu boşadı. Osman b. Affân onunla evlendi. Ümmü Külsûm, Rasûlullah (s.a.s.) hayatta iken Os-mân'ın yanında vefat etti. Halife b. Hayyât'm dediğine göre, hicretin 9. yılında vefat etti. Osman b. Affân'a çocuk doğurmadı. [158[120]]

Rasûlullah (s.a.s.)'ın Ahlâkı

Rasûlullah (s.a.s.), Yüce Allah'ın da nitelediği gibi büyük bir ahlâk [159[121]] üzere idi. Hz. Peygamber (s.a.s.), insanların en halîmi, en cesuru, en adaletlisi, en iffetlisi idi. Cariyesi, nikâhlısı ya da mahreminin dışında hiç bir kadına eli dokunmamıştır.
Rasûlullah fs.a.s.), insanların en cömerdi idi. Yanında ne bir dinar, ne de bir dirhem bulundururdu. Şayet karanlık çöktüğü halde dinar veya dirhemi artsaydı ve verilecek bir kimse bulamasaydı, onları muhtaç olana verip dağıtmaymcaya kadar evine dönmezdi. Bulabildiği arpa ve hurmadan bir yıllık yiyeceğinden başka, Allah'ın kendisine verdiğini saklamazdı. Diğerini Allah yolunda harcardı. Allah için kendisinden bir şey istenildiğinde mutlaka verirdi. Sonra yıllık yiyeceğine döner, ondan da isârda bulunarak harcardı. Öyle ki daha yıl bitmeden muhtaç duruma düşerdi.
Rasûlullah (s.a.s.), ayakkabısını onanr, elbisesini yamardı. Ailesinin işlerine hizmet ederdi. Onlarla birlikte et keserdi.
Haya bakımından insanların en hayâlısı idi. Birinin yüzüne bakışlarını sabitleştirmezdi. İster hür olsun, ister köle olsun, herkesin davetine icabet ederdi.
Bir yudum süt ya da bir tavşan butu bile olsa, hediyeleri kabul ederdi. Hediyeye karşılık verir ve hediyeden yerdi. Sadakayı kabul etmez ve yemezdi.

[157[119]] Es-Simtu's-Semîn (s. 16İ)'de onun altı yaşında vefat ettiği belirtilmektedir. İbn Hazm, yukarıda Abdullah'ın dört yaşında öldüğünü söylerken yanılmış olabilir.
[158[120]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 68-69.
[159[121]] Rasûlullah (s.a.s.)'ın ahlâkı hakkında bkz. İbn Sa'd, I/I, 89 ve sonrası Tehzîbu ibn Asâkir, I, 338; Delâilu'n-Nubuvve, s. 56; İbn Seyyidi'n-Nûs, II, 329; Târîhu'İ-Hamîs, I, 207; Tek-zîbu'n-Nevevî, I, 31; Târîhu'z-Zehebî, I, 259-275.

Köle ve yoksul kişiler, Rasûlullah'dan kendilerine tabi olmasını isterlerdi. Rasûlullah da çağrılarına göre onlara uyardı.
Nefsi için değil Allah için kızardı. Şahsı ve ashabının aleyhine bile olsa hakkı yerine getirirdi.
Az oldukları ve sayılarını arttıracak bir insana muhtaç olduğu bir sırada, müşriklerin yardımı ile karşı karşıya kaldığında, onların yardımını almaktan vazgeçti. "Hiçbir müşrikten yardım istemeyiz." buyurdu.
Rasûlullah (s.a.s.)'ın ashabı, O'nun erdemli sahâbilerinden birinin Yahudi düşmanları arasında öldürüldüğüne şahit oldular. Bu sahâbinin ölümü bir çok ülkenin ve ordunun yıkımı demekti. Buna rağmen Yahudi düşmanlarına eziyet etmek için bunu gerekçe göstermedi. Aksine Müslümanların zekâtından, onun yüz dişi deve fidyesini ödedi. Halbuki O'nun ashabı bu durumda güçlenebilmek için bir deveye bile gereksinim duyuyorlardı.
Benî Cezîme'nin diyetini de Ödedi. Onlar imanları konusunda güvenilir kimseler.olmadıkları halde, Yüce Allah'ın emri ile bu diyet vâcib olmuştu.
Açlıktan karnına taş bağlardı. Bulduğunu yer, hazır olanı geri çevirmezdi. Hazır olmayan bir yiyecek için zorluk çıkarmazdı. Helâl olan bir yiyeceği yemekten çekinmezdi. Ekmeksiz hurma ya da koyun eti yahut buğday ekmeği ya da helva veyahut bal bulduğunda yerdi. Ekmeksiz süt bulduğunda, onunla yetinirdi. Taze hurma ya da karpuz bulduğunda yerdi.
Yaslanarak ya da masada yemek yemezdi. Yemek yediğinde mendilini ayaklarının üzerine atardı. Fakirlik ya da cimrilikten dolayı değil, başkalarım nefsine tercih ettiğinden dolayı, Yüce Allah'a kavuşuncaya kadar art arda üç defa buğday ekmeğini doyasıya yememiştir.
Düğün yemeğine katılır, hastayı ziyaret eder, cenazelerde bulunurdu.
Düşmanları arasında korumasız, yalnız basma yürürdü.
İnsanların en alçak gönüllüsü, büyüklenmeksizin en çok sükût edeni, sözü fazla uzatmadan en belâğatlisi ve sevinç bakımından en güzeli idi.
Dünya işlerinden olan hiç bir şeyi önemsemezdi. Bulduğunu giyerdi; bazen bir örtü, bazen pamuklu Yemen kürkü, bazen yünlü cübbe, kısacası, bulabildiği mubah olan her elbiseyi giyerdi. Gümüş yüzük takardı. Kaşı da gümüştendi. Sağ elinin serçe parmağına takardı. Bazen de sol eline takardı.
Kölesini veya başka birilerini terkisine atar; at, deve, eşek veya kır katırdan ne bulabilirse binerdi. Bazen de cübbesiz, sarıksız ve takkesiz çıplak ayakla yürürdü.
Medine'nin en ücra köşelerine kadar gidip hastalan ziyaret ederdi. Güzel kokuyu sever, kötü kokulardan hoşlanmazdı.
Fakirlerle birlikte oturur, onlarla birlikte yemek yerdi. İyi ahlâklıların yanında bulunur, şerefli kişilere iyilikte bulunarak onlarla yakınlık kurmaya çalışırdı.
Akrabalarını kendilerinden üstün olanlara tercih etmeden, onlarla ilişkisini sürdürürdü. Hiç kimseye kaba davranmazdı. Özür dileyenin özrünü kabul ederdi.
Şakalaşırdı; fakat haktan başka bir şey söylemezdi. Güldüğünde kahka-hasız gülerdi. Mubah olan oyuna karşı çıkmazdı. Ailesi ile koşma yarışma girişirlerdi. Ona karşı seslerini yükselttiklerinde o sabırla karşılardı.
Ailesi ile birlikte sütlerinden yararlandıkları deve ve koyunları, yiyecek ve giyecek konusunda kendisini onlardan üstün tutmadığı köle ve cariyeleri vardı.
Vaktini ya Allah için bir iş yaparak ya da kendisine gerekli bir şey yaparak geçirirdi.

Ashabının bahçelerine gider, kendisine yapılan basit/gösterişsiz ikramları kabul ederdi. Tatlı içecekleri içerdi. Hiçbir yoksulu fakirliğinden ve hastalığından dolayı küçük görmezdi. Hiçbir zengine ya da hükümdara da servetinden dolayı saygı göstermezdi. Her iki kesimi de Allah yoluna eşit bir şekilde davet ediyordu.
Ona zehirli yemek yedirildi ve sihir yapıldı. Ne var ki O, ne kendisini zehirlemek isteyeni, ne de kendisini büyülemek isteyeni öldürmedi. Zira O, bunların öldürülmesini uygun görmedi. Şayet bunların öldürülmeleri gerekli olsaydı, Rasûlullah bu eylemlerde bulunanları terketmez, onları mutlaka öldürürdü.
Yüce Allah, O'nda, erdemli yaşam tarzı ile eksiksiz yöneticiliği bir araya getirmişti.
Rasûlullah (s.a.s.), okuma yazma bilmeyen ümmî idi. Koyun güden, fakir, çöl ve cehalet ülkesinde dünyaya gelmişti.
Yüce Allah, O'nu Iütfu ile çepeçevre kuşatıp, babasız ve annesiz yetim olarak büyütüp terbiye etti. Yüce ve büyük olan Allah, bütün güzel ahlâkı, övgüye değer yol ve yordamı, öncekiler ve sonrakiler ile ilgili haberleri, dünya ve âhirette insanı başarıya götürecek, kurtuluşa erdirecek, gıbta edilecek ve kişiyi özgürlüğe kavuşturacak her şeyi O'na vahyetti. Yine görevini yerine getirmeyi ve lüzumsuz şeyleri terketmeyi de ona bildirdi.
Yüce Allah, emri doğrultusunda Rasülü (s.a.s.)'ne uymayı, O'na mahsus olan eylemlerinin dışında yaptıklarını örnek edinmede bizi muvaffak kılsın. Amin 160[122]

Tarihten Birkaç Satır

İlk İnen Vahiy

Rasûlullah (s.a.s.), Allah'a yaklaşmak amacıyla Hıra 161[123] mağarası diye bilinen mağarada inzivaya çekiliyordu. Ona yalnızlık sevdirilmişti. Bu konuda ne bir insandan emir almış, ne de yalnız kalan birisini gördüğünden dolayı onu örnek edinmişti. Yüce Allah, onun böyle yalnız kalmasını dilemişti. Rasûlullah (s.a.s.), bu mağarada yalnız başına günler ve gecelerce kaldı. Bu mağarada ona vahiy geldi.
Melek ilk vahyi getirdiğinde, O'na: "Oku!" dedi. Rasûlullah (s.a.s.) da: "Ben okuma bilmem." dedi. Bunun üzerine Melek, Hz. Peygamber'i tutup takati kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı ve: "Oku!" dedi. Hz. Peygamber yine: "Ben okuma bilmem." dedi. Melek, Peygamberimizi tekrar tuttu ve takati kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı ve ona iki veya üç kez: "Oku!" dedi. Hz. Peygamber: "Ben ne okuyayım?" diye sordu. Melek ona: "Oku! Her şeyi yaratan Rabbinin adıyla ki O, insanı aşılanmış yumurta (alaka)dan yarattı-. Oku! insana bilmediklerini belleten, kalemle (yazmayı) öğreten Rabbin büyük kerem sahibidir." dedi. Kur'ân'dan, ilk inen âyetler bunlardır. 162[124]

İlk Müslümanlar

Rasûlullah (s.a.s.), bu âyetler ile birlikte mü'minlerin annesi Hatice'ye geldi. Hatîce ilk iman eden kişi oldu. Sonra çocuklardan Ali iman etti. Sonra erkeklerden Ebû Bekir b. Ebî Kuhâfe (Osman) b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b.

160[122] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 70-72.
161[123] . İbn Hişâm, I, 251; İbn Sa'd, I/I, 129; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 80; İbn Kesîr, II, 306; Tâ-rîhu'z-Zehebî, I, 67; el-Imtâ', s. i 2; Târîhu'l-Hamîs, I, 280.
162[124] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 73.

Lüeyy b. Ğalib b. Fihr iman etti. Bir rivayete göre ise, mü'minlerin annesi Hatice'den sonra ilk iman edenin Ebû Bekir[163[125]] olduğu söylenmiştir.
Sonra Ali b. Ebî Tâlib b. Abdi Menâf b. Abdilmuttalib b. Hâşim b. Abdi Menâf b. Kusayy b. Kilâb b. Mürre b. Ka'b b. Lüeyy b. Gâlib b. Fihr ile Zeyd b. Harise ve Bilâl iman ettiler.
Sonra Amr b. Abese es-SüIemî, [164[126]] Hâlid b. Sa'îd b. el-Asî b. Ümeyye b. Abdi Şems b. Abdi Menaf, Sa'd b. Ebî Vakkâs (Mâlik) b. Vuheyb[165[127]] b. Abdi Menaf b. Kusayy b. Kilâb Müslüman oldular.
Sonra Osman b. Affân b. Ebi'l-Asîb. Abdi Şems b. Abdi Menaf b. Kusayy b. Kilâb, Zübeyr b. eI~Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusayy b. Kilâb, Abdurrahman b. Avf b. Abd b. el-Hâris b. Zühre b. Kilâb, Talha b. Ubeydillah b. Osman b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre, Hâlid b. Sa'îd[166[128]] Amr b. Abese ve Sa'd b. Ebî Vakkas Müslüman oldular. Onların içinden Sa'd ilk Müslüman olanlardandır. Diğerleri ise Ebû Bekir'in daveti üzerine Müslüman olanlardır. Sa'd'm da, Ebû Bekir'in daveti üzerine Müslüman olduğu söylenir. Hâlid ve Amr ise, daha önce Ra-sûlullah'm daveti üzerine Müslüman olmuşlardır.
Sonra şu kişiler Müslüman oldular: Ebû Ubeyde (Âmir) b. Abdillah b. el-Cerrâh b. Hilâl b. Uheyb b. Dabbe b. el~Haris b. Fihr.
Ebû Seleme b. Abdilesed b. Hilâl b. Abdillah b. Amr b. Mahzûm b. Ya-kaza b. Mürre.
Osman b. Maz'ûn b. Habib b. Vehb b. Huzâfe b. Cumâh b. Amr b. Hu-says b. Ka'b b. Lüeyy. Onun kardeşleri Kudâme, Abdullah [ve es-Sâib]. [167[129]]
Sa'îd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl b. Abdiluzzâ b. Riyâh b. Kurt b. Rezâh b. Adiyy b. Ka'b b. Lüeyy. Onun babası Zeyd, câhiliye döneminde putları terk edip, Allah (c.c.)'ı bir olarak kabul ediyordu. Rasûlullah (s.a.s.), onun kıyamet gününde tek başına bir ümmet olarak dirileceğini bildirmiştir. [168[130]]
Esma bint Ebû Bekr es-Sıddîk.
Ömer b. Hattâb'ın kız kardeşi ve Sa'îd b. Zeyd'in hanımı Fâtıma bint el~Hattâb b. Nufeyl b. Abdiluzzâ.
Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın kardeşi Umeyr b. Ebî Vakkas.
Abdullah b. Mes'ûd b. Gafil b. Habîb b. Şemh b. Far[169[131]] b. Mahzum b. Sahile b. Kâhil b. el-Hâris b. Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl b. Müdrike. Zühre Oğullan'nın müttefiki idi. Ukbe b. Ebî Mu'ayt için koyun güdüyordu. Rasûlullah (s.a.s.)'ın, gebe olmayan koyunlarından birini sağıp, ondan bol bol süt akmasından dolayı Müslüman olmuştur.

163[125] İslâm'a ilk girenler hakkında bkz. İbn Hişâm, f, 257; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 91; İbn Kesîr, III, 37; el-Imtâ', s. 15; Târîhu'l-Hamîs, II, 286.
164[126] İbıı Hazm onun nesebini belirtmediğinden, nüshayı yazan kâtib, kitabın kenarında şöyle bir nol yazmıştır: Onun nesebinin yazılması gerekir. Onun nesebi, müellifin el-Cemhara'da belirttiği gibi şu şekildedir: Amr b. Abese b. Munkız [b. Âmir] b. Hâlid b. Huzeyfe b. Amr b. Halef b. Mazin b. Mâlik b. Salebe b. Bense [b. Selim] b. Mansûr b. îkrime b. Hasafe b. Kays b. Aylan b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Adnan. İbn Hazm, bu kitabın önceki sayfalarında, onun Rasûlullah'm câhiüye dönemi arkadaşı olduğunu belirtmişti.
Nâsihin, kitabın ası! nüshasının kenarına not olarak yazdığı bu neseb, İbn Hazm'ın el-Cemhara (s. 252) ile (s. 248~252)'deki neseb şeceresine bakılarak oraya not olarak alınmıştır. Ne var ki notu yazan kâtib, bazı hatalar yapmıştır. "Munkiz" kelimesinin yerine "Munkil" yazmıştır. Soy s il sitesindeki Munkiz'den sonra [b. Âmir]'İ fazla yazmış; Behse ve Mansûr arasındaki [b. SelîmJ'i İse eksik bırakıp yazmamış. Ayrıca bu zâtın soyu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bkz İbn Sa'd, (IV/I, 157-160), (VII/II, 125-126); el-İsâ-be, (V, 5-6); Hakim, el-Mustedrek, (III, 616-617).
165[127] İbn Hişâm'da Uheyb olarak geçer.
166[128] İbn Hazm. Hâlid b. Sa'd'ı, onun üçüncü ya da dördüncü veya beşinci olarak Müslüman olduğunu söyleyen rivayetlere dayandırarak, onu ilk Müslüman olanlardan kabul etmiştir. İbn Hİşâm ise, onu daha sonra Müslüman olanlardan kabul etmiştir (Bkz. I, 277).
167[129] İbn Hazm, Osman b. Maz'ûn'un kardeşlerinden sadece Abdullah ve Kudâme'yi yani iki kişiyi ilk Müslümanlardan saymıştır. Ne var ki İbn Hazm'ın çoğul formu ile "kardeşleri" demesi, es-Sâib'in de ilk Müslüman olanlardan olmasını gerektiriyor. İbn Hazm, dört kardeşi de el-Cemhara (s. 152)'da zikretmiş ve onlar için şöyle demiştir: Bedir'e katılan ilk muhacirlerdir. Sahâbe'nin ileri gelen! eri ildendirler. AUah hepsinden razı olsun.
168[130] Bkz. Musnedu't-Tayâîısî(nx. 234); el-İnıâm Ahmed, Musned, şerheden Ahrned Muhammed Şâkir, (nr. 1648) Sa'îd b. Zeyd hadisi, (nr. 5369) Abdullah b. Ömerb. Haitâb hadisi; eî-İsâ-be (III, 3 l-32)'deki "Zeyd b. Amr b. Nufeyl" biyografisi.
169[131] Kitabın asıl metninde Kar olarak geçmektedir. Ama, ei-Cemham, 186 ve ef-fstîab'dsi Far olarak yazılmıştır.

Mes'ûdb. Rabiab. Amrb. Sa'd b. Abdiluzzâ b. Hemâleb. Galibb. Mu-hailem b. Aize b. Yusey'[170[132]] b. Melih b. el-HÛn/Hevn b. Huzeyme b. Müdrike Müslüman oldu. Bunlar yerleşiktiler.
Selît b. Amr b. Abdi Şems b. Abdi vedd b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüeyy b. Galib b. Fihr.
Ayyaş b. Ebî Rabîa b. el-Muğîre b. Abdillah b. Ömer b. Mahzum b. Ya-kaza b. Mürre. Onun hanımı Esma bint Muharribe et-Temîme.
Huneys b. Huzâfe b. Kays b. Adiyy b. Su'ayd b. Sehm[171[133]] b. Amr b. Hu-says b. Ka'b b. Lüeyy. Huneys, Rasûlullah (s.a.s.)'dan önceki Hafsa bint [Ömer b.][172[134]] Hattâb'ın kocası idi.
El-Hattab ailesinin müttefiki, Anzu Vail kabilesinden Amir b. Rabîa el-Anzî.
Ümeyye b. Abdi Şems Oğulları'nın müttefiki Abdullah b. Cahş b. Riâb b. Sabîra b. Mürre b. Kebîr b. Ğanm b. Dudan b. Esed b. Huzayme ve amâ olan kardeşi Ebû Ahmed b. Cahş.
Ca'fer b. Ebî Tâlib b. Abdilmuttalib ve hanımı Esma1 bint Umeys b. en-Nu'mân b. Ka'b b. Mâlik el-Has'amî.
Hatıb b. el-Hâris b. Ma'mer b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumâh b. Amr b. Husays b. Ka'b.
Onun hanımı bint[173[135]] el-Mucellil b. Abdillah b. Ebî Kays b. Abdi Vedd b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüeyy b. Ğalib b. Fihr.
Kardeşi Hattâb b. el-Hâris ve hanımı Fükeyhe bint Yesar.
Ma'mer b. el-Hâris b. Amr b. Habîb b. [Vehb b.] [174[136]] Huzâfe b. Cumâh b. Amr b. Husays b. Ka'b b. Lüeyy.
Es-Saib b. Osman b. Maz'ûn b. Habîb.
El-Muttalib b. Ezher b. Abdi Avf b. Abd b. el-Haris b. Zuhre b. Kilâb b. Mürre b. Ka'b b. Lüeyy b. Galib.
Onun hanımı Ramle bint Ebî Avf b. Sabira b. Su'ayd b. Sehm b. Amr b. Husays b. Ka'b b. Lüeyy.
En-Nehham (Nu'aym) b. Abdillah b. [Esîd b. Abdi Menaf b.] [175[137]] Avf b. Ubeyd b. Uveyc b. Adiyy b. Ka'b b. Lüeyy.
Âmir b. Füheyre Ezdî ve onun annesi, Ebû Bekr es-Sıddîk'ın cariyesi Füheyre.
Huzâ'a kabilesinden Hâîid b. Sa'îd b. Ebi'l-Asî'nin hanımı Umeyne bint Halef b. Es'ad b. Âmir b. Beyada b. Yusey'[176[138]] b. Ci'sem[177[139]] b. Sa'd b. Muleyh b. Amr.
Yukarıda adı geçen Selît b. Amr'ın kardeşi Hatıb b. Amr b. Abdi Şems b. Abdi Vedd.
Ebû Huzayfe Muheşşim[178[140]] b. Utbe b. Rabîa b. Abdi Şems b. Abdi Menaf.

170[132] İbn Hişâm'da bu ad Subey'; ef-Cemhara'da ise burada geçtiği gibi Yusey' olarak geçmektedir.
171[133] El-Cemhara, 156'da, Sa'd b. Sehm olarak yazılıdır.
172[134] Köşeli parantez içindekiler asıl nüshadan silinmiştir.
173[135] Asıl nüshanın ek açıklamasında onun adı Fâtıma olduğu yazılmıştır.
174[136] El-Cemhara, 152'ye bakılarak eklenmiştir.
175[137] El~Cemhara, 148'e bakılarak eklenmiştir. Müellifin burada belirttiği neseb ile el~Cemha-/■tf'daki neseb hemen hemen aynıdır. Sadece Abdullah yerine Abdumenâf yazılıdır. Diğerlerinin görüşüne aykırı da olsa, biz yazarın bu neseb konusundaki rivayetini koruduk. El-İstfah ve es-Sülıeylî'nin eserinde: İbn Abdillah b. Esîd b. Abdi Avf şeklinde yazılıdır. El-Huşenî (I, 80) ise, onu düzeltmiştir. "Nu'aym en-Nehhâm"ın adı ve niçin ona bu adın verildiği konusunda yeterli bir tahkik için bkz. el-Musned, şerheden Ahmed Muhammed Şâkir, 5720 nolu hadisin şerhi.
176[138] Asıl nüshada Subey' diye yazılıdır. El-Huşenî İse, bu adın doğru olanı Yusey' şeklindedir demektedir.
177[139] Asıl nüshada Hıs'ame'dir. Huşenî, bu adın Ci'seme olduğunu belirtmiştir.
178[140] Tâcu'l-Arûs (IX, 106)'da da belirtildiği gibi. bu isim Muheşşim biçiminde okunmaktadır. Gerek burada gerekse el-Cemhara'da, İbn Hazm, Ebû Huzeyfe b. Utbe diye anılan bu zâtın adının Muheşşim olduğuna karar vermiştir. İbn Hişâm es-Sîre (Avrupa baskısı, s. 165)'de; İbnu'1-Esîr, Usâu'l-Ğâbe (IV, 425)'de aynı şekilde karar vermişlerdir. Zehebîise, Târîhu'l-İsîâm (I, 364)'da: "Adı Muheşşim olduğu söylenmiştir." sözü ile yetinmiştir. Bu zât künyesi ile meşhurdur. İlk sahabilerdendir. Her iki hicreti gerçekleştirmiş, Bedir ve ondan sonraki bütün savaşlara katılmıştır. H. 12 yılında Yemâme'de şehid edilmiştir. Hem es-Süheylî (I, 167), hem de el-Huşenî (I, 80), es-Sîre\\m şerhinde,

Adiyy b. Ka'b'ın müttefiki Vâkid b. Abdillah b. Abdi Menaf b. Urayn b. Sa'lebe b. Yerbû' b. Hanzale b. Mâlik b. Zeyd Menât b. Temîm.
Adiyy b. Ka'b Oğulları'nm müttefikleri olan Benû el-Bukeyr b. Abdi Ya'lil b. Naşib b. Giyere179[141] b. Sa'd b. Leys b. Bekr180[142] b. Abdi Menât b. Ki-nâne soyundan olan Hâlid, Akıl, Âmir ve İyas.
Mahzum Oğulları'nm kölesi, Mezhic kabilesinin Ans koluna mensup Ammâr b. Yâsir.
Teym b. Mürre Oğullan'ndan, Cud'an ailesinin müttefiki en-Nemir b. Kasıt Oğullan'ndan Suheyb b. Sinan.
El-Erkam b. Ebi'l-Erkam (Abdu Menaf) b. Ebî Cundub (Esed) b. Abdillah b. Ömer b. Mahzum.
Sonra Ömer b. el-Hattâb b. Nufeyl b. Abdiluzzâ b. Riyâh b. Kurt Müslüman oldu. Ömer ile, Yüce Allah'ın, sahâbîlerin sayılarını kırka tamamladığı söylenmiştir. Amr b. Abese'nin Mekke'de olmadığı, Umeyr b. Ebî Vak-kâs'ın küçük olduğu ve onun gibi küçüklerin aralarında bulunduğu bir sırada bu sayı kırka tamamlanmış olabilir. 181[143]

Allah Yolunda İlk Kan Döken Kişi

Allah yolunda ilk kan döken kişi Sa'd b. Ebî Vakkâs'tır. Sa'd, Müslümanlardan bir grup ile namaz kılıyordu. Müşriklerden bir grup onları gördü. Onlarla çarpıştılar. Sa'd onlardan birine devenin çene kemiği ile vurdu ve kafatasını yardı. 182[144]

Davetin Açıklanması

Sonra Rasûlullah (s.a.s.), Allah (c.c.)'ın yoluna açıkça davet etti. Ona karşın, Kureyş de düşmanlık ve eziyet etmeye açıkça başladı. Ne var ki onun amcası Ebû Tâlib, kavminin dini üzerine kaldığı halde, Hz. Peygamber (s.a.s.)'i korudu ve müdâfaa etti. 183[145]

Rasûlullah (s.a.s.)'a Açıkça Düşmanlık Edip Alay Edenler

Rasûlullah (s.a.s.)'a, kavminden açıkça ilk ve ciddi bir şekilde eziyet eden ve düşmanlıkta184[146] bulunanlar şunlardır: Amcası Ebû Leheb. Adı, Ab-duluzzâ b.

İbn Hişâm'ın bu adı anmasından sonra şu .şekilde bir not yazmışlardır: "Soy bilginlerine göre bu bir hatadır. Zira Muheşşim, el-Muğîre b. Abdillah b. Amr b. Mahzum'un iki oğlu olan Hâşim ve Heş-şâm'ın kardeşi Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre'nîn adıdır. Soy bilginlerinin belirttiğine göre, Ebû Huzeyfe b. Utbe'nin adı ise Kays'lir." İhtilaf konularında bir ismin bu şekilde belirtilmesi uygun değildir. İbn Sa'd et-Tabakâl (II1/I, 59) "Heşîm" diye adlandırmış; el-Hakim ise el-Musteârek (III, 223) adlı eserinde yine "Heşîm" adı üzerine karar kılmıştır. Onun adı etrafındaki tartışmalar eskiye dayanır. İbn Abdilberr, el-İstiâb (s. 653)'da: "Onun adının Muheşşim olduğu söylenmektedir. Heşîm veya Hâşim olduğuna dair de rivayetler vardır." der. El-îsâhe (VII, 42)'de ise şöyle yazılıdır: "Onun adı MuheşşIm'dir. Hâşim veya Kays olduğuna dair rivayetler vardır." El-Hâfız da, el-İsâbe (VI, 146)'de "Muheşşim" adını yazarken aynı şeyleri ifade etmiş ve künyeler ile ilgili başka bir yere göndermede bulunmuştur. Bahsettiğimiz Ebû Huzeyfe b. Utbe adındaki kişi, "Ebû Huzeyfe'nin azadlı kölesi Salim" diye bilinen Sâiim'i oğul edinen kişidir. Yine hakkında "büyüğü emzirmek" ile ilgili hadisin varİd olduğu kişidir. Bkz. Fethu'l-Bârî, V, 244 ve IX, 113-114; Müslim, Sahih, I, 415; Ebû Dâvûd, Sünen, (nr., 2061). es-Süheylî ve el-Huşenî'nin işaret ettikleri "Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre el-Mahzûmî"nin adı da MuheşşIm'dir. Bu kişi câhIliye döneminde yaşamıştır. İbn Hazm, el-Cemhara (s. 135, 137)'de ondan söz etmiş ve oğîu "Hişâm b. Ebî Huzeyfe'nin", Habeşistan'a hicret edenlerden olduğunu belirtmiştir. İbn Hazm'jn belirttiği doğrudur

179[141] Kitabın asıl nüshasında, Benî Sa'd'dan Giyere dîye yazılıdır. El-Cemhara, el-İsti'âh ve Sî-retu ibn Hişâm"a (Cotencin baskısı) göre yukarıdaki düzeltme yapıldı

180[142] Kitabın asıl nüshasında Bukeyr diye yazılıdır. El-Cemhara, İbn Hişâm ve diğer eserlere göre yukarıda düzeltme yapıldı.

181[143] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 73-78.

182[144] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 78.

183[145] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 78.

184[146]Rasûlullah'ın düşmanları ve onunla alay edenler konusunda, bkz. İbn Hişâm, I, 380; İbn Sa'd, l/l, 133; el-Muhabber, 157-158; Ensâbu'l-Eşrâf, I, 53-70: Delâilu'n-Nubuvve, 91; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 110; ei-İmtâ', 22.

İbn Seyyidi'n-Nâs, bu bölümü Ebû Ömer b. Abdilberr'in ed-Durerıı fî İhlisâri'l-Meğâzî ve's-Siyer adlı eserinden ahnlılamıştır. İbnHazm'ın burada yazdığı ile Ebû Ömer'in bu konudaki sözleri ve tertibi arasında büyük bir benzerlik bulunmakladır.

Abdilmuttalib'tir. Rasûlullah ile alay edenlerden biri idi.
Onun amcasının oğlu, Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdilmuttalib.
Abdu Şems b. Abdi Menaf Oğullan'ndan: Rabîa b. Abdi Şems'in iki oğlu Utbe ve Şeybe.
Ukbe b. Ebî Mu'ayt b. Ebî Amr b. Rabîa b. Ümeyye b. Abdi Şems, Rasûlullah ile alay edip, O'nu küçümseyenlerden biri idi.
Ebû Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye b. Abdi Şems, Rasûlullah ile alay edip, O'nu küçümseyenlerden biri idi.
EI-Hakem b. Ebi'l~Âs b. Ümeyye b. Abdi Şems, Rasûlullah ile alay edip, O'nu küçümseyenlerden biri idi.
Mu'âviye b. el-Muğîre b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye b. Abdi Şems.
Abduddâr b. Kusayy Oğulları'ndan: En-Nadr b. el-Hâris b. Alkame b. Kelede b. Abdi Menaf b. Abdiddâr b. Kusayy.
Abduluzzâ b. Kusayy Oğulları'ndan: El-Esved b. el-Muttalib b. Esed b. Abdiluzzâ, Rasûlullah ile alay edip onu küçümseyenlerden biri idi.
Onun oğlu Rabîa b. el-Esved.
Ebu'I-Buhterî el-Asî b. Hişâm b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusayy.
Zühre b. Kilâb Oğulları'ndan: Zühre'nin dayısı oğlu olan el-Esed b. Abdi Yağûs b. Vehb b. Abdi Menâf b. Zühre b. Kilâb.
Mahzûm b. Yakaza b. Mürre Oğulları'ndan, Ebû Cehl Amr b. Hişâm b. el-Muğîre b. Abdillah b. Amr b. Mahzûm.
Onun kardeşi, el-Asî b. Hişâm.
Amcaları: Hâlid b. Velîd'in babası Velîd b. el-Muğîre.
Onun oğlu Ebû Kays b. el-Velîd.
Onun amcasının oğlu Kays b. el-Fakîhe b. el-Muğîre.
Amcalarının oğlu ve mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin kardeşi Züheyr b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre. [185][147]
El-Esved b. Abdilesed b. Hilâl b. Abdillah b. Amr b. Mahzûm.
Abid b. Abdillah b. Amr b. Mahzûm Oğulları'ndan: Sayfıyy b. es-Sâib.
Sehm b. Husays b. Ka'b b. Lüeyy Oğulîarı'ndan: Amr'ın babası el-Âsî b. Vâil b. Hâşim[186][148] b. Su'ayd b. Sehm b. Husays.
Onun amcasının oğlu el-Hâris b. Adiyy b. Su'ayd b. Sehm b. Husays.
El-Haccâc b. Amir b. Huzeyfe b. Su'ayd b. Sehm b. Husays'ın oğulları Munebbih ve Nubeyh.
Cumâh Oğulları'ndan: Halef b. Vehb b. Huzâfe b. Cumâh b. Husays b. Ka'b b. Lüeyy'in iki oğlu Ümeyye ve Ubey.
Ebû Mahzûre'nin kardeşi Enis[187][149] b. [Mi'yer] [188][150] b. Levzan b. Sa'd b. Cu-mâh.
El-Hâris b. et-Tulâtıla el-Huzâ'î. Adiyy b. el-Hamrâ es-Sakafî. [189][151]

[185][147] İbn Seyyİdi'n-Nâs, buraya onun kardeşi Abdullah b. Ebî Ümeyye'yi de eklemiştir.
[186][148] Kâtib, bu adın doğrusu Heşşâm'dır, şeklinde bir nol eklemiştir, Bu yanlıştır. Kâtib, bu yan-hşlığa es-Süheylî'ıin eserinin kenarında yazdan es-Sîre nüshasına uyarak düşmüştür. Doğru olanı yukarıda, el-Cemhara (s. I54)'da ve Sîretu İbn Hişâm (Cotencin baskısı, I,)67)'da da belirtildiği gibi Hâşim'dir.
[187][149] Asıl nüshada Enes diye yazılıdır. El-Cemhara, 153; İbn Seyyidi'n-Nâs ve Usdu't-Gâhe'de-
ki Ebû Mahzura biyografisine bakılarak düzeltildi. İbn Hişâm ise, Rasûlullah ile alay edip ona eziyet edenler arasında onun adını zikretmem iştir.
[188][150] Asıl nüshada burası siliktir. El-Cemhara, 153; İbn Seyyidi'n-Nâs ve Usdu'l-Ğâbe'ye göre tamamlandı.
[189][151] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 78-80.

Güçsüz Ve Korumasız Müslümanlara İşkence Yapılması

Yukarıda isimleri sayılanlar ve diğer kabile başkanları Müslümanlara karşı sertleştiler. Korumasız ve dirençsiz olan Müslümanlara eziyet ve işkence ettiler. İslâm, böylelikle kadın ve erkekler arasında yayılma imkânı buldu.
Rasûlullah (s.a.s.)'m ashabı, büyük işkencelere maruz kaldılar. Buna karşın Yüce Allah da, onlara âhirette büyük prestij sağlayarak, onlara büyük sabır/dayanma gücü ihsan etti. 190[152] Allah'ın düşmanı, zâlim Ebû Cehl, Ammâr b. Yâsir'in annesi Sümeyye (r.a.)'yi ön tarafından bir mızrak ile yaralayarak şehîd etti.
Bilâl'ın efendileri, Benî Cumâh kabilesinden idiler. Onu yakalayıp, Mekke'nin sıcağında kızgın kumların üzerine yatınyorlardi. Karnının üzerine büyük taşlar koyuyorlardı. Sonra bu şiddetli sıcaklıkta, ona demir zırh giydiriyorlardı. Boynuna da bir ip bağlıyorlardı. İpi çocukların eline verip dolaştırıyorlardı. Bilâl ise, bütün bu durumlar karşısında sabredip karşılığını âhirette bekliyordu. Yüce Allah'ın davası uğruna karşılaştığı bütün bu sıkıntılara aldırış etmiyordu. Allah ondan razı olsun.
Bu sırada Ammâr'm babası Yâsir, Seleme b. el-Velîd, Velîd b. el-Ve-lîd b. el-Muğîre, Ebû Huzeyfe Muheşşim b. Utbe ve diğerleri Müslüman oldular.
Ebû Bekir, aşağıda isimleri yazılı olan kişileri âzâd ettirmiştir: Bilâl b. Rebâh, onun annesi Ümmü Veled Hemmâme, Amir b. Füheyre, Ümmü Ubeys, 191[153] Zinnîre, Nehdiye ve kızı, Adiyy b. Ka'b Oğullan'ndan bir câriye. Ömer b. Hattâb, Müslüman olmadan önce bu cariyeye Müslümanlığından dolayı işkence ediyordu. Ebû Kuhâfe'nin şöyle dediği rivayet olunur: "Yavrucuğum! Görüyorum ki sen hep güçsüz köleleri âzâd ediyorsun. Şayet güçlü olanlarını âzâd edersen onlar seni korurlar." Ebû Bekir de, buna karşılık olarak: "Ey babacığım! (Ben bunları âzâd etmekle) arzuladığımı diliyorum." dedi. Bunun üzerine Yüce Allah'ın aşağıdaki âyetleri indirdiği rivayet edilmektedir: "Korkup—sakınan ise, ondan uzak tutulacaktır. Ki o, malını vererek temizlenip-annır...," Yüce Allah'ın rahmeti ve bereketi Sıddîk üzerine olsun. 192[154]

Habeşistan'a Hicret

Müslümanlar çoğalıp, onlara yapılan eziyet ve işkence şiddetlenince, Yüce Allah, onlara Habeşistan'a193[155] hicret etme izni verdi. Habeşistan, Mekke'nin batısında, Sudan çölleri ile Yemen'deki Kızıldeniz'den Kulzum194[156] şehrine kadar devam eden bir ülkedir.
Dini için Habeşistan'a ilk hicret edenler şu kişilerdir: Osman b. Affân ve Rasûlullah (s.a.s.)'uı kızı olan hanımı Rukayye.
Babaları istememesine rağmen, Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa b. Abdi Şems ile hanımı Sehle bint Süheyl b. Amr b. Abdi Şems b. Abdi Vedd b. Nasr b. Mâlik b. Hısl b. Amir b. Lüeyy, dinleri için Yüce Allah'a sığındılar. Sehle, Habeşistan topraklarında

---

190[152] Paragrafın başından buraya kadar olan ibarenin yerine, İbn Seyyidi'n-Nâs'in da alıntıladığı gibi Ebû Ömer b. Abdilberr şöyle demiştir: "Müslümanlar Kureyş'in kâfirlerinden ve onların müttefiklerinden büyük Öiçüde eziyet, işkence ve musibet ile karşılaştılar. Allah da onlara büyük bir sabır ihsan elti. Çektikleri bu sıkıntıları Yüce Allah, âhirette onlara zahire yaptı. Cennetteki derecelerini bu sıkıntılar sayesinde yükseltti."

191[153] Asıi nüshada Ümmü Umeys olarak geçer. İbn Hişâm, I, 340; Usdu'l-Ğâbe'ye göre düzeltme yapıldı.

192[154] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 80-81.

193[155] Habeşistan hicreti için bkz. İbn Hişâm, I, 344; İbn Sa'd, I/l, 136; Ensâbu'l-Eşrâf, I, 89 v.d.; Telkthu'I-Fuhûm, 209; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 115; Târîhu'z-Zehebî, I, 106; İbn Kesîr, III, 70; el-İmra, 20; Târihu' l-Hamîs, I, 288.

194[156] Kulzum, hem deniz hem de şehir adıdır. Burada şehir anlamında kullanılmıştır. Kulzum şehri Eyle ve Tûr'a yakın, Kizıldeniz sahilinde bulunmaktadır. Bazen deniz bu şehre nî.s-bet edilerek Kulzum denizi denilmektedir. Bahrul-Kuİzum, KizıldenÎz'in bir diğer adıdır.

Muhammed b. Ebî Huzeyfe'yi doğurdu.
Esed b. Abdiluzzâ Oğullan'ndan: Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ.
Abduddâr b. Kusayy Oğullan'ndan: Mus'ab b. Umeyr b. Hâşim b. Abdi Menâf b. Abdiddâr.
Zuhre b. Kilâb Oğullan'ndan: Abdurrahman b. Avf b. el-Hâris b. Zuhre.
Mahzûm Oğulları'ndan: Ebû Seleme Abdullah b. Abdilesed b. Hilâl b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm. Onunla birlikte onun hanımı ve daha sonra mü'minlerin annesi olan Ümmü Seleme Hind bint Ebî Ümeyye b. el—Mu-ğîre b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm.
Cumâh Oğulları'ndan: Osman b. Maz'ûn b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumâh.
Adiyy b. Ka'b Oğulları'ndan: El-Hattâb ailesinin müttefiki Âmir b. Rabîa ve hanımı Leylâ bint Ebî Hasme b. Gânım b. Abdillah b. Avf b. Ubeyd b. Uveyc b. Adiyy b. Ka'b.
Âmir b. Lüeyy Oğulları'ndan: Ebû Sebre b. Ebî Ruhm b. Abdiluzzâ b. Ebî Kays b. Abdi Vedd b. Nasr b. Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüeyy ve hanımı Ümmü Kulsûm bint Süheyl b. Amr b. Abdi Şems b. Abdi Vedd b. Nasr b. b. Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüeyy.
Bunun yanında, Habeşistan'a ilk hicret eden kişinin Ebû Hatıb b. Amr b. Abdi Şems b. Abdi Vedd b. Nasr b. Mâlik olduğu da söylenmiştir.
El-Hâris b. Fihr Oğulları'ndan: Süheyl b. Beydâ. Bu zât, Süheyl b. Vehb b. Rabîa b. Hilâl b. Uheyb b. Dabbe b. el-Hâris'tir.
Onlardan sonra ise şu kişiler hicret ettiler: Ca'fer b. Ebî Tâlib ve hanımı Esma bint Umeys. Esma, orada çocukları Muhammed, Abdullah ve Avn'ı doğurdu.
Amr b. Sa'îd b. el-Asî b. Ümeyye b. Abdi Şems ve hanımı Fâtima bint Safvân b. Ümeyye b. Muharrik[195[157]] b. [Hıml] [196[158]] b. Şakk b. Rakabe b. Muh-dic el-Kinânî.
Hâlid b. Sa'îd'in kardeşi ve Huzâ'a kabilesinden olan hanımı Umeyne bint Halef b. Es'ad b. Âmir b. Beyâde b. Yusey' b. Ci'seme[197[159]] b. Sa'd b. Muleyh b. Amr. Umeyne, orada Sa'îd ve Habbe[198[160]] adında iki çocuk doğurdu. Habbe ile daha sonra Zübeyr evlendi. Bu evlilikten Hâlid b. Zübeyr ve Amr b. Zübeyr dünyaya geldi.
Onların müttefiki Esed b. Huzeyme Oğullan'ndan: Abdullah b. Cahş b. Riâb b. Ye'mer b. Sabira.
Onun kardeşi Ubeydullah ve hanımı, daha sonra mü'minlerin annesi olan Ümmü Habîbe bint Ebî Süfyân. Ubeydullah orada Hristiyan oldu ve mürted olarak öldü.
Kays b. Abdillah da onlardandır. Onunla birlikte hanımı Ebû Süfyân b. Harb b. Ümeyye Bereke bint Yesâr.
Devs kabilesinden Muaykîb b. Ebî Fâtıma ise, el-Âs b. Ümeyye Oğul-ları'ndan sayılmıştır.
Bazıları Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin de Habeşistan'a hicret ettiğini[199[161]] ve Utbe b. Rabîa'nın müttefiki olduğunu belirtmişlerdir. Halbuki durum Öyle değildir. Şu var ki o, kavminden bir grup ile Medine'ye hicret etmek üzere ülkesi Yemen'den çıktı. Deniz yolculuğu ile oraya varmak üzere gemiye bindiler. Gemi onları Habeşistan topraklarına götürdü. Ca'ferb. EbîTâ-lib ile birlikte Medîne'ye gelinceye kadar orada

---

195[157] İbn Hişâm, 346 ve Usdu't-Ğâhe'de Muharriş olarak geçer.
196[158] İbn Sa'd'a göre bu isim ilave edilmiştir.
197[159] Asıl metinde Subey' b. His'ame diye yazılıdır.
198[160] Usdu'1-Ğâbe ve İbn Hişâm'da Emmet olarak geçer.
199[161] Ebû Musa'nın Habeşistan'a hicret ettiğini belirtenlerden biri de İbn İshâk'tir (Bkz. eg-Sî-re, 347).

kaldı.
Habeşistan'a hicret edenlerden biri de Utbe b. Gazvan200[162] b. Câbir b. Vehb b. Nüseyb b. Mâlik b. el-Hâris b. Mazin b. Mansûr'dur. Mazin b. Mansûr, Nevfel b. Abdi Menâf Oğulları'nm müttefiki Süleym b. Mansûr b. İkrime b. Hasafe b. Kays b. Aylan b. Mudar'in kardeşidir. Bu zât, aynı zamanda Hz. Ömer döneminde Basra şehrini kuran kişidir.
Esved b. Nevfel b. Huveylid b. Esed.
Yezîd b. Zeme'a b. el-Esved b. el-Muttalib b. el-Esed.
Amr b. Ümeyye b. el-Hâris b. Esed.
Tuleyb b. Umeyr b. Vehb b. Ebî Kesir201[163] b. Abd b. Kusayy. Abd b. Ku-sayy'm nesli tamamen tükenmiştir.
Suveybit b. Sa'd b. Hureymele202[164] b. Mâlik b. Umeyle b. es-Sebbak b. Abdiddâr.
Cehm (ya da Cuheym) b. Kays b. Abdi Şurahbil b. Hâşim b. Abdi Menâf b. Abdiddâr ile Huzâ'a kabilesinden olan hanımı Ümmü Harmele bint Abdilesved b. Cezîme b. Ukayş203[165] b. Âmir b. Beyâda b. Yusey' b. Ci'seme204[166] b. Sa'd b. Muleyh b. Amr ve iki çocuğu Amr b. Cehm ve Huzeyme b. Cehm.
Ebû'r-Rûm b. Umeyr b. Hâşim b. Abdi Menâf b. Abdiddâr.
Firâs b. en-Nadr b. el-Hâris b. Kelde b. Alkame b. Abdi Menâf b. Abdiddâr.
Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın kardeşi Âmir b. Ebî Vakkâs .
El-Muttalib b. Ezher b. Abdi Avf b. Abd [b.]205[167] el-Hâris b. Zühre ve hanımı Remle bint Ebî Avf b. Subeyre206[168] b. Su'ayd. Orada ona Abdullah b. el-Muttalib'i doğurdu.
Abdullah b. Mes'ûd ve kardeşi Utbe b. Mes'ûd.
El-Mikdâd b. Amr b. Sa'lebe b. Mâlik b. Rabîa b. Sümâme b. Matrûd ibn Amr b. Sa'd b. Düheyr b. Lüeyy207[169] b. Sa'lebe b. Mâlik b. eş-Şerîd b. Ebî Ehven208[170] b. Faiş209[171] b. Dureym b. el-Kayn b. Ehved b. Behrâ b. Amr b. el-Haf b. Kuda'a. Bu zât, Zühre OğuIIarı'nın müttefiki Mikdâd b. el-Es-ved'dir.
El-Hâris b. Hâlid b. Sahr b. Âmir b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre ve hanımı Rayta bint el-Haris b. Cübeyle b. Âmir b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre. Orada ona Mûsâ, Zeyneb, Âişe ve Fâtıma adlarında dört çocuk doğurdu. 210[172]
Talha b. Abdillah'ın amcası Amr b. Osman b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre.
Şemmâs b. Osman211[173] b. eş-Şerîd b. Hermî212[174] b. Âmir b. Manzum ibn Yakaza b. Mürre. Şemmâs'ın asıl adı Osman'dır. Rabîa'nın kız kardeşinin oğludur.
Hebbâr b. Süfyân b. Abdilesed b. Hilâl b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm ve kardeşi

---

200[162] E!-Cemhara, 248'deki nesebi ile karşılaştırınız. Burada belirtilen nesebi ile orada zikredilen nesebi arasında ihtilaf vardır.
201[163] İsîîab ve İbn Hişâm'ın matbu olan bazı baskılarında aynen bu şekilde yazılıdır. El-Huşenî, I, I07'de bu adın İbn Ebî Kebîr olduğunu söylemiştir. Vehb adını ise, bu soy silsilesinde göstermemiştir. Zira Vehb, Ebû Kebîr'in oğlu değil kardeşidir.
202[164] El-Cemhara, 117 ve el-İstî'ab'da Harmele olarak geçer.
203[165] Asıl nüshada Kays olarak geçer. İbn Hişâm, I, 347; İbn Sa'd, VIII, 209 ve el-Taberî'ye göre diizeitildi.
204[166] Ası! nüshada bu ad Sübey' b. Hıs'ame şeklindedir.
205[167] Bu ilave, el-Cemhara ve İbn Sa'd, VIII, 196'ya göre yapıldı.
206[168] Asıl nüshada bu ad Sabura şeklindedir, ibn Sa'd, VIII, 196; Nesebu_Kureyş, 406; el-lsâbe, Abdullah b. Ebî Veda'e biyografisi; es-Süheylî, II, 79 ve Usdu'l-Gâbe'ye göre düzeltildi.
207[169] Asıl nüshada bu ad Züheyr b. Sevr şeklindedir. Doğrusunu biz el-Cemhara, 412; cl-Huşe-nî, 1, 99 ve İbn Sa'd, l/III, 114'e bakarak tespit ettik.
208[170] Asıl nüshada bu ad Hezl şeklindedir. El-Cemhara, 412.ve İbn Sa'd, III/I, 114'e göre düzeltildi.
209[171] İbn Faiş: İbn Ebî Faiş de denilmektedir <bkz. İbn HÎşâm). Fas ya da Kas da denilmektedir (bkz. el-Cemhara, 412)
210[172] Nesebu Kureyş, 294; îbn Sa'd, VIII, !86; Usdu'l-Ğâbe ve el-İsâbe'de Fâtıma'dan bahsedilmemiştir. Ama İbn Hişâm, I, 349'da ondan bahsetmiştir.
211[173] Asıl nüshada Osman'ın yerine Âbd yazılıdır. El-Cemhara, 132 ve Nesebu Kureyş, 342'ye göre düzeltildi.
212[174] Asıl nüshada eş-Şerîd b. Süveyd b. Hermî şeklindedir. İbn İshâk, Şemmâs'ın soy kütüğüne
Süveyd'i de ilave etmiştir. Ama İbnu'l-Kelbî ve el-Vakıdî ise, eş-Şerîd b, Hermî demektedirler. Süveyd'i zikretmezler. İbn Hazm'ın da, el-Cemhara''da tercihi bu şekildedir. Ora-dakilere dayanarak, biz burada bu soy kütüğünü bu şekilde düzelttik. İbn Ishâk'tan başka diğer müellifler, Süveyd'i, eş-Şerîd'in babası değil kardeşi olarak görmekledirler. Bkz. Nesebu Kureyş, 342 ve İbn Sa'd, I/III, 174).

Abdullah b. Süfyân.
Hişâm b. Ebî Huzeyfe b. eî-Muğîre b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm. 213[175]
Ayyaş b. Ebî Rabîa b. el-Muğîre b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm.
Huzâ'a kabilesinden Muattıb b. Avf b. Âmir b. el-Fadl b. Afif b. Ku-Ieyb b. Hubşiyye b. Selûl b. Ka'b b. Amr. Bu zât, Benî Mahzûm'un müttefiki Muattıb b. Hamrâ'dır.
Es-Saîb b. Osman b. Maz'ûn ve iki amcası Kudâme b. Maz'ûn ile Abdullah b. Maz'ûn.
El-Hâris b. Ma'mer b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumâh'm iki oğlu Hatib ve Hattâb. Hatıb ile birlikte hanımı bint el-Mucellel b. Abdillah214[176] b. Ebî Kays b. Abdi Vedd b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüeyy ile bu hanımdan doğma iki oğlu Muhammed b. Hatıb ve el-Hâris ve b. Hatib da bulunmakta idi. Hattâb ile birlikte ise hanımı Fükeyhe bint Yesar vardı.
Süfyân b. Ma'mer b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumâh ve iki oğlu Câ-bir b. Süfyân ve Cunâde b. Süfyân. İkisinin annesi Hasene ve onların anne bir kardeşi Şurahbil b. Hasene. Şurahbil'in soy kütüğü ise şöyledir: Şurah-bil b. Abdillah b. [Amr h.] 215[177] el-Mutâ' el-Kindî. Onun Temîm b. Mürr'ün kardeşleri olan el-Ğavs216[178] Oğullan'ndan olduğu da söylenmiştir. 217[179]
Osman b. Rabîa b. Uhban218[180] b. Vehb b. Huzâfe b. Cumâh.
Huneys b. Huzâfe b. Kays.
Kays b. Huzâfe ve Abdullah b. Huzâfe.
İsmi Sa'îd b. Amr219[181] olan Temîm Oğullan'ndan biri. Bişr b. el-Hâris b. Kays'ın anne bir kardeşi idi.
Amr b. el-Asî'nin kardeşi Hişâm b. el-Âsî b. Vâil.
Umeyr b. Riab b. Huzeyfe b. Muheşşim b. Su'ayd b. Sehm.
Ebû Kays b. el-Hâris b. Kays b. Adiyy b. Suayd b. Sehm. 220[182]
Onun kardeşleri: el-Hâris b. el-Hâris, Ma'mer b. el-Hâris ve Bişr b. el-Hâris.
Onların müttefiki, Mahmiye b. Cez' ez-Zübeydî.
Ma'mer b. Abdillah b. Nadle b. Abdiluzzâ b. Hursan b. Avf221[183] b. Ubeyd b. Uveyc b. Adiyy b. Ka'b.
Adiyy b. Nadle b. Abdiluzzâ b. Hursan ve oğlu en-Nu'mân b. Adiyy.
Mâlik b. Zeme'a222[184] b. Kays b. Abdi Şems b. Abdi Vedd b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüeyy ve hanımı Umre bint es-Sa'dî b. Vakdan b. Abdi Şems b. Abdi Vedd b. Nasr b. Mâlik b. Âmir b. Lüeyy.
Abdullah b. Mahrame b. Abdiluzzâ b. Ebî Kays b. Abdi Vedd.
Âmir b. Lüeyy Oğulları'nın müttefiki Yemenli Sa'd b. Havle.
Abdullah b. Süheyl b. Amr b. Abdi Şems b. Abdi Vedd.

213[175] İbn Hişâm, I, 35O'de bundan sonra Seleme b. Hişâm b. el-Muğîre b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm'u eklemiştir.
214[176] İbn Sa'd'da, Abdullah yerine Abd yazılıdır.
215[177] El-Cemhara, 152'ye göre yapılan bir İlavedir.
216[178] Asıl nüshada el-Gays diye yazılıdır. El-Cemhara, 195; İbn Hişâm, I, 350 ve Usdu'l-Ğâ-be'yc göre düzeltildi.
217[179] İbn Hişâm'm es-Sîre, I, 350'ye eklediği açıklamalardandır.
218[180] El-Cemhara (150)'de Vehban olarak geçmektedir.
219[181] 194 İbn İshâk, Saîd b. Amr'ı Habeşistan'a hicret edenler arasında saymamıştır. Onun yerine Bişr b. el-Hâris'i zikretmiştir. Bkz. Nesebu Kureyş, 401; el-İsâbe.
220[182] Ebû Kays b. el-Hâris'in nesebi, biyografi kitaplarında da aynı yukarıdaki gibi geçmektedir. Ne var ki el-Cemhara, 156'da Kays adı eksiktir. Sa'îd'in yerine ise Sa'd yazılıdır.
221[183] Ma'mer b. Abdillah'ın soyu konusunda, îbn İshâk'in rivayeti bu şekildedir. Bu rivayet, Ne-sehu Kureyş, 336 ve el-Cemhara, İ49'da geçenlerle çelişiyor. Bu iki esere göre onun soy kütüğü şu şekildedir: Ma'mer b. Abdillah b. Nadle b. Avf.
222[184] Nüshamızı yazan kâtibin, kendisinden nakilde bulunduğu asıl nüshada bu ad Zeme'a şek-lindeymiş. Fakat kâlib, bunu hamişle belirttikten sonra, metin kısmında onun yerine es-Sü-heylî ile birlikte yayınlanan esSîre'n'm nüshasında gördüğü bir açıklamaya uyarak, bu adı elimizdeki nüshada Rabîa diye yazmış ve yanılmıştır. Doğrusu ise tespit ettiğimiz gibidir. Bkz. el-Cemhara, 157; Nesebu Kureyş, 422; el-îslîab. İbnu'1-Esîr ise,'Umre bint es-Sa'd'ın biyografisinde bu adı, Zeme'a yerine Rabîa yazmıştır.

İki amcası: Selit b. Amr ve es-Sekrân b. Amr.
O sırada hanımı olan mü'minlerin annesi Şevde bint Zeme'a b. Kays b. Abdi Vedd.
Ebû Ubeyde b. Âmir b. Abdillah b. el-Cerrâh b. Hilâl b. Uheyb[223[185]] b. Dabbe b. el-Hâris b. Fihr.
îyaz b. öanm b. Züheyr b. Ebî Şeddâd b. Rabîa b. Hilâl b. Mâlik b. Dabbe b. el-Hâris b. Fihr.
Amr b. el-Hâris b. Züheyr b. Ebî Şeddâd.
Osman b. Abdi Ğanm b. Züheyr b. Ebî Şeddâd. [224[186]]
Sa'd b. Abdi Kays b. Lakît b. Âmir b. Ümeyye b. Zerib b. el-Hâris b. Fihr. [225[187]]

Kureyş'in Hicret Edenleri Geri Döndürmek İçin Necâşî'ye Adam Göndermeleri

Sonra Kureyş, Abdullah b. Rabîa b. el-Muğîre el-Mahzûmî ile Amr b. el-Âs'ı, hicret eden topluluğu kendilerine geri döndürmeleri için Ne-câşî'ye gönderdi. Yüce Allah, Necaşî'yi böyle bir şeyi yapmaktan korudu. Zira o Müslüman olmuştu; fakat Habeş. Iilerden korktuğu için Müslümanlığını açıklamamıştı. Müslümanları o iki kişiye karşı korudu. Onlar da başarısız bir şekilde geri döndüler. [226[188]]

Hz. Hamza'nın Müslüman Oluşu

Sonra RasûluIIah (s.a.s.)'ın amcası Hamza b. Abdilmuttalib, Müslüman oldu. İslâm onunla ve Ömer ile izzet buldu. Habbâb b. el-Eret de, daha önce Müslüman olmuştu. [227[189]]

Sahife Olayı

Böylece İslâm gelişip yayıldı. Kureyş kâfirleri bu durumu gördüklerinde, Abdi Menâfin iki oğlu olan Hâşim ve el-Muttalib Oğulları'ndan kimseler ile evlenmemek, alışveriş yapmamak, konuşmamak ve onlarla otur-mamak üzere aralarında antlaşma imzaladılar. Antlaşma maddelerini bir sahifeye yazdılar. [228[190]] Bu boykot, mü'min olsun kâfir olsun, bütün Hâşim Oğullan ve el-Muttalib Oğulları 'na karşı yapılmıştı; onların hepsini kapsıyordu. Sadece Ebû Leheb ve çocukları hariç. Zira onlar kendi kabilelerine karşı Kureyş ile birlikte olmuşlardı. Müslümanlar, Ebû Tâlib'in mahallesinde (şi'b) üç yıl mahsur kaldılar. Kureyş'ten bir grup birleşip bu olaya karşı çıkıncaya kadar muhasara devam etti. Bu konuda en güzel davranışı ise Hişâm b. Amr [b. Rabîa] [229[191]] b. el-Hâris b. Hubeyyib b. Nasr b. Mâlik b. Hisi b. Âmir b. Lüeyy sergiledi. Zira o, Züheyr b. Ebî Ümey-ye b. el-Muğîre el-Mahzûmî ile karşılaştı. Dayılarını (böyle bir şekilde Kureyş'e) teslim etmesinden dolayı onu kınadı. Zira Züheyr'in annesi, Rasûlullah (s.a.s.)'m halası Atike bint Abdilmuttalib idi. Ziiheyr,

---

223[185] Asıl nüshada bu ad Vehb şeklindedir. El-Cemhara, 366 ve Ibn Hişâm, I, 352'ye göre düzeltildi.
224[186] Bu sahabinin adının, Osman mı ya da Âmir mi olduğu konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Hişâm b. Mııhammed: Bu sahabinin adı Âmir b. Abdi Ganm'dir diyor. Sîretu Hm Hişâm'm yayınlanan bazı baskılarında, onun adı Amr olarak geçmekledir. Nevar ki bu adı rical kitaplarında bulamadık. Bu Amr adı tahriften dolayı olabilir. Bkz. el-lsâbe.
225[187] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 81-86.
226[188] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 87.
227[189] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 87.
228[190] Sahife haberi ile İlgili bkz. İbn Hişâm, I, 375; İbn Sad, î/l, 139; et-Taberî, II, 225; İbn Sey-yidi'n-Nâs, I, 126; Târîhu'z-Zehebî, I, 131; İbn Kesîr, III, 84; el~İmtâ' 25.
229[191] İbn Hişâm, IV, 138; Usdu'l-Ğâbe ve el-İsâbe'ye göre yapılan bîr ilavedir.

antlaşmayı bozup boykotu kaldırma konusunda ona olumlu cevap verdi. Sonra Hişâm, Mut'im b. Adiyy b. Nevfel b. Abdi Menâf'a gitti. Ona da Abdi Menâfin iki oğlu olan Hâşim ve el-Muttalib Oğullan'ndan olan akrabalarının durumunu hatırlattı. Mut'im de antlaşmayı bozma konusunda ona olumlu cevap verdi. Sonra Ebû'l-Bahterî b. Hişâm[230[192]] b. El-Haris b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusayy'a gitti. Ona gerekli hatırlatmalarda bulundu. Ebû'l-Bahterî de ona olumlu cevap verdi. Sonra Zeme'a b. el-Esved b. el-Muttalib b. Esed b. Abdiluzzâ'ya gitti. Onu da antlaşmayı bozmaya davet etti. O da olumlu cevap verdi. İşte bu kişiler antlaşmayı bozmaya giriştiler. Tam bu sırada Rasûlullah (s.a.s.), Kureyş müşrikleri topluluğuna bir elçi göndererek kendisine inen vahyi onlara iletti. Yüce Allah'ın, Ka'be'de asılı olan antlaşmanın yazılı olduğu sahifeye bir ağaç kurdunu (güve) gönderdiğini ve güvenin, Yüce Allah'ın isminden başka sahifede yazılı olan her şeyi yediğini onlara bildirdi. Rasûlullah'ın kendilerine söylediklerinin aksini bulmak umuduyla, Kureyş müşriklerinin hepsi kalkıp sahifenin asılı olduğu Ka'be'ye gittiler. Sahifeyi açtıklarında, Rasûlullah (s.a.s.)'m dediği şekilde olduğunu gördüler. Mahcûb oldular. Antlaşmayı bozma girişiminde bulunan yukarıda adı geçen kişiler ise güçlendiler. Böylelikle sahifede yazılı olan antlaşmanın hükümlerini yürürlükten kaldırdılar.
Ebû Bekir de hicret etmek istedi. Îbnu'd-Duğğunne[231[193]] onunla karşılaştı ve onu geri çevirdi. [232[194]]

Habeşistan'a Hicret Eden Bazı Müslümanların Geri Dönmeleri

Sonra Habeşistan'da bulunan muhacirlere, Kureyş'in Müslüman olduğu haberi ulaştı. Halbuki bu haber yalandı. Onlardan bir grup geri döndü. Geri dönenler arasında şu kişiler vardı: Osman b. Affân, Rasûlullah (s.a.s.)'m kızı olan hanımı Rukayye, Ebû Huzâfe b. Utbe b. Rabîa, hanımı Sehle bint Süheyl, Abdullah b. Cahş, Utbe b. Ğazvan, ez-Zübeyr b. Av-vâm, Mus'ab b. Umeyr, Suveybit b. Sa'd b. Harmele, Tuleyb b. Umeyr, Abdurrahman b. Avf, el-Mikdâd b. Amr, Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Seleme b. Abdilesed, hanımı mü'minlerin annesi Ümmü Seleme, Şemmâs b. Osman, Seleme b. Hişâm b. el-Muğîre, Ammâr b. Yâsir, [233[195]] Maz'ûn Oğul-lan'ndan Osman, Kudâme ve Abdullah, es-Sâib b. Osman b. Maz'ûn, Hu-neys b. Huzâfe es-Sehmî, Hişâm b. el-Asî b. Vail, Âmir b. Rabia ve hanımı Leylâ bint Ebî Hasme, Âmir b. Lüeyy Oğullan'ndan Abdullah b. Mah-rame b. Abdiluzzâ, Abdullah b. Süheyl b. Amr, [234[196]] es-Sekrân b. Amr ve hanımı Şevde bint Zeme'a, Sa'd b. Havle, Ebû b. Ubeyde b. el-Cerrâh, Amr b. el-Hâris b. Züheyr b. [Ebî] [235[197]] Şeddâd, Süheyl b. Vehb (Beydâ) ve Amr b. Ebî Şerh.

[230[192]] İbn Hişâm, İbn Seyyidi'n-Nâs, el-İmtâ'da bu isim yukarıda yazıldığı gibi Hişâm'dır. El-Muhabber, 162; Nesebu Kureyş, 212; el-Cemhara, 108'de HâŞİm olarak geçmektedir.
[231[193]] İbn Duğğunne: DİI bilginleri onu İbnu'd-Duğğunne olarak okumuşlardır. Hadisçiler ise onu İbnu'd-Değine olarak okumuşlardır. El-Kastalanî (el-Mevâhib, I, 71)'de ikinci şekilde okumayı kaydetmiştir, Birinci şekilde okuma biçimi ise et-Tâc'da. kayıtlıdır. Onun adının ne olduğu konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür: el-Belâzurî'ye göre el-Hâris'dir. Es-Süheylî'ye göre Mâlik'ür. Bazı es-Sîre şerhlerine göre Rabi'dir. Bu yanlıştır. Zira Ra-bi' b. ed-Duğğunne başka bîr kişidir. Bu zât Selime Oğullan'ndandır. Halbuki yukarıda adi geçen zât ise, ei-Kare kabilesindendir. Selime Oğuîlan'ndan olanı Düreyd b. es-Sımme'yi öldüren kişidir. Yine Sahabe arasında Îbnu'd-Duğğunne diye adlandırılan üçüncü bir kişi daha var. (bkz. Fethu l-Bârî, VII, 180).
[232[194]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 87-88.
[233[195]] tbn Hazm, burada Ammâr b. Yâsir'i Habeşistan'dan dönenler arasında zikretmektedir. Ama daha önce Habeşistan'a hicret edenler arasında adını zikretmemektedir, Onun Habeşistan'a hicret ettiği kesin değildir. O halde ya daha önce onun adı zikredilmesi gerekirken adı eksik kalmış ya da kâtib, İbn Hişâm'da zikredIldiğini görerek bu adı buraya ilave etmiştir.
[234[196]] İbn Hişâm, II, Virde Abdullah b. Süheyl'den sonra Ebû Sebre b. Ebî Ruhm'u Habeşistan'dan dönenler arasında zikretmiştir. İbn Hazm ise, hem Habeşistan hicretini hem de oradan dönüşünü zikretmeyi ihmal etmiştir.
[235[197]] Asıl nüshada, eksiktir.

Mekke'ye geldiklerinde, orada Müslümanlara eziyet ve işkencenin devam ettiğini gördüler. Medine'ye hicret edinceye kadar kendilerine yapılan eziyete sabredip katlandılar.
Seleme b. Hişâm da hicret edemedi. Zira onun amcası ve kardeşi, Bedir, Uhud ve Hendek savaşları yapılıncaya kadar onu hapsettiler. Ayyaş b. Ebî Rabîa da hicret edemedi. Zira o, Medîne'ye hicret etmek üzere yola koyuldu. Ebû Cehil ve el-Hâris b. Hişâm onu takip ettiler. Bu iki kişi onun hem amcası oğulları hem de anne bir kardeşleriydi. Ona annesinin kötü durumunu hatırlattılar. O da şefkat gösterip duygulandı ve döndü. Bedir,
Uhud ve Hendek savaşları meydana gelip bitinceye kadar onu tutukladı-lar. Hendek Savaşı'ndan sonra o, Seleme b. Hişâm ve el-Velîd b. el-Velîd b. el-Muğîre hicret ettiler. Abdullah b. Süheyl b. Amr[236[198]] da hicret edemedi. Zira o, kâfirler ile birlikte Bedir Savaşı'na çıkıncaya kadar hapsedildi. Savaş sırasında müşriklerden kaçıp Rasûlullah (s.a.s.)'ın safına katıldı. [237[199]]

Hz. Hatîce Ve Ebû Tâlib'in Vefatı

Hz. Hatîce ve Ebû Tâlib'in[238[200]] vefatları, boykot antlaşmasının bozulmasından sonraya denk geldi. Bunun üzerine Kureyş sefihleri, cesaretle Rasûlullah (s.a.s.)'a saldırdılar. [239[201]]

.

Rasûlullah (S.A.S)'In Taif Seferi

Rasûlullah (s.a.s.), İslâm'a davet etmek üzere Taife gitti. Fakat Taifli-ler İslâm'ı kabul etmediler. [240[202]] Rasûlullah (s.a.s.), el-Mut'im b. Adiyy b. Nevfel b. Abdi Menâfin himayesinde Mekke'ye geri dönebildi. Yüce Allah'ın dinine davet etmeye devam etti. [241[203]]

Et-Tufeyh B. Amr Ed-Devsî'nin Müslüman Oluşu

Sonra et-Tufeyl b. Amr ed-Devsî[242[204]] Müslüman oldu. Kavmini İslâm'a davet etti. Rasûlullah (s.a.s.), Yüce Allah'tan onun için bir belirti kılmasını niyaz etti. Yüce Allah da onun yüzünde bir nûr yarattı. Dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanların, bu müsledir (organın kesilip değişmesidir) demelerinden korkuyorum." Rasûlullah (s.a.s.) duâ etti. Bunun üzerine nûr onun kırbacına geçti. Bu zat Zü'n-Nûr (Nur sahibi) olarak bilinir. Tufeyl'in kavminden bazıları Müslüman oldular. Et-Tufeyl, Hendek Savaşı'ndan sonra kavminden yetmiş küsur aile ile birlikte hicret edinceye kadar kendi bölgesinde ikâmet

---

[236[198]] Asıl nüshada, Abdullah b. Mahreme b. Abdüuzzâ'dır. Büyük olasılıkla bu ad yanlışlıkla Ab-
dullah b. Süheyl yerine yazılmıştır. Zira İbn Hişâm, II, 7; Usdu'I-Gâhe ve el-İsâbe'de de belirtildiği gibi, hapsedilip sonra Bedir gününde Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanına kaçan kişi Abdullah b. Süheyl'dir. Abdullah b. Mahreme'nin böyle bir olay ile ilişkisi yoktur.
[237[199]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 89-90.
[238[200]] Hz. Hatîce ve Ebû Tâlib'in vefat haberi için bkz. İbn Hişâm, II, 57; İbn Sa'd, l/l, 141; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 129; İbn Kesîr, 111,122; Tâııhu'z-Zehebî, I, 140; el~-İmtâ\ 27.
[239[201]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 90.
[240[202]] Rasûlullah (s.a.s.)'ın Taif seferi için bkz. îbn Hişâm, II, 60; İbn Sa'd, l/l, 141; et-Taberî, II, 229; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 134; İbn Kesîr, III, 135; Târîhu'z-Zehehî, I, 166; el-İmtâ', 28.
[241[203]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 90.
[242[204]] Et-Tufeyl'in Müslüman olması haberi için bkz. İbn Hişâm, II, 21; İbn Sa'd, VI/I, 175; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 139; İbn Kesîr, III, 99; el-İmtâ', 28.

etti. Hayber'de Rasûlullah (s.a.s.)'ın saflarına katılıp O'na hizmet ettiler. 243[205]

İsrâ Ve Yüce Mi'râc

Rasûlullah (s.a.s.), Mekke'de bulunduğu sırada geceleyin cesedi ile Beytü'l-Makdis'e götürüldü.244[206]
Rasûlullah (s.a.s.), Cebrâîl (a.s.) ile birlikte semâlara doğru yükseldi. Her semâyı birer birer dolaştı. Oralarda bazı peygamberler ile karşılaştı. Dünya semâsında Adem ile karşılaştı. Onun sağında mutlu (saîd) olan ruhlar; solunda ise bedbaht (şakî) olan ruhlar bulunuyordu. İkinci semada İsâ ve Yahya'yı; üçüncü semâda Yûsuf'u; dördüncüde İdrîs'i; beşincide Hâ-rûn'u; altıncıda Musa'yı ya da İbrahim'i; yedincide bu ikisinden birini gördü. Yine altıncı semâda Cennetu'l-Me'vâ ve Sidretü'l-Müntehâ'yı gördü.
Bu gece beş vakit namaz farz kılındı.
Sonra Rasûlullah (s.a.s.), Arap kabilelerini Yüce Allah'ın dinine çağırmaya başladı. O'na olumlu cevap veren hiçbir kabile bulamadı. 245[207] Zira Yüce Allah, bu şerefi Ensâr için saklamıştı. Evs kabilesinden Amr b. Avf [b. Mâlik] 246[208] Oğulları'ndan Süveyd'in Mekke'ye geldiğini duyunca, gidip onu da İslâm'a davet etti. Ne var ki Süveyd, ne ilgisiz kaldı ne de İslâm'ı kabul etti. Medine'ye döndüğünde bir savaşta öldürüldü. 247[209]

Ensâr'ın Kureyş İle İttifak Yapmak İsteği İle Mekke'ye Gelişleri

Rasûlullah (s.a.s.)'In Ensâr'ı İslâm'a Davet248[210] Etmesi:

Sonra Ebû'l-Hayser Üneys b. Râfi', Abduleşhel Oğulları'ndan yüz kişi ile birlikte Kureyşliler ile bir ittifak antlaşması (hilf) yapmak üzere Mekke'ye geldiler. Rasülullah (s.a.s.) onları İslâm'a davet etti. Henüz çocukluk çağında bir genç olan İyas b. Mu'âz: "Ey Kavmim! Allah'a yemin ederim ki, bu elde etmek için geldiğimiz şeyden daha hayırlıdır." deyince, Ebû'l-Hayser onu dövdü ve azarladı. îyas da sustu. Sonra hilf denilen antlaşmayı tamamlamadan Medîne'ye döndüler. İyas b. Mu'âz orada vefat etti. Onun Müslüman olarak vefat ettiği söylenmiştir.
Sonra Rasûlullah (s.a.s.), hacc mevsiminde Akabe yakınında bir Ensâr topluluğu ile karşılaştı. Hepsi Hazrec kabilesine mensup kişilerdi. Bu kişilerin adları şöyledir: Ebû Umâme Es'ad b. Zürâre b. Udes b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr (Teymullah) b. Sa'lebe b. Amr b. el-Hazrec b. Hârise'dir.
Avf b. el-Hâris b. Rifâ'a [b. el-Hâris] 249[211] b. Sevâd b. Mâlik b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr b. 250[212] Afra.

243[205] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 90-91.
244[206] İsrâ ve Mi'râc için bkz. İbn Hişâm, II, 36; İbn Sa'd, l/l, 142; Ehsâbu'l-Eşrâf, I, 119; Teh-zîbu İbn Asâkir, I, 379; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 140, 144; Zâdu'l-Me'âd, II, 125; Târî-hu'z-Zehebî, I, 141, 148; İbn Kesîr, IH, 108; el-İmtâ\ 29; Târihu'l-Hamîs, I, 306; Sâhî-hu'l~Bühârî,V,52.
245[207] Rasûluİlah (s.a.s.)'ın kabileleri İslam'a daveti konusu için bkz. İbn Hişâm, II, 63; İbn Sa'd, I/I, 145; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 152; Târihu'z-Zehehî, I, 166; İbn Kesîr, III, 138; el-İmtâ', 30.
246[208] Neseb kitaplarına göre yapılan bir ilavedir.
247[209] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 91.
248[210] Ensâr'ın Mekke'ye gelişleri konusu için bkz. İbn Hişâm, II, 69; İbn Sa'd, I/I, 145; et-Ta-berî, II, 234; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 155; Târîhu'z-Zehebî, I, 151; îbn Kesîr, III, 145; el-l'm-ıâ\ 32; et-Mevâhibu'l-Ledünntyye, I, 76; bazı kaynaklar Ensâr'ın gelip Rasûlullah (s.a.s.) ile ilk defa buluşmalarını Birinci Akabe olarak değerlendirirler.
249[211] El-Cemhara, 329'a göre yapılan bir ilavedir.
250[212] Asıl nüshada, ibn yerine "ebû" yazılıdır. Ei-Cemhara ve Nesebu Kureyfe göre düzeltildi.

Rafi'[251[213]] b. Mâlik b. el~Aclân b. Amr b. Âmir b. Zureyk b. Âmir b. Zu-reyk b. Abdi Harise b. Mâlik b. Gadb b. Cüşem b. el-Hazrec.
Kutba b. Âmir b. Hadîde b. Amr b. Sevâd b. Ğanm b. Ka'b b. Selime b. Sa'd [b. Ali b. Esed b.] [252[214]] Saride b. Tezid b. Cüşem b. el-Hazrec b. Harise.
Ukbe[253[215]] b. Âmir b. Nâbi b. Zeyd b. Heram b. Ka'b b. Ğanm b. Selîme.
Câbir b. Abdillah b. Ri'ab b. en-Nu'mân b. Sinan b. Ubeyd b. Adiyy b. Ganm b. Ka'b b. Selîme.
Rasûlullah (s.a.s.), onları İslâm'a davet etti. Allah'tan ki onlar Yahudilerin komşuları idiler. Zira Yahudilerin, Yüce Allah'ın zamanı yaklaşan bir peygamberi göndereceğini ve bu peygamberin çıkmak üzere olduğuna dair konuşmalarını sürekli duyuyorlardı. Onlardan bazıları: "Allah'a yemin ederiz ki bu zât Yahudilerin sizi onunla tehdit ettikleri peygamberin ta kendisidir.
Sakın, Yahudiler ona inanma ve tabi olmakta bizi geçmesinler!" deyip, hemen iman ettiler ve Müslümanlardan oldular. Rasûlullah'a: "Kavmimiz arasında iç ihtilaflar ve mücâdeleler olduğu halde biz onları bırakıp buraya geldik. Onların yanına geri dönelim. Bizi davet ettiğin İslâm'a biz de onları çağıralım. Muhtemeldir ki Allah senin de aracılığınla onları birleştirir. Şayet sana uyarlarsa senden daha azız ve şerefli kimse olmaz." dediler. Hepsi Medîne'ye döndüler. İnsanları İslâm'a davet ettiler. Böylece Medîne'de İslâm yayıldı. Öyle ki Rasûlullah (s.a.s.)'dan söz edilmeyen Ensâr'ın hiç bir evi kalmadı. Ertesi yıl Ensârdan on iki kişi tekrar Akabe'ye geldiler. Onlardan beş kişi, daha önce gelenlerdendi. Önce gelenlerden Câbir b. Abdillah gelememişti. Ensâr'dan yedi kişi ise yeni gelenlerdendi. [254[216]]

Birinci Akabe Biati

Ensâr'dan Akabe'ye[255[1]] yeni gelen yedi kişi şu kişilerdi: Mu'âz b. el-Hâris b. Rifâ'a b.

251[213] Asıl nüshada soyu şu şekilde İdi: Râfi' b. Mâlik b. el-Aclân b. Amr b. Âmir b. Zureyk b. Cüşem b. Mâlik Ğadb b. Âmir b. Zureyk b. el-Hazrec. Bu soy kütüğünde ciddi bir karışıklık vardı. İbn S'ad, III/II, 148; eî-Cemhâra, 378 ve İbn Hişâm, II, 71'e dayanarak gereken düzeltmeleri yaptık.
252[214] El-Cemhara, 339 ve İbn Hişâm, II, 74'e göre yapılan ilavedir.
253[215] îbn Hazm, e!-Ceınharo'öa Ukbe'nin babası ÂmÎr'i Birinci Akabe'de hazır bulunanlar arasında zikreder. İbn Sa'd, III/II. 110'da ise, Birinci Akabe'de bulunanın Ukbe'nin kendisi olduğunu belirtmektedir. Vakıdî de, "Bize göre bu kesindir." diyor.
254[216] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 91-93.
255[1] Birinci Akabe için bkz. İbn Hişâm, II, 73; İbn Sa'd, I/I, 147; et-Taberî, II, 235; Ensâ-bu'l-Eşrâf, I, 111; Telkîhu'l-Fuhûm, 213; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 155; İbn Kesîr, 111,150; Târîhu'z-Zehebt, I, 171; el-lmlâ', 32, Târthu'l-Hamîs, I, 317.

Sevâd b. Mâlik b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr. Bu zât daha önce adı geçen AvFin kardeşi İbn Afrâ'dır.
Zekvân b. Abdi Kays b. Hâlede -veya Hâlid- b. Muhlid b. Âmir b. Zu-rayk. Zekvân adındaki bu kişi, Mekke'ye göç etmiş, Rasûlullah (s.a.s.) ile beraber kalmıştı. Bu yüzden hem Muhacir hem de Ensâr'dandır. Uhud Sa-vaşi'nda şehid edildi.
Ubâde b. es-Sâmit b. Kays b. el~Esram b. Fihr b. Sa'Iebe b. Ğanm b. Avf [b. Amr b. Avf] 256[2] b. el-Hazrec b. Harise.
Onların müttefiki, Beliyy kabilesinin Gusayne Oğulları'ndan257[3] Ebû Ab-dirrahman Yezîd b. Sa'Iebe b. Hazme258[4] b. Esram b. Amr b. Ammâra. 259[5]
Abbâs b. Ubâde b. Nadle b. Mâlik b. el-Aclân b. Zeyd b. Ganm b. Salim b. Avf b. Amr b. el-Hazrec b. Harise.
Yukarıda adı geçen beş kişi260[6] Hazrec kabilesindendiler.
Evs kabilesinden de iki kişi vardı. Bunlar: Abduleşhe] b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs b. Harise Oğulla-n'ndan: 261[7] Ebû'I-Heysem Mâlik b. Teyyihan. 262[8]
Amr b. Avf b. Mâlik b. el-Evs b. Harise Oğulları 'ndan Uveym b. Saide. 263[9]
Bu on iki kişi, kadınların biati üzere Rasûlullah (s.a.s.)'a biat ettiler. Daha savaşmakla emrolunmamışlardi. Medîne'ye döndüklerinde, Rasûlullah (s.a.s.) onlarla birlikte İbn Ümmi Mektum ve Mus'âb b. Umeyr'i de gönderdi. Mus'âb b. Umeyr, Müslümanlara Kur'ân ve şer'î hükümleri öğretiyordu. Müslüman olmayanları ise İslâm'a davet ediyordu. Medîne'ye vardıklarında, Ebû Umâme Es'ad b. Zurâre'nin evine misafir oldu. Mus'âb b. Umeyr, onlara imamlık ediyordu. İslâm'daki ilk Cuma namazını onlara kıldırdı. Beyâde Oğulları'nın taşlık arazisinde, Hadımat kuyusu264[10] denilen kuyunun yanında onlara Cuma namazını kıldırdı. Onlar kırk kişiydiler.
Mus'âb b. Umeyr aracılığıyla, Ensâr'dan birçok kişi Müslüman oldu. Sa'd b. Mu'âz ve Useyd b. el-Hudayr265[11] gibi kişiler de onun vasıtasıyla Müslüman olanlardandı. Onların Müslüman olmaları ile Abduleşhel Oğulları'nın tamamı, bir gün içerisinde kadın ve erkek olarak İslâm'ı benimsediler. Onlardan Usaynm dışında266[12] İslâm'a girme konusunda geri kalan kimseyi bilmiyoruz.
Adı Amr b. Sabit b. Vakş267[13] olan bu kişi, Uhud Savaşı'na kadar Müslüman olmadı. O zaman Müslüman oldu ve Yüce Allah'a hiç bir secdede bulunmadığı halde Uhud'da

---

256[2] İbn Sa'd, II1/II, 93; Usdu'l-Ğâhe ve el-İsâbe'ye göre yapılan bir ilavedir.
257[3] Usdu'l-Ğâhe'ds, Gudayne diye yazılıdır. Mu'cemu I-Bekrî, 28'de Gusayne olarak geçmektedir. Gusayne Oğullan; Sevâd b. Mum b. Eraşe Oğullan'dır. El-Mücezzer b. Ziyâd el-Bedrî'nİn kavmidir.
258[4] İbn İshâk ve İbnu'l-Kelbî, Hazme diye kaydetmişlerdir. Ed-Dârekulnî ise, Hezeme diye kaydetmiştir. İbn Abdilberr diyor ki: Ensâr'dan Hezeme adında (z harfinin harekeli hali ile) bir kişi yoktur. O da Hazme diye okumuştur.
259[5] Usdu'l-Ğâbe'de mim harfinin şeddesi ile yani Ammâra şeklinde okunmuştur.
260[6] Ası] nüshada, on kişi olduğu yazılıdır. Yanlıştır.
261[7] İbn Hazm, burada Ebû'I-Heysem b. et-Teyyihan'ı Abduleşhel Oğulları'ndan saymıştır. Bİ-Cemhara, 32O'de ise Ze'ûra b. Cüşem Oğulları'na mensub biri olarak zikretmiştir. İb-nil'1-Esîr, üsâu'l—Gâbe*Û& aynı böyle bir açıklama yaptıktan sonra şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "O Beüyy kabilesine mensup biridir. Ancak onun aynı zamanda Abduleşhel Oğullan iie hilf denilen antlaşmayı imzaladığı da söylenmiştir."
262[8] HicaziilarTeyihan; diğerleri ise Teyyihan diye okuyorlar. Bkz. İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 157.
263[9] İbn Ishâk, Uveym b. Saide'nin, Beliyy kabilesinden ve Ümeyye b. Zeyd'in müttefijd olduğu görüşünü benimsemiştir. Ondan başka kimse bu görüşü belirtmemiştir.
264[10] E]-Maknzî(el-İmtâ 34-35), İbn Hazm'ın: "Mus'âb b. Umeyr... İslâm'da ilk Cuma namazını onlara Hadımat kuyusu denilen yerde kıldırdı." sözünü nakleder ve şöyle der: "Bununla İbn Hazm, insanlara ilk Cuma namazını Mus'âb b. Umeyr'in kıldırdığını kesin bir dil ile ifade etmektedir. Dolayısı ile İbn Hazm, bu sözü ile İbn İshâk'ın, insanlara ilk Cuma namazını kıldıran Es'ad b. Zurâre'dir, biçiminde zikrettiklerine karşı çıkmaktadır." (Bkz. es-Sîre, II, 77).
265[11] Sa'd ve Useyd'in Müslüman olmaları hakkında bkz. İbn Hişâm, II, 77; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, i 59; İbn Kesîr, III, 152; el-İmîâ\ 34.
266[12] Ebû Ömer de onu istisna etmiştir (bkz. İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 161). Bu konuda müellif onu takip etmiştir. İbn İshâk, bu konuda bir şey zikretmem iştir.
267[13] Asıl nüshada, Vakş yerine Kays yazılıdır. El-Cemhara, 320; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 161; cl-İmtâ', 34; el-Isâbe'ye göre düzeltildi. Ukayş da denilmiştir.

şehid düştü. Rasûlullah (s.a.s.) da, onun cennet ehli olduğunu bildirdi. Abduleşhel Oğullan'ndan ne bir erkek, ne de bir kadın münafık vardı. Hepsi samimi inanmış kimselerdendiler. Allah hepsinden razı olsun.
Ensâr'm hiç bir evi yoktu ki o evde Müslüman kadın ve erkek bulunmasın. Evs kabilesinin kollarından Benî Ümeyye b. Zeyd, Benî Hatme ve Benî Vakıf hariç. 268[14] Bunlar Medine'nin el-Âvâlî denilen semtinde oturuyorlardı. Onlardan bir grup Müslüman oldu. Başkanları şair Ebû Kays Sayfi b. el-Eslet idi. Bedir, Uhud ve Hendek savaşları geçinceye kadar kendisinin ve kavminin Müslüman olmasını erteledi. Sonra hepsi birlikte Müslüman oldular. 269[15] Hamd alemlerin Rabbine mahsustur.
Sonra Mus'âb b. Umeyr Mekke'ye döndü. Ensâr'dan Müslüman olan büyük bir cemaat, kavimlerinden henüz Müslüman olmayıp kabilelerinin dini üzere olan büyük bir topluluk içerisinde, hacc mevsiminde Rasûlullah (s.a.s.) ile buluşmak üzere Medine'den çıktı. Kendi kabilelerinin dinine göre hacc, Arapların o dönemde üzerinde bulundukları durum gibi idi. Onların hepsi hacc yapmak üzere Mekke'ye geldiler. Aralarında el-Berâ b. Ma'rûr da bulunuyordu. O dönemde kıble Beytü'l-Makdis olmasına rağmen, o, namazda Ka'be'ye dönmeyi istiyordu. Yol boyunca hep Ka'be'ye yönelerek namaz kıldı. Mekke'ye geldiğinde pişman oldu. Rasûlullah (s.a.s.)'dan bu konuda fetva istedi. Rasûlullah (s.a.s.), hoş karşılamadı. Gerçeği sorup danışmıştır. Allah rahmet etsin. Rasûlullah (s.a.s.), teşrik günlerinin ortalarında onlarla Akabe'de buluşmak üzere sözleşti. O gece geldiğinde, Ka'b b. Mâlik ve Selîme Oğulları'ndan birkaç erkek, henüz Müslüman olmayan bir lider olan Abdullah b. Amr b. Haram'ı İslâm'a davet ettiler. O gece Müslüman oldu ve biat etti. Akabe'ye gitme işi, orada hazır bulunan kabilenin kâfirlerinden gizli tutuldu. Kararlaştırılan gecenin üçte biri geçtiğinde, Medîneli Müslümanlar, kafilelerinden habersiz bir şekilde gizlice Akabe'ye gittiler. 270[16]

İkinci Akabe Biati

Akabe'ye271[17] gelenler, kendi çocuklarını, kadınlarını ve canlarını korudukları gibi Rasûlullah (s.a.s.)'ı korumak; O'na ve ashabına yanlarına hicret etme izni vermek üzere Hz. Peygamber (s.a.s.)'e biat ettiler. Akabe'de o gece henüz Müslüman olmamasına rağmen, kardeşinin oğlunun işini sağlama bağlamak üzere Abbas b. Abdilmuttalib de bulunuyordu. Bera b. Ma'rur, o gece Allah'a samimi bağlanma ve Rasûlullah (s.a.s.)'a güven duyma konusunda övgüye değer bir konuma sahip oldu. Zira Rasûlullah (s.a.s.)'ailk biat eden kişi o idi. Onu Ebû'l-Heysem b. Teyyihan veAbbâs b. Ubâde b. Nadle takip etti. O gece Rasûlullah (s.a.s.)'a yetmiş üç erkek ve iki kadın biat ettiler. Rasûlullah (s.a.s.) onların içerisinde on iki başkan ; (nakîb) seçti. Bu kişiler: 272[18]
Es'ad b. Zurâre: Daha önce Rasûlullah (s.a.s.)'a gelen altı ve on iki kişi arasında adından söz edilmişti.

268[14] İstisna edilen Evs'in kollan arasında İbn Hişâm, II, 8Ü'de Vakıftan sonra Vail'i ilave etmiştir.
269[15] "Bunlar, Medine'nin el-Avâlî semtinde oturuyorlardı." sözünden, "Hepsi birlikte Müslüman oldular." sözüne kadarki İbare, İbn Seyyİdi'n-Nâs, I, [6I'de belirttiği gibi Ebû Ömer b. Abdilberr'den alınlılanmıştır.
270[16] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 93-95.
271[17] İkinci Akabe Biati için bkz. İbn Hişâm, II, 81; İbn Sa'd, I/I, 148; et-Taberî, II, 235; İbn Sey-yidi'n-Nâs, I, 161; Tâıihu'z-Zehebî, I, 177; İbn Kesîr, III, 158; el-İmtâ', 35. Bazı siyer eserlerinde bu olay, Üçüncü Akabe olarak adlandırılmıştır.
272[18] Bkz. İbn Hişâm, II, 86; İbn Sa'd, I/I, 148; el-Muhahber, 268; et-Taberî, II, 235; Nesebu Kureyş, I, 117; Telkîhu'l-Fuhûm, 214; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 157; Târîhu'z-Zehebî, I, 181; Tâıihu' l-Hamîs, 1, 316.

Sa'd b. er-Rabi' b. Amr b. Ebî Züheyr b. Mâlik[273[19]] b. İmru'I-Kays b. Mâlik b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Harise.
Râfi' b. Mâlik b. el-Aclân b. Amr b. Âmir b. Zureyk. Daha önce Rasûlullah (s.a.s.)'a gelen altı ve on iki kişi arasında adından söz edilmişti.
El-Berâ b. Ma'rûr b. Sahr b. Hansa b. Sinan b. Ubeyd b. Adiyy b. Ğanm b. Ka'b b. Selîme b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Saride b. Tezid b. Cüşem b. el-Hazrec.
Câbir'in babası Abdullah b. Amr b. Haram [b. Sa'lebe b. Haram] [274[20]] b. Ka'b b. Ganm b. Selîme b. Sa'd.
Sa'd b. Ubâde b. Duleym b. Harise b. Ebî Hezime[275[21]] b. Sa'lebe b. Tarif b. el-Hazrec [b. Saide b. Ka'b. el-Hazrec] [276[22]] b. Harise.
Münzir b. Amr b. Huneys b. Harise[277[23]] b. Levzan b. Abdivedd b. Zeyd b. Sa'lebe b. el-Hazrec b. Saide b. Ka'b b. el-Hazrec b. Harise.
Ubâde b. es-Sâmit b. Kays b. Usayrım b. Fihr b. Sa'lebe. Rasûlullah (s.a.s.)'a gelen on iki kişiden söz ederken, onun soyunu zikretmiştik.
Abdullah b. Revâha [b. Sa'lebe] [278[24]] b. İmru'1-Kays b. Amr b. İm-ru'1-Kays b. Mâlik [el-Eğar] [279[25]] b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâ-ris b. el-Hazrec.
Bu dokuz kişi Hazrecîlerdendi. Onlardan biri olan Es'ad b. Zurâre, Amr b. el-Hazrec Oğulları'ndandı. Ubâde b. es-Sâmit adındaki bir kişi, Avf b. el-Hazrec Oğulları'ndandı. Abdullah b. Revâha ve Sa'd b. er-Ra-bi' adında iki kişi el-Hâris Oğulları'ndandı. Sa'd b. Ubâde ve el-Münzir b. Amr adındaki iki kişi, Ka'b b. el-Hazrec Oğulları'ndandı. Abdullah b. Amr, el-Berâ b. Ma'rûr ve Rafi' b. Mâlik adlarındaki üç kişi ise, Cüşem b. el-Hazrec Oğulları'ndandi.
Diğer üç kişi ise Evs kabilesindendiler. Onların adları şöyledir:
Useyd b.J el-Hudayr b. Simak b. Atik b. Rafı'[280[26]] b. İmru'1-Kays b. Zeyd b. Abdileşhel b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs.
Sa'd b. Hayseme b. el-Hâris b. Mâlik [b. Ka'b] [281[27]] b. en-Nehhât[282[28]] b. Ka'b b. Harise b. Ganm b. es-Selem b. İmru'1-Kays b. Mâlik b. el-Evs b.
Harise. Es-Selem Oğulları'nın hepsinin nesli tükenmiştir. Onlardan kalan en son kişi Hârûn Reşîd döneminde vefat etmiştir. Biz Allah'a aidiz ve Ona döneceğiz. Böylece Rasûlullah (s.a.s.)'m, "İnsanların sayısı çoğalacak. Ama Ensâr'ın sayısında bir artış olmayacaktır," şeklindeki uyarısı doğru çıkmıştır.
Rifâ'a b. Abdilmünzir b. Züneyr[283[29]] b. Zeyd[284[30]] b. Ümeyye [b. Zeyd] [285[31]] b. Mâlik

---

273[19] Asıl nüshada, "İbn Ebî Mâlik" yazılıdır. El-Cemhara, 344; rical ve siyer kitaplarına göre düzeltildi.
274[20] El-Cemhara, 339; siyer ve rical kitaplarına göre yapılan bir ilavedir.
275[21] Asıl nüshada, "Huzayme" yazılıdır. EI-Huşenî, "Hezime" diye, noktasız ha ve ze'nin esre-
siyie okuyup kaydetmiştir. İbn Sa'd, III/II, 142'de de aynı o şekilde kaydedilmiştir.
276[22] Ei-Cemhara, 346 ve rical kitaplarına göre yapılan bir ilavedir.
277[23] İbn Hazırı, el-Cemhara'da. ve İbn Sa'd, II/III, 145'de, Münzir'in soy kütüğünde "Hârise"yi eksik bırakmışlardır. İbn Hişâm, Vsdu'l-Ğâhe ve el—lstiab'da. ise bu adı soy kütüğünde göstermiş!erdir. Bu adın kaydedilmesi İbn İshâk'm rivayetine dayanmaktadır. Ebû Ömer de onu takip etmiştir. İbnu'l-Kelbî, İbn Mende ve Ebû Nu'aym ise, Huneys b, Levzan demek suretiyle Hârise'yi eksik bırakmışlardır.
278[24] İbn Hişâm, el-Cemhara, 344; İbn Sa'd, II/III, I42'ye göre yapılan ilavedir.
279[25] Müellifin bu kitapta İhmal ettiği, siyer ve rical kitaplarına göre yapılan bir ilavedir.
280[26] El-Cemhara, 319; İbn Sa'd, II/III; ve el-Isâbe'de, Useyd'in soy kütüğünde Rafi' geçmemektedir. İbn Hişâm, II, 87 ve el-lsfiab'da. ise bu ad kaydedilmiştir.
281[27] İbn Sa'd, II/III, 47; İbn Hişâm, II, 87; el-Cemhara, 325; Usdu'l-Ğâbe ve el-İsâbe'ye göre
ilave edildi. El-lmtâ'da da belirtildiği gibi, adı geçen kaynaklarda onun soy kütüğü ile ilgili olarak ihtilaf bulunmakladır. İbnu'1-Esîr: "İbn Ishâk, onu Amr b. Avf Oğulları'namen-sub biri olarak göstermiştir. Sonra soy kütüğünü burada gösterdiği gibi kaydetmiştir. Onun, 'Amr b. Avf Oğulları'ndan' sözüne bîr anlam veremedim." demektedir. İbnu'l-Esîr'in problem haline getirdiği bu İfadeler, İbn Hişâm'ın Sîret'inde geçmemektedir.
282[28] Vakıdî ve İbn İmâra el-Ensârî, Sa'd b. Hayseme'ye yukarıda belirtildiği gibi bir soy kütüğünü nisbel ederler. İbnu'l-Kelbî de ona aynı soy kütüğünü nisbel eder. Ne var ki en-Nehhât adı konusunda aralarında ihtilaf bulunmaktadır. İbnu'l-Kelbî ona: "el-Hennât b. Ka'b" demekledir. Bkz. İbn Sa'd, II/III, 47.
283[29] Rifâ'a b. Abdilmünzir, Ebû Lubâbe künyesi ile meşhurdur. Adı konusunda çok ihtilaf vardır. Adı ya Beşîr ya Rifâ'a ya da Mervârf dır. Onun soy kütüğünde geçen "Züneyr" kelimesi hakkında da başka ihtilaflar vardır. İbn Sa'd, II/III, 28 ve el-Imtâ', 37'de, Zenber; el-Cemhara,

b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik b. el-Evs b. Harise.
Bazıları Rifâ'a'nm yerine Ebû'l-Heysem b. Teyyihan'ı saymışlardır. En iyi bilen Allah'tır. 286[32]

Akabe Biatında Bulunanlar

Akabe'de, Rasûlullah (s.a.s.)'a biat eden başkanlardan başka Müslümanların287[33] isimleri:
Evs kabilesine mensup olanlar:
Abduleshel b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs b. Harise Oğulları'ndan:
Seleme b. Selâme b. Vekş b. Ruğbe288[34] b. Zeura b. Abdileşhel.
Harise b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs Oğulları'ndan:
Züheyr b. Rafi' b. Adiyy b. Zeyd b. Cüşem b. Harise.
Onların müttefiki Ebû Burde b. Niyâr, (Hâni') b. Niyâr b. Amr b. Ubeyd b. Kilâb b. Duhman b. Ğanm b. Zubyan b. Humeym289[35] b. Kâhil b. Zuhl b. Huneyy b. Beliyy b. Amr290[36] b. el-Haf b. Kudâ'a.
Nabî b. Mecde' b. Harise Oğulları'nın el-Berrâk291[37] b. Kays b. Amir b. Nabi ailesinden Nuheyr b. el-Heysem.
Amr b. Avfb. Mâlik b. el-Evs Oğulları'ndan:
Abdullah b. Cubeyr b. en-Nu'mân b. Ümeyye b. el-Burek (İm-ru'1-Kays) b. Salebe b. Amr'dır.
Ma'n b. Adiyy b. el-Cedd b. el-Aclân b. Dubay'a. Beliyy kabilesinden onların müttefikidir. Yemâme savaşında şehid düştü.
Uveym b. Saide. Beliyy kabilesinden onların müttefikidir. 292[38]
Evs kabilesinden Akabe'de bulunanların toplam sayısı on bir kişidir.
Hazrec kabilesinin en-Neccâr Oğulları boyundan Akabe'de bulunanlar. Onlar Teymullah b. Salebe b. el~Hazrec'in soyundan olanlardır:
Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd b. Kuleyb b. Sa'lebe b. [Abd b.] 293[39] Avf b. Garim b. Mâlik b. en-Neccâr.
Afra Oğullan'ndan Mu*âz, Mu'avviz ve Avf. Babalan: El-Hâris b. Ri-fâ'a b. el-Hâris b. Sevad b. Mâlik b. Ganm b. Mâlik b. en-Neccâr.
Umara b. Hazm b. Zeyd b. Levzan b. Amr b. Abd [b.] 294[40] Avf b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr. Yemâme'de şehid düştü.
Amr b. Mebzul (Âmir) b. Mâlik b. en-Neccâr Oğulları ndan:
Sehl b. Atîk b. en-Nu'mân b. [Amr b. Atîk] 295[41] b. Amr b. Âmir (Mebzul).

---

314 ve el-lsâbe'ât, Vezer; el-Istiab'da, Zübeyr olarak kaydedilmiştir. Bu kitabın el yazması nüshasının hamişinde de Zübeyr yazılıdır. Ne var ki kâtibin, es-Sühey-lî'nin kenarında yayınlanan eş-Sîre ile karşılaştırarak onu Züneyr olarak değiştirdiği anlaşılmaktadır.
284[30] Asıl nüshada, "Yezîd" yazılıdır.
285[31] Siyer ve ensâb kitaplarına göre yapılan bir ilavedir.
286[32] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 96-98.
287[33] Akabe'de bulunanların adları için bkz, İbn Hişâm, II, 97; Tâi'fhu'z-Zehebî, I, 183; Telkt-ku'l-Fuhûm, 215; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 167; İbn Kcsîr, III, 166.
288[34] Asıl nüshada, "Zu'be" yazılıdır. İbn Sa'd, II/III, 16 ve el-lsliab'a göre düzeltildi.
289[35] Asıl nüshada, "Hubeyl"; e!~/s(icıb'da ise "Huşeym" yazılıdır.
290[36] Asıl nüshada, "İmrân b. Hulvân" yazılıdır. Rica! ve siyer kitapları, adının Âmr olduğu konusunda müttefiktirler. Ama soy kütüğünde "Hulvân"'ı zikretmemişlerdir.
291[37] İbn Hişâm, II, 99'da: es-Sevvâf olarak geçer
292[38] Daha Önce Uvcym b. Saide, Amr b. Avf Oğullan'ndan gösterilmişti. Gereken açıklama dipnotta yapılmıştı.
293[39] El-Cemhara, 328; îbn Hişâm, II, 100; İbn Sa'd, II/III, 49' a göre yapılan bir ilavedir.
294[40] El-Cemhâra, 328'e göre yapılan bir ilavedir.
295[41] İbn Hişâm, II, 100; Ibn Sa'd, 1I/III, 68; el-İstiab ve el-İsâbe'yc göre yapılan bir ilavedir. El-Cemhara, 33O'da: "en-Nu'mân b. Atîk"

BenîHudeyle'den296[42] Amr b. Mâlik b. en-Neccâr Oğullan'ndan:
Evs b. Sabit b. el-Münzir b. Haram b. Amr b. Zeyd Menât b. Adiyy b. Amr b. Mâlik b. en-Neccâr.
Ebû Talha Zeyd b. Sehl b. el-Esved b. Haram b. Amr b. Zeyd Menât b. Adiyy b. Amr b. Mâlik b. en-Neccâr.
Mazin b. en-Neccâr Oğullan'ndan:
Kays b. Ebî Sa'sa'a -adı, Amr'dır. -b. Zeydb. Avf b. Mebzul b. Amr297[43] b. Ganm b. Mazin. Bedir Savaşı'nda ordunun gerisinde bulunuyordu.
Amr b. Ğaziyye b. Amr b. Sa'lebe298[44] b. Hansa b. Mebzul b. Amr b. Ganm b. Mazin.
Hazrec kabilesinin en~Neccâr Oğulları boyundan Akabe'de bulunan erkeklerin toplam sayısı on birdir.
Belhars299[45] b. el-Hazrec Oğulları ndan Akabe'de Bulunanlar:
Harice b. Zeyd b. Ebî Züheyr b. Mâlik b. İmru'1-Kays b. Mâlik [el-Eğar] b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec.
Beşîr b. Sa'd b. Sa'Iebe b. Hilas300[46] b. Zeyd b. [Mâlik b. el-Eğar b.] 301[47] Sa'Iebe b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâris b. el-Hazrec. Nu'mân b. Beşîrin babasıdır.
Abdullah b. Zeyd b. Sa'Iebe302[48] b. Abdirabbih b. Zeyd b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec. Ezan303[49] ile ilgili rüya gören zât budur.
Hallâd b. Suveyd b. Sa'Iebe b. Amr304[50] b. Harise b. îmru'I-Kays b. Mâlik [el-Eğar] b. Sa'Iebe b. Ka'b b. el-Hazrec.
Ukbe b. Amr b. Sa'Iebe b. Yuseyre b. Useyre b. Cidâre305[51] b. Avf b. Haris b. el-Hazrec. Bu zât, Ebû Mes'ûd el-Bedrî'dir. O ve Câbir b. Abdillah, Akabe'de bulunanların yaşça en küçükleriydiler.
Cüşem b. el—Haris Oğulları'mn Beyâde b. Âmir b, Züreyk b. Abdi Harise b. Mâlik b. Ğadb b. Cüşem b. el-Hazrec Oğulları boyundan:
Ziyâd b. Lebîd b. Sa'lebe b. Sinan b. Âmir b. Adiyy b. Ümeyye b. Beyâde.
Ferve b. Amr b. Vedfe306[52] b. Ubeyd b. Âmir b. Ümeyye b. Beyâde.
Hâlid b. Kays b. Mâlik b. Aclân b. Âmir b. Beyâde. 307[53]

---

olarak geçer.
296[42] Asıl nüshada, "Cedile" yazılıdır. El~Cemhara, 327 ve İbn HÎşâm, II, İOO'e göre düzeltildi.
297[43] Asıl nüshada, Amir yazılıdır. Doğrusu ise tesbil ettiği m izdir.
298[44] İbn Hişâm, II, 101; el-İstiab, Usdu'1-Gâbe ve el-İsâbe'dtde aynı şekilde geçmektedir. İbn Hişâm, açıklamasında: "Doğrusu Atıyye'dir." demektedir. El-Cemhara, 333'da da Atıyye olarak geçmektedir.
299[45] Asıl nüshada, "Neccâr Oğulları 'ndan" yazılı ve daha sonra iki kelimelik kadar siliklik var. Daha sonraki bağlam, İbn Hişâm ve el.-Cemhara'yn göre düzeltildi.
300[46] Ası] nüshada, "Cilas" yazılıdır. İbn Hişâm, II, 348'de onu hatalı bulmuştur. Ed-Dârekutnî, "Hallâs" olarak, başkaları ise onu "Hilâs" olarak okuyup kaydetmişlerdir. (Bkz. İbn Seyyi-di'n-Nâs, I, 168.) Bu ad, İbn Sa'd, II/III, 83, Usdu'l-Gûbe ve el-Isâbe'de "Hilâs" olarak; el-Cemhara, 344'de ise "Cjlas" olarak geçmektedir.
301[47] Asıl nüshada, eksiktir. Daha önce geçmişti.
302[48] İbn İmâre el-Ensârî diyor ki: Abdullah b. Zeyd'in soy kütüğünde Sa'lebe diye biri yok. Zira Sa'Iebe b. Abdirabbih, Zeyd'in kardeşi ve adı geçen Abdullah'ın amcasıdır. Yanlış olarak onun soy kütüğüne dahil etmişlerdir. Ebû Ömer de aynı bu şekilde zikretmektedir. İb-nu'1-Esîr, Usdu'l-Ğâbe'dt Ebû Ömer'in zikrettiklerini nak)etmiştir. İbnu'l-Kelbî, İbn Mende ve Ebû Nu'aym ise, onun nesebinde Sa'lebe adında biri olduğunu kaydetmişlerdir. (Bkz. İbn Sa'd, II/III, 87).
303[49] Abdullah rüyasında, ezan sözlerini kendisine öğreten bir kişi görür. Rasûlullah (s.a.s.)'a rüyasını anlatınca Hz. Peygamber: "Bu gerçek bir rüyadır. Bilâl İle birlikte kalk, ona bu sözleri söyle; o da ezan okusun." buyurdu. Bkz. İbn Hişâm, II, 155.
304[50] Asıl. nüshada, "Âmir" yazılıdır. El-Cemhara, 344; İbn Hişâm, II, 102; İbn Sa'd, II/III, 82; el-İmtâ', 25ü'ye göre düzeltildi.
305[51] İbn İshâk, onun soy kütüğünde Alıyye'yi eksik yazmıştır, Halbuki onun soy kütüğü, el-Cemhara, 344 ve el-Istiab"da şöyledir: Ukbe b. Amr b. Sa'lebe b. Yuseyre b. Useyre b. Atıyye b. Cidâre. Yuseyre İsmi ile ilgili ihtilaf vardır. İbn İshâk, II, İO2'ye göre Useyre'dir. İbn Seyyİdi'n-Nâs, "İbn İsbâk'a göre bu ad Yuseyre'dir." diyor. İbn Ukbe İse, onu Esire olarak telaffuz etmiştir. Ed-Dârekutnî ve Ebû Bekir b. el-Hatib, yine bizzat İbn İshâk'dan Nuseyre oiarak aktarmışlardır. Böylelikle İbn İshâk'tan üç farklı rivayet nakloiunmuştur. Aynı bu şekilde, Useyre adının nasıl okunup kaydedilmesi gerektiği konusunda da ihtilaf edilmiştir. Bazıları "Asîre"; bazıları ise Useyre olarak okumuşlardır. Cidâre adı hakkında ise; ed-Dârekutnî onu Cidâre, başkaları ise Cudâre olarak kaydetmiştir. Bazıları İse onu Hudâre olarak okumuşlardır. (Bkz. ibn Seyyidi'n-Nâs, I, 168-169; el-Huşenî, I, 122).
306[52] Asıl nüshada, "Vedne" yazılıdır. İbn Sa'd, II/III, 132 ve İbn Hişâm, II, 102'de ise, Vezka şeklindedir. İbn Hişâm diyor ki: Vedfe de denilmiştir. Ed-Dum, Etrâfu'I-Muvatta' adlı eserinde Vedka olarak kaydetmiştir.
307[53] Asıl nüshada, "Kutba" keîimesi "'Âmir" ile "Beyâde" arasında geçmektedir. İbn Hişâm, İbn
Sa'd, el-Cemhara ve el-İstiab'a. göre, doğrusu yukarıda yazıldığı gibi bu kelimenin bilinmesidir.

Beyâde b. Âmir'in kardeşi Züreyk b. Âmir Oğulları:
Zekvan b. Abdi Kays b. Hâlede b. Muhalled b. Âmir b. Züreyk b. Amir.
Selime b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Saride b. Tezîd b. Cüşem b. el-Hazrec Oğulları'mn Ubeyd b. [Adiyy b.] 308[54] Ğanm b. Ka'b b. Selime Oğulları boyundan:
Bişr b. el-Berâ [b.] Ma'rûr b, Sahr b. Hansa b. Sinan b. Ubeyd.
Et-Tufeyl b. Mâlik b. Hansa.
Sevâd b. Ğanm b. Ka'b b. Selime Oğulları'ndan: .
Şâir Ka'b b. Mâlik b. Ebî Ka'b b. el-Kayn b. Ka'b b. Sevâd b. Ğanm.
Süleym b. Amr b. Hadîde b. Amr b. Sevâd b. Ğanm.
Kutba b. Âmir b. Hadîde.
Kardeşi Yezîd b. Âmir.
Ebû'l-Yeser Ka'b b. [Amr b. Abbâd b.] 309[55] Amr b. Sevâd b. Ğanm.
Yakın akraba olarak amcası oğlu olan Sayfi b. Sevâd310[56] b. Abbâd.
Sa'lebe b. Aneme311[57] b. Adiyy b. Nabi b. Amr b. Sevâd b. Ğanm.
Kardeşi Amr b. Aneme. 312[58]
Yakın akraba olarak ikisinin amcasının oğlu olan Abs b. Amir b. Adiyy.
Yakın akraba olarak üçünün amcasının oğlu olan Hâlid b. Amr b. Adiyy.
Abdullah b. Uneys b. Es1 ad313[59] b. Haram b. Hubeyb b. Mâlik [b| Garım] 314[60] b. Ka'b b. Teym b. Nufâse b. İyas315[61] b. Yerbu' b. el-Berk316[62] b. Vebere. Bu zât, Kudâ'a kabilesinden olup, onların müttefikidir.
Haram b. Ka'b b. Ganm b. Ka'b b. Selime Oğulları ndan:
Câbir b. Abdillah b. Amr b. Haram b. [Sa'lebe b. Haram b.] 317[63] Ka'b b, : Ganm yaşça en küçükleriydi.
Sabit b. el-Ciz' (Sa'lebe) b. Zeyd b. el-Hâris b. Haram b. Ka'b.
Umeyr b. el-Hâris b. Lebde b. Sa'lebe b. el-Hâris b. Haram b. Ka'b. 318[64]
Hadîc319[65] b. Selâme b. Evs b. Amr b. el-Furâfur, 320[66] Beliyy kabilesinden olup onların müttefikidir.
Selime Oğulları'nın kardeşlen Udeyy b. Sa'd b. Ali Oğulları ndan:
Mu'âz b. Cebel b. Amr b. Evs b. Âiz b. Adiyy b. Ka'b b. Amr b. Üdeyy.
Selime Oğulları ve müttefiklerinden Akabe'de bulunanların toplam sayısı otuz üç erkektir. Bazıları, Evs b. Abbâd b. Adiyy b. Ka'b b. Amr'ı da onlara ilave etmişlerdir.
Avfb. el-Hazrec Oğulları'ndan:
El-Abbâs b. Ubâde b. Nedle b. Mâlik b. el-Aclân b. Zeyd321[67] b. Ğanm b. Salim b. Avf. Bu zât, hem Muhacir hem Ensâr'dır. Daha önce Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yanına Mekke'ye hicret etmişti. Mekke'de O'nunla birlikte idi. Uhud Savaşı'nda şehid düştü.

308[54] El-Cemhara, 340; İbn Hişâm, II, 103; İbn Sa'd, II/III, 111 ve el-İstiab'a. göre yapılan ilavedir.
309[55] El-Cemhara, 341; İbn Hişâm, II, 105; İbn Sa'd, II/III, 118 ve el-İmtâ', 316'ya göre yapılan ilavedir.
310[56] İbn İshâk'da aynı bu şekilde rivayet etmiştir. İbn HÎşâm, II, 105'de bu adın doğrusunun Es-ved olduğu görüşündedir.
311[57] Asıl nüshada, "Ğanm" yazılıdır. Bu İbn Hacer'in el-İsâbe'de kaydettiği gibi "Âneme"'dir. Bkz. İbn Sa'd, II/III, 118.
312[58] Asıl nüshada, "Ganm" yazılıdır.
313[59] Asıl nüshada, "Sa'îd" yazılıdır. El-Cemhara, 423 ve e!-/stiab'& göre düzeltildi.
314[60] El-Cemhara"yâ göre yapılan bir ilavedir.
315[61] Teym'den sonra onun soyunda ihtilaf var. Bazılarına göre: Teymb. Buhseb. Naşirab. Yerbu' şeklindedir. El-Cemhara ve e!-İs(iab'da tesbit ettiğimiz gibi kaydedilmiştir. Asıl nüshada ise, Teym b. Sa'lebe b. Sâbİt olarak yazılmıştır. Bu şekilde tesbit eden hiç kimse yoktur.
316[62] Asıl nüshada, yanlış olarak "el-Yem" yazılıdır.
317[63] El-Cemhara, 339 ve İbn HÎşâm, II, 106'ya göre yapılan İlavedir.
318[64] İbn Hazm, onun soy kütüğünü el-Cemhara adh eserinde zikretmiş ve Lebde adını eksik yazmıştır Bu ad, Mûsâ b. Ukbe rivayetine göre isbat edilmiştir. Bkz. İbn Sa'd, II/III, 111. Asıl nüshada, "Sa'lebe b. el-Hâris'"in yerine "Sa'lebe b. Ka'b" geçmektedir. İbn Sa'd ve İbn Hişâm, II, 106'ya göre düzeltildi.
319[65] Bunun Hadîc olarak okunması gerekir. Bkz. es-Süheylî, I, 283.
320[66] El-Furâfur ya da el-Kurâkur olarak rivayet edilir. Ed-Dârekutnî kaydetmiştir. Bkz el-Hu-şenî.I, 123.
321[67] Asıl nüshada, "Yezîd" yazılıdır. İbn Hişâm, II, 107, Usdu'l-Ğâbe ve e/-fsâbe'ye göre düzeltildi.

Allah ondan razı olsun.
Ebû Abdirrahman Yezîd b. Sa'lebe b. Hazme[322[68]] b. Asram b. Amr b. Am-para, [323[69]] Beliyy kabilesinin Guseyne kolundan olup, onların müttefikidir.
Amr b. el-Hâris b. Lebde b. Amr b. Sa'lebe. Bunlar dağa tırmanabilen kişilerdir.
El-Hubla (Salim b. Ğanrn b. Avf) Oğullan'ndan:
Rifâ'a b. Amr b. Zeyd [b. Amr] [324[70]] b. Sa'lebe b. Mâlik b. Salim.
Onların müttefiki Ukbe b. Vehbe b. Kelede b. el-Ca'd b. el-Hilâl b. el-Hâris b. Amr b. Adiyy b. Cüşem b. Avf b. Buhse b. Abdillah b. Gatafan b. Sa'd b. Kays b. Aylan b. Mudar. O da, Mekke'ye Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanına hicret etmişti. Mekke'ye hicret edenler beş kişi idiler.
Ka'b b. el-Hazrec Oğulları'ndan daha önce adı geçen iki başkan: Sa'd b. Ubâde ve el-Münzir b. Amr.
İki kadın: Biri Umâra'mn annesi Nesîbe[325[71]] bint Ka'b b. Amr b. Avf b. Mebzul b. Amr b. Ğanm b. Mazin[326[72]] b. en-Neccâr. Yalancı Müseylime, Nesîbe'nin Habib b. Zeyd b. Âsim b. Ka'b adındaki oğlunu öldürdü. Diğer kadın ise Menî'in annesi Esma bint Amr b. Adiyy b. Nâbi b. Amr b. Sevâd b. Ganm b. Ka'b b. Selîme'dir. [327[73]]

Medîne'ye Hicret

Bu biat, kavimlerinin kâfirlerinden gizli yapıldı. Bu biat gerçekleşince Rasûlullah (s.a.s.), birlikte oldukları Müslümanlara[328[74]] Medîne'ye hicret etmelerini emretti.
Müslümanlar, bölük bölük hicret için çıktılar. [329[75]] İlk hicret edenin Ebû Seleme b. Abdilesed el-Mahzûmî olduğu söylenmiştir. Ayrıca onun, Akabe Biatı'ndan bir yıl önce hicret ettiği de rivayet edilmiştir. El-Muğîre Oğulları onunla amcasının kızı olan hanımı Ümmii Seleme'yi ayırdılar. Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'yi, Mekke'de bir yıl alıkoydular. Sonra kocasının yanına gitmesine izin verdiler. Ona, Medîne yolculuğunda, kâfir olduğu halde Osman b. Talha b. Ebî Talha b. Abdiddâr eşlik etti. Ebû Seleme, Küba'da konakladı.
Sonra Adiyy b. Ka'b'ın müttefiki Âmir b. Rabîa, hanımı Leylâ bint Hasme b. Gânım ile hicret ettiler.
Sonra, Caş el-Esedî'nin iki oğlu Abdullah ve Ebû Ahmed, [330[76]] hicret ettiler. Ebû Ahmed, Mekke'de alıkonulmuştu. Eşi el-Fer'a[331[77]] bint Ebî Süf-yân b. Harb idi. Ebû Ahmed şâirdi. Annesi Ümeyme bint Abdilmuttalib idi. Cahş Oğulları'nın tümü, hanımları ile birlikte hicret ettiler. İçinde kimse kalmadığından, harap olan [evlerine] [332[78]] Ebû Süfyân haksız bir şekilde el koyup mülkiyetine geçirdi. Bu ev, Ebân b.

[322[68]] İbn îshâk ve İbnu'l-Kelbî'nİn rivayetine göre Hazme; et-Taberî'ye göre İse Hazeme okunmuştur. Bkz. İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 172 ve el-İsâbe.
[323[69]] Asıl nüshada, "Amir" yazılıdır. Usdu' l-Gâbe ve el-lsâbe'ye göre düzeUildi. Bkz. İbn Seyyidi'n-Nâs, 1, 3 72.
[324[70]] El-Cemhara, 336; İbn Hişânı, II, 108; İbn Sa'd, lifli, 92'ye göre yapılan bir ilavedir. Onun soyu ile ilgili ihtilafları İbn Sa'd zikretmiştir.
[325[71]] Usdu'l-Ğâbe ve el-İsâbe'yç. göre kaydedildi.
[326[72]] Asıl nüshada, "Mâlik" yazılıdır. İbn Hişâm, II, i09; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 170 ve el-İsâ-be'ye göre düzeltildi.
[327[73]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 98-103.
[328[74]] Asıl nüshada, "Muhacirlere" yazılıdır.
[329[75]] Medîne'ye hicret olayı için bkz. İbn HÎşâm, II, 111; İbn Sa'd, I/I, 152; İbn SeyyidÎ'n-Nâs, , I, 173; Tâvîhu'z-Zehebî, I, 190; Zâdu'l-Me'âd, II, 136; İbn Kesîr, III, 168; el-İmia , 37; Târîhu l-Hamîs, 322.
[330[76]] Adı, tamlamasız olarak "Abd"dır. Ebû Ahmed künyeli bu zât, şâirdir. El-Merzubânî, Mu'cemu ş-Şuarâ' adlı eserinde onun biyografisini yazmıştır
[331[77]] Bu ad, gerek asıl nüshada gerekse îbn Hişâm, II, 114'de yukarıda yazıldığı gibi geçmekledir. Bu ad el-Kâmûs, Usdu'l-Ğâbe ve el—lsâbe'de geçtiği gibi el-FâriVdır. Hiç kimse bundan başka bir kaydını ispat etmemiştir. Fâtıma'ya Fatma; Âişe'ye Ayşe denildiği gibi, el-Fâri'a'ya da el-Fer'a takma ad olarak denilmiş olması muhtemeldir.
[332[78]] Asıl nüshada siliktir. îbn Seyyidi'n-Nâs. I, 173'e göre tamamlandı. "Cahş Oğulları'nın tümü ...hicret ettiler." sözü Ebû Ömer b. Abdilberr'den alıntılanmışım

Osman'ın bugün er-Redm'de bulunan evidir. İlk hicret eden bu dört kişi: Ebû Seleme, Âmir, Abdullah, Ebû Ahmed Küba'da, Amr b. Avf Oğulları'ndan Mübeş-şir b. Abdilmünzir b. Zenber'e333[79] misafir oldular.
Sonra şu kişiler hicret ettiler: Ukkâşe b. Mihsan, Ukbe b. Vehb, Suca' b. Vehb, Erbed b. Humeyre, 334[80] Munkız b. Nubâte, Sa'îd b. Rukayş, kardeşi Yezîd b. Rukayş, Muhriz b. Nadle, Kays b. Câbir, Amr b. Mihsan, Mâlik b. Amr, Safvan b. Amr, Rabîa b. Eksem, Zübeyr b. Ubeyd, Temmam335[81] b. Ubeyde, Sehbere b. Ubeyde, Muhammed b. Abdi] 1 ah b. Cahş. Bunların hepsi Ümeyye b. Abdi Şems Oğulları'nın müttefiki Esed b. Huzeyme Oğullan'ndandır. Hanımları ise şunlardı: Zeyneb bint Cahş (Mü'minlerin annesi), Hanine bint Cahş, Cuzâme336[82] bint Cendel, Ümmü Kays bint Mih-san, Umâme bint Nubâte, Umâme337[83] bint Rukayş, Ümmü Habibe338[84] bint Cahş.
Sonra Ömer b. Hattâb, Ayyaş b. Ebî Rabîa, yirmi süvari ile birlikte çıkıp Medîne'ye geldiler. El-Âvalî semtinde, Ümeyye b. Zeyd Oğullan'na misafir oldular. Onlara, Ebû Huzeyfe'nin azadh kölesi Salim namaz kıldırıyordu. Hişâm b. e]~Asî de Müslüman olmuştu. Ömer ile hicret etmek üzere, Şerifin yukarısında Gıfâr Oğulları'na ait göletin yanındaki Tenâ-dub denilen yerde buluşacaklarına dair sözleştiler. 339[85] Ne var ki kavmi onu alıkoydu.
Sonra Ebû Cehil ve el-Hâris b. Hişâm, Medîne'ye geldiler. Ayyaş b. Ebî Rabîa ile konuştular. Ayyaş, onların hem anne bir kardeşleri hem de amcalarının oğluydu. Annesinin onu görünceye kadar başını yıkamayacağı ve gölgelenmeyeceği konusunda yemin ettiğini bildirdiler. O da şefkat gösterip duygulandı, onlarla birlikte döndü. Yolda onun ellerini arkadan bağladılar. Mekke'ye götürdüler ve hapsettiler. Daha sonra kurtulup Medîne'ye hicret edinceye kadar tutuklu bulundu. 340[86] Ömer b. Hattâb ile birlikte Medîne'ye gelenler arasında şu kişiler bulunuyordu: Kardeşi Zeyd b. el-Hattâb, Sa'îd b, Zeyd b. Amr b. Nufeyl, Amr b. Surâka b. el-Mu'temer, Abdullah b. Surâka b. el-Mu'temer. Bunların hepsi Adiyy b. Ka'b Oğul-lan'ndandır. Vâkıd b. Abdillah et-Temîmî, Havlî, Mâlik b. Ebî Havlî. Bu üç kişi ise Benî Adiyy'in müttefiki Icl b. Lücem Oğullan'ndandır. Huneys b. Huzâfe es-Sehmî, mü'minlerin annesi Hafsa bint Ömer (r.a.) ile evli idi. Küba'da, Amr b. Avf Oğulları'ndan Rifâ'a b. Abdilmünzir b. Zenber'in341[87] evine misafir oldular.
Sonra Talha b. Ubeydillah hicret etti. O ve Suheyb b. Sinan, Sunh'da342[88] el-Hâris b.

333[79] Asıl nüshada, "Zenyer" şeklindedir. El-İsâbe (Mübeşşir'in biyografisinde şöyle yazılıdır: "Bu ad Ca'fer vezninde Zenber olarak okunur."
334[80] Bu ad konusunda çok ihtilaf vardır. îbn Hişâm'da: "Humeyrâ, Cumeyrâ da denilmiştir." yazılıdır. İbn Sa'd'a göre "Hummeyr'"dir. İbn Mâkûla da bu son okuyuşu kesin bir şekilde desteklemiştir. Es-Sîre* nin Cotencin baskısı 317. sayfasındaki bir açıklamaya göre, İbn Hi-şâm'ın bu ismi noktalı hı harfi ile Humeyrâ olarak okuduğu belirtilmiştir.
335[81] Asıl nüshada, "Hişâm" yazılıdır. İbn Hişâm, II, 116; Usdu'l-Ğâbe ve el~İ.sûbe'yt göre düzeltildi.
336[82] Müslim b. el-Haccâc da, bu adı Cüzâme olarak zikretmiştir. Es-Süheyiî der ki: Bu inim Cu-dame olarak bilinir. Bazen Cuddâme de denilmiştir. Yine es-Süheylf, Cudâme bint Vehb b. Mihsan (Ukkâşe b. Mihsan'ın kardeşi) olduğunu tercih etmiş: "Cudâme bini Cendel ise, Esed kabilesinin kolu olan Cahş ailesinde bu adla kimse yoktur," demiştir.
337[83] Hazm, burada onu Umâme diye isimlendirmiştir. Birçok kaynakta Umeyne diye geçmektedir. El-Huşenî: "Doğrusu Umeyme'dir." demiştir.
338[84] Ümmü Habîbe ya da Ümmü Habîb olarak isimlendirilmiştir. İbn Hacer, bu adın Ümmü Ha-bîbe olduğunu kesin bir şekilde belirtmiştir. Ebû Ömer, her iki şekli de uygun görmüş ve "Çoğu kişi bu adı Ümmü Habîb diye okumuş." demiştir. İbn Kesîr, tam bu görüşün aksini savunmuş ve "Ümmü Habîbe şeklinde okuyanlar çoğunluktadır." demiştir. Bkz. İbn Seyyi-di'n-Nâs'ın tahkiki, I, 180.
339[85] Tenâdub şeklinde okunmalıdır. El-Vakşî, tenâdib şeklinde okumuştur (Bkz. el-Huşenî, I,125). Seril' ise, Mekke'den altı mil uzaklıkta Mer yolu üzerinde, Medîne iie Mekke arasında bir yerin adıdır.
340[86] Bu ye ondan Önceki paragrafı, İbn Seyyidİ'n-Nâs, Ebû Ömer İbn Abdilberr'den ahntılamış-tir. İbn Hazm da burada biraz değiştirerek nakletmiştir.
341[87] Asıl nüshada, "Zenyer" şeklinde yazılmıştır.
342[88] Sunh diye okunmalıdır. El-Bekrî, Sunuh diye kaydetmiştir. El-Hâris'in iki oğlu Cüşem ve Zeyd'in İki oğluna ait bir kaledir. Mescidu'n-Nebevî'den bir mil uzaklıktadır. Ebû Bekir es-Sıddîk'ın evi oradaydı.

el—Hazrec Oğulları'ndan Hubeyb b. İsafın evine misafir oldular. Talha'nin, Ebû Umâme Es'ad b. Zurâre'nin evine misafir olduğu da söylenmiştir. Benî Cüd'an'ın müttefiki olan Suheyb zengindi. Hicret etmek istediğinde Kureyş, onun kazandığı tüm mallara el koydu.
Hamza b. el-Muttalib, onun müttefiki Ebû Mersed Kennâz b. Husayn el-Ganevî ve Rasûlullah (s.a.s.)'ın azadlı kölesi Zeyd b. Harise el-Kelbî, Küba'da Benî Amr b. Avf'in kardeşi Külsûm b. el-Hidm'in evine misafir oldular. Sa'd b. Hayseme'ye misafir olduğu da söylenmiştir. Diğer bir görüşe göre ise Hamza, Es'ad b. Zurâre'nin evinde konaklamıştır.
El-Hâris b. Abdilmuttalib b. Abdi Menâf Oğulları'ndan Ubeyde, et~Tufeyl ve el-Husayn; onların amca çocukları Mistah b. Usâse b. Abbâd b. el-Muttalib b. Abdi Menâf, Benî Abdiddâr'ıı kardeşi Suveybit b. Sa'd b. Hureymile, Benî Abdi Kusayy kardeşi Tuleyb b. Umeyr, Utbe b. Gazvan'in azadlı kölesi Habbâb b. el-Eret, Küba'da el-Aclan Oğulları'ndan Abdullah b. Seleme'nin evine misafir oldular.
Birkaç muhacir erkek ile birlikte Abdurrahman b. Avf, el-Hâris b. el-Hazrec Oğullarından Sa'd b. er-Rabi'in evine misafir oldular.
Zübeyr b. el-Avvâm ve Ebû Sebre b. Ebî Ruhm b. Abdiluzzâ, Münzir b. Muhammed b. Ukbe b. Uheyhe b. el-Culah'ın, Benî Cehceba yurdunda bulunan Usbe'deki[343[89]] evine misafir oldular.
Mus'âbb. Umeyr b. Hâşim b. Abdi Menâf b. Abdiddâr, Sa'db. Mu'âz b. en-Nu'mân'ın Abduleşhel Oğulları mahallesinde bulunan evine misafir oldu.
Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa, Ebû Huzeyfe'nin azadlı kölesi Salim ve Mazin b. Mansûr Oğulları'ndan Süleym ve Hevâzin'in kardeşlerinden Utbe b. Ğazvan el-Mazinî, Abduleşhel Oğulları yurdunda, onların kardeşlerinden Abbâd b. Bişr b. Vakş'ın evine misafir oldular. Salim, Ebû Huzeyfe'nin kölesi değildi. O Sübeyte b. Ye'âr b. Zâyid[344[90]] b. Ubeyd b..'Zeyd b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik b. el-Evs'in kölesidir. Sübeyte onu serbest bırakıp âzâd etti. O da, Ebû Huzeyfe'nin yanına gidip tamamen kendisini ona nisbet etti. Ebû Huzeyfe de onu oğul edindi. Böylece hep Ebû Huzey-fe'ye nisbet edilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi Sübeyte, Ebû Huzeyfe'nin hanımı İdi.
Osman b. Affân, Hassan b. Sâbit'in kardeşi Evs b. Sâbit'in Neccâr Oğullan yurdundaki evine misafir oldular.
Bekâr muhacirler, bekâr olan Sa'd b. Hayseme'nin evine misafir oldular.
Mekke'de, Allah'ın emri ile kalan Rasûlullah (s.a.s.), Ebû Bekir ve Ali b. Ebî Tâlib ile zorla hapsedilenlerden başka kimse kalmadı.
Kureyşliler, Rasûlullah (s.a.s.)'ı öldürmek istediler. Gece boyunca onun evinin kapısını gözetlediler. Rasûlullah (s.a.s.), Ali b. Ebî Tâlib'e yatağında uzanmasını emretti. Rasûlullah (s.a.s.) evinden çıktı, onların yüzlerine toprak serpti ve yoluna devam etti. Yüce Allah onların gözlerinin ferini yok ettiğinden dolayı Rasûlullah (s.a.s.)'ı göremediler. Orada sabahladıklarında, Ali (r.a.) çıkıp onların yanına geldi. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in onların arasından geçip gittiğini bildirdi.
Rasûlullah (s.a.s.), Ebû Bekir es-Sıddîk ile birlikte hicret etmek üzere sözleştiler. [345[91]]

[343[89]] Bu kelimenin okunuşu konusunda ihtilaf vardır. Bazıları Usbe, bazıları Asbe diye okumuştur. Bazıları ise Asabe diye kaydetmişlerdir. Buhârî, Nâfi'in İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: "İlk muhacirler, Benî Cehceba'nıı evi Mu'saba geldiklerinde..." Her iki rivayet İle de aynı yer kastedilmiştir.
[344[90]] Asıl nüshada, "Ye'âr b. Yezîd" yazılıdır. İbn Hişâm, II, 123 ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi. Mûsâ b. Ukbe, "Ye'âr" kelimesini "Te'âr" şeklinde okumuştur. Bkz. el-İstiab ve el-İsâhe.
[345[91]] Rasûlullah (s.a-S.)'ın hicreti ile ilgili olarak bkz. İbn Hişâm, II, 123; İbn Sa'd, J/l, 153; et-Taberî, II, 245; Ensâbu"I-Eşrâf, I, 120; İbn

Amr b. el-Asî'nin babası Asî b. Vâil'in müttefiki Bekr b. Abdi Menât Oğullan'ndan Abdullah b. Uraykıt[346[92]] ed-Diylî'ye bineklerini emanet ettiler. Bu kişi kâfirdi; fakat Rasûlullah (s.a.s.) ile Ebû Bekir es-Sıddîk onun emanet konusunda güvenilir biri olduğuna inanıyorlardı. Bu kişi aynı zamanda yolları iyi bilen ve kılavuzluk yapan biri idi. Onlar büyük yolun dışına çıkarak, Medîne'ye kadar kendilerine kılavuzluk yapmak üzere onu kiraladılar. Uraykit'ın annesi, Sehm kabilesindendi.
Rasûlullah (s.a.s.), Ebû Bekir es-Sıddîk'ın Cumâh yurdundaki evinin arka penceresinden geceleyin çıktı. Mekke'nin aşağı tarafında adına Sevr denilen dağda bulunan mağaraya doğru hızla yol aldılar. Mağaraya girdiler.
Ebû Bekir, oğlu Abdullah'a, insanların neler konuştuklarına kulak vermelerini; kölesi Âmir b. Füheyre'ye de, koyunlarını otlatmasını, gece olduğunda ise ihtiyaçları olan sütü almaları için kendilerine uğramasını emretti. Esma bint Ebî Bekir onlara yemek getiriyor, Abdullah b. Ebî Bekir, onları Mekke'de olup bitenlerden haberdar ediyordu. Âmir b. Füheyre ise, onların gelip gittiği yol üzerine koyunlarını sürerek izlerini belirsiz ediyordu. Kureyşliler, Rasülullah (s.a.s.)'m yokluğunu fark ettiklerinde, onu aramak üzere tanınmış bir izciyi onları takip etmek üzere gönderdiler. İzci, onların izlerini mağaranın yanma gelinceye kadar takip etti ve "İz burada sona eriyor." dedi. Baktıklarında mağara ağzının örümcek ağı ile çoktan beri kaplanmış olduğunu gördüler. Mağaranın içinde hiç kimsenin bulunamayacağına kesin bir şekilde inandılar ve geri döndüler. Aynı zamanda Yüce Allah, kazmanın tesir edemediği sert ve yalçın kayaları eğip bükerek, mağaranın yan tarafında büyük bir kapı açtı. Onlar bu kapıdan çıktılar. Günümüzde de bu kapının yeri ve kaya açıkça bilinmektedir. Bu kayanın, geri döndürüldüğünde mağaranın ağzını kapayacağını onu gören herkes kesin bir şekilde bilmektedir. Yine takip edildikleri sırada, bu kapı mağaranın ağzında bulunmuş olsaydı, Kureyşlilerin onları açıkça görmüş olacağından hiç kimsenin kuşkusu yok. Kureyşliler, Rasûlullah (s.a.s.)'ı bulup geri getirene, yüz deve verecekleri sözünde bulundular. Rasûlullah (s.a.s.) ile Ebû Bekir (r.a.), üç gün geçirdiklerinde, Abdullah b. Uraykıt binekleri ile birlikte onların yanma geldi. Esma ise, içinde yiyecek bulunan bir dağarcık'getirdi. Belindeki kuşağını çözüp onunla dağarcığın ağzını bağladı. Bu yüzden Esmâ'ya Zâtu'n-Nıtakayn (İki Kuşak Sahibi) denmiştir. Rasûlullah (s!a.s.) ile Ebû Bekir (r.a.), bineklerine bindiler. Ebû Bekir, Âmir b. Füheyre'yi terkisine aldı. Altmış bin dirhem olan tüm malım da beraberinde götürdü.
Surâka b. Mâlik b. Cü'şüm'ün yanından geçtiler. Surâka, atına binip kendi iddiasınca onları döndürmek üzere onları takip etti. Rasûlullah (s.a.s.) onu görünce ona beddua etti. Atının iki ayağı çamura saplandı. Sonra kalkıp dikilince de iki ayağının gömüldüğü çukurdan bir duman yükseldi. Surâka bunun bir mucize olduğunu anladı. Onlara seslenerek, kendisinden onlara bir zarar gelmeyeceğine dair güvence verdi ve kendisini beklemelerini istedi. Surâka onların yanma gelinceye kadar Rasûlullah (s.a.s.) ve arkadaşları onu beklediler. Rasûlullah (s.a.s.)'dan, kendisine bir (eman) yazısı yazmasını istedi. Rasûlullah (s.a.s.) da Ebû Bekir'e istediği yazıyı yazmasını emretti.
Sevr mağarasından ayrılınca, kılavuzları, onları Mekke'nin aşağı tarafına doğru yönelterek, Usfan'm aşağısındaki yoldan geçirip sahile, oradan Emec'in aşağısına doğru götürdü. Sonra sırasıyla Kudeyd, Harrar, Seniy-yetü'1-Mere, Lekif, Medlice

---

Seyyidi'n-Nâs, I, 181; İbn Kesîr, III, 174; Zâdu'l-Me'M, II, 136; Târîhu'z-Zehebî, I, 190; Târîhu'İ-Hamts, I, 322; el-Buhârî, V, 56.
[346[92]] İbn Sa'd, I/I, 159 ve eî-İmtâ'fa bu ad Uraykıt; İbn Hişâm, I, 129'da Erkıt şeklinde yazılıdır.

Lekif, Medlice Micac, 347[93] Mercih Zü'1-Gade-veyn, 348[94] Batn-ı Zî Kişd349[95], Cedâcid, el-Ecred, es-Sukya yakınlarında bulunan Batn-ı Ti'hin aşağısındaki Zû Selem, Ababîd, 350[96] Kahe, 351[97] Arc'e352[98] varıldı. Bazı kişiler orada Rasûlullah (s.a.s.) ve arkadaşlarının develerini durdurdular. Eşlem kabilesinden Evs b. Hucr, 353[99] Rasûlullah (s.a.s.)'i İb-nu'r-Ridâ adındaki devesine bindirdi. Medine'den deveyi geri döndürmek için Mes'ûd b. Huneyde adındaki kölesini onlarla birlikte gönderdi. Sonra kılavuzun öncülüğünde, Arc'den Rekûbe'nin sağındaki Seniyye-tü'1-Air'e354[100] varıldı. Oradan Batn-ı Ri'm'e gidildi. 12 Rebî'ulevvel Pazartesi günü, kaba kuşlukta güneşin dikilmesine yakın bir sırada, Küba'ya geldiler. Onları ilk olarak yüksek evinin damından bir Yahudi gördü. Yüksek sesiyle: "Ey Kayle Oğullan! işte nasibiniz (devletliniz, gelmesini beklediğiniz ulu kişi) geliyor!" diye bağırdı. Gölge küçülünceye kadar Rasûlullah (s.a.s.)'ı bekleyip daha sonra evlerine girmiş olan Ensâr, çıkıp Rasûlullah (s.a.s.) ile Ebû Bekir'i hurma ağaçlarının gölgesinde karşıladılar. Rasûlullah (s.a.s.)'ın Küba'da, Külsûm b. Hidm'in evine misafir olduğu belirtilmiştir. Sa'd b. Hayseme'nin evine misafir olduğu da söylenmiştir. Ebû Bekir'in, Sunh'da, el-Hâris b. el-Hazrec Oğullan'ndan Hubeyb b. İsafın355[101] evinde konakladığı söylenmiştir.

Ali b. Ebî Tâlib, insanların Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanına bırakmış oldukları emanetlerini sahiplerine verinceye kadar Mekke'de bekledi. Sonra Medine'ye geldi, Rasûlullah (s.a.s.) ile birlikte konakladı. Rasûlullah (s.a.s.), Küba'da birkaç gün kaldı ve mescidini inşâ etti.

Sonra Yüce Allah'ın emrettiği gibi yoluna devam etti. Salim b. Avf Oğulları'nın oturdukları Ranuna356[102] lerinde, Cuma namazı vakti girdi. Rasûlullah (s.a.s.), orada bulunan mescidde Cuma namazını kıldı. Abbâs b. Ubâde, İtban b. Mâlik ve Salim Oğullan'ndan olan erkekler, Rasûlullah (s.a.s.)'dan yanlarında kalmasını istediler. Rasûlullah (s.a.s.) ise, devesinin üzerinde olduğu halde: "Devenin yolunu açınız. Nereye çökeceği ona buyurulmuştur." dedi. Ensâr, onun çevresinde olduğu halde Beyâde Oğulları evlerinin hizasına kadar geldiler. Ziyâd b. Lebîd, Ferve b. Amr ve Beyâde Oğullan'ndan erkekler gelip Rasûlullah (s.a.s.)'ı karşıladılar; yanlarında kalması için onu evlerine davet ettiler. Rasûlullah (s.a.s.): "Deveyi serbest bırakınız. Nereye çökeceği ona buyurulmuştur." dedi. Haris b. el-Hazrec Oğulları, evlerinin hizasına kadar yürüdüler. Orada Sa'd b. Rebi\ Hârice b. Zeyd ve Abdullah b. Ravâha gelip Rasûlullah (s.a.s.)'ı karşıladılar, yanlarında kalması için onu evlerine davet ettiler. Rasûlullah (s.a.s.): "Deveyi serbest bırakınız. Nereye çökeceği ona buyurulmuştur." dedi. Abdulmuttalib'in dayıları olan Adiyy b. en-Neccâr Oğulları, evlerinin yanına kadar yürüdüler. Selît b. Kays, Ebû Selît Useyre b. Ebî Hârice ve Adiyy b. en-Neccâr Oğullan'ndan erkekler gelip Rasûlullah (s.a.s.)'ı karşıladılar, yanlarında kalması için onu evlerine davet ettiler. Rasûlullah (s.a.s.): "Deveyi serbest bırakınız. Nereye

347[93] Hişâm, bu yer adını Micac; el-Bekrî, Mucac; Yâkût ise, Mucah diye kaydedip okumuşlardır
348[94] Zu'l-Usaveyn diye de okunmuştur. Bkz. Mıı'cemu Yâkût.
349[95] Bu yer adını el-Bekrî, Zû Kişd; Yâkût, Zû Kişr diye okuyup kaydetmişlerdir.
350[96] İbn Hişâm, II, 136, "Ona Aba'îb de denilmiştir." demiştir. Yâkût ise, "Ona Usyane de denilmiştir." demiştir.
351[97] Bu yer adına Face de deniliyor. Sukya'dan Önce Medine'den üç konak uzaklıktadır. Bkz. Mıı'cemu Yâkût ve es-Semhudî, II, 357.
352[98] Medîne'den yetmiş sekiz mil uzaklıktadır.
353[99] Dârekutnî, bu adı "Hacer" diye okumuştur. Bkz. es-Süheylî, II, 9-10.
354[100] Asıl nüshada, "Seniyetu'I-jJlyâ" yazılıdır. Doğrusu, İbn Hişâm, II, 136 ve Yakut'un da belirttikleri gibi Seniyetu'1-Air ya da Seniyelu'l-Gâir'dir. Et-Taberî, II, 236 ve İbn Sa'd, I/I, 157'de ise Seniyetu'î-Gâbir şeklinde yazılıdır.
355[101] Nüshanın hamişinde, İbn Hişâm, II, 138'den naklen: "Ebû Bekir'in Harice b. Zeyd'in evinde konaklandığı söylenmiştir." diye yazılıdır.
356[102] Yâkût, İbn İshâk'ın Ranuna'dan bahsettiği metni alıntılamış ve "İbn Hişâm'ın iktibas ettiği İbn îshâk'ın kitabından başka bir eserde bu rivayete rastlamadım." demiştir. Herkes Rasûlullah (s.a.S;)'in, Salim Oğullan'nın bulunduğu vadide Cuma namazı kıldığını söylemiştir. İbn Zebâle: "Ranuna'da değil Zû Saleb'de kıldı." demiştir. Es-Semhûdî: "Bu İki yer, her ne kadar bazı yerlerde birbirinden ayrılırlarsa da bir noktada birleşiyorlar." demektedir. Bkz. Mu'cemu Yâkût ve es-Semhûdî, II, 214.

çökeceği ona buyurulmuştur." dedi. Deve yoluna devam etti. Mâlik b. en-Neccâr Oğullan'nın evlerinin yanına vardığında, (bugünkü) mescidin kapısının önünde çöktü. Burası o zaman, Mâlik b. en-Neccâr Oğullan'ndan Sehl ve Süheyl adlarında iki gence ait hunna kurutma yeri idi. Bu gençler, Muaf b. Afrâ'nın koruması altında idiler. Bu arsada harabeler, hurma ağaçları ve müşriklerin mezarları vardı. Deve çöktüğü zaman, Rasûlullah (s.a.s.) onun üzerinden inmedi.
318
Deve tekrar ayağa kalktı. Hz. Peygamber (s.a.s.) onun yularını serbest bıraktı. Biraz yürüdükten sonra birdenbire arkasına dönüp ilk önce çöktüğü yere kadar geldi. Oraya tekrar çöktü; artık kalkmadı.
Salih bir mü'min olan Selîme Oğullan'ndan Cabbâr b. Sahr'ın, Rasû-lullah (s.a.s.)'ı evine misafir etmek konusunda Neccâr Oğullan ile yarışarak, deveyi ayağa kaldırmak için onu dürttüğü, bunun üzerine Ebû Ey-yûb'un onu tehdit ettiği[357[103]] söylenmiştir. Rasûlullah (s.a.s.) deveden indi. Ebû Eyyûb, O'nun yükünü evine taşıdı. Rasûlullah (s.a.s.) da onun evine misafir oldu.
Rasûlullah (s.a.s.), hurma kurutma yeri olan arsa hakkında bilgi edinmek istedi; ona gerekenler anlatıldı. Onu mescid için satın almak istedi. Neccar Oğulları onu satmaktan kaçındılar; onu karşılıksız Yüce Allah için bahşettiler. Daha önce Rasûlullah (s.a.s.)'ın arsayı karşılıksız almağa yanaşmadığım rivayet etmiştik. En iyi bilen Allah'tır. [358[104]]

Rasûlullah (S.A.S) Mescidi'nin İnşası

Rasûlullah (s.a.s.), mescidin yapılması[359[105]] için emretti: Arsada bulunan müşriklerin kabirleri açılarak, kemikleri, başka bir yere götürülüp gömüldü. Hurma ağaçları köklerinden kesildi. Harap yerler düzeltildi. Mescid, kerpiçten yapıldı. Kapıların yan söveleri taştan örüldü. Hurma ağacının gövdelerinden sütunları ve hurma dallarından çatısı yapıldı. Hem Rasûlullah (s.a.s.) hem de Müslümanlar, mescidin inşâsında sadece Allah rızası için çalıştılar. [360[106]]

Yahudiler İle Antlaşma

Sonra Rasûlullah (s.a.s.) Yahudiler ile antlaşma imzaladı. [361[107]] Birkaç ay geçmemişti ki Ebû Umâme Es'ad b. Zurâre, difteri hastalığından vefat etti. Rasûlullah (s.a.s.). onoan sonra başkan seçmedi. [362[108]]

Muhacirler İle Ensâr Arasında Kurulan Kardeşlik

Rasûlullah (s.a.s.), Muhacirler ile Ensâr'i birbirine kardeş yaptı. [363[109]] Aralarında

---

357[103] Ebû Eyyûb'ıın, Cabbâr'a: "Ey Cabbâr! Deveyi dürtüp benim evimden uzaklaştırmak isliyorsun, öyle mi? Rasûlullah (s.a.s.)'ı hak İle gönderen Allah'a yemin ederim ki İslâm olmasaydı sana kılıç çekerdim." şeklinde yapmış olduğu tehdidi kastediyor. Bkz. es-Semhûdî, I, 186.
358[104] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 103-111.
359[105] Rasûlullah (s.a.s.)'ın mescidi inşası ile İlgili olarak bkz. İbn Hişâm, II, 140; İbn Sa'd, I/II,I; et-Taberî. II, 256; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 195; İbn Kesîr, III, 214; el-İmta , 47; Târî-hu'l-Hamîs, I, 343.
360[106] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 111.
361[107] Rasûlullah (s.a.s.)'ın Yahudilerle yaptığı sözleşme için bkz. İbn Hişâm, II, 147; İbn Seyyi-di'n-Nas, I, 197; İbn Kesîr. III, 224; el-İmtâ', 49.
362[108] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 111.
363[109] Kardeşlik hadisesi için bkz. İbn Hişâm, II, 150; îbn Sa'd, I/II, 1; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 199; İbıı Kesîr, III, 226; el-İmtâ', 49; Târîhu'I-

kardeşlik kurulanlar şu kişilerdir:
Habeşistan'da bulunan Ca'fer b. Ebî Tâlib'i, Mu'âz b. Cebel ile; Ebû Bekir es-Siddîk'ı, Hârice b. Zeyd b. el-Hâris ile; Ömer b. Hattâb'ı, Salim Oğulları'ndan İtban b. Mâlik ile; Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı, Abduleşhel Oğullan'ndan Sa'd b. Mu'âz ile; Abdurrahman b. AvPı, Haris b. el-Haz-rec Oğullan'ndan Sa'd b. Rebî' ile; Zübeyr b. el-Avvâm'ı, Seleme b. Se-lâme b. Vekş ile; bir rivayete göre de Selime Oğullan'ndan şâir Ka'b b. Mâlik ile; başka bir rivayete göre ise Talha b. Ubeydillah'ı, Ka'b b. Mâlik ile; Osman b. Affân'i, Hassan b. Sâbit'in kardeşi Evs b. Sabit ile; Saîd b. Zeyd b. Amr'ı, Ubeyy b. Ka'b ile; Mus'âb b. Umeyr'i, Hz. Peygamber'in mihmandarı Ebû Eyyûb ile; Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa'yı, Abduleşhel Oğuîlan'ndan Abbâd b. Bişr b. Vekş ile; Ammâr b. Yâsir'i, Abduleşhel Oğulları'nın müttefiki Huzeyfe b. el-Yemân el-Absî ile; başka bir rivayete göre de Sabit b. Kays b. Şemmâs ile; Ebû Zer el-Gıfârî'yi, Saide b. Ka'b b. el-Hazrec'in temsilcisi, el-Mu'nik li yemût364[110] (ölüme koşan, ölümle kucaklaşan) lakaplı Münzir b. Amr ile; Esed b. Abdiluzzâ Oğulları'nın müttefiki Hatib b. Ebî Beltea'yı, Amr b. Avf Oğullan'ndan Uveym b. Saide ile; Selmân el—Fârisî'yi, Haris b. el-Hazrec Oğulları'ndan
Üvey-mir b. Sa'lebe ile; Bilâl'i Ebû Ruveyhe Abdillah b. Abdirrahman el-Has'amî ile kardeş yaptı. 365[111]

Zekâtın Farz Kılınması

Sonra o sırada Medine'de zekât farz366[112] kılındı. 367[113]

Medine'deki Münafıklar

Abdullah b. Selâm Müslüman oldu. Yahudilerin çoğu ise inanmayıp kâfir olarak kaldılar. Evs ve Hazrec kabilelerinde, münafık olarak Yahudileri destekleyen bir kesim vardı. Bunlar Ensâr'dan olan kavimleri ile iyi geçinmek için Müslüman olarak görünüyorlar; Yüce Allah'ın memnuniyetsizliğine neden olan küfrü ise içlerinde saklıyorlardı.
Münafık olanlardan şu kişilerin adları zikredilmiştir: Evs kabilesi, Lev-zan b. Amr b. Avf Oğulları'ndan Züvey368[114] b. el-Hâris .
Hubeyb b.,Amr b. Avf Oğulları'ndan: Haris b. Süveyd369[115] b. es-Sâmit; Rasûlullah (s.a.s.) onu kısas gereği öldürtmüştür. Onun kardeşi Hallâd b. Süveyd ise, seçkin Müslümanlar arasındaydı. Onların kardeşi Hulas b. Su-veyd'in ilk başlarda kötülüğe doğru bir eğilimi vardı. Sonra ondan hayır, doğruluk ve İslâm'dan başka bir şeye rastlanılmadı.

Hamfs, I, 352; el-Buhârî, 69.
364[110] Bi'r-i Ma'una'da başından geçenlerden dolayı, bu İakabı, Rasûlullah (s.a.s.) ona vermiştir. Zira Bi'r-i Ma'una'da bütün arkadaşları öldürülüp ondan başka geriye kimse kalmadığında, müşrikler ona eman verdiler. O ise, onların verdiği emanı kabul etmedi. Kumandanları Haram b. Milhan'ın çarpıştığı yere gitmeye ısrar etti. Onlarla ölünceye kadar savaştı. Rasûlullah onun için, "O ölümle kucaklaştı." buyurdu.
365[111] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 112.
366[112] İbn Kesîr, "el-Fusûlfî İhtiyari Sîreti' r-Rasâl", 26, adlı eserinde, Müslümanlar arasında kurulan kardeşlikten bahsettikten sonra: "Yüce Allah, o zaman fakir Muhacirleri korumak amacıyla zekâtı farz kıldı. İbn Hazm da, zekâtın farz kılınışını bu tarihle zikretmiştir. Hadis âlimlerinden bazı hafızlar, onun zekâlın ne zaman farz kılındığı konusundaki görüşünü doğru bulmamışlardır." demiştir. Makrızî (el—Imtâ1, 50) de, İbn Hazm'ın zekâtın farz kılınış tarihi hakkındaki görüşüne işaret etmiştir
367[113] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 112.
368[114] Asıl nüshada, Zurey yazılıdır.
369[115] İbn Hazm, el-Cenıhara, 318'de Hârİs b. Suveyd'i ve onun münafıklığını zikretmiştir. Sonra: "Onun ölüm esnasında nifaktan arındığı söylenmiştir." demiştir. Sonra bu rivayet üzerine: "Bundan başka bir şey caiz değildir. Zira bu zât, Uhud Savaşı'na katılmıştır. Hiçbir münafık Uhud Savaşı'na katılmamıştır." sözleri ile açıklamada bulunmuştur.

Diğer bir münafık ise Nebtel b. Haris'tir. 370[116]
Dubey'ab. Zeydb. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf Oğulları'ndan: Bicadb. Osman b. Âmir, Mescid-i Dırâr'ı kuranlardan biri olan Ebû Habîbe b. el-Ez'ar, Abbâd b. Huneyf. Abbâd'm kardeşleri Sehl b. Huneyf ve Osman b. Huneyf seçkin Müslümanlar arasında idiler.
Sa'Iebe b. Amr b. Avf Oğul!arı'ndan: Câriye b. Âmir b. el-Attâf; iki oğlu Zeyd ve Mucemmi'den daha önce söz edildi. Mucemmi'i hayır ile, Kur'ân ehli olmak ve İslâm ile anmaktan başka bir şey ile anmak doğru değildir. Ne var ki babasının münafık olmasından, bir de daha gençken arkadaşlarının onu Mescid-i Dırâr'da imamlık etmesi için öne geçirmek istemesinden dolayı şahsiyetine leke sürülmek istenmiştir.
Ümeyye b. Zeyd b. Mâlik Oğulları'ndan: Mescid-i Dırâr'm kurucularından Vedîa b. Sabit.
[Ubeyd b. Zeyd b. Mâlik Oğulları'ndan]: [Hâlid b. Hizam] 371[117], Bişr b. Zeyd ve Rafi'372[118] b. Zeyd.
Nebit kabilesi, Harise Oğullan'ndan: Mirbe' b. Kayzî ve kardeşi Evs b, Kayzî.
Nebit kabilesi, Zafer Oğullan'ndan: Hatib b. Ümeyye b. Rafi'; onun oğlu Yezîd b. Hatib erdemli bir kişi idi. Onların müttefiki Kuzmân. Uhud savaşında Kuzrnân, müşrikler ile çarpıştı ve cesaret gösterdi. Rasûlullah (s.a.s.)'a onun cesareti anlatılınca: "Kuzmân, ateş ehlindendir." buyurdu. Bunun üzerine insanlar hayrete düştü. Yaralarının acısı şiddetlenince intihar etti.
Abduleşhel Oğullan'ndan ne münafık erkek ne de münâfıka kadın vardı. Ancak Ka'b Oğullan'ndan biri olan Dehhâk b. Sabit münafıklıkla it-' ham edilmiştir.
Hazrec kabilesi, Neccâr Oğullan'ndan: Rafi' b. Vedia, Zeyd b. Amr, Amr b. Kays, Kays b. Amr b. Sehl.
Cüşem b. el-Hazrec Oğullan'mn Selîme Oğulları boyundan: Ced b. Kays.
Avf b. el-Hazrec Oğullan'ndan: Abdullah b. Ubeyy b. Selûl. Münafıklar onun çevresinde toplanırlardı. Münafıkların sığındığı kişi ve onların başı idi. Onun oğlu Abdullah b. Abdillah, sâlih bir Müslümandı. Vedîa, Su-veyd, Dais ve Mâlik b. Ebî Kavkal da, Abdullah b. Ubeyy b. Selûl'ün ave-
nesindendiler.
Yahudilerden bir topluluk da, içlerinde küfrü gizleyip İslâm'ın koruması altına girmişlerdi. Bunlardan bazılan şu kişilerdir: Sa'd b. Huneyf, Zeyd b. el-Lusayt373[119] Rafi' b. Harmele, Rifâ'a b. Zeyd b. et-Tâbut, Silsile b. Birham ve Kinâne b. Surya. 374[120]

Ebvâ Gazvesi

Rasûlullah (s.a.s.), Medine'ye gelişinden dolayı hicrî tarihin başlangıcı olan Rebî'ulevvel ayının geri kalanını, Rebî'ulâhır ile birlikte bütün yılı ve gelişinden itibaren hicrî ikinci yılın Safer ayına kadarki süreyi Medine'de bulunarak geçirdi.

370[116] İbn İshâk, II, 168 ve IV, 174>'de, Nebtel b. Hâris'in Levzan Oğullan boyu, Benî Dubey'a b. Zeyd Oğulları'n dan olduğu yazılıdır. Yine bkz. İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 209.
371[117] El-Cemhara, 314'e göre yapılan bir ilavedir. İbn Hişâm'da, Hizam b. Hâlid olarak geçmekledir. Bu ibarenin kâtib tarafından eksik bırakıldığı açıktır.
372[118] Asıl nüshada, "Nâfi"1 yazılsdır. El-Cemhara, 315; İbn Hişâm, II, 17; İbn Seyyidİ'n-Nâs, I, 210'a göre düzeltildi.
373[119] İbn Hişâm, II, 174 ve el-İmtâ', 497'de de, el-Lusayt olarak kaydedilmiştir. El-jsâbe'de ise,' el-Lusayb şeklinde yazılmıştır. Ei-Lusayn olduğu da söylenmiştir.
374[120] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 113-114.

Başka bir yere hareket etmedi.
Sonra yukarıda sözü edilen Safer ayında, Rasûlullah (s.a.s.), Sa'd b. IJbâde'yi Medine'de yerine vekil bırakıp, gazveye çıkmak üzere Veddan denilen yere kadar gitti. Ebvâ Gazvesi375[121] denilen bu gazvede, Rasûlullah (s.a.s.), hiç çarpışmada bulunmadan Benî Damra b. Abdi Menât b. Kinâ-ne'nin başkanı Mahşi b. Amr ile bir antlaşma imzaladı ve Medine'ye geri döndü. Ebvâ Gazvesi, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bizzat katıldıkları gazvelerin ilki idi. 376[122]

Ubeyde B. El-Hâris'in Seriyyesi

Rasûlullah (s.a.s.), Ebvâ Gazvesi'nden Medîne'ye döndüğünde, Safer ayının geri kalan günlerini, Rebî'ulevvel ayını ve Rebi'ulâhır ayının ilk günlerini Medine'de geçirdi. Bu sırada Ubeyde b. el-Hâris'i, içinde En-sâr'dan hiç kimse bulunmayan, sadece Muhacirlerden oluşan yetmiş ya da seksen kişilik bir süvari birliği ile birlikte gönderdi. 377[123] Hicaz'da, Seniye-tü'1-Mere'nin aşağısında bulunan bir su olan Ahya'ya378[124] kadar hareket edip gittiler. Orada Kureyşİllerden, başkanları îkrime b. Ebî Cehil ya da Mikrez b. Hafs b. el-Ahyef olduğu rivayet edilen büyük bir topluluk ile karşılaştılar. Bu seriyyede, Sa'd b. Ebî Vakkâs'm bir ok atmasından başka aralarında herhangi bir çarpışma olmadı. Bu Allah yolunda atılan ilk oktu. Mikdâd b. Amr ile daha sonra Basra şehrini kuran kişi olan Utbe b. Gazvân, kâfirlerden kaçıp Müslümanların yanına geldiler. Bu iki zât daha önce İslâm'a girmişlerdi. Ne var ki o güne kadar Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanına gelmeye muvaffak olamamışlardı. 379[125]

Hamza B. Abdilmuttalib B. Hâşim'in Seriyyesi

Rasûlullah (s.a.s.), o sırada amcası Hamza b. Abdilmuttalib'i, içinde En-sâr'dan hiçbir kimsenin bulunmadığı otuz kişilik bir süvari birliği ile birlikte îs nahiyesinde bulunan deniz sahiline gönderdi. İçlerinde Ebû Cehil'in de
bulunduğu Mekkeli Kureyş kâfirlerinden üç yüz süvari ile karşılaştılar. C sırada iki tarafın da dostu ve müttefiki olan Mecdi b. Amr el-Cühenî yeti şip araya girdi. Bu yüzden iki taraf arasında hiçbir çarpışma olmadı.
Hz. Hamza seriyyesi ile Ubeyde b. Haris seriyyesi birbirine yakın zamanlarda gönderilmişti. Bu yüzden bu seriyyelerden hangisinin daha önce gönderildiği konusunda ihtilaf vardır. Ne var ki Rasûlullah (s.a.s.)'m ili olarak Müslümanlardan birine (Hz. Hamza'ya) bu seriyyede sancak diktiği söylenmiştir. 380[126]

Buvat Gazvesi

Yukarıda zikredildiği gibi, Rasûlullah (s.a.s.)'m Medine'ye gelişinin ikinci yılının başlangıç tarihi olan Rebîu'1-âhır ayında, Hz. Peygamber (s.a.s.), Saib b. Maz'ûn'u

375[121] Ebvâ Gazvesi ile ilgili olarak bkz. İbn Hişâm. II, 241; İbn Sa'd, I/n, 3; et-Taberî, II, 259, 261; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 224; İbn Kesîr, TII, 241; Zâdıı'l-Me'âd, II, 212; el-İmlâ', 53; Tâıihu'I-Hamîs, I, 363.
376[122] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 114-115.
377[123] Bu ve ondan sonraki seriyye ile ilgili olarak bkz. İbn Hişâm, II, 245; İbn Sa'd, I/II, 2; et-Ta-berî, II, 259, 260; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 224; İbn Kesîr, III, 234; el-İmtâ', 51, 52; Târî-hu'l-Hamîs, I, 356, 357; el-Mevâhibu 1-Ledünnİyye, I, 97.
378[124] Asıl nüshada, "Ecnâ" yazılıdır. İbn Sa'd, eİ-İmtâ' ve Yakut'a göre düzeltildi. "Ahyâ" maddesi ile ilgili olarak, Yakut'un İbn İshâk'tan alıntıladıkları es-Sîre'de mevcut değildir.
379[125] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 115.
380[126] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 115-116.

kendi yerine vekil bırakarak Medîne'den çıktı. Radvâ bölgesinde Buvat381[127] denilen yere kadar gitti ve Medine'ye döndü. Hiçbir tuzak ve savaş ile karşılaşmadı. 382[128]

Uşeyre Gazvesi

Rasûlullah (s.a.s.) 383[129] Rebi'ulâhır'ın geriye kalan günleri ve Cemaziye-levveî ayından birkaç gün geçirdikten sonra Ebû Müslim b. Abdilesed el-Mahzûmî'yi yerine vekil bırakarak gazve yapmak üzere Medîne'den çıktı. Dinar Oğulları'na ait dağ yolunu tuttu. Sonra Habâr çölüne vardı. İbn-i Ezher vadisinde bir ağacın altına indi. Orada sonradan Hz. Peygamber (s.a.s.) için bir mescid yapıldı. Toprak çömlekle yemek pişirmek için çatılan ocak taşlarının yeri orada bugün de bellidir. Orada Müşeyrib384[130] denilen bir su bulunmaktadır. Sonra Halâık385[131] denilen yeri solunda bırakarak sola doğru Şi'bu Abdillah diye anılan yola girdi. Sonra Yelyel'e kadar ilerledi.
Yelyel ile Dabu'a'nm birleştikleri yere indi. Daha sonra Ferşe Melel386[132] yoluna girdi. Sahratu'l-Yemâm387[133] yoluna erişti. Sonra Yenbu' ovasına indi. Cemâzıyelevvel ayının geri kalan günlerini ve Cemâzıyelâhır'dan bir kaç gün orada kaldı. Mudlic Oğullan ile antlaşma imzaladı ve Medine'ye döndü. 388[134]

Birinci Bedir Gazvesi

Hz. Peygamber (s.a.s.), 389[135] Medine'de on gün kadar kaldıktan390[136] sonra Fihr kabilesinden Kurz b. Câbir, Medine'nin dış mahallelerine saldırıp yağmaladı. Rasûlullah (s.a.s.), onu takip etmek üzere Bedir nahiyesindeki Saf-van denilen vadiye kadar gitti. Kurz'u yakalayamadan Medine'ye döndü. 391[137]

Sa'd B. Ebî Vakkâs'ın Seriyyesi

birinci Bedir Gazvesi sırasında, Rasûlullah (s.a.s.) Sa'd b. Ebî Vak-kâs'ı, Muhacirlerden sekiz kişilik bir birliğin başında yola çıkardı. 392[138] Harrar'a393[139] kadar gitti; hiç bir çarpışmada bulunmadan Medine'ye döndü. Rasûlullah (s.a.s.)'ın, onu sadece Kurz b. Câbir'i takip etmek üzere gönderdiği de söylenmiştir. 394[140]

381[127] Buvat Gazvesi ile ilgili olarak bkz, İbn Hişâm, II, 247; İbn Sa'd, I/II, 3; et-Taberî, II, 260, 261; Ensâbu l-Eşrâf, I, 135; İbn Seyyidi'n-Nâs, 1, 226; İbn Kesir, III, 246; Zâdtı'l-Me'âd, II, 212; el-İmtâ', 54; Târîhu'l-Hamh, I, 363; el-Mevâkibu'l-Ledünniyye t I, 98
382[128] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 116.
383[129] Uşeyre Gazvesi ile ilgili olarak bkz. İbn Hişâm, II, 248; İbn Sa'd, I/II, 4; et-Taberî, II, 260, 261; Ensâbıı'l-Eşrâf, I, 135; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 226; İbn Kesîr, III, 246; el-İmtâ', 54; Tâıihtı'l-Hamîs, I, 363; el~Mevâhihu l-Ledünniyye, I, 98.
384[130] Asıl nüshada ve İbn Hişâm, II, 249'da, "Müşterib" diye yazılıdır. Yâkût ise, "Bu yer adının, İbn İshâk'ın Meğâzî'inde Müşterib olarak yazıldığını gördüm." dedikten sonra, onu Mü-şeyrib diye kaydetmiştir. Et-Taberî, II, 260'da ise, Müşeyrib olarak kaydedilmiştir.
385[131] Halâık: Medine tarafında, Abdullah b. Ebî Ahmed b. Cahş'a ait bir yerdir.
386[132] Ferşe Melel: Medîne'den yirmi mil uzaklıktadır.
387[133] Yakut'ta, Suhayratu'l-Yernâm şeklinde yazılıdır. İbn Hişâm, II, 249 ve et-Taberî, II, 260'da
noktasız ha harfi ile Suheyretu'l-Yemâm şeklinde yazılıdır. Bkz. Tâcu l-Arûs (shr maddesi).
388[134] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 116-117.
389[135] Birinci Bedir Gazvesi ile ilgili olarak bkz. İbn Hişâm, II, 251; İbn Sa'd, I/II, 4; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 227; İbn Kesîr, III, 247; el-İmtâ', 54; el~Mevâhlbu'l-Ledünniyye, I, 98; Târîhu l~Hamîs, I, 365.
390[136] El-İmtâ', 54; el-Mevâhibu'l-Ledünniyye, I, 98; Târîhu'l-Hamîs, I, 365'de İbn Hazm'm bu
ifadesi alıntılanmıştır.
391[137] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 117.
392[138] Bu seriyye ile ilgili olarak, bkz. îbn Hişâm, II, 251; İbn Sa'd, I/II, 3; et-Taberî, II, 259; îbn Seyyidi'n-Nâs. I, 225; el-İmtâ', 53; Târîhu'l~Hamfs, I, 359.
393[139] Harrar, Medine vadilerindendir. Mahacce'nin solunda öadîr-i Hum yakınlarındaki kuyular olduğu söylenmiştir.
394[140] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 117.

Abdullah B. Cahş'ın Seriyyesi

Rasûlullah (s.a.s.), Birinci Bedir Gazvesi'nden Medine'ye döndükten sonra Cemâziyelâhır ayının son günlerini, Receb ve Şa'bân aylarını orada geçirdi. Zikredilen Receb ayında, Esed kabilesinden Abdullah b. Cahş b.
Riab'ı, Muhacirlerden sekiz kişilik birliğin başında yola çıkardı. 395[141]Bu Muhacirlerin adlan şöyledir:
Ebû Huzayfe b. Utbe b. Rabîa.
Ukkâşe b. Mihsan b. Hursan el-Esedî.
Utbe b. Gazvân b. Câbir el-Mazinî.
Sa'db. EbîVakkâs.
Âmir b. Rabîa el-Anzî.
Vâkıd b. Abdillah b. Abdi Menâf b. Arîn b. Sa'lebe b. Yerbû' b. Han-zele b. Mâlik b. Zeyd Menât b. Temîm.
Sa'd b. Leys Oğulları'ndan Hâlid b. el-Bukeyr.
Süheyl b. Beydâ el-Fihrî.
Rasûlullah (s.a.s.), birliğin başkanı Abdullah b. Cahş için bir yazı yazdı. İki günlük yol alıncaya kadar mektubu açıp bakmamasını; ancak, iki gün gittikten sonra mektubu okumasını ve arkadaşlarından hiç kimseyi zorlamamasını ona emretti. Abdullah b. Cahş da, Rasûlullah (s.a.s.)'ın emir buyurduğu şekilde yaptı. Mektubu açıp okudu. Hz. Peygamber, mektubunda şöyle buyuruyordu: "Bu mektubumu gözden geçirdiğin zaman Mekke ile Taif arasındaki Nahle vadisine ininceye kadar yürü, Nahle vadisinde Kureyşlileri, Kureyşlilerin kervanını gözetle. Onların haberlerini bize bildir." Abdullah b. Cahş, mektubu okuyunca, "İşittim ve itaat ettim." dedi. Arkadaşlarını da bu mektubun içinde yazılanlardan haberdar etti. Kendisinin gideceğini ama onlardan hiç birisini kendisi ile birlikte gitmeye zorlamayacağını onlara bildirdi. "O halde kim şehîd olmayı arzuluyorsa gelsin ve kim ölümden hoşlanmıyorsa dönüp gitsin." dedi. Arkadaşlarının hepsi onunla birlikte gittiler. Hicaz'da ilerleyerek Fur'u'un yukarısında, Behran diye anılan Ma'din bölgesine vardıklarında, Sa'd b. Ebî Vak-kâs ile Utbe b. Ğazvân'm nöbetleşe bindikleri develeri kayboldu. Onlar develerini aramaya çıktılar. Abdullah b. Cahş ve diğer arkadaşları Nah-le'ye kadar ilerlediler ve-oraya indiler. O sırada Kureyşlilerin kuru üzüm, deri ve sair ticaret eşyası yüklü bir kervanı oradan geçti. Kervanda Amr b. el-Hadramî (Abdullah), Mahzûm kabilesinden Osman b. Abdillah b. el-Muğîre ve kardeşi Nevfel b. Abdillah, Muğîre Oğulları 'nın azadlı kölesi Hakem b. Keysan bulunuyordu.
Müslümanlar kendi aralarında istişare ettiler ve dediler ki: "Biz haram ay olan Receb ayının son günündeyiz. Şayet biz onları şimdi öldürürsek haram ayın hürmetine leke sürmüş oluruz. Onları bu gece bırakacak olursak Mekke haremine girecekler." Nihayet kervan üzerine yürüyüp, onlarla çarpışma konusunda fikir birliğine vardılar. Bunun üzerine Abdullah b. Vâkıd et-Temîmî, Amr b. el-Hadramî'ye bir ok atarak onu öldürdü. Osman b. Abdillah ve Hakem b. Keysan'ı da esir ettiler. Nevfel b. Abdillah ise kaçtı. Sonra ele geçirdikleri kervanın ganimeti ve iki esirle birlikte Medine'ye geldiler. Ganimetin beşte birini ayırıp geri kalanını aralarında bölüştüler. Bu ganimetin

395[141] Bu seriyye ile ilgili olarak bkz. İbn Hişâm, II, 252; İbn Sa'd, I/II, 5; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 227; İbn Kesir, III, 248; el-İmtâ', 55; Târihu'l-Hamîs, I, 365.

beşe bölünen ilk ganimet olduğu belirtilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.), haram ayda yapmış oldukları bu eylemi hoş karşılamadı. Bunun üzerine Abdullah b. Cahş ve arkadaşları pişman olup, toplum içerisinde ne yapacaklarını şaşırdılar. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyet-i kerimeyi indirdi: "Sana haram olan ayı, onda savaşmayı sorarlar. De ki: 'Onda savaşmak büyük (bir günahtır). Allah katında ise, Allah'ın yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek, Mescid-i Haram a engel olmak ve halkım oradan çıkarmak daha büyük (bir günahtır). Fitne ise katilden beterdir. Eğer güç yetirirlerse, sizi dininizden geri çevirinceye kadar sizinle savaşmayı sürdürürler..." (2/Bakara, 217)
Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), kendisine ayrılmış olan beşte bir ganimeti (humusu) aldı. Ganimeti taksim etti. Sa'd b. Vakkâs ile Utbe b. Gazvân, sağ salim bir şekilde Medine'ye geri döndüklerinde, esirlerden kurtuluş akçelerini.getirmelerine karşılık serbest bırakılacaklarını kabul etti.
Bu İslâm döneminde alınan ilk ganimet, müşriklerden esir edilen ilk esirler ve Müslümanların müşriklerden adam öldürdüğü ilk olaydır.
Serbest bırakılan esirlerden olan Hakem b. Keysan Müslüman oldu ve Bi'r-i Ma'ûna gününde şehid edilinceye kadar Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanında kaldı.
Osman b. Abdillah ise Mekke'de kâfir olarak öldü. 396[142]

Kıblenin Değişmesi

Kible'nin, Beytü'l-Makdis (Kudüs)'den Ka'be'ye çevrilişi, 397[143] Rasûlul-lah (s.a.s.)'ın Medine'ye gelişinin on yedinci ayında oldu. Bunun on sekizinci ayında ya da on altıncı ayında olduğunu söyleyenler de var. Bu tarihlerin dışında hiç bir kimse ne fazla ne de eksik bir tarih söylemiştir. Rasû-lullah (s.a.s.)'m kıblenin değiştirilmesi ile ilgili emrini duyup Ka'be'ye doğru namaz kılan ilk kişi, Ebû Sa'îd b. el-Mualla el-Ensârî'dir. 398[144]

İkinci Bedir Gazvesi

İkinci Bedir Gazvesi399[145] en asîl savaştır. Ona Bedir Çarpışması ve Bedir Savaşı da denilmektedir.
Rasûlullah (s.a.s.), ikinci yılın Ramazan ayına kadar Medine'de kaldı. Sonra Ebû Süfyân b. Harb'ın idaresinde, içlerinde Mahreme b. Nevfel b. Uheyb b. Abdi Menâf b. Zuhre ve Amr b. el-Asî'nin de bulunduğu, otuz ya da kırk Kureyşlinin çok sayıda mal yüklü büyük ticâret kervanının Şam'dan Mekke'ye doğru hareket ettiğinin haberini aldı. Bu kervanı takip etmek üzere, bineği hazır olanları sefere çıkmaya davet etti. Ordunun toplanması ve sevk edilmesi için özel bir merasim yapmadı. Zira savaş ve çarpışma niyetinde değildi. Sadece kervanı takip etmek istiyordu. Rasûlullah (s.a.s.)'ın kendilerini takip etmek üzere şehrin dışına çıktığı haberi Ebû Süfyân'a ulaştığında, Damdam b. Amr el-Gıfârî'yi ücretle kiralayıp, kervana yardım için savaşa çağırmak üzere Mekke'ye gönderdi. O da Mekke'ye gitti, halkı savaşa çağırdı. Çok az bir kesimi

---

396[142] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 117-119.
397[143] Kıblenin değişmesi haberi ile ilgili olarak bkz. îbn Hişâm, II, 257; İbn Sa'd, I/II. 3; et-Ta-berî, II, 265; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 230 (Burada çok ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.); İbn Kesîr, III, 252; el-İmta , 60; el-Mevâhibu İ-Ledünniyye, 1,99; Târihu'l-Hamîs, I, 367; el-Buhârî, I, 84.
398[144] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 120.
399[145] 346 İkinci Bedir Gazvesi ile ilgili olarak bkz. Vaktdî, 11; İbn Hişâm, II, 257; İbn Sa'd'ljl1' 6; et-Taberî, II, 267; Ensabu'l-Eşrâf, I, 135; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 241; İbn Kesîr, III, 256; Zâdu'l-Me'âd, II, 216; eî-İmtâ', 60; el-Mevâhibu"l-Ledünniyye, I, 101; Târîhu'l-Hamîs, I, 368; el-Buhârî, V, 72.

hariç, hepsi savaşmak üzere yola çıktılar. Savaş çağrısına uymayıp geri kalanlar arasında Ebû Leheb de vardı. Diğer ileri gelenler ise savaşmak için yola çıktılar.
Rasûlullah (s.a.s.), 8 Ramazan'da, Medîne'de yerine Müslümanlara namaz kıldırmak üzere Âmir b. Lüeyy Oğullarından Amr b. Ümmi Mektûm'u bırakarak, yola çıktı. Sonra Ebû Lubâbe'yi Medine'ye kendi yerine vekil olmak üzere geri gönderdi. Sancağı Mus'âb b, Umeyr'e verdi. Siyah olduğu rivayet edilen iki sancaktan birini Ali b. Ebî Tâlib (k.v.)'e, diğerini ise Ensâr'dan birine verdi. Rasûlullah (s.a.s.)'m. ashabının yanında, o sırada sadece nöbetleşe olarak bindikleri yetmiş develeri vardı. Rasûlullah (s.a.s.), Ali b. Ebî Tâlib ve Mersed b. Ebî Mersed ile bir deveye; Hz. Ham-Za, Rasûlullah (s.a.s.)'m azadlı köleleri Zeydb. Harise, Ebû Kebşe ve Ene-se ile bir deveye; Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Abdurrahman b. Avf ile bir deveye nöbetleşe biniyorlardı, Rasûlullah (s.a.s.), Neccâr Oğulları'ndan Kays b. Ebî Sa'sa'yı yayalar üzerine emir tayin etti. Ensâr'ın sancağını Sa'd b. Mu'âz taşıyordu.
Rasûlullah (s.a.s.), Medine'nin dağ yolundan Akik'e, sonra Zu'l-Hu-leyfe'ye, sonra sırasıyla şu yolu takip etti: Zâtü'1-Ceyş, Turban, Melel, Merrü Yeyen[400[146]] yakınındaki GamısuT-Hamâm, Suheyratu'l-Yemâm, Seyyâle, Revha boğazı, Şenûka ve Irku'z-Zubya. [401[147]]
Sonra Revha'da bir kuyu olan Secsec'e indi. Sonra Mekke yolunu solunda bırakarak, sağ tarafta Bedir istikametindeki Naziye'ye ve onunla Safra boğazı arasında bulunan Ruhkan[402[148]] vadisine ulaştı. Sonra Safra boğazından geçip Safra yakınlarına vardığında, Saide Oğulları'nın müttefiki Besbes b. Amr el-Cühenî ile en-Neccâr Oğulları'nın müttefiki Adiyy b. Ebî'z-Zağbâ'yı, Ebû Süfyân ve kervanı ile ilgili bilgileri kendisine getirmek üzere gözcü olarak Bedir'e gönderdi.
Sonra yola çıktı; kendisine Safra dağının iki tarafında bulunan iki dağdan birine Muslih, diğerine de Muhri denildiği haberi yerildi. Buralarda oturanların, Gıfâr kabilesine mensub olan Hurak Oğulları ile Nar Oğulları olduğunu bildirdiler. Rasûlullah (s.a.s.), bu isimlerden hoşlanmadığından orayı terk etti. Safra dağını sola alarak, sağdaki Zefiran denilen yere indi. Vadiden çıktıktan sonra konakladı.
Burada kervana yardım etmek üzere, Kureyş'in yola çıktığı haberi Rasûlullah (s.a.s.)'a geldi. O da ashabını bundan haberdar etti. Ne yapacakları konusunda onlarla istişare etti. Bir çok muhacir kalkıp konuştular. Güzel sözler söylediler. Rasûlullah (s.a.s.), Ensâr'm görüşünü öğrenmek amacıyla istişareyi uzattı. Bunun farkına varan Sa'd b. Mu'âz kalktı ve değişik konularda güzel sözler söyledi. Söyledikleri arasında şu sözler de vardı: "Bize şu denizi gösterip dalarsan, biz de seninle birlikte dalarız. Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın bereketi ile (bize öncülük ederek) bizi yürüt!" Sa'd b. Mu'âz'm bu sözleri Rasûlullah (s.a.s.)'ı çok sevindirdi ve neşelendirdi. Bunun üzerine Müslümanlara: "Haydi yürüyünüz! Size müjdelerim ki Yüce Allah iki topluluktan birini bana va'd etti." buyurdu.
RasûJullah (s.a.s.) sonra uğradığı Zefiran'dan ayrılıp Esâfir[403[149]] tepesine doğru

---

400[146] Yeyen: es-Sağânî, iki yâ'nın fethasıyla bu şekilde okuyup kaydetmiştir. Nasr der ki: Yeyen. Medine'ye bağlı ve ondan bir konak uzaklıkta olan, içinde bir çeşme olan bir vadinin adıdır. Huzâ'a kabilesine bağlı EsSemlilerin konaklandığı yerdir. Merru'z-Zehrân denildiği gibi, bu kelime de merr kelimesine izafe edilerek Merru Yeyen söylenmiştir. İleride Benî Lih-yân Gazvesi'nde tamlamasiz olarak Yeyen şeklinde zikredilecektir. İbn Hişâm, Sîre (1936 Haleb baskısı)'sini yayınlayanlar, bu kelimenin okunuşunu kaydetmemişlerdir. Bedir Gaz-vesi'nden bahsedilirken (Merrey kelimesinin tesnİyesi gibi), Merreyeyn şeklinde geçmektedir. Benî Lihyân Gazvesi'nden (II, 292) bahsedilirken, Yakut'tan naklen be harfi ile "Bîn" oiarak yazılmıştır. Halbuki bahsedilen her iki yer de aynıdır. Yeyen İçin bkz. et-Tâc ve es-Semhûdî, II, 393.
401[147] Yâkût ve es-Semhûdî de, yukarıda yazıldığı gibi Zubya olarak okuyup kaydetmişlerdir.
402[148] Asıl nüshada "Vuhkan" yazılıdır. Es-Semhûdî, yukarıda yazıldığı gibi okuyup kaydetmiştir.
403[149] Es-Sîre, II, 267; el-Lisân ve Mu'cemu Yakut'ta da aynı yukarıda yazıldığı gibi Esâfir olarak yazılmıştır. Ama es-Semhûdî, bu yer adının Dafîre'nin çoğulu olan Edâfir kelimesi olduğunu söylemiştir.

ilerledi. Oradan Debbe'ye404[150] vardı. Sonra büyük bir dağ gibi kum yığını olan Hannan'i405[151] sağda bırakarak yola devam etti. Sonra Bedir'e yakın bir yere indiler. Haber toplamak üzere, ashabından bir kişi ile birlikte develerine binip biraz ilerledi, sonra döndü. Akşam olduğunda. Rasûlullah (s.a.s.), Hz. Ali, Zübeyr ve Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı bir grup ile birlikte Ku-reyş hakkında bilgi toplamak amacıyla Bedir'e gönderdi. O sırada Kureyş'in suculları ile karşılaştılar. Sehm kabilesinden Haccâc Oğullan'nm kölesi Eşlem ve Emevî kabilesinden el-Asî b. Saîd Oğulları'nın kölesi Ebû Yesâr406[152] Arîz'ı yakalayıp getirdiler. O sırada Rasûlullah (s.a.s.), namaza durmuştu. Onlara kim olduklarını sordular. Onlar, "Biz Kureyş'in sucularıyız." dediler. Rasûlullah (s.a.s.)'ın ashabı, onların verdikleri bu haberden hoşlanmadılar. Kureyş askerî birliklerinin gücü çetin olduğundan ve onların Ebû Süfyân'ın kervanından birileri olması durumunda az zahmet ile çok ganimet elde edeceklerini umarak dövmeye başladılar. Dayak onları incitince: "Biz Ebû Süfyân'ın adamlarıyız, onun kervanındanız." dediler. Rasûlullah (s.a.s.), namazını bitirip selam verdi ve onlara hitaben: "Kureyş'in nerede olduğunu bana bildirin." dedi. Her iki köle: "Onlar su gördüğün kum tepesinin arkasındadırlar." dediler. Onlar, Kureyş'in bir gün on; bir gün dokuz deve kestiklerini Rasûlullah (s.a.s.)'a bildirdiler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.): "Onlar 950 ile 1.000 kişi arasındadır."buyurdu.

Rasûlullah (s.a.s.)'ın kendisine haber toplamak için gönderdiği Besbes b. Amr ile Adiyy b. Ebî'z-Zağbâ, Bedir'e kadar gittiler; orada develerinden indiler. Develerini suya yakın bir yerde çöktürdükten sonra kırbalarını alıp suyun başına gittiler. O sırada Mecdiy b. Amr, suyun başında bulunuyordu. Adiyy ve Besbes, o civarda oturan kabileye mensub iki cariyeden birinin diğerine, "Borcumu ver!" dediğini; diğerinin ise, "Yarın kervan gelecek. Ben onlara çalışır, sana olan borcumu öderim!" dediğini işit-tiler. Mecdiy de onları doğruladı. Adiyy ve Besbes duyduklarını gelip Rasûlullah (s.a.s.)'a anlattılar.

Ebû Süfyân, Bedir'e yaklaştığında, kervandan önce yalnız başına Be-dir'deki suyun başına geldi. Orada bulunan Mecdiy b. Amr'a: "Hiç kimseyi gördün mü?" diye sordu. Mecdiy: "Hayır hiç kimseyi görmedim. Ancak, deveye binmiş iki kişinin, develerini şu tepecikten çöktürdükten sonra dönüp gittiklerini gördüm." dedi. Ebû Süfyân, acele develerin çöktükleri yere gitti. Pisliklerinden bir parça alıp ezdi; içinde yem çekirdeği vardı. Ebû Süfyân: "Allah'a yemin ederim ki bunlar Yesrib yemleridir!" dedi. Hemen kaygılanarak arkadaşlarının yanına döndü. Kervanın yolunu deniz sahili istikametine çevirdi. Böylece kurtuldu. Kureyşlilere de kurtulduğuna dair haber yolladı ve onların geri dönmelerini söyledi. Fakat Ebû Cehil: "Allah'a yemin ederim ki Bedir suyuna varıp orada üç gün kalmadıkça dönmeyeceğiz. Böylece Araplar ebedî olarak bizden çekinirler." dedi. Ahnes b. Şerik es-Sakafî, Zühre Oğullan'nm tamamı ile birlikte geri döndü. Zühre Oğullarından hiç bir kimse Bedir'de bulunmadı. Zira Ahnes b. Şerik onların hem müttefiki, hem de onların arasında sözü dinlenir bir kimse idi. Ahnes b. Şerik onlara: "Siz malınızı korumak için çıktınız. O da kurtuldu." demişti.

Adiyy b. Ka'b Oğullan hariç, Kureyş'in bütün boylarından savaş için toplanıp gelen birer grup vardı. Adiyy Oğulları'ndan hiç bir kimse savaşmak için gelmedi. Dolayısıyla Bedir Savaşı'nda ne Adiyy b. Ka'b Oğulla-n'ndan ne de Zühre

---

404[150] Asıl nüshada, ed-Deyye şeklinde yazılıdır. Doğrusu Debbe'dir. Hadisçiler bazen şeddesiz olarak Debe olarak okumuşlardır. El-Kâmûs'da: "Dubbe, (ötre ile) Bedir yakınlarında bir yerin adıdır." yazılıdır. Bkz. es-Semhûdî ve Mu'cemu Yâkût.

405[151] Hannân ya da Hanân şeddeli ya da şeddesiz olarak okunmuştur. Bkz. es-Semhûdî ve Mu'cemu Yâkût.

406[152] Asıl nüshada, "Keysân" yazılıdır. Siyer kitaplarına göre düzeltildi.

OğuIIarı'ndan kimse vardı. Abdullah el-Asğar b. Şi-hâb b. Abdillah b. el-Hâris b. Zühre b. Kilâb'ın iki oğlunun Bedir Sava-şı'na katılıp kâfir olarak öldürüldükleri de söylenmiştir. Bu iki kişi, Fakih Muhammed b. Müslim ez-Zührî'nin babası Müslim'in amcalarıydılar.
Rasûlullah (s.a.s.), Kureyşlilerden Önce Bedir suyuna yetişti. Yüce Allah gökten indirdiği bir yağmuru Kureyş'in peşine yağdırdığından dolayı, onlar, Rasûlullah (s.a.s.)'dan önce Bedir suyuna yetişemediler. Müslümanlara ise yeri presleyen bir yağmur isabet etti. Yani vadideki engebesiz yerleri ıslatıp yürümeyi kolaylaştırdı. Rasûlullah (s.a.s.), Medine'ye en yakın Bedir suyu üzerinde konakladı. Hubab b. Münzir b. Amr b. Cemûh, o yerin dışında başka bir yere işaret etti ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! Burası, sana, Allah'in inmeni emrettiği, bizim için ileri gidilmesi veya geri çekilmesi caiz olmayan bir yer midir? Yoksa, şahsî bir görüş neticesi, bir savaş ve savaş taktiği olarak mı seçildi?" diye sordu. Rasûluîlah (s.a.s.): "Hayır şahsî bir görüş neticesi, bir savaş taktiği olarak seçildi.'7 dedi. Hubab: "Ey Allah'ın Rasûlü! Burası, inilecek bir yer değildir. Sen halkı buradan hemen kaldır. Kureyş kavminin konacağı yerin yakınındaki su başına gidip konalım. Onun gerisindeki bütün kuyuları kapatalım. Sonra bir havuz yapıp, onu su ile dolduralım. Böylece biz susadıkça havuzumuzdan su içeriz. Onlar ise su bulup içemezler." dedi. Rasûlullah (s.a.s.), Hubab'ın işaret ettiği görüşü beğendi ve onun dediğini yaptı. Rasûlullah (s.a.s.) için, içinde kalacağı bir çardak/gölgelik yapıldı. Sonra Rasûlullah (s.a.s.), savaşın yapılacağı yere doğru yürüyüp gitti. Kureyş ileri gelenlerinin vurulup düşeceği yerleri birer birer ashabına gösterdi. "Falanın düşeceği yer şura-sıdır! Falanın düşeceği yer şurasıdır!" diyordu. Onlardan, her biri Rasûlullah (s.a.s.)'ın tarif ettiği yerlerde vurulup düştüler.
Kureyş müşrikleri Bedir'e gelip kondukları zaman, Cumâh kabilesinden Umeyr b. Vehb'i, Rasûlullah (s.a.s.) ashabının sayısını ve ağırlıklarını tahmin ve takdir etmek üzere İslâm karargâhına doğru gönderdiler. Müslümanların sayısı sadece üç yüz on küsur idi. Aralarında iki atlı vardı: Zübeyr ve Mikdâd b. el-Esved. Umeyr, İslâm karargâhının çevresini dolaştıktan sonra müşriklerin yanına döndü. Hekim b. Hizam ve Utbe b. Rabîa, Müslümanlarla savaşmadan geri dönmeyi önerdiler. Ebû Cehil kabul etmedi. Diğer müşrikler de onu bu konuda desteklediler.
Savaşın başlaması: Utbe b. Rabîa, Şeybe b. Rabîa ve Utbe b. Ra-bîa'nm oğlu Velîd meydana çıkıp çarpışacak er istediler. Ubeyde b. el-Hâ-ris, Hamza b. Abdümuttalib ve Ali b. Ebî Tâlib onlarla çarpışmak üzere derhal meydana çıktılar. Yüce Allah'ın yardımıyla Utbe, Şeybe ve Velîd öldürüldü. Hz. Hamza ve Hz. Ali hiç yara almadılar. Utbe, Ubeyde'ye bir kılıç vurup ayağını kesti. Ubeyde daha sonra Safra denilen yerde vefat etti. Ensâr gençlerinden Afra adlı hanımın iki oğlu Avf b. el-Hâris, Muav-viz b. el-Hâris ve Abdullah b. Revâha da meydana çıkıp onlarla çarpışmak istemişlerdi. Fakat müşrikler, kavimlerinden başka kimselerle çarpışmak istememişlerdi.
Bedir Savaşı, 17 Ramazan Cuma günü meydana geldi. Rasûlullah (s.a.s.), safları düzeltip kendisi için yapılan çardağa döndüğünde yanında sadece Ebû Bekir vardı. Ömer b. Hattâb'm azadh kölesi Mihca', düşman tarafından atılan bir okla, Müslümanlardan ilk şehid edilen kişi oldu. Umeyr b. Humâm, eline hurma alıp yediği bir sırada, Rasûlullah (s.a.s.)'ın cihada teşvik ettiğini, cenneti sevdirdiğini duydu. Bunun üzerine: "Ne iyi! Ne iyi! Demek cennete girebilmem için, bunların beni öl-dürmelerinden başka bir şey yapmak gerekli değilmiş!" dedi. Elindeki hurmaları yere attı. Şehid düşünceye kadar çarpıştı. Allah ondan razı olsun. Sonra müşrikler yenildi.

Allah Müslümanlara zafer bahşetti. Sa'd b. Mu'âz ve Ensâr'dan bir topluluk, çardağın kapısının önünde Rasûlullah (s.a.s.)'ı korumak üzere bekliyorlardı. O sırada Ukkâşe b. Mihsan'm kılıcı kırıldı. Rasûlullah (s.a.s.) ona bir sopa verdi: "Buna dikkat et!" dedi. Ukkâşe, onu eline alıp salladığında, sopa uzun boylu, kuvvetli ve parlak bir kılıca dönüştü. Ebû Bekir dönemindeki Ridde olaylarında şehid edilinceye kadar, bu kılıç sürekli onun yanında idi ve bu kılıçla çarpışıyordu.
Sonra Rasûlullah (s.a.s.)'ın emri ile müşriklerin ölüleri çekilip kör bir kuyuya atıldılar. Üzerleri toprakla örtüldü. Rasûlullah (s.a.s.), ganimetlerin teslim alınması ve yüklenmesi işi ile Abdullah b. Ka'b b. Amr b. Avf b. Mebzul b. Amr b. Ğanm b. Mazin b. en-Neccâr'ı görevlendirdi.
RasûluIIah (s.a.s.) daha sonra döndü. Safra denilen yere indiğinde, Yüce Allah'ın emrettiği şekilde ganimetleri taksim etti. Abduddâr Oğulla-n'ndan Nadr b. el~Hâris b. Kelde'nin boynunu vurdu. Sonra Irku'z-Zub-ye'ye indiğinde ise, Ukbe b. Ebî Mu'ayt b. Amr b. Ümeyye b. Abdi Şems'in boynunu vurdu. 407[153]

Rasûluıııah (S.A.S) İle Birlikte Bedir'e Katılanların Adları

Kabilelere göre Bedir Gazvesi'ne katılanların adlan408[154] şöyledir:
Hâşim ve Muttalib Oğulları' ndan on üç kişi:
Hz. Muhammed (s.a.s.).
Onun amcası, Hamza b. Abdilmuttalib.
Amcasının oğlu, Ali b. Ebî Tâlib b. Abdilmuttalib.
Azadlı kölelerinden:
Zeyd b. Harise b. Şerâhîl b. Ka'b b. Abdiluzzâ b. İmru'ul-Kays b. Amir b. Nu'mân b. Âmir b. Abdi Vedd b. Avf b. Kinâne b. Bekr b. Avf b. Uzre b. Zeyd b. Rüfeyde b. Sevr b. Kelb b. Vebere.
Enese, Hebeşlidir.
Ebû Kebşe, Fars asıllıdır.
Hâşim Oğullan'mn müttefiklerinden:
Hz. Hamza'nın müttefiki, Ebû Mersed409[155] Kennâz b. Husayn b. Yerbu' b. Amr b. Umeyr b. Yerbu' b. Haraşe b. Sa'd b. Tarif b. Cillan b. Ganm b. Ganî b. Ya'sûr b. Sa'd b. Kays b. Aylan.
Onun oğlu Mersed b. Ebî Mersed.
Ubeyde b. Haris b. el-Muttalib b. Abdi Menâf.
Kardeşleri: Tufayl b. Haris ve Husayn b. Haris.
Mistah (Avf) b. Usâse b. Abbâd b. el-Muttalib b. Abdi Menâf.
Abdu Şems b. Abdi Menâf Oğullan' ndan on sekiz kişi: Osman b. Affân, RasûluIIah (s.a.s.)'ın kızı olan hanımı Hz. Rukay-ye'nin hastalığı dolayısıyla geri kalmıştı. Bu arada Rukayye vefat etti. Defnedildiğinde zafer müjdesi de geldi. RasûluIIah (s.a.s.), ona ganimette hisse verdi. Ona Bedir'e katılanların ecri verildiğini söyledi. Bu yüzden ona, Bedir'e katılanlardan olduğu anlamında Bedri denilmiştir.
Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa b. Abdi Şems. Adı, Kays'tır. Muheşşim olduğu da

407[153] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 120-126.
408[154] Bu konuda bkz. Vakidî, 151; İbn Hişâm, II, 333; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 272; Târîhu'l-Ha-mîs. I, 396; el-Buhârî, V, 87'de, bazılarını alfabetik sıraya göre iki kez zikretmiştir. İb-nu'S-Cevzî, Telkîhu'l-Fuhûm, 212 ve İbn Kesîr, III, 314'de de bu sıraya göre yazılmıştır. El-Muhabber'de adları Sa'îd yada Abdullah olanlar (bkz. 276-281), azadlı kölelerden savaşa katılanlar şeklinde zikredilmiştir. İbn Sa'd, Tabakât adlı eserinin üçüncü cildini Bedir'e katılanların biyografilerine tahsis etmiştir.
409[155] Soy kütüğü hakkında ihtilaf vardır. Bkz. el-Cemhava, 236 ve Üsdu'l-Ğâbe.

söylenmiştir.
Ebû Huzeyfe'nin azadlı kölesi Salim. O sırada Ebû Huzeyfe'nin oğlu
diye çağınlıyordu.
Onların azadlı kölelerinden:
Bir rivayet göre: Ebü'1-Asî b. Ümeyye'nin azadlı kölesi Subeyh, savaşa gitmek için hazırlandı; fakat hastalandı. Ebû Seleme b. Abdilesed el-Mahzûmî, onu devesinin üzerinde taşıdı. Daha sonra Subeyh, RasûluIIah (s.a.s.) ile birlikte savaşlara katıldı.
Abdu Şems b. Abdi Menâf Oğulları' nın müttefiklerinden:
Abdullah b. Cahş b. Riab b. Ye'mur b. Sabira b. Mürre b. Kebîr b. Ganm b. Dudan b. Esed b. Huzeyme.
Ukkâşe b. Mihsan b. Hursan b. Kays b. Mürre b. Kebîr.
Kardeşi: Sinan b. Mihsan. 410[156]
Kardeşi: Ebû Sinan b. Mihsan.
Oğlu: Sinan b. Ebî Sinan.
Suca' b. Vehb b. Rabîa b. Esed b. Suheyb b. Mâlik b. Kebîr.
Kardeşi: Ukbe b. Vehb. Yezîd b. Rukayş b. Riâb b. Ya'mur. Muhriz b. Nadle b. Abdillah b. Mürre b. Kebîr. Rabîa b. Eksem b. §ahbere b. Amr b, Bukeyr411[157] b. Âmir b. Ğanm b. Dudan b. Esed b. Huzeyme.
Kebîr h. Ğanm Oğulları'mn müttefiklerinden:
Süleym Oğullan'ndan olan Sakf, 412[158] Mâlik ve Mudlic (ya da Midlac).
Ebû Mahşî Suveyd b. Mahşî et-Tâî.
Nevfel b. Abdi Menâfh. Kusayy Oğullan'ndan:
Nevfel Oğulları'nm müttefiki, Utbe b. Gazvân b. Câbir b. Vehb b. Nuseyb b. Mâlik b. el-Hâris b. Mazin b. Mansûr b. İkrime b. Hasafe b. Kays b. Aylan.
Utbe b. Gazvân'ın azadlı kölesi Habbâb. (Habbâb b. Eret değildir. İkisi ayrı kişilerdir.)
Esed b. Abdiluzzâ b. Kusayy Oğulları'ndan üç kişi:
Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusayy. Onların müttefiki, Hatib b. Ebî Belte'a el-Lahmî.
Abduddâr b. Kusayy b. Kilâb Oğullan ndan iki kişi: Mus'âb b. Umeyr b. Hâşim b. Abdi Menâf b. Abdiddâr. Suveybit b. Sa'd b. Harmele b. Mâlik b. Umeyle413[159]. es-Sebbâk b. Abdiddâr.
Zühre b. Kilâb b. Mürre Oğullan'ndan sekiz kişi: Abdurrahmân b. Avf b. Abdi Avf b. [Abd b.] 414[160] el-Hâris b. Zühre. Sa'd b. Ebî Vakkâs (Ebû Vakkâs'ın adı Mâlik'tir.) b. Vuheyb b. Abdi Menâf b. Zühre.
Kardeşi: Umeyr b. Ebî Vakkâs.
Zühre b. Kilâb Oğullan müttefiklerinden:
Mikdâd b. Amr b. Sa'Iebe b. [Mâlik b.] 415[161] Rabîa b. Sümâme b. Matrûd b. [Amr] 416[162] b. Sa'd b. Duheyr b. Lüeyy b. Sa'Iebe b. Behrâ b. Amr b. el-Hâfb. Kudâ'a. 417[163]
Abdullah b. Mes'ûd b. el-Hâris b. Şemh b. Manzum b. Sâhıla b. Kâhil b. el-Hâris b.

410[156] Vaktdî, İbn Hişâm ve İbn Kesîr, onu Bedir'e katılanlar arasında zikretmemişlerdir. Ne var ki müellif onu el-Cemhara, 181'de zikretmiştir.
411[157] El-Cemhara, 181 ve el-İstialfda da Bukeyr olarak yazılıdır. İbn HİşÂm, II, 335; İbn Kesîr, III, 318 ve el-İsâbe'de "Lukeyz" şeklinde yazılıdır.
412[158] Firûzabâdî, Sakf olarak okuyup kaydetmiştir.
413[159] Asıl nüshada, "Ubeyde" yazılıdır. El-Cemhara, 117; İbn Hişâm, II, 336; Vakidî, 154 ve el-lstiah'u göre düzeltildi.
414[160] Es-Sîre, 11, 336 ve ei-Istia!/a göre yapılan bir ilavedir.
415[161] El-Cemhara. 4I2'ye göre yapılan bir ilavedir.
416[162] Cemhara, 412 ve İbn Hişâm, II, 337'ye göre yapılan bir ilavedir.
417[163] Mikdâd'm soy kütüğünde çokça kısaltmalarda bulunulmuştur. Bkz. el-Cemhara, 412. Asıl nüshada onun soyu "İbn Sa'd b. Zühevr b. Snlnf h Ça'i^hf." c^ninn*. ^7i

Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl b. Müdrike.
Mes'ûd b. Rabîa418[164] b. Amr b. Sa'd b. Abdiluzzâ b. Muhallim b. Ğâlib b. Aize b. Yusey'419[165] b. el-Hûn b. Huzeyme b. Müdrike. Kare kabilesindedir.
Zu'ş-Şimâleyn [b.] Abdi Amr b. Nadle b. Ğubşan420[166] b. Süleym b. Mel-likan b. Efsa b. Harise b. Amr b. Amir b. Huzâ'a. Bu kişi Zü'1-Yedeyn değildir. Zira Zü'1-Yedeyn, adı Hırbak olan Süleym b. Mansûr Oğulla-n'ndandir. Bir rivayete göre, Zu'ş-Şimâleyn'in adı Umeyr b. Abdi Amr'dır. 421[167] Solaktı. Zu'1-Yedeyn'in ise elleri uzundu.
Habbâb b. el-Eret, Temîm kabilesindendir. Onun Huzâ'a kabilesinden olduğu da söylenmiştir. Kûfe'de onun soyundan olanlar bulunmaktadır.
Teym b. Mürre Oğullan'ndan beş kişi:
Ebû Bekir es-Sıddîk (Abdullah) b. Ebî Kuhâfe (Osman) b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Kilâb.
Bilâl b. Rebâh, Ebû Bekir'in Habeşistanlı azadlı kölesi.
Âmir b. Füheyre, Ebû Bekir'in azadlı siyah kölesi. Esed kabilesine iltihak edenlerdendi.
En-Nemr b. Kasıt Oğulları'ından, Abdullah b. Cüd'an'm müttefiki Su-heyb b. Sinan.
Talha b. Ubeydillah b. Osman b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre. Bir ticaret için Şam'a gitmişti. Rasûlullah (s.a.s.), ona ganimetten hisse ayırdı. Bu savaşa katılanlar gibi mükâfat aldığını belirtti. Bu yüzden Bedir ehlinden sayılmıştır.
Mahzum b. Yakaza b. Mürre b. Ka'b Oğullan'ndan bes kişi:
Ebû Seleme b. Abdilesed b. Hilâl b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm.
Şemmâs (Osman) b. Osman b. eş-Şerîd b. Suveyd b. Hermî b. Âmir b.
Mahzûm.
Erkam b. Ebi'l-Erkam Abdu Menâf b. Ebî Cundub (Esed) b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm.
Ammâr b. Yâsir el-Ansî (Fihr'in azadlı kölesi). 422[168]
Onların müttefiki Ayhame (Muattıb) b. Avf b. Amir b. el-Fadl b. Afif b. Kuleyb b. Hubşiyye b. Selûl b. Ka'b b. Amr el-Huzâ'î.
Adiyy b. Ka'b Oğulları ve müttefiklerinden on dört kişi:
Ömer b. el-Hattâb b. Nufeyl b. Abdiluzzâ b. Riyâh b. Abdillah b. Kurt b. Rezah b. Adiyy.
Kardeşi: Zeyd b. el-Hattâb.
Amr b. Surâka.
[Kardeşi: Abdullah b. Surâka]. 423[169]
Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl, o sırada Şam'da bulunuyordu. Rasûlul-lah (s.a.s.) ona ganimetten hisse ayırdı. Bu savaşa katılanlar gibi mükâfat aldığını belirtti. Bu yüzden Bedir ehlinden sayılmıştır.
Mihca', Hz. Ömer'in azadlı kölesidir.

418[164] Asıl nüshada, Rabîa yerine Zeyd yazılıdır, El-Cemhara, 179 ve İbn Hişâm, II, 337'ye göre
düzeltildi.
419[165] Asıl nüshada "İbn Hamnıâle b. Suheym b. Aize b. Subey'" yazılıdır. El-Cemhara, 179'da geçtiği gibi düzeltildi. Bu ise İbn Hişâm'da yazılan ile biraz farklılık arz etmektedir.
420[166] "Ğubşan"dan sonra Zu'ş-Şimâleyn'in soy kütüğü, el-Cemhara, 230'daki soy kütüğünden farklıdır.
421[167] Asıl nüshada "Umeyr" yazılıdır.
422[168] Siyer kitapjanna göre o, Mahzûm Oğullan'nın azadlı kölesidir. Mahzûm, Kureyş'ten, onlar ise Fihr b. Mâlik Oğullan'ndandır.
423[169] İbn İshale, onu Bedir ehii arasında zikretmiştir. Ne var ki Mûsâ b. Ukbe, Vakıdî ve İbn Aiz, onu Bedir ehli arasında saymamıştır. (Bkz, İbn Kesîr, III, 32i) Kâtib, muhtemelen asıl nüshaya ilavede bulunduğuna bir işaret olmak üzere bu adı köşeli parantez içerisinde yazmıştır. Adiyy Oğullan'nın sayısını on dörde tamamlamak için de bu adı ilave etmek gereklidir.

Onların müttefiklerinden:
Vâkıd b. Abdillah b. Abdi Menâf b. Arîn b. Sa'lebe b. Yerbû' b. Hanza-le et-Temimî.
Ebû Havlî el-Iclî'nin iki oğlu: Havlı ve Mâlik.
Âmir b. Rabîa el-Anzî.
El-Bukeyr b. Abdi Yalil b. Naşib b. Giyere b. Sa'd b. Leys Oğullan: Amir, Akıl, Hâlid ve İyas.
Cumâh [b. Amr] 424[170] b. Husays b. Ka'b Oğulları ndan beş kişi:
Maz'ûn b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumâh Oğullan: Osman, Kudâme ve Abdullah. 425[171]
Saib b. Osman b. Maz'ûn. 426[172]
Ma'mer b. el-Hâris b. Ma'mer b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumâh.
Sehm b. Husays b. Ka'b b. Lüeyy Oğulları'ndan bir kişi: Huneys b. Huzâfe b. Kays b. Adiyy b. Sa'd427[173] b. Sehm.
Âmir b. Lüeyy b. Ğâlib b. Fihr Oğulları'ndan yedi kişi:
Ebû Sebre b. Ebî Ruhm b. Abdiluzzâ b. Ebî Kays b. Abdi Vedd b. Nasr b. Mâlik b. Hisl.
Abdullah b. Mahreme b. Abdiluzzâ b. Ebî Kays b. Abdi Vedd.
Abdullah b. Süheyl b. Amr b. Abdi Şems b. Abdi Vedd b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüeyy, müşrikler ile birlikte Mekke'den çıktı. İki topluluk birbirleri ile karşılaştığında Rasûlullah (s.a.s.)'m yanına koştu.
Vehb428[174] b. Sa'd b. Ebî Şerh.
Hatıb b. Amr.
Süheyl b. Amr'ın azadlı kölesi Umeyr b. Avf .
Sa'd b. Havle, Yemen'den onların müttefikidir.
El-Hâris b. Fihr Oğulları'ndan altı kişi:
Ebû Ubeyde Âmir b. Abdillah b. el-Cerrâh b. Hilâl b. Uheyb b. Dabbe b. el-Hâris b. Fihr.
Amr b. el-Hâris b. Züheyr b. Ebî Şeddâd b. Rabîa b. Hilâl b. Uheyb.
Süheyl b. Vehb Rabîa b. Hilâl b. Uheyb. Annesinin adı Beydâ'dir.
Kardeşi: Safvân b. Vehb.
Amr b. Ebî Şerh b. Rabîa b. Hilâl b. Uheyb b. Dabbe.
İyâz b. Züheyr. 429[175]
Bedir Gazvesi'ne katılan Muhacirlerin sayısı seksen altı kişidir. Onlardan üç kişi savaşa katılmadıkları halde katılanlar gibi mükâfat almış ve ona göre ganimetten hisselerini almışlardır. Bu kişiler: Osman b. Affân, Talha b. Ubeydillah ve Saîd b. Zeyd'dir. Diğerleri ise bizzat savaşa katılmışlardır. Kureyş soyundan olanlar kırk bir kişidir. Hâşim Oğullan'ndan üç kişi, el-Muttalib Oğullan'ndan dört kişi, Abduşems Oğulları'ndan bir kişi, Abduluzzâ Oğulları'ndan bir kişi, Abduddâr Oğullan'ndan iki

---

424[170] El-Cemhara, 152 ve İbn Hİşâm, III, 341 'ye göre yapilan bir ilavedir.
425[171] İbn Hişâm, el-Cemhara'&d, Maz'ûn'un Oğulları arasında Osman b. Maz'ûn'un kardeşi Sa-ib b. Maz'ûn'u da Bedir ehlinden olanlara ilave etmiştir. Ne var ki Mûsâ b. Ukbe ve İbn Is-hâk, onu Bedir ehli arasında zikretmemişlerdir. Bkz. İbn Kesîr, III, 319.
426[172] Mûsâ b. Ukbe, onu Bedir Savaşı'na katılanlar arasında zikretmemiştir. Hİşâm el-Kelbî: "Bedir savaşma katılan Osman b. Maz'ûn'un baba bir kardeşi Saib b. Maz'ûn'dur." demiştir. İbn Sa'd: "Bize göre bu el-Kelbî'nin bir hatasıdır. Zira siyer yazarları ve meğâzî bilenIer, Saib b. Osman'ın Bedir'e katıldığım isbat etmişlerdir." der.
427[173] Asıl nüshada "Sa'îd" yazılıdır. El-Cemhara, 156'ya göre düzeltildi.
428[174] Asıl nüshada "Vuheyb" yazılıdır. Vakıdî, 156, İbn Sa'd, I/IH, 296 ve el-lstiab's göre düzel-
tildi. Mûsâ b. Ukbe, onu Bedir ehlinden saymış; fakat İbn İshâk saymamıştır. İbn Hişâm, II, 342'deki açıklamaya bakınız.
429[175] Asıl nüshada, "İyâz b. Ebî Züheyr" yazılıdır. Es-Süheylî, II, 95; İbn Sa'd, I/III, 304; el-îs-tiab ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi. El-İsâbe yazarı. Halife b. Hayyât'tan, bu kişinin Suriye fetihlerinde meşhur olan İyaz b. Ganm b. Züheyr olmasının muhtemel olduğunu nakiet-miştir. İbn Asâkir de, bu görüşü benimsemiştir.

kişi, Zühre Oğulları'ndan üç kişi, Teym Oğullan'ndan bir kişi, Mahzûm Oğullan'ndan üç kişi, Adiyy Oğulları'ndan dört kişi, Cumâh Oğulları'ndan beş kişi, Sehm Oğullan'ndan bir kişi, Âmir Oğullarından beş kişi, el-Hâris Oğulları'ndan altı kişi. Onlardan kırk beş kişisi ise azadlı köle ve müttefiklerdendir. Azadlı köle olanlar on bir kişidir. Bunlar: Zeyd b. Harise, Enese, Ebû Kebşe, Habbâb, Bilâl, Âmir b. Füheyre, Salim, Mihca', Sa'd el-Kelbî, Suheyb, Süheyl'in azadlı kölesi Amr b. Avf. Şayet Ammâr da azadlı kölelerden sayılırsa onların sayısı on ikiye çıkar. Zeyd, Sa'd, Suheyb ve Ammâr Arap'tırlar. Diğerleri ise Arap asıllı değillerdir. Müttefik olanlar ise otuz üç kişidirler. Esed b. Huzeyme'den bir kişi, Kinâne Oğulları'ndan dört kişi, Temîm Oğulları'ndan iki kişi (bu iki kişiden biri hakkında ihtilaf vardır. Huzâ'a kabilesinden olduğu söylenmiştir.), Ğanî'den iki kişi, Süleym'den üç kişi, Süleym'in kardeşi Mazin'den ir kişi, Tayy kabilesinden bir kişi, kabilesinden iki kişi, Anz kabilesinden bir kişi, kabilesi belirtilmemiş Yemenli bir kişi.
Ensâr'dan Bedir Savaşı'na Katılanlar;
Evs b. Harise kabilesinin Amr b. Mâlik b. Evs Oğulları boyundan, Abdu-leşhel b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. Evs Oğullan koluna mensub, Ensâr'dan Bedir'e katılan on beş kişinin adları şöyledir:
Sa'd b. Mu'âz b. en-Nu'mân b. İmru'ul-Kays b. Zeyd b. Abdileşhel
Kardeşi: Amr b. Mu'âz.
Haris b. Evs b. Mu'âz b. en-Nu'mân.
Hâlis b. Enes b. Rafi' b. İmru'ul-Kays.
Sa'd b. Zeyd b. Mâlik b. Ubeyd b. Ka'b b. Abdileşhel.
Seleme b. Selâme b. Vekş b. Zuğbe[430[176]] b. Zeura b. Abdileşhel.
Amcasının oğlu: Abbâd b. Bişr b. Vekş.
Seleme b. Sabit b. Vekş.
Rafi' b. Yezîd b. Kurz b. Seken b. Zeûra.
Onların müttefiklerinden:
Haris b. Hazeme b. Adiyy b. Ubeyy b. Ganm b. Salim b. Avf b. Amr b. b. el-Hazrec b. Harise. Kavmi ile ilişkisini keserek Zaura Oğullan ile ittifak antlaşması yapmıştı.
Muhammed b. Mesleme [Seleme] [431[177]] b. Hâlid b. Adiyy b. Mecde'a b. Harise b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. Evs, kavmi ile ilişkisini keserek amca oğulları olan Zaura Oğullan ile ittifak antlaşması yapmıştı.
Seleme b. Eşlem b. Haris b. Adiyy b. Mecde'a b. Harise. O da kavmi ile ilişkisini keserek amca oğulları olan Zaura Oğulları ile ittifaklık antlaşması kurmuştu.
Ebû'l-Heysem b. et-Teyyihan.
Ubeyd b. et-Teyyihan. [432[178]]
Abdullah b. Sehl. Zaura Oğulları soyundan olduğu da söylenmiştir.
Zafer (Ka'b) b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. Evs Okullarından beş kişi:
Katâde b. Nu'mân b. Zeyd b. Âmir b. Sevâd b. Zafer.
Ubeyd b. Evs b. Mâlik b. Sevâd. Ubeyd adındaki bu kişiye Mukarrin (Bağlayan) da denilmiştir. Ona bu adın verilmesinin nedeni, onun dört müşriki esir edip onları bacaklarından bağlamasından dolayıdır. O müşriklerden biri Akîl b. Ebî Tâlib'tir.
Nasr b. Haris b. Abd[433[179]] b. Ubeyd b. Zafer.

[430[176]] Asıl nüshada "Zu'be" şeklinde yazılıdır. Bu okunuşu hakkında bkz. el-Kâmûs, el-hâbe ve e!-!slİab.
[431[177]] İbn Sa'd, II/I1I, 18; el-Cemhara, 322; el-İstiab ve el-İsâhe'ye göre yapılan bir ilavedir.
[432[178]] İbn İshâk ve Vakıdî de, bu adı yukarıdaki gibi okumuşlardır. Mûsâ b. Ukbe ve Ebû Ma'şer ise, ona Atîk b. et-Teyyihan demişlerdir. Bkz. İbn Sa'd, II/1II, 23; İbn Hişâm, II, 343.

Amcası: Muattib b. Ubeyd.434[180]
Onların müttefiklerinden: Abdullah b. Tarik el-Belevî.
[Harise b. eî-Hâris b. el-Hazrec h. Amr b. Mâlik b. Evs Oğullarından üç kişi:
Mes'ûd b. Sa'd b. Âmir b. Adiyy b. Cüşem b. Mecde'a b. Harise.
Ebû Abs b. Cebr b. Amr b. Zeyd b. Cüşem b. Mecde'a b. Harise.
Beliyy Oğullan'ndan olan müttefikleri:
Ebû Burde b. Niyâr (Hani b. Niyâr) b. Amr b. Ubeyd b. Kilâb b. Duh-man b. Ganm b. Zubyan b. HumeVm b. Kâhil b. Zuhl b. Huney b, Beliyy b. Amr b. el-Haf b. Kudâ'a.] 435[181]

Avfb. Mâlik b. Evs Oğulları boyu, Dubey'a b. Zeyd b. Mâlik b. Avfb. Amr b. Avfb, Mâlik b. Evs Oğullan'ndan beş kişi:
Âsim b. Sabit b. Ebi'l-Aklah (Kays b. İsmet) b. Nu'mân436[182] b. Mâlik b. Ümeyye437[183] b. Dubey'a.
Muattib b. Kuşeyr b. Muleyl b. Zeyd b. eî-Attâf b. Dubey'a. Bazıları Muattib b. Kuşeyr'i münafıklar arasında zikretmişlerdir. Bu asılsız bir iddiadır. Zira onun Bedir'e katılmış olması, bu kuşkuyu tamamen geçersiz kılmaktadır.
Ebû Muleyl b. el-Ez'ar b. Zeyd b. el-Attâf b. Dubey'a.
Umeyr438[184] b. Ma'bed b. el-Ez'ar b. Zeyd b. el-Attâf.
Onların müttefiki Sehl b. Huneyf b. Vahib b. el-Ukeym b. Sa'lebe b. Mecde'a b. Haris b. Behzec (Amr b. Hans (Huneys ya da Hansa) [b. Avf] 439[185] b. Amr b. Avf b. Evs.
Ümeyye b. Zeyd b. Avf Oğullan'ndan sekiz kişi:
Abdulmünzir b. Zeyd b. Zenber440[186] b. Ümeyye b. Zeyd'in oğulları Ebû Lubâbe Beşîr, Mübeşşir ve Rifâ'a.
Sa'd b. Ubeyd b. Nu'mân b. Kays b. Amr b. Zeyd b. Ümeyye b. Zeyd.
Uveym b. Saide b. Âiş441[187] b. Kays b. Zeyd b. Ümeyye b. Zeyd.
Rafi' b. Ancede. Ancede, 442[188] onun annesinin adıdır.
Ubeyd b. Ebî Ubeyd. 443[189]
Sa'lebe b. Hatib.
Ebû Lubâbe ile Haris b. Hatib'in, Rasûlullah (s.a.s.) ile birlikte Medine'den çıktıkları, sonra geri döndükleri ileri sürülmüştür. Rasûlullah (s.a.s.), Ebû Lubâbe'yi, Medine'ye vali olarak tayin etti. Rasûlullah (s.a.s.), her ikisine ganimetten hisse ayırdı. Onların bu savaşa katılanlar gibi mükâfat aldıklarını belirtti. Bir topluluk da: "Sa'lebe b. Hatib,

---

433[179] El-Cemhara, 323'de, "Haris b. Abdi Rezalı" yazılıdır. Yine bkz. İbn Sa'd, II/III, 27.
434[180] Asıl nüshada, "Amcasının oğlu Muattib b. Ubeyd" yazılıdır. Bu yanlıştır. Vakıdî (s. 158) ve onun Öğrencisi İbn Sa'd, Muattib b. Ubeyd'i, Zafer Oğulları'nın müttefiki olan Beliyy kabilesinden saymışlardır. İbn İmâre el-Ensârî, onu Zafer Oğullan'na nisbet etmiş ve "O Muattib b. Ubeyd b. Sevâd b. Hesim b. Zafer'dir." demiştir. Ayrıca bu sözünü açıklayarak: "Zafer Oğullan'ndakİ soy kütüğünü bilmeyenler, onu kardeşi Abdullah b. Tarik'in konumundan dolayı onu Belİyy kabilesinden saymışlardır. Gerek Ebû Ömer, gerekse İb-nu'I-Esîr, onun için İki yerde biyografisini tekrarlamışlardır. Bir kez Muattib adını zikrederken diğer bir kez de Muğİs adını zikrederken biyografisini yazmışlardır. İbn İshâk'ın rivayetinde onun adı Muattib b. Abde'dir.
435[181] Köşeli parantez içindekileri kâtib, İbn Hişâm'dan nakletmîştir. Vakidî, 158 ve İbn Sa'd, TT/m, 23'de bu kişileri zikretmişlerdir.
436[182] Eî-Cetnhara, 313; el-İstiab ve el-fsâbe'de de soy kütüğü yukarıda yazıldığı gibidir. İbn Hişâm, II, 344 ve İbn Sa'd, II/III, 33'de onun soy kütüğünde Nu'mân diye bir ad zikredilmemiştir.
437[183] İbn Hişâm ve İbn Sa'd'da, bu ad Emet olarak geçer. El-Cemhara, el-İstiab ve el~İsâbe'de ise yukarıda yazıldığı gibidir.
438[184] İbn Sa'd, II/III, 34'te, onu Umeyr olarak adlandırdıktan sonra, "Yalnız Muhammed b. İshâk onu Amr b. Ma'bed oiarak söylemiştir." demiştir. Matbu olan es-Sîre'âs ise "Ömer" olarak geçmektedir.
439[185] İbn Hişâm, II, 345 ve İbn Sa'd, II/III, 35'e göre yapılan bir ilavedir.
440[186] Asıl nüshada "Zenyer" yazılıdır. Bkz. ei-îsâbe "Mübeşşir b. el-Münzir" biyografisi.
441[187] Asıl nüshada, "Abis" yazılıdır. İbn Sa'd, II/III, 30 ve Usdu'l-Ğâhe'ye göre düzeltildi.
442[188] Bu ad Uncude biçiminde de okunabilir. Rafi'İn babasının adı Abdulhâris'tir. Ümeyye b. Zeyd Oğullan'ndan değildir. Beliyy kabilesinden onların müttefiki idi. Muhammed b. İshâk da öyle söylemektedir. Ebû Ma'şcr, onu Âmir diye adlandırmıştır. Bkz. İbn Sa'd, II/III, 32.
443[189] Ibn Sa'd, onun biyografisinde: "Kimileri onu ve Rafi' b. Ancede'yi, Amr b. Avf Oğullan'na nisbet etmiştir. Amr b. Avf Oğulfarı'nin soy kütükleri arasında, onların doğum ve soyu ile ilgili bilgi edinmek istedim. Fakat bir şey bulamadım." demiştir.

zekât vermediğinden onun hakkında (onlardan bazıları Allah'a söz verip şayet bize bol ihsanından verirse gerçekten sadaka vereceğiz.) 444[190] âyet—i kerimesi nazil olmuştur." demişlerdir. Bu asılsız bir iddiadır. Zira onun Bedir'e katılması bu iddiayı kesin bir şekilde geçersiz kılmaktadır.
Ubeyd b. Zeyd b. Mâlik b. Avf Oğulları' ndan altı kişi:
Uneys b. Katâde b. Rabîa b. Hâlid b. el-Hâris b. Ubeyd b. Zeyd.
Beliyy kabilesindeki müttefiklerinden:
Ma'n b. Adiyy b. el-Ced b. el-Aclân.
Sabit b. Ekranı445[191] b. Sa'lebe b. Adiyy b. el-Aclân.
Onun amcasının oğlu: Zeyd b. Eşlem b. Sa'lebe.
Rib'î b. Rafi' b. Zeyd b. Harise b. el-Ced b. el-Aclân.
Âsim b. Adiyy b. el-Ced b. el-Aclan Rasûlullah (s.a.s.) ile birlikte çıktı. Rasûlullah (s.a.s.) onu geri gönderdi. Rasûlullah (s.a.s.) ona ganimetten hisse ayırdı. Bu savaşa katılanlar gibi onun mükâfat aldığını belirtti.
Maiviye b. Mâlik h. Avfb. Amr b. Avf Oğulları'ndan üç kişi;
Cebr b. Atîk b. el-Hâris446[192] b. Kays b, Heyşe b. el-Hâris b. Ümeyye b.
Zeyd b. Mu'âviye.
Onların müttefiki Mâlik b. Numeyle el-Muzenî. Onların müttefiki Nu'mân b. Asar447[193] el-Belevî.
Salebe b. Amr b. Avfb. Mâlik Oğulları'ndan yedi kişi;
Abdullah b. Cübeyr b. Nu'mân b. Ümeyye b. el-Berk448[194] (İm-ru'ul-Kays) b. Sa'lebe b. Amr b. Avf.
Asım b. Kays b. Sabit b. Nu'mân b. Ümeyye b. Berk.
Ebû Dayyâh b. Sabit b. Nu'mân b. Ümeyye b. İmru'ul-Kays b. Sa'lebe.
Kardeşi: Ebû Habbe 449[195] b. Sabit.
Salim b. Umeyr b. Sabit b. Nu'mân b. Ümeyye b. Berk.
Haris b. Nu'mân b. Ümeyye b. Îmru'ul-Kays b. Sa'lebe.
Havvât b. Cubeyr b. Nu'mân b. Ümeyye b. Berk. Rasûlullah (s.a.s.), onu geri gönderdi. Ona ganimetten hisse ayırdı. Bu sa aşa katılanlar gibi onun mükâfat aldığını belirtti.
Cehceba h. Külfe b. Avfb. Mâlik Oğulları'ndan iki kişi:
Münzir b. Muhammed b. Ukbe b. Uheyhe b. el-Culah b. el-Herîş b. Cehceba b. Külfe.
Onların müttefiklerinden:
Ebû Akîl b. Abdillah b. Sa'lebe b. Beyhan450[196] b. Âmir [b. el-Hâris] b. Mâlik b. Âmir b. Uneyf b. Cüşem b. Abdillah b. Teym b. İraş b. Âmir b. Abile451[197] Kısmîl b. Ferran b. Beliyy b. Amr b. el-Haf b. Kudâ'a.

444[190] (9/Tevbe, 75).
445[191] Asıl nüshada "Erkam" yazılıdır. İbn Sa'd, II/III, 36; el-İstiab ve e!-İsâbe'ye göre düzeltildi.
446[192] Muhammed b. îshâk ve Ebû Ma'şer de, yukarıdaki gibi soyunu yazmışlardır. Vakıdî ve İbn İinâre el-Ensârî, onlara muhalefet edip, "İbn İshâk, Ebû Ma'şer ve onlardan rivayette bulunanlar, Cebr b. Atîk'in soyu konusunda yanılmışlardır. Zira onu, amcası el-Hâris'e nis-bet etmişlerdir. Halbuki el-Hâris de onunla birlikte Bedir'e katılmıştı. İbn İshâk, Bedir'e katılanlar arasında onun amcasını zikretmemiştir. Bkz. İbn Sa'd, II/III, 38.
447[193] Hişâm el-Kelbî, yukarıda yazıldığı şekilde Asar diye okumuştur. İbn İshâk, Ebû Ma'şer, Mûsâ b. Ukbe ve Vakıdî ise Isr şeklinde okumuşlardır.
448[194] Huşenî, yukarıda yazıldığı gibi Berk şeklinde okuyup kaydettikten sonra, "Burek şeklinde okunduğu da rivayet edilmiştir." der.
449[195] Asıl nüshada, "Ebû Hayye" yazılıdır. İbn Sa'd'ın da belirttiği gibi, gerek İbn İshâk gerekse Ebû Ma'şer, onu Ebû Habbe diye adlandırmışlardır. Yayınlanan es-Sîre'dç "Hanne" yazılıdır. Vakıdî: "Bedir'e katılanlar arasında Ebû Habbe künyesi ile anılan hiç kimse yoktur." demiştir. İbn İmâre ise: "Bedir'e katılan Ebû Hanne'dİr." demiştir. Bkz. ibn Sa'd, II/III, 45. Ebû Ömer der ki: "Doğrusu Ebû Habbe'dir." Bütün hadisçiler de bu görüştedirler.
450[196] Asıl nüshada, "Teyhan" yazılıdır. İbn Sa'd, II/III, 41 'e göre düzeltildi.
451[197] Burada ve bazı rical kitaplarında, "AbİIe" olarak geçmektedir. "AbİIe b. Kısmîl" hakkında, el-Kâmûs (ayn-be-lam)'ta bilgi bulunmaktadır. İbn Hişâm, II, 347'de bu ad, "Amile" diye yazılıdır. Biraz ileride Mücezzer b. Ziyâd'ın soy kütüğünde, "Amile" adı zikredilecektir..

İmruul-Kays b. Mâlik b. Evs Oğulları boyu, Ğanm b. es-Selm b.
İmruul-Kays b. Mâlik b. Evs Oğulları'ndan beş kişi:
Sa'd b. Hayseme b. el-Hâris b. Mâlik b. Ka'b b. en-Nehhât b. Ka'b b. Harise b. Ğanm.
Münzir b. Kudâme b. Arfece b. Ka'b b. en-Nehhât b. Ka'b b. Harise. Bir rivayete göre Mâlik b. Kudâme.
Amcası: El-Hâris b. Arfece.
Sa'd b. Hayseme'nin azadlı kölesi Temîm.
Evs kabilesinden bizzat savaşa katılanlar ve savaşa katılmadığı halde kendilerine ganimetten hisse ayrılıp savaş mükâfatını alanların toplamı altmış bir kişidir. 452[198]
Evs kabilesi, sayıca Hazrec kabilesinden daha azdı. Bununla birlikte onlardan birkaç kabile İslâm'ı geç kabul ettiler. Şu da var ki Evs kabilesi daha güçlü ve daha cesurdu. Medine'den belli bir uzaklıkta bulunan el-Avâlî'de oturuyorlardı. Bundan dolayı savaşa katılanların sayısı hep az olurdu.
Ensâr'dan Hazrec b. Harise kabilesi, el-Hâris Oğulları boyu İmru'ul-Kays b. Mâlik b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâris b. el-Haz-rec b. Harise Oğulları'ndan Bedir Savaşı'na katılanlar dört kişidir:
Harice b. Zeyd b, Ebî Züheyr. Kızı Ebû Bekir es-Sıddîk'm hanımı idi. Ümmü Külsûm adındaki kızı bu hanımındandır.
Sa'd b. Rebi' b. Amr b. Ebî Züheyr b. Mâlik b. İmru'ul-Kays.
Abdullah b. Ravâha [Sa'lebe] 453[199] b. İmru'ul-Kays b. Amr b. İmru'ul-Kays b. Mâlik.
Hallâd b. Suveyd b. Sa'lebe b. Amr b. Harise b. İmru'ul-Kays.
imru'ul-Kays b. Mâlik b. Sa'lebe'nin kardeşi Zeyd b. Mâlik Oğulları'ndan iki kişi:
Beşîr b. Sa'd b. Sa'lebe b. Hılas b. Zeyd b. Mâlik. Kardeşi: Sımak b. Sa'd.
Adiyy b. Ka'b b. el-Hazrec h. el—Haris b. el-Hazrec_
Oğullan' ndan üç kişi:
Sübey' b, Kays b. îşe454[200] (başka bir rivayete göre işe yerine Abese yazılıdır.) b. Ümeyye b. Mâlik b. Âmir b. Adiyy. Kardeşi: Abbâd455[201] b. Kays. Abdullah b. Abs.
Ahmer b. Harise b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâris b.
el-Hazrec Oğulları'fidan bir kişi:
Yezîd b. el-Hâris b. Kays b. Mâlik b. Ahmer. Kendisine İbn Füshum456[202] denilen kişidir.
Haris b. el-Hazrec' in ikiz oğulları Cüşem ve Zeyd
Oğullan' ndan dört kişi:
Hubeyb b. İsaf b. Itebe457[203] b. Amr b. Hadîc b. Âmir b. Cüşem. Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe b. Abdirabbih b. Zeyd. Kardeşi: Hureys b. Zeyd b. Sa'lebe. Süfyân b. Bişr458[204] b. Amr b. el-Hâris b. Ka'b b. Zeyd.
CidârelCüdâre b. Avfb. el-Hâris b. el-Hazrec Oğulları ndan dört kişi:
Temîm b. Ye'âr b. Kays b. Adiyy b. Ümeyye b. Cidâre. Abdullah b. Umeyr.

452[198] Mûsâ b. Ukbe'nin rivayetine göre, onların sayısı altmış üç kişidir. Zira o, Haris b. Kurs b. Heyşe ve Haris b, Arfece'yi de savaşa katılanlar arasında saymıştır. İbn İshâk ise, onları ihmal etmiştir.
453[199] İbn Hişâm, II, 348 ve İbn Sa'd, II/III, 79'a göre yapılan bir ilavedir.
454[200] Asıl nüshada, "Subey' b. Kays b. Sa'lebe b. Ayşe" yazılıdır. Onun soy kütüğünden Saİe-be'yi sildik. Zira bu ad İbn Hişâm, İbn Sa'd, el-Istiab ve Usdtı'I-Ğâbe'âe geçmemektedir.
455[201] İbn Sa'd, II/III, 84'te, "Ubâde" şeklindedir. Ebû Ömer, her iki şeklini de zikrederek, onun için iki kez biyografisini yazmıştır.
456[202] İbn Hişâm, II, 349'da: "Füshum, onun annesidir; el-Kayn b. Cisr'den bir kadındır" der. İbn Sa'd, İI/III, 85'de: "Bu kadına nisbet edilmiştir. Ona, Yezîd Füshum denilir." demiştir.
457[203] El-Huşenî, Dârekutnî'ye uyarak, bu adı yukarıda yazıldığı gibi İtebe diye okuyup kaydetmiş ve onun doğru olduğunu belirtmiştir.
458[204] Muhammed b. Ömer: "Bu Süfyân b. Nesr'dir." der. Bu adı "Bişr" olarak okumak ise, Mû-sâ b. Ukbe, İbn İshâk ve Ebû Ma'şer'in görüşüdür. İbn Sa'd, II/III, 86'da: "Belki de onların ravileri onlardan bu ismi alıp kaydetmemişlerdir. El-Huşenî de, onu zikredip: "Doğrusu Nesr'dir." der.

Zeyd b. el-Merin b. Kays[459[205]] b. Adiyy b. Ümeyye b. Cidâre. Bu kişinin Zeyd b. el-Muzeyyin olduğu söylenmiştir.
Abdullah b. Urfute[460[206]] b. Adiyy b. Ümeyye b. Cidâre.
Ebcer (Hudra) b. Avfb. el-Hâris b. el-Hazrec Oğullan'ndan bir kişi: Abdullah b. Rabi' b. Kays b. Amr b. Abbâd b. el-Ebcer (Hudrâ).
Avfb. el-Hazrec Oğulları boyu, Ubeydb. Mâlik b. Salim b. Ğanm
b. Avfb. el-Hazrec Oğulları'ndan iki kişi.
(Karnının büyüklüğünden dolayı Sâîim, el-Hublâ (Hâmile) diye de isimlendirilmiştir.)
Abdullah b. Abdillah b. Ubeyy b. Selûl. Selûl bir kadındır. Ubeyy b. Mâlik b. el-Hâris b. Ubeyd'in annesidir. .
Evs b. Havlî b. Abdillah b. el-Hâris b. Ubeyd.
Cez'[461[207]] b. Adiyy b. Mâlik b. Salim Oğulları ile Sa'lebe b. Mâlik Oğulları'ndan altı kişi:
Zeyd b. Vedîa b. Amr b. Kays b. Cez'.
Ukbe b. Vehb b. Kelde. Abdullah b. Gatafan Oğulları'ndan olup onların müttefikidir.
Rifâ'a b. Amr b. Zeyd b. Amr b. Sa'lebe b. Mâlik b. Salim.
Âmir b. Seleme b. Âmir. Yemenli olup onların müttefikidir. Bu kişinin Beliyy kabilesinden olan Amr b. Seleme olduğu da söylenmiştir.
Ebû Hamişe Ma'bed b. Abbâd b. Kuşeyr b. el-Mukaddem b. Salim b. Ğanm. [462[208]]
Onların müttefiki Âmir b. el-Bukeyr. Bu kişinin Âmir b. el-Uleys olduğu da söylenmiştir.
Salim b. Avfb, Amr b. Avfb. el-Hazrec Oğullan boyu, el-Aclân b. Zeyd b. Ganm b. Salim Oğulları'ndan bir kişi:
Nevfel b. Abdillah b. Nadle b. Mâlik b. el-Aclân. Itban b. Mâlik b. Amr b. el-Aclân'in da, Bedir Savaşı'na katıldığı doğrulanmıştır. O halde bu boydan iki kişi Bedir Gazvesi'ne katılmıştır.
Esram b. Fihr b. Salebe b. Ğanm b. Salim b. Avf Oğulları'ndan iki kişi:
Yukarıda adı geçen öanm'ın, Salim b. Avf b. e]-Hazrec'in kardeşi Ğanm b. Avf olduğu söylenmiştir. Ubâde b. es—Sâmıt. Kardeşi: Evs b. es-Sâmıt.
Da'd b. Fihr b. Sa'lebe b. Ğanm Oğulları1 ndan: Nu'mân (Kavkal) b. Mâlik b. Sa'lebe b. Da'd.
Karabûs (ya da Kuıyûs) [463[209]] b. Ğanm b. Ümeyye b. Levzan b. Salim
Oğulları'ndan bir kişi:
Sabit b. Hezzâl b. Amr b. Karabûs.
Ganm b. Ümeyye b. Levzan'in iki oğlu Mirdaha ve Amr Oğulları ndan:
Mâlik b. Duhşum b. Mirdaha. Mâlik b. Duhşum b. Mâlik b. Duhşum b. Mirdaha da denilmiştir.
Rabi' b. İyas b. Amr b. Ganm b. Ümeyye b. Levzan.
Kardeşi: Varaka[464[210]] b. İyas.

[459[205]] Asıl nüshada "Ka'în" yazılıdır.
[460[206]] İbn Sa'd, II/III, 89'da, onun el-Hâris b. el-Hazrec'in müttefiki olduğu belirtilmiştir.
[461[207]] Es-Süheylî: "Ebû Bahr, Ebû'l-Velîd'den naklen bu adı "Cez'" diye okuyup kaydetmiştir." der. Süheylî, bu adı başkaları tarafından hep ze'nin esresi ile Ceziy diye okunduğunu belirtmiştir. El-İstiah ve İbn Sa'd, II/III, 91'de, "cîm-ze-ye" harfleri ile yazılmış; ama okunuş biçimi kaydedilmemiştir.
[462[208]] Künyesi ve soy kütüğünde bulunan isimler hakkında çok İhtilaf var. Ebû Hamîsa (Ebû Ha-mîda ya da Ebû Asîma) Ma'bed b. Abbâd (İbn Kays ya da İbn Abbâde) b. Kaş'ar (Kaşğar ya da Kuşeyr) b. Mukaddem (el-Kadam ya da el-Fadem). Bkz. İbn Hişâm, II, 350; e!-İs-tiab; İbn Kesîr, III, 324; el-İsâbe ve el-Cemhara, 336.
[463[209]] Bir çok kaynakta yukarıda yazıldığı gibi geçmekledir. Es-Süheylî: "Bedir ehlinin soy kütükleri içerisinde, İbn Kıryûş adında biri bulunmaktadır. Kıryûş diye okumak en doğrusudur." demiştir.
[464[210]] İbn Hişâm, II, 351 'de de aynı yukarıda yazıldığı gibi geçmektedir. İbn Sa'd, II/III, 98'de, "Vazaka"; e\-lstiab'da ise: "Varaka" şeklinde

Amr b. İyas. Yemenli olup onların müttefikidir. Onun Rabi' ve Varak b. İyas'in kardeşi olduğu da söylenmiştir.
Onların müttefiklerinden:
El-Mucezzer (Abdullah) b. Ziyâd b. Amr b. Zemzeme b. Amr b. Umara b. Mâlik b. Gusayne b. Amr b. Büteyre b. Meşnû' b. Kasr465[211] b. Teym b. İraş b. Âmir b. Abîle466[212] b. Kısmîl b. Ferran b. Beliyy b. Amr b. Kudâ'a.
Ubâde467[213] b. Haşhaş b. Amr b. Zemzeme.
Nehhâb (ya da Nehhâs) b. Sa'lebe b. Hazeme b. Esram b. Amr b. Am-mâra.
Abdullah b. Sa'lebe b. Hazeme b. Esram.
Onların müttefiki Utbe b. Rabîa b. Hâlid b. Mu'âviye468[214] el-Behrânî'nin da Bedir'e katıldığı söylenmiştir. Utbe adındaki bu kişinin, Süleym Oğullan'nın469[215] Behz kolundan olduğu da söylenmiştir.
Ka'b b. el-Hazrec Oğullan boyu, Saide b, Ka'b b. el-Hazrec Oğulları kolunun Sa'lebe b. el-Hazrec b. Saide Oğulları ndan iki kişi:
Ebû Ducâne Simak b. Haraşe. (Simak b. Evs b. Haraşe b. Levzan b. Abdivedd b. Zeyd b. Sa'lebe de denilmiştir.)
Münzir b. Amr b. Huneys b. Harise b. Levzan b. Abdi Vedd b. Zeyd b. Sa'lebe.
Amr b. el-Hazrec b. Saide Oğulları ndan iki kişi:
Ebû Useyd Mâlik b. Rabîa b. el-Beden470[216] b. Âmir b. Avf b. Hazim b. Amr b. Hazrec b. Saide.
Mâlik b. Mes'ûd b. el-Beden. 471[217]
Tarif b. el-Hazrec b. Saide Oğulları'ndan:
Abdu Rabbih472[218] b. Hakk b. Evs b. Vekş b. Sa'lebe b. Tarif.
Onların müttefiklerinden:
Ka'b b. Himâr473[219] b. Sa'lebe el-Cühenî.
Amr'ın üç oğlu Damra, Ziyâd ve Besbes.
Abdullah b. Âmir, Beliyy kabilesinden.
Cüşem b. el—Hazrec Oğulları boyu, Selime b. b. Esed b. Saride b. Tezid b. Cüşem Oğullan'ndan otuz besjdsiı Hıraş b. es-Sımme b. Amr b. el-Cemûh b. Zeyd b. Haram b. Ka'b b. Ğanmb. Ka'bb. Selîme. 474[220]
Hubâb b. Münzir b. el-Cemûh. Umeyr b. el-Humâm b. el-Cemûh.
Hıraş b. es-Sımme'nin azadlı kölesi Temim.
Abdullah b. Amr b. Haram b. Sa'lebe b. Haram.
Mu'âz b. Amr b. el-Cemûh.

---

yazılıdır.
465[211] Esas aldığımız nüshanın nakledildiği nüshada da bu ad yukarıda yazıldığı gibidir. Nüshadan nakleden kâtib, metin bölümünde Kays yazmıştır. Dipnotta ise bu adın asıl nüshada Kasr olduğunu belirtmiştir.
466[212] Asıl nüshada, Amile'dİr.
467[213] Asıl nüshada, "Abbâd" yazılıdır. İbn Sa'd, II/III, 99'da belirtilen İbn İshâk'ın rivayetine göre düzeltildi. Vakıdî ve İbn İmâre el-Ensârî ise, bu ada, "Abede b. Heshes" derler.
468[214] Asıl nüshada, "Rabîa".yazılıdır. İbn Hişâm, II, 352 ve İbn Sa'd, II/III, 100'e göre düzeltildi.
469[215] Asıl nüshada, "Behz b. Suleym" yazılıdır. İbn Hişâm ve İbn Sa'd'a göre düzeltildi.
470[216] Asıl nüshada, "el-Bedy" şeklinde yazılıdır. İbn Sa'd, II/III, 102'de, "el-Yedy"; et-İstiab ve e!~İsâbe'de İse, "el-Beden" olarak yazılıdır. Ebû Ömer: "İbn İshâk'ın bu adı el-Beden şeklinde okuduğu kesinleşmiştir." der. Mûsâ b. Ukbe de bu şekilde rivayet etmiştir. Ama İsmâ-îl b. İbrâhîm b. Ukbe, amcası Musa'dan, el-Bedy diye yanlış bir imlâ ile rivayet etmiştir.
471[217] Asıl nüshada, "el-Bedy" yazılıdır. Bir önceki dipnota bakınız.
472[218] İbn Sa'd, II/III, 103'de, "Abdu Rab" yazılıdır. İbn Sa'd, İbn İshâk'tan başka hiç kimse, bu kişiyi Abdullah diye adlandırmamıştır.
473[219] Ona, İbn Cimaz da denilmiştir. Bkz. İbn Hişâm, II, 353 ve İbn Sa'd, II/III, 104. Vakıdî ve İbn İmâre, onu Gassân'dan saymışlardır. İbn İshâk ve Ebû Ma'şer ise, onu Cuheyne'ye nisbet etmişlerdir.
474[220] Asıl nüshada Hıraş'tan sonra babası es-Sımme de Bedir ehli arasında sayılmıştır. Bu kesinlikle makul bir şey değildir. Belki Hıraş'ı tanıtmak amacı ile babasının adı belirtilmiş ve daha sonra tanıtıcı sözcükler silinmiş ve Sımme adı yalnız kalmıştır. Hıraş'm, Mu'âz b. Sımme adında bir kardeşi de vardır. Bazıları onu Bedir ehli arasında zikretmişlerdir. Ne var kî Vakı-dî: "Bu isbat edilmemiş ve bu konuda İttifak yoktur." demiştir. Bkz. İbn Sa'd, II/III, f 07.

Mu'avvizb. Amr.
Hallâd b. Amr b. el-Cemûh.
Ukbe b. Âmir[475[221]] b. Nâbî b. Zeyd b. Haram.
Onların azadlı kölesi Habîb b. Esved.
Sabit b. el-Ciz' (Sa'lebe) b. Zeyd b. el-Hâris b. Haram.
Umeyr b. el-Hâris b. Lebde b. Sa'lebe.
Bişr b. el-Berâ b. Ma'rur b. Sahr b. Hansa b. Sinan b. Ubeyd b. Adiyy b. Ganm b. Ka'b b. Selîme.
Tufayl b. Mâlik b. Hansa.
Tufayl b. Nu'mân b. Hansa.
Sinan b. Sayfî b. Sahr b. Hansa.
Abdullah b. el-Cedd b. Kays b. Sahr b. Hansa.
Utbe b. Abdillah b. Sahra b. Hansa.
Cabbâr b. Ümeyye b. Sahr b. Hansa.
Harice[476[222]] b. Humeyyir.
Kardeşi: Abdullah b. Humeyyir. Bu iki kişi Duhman Oğulları'nın Eş-ca' boyundandırlar. Onların müttefikleridirler.
Cabbâr b. Sahr'ın, Ümeyye b. Hunâs'ın oğlu olduğu söylenmiştir.
Yezîd b. Münzir b. Şerh b. Hunâs.
Ma'kıl b. Münzir b. Şerh b. Hunâs.
Abdullah b. en-Nu'mân Beldema (ya da Buldume).
Dehhâk b. Harise b. Zeyd b. Sa'lebe b. Ubeyd b. Adiyy b. Ka'b.
Sevâd b. Rezn b. Zeyd b. Sa'lebe. Bu kişiye: Sevâd b. Zurayk[477[223]] b. Zeyd b. Sa'lebe de denilmiştir.
Ma'bed b. Kays b. Sahr b. Haram.
Abdullah b. Kays b. Sahr b. Haram. [478[224]]
Abdullah b. Abdi Menâf b. Nu'mân b. Sinan.
Câbir b. Abdillah b. Riab b. Nu'mân. Bu kişi çok yaşayıp kendisinden çokça rivayet olunan Câbir b. Abdillah b. Amr b. Haram değildir. Zira bu kişi ne Bedir'e ne de Uhud'a katılmıştır. İlk katıldığı gazve Ham-râü'1-Esed Gazvesi'dir. Sonra Handek'e kadar bütün gazvelere kesintisiz bir şekilde katılmıştır.
Huleyde b. Kays b. Nu'mân.
Nu'mân b. Yesâr. [479[225]] Onların azadlı kolesidir.
Ebû'l-Münzir Yezîd b. Âmir b. Hadîde.
Kutba b. Âmir b. Hadîde.
Süleym b. Amr b. Hadîde.
Onun kölesi Antere. Antere adındaki bu kişinin, Süleym b. Mansur Oğullan boyu, Zekvan Oğulları'ndan olduğu da söylenmiştir.
Abs b. Âmir b. Adiyy.
Ebû'l-Yeser Ka'b b. Amr b. Abbâd b. Amr b. Sevâd b. Ganm.
Seni b. Kays b. Ebî Ka'b b. el-Kayn b. Ka'b b. Sevâd.

475[221] Asıl nüshada, "Amr" yazılıdır, İbn Hişâm, II, 354; İbn Sa'd, II/III, 110; el-İstîab ve el-İsâ-be'ye. göre düzeltildi.
476[222] İbn Sa'd, II/III, 116'da "Hamza" yazılıdır. İbn İshâk'a göre, "Harice"; Mûsâ b. Ukbe'ye göre ise "Hârise"dir. Huşenî (I, 173): "Ona noktalı hı harfi ile İbn Humeyr de denilmiştir." der.
477[223] Vakıdî, onu Sevâd b. Rezn diye adlandırmıştır. İbn İshâk ve Ebû Ma'şer İse, ona, Sevâd b. Zurayk demişlerdir. İbn Sa'd, Zurayk adınm yazılış hatası ile onlardan rivayet edilmiş of-424 c!uğu görüşünü tercih etmiştir. Bkz. İbn Sa'd, II/III, 116.
478[224] Mûsâ b. Ukbe, onu Bedir ehli olarak zikretmemiştir.
479[225] ibn Sa'd, II/III, I17'de, Mûsâ b. Ukbe'nin rivayeti olan "Nu'mân b. Sinan" yazılıdır. İbn 426 ^bdilberr de, b.u rivayeti tercih etmiştir.

Amr b. Talk b. Zeyd b. Ümeyye b. Sinan b. Ka'b b. Ğanm.
Şelîme b. Sa'd1 m kardeşi Udeyy b. Sa'd Oğullan'ndan bir kişi:
Mu'âz b. Cebel b. Amr b. Evs b. Aiz b. Adiyy b. Ka'b b. Adiyy b. Udeyy. Soy kütüğü için şöyle de denilmiştir: Mu'âz b. Cebel b. Amr b. Evs b. Abbâd b. Adiyy[480[226]] b. Ka'b [b. Amr][481[227]] b. Udeyy b. Sa'd (Udeyy, Selîme b. Sa'd'ın kardeşidir.).
Zurayk b. [Abd] Harise b. Ğadb b. Cüşem b. el-Hazrec Oğulları ndan-
Kays b. Mihsan b. Hâlid b. Muhalled b. Âmir b. Zurayk b. Abdi Harise.
Ebû Hâlid el-Hâris b. Kays b. Hâlid b. Muhalled.
Cubeyr b. İyas [b.] Hâlid b. Muhalled.
Ebû Ubâde Sa'd b. Osman b. Halde b. Muhalled.
Kardeşi: Ukbe b. Osman.
Zekvân b. Abdikays b. Halde b. Muhalled.
Ubâde[482[228]] b. Kays b. Âmir b. Hâlid b. Âmir b. Zurayk b. Abdi Harise.
Es'ad b. Yezîd[483[229]] b. el-Fakih b. Zeyd b. Halde b. Âmir b. Zurayk b. Abdi Harise.
EI-Fâkih b. Bişr[484[230]] b. el-Fâkih b. Zeyd b. Halde.
Mu'âz b. Mâ'ıs b. Kays b. Halde b. Âmir b. Zurayk.
Kardeşi: Aiz b. Mâ'ıs b. Kays b. Halde b. Zurayk.
Amcaları: Mes'ûd [b. Sa'd] [485[231]] b. Kays.
Rifâ'e b. Rafi'[486[232]] b. el-Aclân b. Amr b. Âmir b. Zurayk b. Abdi Harise.
Kardeşi: Hallâd b. Rafi'.
Ubeyd b. Zeyd b. Âmir b. el-Aclân.
Ziyâd b. Lebîd b. Sa'Iebe[487[233]] b. Sinan b. Âmir b. Adiyy b. Ümeyye b. Beyâde.
Hâlid b. Kays b. Mâlik b. el-Aclân b. Âmir b. Beyâde.
Rüceyle[488[234]] b. Sa'Iebe b. Hâlid b. Sa'Iebe[489[235]] b. Âmir b. Beyâde.
Atıyye b. Nüveyre b. Âmir b. Atıyye b. Âmir b. Beyâde.
Halife b. Adiyy b. Amr b. Mâlik b. Âmir b. Füheyre b. Beyâde.
Rafi' b. el-Muallâ b. Levzan b. Harise b. Adiyy b. Sa'Iebe b. Zeyd Me-nât b. Habîb b. Harise (Habîb, Zurayk b. Hârise'nin kardeşidir.)
Amrb. el-Hazrec b. en-Neccâr (Teymullah b. Sa'Iebe b. Amr b,
el-Hazrec) Oğulları'ndan:
Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd b. Kuleyb b. Sa'Iebe b. Abdi Avf b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr.
Sabit b, Hâlid b. Nu'mân b. Hansa b. Useyra[490[236]] b. Abdi Avf b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr.

480[226] Asıl nüshada,_"İbn Adiyy-b. Âmir b. Ka'b" yazılıdır. Rical ve ensâb kitaplarında, onun soy 417 .kütüğünde "Âmir" adı zİkredilmemiştir. Biz de burada kaydetmedik.
481[227] ibn Hişâm, İbn Sa'd ve el-Cemhara'ya göre yapılan bir ilavedir.
482[228] İbn Hişâm, II, 357; İbn Sa'd, II/III, 128; el-İstiab ve el-İsâbe'de, bu kişinin adı Abbâd b. Kays şeklinde kaydedilmiştir.
483[229] İbn İshâk'tan başka, onu Sa'd b. Yezîd diye adlandıran olmamıştır. Bkz. İbn Sa'd, II/III, 128.
484[230] Vakıdî'den başka, onu el-Fakih b. Nesr diye adlandıran olmamıştır. İbn İmâre ona karşı çıkmış ve "Ensâr içerisinde eİ-Hâris b. el-Hazrec Oğulları'ndan, Süfyân b. Nesr'den başka Nesr adında kimse yoktur." demiştir (İbn Sa'd, II/III, 129). İbn Hişâm ise: "Onun adı Besr b. el-Fakih'tir." demiştir.
485[231] İbn Hişâm, II, 358 ve ibn Sa'd, II/III, 130'a göre yapılan bir ilavedir.
486[232] Asıl nüshada, Rafi' yerine Mâlik yazılıdır, ibn Hişâm, II, 358; İbn Sa'd ve el-Cemhara, 338'e göre düzeltildi.
487[233] El-Cemhara, 337'de geçen soy kütüğünde Sa'lebe'den söz edilmiyor.
488[234] İbn Hişâm'da da "Ruceyle" yazılıdır. Bunun yanında "Ruhayie" (hi harfi ile) dendiği de belirtilmiştir. Dârekutnî, bizzat İbn İshak rivayetinden alarak, onu Ruhayie (hı harfi ile) olarak kaydetmiştir. Es-Süheylî, Mûsâ b. Ukbe'nin rivayetinde de, Ruhayie olduğunu belirtmiştir. Ebû Ömer, îbn Hişâm'ın rivayetine dayanarak (Ruheyle, ha harfi ile) kaydetmiştir, {bkz. es-Sîre, II, 358; es-Süheylî, II. 100; Huşenî, I, 174). 1
489[235] Müellif, el-Cemhara, 337'de, Hâlid ile Sa'Iebe sözcükleri arasına Amir adını ilave etmiştir.
490[236] İbn Hişâm, II, 359 ve İbn Sa'd, II/III, 50'de de adı bu şekilde geçmektedir. İbn Hişâm "Ona Uşeyra da denilmiştir." der. El-Cemhara, 328'deki Sabit b. Hâlid'in soy kütüğünde, Usey-ra adı zikredilmemiştir.

Umara b. Hazm b. Zeyd b. Amr b. Abdi Avf b. Ğanm b. Mâlik b.
en-Neccâr.
Surâka b. Ka'b b. Abdiluzzâ b. Ğaziyye b. Amr b. Abdi Avf b. Ğanm b.
Mâlik b. en-Neccâr.
Süheyl b. Rafi' b. Ebî Amr b. Aiz b. Sa'Iebe b. Ğanm b. Mâlik b.
en-Neccâr.
Adiyy b. Ebî'z—Zağbâ. Cuheyne kabilesinden olup onların müttefikidir.
Mes'ûd b. Evs b. Zeyd [b. Esram b. Zeyd][491[237]] b. Sa'Iebe b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr.
Ebû Huzeyme b. Evs b. Zeyd b. Esram[492[238]] b. Zeyd b. Sa'iebe b. Ğanm
b. Mâlik b. en-Neccâr.
Rafi' b. el-Hâris b. Sevâd b. Zeyd.
Sevâd b. Mâlik b. Ganm Oğulları'ndan yirmi kişi:
Avf b. el-Hâris b. Rifâ'a b. Sevâd b. Mâlik b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr.
Kardeşi: Muavviz b. el-Hâris.
Kardeşleri: Mu'âz b. el-Hâris.
Bunlara Afra Oğulları denilmiştir.
Nu'mân[493[239]] b. Amr b. Rifâ'a b. Sevâd b. Mâlik b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr.
Abdullah b. Kays b. Hâlid b. Halde b. el-Hâris b. Sevâd b. Sa'lebe b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr.
İsmet[494[240]] Eşca' kabilesinden, onların müttefikidir.
Vedîa b. Amr. Cuheyne kabilesinden, onların müttefikidir.
Sabit b. Amr b. Zeyd b. Adiyy b. Sevâd b. Zeyd b. Sa'lebe b. Ğanm b. Mâlik b. en~Neccâr.
Haris b. Rifâ'a'nın[495[241]] azadlı kölesi Ebû'l-Hamrâ'nın da Bedir'e katıldığı söylenmiştir.
Sa'lebe b. Amr b. Mihsan b. Amr b. Atık b. Amr b. Mebzul (Âmir) b. Mâlik b. en~Neccâr.
Sehl b. Atîk b. en-Nu'mân b. Amr b. Atık.
El-Hâris b. Sımme b. Amr b. Atîk. Revha'da deveden düşüp geri çev-rilmişse de, Rasûlullah (s.a.s.) ona savaş ganimetinden hissesini vermiştir.
Mu'âviye b. Amr b. Mâlik b. en-Neccâr Oğulları (Benî Hudeyle[496[242]])' ndan iki kişi:
Ubeyy b. Ka'b b. Kays b. Ubeyd b. Zeyd b. Mu'âviye b. Amr b. Mâlik b. en-Neccâr.
Enes b. Mu'âz b. Enes b. Kays b. Ubeyd b. Zeyd b. Mu'âviye b. Amr b. Mâlik b. en-Neccâr.
Adiyy b. Amr b. Mâlik b. en-Neccâr Oğulları'ndan:
Onlara, Meğâle Oğullan da denilmiştir. Meğâle, Kinâne Oğullan'ndan bir kadındır.
Evs b. Sabit b. el-Münzir b. Haram b. Amr b. Zeyd Menât b. Adiyy b. Amr b. Mâlik b. en-Neccâr.
Ebû Şeyh b. [Ubey b.] [497[243]] Sabit b. el-Münzir b. Haram.

491[237] El-Cemhara, 329 ve İbn Sa'd, II/III, 53'e göre yapılan bir ilavedir.
492[238] Asıl nüshada Esram yerine Usaynm yazılıdır. El-Cemhara ve ibn Hişâm a göre düzeltildi.
493[239] Nu'ayman da denilmiştir. (Bkz. İbn Hişâm, II, 360). El-Cemhara, 329'da da, ed-Dahık la-
kabı ile birlikte bu şekilde geçmektedir.
494[240] İbn Hişâm, II, 360 ve İbn Sa'd, II/III, 58'de onun adı Usayme olarak geçmektedir. İbn Hacer, ona İsmet de denilebileceğini söylemiştir.
495[241] Asıl nüshada Rifâ'a yerine Afra yazılıdır. Bu hatadır. Zira Afra, el-Hâris'in hanımıdır. Onun
annesi değildir.
496[242] Asıl nüshada Hudeyle yerine Cedile yazılıdır. İbn Hişâm, İbn Sa'd ve el-Cemhara'ya göre düzeltildi.

Bazıları, Ebû Şeyh Ubeyy b. Sâbit'in, Hassan b. Sabit ve Evs b. Sâ-bit'in kardeşleri olduğunu belirtmişlerdir.
Ebû Talha Zeyd b. Sehl b. Esved b. Haram b. Amr b. Zeyd Menât b. Adiyy b. [Amr b.] Mâlik498[244] b. en-Neccâr.
Adivyjy^en-Neccâr Oğulları'ndan on
Harise b. Surâka b. el-Hâris b. Adiyy b. Mâlik b. Adiyy b. Âmir b. Ğanm b. Adiyy b. en-Neccâr.
Amr (Ebû Hakîm) b. Sa'lebe b. Vehb b. Adiyy b. Mâlik b. Adiyy b. Amir b. Ğanm b. Adiyy b. en-Neccâr.
Selit b. Kays b. Atîk b. Mâlik b. Adiyy b. Âmir b. Ğanm b. Adiyy b. en-Neccâr.
Ebû Selît Useyra b. Amr (Ebû Harice) b. Kays b. Mâlik b. Adiyy b. Âmir b. Ğanm b. Adiyy b. en-Neccâr.
Sabit b. Hansa b. Amr b. Mâlik b. Adiyy b. Âmir.
Âmir b. Ümeyye b. Zeyd b. Heshes b. Mâlik b. Adiyy b. Âmir [b. Ğanm] 499[245] b. Adiyy b. en-Neccâr.
Muhriz b. Âmir b. Mâlik b. Adiyy b. Âmir b. Ganm b. Adiyy b. en-Neccâr.
Sevâd b. Ğaziyye b. Uheyb. Beliyy kabilesinden olup onların müttefikidir.
Ebû Zeyd Kays b. Seken b. Kays b. Ze'ûra b. Haram b. Cundub b. Âmir b. Ğanm b. Adiyy b. en-Neccâr.
Ebû'l-A'ver b. el-Hâris b. Zalim b. Abs b. Haram.
Süleym b. Milhan.
Haram b. Milhan (Mâlik) b. Hâlid b. Zeyd b. Haram.
Mazin b. en-Neccâr Oğullan'ndan altı kişi:
Kays b. Ebî Sa'sa'a (Amr) b. Zeyd b. Avf b. Mebzul b. Amr b. Ganm b. Mazin b. en-Neccâr.
Abdullah b. Ka'b b. Amr b. Avf500[246] b. Mebzul.
İsmet. Esed b. Huzeyme Oğulları'ndan olup, onların müttefikidir.
Ebû Dâvûd Umeyr b. Âmir b. Mâlik b. Hansa b. Mebzul.
Surâka b. Amr b. Atıyye b. Hansa b. Mebzul.
Kays b. Muhalled b. Sa'Iebe b. Sahr b. Habîb b. el-Hâris b. Sa'lebe b. Mazin b. en-Neccâr.
Dinar b. en-Neccâr Oğullan'ndan:
Nu'mân b. Abdi Amr b. Mes'ûd b. Abdileşhel b. Harise b. Dinar b, en-Neccâr.
Kardeşi: Dahhâk b. Abdi Amr.
Süleym b. el-Hâris b. Sa'lebe b. Ka'b [b. Abdileşhel] 501[247] b, Harise b. Dinar b. en-Neccâr.
Câbir b. Hâlid [b. Mes'ûd] 502[248] b. Abdileşhel b. Harise b. Dinar b. en-Neccâr.
Sa'd b. Süheyl b. Abdileşhel b. Harise b. Dinar b. en-Neccâr.
Kays b. Mâlik b. Ka'b b. Harise b. Dinar b. en—Neccâr

497[243] İbn îshâk'ın, onun soy kütüğü hakkında söylediklerine uygun olarak, el-İstiab ve ei-lsa-be'ys göre yapılan bir ilavedir. Vakıdî ve İbnu'l-Kelbî: "O, Künyesi Ebû Şeyh olan Ubeyy b. Sâbit'tir." demişlerdir. İbn İshâk'ın görüşüne göre, Şâir Hassan b. Sâbit'in kardeşinin oğlu; ikinci görüşe göre ise onun kardeşidir.
498[244] - Asıl nüshada, Mâlik'ten sonra onun soy kütüğünde: "îbn Adiyy b. Mâlik b. Ganm b. Adiyy" yazılıdır. El-Cemhara, 327; İbn Sa'd, II/III,"64; İbn Hişâm, e!-İstiab ve diğer eserlere mulalif olduğundan biz sildik.
499[245] El-Cemhara, 331 'e göre yapılan bir ilavedir.
500[246] Asıl nüshada Avf yerine Zeyd yazılıdır. Rical ve neseb kitaplarında da belirtildiği gibi, onun soy kütüğünde Zeyd diye bir isim yoktur.
501[247] El-Cemhara, 330; İbn Sa’d, II/III, 76 ve el-İstiab’a göre yapılan bir ilavedir.
502[248] İbn Sa'd, II/III, 76; el-İsâbe ve el-fstiab'a göre yapiian bir ilavedir.

Oğulları ndan:
Ka'b b. Zeyd b. Kays.
Buceyr b. Ebî Buceyr. Abs kabilesinin Cezime,b. Ravâha Oğulla-rı'ndan olup, onların müttefikidir. Hazreclilerden toplam olarak yüz yetmiş kişi Bedir'e katılmıştır..
Bedir ehli erkeklerin toplam sayısı, üç yüz on dokuz kişidir. Onlardan bazıları savaşa katılmadıkları halde, savaş ganimetinden hisseleri verilmiş ve gazveye katılma mükâfatını almışlardır. Geri kalan üç yüz on bir kişi ise, bizzat savaşa katılmışlardır. Allah hepsinden razı olsun.
Bedir'e katılanlar arasında şu kişiler de zikredilmiştir:
Itban b. Mâlik âb. Amr b. el-Aclân b. Zeyd b. Ğanm b. Salim b. Avf b. Amr b. Avf b. el-Hazrec.
Kardeşinin oğlu: İsmet b. el-Husayn b. Vebere.
[Hilâl b.] 503[249] el-Muallâ b. Levzan b. Harise b. Adiyy b. Zeyd b. Sa'lebe b. Mâlik b. Zeyd Menât b. Habîb b. Abdi Harise b. Mâlik b. Ğadb b. Cü-şem b. el-Hazrec. 504[250]

Bedir Şehidleri (R.A.):

Bedir Gazvesi'nde şehid olanlar505[251] şu kişilerdir: Ubeyde b. el-Hâris b. el-Muttalib b. Abdi Menâf. Umeyr b. Ebî Vakkâs. Sa'd b. Ebî Vakkâs'm kardeşi olan bu zât şehid olduğu sırada on altı yaşındaydı.
Zühre Oğulları'nın müttefiki Zu'ş-Şimâleyn b. Abdi Amr b. Nadle
el-Huzâ'î.
Adiyy b. Ka'b Oğulları'nm müttefiki Akîl b. el-Bükeyr el~Leysî.
Ömer b. Hattâb'ın azadlı kölesi Mihca'.
Haris b. Fihr Oğulları'ndan Safvan b. Beydâ. Bu altı kişi Muhacirlerdendir.
Enşâr'dan Evs kabilesine mensup olan şehidler:
Sa'd b. Hayseme b. Amr b. Avf.
Mubeşşir b. Abdilmünzir b. Zenber. Bu kabileden iki kişi şehid olmuştur.
El-Hâris b. el-Hazrec Oğulları'ndan: Yezîd b. el-Hâris (İbn Fushum b. el-Hâris b. el-Hazrec).
Selime Oğulları'ndan Umeyr b. el-Humam.
Habîb b. Abdi Harise Oğulları'ndan Rafi' b. el-Muallâ.
En-Neccâr Oğulları'ndan Harise b. Surâka.
Afrâ'nın iki oğlu Avf ve Muavviz. Bu altı kişi de Hazredilerdendir. Şe-hidlerin toplam sayısı on dört kişidir.506[252]

Bedir Savaşi'nda Öldürülen Müşrikler

Kureş kâfirleri ve onlara bağlı olanlardan yetmiş erkek öldürüldü, 507[253] En meşhur olanları şu kişilerdir:
Hanzele b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye. Onu öldürülenler arasında Zeyd b.

503[249] İbn Hişâm, İbn Sa'd ve el-İstiab'a göre yapılan bir ilavedir. Onun soyu hakkında ihtilaf vardır.
504[250] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 126-148.
505[251] Bedir şehidleri ile ilgili olarak bkz. Vakidî, 141; İbn Hişâm, II, 364; Telkîhu l-Fuhûm, 224; İbn Seyyidi'n-Nâs,"İ, 284; İbn Kesîr, III, 327; Târîhu'l-Hamh, 402.
506[252] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 149.
507[253] Bu konuda bkz. Vakidî, 143; İbn Hişâm, II, 365; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 285; Târîhu'l~Hamîs, 403.

Harise de vardı.
Ubeyde b. Sa'îd b. el-Asî. Onu, Zübeyr (r.a.) öldürdü.
Kardeşi: El-Asî b. Sa'îd. Onu, Ali (r.a.) Öldürdü.
Ukbe b. Ebî Mu'ayt. Âsim b. Sabit b. Ebi'l-Akleh, onu esir edip sonra öldürdü. Ali (r.a.)'nin öldürdüğü de söylenmiştir. Utbe b. Rabîa b. Abdi Şems. Şeybe b. Rabîa. Velîd b. Utbe.
Haris b. Amir b. Nevfel b. Abdi Menâf.
Amcasının oğlu: Tu'ayme b. Adiyy. Esir edilip sonra öldürülmüştür. Zeme'a b. Esved b. el-Muttalib b. Esed. Oğlu: Haris b. Zeme'a. Kardeşi: Akıl b. Esved.
Amcasının oğlu: Ebû'l-Bahterî el-Asî b. Hişâm b. el-Hâris b. Esed. Nevfel b. Huveylid b. Esed. Kardeşinin oğlu Zübeyr ya da Hz. Ali'nin onu öldürdüğü söylenmiştir.
Nadr b. Haris b. Kelede b. Alkame b. Abdi Menâf b. Abdiddâr. Esir edilip Safra'da boynu vurulmuştur.
Umeyr b. Osman (Talha b. Ubeydillah'ın amcası). Ebû Cehil b. Hişâm. Mu'âz b. Amr b. Cemûh ile Muavviz b. Afra, onu öldürmeye giriştiler. Abdullah b. Mes'ûd, onu son nefeslerini verirken buldu. Kafasını kopardı.
Kardeşi: El-Asî b. Hişâm.
Amcalarının oğlu: Mes'ûd b. Ebî Ümeyye b. Muğîre (Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin kardeşi).
Ebû Kays b. Velîd b. Muğîre (Hâlid b. Velîd'in kardeşi). Amcasının oğlu: Ebû Kays b. el-Fakih b. Muğîre. Saib b. Ebî Saib b. Aiz b. Abdillah b. Ömer508[254] b. Mahzûm. Onun Bedir'de öldürülüp öldürülmediği konusunda ihtilaf vardır. Be-dir'de öldürülmediği; aksine sonradan Müslüman olduğu da söylenmiştir. Münebbih b. Haccâc. Oğlu: El-Asî b. Münebbih b. Haccâc. Kardeşi: Nubeyh.
Ümeyye b. Halef b. Vehb b. Huzâfe b. Cumâh. Oğlu: Ali b. Ümeyye..
Talha b. Ubeydillah'ın kardeşi Mâlik b. Ubeydillah b. Osman esir edildi. Esir olarak öldü.
Ebû Huzeyfe b. Muğîre'nin iki oğlu Huzeyfe ve Hişâm.
Bedir gününde, Mahzûm Oğulları ve onların müşrik müttefiklerinden yirmi dört; Abduşems ve müttefiklerinden on iki erkeğin esir edildiği ya da öldürüldüğü belirtilmiştir. 509[255]

Bedir Gazvesi'nde Esir Edilen Meşhur Kişiler

Hâsım Oğulları'ndan:
Abbâs b. Abdilmuttalib.
Hz. Ali'nin kardeşi Akîl b. Ebî Tâlib.
Nevfel b. el-Hâris b. Abdilmuttalib.
El-Muttalib b. Abdi Menâf Oğullan' ndan:
Saib b. Ubeyd b. Abdi Yezîd b. Hâşim b. el-Muttalib b. Abdi Menâf.
Nu'mân b. Amr b. Alkame b. el-Muttalib.
Abdu Şems Oğulları'ndan: Amr b. Ebî Süfyân b. Harb. Haris b. Ebî Vecze510[256] b. Ebî Amr b. Ümeyye.

508[254] Asıl nüshada Ömer yerine Amr yazılıdır.
509[255] İbn Hazm, Cevâmiu'sSire, Çıra Yayınları: 149-151.
510[256] Asıl nüshada Vecze yerine Vecre yazılıdır. İbn İshâk, ona Vecze demiştir. İbn Hişâm ise, ona Vehre demiştir (el-Huşenî, I, 175).

Ebû!l-Âs b. Rabı' b. Abdiluzzâ b. Abdi Şems (Rasûlullah (s.a.s.)'m damadıdır. Kızı Zeyneb onunla evli idi.) Hâlidb. Esidb, Ebi'l-îs. Onların dört müttefiki.
[Nevfel b. Abdi Menâf Oğullan'ndan] 511[257]-Adiyy b. el-Hıyâr b. Adiyy b. Nevfel b. Abdi Menâf. Osman b. Abdi Şems b. Câbir. Akraba olarak Utbe b. Gazvân'm amcasının oğludur.
[Abduddâr Oğulları ndan]:
Mus'âb b. Umeyr'in kardeşi EbûAzîz b. Umeyrb. Hâşim b. Abdi Me-nâf b. Abdiddâr.
(Esed b. Abdiluzzâ Oğulları'ndanj:
Saib b. Ebî Hubeyş b. el-Muttalib b. Esed. Haris b. Aiz b. Osman b. Esed.
[Mahzûm Oğullan'ndanl:
Hâlid b. Hişâm b. Muğîre b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm. Sayfî b. Ebî Rifâ'a b. Abid b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm. Kardeşinin oğlu: Abdullah b. Ebi'l-Münzir b. Ebî Rifâ'a. El-Muttalib b. Hanteb b. el-Hâris b. Ubeyd b. Ömer b. Mahzûm. Hâlid b. el-A'lem el~Huzâ'î. Ona Ukaylî de denilmiştir. Onların müttefikidir. Şu şiiri söyleyen kişidir: 512[258]
"ökçeleri üzerinde durup yaralan kanayanlardan değil, Fakat dimdik ayakta durup kanları damlayanlardanız."
Bedir gününde ilk kaçan kişidir. Fakat yakalandı ve esir edildi.
Ümeyye b. Ebî Huzeyfe b. Muğîre.
Hâlid b. Velîd'in kardeşi Velîd b. Velîd.
Osman b. Abdillah b. el-Muğîre.
Ebû Ata Abdullah b. Ebî Saib b. Abid513[259] b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm.
[Sehm Oğullan'ndanl:
Ebû Veda'e b. Subayra b. Suayd [b. Sa'd] b. Sehm. Fidye karşılığında serbest bırakılan ilk esirdir.
[Cumâh Oğulları ndan}:
Abdullah b. Ubeyy b. Halef.
Kardeşi: Amr b. Ubeyy.
Ebû Azze Amr b. Abdillah b. Umeyr514[260] b. Uheyb b. Huzâfe b. Cumâh.
[Amir Oğullan'ndanl:
Süheyl b. Amr b. Abdi Şems b. Abdi Vedd b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüeyy.
Abd b. Zeme'a b. Kays b. Abdi- Şems b. Abdi Vedd.
J45N
[Esed b. Abdiluzzâ Oğullan'ndanl515[261]
Abdullah b. Humeyd b. Züheyr b. el-Hâris b. Esed b. Abdiluzzâ b.
Kusayy. 516[262]

511[257] Köşeli parantez içindekiler, gerekli birer ilavedirler. Zira bu kişilerin hepsi Abdu Şems Oğulları'ndan değildirler. Değişik kabilelerdendirler. Parantez içindekiler onları açıklamaktadır.
512[258] İbn Hişâm, III, 5; Vakıdî, 137 ve İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 286'da da bu mısra bu kişiye nisbet edilmiştir. Ebû Temâm'ın Hamâse (Şerhu't-Tebrizî, I, iO2)\sinde bu mısralar Husayn b. el-Hamam eP-Murrî'ye nisbet edilmiştir. Yukarıda adı geçen Hâlİd'in, onu taklit ettiği muhtemeldir.
513[259] Asıl nüshada Âbid yerine Âiz yazılıdır.
514[260] Asıl nüshada Umeyr yerine Osman yazılıdır. Nesebu Kureyş, 386 ve.el-Cemhara, 153'e göre düzeltildi.
515[261] Esed b. Abdiluzzâ Oğullan ve Abdullah b. Humeyd'den daha önce söz edilmişti. îbn Hi-Şâm, İbn tshâk rivayetlerine ilave etmişti. Bkz. İbn Hişâm, III, 7.
516[262] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 151-153.

Benî Süleym Gazvesi

Hz. Peygamber (s.a.s.), Bedir Gazvesi'nden döndükten bir hafta517[263] sonra, Süleym Oğulları518[264] üzerine yürümek üzere Sibâ' b. Urfuta el-Gıfârî'yi, diğer bir rivayete göre İbn Ümmi Mektûm'u yerine bırakarak Medine'den yola çıktı. Küdr denilen suyun başına vardılar. Orada üç gün kaldı. Hiç bir çarpışmada bulunmadan geri döndü. 519[265]

Sevik Gazvesi

Kureyşli müşriklerin, Bedir Savaşı'nda yenilgiye uğramış olan askerleri,520[266] Mekke'ye döndüklerinde, Ebû Süfyân iki yüz süvari ile birlikte Rasûlullah (s.a.s.) ile savaşmak üzere geri döndü. Medine'nin Urayz bölgesine kadar ilerlediler. Sık bir hurmalığı yaktılar. Orada tarlalarda çalışan Ensâr'dan bir zât ile onun müttefikini bulup öldürdüler. Sonra acele geri çekildiler. Rasûlullah (s.a.s.), yerine Ebû Lubâbe b.Abdilmünzir'i bırakıp, Müslümanlarla birlikte onları takip etmeye çıktı. Karkara-tü'î-Küdr'e kadar ilerledi. Ebû Süfyân ve müşriklerin savuşup gittiklerini, kaçarken yüklerini hafifletmek için yiyecekleri olan seviklerini (kavrulmuş buğday unu, kavut) çokça ekinler arasına attıklarını gördüler.
Müslümanlar bu sevik dağarcıklarını topladılar. Bu yüzden bu gazveye Sevik Gazvesi adı verildi. Bu gazve,
Bedir'den iki küsur ay sonra, hicrî 2. yıl Zilhicce ayında yapıldı. 521[267]

Zû Emer Gazvesi

Rasûlullah (s.a.s.), 522[268] Zilhicce ayının geri kalan günlerini Medine'de geçirdi. Sonra Hz. Osman b. Affân'ı, Medîne'de yerine vekil bırakarak Ğatafanlılar ile savaşmak üzere Necid'e doğru yola çıktı. Safer ayının tamamını Necid bölgesinde geçirdi. Sonra hiç bir çarpışmada bulunmadan medîne'ye döndü. 523[269]

Behran Gazvesi

Rasûlullah (s.a.s.), Medîne'de Rebî'ulevvel ayını geçirdikten sonra, yerine İbn Ümmü Mektûm'u vekil bırakarak, Kureyş ile savaşmak üzere Behran524[270] denilen yere kadar ilerledi. Üçüncü senenin Reb'iulâhır ve Ceâzıyelevvel aylarında orada kaldı. Herhangi bir çarpışmada bulunmadan Medîne'ye geri döndü. 525[271]

517[263] Bu ibarenin İbn Hazm'dan nakledildiğine dair bkz. el-!mtâ', 107.
518[264] Bu gazve ile ilgili olarak bkz. İbn Hişâm, III, 46; İbn Sa'd, I/II, 20; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 294; Zâdu'1-Me'âd, II, 229; İbn Kesîr, III, 344; el-İmta , 107; Târihu'l-Hamîs, I, 407.
519[265] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 153.
520[266] Bu gazve için bkz. Vakıdî, 182; İbn Hişâm, III, 47; îbn Sa'd, I/II, 20; et-Taberî, II, 299; En-sâbu'l-Eşrâf, I, 147; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 344; İbn Kesîr, III, 344; ei-İmtâ', 106; Târî-hu t-Hamis, 1, 410.
521[267] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 153-154.
522[268] Bu gazve için bkz. Vakıdî, 192; İbn Hişâm, III, 49; İbn Sa'd, I/II, 23; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 303; İbn Kesir, IV, 2; el-İmıâ', 110; Tâıîhu'l-Hamîs, I, 414.
523[269] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 154.
524[270] Bu gazve için bkz. Vakıdî, 195; İbn Hişâm, III, 50; İbn Sa'd, I/II, 24; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 304; İbn Kesîr, IV, 3; el-İmtâ', 111; Târîhu'l-Hamîs, I, 416.
525[271] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 154.

Benî Kaynuka Gazvesi

Benî Kaynuka[526[272]] Yahudileri, Rasûlullah (s.a.s.) ile yapmış oldukları antlaşmayı bozdular. Rasûlullah (s.a.s.)'a boyun eğip hükmünü kabul edinceye kadar, Hz. Peygamber (s.a.s.) onları kuşattı. Abdullah b. Übeyy b. Selûl, onlar için aracı oldu. Rasûlullah (s.a.s.) onların kanlarını bağışla-ymcaya kadar ısrar etti. Onları kuşatma sırasında Medîne'de Ebû Lubâbe b. Beşîr b. Abdilmünzir'i vali olarak bıraktı. Onları on beş gece kuşattı. Medine varoşlarında oturan bu Yahudiler, Abdullah b. Selâm'in kavminden idiler. Üç yüzü demir zırhlı olmak üzere, yedi yüz savaşçıları vardı.
Ekim dikim ve hurmalıkları yoktu. Ticaret ve kuyumculuk ile uğraşıp, mallarını işletiyorlardı. [527[273]]

Ka'b B. Eşrefin Öldürülmesi İçin Gönderilen Seriyye

Allah ve Rasûlü'nün düşmanı Ka'b b. Eşref, [528[274]] Tayy kabilesinden idi. Annesi ise Benî Nadir Yadudiîerinden idi. Rasûlullah (s.a.s.), onu öldürmeye teşvik etti. Bu iş için Muhammed b. Mesleme, Abduleşhel Oğulla-n'ndan Ka'b b. Eşrefin süt kardeşi Ebû Naile Silkan b. Selâme b. Vekş, yine Abduleşhel Oğulları'ndan Abbâd b. Bişr b. Vekş ile Haris b. Evs b. Mu'âz ve Harise Oğulları'ndan Ebû Abs b. Cebr'i görevlendirdi. Savaşta caiz olması nedeni ile, Rasûlullah (s.a.s.), onlara böyle bir durumda inan-madıkları şeyleri söylemeye izin verdi. Onlar, Silkan b. Selâme'yi Ka'b'ın yanma gönderdiler. Silkan, ilerleyip onun yanma gitti. Rasûlullah (s.a.s.)'a karşı olma konusunda onunla uyum içerisinde olduğunu açıkladı. Sıkışık durumda olduklarını ona şikâyet etti. Bundan dolayı, silahlarını yanında rehin bırakmak karşılığında, kendisine ve arkadaşlarına yiyecek vermesi konusunda onunla konuştu. Ka'b onlara olumlu cevap verdi. Silkan, arkadaşlarının yanına döndü. Arkadaşları ile beraber çıktılar. Rasûlullah (s.a.s.), mehtaplı bir gecede onlarla birlikte Bekî'u'l-Ğarked'e kadar yürüdü; orada onları uğurladı. Onlar yürüyüp Ka'b'ın yanına vardılar. Ka'b, kalesinden çıkıp onların yanına geldi. Bir müddet beraber yürüdüler. Kılıçlarını onun yanına koydular. Muhammed b. Mesleme, belinde taşıdığı hançeri çıkarıp onu öldürdü. Fâsık kişi, öyle bir çığlık kopardı ki çevresindeki kale sakinleri korkup ürktüler. Hepsi ışıklarını yaktılar. Arkadaşlarının telaşla vurdukları kılıçlarından, Haris b. Evs, ayağından veya başından yaralanıp kan kaybetti. Arkadaşları kurtulup o geride kaldı. Ümeyye b. Zeyd Oğulları yurduna, sonra, Kurayza Oğullan mahallelerine vardılar. Sonra Bu'as'a gelip kavuştular. Sonunda, Medine'nin karataşlık mevkii olan Urayz'a vardılar. Arkadaşlarını orada beklediler. Evs, orada arkadaşlarına yetişti.
Arkadaşları Haris b. Evs'i, gecenin sonuna doğru Hz. Peygamber (s.a.s.)'in mescidine getirdiler. Rasûlullah (s.a.s.), o sırada namaz kılıyordu. Namazı bitirince, Ka'b'ı öldürdüklerini Hz. Peygamber (s.a.s.)'e bildirdiler. Rasûlullah (s.a.s.), Haris b. Evs'in yarasına tükürüğünü sürdü; yara iyileşti. Rasûlullah (s.a.s.), Müslümanlara, Yahudilerle savaşmaları için direktif verdi. O sırada Huveyyisa b. Mes'ûd Müslüman oldu. Muhayyısa b. Mes'ûd da daha önce Müslüman olmuştu. Bu iki zât Harise

[526[272]] Bu gazve için bkz. Vakıdî, 177; İbn Hişâm, III, 50; İbn Sa'd, I/II, 19; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 294; İbn Kesîr, IV, 3; el-İmtâ', 103; Târihıı l-Hamîs, I, 408.
[527[273]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 154-155.
[528[274]] Ka'b b. Eşrefin öldürülmesi ile ilgili olarak bkz. Vakıdî, 184; İbn Hişâm, III, 54; İbn Sa'd, I/II, 21; et-Taberî, III, 2; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 298; İbn Kesîr, IV, 5; el-İmtâ', 107; Târîhu'l-Hamîs, I, 412. Onun öldürülmesine katılanların adlan için bkz. el~Muhabber, 282.

Oğulları'ndandi. 529[275]

Uhud Savaşı

Rasûlullah (s.a.5.),530[1] Behrân Gazvesi dönüşünden sonra, Cemâzryelâ-hır, Receb, Şa'bân ve Ramazan aylarında Medine'de kaldı. Bu arada Kureyş, üçüncü yılın Şevval ayında, Rasûlullah (s.a.s.)'a savaş açtı. Bunun için, müttefikleri olan el-Ehâbîş531[2] denilen Arap kabilelerinden, Benî Kinâne ve diğer kabilelerden yardım istediler. Savaştan kaçmamak için kadınlarıyla beraber sefere çıkan Kureyşliler, Kanat vadisinin Ayneyn tepesinde konakladılar. Burası Medîne karşısındaki vadinin ağzında bulunan, Uhud Dağı yakınlarındaki Sebha içlerinde bir tepenin üstüdür.

O ara Rasûlullah (s.a.s.), rüyasında, kılıcının ağzında gedik açıldığım, bir sığırın boğazlandığını ve elini sağlam bir zırhın içine koyduğunu görmüştü. Rüyasında gördüğü zırhı, Medîne olarak yorumladı. (Boğazlanmış sığırın), ashabından bir kısmının şehîd olacağına, (kılıcının ağzından gedik açılmasını ise) ehl-i beytinden bir adamın şehîd düşeceğine işaret olduğunu belirtti.

Dolayısıyla Rasûlullah (s.a.s.), ashabına, Kureyşlilere karşı dışarı çıkmamalarını, Medîne'de savunma savaşı yapmalarını, eğer saldırırlarsa sokak başlarında şehri savunmalarını işaret buyurdular. Abdullah b. Ubeyy b. Selûl de, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in görüşünü destekledi. Ancak, daha sonra Uhud Savaşı'nda, Allah'ın kendilerine şehâdet bahşettiği bir grup seçkin sahâbi, savaşa çıkılması konusunda Rasûlullah (s.a.s.)'a ısrarda bulundular. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), zırhını giymek üzere evine girdi ve bir müddet sonra çıktı. Benî Neccâr'dan Mâlik b. Amr -başka bir rivayete göre Muhriz b. Âmir- adında vefat eden bir adamın cenaze namazını kıldı. O gün Cuma günüydü. Bu arada, savaşa çıkılması konusunda Hz. Peygamber (s.a.s.)'e ısrar edenler yaptıklarından pişmanlık duydular ve Rasûlullah (s.a.s.)'a: "Ey Allah'ın Rasûlu! İsterseniz çıkmayalım, savunma savaşı yapalım'1 dediler. Ancak Rasûlullah (s.a.s.): "Zırhını, giyindikten sonra savaşmadıkça çıkarması bir peygambere yaraşmaz." dedi. Daha sonra Rasûlullah (s.a.s.), bin kişilik bir ordu ile Medine'den yola çıktı. Medîne'de kalan Müslümanlara namaz kıldırmak üzere İbn Ümmi Mektûm'u görevlendirdi. Rasûlullah (s.a.s.), Medîne ile Uhud arasında Şavt denilen yere varınca, Abdullah b. Ubeyy b. Selûl, görüşünün kabul edilmediği gerekçesiyle

529[275] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 155-156.

530[1] Uhud Gazvesi hakkında bkz. Vâkıdî, 197; İbn Hişâm, III, 64; İbn Sa'd, I/n, 25; Taberî, III, 9; Ensâhu'l-Eşrâf, 1148; İbn Seyyidi'in-Nâs, 11,2; İbn Kesîr, IV,9; Zâdu'l-Me'âd, 11,231; el-İmta', 114; el-Mevâhib, 1,119; Târlhu'l-Hamîs, 1,419; Sahthu'I-Buhârî, IV,93.

531[2] El-Ehâbiş; İslâm'dan önce Benî Leys ve Kureyş arasında çıkan savaşta, Benî Leys'in yanında yer alan Kare kabileleridir. Ayrıca el-Ehâbîş'in; Mekke'nin aşağısındakİ Hubşa dağında toplanarak, "Gece karardığı, gündüz aydınlandığı ve Mekke'nin Hubşa dağı yerinde durduğu sürece, bize karşı olanlara karşı tek yumruk olacağız." şeklinde Allah'a yemin ederek, Kureyş'le İttifak yapan Benî Mıstalİk ve Benî'I-Hûıı b. Huzeyme kabileleri olduğu da söylenir. Üzerinde anlaşma yapılan dağın adıyla adlandırılan bu kabilelere, Ehâbîşu Kureyş denildi.

yaklaşık ordunun üçte birini teşkil eden sayıdaki kişiyle beraber küserek ayrıldı. Câbir'in babası Abdullah b. Amr b. Haram, arkalarından yetişerek onlara Allah'a ve Rasûlü'ne dönmeleri hususunda öğütte bulunduysa da kendisine kulak asmadılar; bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.)'m yanına yalnız dönmek zorunda kaldı.
Ensâr'dan bazıları, Rasûlullah (s.a.s.)'a, müttefikleri olan Yahudilerden yardım istemesini önerdiler. Ancak, Hz. Peygamber (s.a.s.), gerek Yahudi-ler'den gerekse müşriklerden yardım almaya yanaşmadı.
Rasûlullah (s.a.s.) [Müslümanlarla birlikte], 532[3] Benî Hârise'nin arazisine girdi ve "Toplanmış bir topluluğa karşı kim çıkıp bize533[4] rehberlik eder." dedi. Benî Hârise'den Ebû Hayseme adında biri: "Ben rehberlik ederim ey Allah'ın Rasûlu!" dedi. Benî Hârise'nin sınırları içinden geçme konusunda onlara rehberlik etti. Bu arada Mirba' b. Kayzî adında, görme özürlü münafık birinin arazisinden geçtiler. Bu adam: "Eğer sen gerçekten Allah' in Rasûlu olsan dahi, arazimden geçmene izin vermiyorum." diyerek, Müslümanların yüzlerine toprak atarak sözü uzatmaya başladı.
Bir grup onu öldürmek için üzerine saldırınca, Rasûlullah (s.a.s.): "Onu öldürmeyin! O hem gözünden hem de kalbinden görme Özürlüdür." dedi, Abduleşhel OğuIIan'ndan Sa'd b. Zeyd, yayiyla vurup Mirba'ın başını yardı.
Rasûlullah (s.a.s.)» yoluna devam etti; Uhud Dağı'na doğru uzanan vadinin kıyısında bulunan Şi'b denilen yere varınca, 534[5] Uhud Dağı'ni arkasına alarak karargâhını kurdu. Arkadaşlarına, emir vermedikçe kimsenin savaşmaması konusunda talimat verdi. Bu esnada Kureyş, Kanât'ta es-Sam-ğa denilen yerdeki ekinlerin içine salınmış deve ve atlarıyla birlikte görünüyordu. Bu arada Rasûlullah (s.a.s.), yedi yüz kişilik ordusunu savaş düzenine hazırlıyordu. Müşriklerin ise iki yüzü -başka bir rivayette ellisi— atlı olmak üzere toplam üç bin savaşçı oldukları rivayet edilir. Buna karşın Müslümanların okçuları elli kişiydi. Rasûlullah (s.a.s.), okçuların başına Evs'li535[6] Benî Amr b. Avf tan Havvât b. Cübeyr'in kardeşi Abdullah b. Cübeyr (r.a.)'i komutan olarak atadı. O gün Abdullah (r.a.), giymiş olduğu beyaz elbisesiyle [dikkat çekici] 536[7] idi. Arkadan saldırmamaları için müşriklerin üzerine ok yağdırmak üzere, Rasûlullah (s.a.s.) Müslüman okçuları yerleştirdi; iki zırh üst üste giydi; sancağı, Abduddâr OğuIIan'ndan Mus'âb b. Umeyr'e verdi.
Rasûlullah (s.a.s.), o gün, on beş yaşlarında olan Semûra b. Cundub el-Fezârî ve Benî Hârise'den okçu olan Rafi' b. Hadîc'e savaşma izni verdi. Ancak Üsâme b. Zeyd, Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb, Benî Mâlik b. en-Neccâr'dan Zeyd b. Sabit ile Amr b. Hazm; Benî Hârise'den Berrâ b. Azib ile Useyd b. Züheyr; Arâbe b. Evs, Zeyd b. Erkâm ve Ebû Sa'îd el-Hudrî'ye, yaşlan küçük olduğundan savaşa çıkmalarına izin vermeyerek, onları geri çevirdi; fakat bir yıl sonra yapılan Hendek Savaşı'na katıl-malarına izin verdi. O gün Abdullah b. Ömer, on dört yaşındaydı. Savaş izni verilmediği için geri çevrilen diğer kişiler de on dört yaşlarındaydılar.
Kureyş, Hâlid b. Velîd komutasındaki süvari birliğini sağ cenaha, İkri-me b. Ebî Cehl komutasındaki diğer atlı birliğini sol cenaha alarak, savaş düzeni aldı. Rasûlullah (s.a.s.), hakkını vermek şartıyla537[8] kılıcını, Benî Sa'ide'den cesur, kahraman, savaş

532[3] Bu cümle asıl nüshada, "Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanına yalnız dönmek zorunda kaldı." ifadesinden sonra gelmiştir. Cümlenin orada yer almış olması anlamsızdır. Bu nedenle cümleyi doğru olan yere aldık.
533[4] Asıl nüshada: "Kim bizimle çıkarak rehberlik eder?" şeklindedir.
534[5] Asıl nüshanın hamişinde: "Bu Uhud Dağfnda bulunan ve er-Ramy denilen tepedir." şeklinde geçer.
535[6] Asıl nüshada: "İbn Evs" şeklindedir.
536[7] Bu İbn Hişâm III, 70'e göre yapılan bir ilavedir.
537[8] Kılıcın hakkı eğilip bükülünceye kadar onunla düşmana vurmaktır. Bkz İbn Hişâm, III, 71.

meydanında çalımlı yürüyüp kurnaz davranan Ebû Dücâne Simâk b. Hareşe'ye verdi.
Benî Dubey'a'dan, Ebû Âmir Abdu Amr b. Sayfî b. Mâlik b. en-Nu'mân diye biri vardı. Bu kişi, melekler tarafından yıkanan Hanze-le'nin babasıdır. O, -daha önce geçtiği gibi- câhiliye döneminde kendisini zühd ve ibâdete veren bir rahipti. İslâm gelince sapıttı; Rasûlullah (s.a.s.)'dan uzaklaşmak gayesi ile Evs'ten bazı gençleri de yanma alarak, Medîne'den ayrılıp Mekke'ye gitti. Uhud'da müşriklerin yanında savaşa katıldı. Bu adam Evs'in reisleri arasında idi. Savaşa katılması durumunda, Evslilerin savaştan çekilip kendi tarafına geleceğine dair Kureyş'e söz vermişti. Uhud günü, Mekkeli köleler arasında Ehâbîş ile birlikte Müslümanlarla ilk karşılaşan kişi o oldu. Kabilesine seslenerek kendisini tanıtınca, Evsliler ona: "Eyfâsık! Allah senin gözünü aydın kılmasın." cevabını verdiler. Bunun üzerine: "Benden sonra kavmime kötülük dokunmuş." diyerek Müslümanlara karşı şiddetli bir hücuma geçti.
Rasûlullah (s.a.s.) ashabının parolası o gün, "Öldür! Öldür!" idi. O gün Ebû Dücâne, Talha, Hamza, Ali, Enes b. en-Nadr[538[9]] (r.a.); onlardan başka çok az insanın başarabileceği şiddetli bir sınavdan başarıyla geçtiler. O gün Ensâr'dan bir grup, geri dönüşü olmayan büyük bir sorumluluk ile karşı karşıya kalmışlardı. Bu bilinçle savaşa daldılar. Kureyş, yenilgiye uğramaya başladı. Bunu gören okçular: "Allah, düşmanlarını bozguna uğrattı! Burada durmamızın artık bir anlamı yok!" dediler. Komutanları Abdullah b. Cübeyr (r.a.), yerlerinden ayrılmamaları konusundaki Rasûlullah (s.a.s.)'ın emrini onlara hatırlattıysa da, onlar düşmanın hezimete uğradığını Öne sürerek onun emrine aldırış etmediler. Ancak müşrikler yeniden hücuma geçtiler. Seçkin bazı Müslümanları Allah şehâdetle şereflendirdi. Müşrikler Rasûlullah (s.a.s.)'m yanına kadar geldiler. Mus'âb b. Umeyr (r.a.), Rasûlullah (s.a.s.)'ın önünde şehid oluncaya kadar savaştı. Rasûlullah (s.a.s.), yüzünden yaralandı; atılan bir taşın isabet etmesi sonucunda, biri alt diğeri üst olmak üzere, sağdaki iki küçük azı dişi kırıldı. Mübarek başında bulunan miğfer parçalandı. Mus'âb b. Umeyr'in şehid olması üzerine,
Rasûlullah (s.a.s.), sancağın Hz. Ali (r.a.)'ye verilmesini emretti. O ara Ra-sûlullah (s.a.s.), Ensâr'm sancağı altında bulunuyordu. Rasûlullah (s.a.s.)'in yanına kadar gelip ona saldıranlar arasında, müşriklerden Amr b. Kamîa el-Leysî ve Utbe b. Ebî Vakkâs da vardı. Bu esnada Hanzala el-Ğasîl b. Ebî Âmir (r.a.), Ebû Süfyân'a doğru şiddetle hücum edip tam onu kistırmışken, Şeddâd b. el-Esved el-Leysî (İbn Şa'ûb) O'na saldırıp şehid etti. Hanzala (r.a.), gerdekten çıktığı gibi yıkanmadan savaşa gel-diğinden, cünüb olarak şehid oldu. O'nun bu durumunu ve melekler tarafından yıkandığını Rasûlullah (s.a.s.) haber verdi. Müşrik ordusunun sancağını tutanlar öldürülünce, sancakları yere düştü. Bunun üzerine orada bulunan Amra bint Alkame el-Harisiyyet adlı kadın, sancağı müşrikler adına yerden kaldırdı; böylece dağılan müşrikler ona doğru gelerek toplandılar.
Rasûlullah (s.a.s.)'ı alnından yaralayanın, İslâm hukukçusu Muham-med b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî'nin amcası Abdullah b. Şihâb ez-Zührî olduğu rivayet olunmuştur. Atılan taşlarla geri çekilmek zorunda kalan Rasûlullah (s.a.s.), yanı üzerine bir çukura düştü. Bu çukuru, Ebû Âmir el-Evsî, Müslümanlara karşı bir tuzak olarak kazmış idi. Rasûlullah (s.a.s.)'m bu çukura düşmesi üzerine, Hz. Ali O'nun elinden tutarak, Tal-ha (r.a.) da kendisini siper edip O'nu bağrına basarak, Rasûlullah (s.a.s.)'ın ayağa kalkmasına yardımcı oldular. Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin babası Mâlik b. Sinan, Rasûlullah

[538[9]] Asıl nüshada, "en-Nadr b. Enes" şeklindedir.

(s.a.s.)'ın yarasında bulunan kanını hafifçe emdi. Miğferde bulunan halkalardan ikisi Rasûlullah (s.a.s.)'in yüzüne batmıştı; Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh (r.a.), onları ön dişleriyle çıkardı. Halkaları dişleriyle sıkıca tutup çıkardığı için, iki ön dişi düştü. Dişlerinin düşmesi onu daha da süslü kılmıştı.
Müşrikler, Rasûlullah (s.a.s.)'a yaklaştılar. Rasûlullah (s.a.s.)'m önünde bulunan yedi kişilik Müslüman bir grup, şehid düşünceye kadar savaştılar. Bunların yedi kişiden fazla olduğu da söylenir. En son Umara b. Ye-zîd b. es-Seken şehid düştü.
Bunun ardından Talha (r.a.), bir grup gibi çarpışarak müşrikleri Rasûlullah (s.a.s.)'dan uzaklaştırdı. Ümmü Umâre Nuseybe bint Ka'b el—Mâ-zeniyye (r.a.), şiddetli bir şekilde savaştı. Amr b. Kamîa'ya sert kılıç darbeleriyle vurarak, üzerinde bulunan iki zırhı yere düşürdü. Ancak Amr b.
Kamîa, vurduğu bir kılıç darbesiyle onun boynunda büyük bir yara açtı. Ebû Dücâne, üstüne oklar düştüğü halde, hareket etmeksizin sırtını Rasûlullah (s.a.s.) için kalkan yaptı. O esnada Rasûlullah (s.a.s.), Sa'd b. Ebî Vakkâs'a, "Ok at! Anam babam sana feda olsun!" diyordu.
Savaşta Katâde b. Nu'mân ez-Zaferî, gözünden isabet aldı; gözleri yanağının üzerine düşmüş olduğu halde, Rasûlullah (s.a.s.)'a geldi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), onun gözünü tekrar yerine koydu. Onun bu gözü diğer gözden daha sağlıklı ve güzel oldu.
Enes b. Mâlik'in amcası Enes b. en-Nadr, silahlarını bırakmış sahabeden bir topluluğun yanına vardı ve onlara: "Ne diye oturuyorsunuz?" dedi. Onlar da: "Rasûlullah (s.a.s.) öldürülmüş!" diye cevap verdiler. Bunun üzerine onlara: "Ondan sonra sizin İçin hayatın ne anlamı olabilir ki? Haydi kalkın ve Rasûlullah (s.a.s.)'in uğrunda öldüğü şey için siz de ölün!" dedi. Sonra insanlara yöneldi ve Sa'd b. Mu'âz'a rastladı; O'na: "Ey Sa'd! Vallahi Uhud tarafından cennet kokusunu alıyorum." dedi. Şehid düşünceye kadar savaştı. Allah O'ndan razı olsun. Üzerinde yetmiş darbe izi vardı. O gün Abdurrahman b. Avf (r.a.), bir kısmı ayağından olmak üzere, yirmi kadar darbe alarak topal kaldı.
O gün, karşı hamleden sonra Rasûlullah (s.a.s.)'ı ilk fark eden Benî Se-lime'den şâir Ka'b b. Mâlik oldu. En yüksek sesiyle: "Ey Müslümanlar! Müjdeler olsun! Bu Rasûlullah (s.a.s.)'dır." diye bağırdı. Rasûlullah (s.a.s,), susması için ona işaret etti. Müslümanlar O'nu tanıyınca, hemen etrafında toplandılar ve dağ tarafına doğru tırmandılar. Onların arasında Ebû Bekir, Ömer, Ali, Talha, ez-Zübeyr, el-Hâris b. es—Sımme el-Ensârî ve diğerleri vardı.
Rasûlullah (s.a.s.), Şi'b denilen yerde tepeye yaslanınca, Übey b. Halef el-Cumehî kendisine yaklaştı. Rasûlullah (s.a.s.), el-Hâris b. es-Sım-me'den harbesini alarak boynuna vurdu ve onu yaraladı. Übeyy, perişan bir halde yere düştü. Müşrikler ona: "Vallahi sana bir şey olmamış." dediler. Bunun üzerine o, "Vallahi üstüme tükürseydi beni öldürürdü." dedi. Übeyy, Mekke'de Rasûlullah (s.a.s.)'ı öldüreceğine söz vermişti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.) ona, "Ben seni öldüreceğim." demişti. Allah'ın düşmanı Übeyy, Mekke'ye dönüşünde, Şerif denilen yerde bu yaradan dolayı öldü.
Hz. Ali (r.a.), Mihras[539[10]] su kaynağından kalkanına su doldurarak, Rasûlullah (s.a.s.)'a getirdi. Sudan bir koku geldiği için, Hz. Peygamber (s.a.s.) içmedi. Onunla yüzünü yıkadı. Rasûlullah (s.a.s.), dağdaki yüksek bir kayalığın üstüne çıkmak istedi. Ancak yorgun ve bitkin bir halde idi. İki kat da zırh giyinmişti. Talha b. Ubeydillah

[539[10]] El-Mihrâs, kelime anlamı çokça su alan oyulmuş kaya demektir. Uhud vadisinin yukarısında bulunan bir suyun adıdır.

(r.a.) yere çöktü; Rasûlullah (s.a.s.)'ı sırtına alıp kayalığa kadar çıkardı. Namaz vakti geldi; Rasûlullah (s.a.s.) oturarak namaz kıldı. Beraberindeki Müslümanlar da oturarak arkasında namazlarını kıldılar.
Müslümanlardan bir grup hezimete uğradılar. Bazıları el-A'ves[540[11]] önlerindeki el-Cel'ab'e[541[12]] kadar kaçtılar. Kaçanların arasında Osman b. Affân, Osman b. Ubeyd el-Ensârî de vardı; Allah bu konuda onları affetsin. Onların affedildiğine dair Kur'ân âyetleri nazil oldu: "İki topluluğun çarpıştığı gün, içinizden yüz çevirip gidenlerin, şeytan, yalnızca bazı yaptıklarından dolayı ayaklarım kaydırmak istedi. Yine de Allah, onları bağışladı..." [542[13]]
Huzeyfe'nin babası el-Hüseyl b. Câbir el-Yemân ve Sabit b. Vakş, kadın, çocuk ve yaşlılarla beraber sağlam evlerde koruma altına alınmış, iki mübarek yaşlı adamdı. Biri diğerine: "Ancak bir içimlik su içilecek kadar ömrümüz kalmış; kılıçlarımızı alıp Rasûlullah (s.a.s.)'a yetişsek belki Yüce Allah bize şehidlik şerefini bahşeder." dedi. Bunun üzerine yola çıktılar ve Müslümanların arasına girdiler. Sabit b. Vakş, müşrikler tarafından şehid edildi; Hüseyl'i ise, Müslümanlar onu müşriklerden sanarak yanlışlıkla öldürdüler. Rivayet edildiğine göre onun ölümünü Abdullah b. Mes'ûd'un kardeşi Utbe b. Mes'ûd üstlendi ve diyetini oğlu Huzeyfe'ye ödedi. Huzeyfe de onu sadaka olarak Müslümanlara dağıttı.
Yahudi Benî Sa'lebe b. el-Fityûn'dan, Muhayrîk diye biri vardı. Muhayrîk, Yahudilere: "Muhammed'e yardım etmenin üzerinize düşen zorunlu bir hak olduğunu biliyorsunuz." diyerek, onları Rasûlullah (s.a.s.)'m yardımına çağırdı. Bunun üzerine Yahudiler: "Bu gün Cumartesi'dir." dediler. Muhayrîk: "Sizin için Cumartesi yoktur," diyerek, silahını aldı ve Rasûlullah (s.a.s.)'a katıldı. Ölünceye kadar Hz. Peygamber (s.a.s.)'le beraber savaştı. İstediği şekilde tasarrufta bulunmak üzere, bütün malını mülkünü Rasûlullah (s.a.s.)'a verilmesi için vasiyet etmişti. Rasûlullah (s.a.s.)'m, Medine'de dağıttığı sadakalardan bir kısmının, Muhayrîk'm malından verdiği rivayet olunmuştur.
El-Hâris b. Süveyd b. es-Sâmit, münafık idi. Ancak yine de Müslümanlarla birlikte Uhud Savaşı'na katıldı. Müslümanlar savaşa girince, el-Mücezzer b. Ziyâd el-Belevî ve Benî Dubey'a'dan Kays b. Zeyd'e saldırıp onları öldürdü ve kâfirlerin tarafına kaçtı. Zira el-Mücezzer, câhili-ye döneminde Evs ve Hazrec arasında çıkan savaşların birinde, adı geçen el-Hâris'in babası Süveyd'i öldürmüştü. Daha sonra el-Hâris b. Süveyd Mekke'ye gitti; orada bir süre ikamet etti. Ancak Allah onu eceline susattı ve Medine'ye akrabalarının arasına geri döndü. Rasûlullah (s.a.s.)'a durum vahiyle bildirildi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), hiç gitmediği bir zamanda yola çıktı ve Küba'ya vardı. Küba'da bulunan Ensâr, hemen Rasûlullah (s.a.s.)'m yanında toplanmaya başladılar. Aralarında sarı bir elbise giymiş olduğu halde el-Hâris b. Süveyd de vardı. Rasûlullah (s.a.s.), Uveym b. Sâ'ide'ye, el-Hâris b. Süveyd'in boynunu vurması için emir verdi. Bunun üzerine el-Hâris: "Niçin ey Allah'ın Rasûlü?" dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.): " el-Mucezzer b. Ziyâd'i haince Öldürmen sebebiyle" dedi. Bunun ardından el-Hâris, bir kelimeyle de olsa cevap veremedi. Bunun üzerine

---

540[11] El-A'ves, on küsur mil kadar Medine'nin doğusunda bulunan bir yerdir.
541[12] Asıl nüshada, "el-Ca'b" şeklindedir. Doğrusu Taberî'nin, (IV, 96) tefsirinde, İbn İshâk'tan naklettiği şekildedir: "Osman b. Affân ve Ensâr'dan iki kişi olan Ukbe b. Osman ve Sa'd b. Osman, Medine civarında e]-A'ves'ten sonra gelen el-Cel'ab dağına varıncaya kadar kaçtılar. Orada üç gün kaldılar. Sonra geri dönüp Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanına döndüler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.) onlara: 'Bu konuda aşın gittiniz.' dedi." İbn Hişâm, III, 92'de, '"Kaçanlardan bazıları el-A'ves önlerindeki el-Munkâ'ya kadar gittiler." şeklinde geçer. El-Cel'ab için bkz. Mu'cemu mâ Ustu cim ve Yâkût.
542[13] 3/Aİ-i İrnrân, 155.

Uveym, onun boynunu vurdu. Ardından Rasûlullah (s.a.s.), hiç oturmadan hemen geri döndü. Başka bir rivayete göre ise, el-Hâris: "Ey Allah'ın Rasûlü! Vallahi dinimden şüphe ettiğim için onu öldürmedim. Lakin onu gördüğümde kendimi tutamadım; zira onun babamın katili olduğunu hatırladım." dedi; sonra boynunu uzattı ve öldürüldü.
Benî Abdileşhel'den, Usayrim olarak bilinen Amr b. Sabit b. Vakş diye biri vardı; İslâm'ı kabul etmiyordu. Uhud günü gelince, ulaşmasını istediği saadete kavuşması için Allah onun kalbini İslâm'a ısındırdı ve Müslüman oldu. Kılıcını aldı, Rasûlullah (s.a.s.)'a iltihak etti ve savaştı. Yaralandı; ancak kimse onun durumuna bir anlam veremedi. Savaş bitince, Benî Abdileşhel, ölülerin arasında kendi ölülerini ararken, ölümüne ramak kalmış bir şekilde Amr b. Sâbit'i ağır yaralı olarak buldular. Birbirlerine bakıp, "Vallahi bu Usayrim'dir. Biz savaşa çıktığımızda o dinimizi inkâr ediyordu." dediler. Sonra ona: "Ey Amr! Buraya gelmenin sebebi nedir? Kavmine olan sevgin mi, yoksa İslâm'a olan arzun mu?" diye sordular. O ise: "Aksine, İslâm'a olan arzumdur. Ben Allah'a ve Rasûlune iman ettim; sonra gördüğünüz gibi yaralanıncaya kadar Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanında savaştım." dedi ve son nefesini verdi. Ashâb bunu Rasûlullah (s.a.s.)'a anlatınca: "O cennet ehlindendir." diye buyurdular. Denildiğine göre, onun durumu Ebû Hüreyre (r.a.)'ye bildirildiğinde: "Oysa o, Allah için hiç namaz kılmamıştı." dedi.
Benî Zafer arasında, kimse tarafından bilinmeyen Kuzmân adında bir adam vardı. Uhud günü büyük bir şiddetle savaştı; müşriklerden yedi önemli kişi öldürdü; sonra yaralandı. Durumu Rasûlullah (s.a.s.)'a bildirilince: "O cehennem ehlindendir." dedi. Kuzmân'a: "Sana müjdeler olsun! Cennet'e gidiyorsun." denilince o: "Ne müjdesi! Vallahi ben ancak kavmim için savaştım." dedi. Sonra yarası ağırlaşıp acısı şiddetlenince, sadağından bir ok çıkardı, onunla bazı damarlarını kesti. Böylece ölünceye kadar kanı aktı.
Kureyşli müşrikler tarafından Müslüman ölülerinin değişik organları kesildi/onlara müsle yapıldı.
Kureyş'in dönüşünden sonra, insanlar ölülerini taşımağa başladılar. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), yıkanmadan, kanlan ve elbiseleriyle birlikte şehid oldukları yere defnedilmelerini emretti. 543[14]

Uhud Savaşı'nda Şehid Olan Müslümanlar

Rasûlullah (s.a.s.)'in544[15] amcası Hz. Hamzâ (r.a.), Benî Nevfeî b. Abdi Menâfin kölesi olan Vahşî tarafından şehid edildi. Vahşî bunun üzerine azad edildi. Vahşî'nin, Hz. Hamzâ'ya attığı kargı, karnının altına saplandı. Vahşî, daha sonra Müslüman oldu. Bizzat bu kargısıyla Yemâme Savaşı'nda Müseylimetü'l-Kezzâb'i öldürdü.
Benî Ümeyye'nin müttefiki olan Abdullah b. Cahş da şehid düştü. Onun, Hz. Hamzâ ile aynı kabre defnedildiği söylenir. Zira Rasûlullah (s.a.s.), Müslümanlara mezarları derin kazmalarını, Kur'ân'ı en çok bileni öne almak üzere, her iki ya da üç kişiyi bir kabre defnetmelerini emretti.
Sa'd b. Ebî Vakkâs, anlatıp dedi ki: "Ben ve Abdullah b. Cahş, Uhud Savası nın olduğu günün sabahında beraber oturuyorken bir temennide bulunduk. Ben, 'Allah'ım! Beni küfründe aşın gitmiş, kini şiddetli bir kâfir ile karşı karşıya getir; o beni öldürsün, ben

543[14] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 156-164.
544[15] Vâkıdî, 291; îbn Hişâm, III, 129; İbn Sa'd, I/II, 29; Telkîhu'î-Fuhûm, 224; İbn Seyyi-di'n-Nâs, II, 27; İbn Kesîr, IV, 20, 46; el-İmta', 160; Tânhıt'I-Hamts, I, 45.

de onu öldüreyim.' dedim. Ayrıca, "Onun üzerindeki silah, elbise ve eşyasını (selebini) alayım." dediği de rivayet olunmuştur. Abdullah b. Cahş da: "Allah'ım! Beni küfründe aşırı gitmiş, [kini] 545[16] şiddetli bir kâfir ile karşı karşıya getir; onunla savaşayım. O beni öldürsün." dedi. Ayrıca onun, "O benim üzerimdeki elbise ve eşyamı alsın, sonra kulağımı ve burnumu kessin." dediği de rivayet olunmuştur. Devamla "Rabbim! Sana kavuştuğumda bana, 'Ey Abdullah b. Cahş! Niçin kulağın burnun kesilmiş' diyesin de; ben de, 'Senin için Ya Rabbi.r diyeyim." dedi. Sa'd "Vallahi günün sonlarına doğru, onun şehid düştüğünü, burnunun ve kulaklarının bir ipe dizilmiş olarak bir müşrikin elinde olduğunu gördüm." diyerek, sözünü şöyle bitirdi: "Abdullah b. Cahş, benden daha hayırlı çıktı."

Mus(âb b. Umeyr, İbn Kamî'a el-Leysî tarafından şehid edildi.

Osman b. Osman (Şemmâs b. Osman el-Mahzûmî).

Ensâr'dan, Evs kabilesine mensub Abduleşhel Oğulları'ndan şehid olanlar şu kişilerdir:

Sa'd b. Mu'âz'm kardeşi Amr b. Mu'âz b. en-Nu'mân.

El-Hâris b. Enes b. Râfi'.

Umara b. Ziyâd b, es-Seken.

Sabit b. Vakş'in Oğulları Seleme ve Amr.

Onların babası Sabit b. Vakş.

Sâbit'in kardeşi Rifâ'a b. Vakş.

Sayfî b. Kayzî.

Habâb546[17] b. Kayzî.

Abbâd b. Sehl.

Sa'd b. Mu'âz'ın kardeşinin oğlu -yeğeni- el-Hâris b. Evs b. Mu'âz,

Onların müttefiki, Huzeyfe'nin babası Hüseyl b. Câbir el-Yemân.

Benî Abdileşhel kabilesi, Râtic547[18] ailesinden şehid olanlar:

İyâs b. Evs b. Atîk b. Amr548[19] b. el-A'lem b. Ze'ûrâ b. Cüşem. 549[20]

Ubeyd b. et-Teyyihân.

Habîb b. Zeyd b. Teym. 550[21]

Benî Zafer'den şehid olanlar:

Yezîd veya Zeyd551[22] b. Hâtıb552[23] b. Ümeyye b. Râfi'.

Benî Amr b. Avf ve Benî Dubey'a b. Zeyd'den şehid olanlar:

Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Kays b. Zeyd. 553[24]

Hanzala el-Gasîl b. Ebî Âmir es-Sayfî b. en-Nu'mân b. Mâlik. 554[25]

545[16] Sözün bağlamı gereği eklenmiştir.

546[17] Asıl nüshada: Hırıltılı hı harfi İle "Habbâb" şeklindedir. Doğrusu îbn Hişâm'da geçer. Dârekutnî ise, İbn İshâk'tan naklen, onun cîm harfi ile Cenâb şeklinde olduğunu söyler.
El-Huşenî 1, 236'da, doğrusunun "ha" harfi ile okunup korunduğunu ifade etmiştir

547[18] Ratic, bulunduğu yere adı verilen bir hisardır. -Ibn Hazm'ın da belirttiği gibi- Benî Ze'ûrâ b. Cüşem oranın halkıdır. (El-Cemhara, 319; es-Semhûdî, II, 309) Burada geçen "Benî Abdileşhel'den Râtic ehli" sözü, İbn îshâk'm içine düştüğü bir hatadır. İbn Hazm da, ona uyarak, bu hatayı tekrarlamıştır. Ancak el-Cemhara'da bu yanlışa düş üim em iştir. Zira, Ab-duieşhel b. Cüşem, Ze'ûrâ b. Cüşem'in kardeşidir. Babalan ise, el-Hâris b. eî-Hazrec'dir. İbn ishâk, Râtic ehlini, Benî Abdileşhei'i zikrettikten sonra müstakil olarak zikreder. Bu da onun, Râtic ehlini Benî Abdileşhel'den ayrı gördüğünü gösterir. Bu çelişkili durum konusunda, geniş bilgi için Usdu'l-Gâbe'ys bakınız.

548[19] Asıl nüshada, "Ubeyd b. 'Umeyr" şeklindedir. Doğrusu el-Cemhara, 320 ve İbn Hişânı, III,
I30'dan alınmıştır.

549[20] Asıl nüshada, "Ze'ûrâ b. Cüşem b. Abdileşhel" şeklindedir. Oysa neseb bakımından bu yanlıştır. Bu nedenle Cüşem'den sonrasını sildik.

550[21] Habîb b. Zeyd, soy itibariyle Ze'ûfâ b. Cüşem b. Abdileşhel'den olmamakla birlikte, Beyâ-de Oğulîan'ndan olup, onların müttefikidir. Bkz. İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 28.

551[22] Asıl nüshada, "Yezîd b. Zeyd" şeklindedir. Ancak bu yanlıştır.

552[23] Asıl nüshada, -hı harfi ile- "Hâtıb" şeklindedir. el-İstî'âb\ Üsdu'l-Ğâbe; İbn Seyyidi'n-Nâs ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi.

553[24] Asıl nüshada, "Yezîd" şeklindedir. Doğrusu İbn Hişâm'da geçmektedir.

Benî Ubeyd b. Zeyd'den şehid olanlar:
Uneys b. Katâde.
Benî Sa'lebe b. Amr b. Avf ten şehid olanlar:
Sa'd b. Hayseme'nin ana bir kardeşi Ebû Habbe b. Amr b. Sabit.
Okçuların komutanı Abdullah b. Cübeyr b. en-Nu'mân.
Benî es-Selm b. İmru'ul-Kays b. Mâlik b. el-Evs'ten şehid düşenler:
Sa'd b. Hayseme'nin babası Hayseme.
Müttefikleri Benî el-Aclân'dan şehid olanlar:
Abdullah b. Selime.
Benî Mu'âviye b. Mâlik'ten şehid düşenler: Sübey' b. Hâtib b. el-Hâris b. Kays b. Heyşe. Benî Hatme'den şehid olanlar:
Umeyr b. Adiyy; o zamana kadar Benî Hatme'den ondan başka555[26] Müslüman olan yoktu.
Benî en-Neccâr'ınn Benî Sevâd kolundan556[27] şehid olanlar:
Amr b, Kays.
Oğlu Kays b. Amr b. Kays b. Zeyd b. Sevâd.
Sabit b. Amr b. Zeyd.
Âmir b. Muhalled.
Benî Mebzul [b. Mâlik b. en-Neccâr] 557[28] dan şehid olanlar:
Ebû Hübeyre b. el-Hâris b. Alkame b. Amr b. Sakf b. Mâlik b. Mebzul.
Amr b. Mutarrif.
[Benî Amr b. Mâlik b. en-Neccâr'dan şehid olanlar]:
Hassan b. Sâbit'in kardeşi, 558[29] Evs b. Sabit b. el-Münzir.
[Benî Adiyy b. en-Neccâr'dan şehid olanlar]:
Enes b. en-Nadr b. Damdam b. Zeyd b. Haram b. Cündüb b. Âmir b. Ğanm b. Adiyy b. en-Neccâr. 559[30]
Benî Mazin en-Neccâr'dan Kays b. Muhalled.
Ve onların Keysân adındaki köleleri.
Benî el-Hâris b. el-Hazrec'den şehid düşenler:
Harice b. Zeyd b. Ebî Züheyr.
Sa'd b. er-Rabî b. Amr b. Ebî Züheyr. İkisi bir kabre defnedildiler.
Zeyd b. Erkâm'm kardeşi, Evs b. Erkâm b. Zeyd b JCays b. en-Nu'mân b. Mâlik b. Sa'lebe b.Ka'b.
Benî Hudra'nm Benî el-Ebcer kolundan şehid olanlar:
Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin babası, Mâlik b. Sinan.
Sa'îd b. Süveyd b. Kays b. Âmir b. Abbâd b. el-Ebcer.
Utbe b. Rabî'560[31] b. Rafı' b. Mu'âviye b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Abd b. el-Ebcer.
Benî Sâ'ide b. Ka'b b. el-Hazrec'den şehid olanlar: Sa'lebe b. Sa'd b. Mâlik b. Hâlid b. Sa'lebe b. Harise b. Amr b. el-Haz-rec b. Sâ'ide.

554[25] Asıl nüshada, Hanzala'dan sonra, Kays b. Zeyd b. Dubey'a'nm adı, Uhud'da şehid düşenler arasında geçmektedir. Oysa bu kesinlikle yanlıştır. Belki onu Kays ile tanıtmak istemiştir. Çünkü Kays'm adı, torunu Ebî Süfyân b. el-Hâris'in nesebi içinde varid olmuştur ve "Kays b. Zeyd, İbn Dubey'a'dir." denmiştir.
555[26] Burada böyle denilmekle birlikte, İbn Hişâm, III, 133; et-İsti'âb, Undu'l-Ğâbe ve el-İsâ-fte'ye göre, Uhud Savaşı'nda, Benî Hatme'den şehid düşen el-Hâris b. Adiyy'dir. Vâkıdî ve diğer meğâzî yazarlarına göre, a'mâ olması sebebiyle, Umeyr b. Adiyy, ne Uhud ne de Hendek Savaşı'na katılmıştır. Fakat İbn Hazm burada Ebû Ömer'in MeğâzV sine uymuştur.
556[27] Asıl nüshada, "Benî Hazrec'den Benî en-Neccâr" şeklindedir. Ancak sözün bağlamı bunun yanlışlığını göstermektedir.
557[28] Benî Mebzûl'un nesebini açıklığa kavuşturan bir ilavedir.
558[29] Evs ve kardeşi Hassan, Benî Mebzûl'dan değil; Benî Amr b. Mâlik b. en-Neccâr'dandirlar.
559[30] Enes b. en-Nadr ve Kays b. Muhalled'den her biri Adiyy b. en-Neccâr soyundandtrlar.
560[31] Asıl nüshada, "Rabî'a" şeklindedir. İbn Hişâm, ei-İsti'âb ve Usdu'l-Ğâbe'ye göre düzeltildi.

Sakf b. [Ferve b.] ei-Budn. 561[32]
[Sa'd b. Ubâde'nin kabilesi Benî Tarif'ten şehid olanlar]:
Abdullah b. Amr b. Vehb b. Sa'lebe b. Vakş b. Sa'lebe b. Tarîf.
Cüheyne kabilesinden olup, onların müttefiki Damre,
BenîAvf b. el-Hazrec'in, Benî Salim boyu, Benî Malik b. el-Aclân b. Yezîd b. Ganm b. Salim kolundan şehid olanlar:
Nevfel b. Abdillah.
El-Abbâs b. Ubâde b. Nadle b. Mâlik b. el-AcIân.
En-Nu'mân b. Mâlik b. Sa'lebe b. Fihr b. Ganm b. Salim.
Ve müttefikleri el-Mücezzer b. Ziyâd el-Belevî.
Ubâde b. el-Hashâs ve bu üçü -en-Nu'mân, el-Mucezzer ve Ubâde-aynı kabre defnedildiler.
Benî Selime'den şehid olanlar:
Câbir b. Abdillah'in babası Abdullah b. Amr b. Haram. İçki henüz haram kılınmadığı için, savaş gününün sabahında kahvaltısını şarapla yapmıştı; günün sonunda ise şehid düşmüştü.
Ömer b. el-Cemûh b. Zeyd b. Haram. Her ikisi çok samimi iki arkadaştı ve aynı kabre defnedildiler.
Oğlu Hallâd b. Amr b. el-Cemûh.
Amr b. el-Cemûh'ün azadlı kölesi Ebû Eymen.
Benî Sevâd b. Ganm'den şehid olanlar:
Süleym b. Amr b. Hadîde.
Azadlı kölesi Antere.
Sehl b. Kays b. Ebî Ka'b.
Benî Zürayk b. Âmir'den şehid olanlar:
Zekvân b. Abdi Kays.
Ubeyd b. el-Mu'allâ b. Levzân, toplam altmış beş kişi olmaktadır.
Aynı şekilde Evs'ten şehid düşenler arasında şu kişilerde zikredilmiştir:
Benî Mu'âviye b. Mâlik'in müttefiki Mâlik b. Nümeyle.
Benî Hatme (Abdullah) b. Cüşem b. Mâlik b. el-Evs'ten: El-Hâris b. Adiyy b. Haraşe b. Ümeyye b. Âmir b. Hatme şehid düşmüştür.
Hazrec'ten Benî Sevâd b. Mâlik'ten şehid olanlar:
Mâlik b. İyâs.
Benî Amr b. Mâlik en-Neccâr'dan şehid olanlar:
İyâs b. Adiyy.
Benî Salim b. Avf'tan şehid olan:
Amr b. İyâs.
Böylece şehid olanların toplam sayısı yetmiş kişiye tamamlanmaktadır. Allah onlardan razı olsun. Rasûlullah (s.a.s.), Uhud şehidlerinin üzerlerine cenaze namazı kılmadan defnetmişlerdir. 562[33]

Uhud Savaşı'nda Öldürülen Kureyş Müşrikler

Uhud Savaşı'nda müşriklerden toplam yirmi iki kişi öldürüldü.

561[32] Asıl nüshada, "el-Bedâ" şeklindedir. Bunun harf hatası iîe yazıldığı tercihe şayan görüştür.
562[33] İbn Hazm, Cevâmiu'ş-Sire, Çıra Yayınları: 164-169.

BenîAbdiddâr'dan öldürülenler:
Ebû Talhâ Abdullah b. Abdiluzzâ b. Osman b. Abdiddâr'ın üç oğlu Tal-ha, Ebû Sâ'id563[34] ve Osman.
Adı geçen Ebû Talhâ'nm oğlu Talhâ'nın dört oğlu; Musâfi', Culâ, el-Hâris ve Kilâb.
Ertâ'a b. Abdi Şurâhbîl b. Hâşim b. Abdi Menâf b. Abdiddâr.
Amcasının oğlu Ebû Yezîd [bin] 564[35] Umeyr b. Hâşim b. Abdi Menâf b. Abdiddâr.
Onların amcalarının oğlu el-Kâsıt b. Şüreyh b. Hâşim b. Abdi Menâf b. Abdiddâr ve Ebû Talhâ'nın azadlı kölesi Su'âb.
Benî Esed b. Abdiluzzâ'dan öldürülenler:
Hz. Ali tarafından öldürülen Abdullah b. Humeyd b. Züheyr b. el-Hâris b. Esed.
Benî Zühre b. Kilâb'dan öldürülenler:
Müttefikleri Ebû'l-Hakem b. el-Ahnes b. Şerik b. Amr b. Vehb es-Se-kafî, Hz Ali tarafından öldürüldü.
Müttefikleri Sibâ' b. Abdiîuzzâ el-Huzâ'î.
Benî Mahzûm'dan öldürülenler:
Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin kardeşi Hişâm b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre.
El-Velîd b. el-Âsî b. Hişâm b. el-Muğîre.
Ebû Ümeyye b. Ebî Huzeyfe b. el-Muğîre.
Müttefikleri Hâlid b. el-A'lem.
Benî Cumeh'ten öldürülenler:
Şair Ebû Azze; Rasûlullah (s.a.s.), onu Bedir Savaşi'nda esir olarak almıştı. Sonra ona iyilikte bulunarak fidye almadan, bir daha Hz. Peygamber (s.a.s.)'in aleyhinde kimseye yardım yapmayacağına dair kendisinden söz alarak serbest bıraktı. Ancak sözünde durmadı ve Uhud Savaşı'nda tekrar esir düştü. Rasûlullah (s.a.s.)'m emri üzerine boynu vuruldu. Hz. Peygamber (s.a.s.), ona: "Allah'a yemin ederim ki sen Mekke'de sakalını sıvazlayarak Muhammed'i iki kere kandırdım diyemeyeceksin." dedi.
Ubeyy b. Halef.
Benî Amir b. Lüeyy'den öldürülenler:
Ubeyde b. Câbir.
Şeybe b. Mâlik b. el-Mudarrab. 565[36]

Hamrau'l-Esed Gazvesi

Uhud Savaşı, hicrî ikinci senesinin Şevval ayının ortasında, Cumartesi günü meydana geldi. Ertesi gün, Şevval ayının on altıncı pazar günü, yani bir gece geçince, düşmanı takip etmek üzere Rasûlullah (s.a.s.)'m müezzini duyuruda bulundu. Rasûlullah (s.a.s.), Uhud Savaşi'na katılmış olanlardan başkasının katılmaması konusunda emir verdi. Bunun üzerine Câbir b. Abdillah, Rasûlullah (s.a.s.)'dan savaşa çıkması konusunda izin vermesini istirham etti. Hz. Peygamber (s.a.s.) de ona izin verdi.
Müslümanlar, yorgunluk ve yaralarına rağmen savaşa çıktılar. Rasülul-: lah (s.a.s.), düşmana korku vermek ve güçlü olduklarını onlara göstermek amacıyla bu savaşa çıktı. Hamrâu'l-Esed'e566[37] varınca orada durdu. Burası Medîne'ye sekiz mil mesafede

563[34] Asıl nüshada, "Ebû Sa'd" şeklindedir. E!-Cemhara, 118 ve İbn HÎşâm, III, 134'e uygun ola-
rak düzelttik.
564[35] Asıl nüshada yoktur.
565[36] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 169-170.
566[37] Bu gazve konusunda bkz. Vâkıdî, 325; İbn Hişâm, III, 107; İbı> Sa'd, I/II, 34; Taberî, III, 29; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 37; İbn Kesîr, IV, 48; el~/mtâ', 166; el-Mevâhib, I, 128; Târî-hıl-Hamîs, I, 447.

bir uzaklıktadır. Orada pazartesi, sah ve çarşamba günleri konakladı; ardından Medîne'ye döndü.
Ma'bed b. Ebî Ma'bed el-Huzâ'î, Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanından geçip gittikten sonra, er-Ravhâ'da bekleyen Kureyşli kâfirler ve onların reisi Ebû Siifyân'ın yanma vardı. Onlara Rasûlullah (s.a.s.)'ın kendilerini takip etmek üzere sefere çıktığını haber verdi. Bu durum, Kureyş'in gücünü kırıp gevşetti. Oysa Medîne'ye saldırmak üzere toplanmışlardı; ancak Rasûlullah (s.a.s.)'m sefere çıkmış olması onların azmini kırdı ve Mekke'ye geri dönmeye mecbur etti. Rasûlullah (s.a.s.), bu seferde Aişe Ümmü Abdilme-[likb. Mervân'ın babası Mu'âviye b. el-Muğîre b. el-Âs b. Ümeyye'yi ele geçirdi ve boynunun vurulmasını emretti. 567[38]

Racî' Vak'as

Hicri üçüncü yılın sonunda568[39], Safer ayının ortasında, Benî Esed b. Hu-zeyme'nin kardeşlerinden Hûn b. Huzeyme b. Müdrike soyundan Adel ve el-Kâre kabilesinden bir heyet, Rasûlullah (s.a.s.)'a geldi. O'na, kabilelerinin içinde İslâmiyet'in yayıldığını, bu nedenle kendilerine İslâm'ı Öğretecek bir grup öğretmen göndermesini istediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), ashabından Mersed b. Ebî Mersed el-Ğanevî, Hâlid b. el-Bükeyr el-Leysî, Benî Amr b. Avf b. el-Evs'ten Âsim b. Sabit b. Ebi'l-Aklah, Benî Cahcabâ b. Külfe b. Amr b. Avf tan Hubeyb b. Adiyy, Benî Beyâda b, Amir'den Zeyd b. ed-Desîne, Benî Zafer'in müttefiki Abdullah b. Tarık'tan oluşan altı kişilik569[40] bir öğretmen grubu gönderdi.
Rasûlullah (s.a.s.), Mersed b. Ebî Mersed'i kendilerine başkan seçti. 570[41] Söz konusu toplulukla beraber yola çıktılar. Hicaz taraflarında, el-Hed'e'de bulunan Hüzeyl'e ait er-Racî'571[42] denilen suya vardıklarında, kendilerini götürenler, Hüzeylîleri de yardıma çağırarak onlara hıyanet ettiler. Ellerinde kılıç bulunan bir topluluk tarafından sarıldıklarını ve aldatıldıklarını gören Müslümanlar, savaşmak üzere kılıçlarına sarıldılar. Bunun üzerine amaçlarının kendilerini öldürmek olmadığını, sadece Mekke ehlinden fidye almak istedikleri için bunu yaptıklarını belirterek Müslümanlara güvence verdiler.
Mersed, Hâlid b. el~Bükeyr ve Âsim b. Sabit, "Vallahi biz müşriklerin ahitlerini asla kabul etmeyiz." diyerek müşriklerin tekliflerini reddettiler ve şehid oluncaya kadar savaştılar. Ebû Süleyman künyesi ile tanınan Âsim, Uhud Savaşı'nda Benî Abdiddâr'dan Sülâfe bint Sa'd'ın iki genç oğlunu öldürmüştü. Oğlunu572[43] öldürdüğünde Sülâfe bint Sa'd, Asım'ın kafatasıyla şarap içeceğini ahdetmişti. Bunu bilen Hüzeyl Oğullan, onun kafasını kesip Sülâfe bint Sa'd b. Şüheyd'e satmayı düşündüler. Ne var ki Yüce Allah, bir an sürüsü gönderip onun cesedini korudu. Bunun üzerine Hüzeyl Oğulları, gece olunca arı sürüsü gider, o zaman başım keseriz diye düşündüler. Ancak onun başını kesmeden önce Allah, sebebi bilinmeyen bir sel gönderdi ve cesedini alıp götürdü. Böylece Asım'ın cesedine ilişemediler. Âsim (r.a.),

567[38] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 173.
568[39] Bu olay hakkında bkz. Vâkıdî, 344; İbn Hişâm, III, 178; İbn Sa'd, I/n, 39; Taberî, III, 29; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 40; İbn Kesîr, IV, 62; el-İmtâ', 174; el-Mevâhib, I, 130; Tâîhu l-Hamîs, I, 454; Sâhîhuİ-Buhârî, V, 103; el-Müsned, 7915, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir.
569[40] Buhârî, el-Câmi'ıt's-Sahîh'te bunların on kişiden müteşekkil olduğunu belirtir. îbn Seyyİ-di'n-Nâs'ta da böyle geçmektedir, Vâkıdî'ye göre bunlar yedi kişiydi. Doğrusu bunların on kişi olduklarıdır. Bunlardan yedi kişinin adlan siyer ve hadîs kitaplarında geçmektedir. Üçü ise sahabe arasında meşhur değiller. İbn Hazm'in burada adını vermediği yedinci kişi Mu'at-tıb b. Ubeyd'dİr.
570[41] Doğru olan, Rasûlullah (s.a.s.)'ın onlara Âsim b. Sâbİt'i başkan seçmesidir. Bkz. eî-Buhârî, V, 103.
571[42] Hüzeyl kabilesine ait bîr suyun adıdır. Buhârî, onun Mekke ile Usfan arasında olduğunu rivayet etmektedir.
572[43] Asıl nüshada bu şekildedir; ancak muhtemelen doğrusu, "iki oğlunu" şeklindedir.

asla bir müşrike dokunmayacağına dair yemin etmişti. Böylece Allah, ölümünden sonra bile onun yeminin bozulmamasını sağladı; Allah ondan razı olsun.
Ancak Zeyd b. ed-Desîne, Hubeyb b. Adiyy ve Abdullah b. Târik teslim oldular. Dolayısıyla esir edilip, Mekke'ye doğru alıp götürüldüler. Merru'z-Zahrân denilen yere vardıklarında, Abdullah b. Târik, elini bağlardan çözmeyi başarıp kılıcını çekti; ancak bir grup onun arkasına geçip, onu taşlayarak öldürdüler. Kabri, Merru'z-Zahrân'dadır.
Hubeyb b. Adiyy ve Zeyd b. ed-Desîne'yi, Mekke'ye götürüp sattılar. Hubeyb, et-Ten'îm denilen yerde asıldı. Allah ondan razı olsun. Asılmak üzere darağacma doğru götürüldüğünde şöyle dedi: 573[44] "Müslüman olarak öldürülecek olursam, gam yemem, Vurulup hangi yanım üzerine düşersem düşeyim, Zira Allah'adır varacağım yer.
Bu Allah içindir, eğer O dilerse, dağılan cesedimin parçalarını mübarek kılar."
Öldürülme sırasında iki rekat namaz kılma geleneğini başlatan kişi
odur.
Safvân b. Ümeyye, Zeyd b. ed-Desîne (r.a.)'yi satın alarak, babasına karşılık öldürdü; Allah Zeyd'den razı olsun. Ebû Süfyân, Hubeyb ya da Zeyd'den birisine: "Şimdi akrabalarının arasında bulunmayı ve senin yerinde Muhammed'in boynunun-vurulmasını ister miydin?" diye sordu. O ise: "Allah'a yemin ederim ki, ben ailem içinde sağ salim oturup da Muhammed'e ise, -sizin yanınızda değil- şimdi bulunduğu yerde bile kendisini incitecek bir diken batsa, ben asla razı olmam." dedi. 574[45]

Bi'r-İ Ma'ûne Seriyyesi

Rasûlullah (s.a.s.)575[46], Şevval ayının geri kalan kısmını, Zilka'de, Zilhicce ve Muharrem aylarında Medîne'de geçirdi. Ardından hicretin üçüncü yılının sonlarında, Uhud Savaşı'ndan sonra geçen dördüncü ayın başlarında, Safer ayında Bi'ri Ma'ûne ashabını gönderdi.
Bunun nedeni şudur: Mulâ'ibu'l-Esinne (mızrak uçları ile oynayan) olarak bilinen Ebû Berâ' Âmir b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb b. Rabî'a b. Âmir b. Sa'sa'a, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e gelmişti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), onu İslâm'a davet etti. Ancak o, ne Müslüman olmaya yanaştı, ne de reddetti; fakat: "Ey Muhammedi Bir grup arkadaşını Necid ehline göndersen de, onları dinine davet etseler; umarım ki senin davetini kabul ederler." deyince, Rasûlullah (s.a.s.): "Necid ehlinin onlara bi kötülük yapmasından endişe duyuyorum." dedi. Ancak o: "Ben onları hi maye ederim." diye cevap verdi.
Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), Benî Sâ'ide'den el-Mu'nik li Yemût (ölümle kucaklaşan, ölüme koşan) lakabı ile tanınan el-Münzir b. Amr komutasında, kırk kişilik bir grup gönderdi. Bu grubun, Müslümanların seçkinlerinden oluşan yetmiş kişi olduğu da söylenir. Onlardan bazılarının adları şöyledir: El-Hâris b. es-Sımme, Ümmü Süleym'in kardeşi ve Enes b. Mâlik'in dayısı olan Haram b. Milhân, Urve b. Esma b. es-Salt es~Sü-lemî, Nâfi' b. Büdeyl b. Varkâ' el-Hüzâ'î, Ebî Bekr es-Sıddîk'ın azadhsı Âmir b. Füheyre ve diğerleri. İşte bu kişiler kalkıp yola çıktılar; Benî Âmir arazisi ile Benî Süleym arazisi arasında bulunan Bi'ri Ma'ûne576[47] denilen yere vardıklarında

573[44] Bu iki rmsra, SâMhu l-Bukari, V, 104. İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 41 ve diğer eserlerde bulunmaktadır.
574[45] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 174-175.
575[46] Bir-i Ma'ûne olayı hakkında geniş bilgi için bkz. Vâkıdî, 337-378; İbn Hişâm, III, 193; İbn Sa'd, I/II, 36; Taberî, III, 33; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 46; İbn Kesîr, IV, 71; Zfr du'l-Mc'âd, II, 272; el-İmtâ\ 170; ei-Mevâhib, I, 133; Târîhu'l-Hamîs, 1, 451.
576[47] Bi'r-i Ma'ûne, Benî Âmir ve Benî Süleym arazilerinin arasında bulunan Benî Süleym sularından birisidir. Her iki belde de oraya yakın olmakla birlikte, bu su, Beni Süleym'in kâ-rataşlığına daha yakındır.

konakladılar. Heyetin içinde bulunan Haram b. Milhân'ı, Rasûlullah (s.a.s.)'m mektubu ile birlikte Allah'ın ve Râsûlü'nün düşmanı Âmir b. et-Tufeyl'e gönderdiler. Elçi kendisine ulaşınca, mektuba bakmadan kendisine saldırıp öldürdü; ardından diğer Müslümanlara saldırmak üzere Benî Süleym'i savaşa davet ettiyse de Benî Süleym, Ebû Berâ'nın Müslümanlara verdiği himayeden dolayı onun bu çağrısını reddetti. Ancak,
Benî Süleym'in diğer kolları Usayye, Ri'l ve Zekvân kabileleri, Âmir b. et-Tufeyl'in çağrısına uyup Müslümanları kuşatma altına aldılar. Bunun üzerine Müslümanlar da karşılık verdiler ve Benî Dînâr b. en-Neccâr'a mensub Ka'b b. Zeyd'den başka hepsi şehid oluncaya kadar savaştılar; Allah onlardan razı olsun. Ka'b, son nefesini veriyor zannıyla, şehid edilenler arasında can çekişir bir halde yaralı bırakılmıştı. Yaralı olarak kurtulan Ka'b, Hendek Savaşı'nda şehid oluncaya kadar yaşadı. Allah ondan razı olsun.

Amr b. Ümeyye ile el-Münzir b. Muhammed b. Ukbe b. Uhayha b. el-Culâh[577[48]] ise, arkadaşlarının başlarına gelenlerden habersiz olarak uzakta develerini otlatmaktal arken, arkadaşlarının kon aklandıkları Bi'r-i Ma'ûne kuyusuna doğru yırtıcı kuşların uçuştuklarını görünce, hemen arkadaşlarının tarafına doğru koştular. Kuşların, arkadaşlarının cesetleri üzerinde uçuşup dolaştıklarını; onları şehid eden düşman süvarilerinin de daha orada durduklarını gördüler. Bunu gören el-Münzir b. Muhammed, Amrb, Ümeyye'ye: "Ne yapalım, dersin?" diye sordu. Amr: "Hemen Rasûlullah (s.a.s.)'a gidip durumu haber verelim." dedi. El-Münzir b. Muhammed el-Ensârî: "Fakat ben el-Münzir b. Amr'in öldürüldüğü bir yerde, kendimi ayırıp kayırmayı arzu etmem, kendi derdime düsemem." dedi ve şehid düşünceye kadar çarpıştı. Amr b. Ümeyye ise esir düştü. Amr b. Ümeyye, kendisinin Mudarr kabilesinden olduğunu haber verince, Âmir b. et-Tufeyl, anasının bir köle âzâd etme adağını yerine getirmek için onun perçemini kesip serbest bıraktı. Bu olay, Safer ayının onuncu gününde, dolayısıyla er-Racî' olayıyla aynı ayda oldu.
Amr b. Ümeyye hemen geri döndü. Kanat vadisinin başında bulunan Karkara'ya varınca, Benî Kilâb'dan iki adamla karşılaştı. Bunların Benî Süleym'den olduğu da söylenir. Bu iki adam, Amr ile birlikte orada bulunan bir gölgelikte dinlenmeye başladılar. Bu iki adamda Rasûlullah (s.a.s,)'m ahitnamesi vardı. Fakat Amr'm bundan hiç haberi yoktu. Amr, kendilerine kimlerden olduklarını sordu; onlar da hangi soydan olduklarını söylediler. Bunun üzerine Amr, onların uykuya dalmalarını bekledi. İkisi uyuyunca, Amr, arkadaşlarının intikamını almak hissiyle, onlara saldırarak ikisini de öldürdü.
Rasûlullah (s.a.s.)'nı yanma varınca, durumu haber verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), ona: "Gerçekten sen, mutlaka diyetlerini ödemem gereken iki kişi öldürdün."dedi. Bu olay, Beni Nadir Gazvesi'nin yapılmasına sebep oldu. [578[49]]

Beni Nadir Gazvesi

Amr. B. Ümeyye'nin öldürdüğü söz konusu iki kişinin diyeti konusunda yardım

[577[48]] Asıl nüshada, "Uhayha b. Amr b. el-Culâh" şeklindedir.
[578[49]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 176-178.

istemek üzere, bizzat Rasullah(s.a.s.), Beni Nadir’e579[50] gitti.
Onlarla konuşunca, onlar “Evet” deyip, Rasullah(s.a.s)’ın dediklerini kabul ettiler. Bunun üzerine Rasullah (s.a.s.), Ebu Bekir, Ömer,Ali ve diğer bir grup sahabe ile birlikteonlara ait bir duvarın dibinde oturdu. Bu arada Benî Nadîr, kendi aralarında toplandılar ve birbirlerine: "Kim bu evin damına çıkıp, Muhammed'in üzerine bir kaya parçası atarak onu Öldürür de bizi ondan kurtarabilir?" dediler. Amr b. Cihâş b. Ka'b, bu görevi süratle kabul etti. Yüce Allah, bu dununu Rasûlullah (s.a.s.)'a vahiyle haber verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), sahabeden yakın arkadaşlarına durumu sezdirmeden hemen ayağa kalkarak oradan uzaklaşmaya başladı. Sahabe, Rasûlullah (s.a.s.)'m geciktiğini görünce, onlar da kalkıp hemen Medine'ye geri döndüler. Rasûlullah (s.a.s.)'m yanına geldiklerinde, Hz. Peygamber (s.a.s.), onlara, Yahudilerin çirkin emellerine ilişkin Allah'ın vahyini bildirdi ve ashabına Benî Nadîr Yahudileri ile savaşmak üzere hazırlanmalarım emretti. İbn Ümmi Mektûm'u Medine'de vekil bırakarak, hicrî dördüncü yılın başında, onları altı gün muhasara altına aldılar. O zaman içki yasağıyla580[51] ilgili olarak Kur'ân âyetleri nazil oldu. Benî Nadîr Yahudileri kalelerine çekildiler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), hurma ağaçlarının kesilmesi ve yakılması emrini verdi. Abdullah b. Übeyy b. Selûl ve onunla birlikte hareket eden münafıklar, Benî Nadîr'e gizlice haber göndererek, "Eğer size savaş açılırsa, sizin yanınızda yer alacağız; savaşmak üzere çıkarsanız biz de sizinle çıkacağız." demişti. Benî Nadîr de buna kandı. Gerçek ortaya çıkınca, onlara yardım etmediler ve onları Müslümanlara teslim ettiler. Benî Nadîr, Rasûlullah (s.a.s.)'dan canlarına dokunmamasını, silah hâriç develerin taşıyabileceği kadar mallarını alıp sürgün edilmelerini istediler. Bu şartlarda mallarını yüklenip Hay-ber'e, bir kısmı ise Şam'a gittiler. Hayber'e gidenlerin içinde Huyey b. Ahtâb, Sellâm b. Ebi'l-Hukayk, Kinâne b. er-Rabî' b. Ebi'l-Hukayk gibi onların ileri gelenleri bulunuyordu. Hayber onlara itaat edip, kucak açtı. Rasûlullah (s.a.s.), Benî Nadîr'in mallarını özellikle ilk muhacirler arasında paylaştı. Bununla birlikte çok fakir olan Ebû Dücâne es-Simâk b. Ha-reşe ile Sehl b. Hunef e de bu mallardan verdi.
Benî Nadîr'den Yâmîn b. Umeyr b. Ka'b581[52] b. Amr b. Cihâş ve Ebû Sa'd b. Vehb'den başka İslâm'ı kabul eden çıkmadı. Bu ikisi Müslüman olarak mallarını kurtardılar. Yâmîn b. Umeyr'in, Rasûlullah (s.a.s.)'a suikast düzenlemek istediğinden dolayı, amcasının oğlu Amr b. Cihâş'ı öldürene bir ödül vadettiği zikredilir.
Benî Nadîr olayı hakkında Haşir Sûresi nâziî oldu. 582[53]

Zâtu'r-Rika' Gazvesi

Rasûlullah (s.a.s.) 583[54], hicretin dördüncü yılının başlarında, Benî Nadîr Gazvesi'nden döndükten sonra, Rebî'ülâhır ve Cemâziyelevvel'in bir kısmında Medîne'de kaldı. Sonra, Benî Muhârib ve Benî Sa'lebe b. Sa'd b. Gatafân'la savaşmak gayesiyle Necid'e sefer düzenledi. Yerine vekil olarak Ebû Zerr el-Ğıfârî veya Osman b. Affân'ı

579[50] Benî Nadîr Gazvesi hakkmda geniş bilgi için bkz. Vâkıdî, 353; İbn Hişâm, m, 199; İbn Sa'd, X/H, 40; Taberî, m, 36; Ensâbu'l-Eşrâf, I, 163; Fütûhu'1-Bıddân, 23; îbn Seyyi-di'n-Nâs, H, 48; İbn Kesîr, IV, 74; Zâdu'l-Me'âd, II, 185; el-İmtâ\ 178; el-Mevâhib, I, 135; Tânhu'İ-Hamîs, I, 460; Sâhîhu'1-Buhân, V, 88.
580[51] İbn Hazm'dennaklan el-îmtâ', 180.
581[52] el-Huşenî'nin Tashİhât'mda. Ebû Ka'b diye geçer, I, 286.
582[53] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 178-179.
583[54] Bkz. İbn Hişâm, III, 213; İbn Sa'd, I/II, 43; Taberî, III, 39; Ensâbu'l-Eşrâf, I, 163; İbn Sey-yidi'n-Nâs, II, 52; İbn Kesîr, IV, 83; Zâdu'l-Me'âd, II, 274; el-İmtâ', 188; el-Mevâhib, I, 137; Târîhıı l-Hamîs, I, 463; Sahîhıı'l-Buhân, V, 113.

Medine'de vekil bırakarak yola çıktı; Nahl'a[584[55]] varıp konaklanıncaya kadar yoluna devam etti.
Sahabîler'in yürümekten ayaklan yarılıp, ayaklarına bez parçaları sarmış oldukları için bu gazveye Zâtu'r-Rikâ' (yamalılar) Gazvesi denilmiştir.
Rasûlullah (s.a.s.) ve beraberindekiler, Nahl'de Ğatafânlı bir topluluk ile karşı karşıya geldiler; ancak savaş çıkmadı. Rasûlullah (s.a.s.), o sırada Müslümanlara korku namazı kıldırdı.
Bu savaştan dönülürken, Câbir'in devesi hep geride kalıyordu. Rasû-lullah (s.a.s.), onu dürtükleyince, bineklilerin önünde yürümeye başladı. Rasûlullah (s.a.s.), onu Câbir'den satın aldı. Sonra deveyi tekrar Câbir'e iade etti. Bir kirât fazlası ile birlikte devenin bedelini de ona bağışladı. Harra günü, Şamlıların Medine'de o bedelin de arasında bulunduğu Câbir'in malını zorla aldıkları zamana kadar Cabir, teberrük amacıyla o bedeli yanında tutmaya devam etti.
Yine bu gazvede, Benî Muhârib bin Hasafe'den Gavras b. el-Hâris adında bir kişi, Rasûlullah (s.a.s.)'ın başında durup kılıcını tutup sallayarak: "Kim seni elimden kurtarabilir ey Muhammed?" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.): "Allah!" dedi. Gavras, tekrar kılıcı yerine koydu. Bunun üzerine: "Ey inananlar! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmağa (tecâvüze) yeltenmişti de (Allah) onların ellerini sizden çekmişti..." [585[56]] âyet-i kerîmesi nazil oldu.
Aynı şekilde bu gazvede, müşriklerden bir adam, Rasûlullah (s.a.s.)'ın Ensâr'dan bir gözcüsüne ok attı. O sırada Kur'ân okuyan gözcü, yaralandığı halde okumasına devam etti. Böylece kendisine ok isabet etmesine rağmen okumasına ara vermedi. [586[57]]

Üçüncü Bedir Gazvesi

Uhud Savaşı'nda Ebû Süfyân, "Gelecek yıl, Bedir'de[587[58]] sizinle buluşup çarpışmaya söz veriyoruz." diye bağırmıştı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), ashâbtan birine, "Tamam!" diye cevap vermesini emretti. Rasûlullah (s.a.s.), Zâtu'r-Rikâ'[588[59]] Gazvesi'nden dönünce, Cemâzıyelevvel ayından kalan kısmı ile Cemâziyelâhır ve Receb aylarını Medine'de kalarak geçirdi. Sonra Ebû Süfyan'a verdiği sözü yerine getirmek üzere, hicrî dördüncü yılın Şa'bân ayında setere çıktı. Medîne'ye [Abdullah b.] [589[60]] Abdullah b. Ubeyy b.
Selûl'ü vali olarak bıraktı. Gidip Bedir'de konakladı. Sekiz gün burada Kureyş'i bekledi. Bu arada Ebû Süfyân da Mekkelilerle sefere çıkmış, ez-Zahrân bölgesinde Mecenne denilen yerde konaklamıştı. Usfân'a vardığı da söylenir. Ancak, bu yılın kıtlık yılı olmasını gerekçe gösterek dönme kararı aldı. [590[61]]

584[55] Nahl, Medine'den iki günlük mesafede, Şadh vadisinde bulunan Benî Sa'lebe'ye ait konaklardan biridir (bkz. es-Semhüdî, II, 381). İbn Sa'd, Zâtu'r-Rİkâ'ı anlatırken; onun, Sa'd ve Şukra arasında, Nahl'm yakınlarında bulunan ve kırmızı, siyah, beyaz yerleri olan bir dağ olduğunu belirtir (îbn Sa'd, I/II, 43).
585[56] Mâide, 11.
586[57] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 179-180.
587[58] Bu savaşa, el-Bedru's-Suğrâ/Küçük Bedir ya da el-Bedru'1-Mev'id/Söz Verilen Bedir Savaşı da denilmektedir. Geniş bilgi için bkz. İbn Hişâm, III, 220; İbn Sa'd, I/II, 42; Taberî, III, 4\; Ensâbu l-Eşrâf, I, 163; ibn Seyyidi'n-Nâs, II, 53; IV, 87; el-İmtâ', 183; el-Mevâ-hib, I, 139; Târîhu'l-Hamîs, I, 456.
588[59] İbn Hazm'ın, bu Bedir Gazvesi'nin Zâtu'r-Rikâ'dan sonra olduğuna dair görüşü için bkz. el-İmtâ', 186.
589[60] Asıl nüshada bu yoktur. El-İmtâ', 184, el-Mevâhib, I, 140; Târîhu'l-Hamîs, T, 465'de Abdullah b. er-Ravâha'nm vali olarak Medine'de kaldığı belirtilmektedir.
590[61] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 180-181.

Dûmetu'l-Cendel Gazvesi

Dönüşünden sonra, Rasûlullah (s.a.s.), hicrî dördüncü yılın Zilhicce ayı bitimine kadar Medine'de kaldı. Ardından hicrî beşinci yılın başında Re-bî'ulevvel ayında, Dûmetu'l-Cendel591[62] seferine çıktı. Sibâ' b. Urfuta'yı, Medine'ye vekil olarak bıraktı. Dûmetu'l-Cendel'e varmadan, savaşmasızın geri döndü. 592[63]

Hendek Savaşi

Meğâzî sahiplerine göre, hicrî beşinci yılın Şevval ayında Hendek Savaşı593[64] oldu. 594[65] Halbuki bu savaşın hicrî dördüncü yılda yapıldığı kuşkusuzdur. Zira İbn Ömer, "Uhud günü, Rasûlullah (s.a.s.)'a savaşmak üzere gösterildiğimde, on dört yaşında olduğum için beni geri çevirdi. Daha sonra Hendek Savaşı'nda savaşmak için O'na gösterildiğimde ise, on beş yaşındaydım ve bana izin verdi," demiştir. Buna göre iki savaş arasında, sadece bir yıl geçmiş olmaktadır. Dolayısıyla Hendek Savaşı'nın, Dûme-tu'1-Cendel'den sonra olduğu da kesinlik kazanmaktadır. 595[66]
Hendek Savaşı'na, aralarında Benî Nadîr'den Sellâm b. Ebi'l-Hukayk, Kinâne b. er-Rabî' b. Ebi'l-Hukayk ve Sellâm b. Mişkem; Havze b. Kays el-Vailî ve Ebû Ammâr el-Vailî596[67] olmak üzere Yahudilerden bir heyetin, birleşik bir ordu teşkil etmeleri için Mekke'ye giderek onları Rasûlullah (s.a.s.)'a karşı savaşa çağırmaları; bunun için seçileceklere ellerinden gelen yardımı yapacaklarına dair söz vermeleri; ardından Gatafân'a giderek onlara da benzer vaadlerde bulunmaları; onların da bu çağrıya olumlu cevap vermeleri sebep oldu.
Ebû Süfyân, Kureyş'in başına geçerek sefere çıktı. Ğatafân ise, Benî Fezâra kolu Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr el~Fezârî komutasında; Benî Mürre, el-Hâris b. Avf b. Ebî Harise el~Mürrî'nin komutasında; Mis'er b. Ruhayle597[68] b. Nuveyra b. Tarîf b. Sühme b. Abdillah b. Hilâl b. Halâve b. Eşca' b. Reys b. Gatafân ise kendisine tabi olan Eşca'lıların komutanı olarak yola çıktı. Rasûlullah (s.a.s.), bu olanları duyunca, hemen Medine etrafına hendek kazılması emrini verdi. Hz. Peygamber (s.a.s.), bizzat çalışarak hendeğin bitirilmesini sağladı. Bu esnada çeşitli mucizeler meydana geldi: Hendek kazılırken, balyozların işlemediği sert bir kayaya rastlandı. Durum Rasûlullah (s.a.s.)'a bildirildi. Hz. Peygamber (s.a.s.) gelince, duâ etti; üzerine bir miktar su serpti ve balyozu indirdi; sert kaya kum gibi dağıldı. Büyük bir kalabalığı

591[62] Geniş bilgi için bkz. îbn Hişâm, III, 224; İbn Sa'd, I/II, 44; Taberî, III, 43; Ensâhu'!-Eşrâf, I, 164; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 54; İbn Kesîr, IV, 92; Zâdu'i-Me'âd, II, 278; el-İmtâ\ 193; eI~Mevâhib, I, 140; Târîhu'l-Hamîs, I, 469.
592[63] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 181.
593[64] Hendek Gazvesi hakkında eeniş bilgi için bkz. Vâkıdî, 362; İbn HÎşâm, III, 226; İbn Sa'd, I/II, 47; Taberi, III, 43; Ensâhu l-Esrâf, I, 165; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 54; İbn Kesîr, TV, 92; Zâdu'l-Me'âd, II, 288; el-İmtâ', 215; el-Mevâhib, I, 142; Târîhu'l-Hamîs, I, 479; Sâhî-hıt'l-Buhârî, V, 107.
594[65] Mûsâ b. Ukbe hariç. Zira o, Hendek Savaşı'nın dördüncü yılda olduğunu söyler. İmâm Mâlik de bu konuda ona uyar. Buhâri de onun bu görüşünü benimser, ibn Hazm İse, bu kitabında bu görüsü kesin görmektedir.
595[66] İbn Kesîr, el-Füsûl, s. 56'da, İbn Hazm'ın bu sözünü ve İbn Ömer'in hadisini kendisine de-1İl getiriciyle ilgili bu görüşünü naklederken şu notu düşmektedir: "Sahîhayn'de geçen bu hadîs, İbn Hazm'ın iddiasına delil olamaz. Çünkü Rasûlullah (s.a.s.)'e göre savaşa çıkma izninin dayanağı onbeş yaşına gelmiş olmaktır. Bu yaşa gelmeyene savaşa çıkma izni verilmezken bu yaşa ulaşana izin verilir. Buna göre İbn Ömer, Uhud savaşı'nda bu yaşa ulaşamadığı için kendisine izin verilmemiştir. Hendek savaşında bu yaşa ulaşmış olduğundan kendisine izin verilmiştir. Bu durum, onun o gün, on beş yaşını bir, iki, üç hatta daha çok yıl geçmediği anlamına gelmez. Buna göre İbn Ömer, "Hendek Savaşı'nda Rasûlullah (ş.a.s.)'a gösterildiğimde, savaş girme yaşına varmıştım." demiş olmaktadır. Ayrıca, İbn Ömer, Uhud Savaşı'nda on dördüncü yaşın başlangıcında, Hendek Savaşı'nda ise on beşinci yaşın sonunda bulunuyordu [Dolayısıyla iki savaş arasında geçen süre, bir yıldan fazla olmaktadır. Mûsâ b. Ukbe'nin görüşüne katılmayanlar, bu açıklamaya dayanmaktadırlar].
596[67] Asıl nüshada, "Havze b. Mîş eİ-Belevî ve Ebû Âmir el-Belevî" şeklindedir. İbn Hişâm, Ta-berî, e!-Imtâ', 236, Târîhu'l-Hamîs, I, 480'e göre düzeltildi. Burada zikredilen ikinci şahıs, rahip Ebû Amir'dir.
597[68] Asıı nüshada, "Ruceyle " şeklindedir. Nesebi konusunda bkz. el-Cemham, s., 238. Bu konuda burada yer verilmeyecek pek çok tartışma bulunmaktadır. Makrîzî, el-Imtâ', s., 218-219'dabu tartışmaya yer verilmiştir.

çok az bir hurma ile doyurdu ve benzeri mucizeler görüldü.
Birleşik ordular (ahzâb), Ehâbîş, Kinâne ve kendilerine katılan diğer kuvvetlerle birlikte toplam on bin askerle Cürf ve Zeğâbe598[69] arasında bulunan Rûme'de599[70] sellerin, suların toplandığı yerde konaklandılar. Gatafân ise kendilerine katılan Necidliler ile birlikte [Uhud] 600[71] tarafına doğru uzanan Nakmâ'nın ucunda karargâh kurdular.
Rasûlullah (s.a.s.) ise, üç bin Müslümandan oluşan bir orduyla hendeğe doğru yola çıktı. 601[72] Müslümanların, sadece dokuz yüz kişiden oluştuğu da söylenir. Verilen ilk sayı, bir yanılgıdan ibarettir. Doğrusu dokuz yüz kişi olduklarıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.), arkasına Sel' dağını, önüne hendeği alarak karargâhını kurdu. Böylece, Müslümanlarla düşman ordusu arasında hendek olduğu halde savaş pozisyonu aldılar. Medine'ye İbn Ümmi Mektûm'u bıraktı. Kadın ve çocukları, kale ve hisarlara yerleştirdi. Benî Kurayza Yahudilerinin reisi Ka'b b. Esed, Hz. Peygamber (s.a.s.)'le barış antlaşması yapmıştı. Huyey b. Ahtab, savaşa girmeleri için Ka'bM ikna etmeye çalıştı. Ka'b bunu başta reddetti; ancak Huyey, Ka'b'i etkileyinceye kadar ısrar etti. Böylece Ka'b, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile olan antlaşmasını bozdu ve Huyey'in tarafına geçti.
Bunu haber alması üzerine Rasûlullah (s.a.s.), Evs ve Hazrec'in reisleri olan Sa'd b. Mu'âz ve Sa'd b. Ubâde'yi; Benî Amr b. 'Avf'tan Havvât b. Cübeyr ve Benî Haris b. el-Hazrec'ten Abdullah b. Ravâha'yı durumu iyice öğrenmeleri için derhal Benî Kurayza'ya gönderdi. Oraya vardıklarında, Benî Kurayza'nm hıyanetlerini açığa vurduklarını, Rasûlullah (s.a.s.)'a dil uzattıklarını gördüler. Bunun üzerine Sa'd b. Mu'âz da onlara sövdü ve geri döndüler.
Rasûlullah (s.a.s.), Benî Kurayza'nm durumunu öğrenmek üzere mezkur heyeti gönderdiğinde, kendilerine, eğer Benî Kurayza'nm ihanet ettiği gerçekse bunu kimseye açıklamamalarını, sadece kendisine bildirmelerini emretmişti. Heyet geldiğinde, Benî Kurayza'nm hıyanet ettiğini açıkça söyleyemeyip, onların bu ihanetlerini, er-Racî'de Müslüman öğretmenleri öldüren el-Kâra'nın hıyanetini hatırlatırcasma, Rasûlullah (s.a.s.)'a
"A'dâl ve el-Kâra" diye (bir şifre ile) bildirdiler. Böylece iş büyüdü, korkunç bir hal aldı. Zira Müslümanlar, her taraftan kuşatılmıştı. Benî Hâri-se'den bir grup, Rasûlullah (s.a.s.)'a gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Evlerimiz Medine'nin dışında korumasız bir durumdadır, bize izin ver de evlerimize dönelim." dediler. Aynı şekilde Benî Selime de ayrılmaya yeltendi. Sonra Allah, onlara merhamet ederek her iki kabilenin de maneviyâtını güçlendirdi. Böylece savaşta sebat gösterdiler. Müşrikler, Müslümanları bir ay muhasara altında tuttular; ancak savaş çıkmadı. Rasûlullah (s.a.s.), Gatafân reislerinden Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe ve el-Hâris b. Avf b. Ebî Hârise'ye,

598[69] E^curf^ ilk harfin ötre, İkincisinin sakin okunması şeklinde Yakut'ta kayıt edilmiştir. El-Bekrî ise, hem birinci hem ikinci harfini ötreli olarak okuyup kaydetmiştir. Burası, Şam tarafına doğru Medine'ye üç mil mesafede bulunan bir yerdir. Zeğâbe ise, Akik denilen yerin bitiminde suların biriktiği bir yerdir. Semhudî ve Süheylî, bu kelimeyi Zeğâbe olarak; el-Bekrî ise Zu'âbe biçiminde okuyup kaydetmişlerdir. Et-Taberî: "En İyi rivayetin Curf ile Gâbe arasında olduğu şeklinde olmasıdır. Zira Zu'âbe denilen bir yer bilinmemektedir" der. Yâkût ise, onun bu görüşünü reddetmektedir. (Bkz. Mu'cemu'l-Buldân, es-Suheylî, II, 189; es-Semhûdî, 318, 281; et-Taberî, III, 46).
599[70] Asıl nüshada, "Dûme" diye geçmektedir. Taberî, III, 46'da da böyle geçmektedir. Doğrusu belirttiğimiz gibidir. Zira ed-Dûme, Benî Kurayzâ yakınlarında Aliye'dedir. Rûme ise, büyük bir alana yayılmış olarak Curf'a kadar uzanmaktadır. İkisi de el-Akîk'in sonlarında bulunmaktadır (Bkz. es-Semhûdî, II, 122, 280, 318).
600[71] İbn Hİşâm ve Taberî'ye göre yapılan bir ilavedir.
601[72] İbn îshâk ve İbn Sa'd bu sayıyı vermektedir, tbn Seyyidi'n-Nâs, el-Mevâhib yazarı ve İbn Kesîr de böyle nakletmektedirler. Diyârbekrî bu görüşe yer verdikten sonra, "Müslümanların bin kişi olduğu da söylenmiştir." demektedir. İbn Kesîr, ei-Füsûl, s. 58' de, "Doğru olanı Rasûlullah (s.a.s.)'m Üç bin kişi ile Hendek'te savunmaya geçtiğidir. Ancak İbn İshâk'ın, yedi yüz kişi olduklarına dair sözü yanlıştır." demektedir. İbn îshâk, Müslümanların üç bin kişi olduklarını belirtmiştir. Ondan başka bir rivayette bulunmamıştır. HÎç kimse de diğer görüşleri reddederek, İbn Hazm'ın beğendiği ikinci görüşe uygun olarak Müslümanların dokuz yüz kişi olduklarına işaret etmemiştir.

Medine'nin yıllık meyve mahsulünün üçte birini vermek üzere bir haber gönderdi. Karşılıklı görüşmeler sürerken, Hz. Peygamber (s.a,s.), konuyu Sa'd b. Mu'âz ve Sa'd b. Ubâde'ye açtı. Onlar: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bu, bizim mutlaka yapmamız gereken Allah'ın sana bir emri midir? Yoksa yapmamızı senin arzu ettiğin bir şey midir? Yoksa bizim için yaptığın bir şey midir?" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.): "Evet sizin için yapmak istiyorum. Allah'a yemin ederim ki, bunu sadece Arapların size karşı tek yaydan oka tuttuğunu!'size karşı tek yumruk olduklarım gördüğümden dolayı yapıyorum." diye cevap verdi. Sa'd b. Mu'âz: "Ey Allah'ın Rasûlü! Biz ve şu kavimler, bir zamanlar Allah'a şirk koşup putlara, taparken bile, bunlar, misafire ikram ve parayla satın alma dışında, Medine'nin bir tek hurmasını yeme gücünü kendilerinde bulamazlardı. Şimdi Yüce Allah bizi İslâm'la şereflendirdiği, O'nunla bize doğru yolu buldurduğu ve onunla ve seninle bizi güçlendirdiği bir sırada, mallarımızı onlara mı vereceğiz? Vallahi onlara kılıçtan başka bir şey sunmayacağız." dediler. Rasûlullah (s.a.s.) da, onların bu görüşlerini tasvip etti ve direnmeye devam ettiler.
Sonra Kureyş'in süvarilerinden, Benî Âmir b. Lüeyy'den Amr b. Abdi Vedd, Mahzûm Oğulları 'ndan İkrime b. Ebî Cehl ve Hübeyra b. Ebî Vehb ile Benî Muhârib b. Fihr'den Dırâr b. el-Hattâb'in da aralarında bulunduğu birkaç kişi, hendeğin başına vardıklarında: "Vallahi bu, Arapların bilmediği bir harp hilesidir." dediler. Selmân el-Farisî (r.a.)'nin, hendek kazma işini önerdiği söylenir. Sonra atlılar, hendeğin dar bir yerine yönelerek beri tarafa geçtiler. Geçen atlılar, hendek ile Sel' Dağı arasında bulunan çorak ve sert alanda atlarını dört nala kaldırdılar. Müslümanları düelloya çağırdılar.
jîz. Ali hemen ortaya atıldı ve Amr'i öldürdü. Bunun üzerine geri kalanlar, geldikleri yerden çıkarak kavimlerinin yanma doğru geri kaçtılar. Hendek Savaş'ında Müslümanların parolası, "Hâ Mîm, lâ yunsarûn: (Hâ Mîm, yardım görmesinler.)" idi.
Mü'minlerin annesi Hz. Aişe (r.a.), Sa'd b. Mu'âz'ın annesiyle birlikte, Hendek Savaşı'nda Medine'nin en sağlam evlerinden biri olan Benî Sâ'ide'nin hisarında bulunuyordu. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in halası Safiy-ye (r.a.), Hassan b. Sâbit'in müstahkem olan evlerinin bir bölümünde bulunuyordu. Hassan'm da kadın ve çocuklarla birlikte o evde bulunduğu söylenir.
Hendek Gazvesi esnasında, Hibbân b. Kays b. el-Arıka[602[73]] tarafından atılan bir okun koluna isabet etmesi üzerine Sa'd b. Mu'âz yaralanmış ve atardamarı kopmuştu. Oku atanın Benî Mahzûm'un müttefiki Ebû Üsâme el-Cüşemî[603[74]] olduğu da rivayet edilir.
Sa'd b. Mu'âz'ın yaralandığında, -Allah ondan razı olsun- şöyle dua ettiği söylenir: "Ey Allahım! Eğer Ku-reyşle olan savaş bitmeyecek daha da devam edecekse, buna katılmak için benim yaşamamı da devam ettir. Zira, senin elçine eziyet eden, O'nu yalanlayan ve O'nu yurdundan çıkaran bir kavim ile çarpışmayı istediğim kadar başka çarpışmak istediğim bir kavim yoktur. Ey Allahım! Eğer bizimle Kureyş arasında olan savaş, bu kadarla kalacaksa, bu yaralanmayı benim için şehidlik sebebi kıl! Ey Allahım! Benî Kurayza'nın yenilgisini görmekle yüzümü güldürmedikçe canımı alma!"
Hendek Savaşı'nda sıkıntı şiddetlenip iş iyice zora girdiğinde, Nu'ayrn b. Mes'ûd b. Âmir b. Uneyf b. Sa'lebe b. Kunfuz b. Hilâl b. Halâva b. Eşca' b. Rays b. Gatafân adında biri, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Müslüman

602[73] Anka veya Araka, Hibbân b. Kays'm anasıdır. Adı Ka]âbe olmakla birlikte, çok hoş bir kokusu olduğu için Anka olarak isimlendirilmişti.
603[74] Asıl nüshada, "Ebû Seleme el-Huşenî" şeklindedir; siyer kitaplarına göre düzeltildi.

oldum. Ancak benim kabilem -Gatafân-Müslüman olduğumu bilmiyor; emrine amadeyim." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), "Sen bizim aramızda ancak bir tek nefer olabilirsin; eğer yapabilirsen bizden kaç, -kabileni savaştan caydır- zira harp hiledir." dedi. Bunun üzerine Nu'aym çıktı ve doğru Benî Kurayza'nın yanına gitti; câhiliye döneminde onlarla dostluk kurmuştu. Onlara: "Ey Benî Kurayza!
Size olan sevgimi, aramızdaki dostluğu biliyorsunuz." dedi. Bunun üzerine Benî Kurayza: "Doğru söylüyorsun. Sen bizim dostumuzsun." dediler. Nu'aym sözüne devamla: "Kureyş ve Ğatafân'ın durumu sizinki gibi değildir; bu şehir sizindir; buradan başka gidecek bir yeriniz yok. Oysa ne Kureyş, ne de Gatafân için böyle bir durum söz konusudur. Eğer gönülleri isterse, size yardım ederler; yok eğer istemezlerse, sizi burada yalnız bira-kıp yurtlarına geri dönerler. Yalnız kaldığınızda da Muhammed'le savaşmaya gücünüz yetmez. Bu durumda, adamlarından bazılarını size rehin olarak vermedikleri müddetçe, Kureyş ve Ğatafanlılar in yanında Müslümanlarla savaşa girmeyin," dedi. Benî Kurayza: "Bize görüşünü söyleyip doğru yolu gösteriyorsun." dediler. Nu'aym, onların yanında ayrılıp Kureyş'e gitmek üzere hemen yola koyuldu. Ebû Süfyân'a: "Benim size olan dostluk ve bağlılığımı biliyorsunuz; size bildirmem gereken çok önemli bir durum vardır; ancak bu aramızda sır olarak kalsın." dedi. Onlar: "Nedir bu?" dediler. Nu'aym: "Biliniz ki Yahudiler, Muhammed'le olan antlaşmalarını bozmaktan pişman olmuşlar; O'na, sizden rehine alıp kendisine teslim edecekleri ve beraberce üzerinize saldırma konusunda haber göndermişler." dedi. Bunun üzerine Kureyşliler, verdiği bilgilerden dolayı ona teşekkür ettiler. Ardından Gatafânlıların yanma giderek, Kureyşlilere söylediklerinin aynısını onlara da söyledi. Hicrî dördüncü yılın, Şevval ayının cuma gününü cumartesiye bağlayan gece, Ebû Süfyân ve Gatafânlılar, Benî Kurayza Yahudilerine: "Biz burada kalıcı değiliz. Yarın sabah çarpışmağa hazırlanınız!" diye haber gönderdiler. Yahudiler: "Yarın cumartesidir; bununla birlikte bize adamlarınızı teminat olarak rehin vermediğiniz müddetçe sizinle beraber savaşa çıkmayacağız." dediler. Bunun üzerine elçi kendilerine: "Vallahi size rehin verecek değiliz, bizimle savaşa çıkın.'1 diye karşılık verdi. Bunun üzerine Benî Kurayza, kendi kendilerine: "Vallahi Nu'aym doğru söylemiş." dediler. Birleşik orduların elçileri geri döndüğünde, onlara: "Vallahi Nu'aym doğru söylemiş." dediler. Bunun üzerine, Yahudilerin yanında savaşa girmekten vazgeçtiler. Allah, üzerlerine büyük bir kasırga gönderdi; tencere ve kapkacaklarını ters çevirdi.
Bu arada Rasûlullah (s.a.s.), durumu öğrenmek için Huzeyfe b. el-Ye-mân'ı casus olarak gönderdi. Huzeyfe, birleşik orduların gitmek üzere yola çıktıkları haberini getirdi. Bunun ardından Kureyş ve Gatafân, Medî-ne'yi terk ederek ayrıldı. 604[75]

Benî Kurayza Gazvesi

Rasûlullah (s.a.s.), sabah olduğunda, birleşik orduların tamamen ayrıldıklarını gördü; bu nedenle hendeği terk edip evlerine döndüler ve silahlarını bıraktılar. Bunun üzerine Cebrail (a.s.), Benî Kurayza'ya605[76] karşı hemen savaşa çıkmaları konusunda Allah'ın emrini iletti. Bu emir, öğleden sonra geldi. O gün, Müslümanlardan bir grup Cebrail (a.s.)'i Dihye-tü'1-Kelbî (r.a.)'nin suretinde ipek örtülü bir katır üzerinde gördüler. Da-

604[75] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 181-186.
605[76] Benî Kurayza Gazvesi konusunda geniş bilgi için bkz. Vâkıdî, 371; İbn Hİşâm, III, 244; İbn Sa'd, I/II, 53; Taberî, in, 52; Ensâbu'1-Eşrâf, I, 167; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 68; îbn Kesîr, IV, 116; Zâdul-Me'âd, II, 187; el-İmtâ', 241; el-Mevâhib, I, 149; Tâıihu'l~Hamİs, 1,492; Sâhîhu}l-Buhâii,V, 111.

ha sonra Dihye (r.a.) de, onların yanına geldi.
Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.): "Bent Kurayza yurduna varmadıkça kimse ikindi namazı kılmasın." diye Müslümanlara savaşa çıkmaları için emir verdi. Müslümanlar hemen yola çıktılar; ancak Benî Kurayza yurduna varmadan yolda ikindi namazı vakti sona ermek üzereydi. Bunun üzerine Müslümanlardan bazıları: "Namazımızı kılalım, namazı geciktirmek için bize bir emir verilmedi." derken, diğer bir kısmı ise: "Biz Rasûlullah (s.a.s.)'in emrettiği yerden başka bir yerde namaz kılmayacağız." diyerek ancak geceleyin ikindi namazını kılabildiler. Durum Hz. Peygamber (s.a.s.)'e bildirildiğinde hiçbir tarafa gücenmedi, onları azarlamadı.
Azarlama konusuna gelince, ancak günahı bilerek ve arzulayarak işleyen azarlanır. Ama her kim iyi niyetle günahı yorumlarsa -her ne kadar yaptığı eylem doğru değilse de- azarlanamaz. Yüce Allah biliyor ki, şayet biz o zaman orada olsaydık, Benî Kurayza'ya varmadıkça, aradan günler geçseydi bile ikindi namazını Benî Kurayza'nın dışında başka bir yerde kılmazdık.606[77] Rasûluîlah (s.a.s.)'ın, o gün ikindi namazını Benî Kurayza'nın bulunduğu yere tehir etmesi ile, Müzdelife'de akşam namazını yatsı namazına tehir etmesi ve arife günü ikindi namazını öğle namazı vaktine alması arasında fark yoktur. Bu konuda itaat farzdır.
Rasûlullah (s.a.s.). sancağı AH b. Ebî Tâlib (r.a.)'e verdi; yerine İbn Ümmi Mektûm'u Medine'ye bıraktı. Hz. Peygamber (s.a.s.), Benî Kuray-za kalesinin önünde konakladı. Yahudiler, Müslümanlara duyuracak şekilde yüksek sesle Rasûlullah (s.a.s.)'a sövüyorlardı. Hz. Ali (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.s.)'e rastladı; duyduğu kötü sözleri duymaması için, Yahudilere yaklaşmamasını istirham etti. Rasûlullah (s.a.s.), Hz. Ali'ye: "Eğer beni görselerdi, konuştuklarının hiç birini söyleyemezlerdi." dedi. Yahudiler, Hz. Peygamber (s.a.s.)'i görünce hemen konuşmayı kestiler. Rasûlullah (s.a.s.), Benî Kurayza'ya ait "Unâ" veya "Ennâ" diye anılan kuyunun yanma konakladı. Hz. Peygamber (s.a.s.), yirmi beş gün Benî Kurayza Ya-hudilerini kuşatma altında tuttu. Reisleri olan Ka'b b. Eşref onlara: "Ya Müslüman olmak, ya çoluk çocuklarını öldürdükten sonra Öldürülünceye kadar Rasûlullah (s.a.s.) ile savaşmak, ya da -kendi zannınca- Cumarîe-si günü Yahudiler savaşmaz dîye beklemedikleri bir anda Cumartesi gece-sı Müslümanlara ani bir baskın düzenlemek." şeklinde üç seçenek teklif etti. Ancak onlar hiç bir şıkkı kabul etmediler. Evs'in müttefikleri oldukları için, Benî Kurayza, Rasûlullah (s.a.s.)'a Benî Amr b, Avf'ten Lübâbe b. Abdilmünzir'i, görüşmelerde bulunmak üzere kendilerine elçi olarak göndermesi için haber gönderdiler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), Ebû Lübâbe'yi kendilerine elçi olarak gönderdi. Oraya vardığında, erkek, kadın, çocuk herkes onun yanına geldi. Ona: "Ey Ebû Lübâbe! Ne dersin, Muhammed'in şartını kabul edelim mi?" diye sordular. Ebû Lübâbe: "Evet!" diyerek boynuna işaret etti ve bu hükmün onları boğazlamak olduğuna işaret etti. Ebû Lübâbe, günah işlediğinin farkına vardı; hemen pişman oldu; derhal çıkarak, Rasûlullah (s.a.s.)'a bile uğramadan doğru mescide giderek, kendini sütunlardan birine bağladı ve "Allah benim tövbemi kabul etmedikçe, bu yerimden ayrılmayacağım." dedi. Ardından ne Benî Kurayza'nın toprağına ne de Allah'a ve Rasûlü'ne ihanet edilen hiç bir yere ebediyyen ayak basmayacağına dair Allah'a söz verdi. Bu durumu Rasûlullah (s.a.s.)'a bildirilince: "Eğer bana gelseydi, onun için af

606[77] İbn Kesîr, e\-Bidâye ve'n-Nihâye, IV, 118'de, İbn Hazm'ın bu görüşüne yer verdikten sonra şu notu düşer: "İbn Hazm'ın bu görüşü, Zahirî mezhebinin temel kaidesi olan zahire göre hüküm verme esasına dayanmaktadır." Süheylî, II, 195'te, "Zâhiriyye mezhebinin anlayışından hareketle bu temel kaideyi anlamak zordur. Zira onlar, dinî hükümleri sadece nasslara dayandırırlar; nassm hem emir hem de mubahlık ifade edebileceğini imkânsız görürler." demektedir.

dilerdim; ancak o yaptığını yaptı. Artık Allah onu affetmedikçe onu serbest bırakma konusunda yapabileceğim bir şey kalmadı." dedi. Ebû Lübâbe hakkında Tevbe Sûresi nazil oldu. Bunun üzerine Rasûlulîah (s.a.s.), onu bizzat kendi elleriyle çözmek üzere hemen yola çıktı. Allah ondan razı olsun. Namaz kılma dışında, Ebû Lübâbe'nin altı gün bir sütuna bağlı kaldığı söylenir.
Benî Kurayza, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kendileri hakkında vereceği hükümle hükmetmesi için Sa'd b. Mu'âz'm hüküm vermesine razı oldular. Teslim oldukları gün, el-Kurayza ve en-Nadîr'in amca oğlu Hedl'in soyundan olan Sa'ye'nin Oğullan Sa'lebe ile Üseyd ve Esed b. Ubeyd, Müslüman oldular.
Benî Kurayza'mn, Rasûlullah (s.a.s.) ile olan antlaşmasını bozup, birleşik ordularla bir olarak Müslümanlara karşı savaşa girmelerine karşı çıkan Amr b. Su'dâ el-Kurazî, gizlice Benî Kurayza kalesinden o gece çıktı ve kurtuldu; nereye gidip, nerede öldüğünden bir daha haber alınmadı. Benî Kurayza, Rasûlullah (s.a.s.)'ın hükmüne boyun eğip teslim olduğunda; Evs, Rasûlullah (s.a.s.)'a gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Kardeşlerimiz Hazrec'in müttefikleri olan Bent Kaynuka Yahudileri hakkında istediğin hükmü verdin; bunlar da bizim müttefiklerimizdir." dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), onlara: "Ey Evs topluluğu! Sizden birinin onlar hakkında hüküm vermesine razı olmaz mısınız?" diye sordu. Onlar: "Razı oluruz, ey Allah'ın Rasûlü!" dediler. Hz. Peygamber (s.a.s.): "O taktirde bu iş Sa'd b. Mu'âz'e düşer." dedi. Rasûlullah (s.a.s.), daha yakından ilgilenmek ve sık ziyaret etme imkanı bulmak için, yaralı olan Sa'd b. Mu'âz'ı, tedavi etmek üzere -hasta ve yaralıların tedavisiyle uğraşan ve çok iyi bir kadın olan- Rüfeyde el—Eslemiyye'nin görev yaptığı mescidde bulunan bir çadıra yerleştirmişti. Rasûlullah (s.a.s.), Benî Kurayza hakkında hükmü vermek üzere, Sa'd b. Mu'âz'm getirilmesini emretti. Sa'd b. Mu'âz, bir merkebe bindirilerek getirildi; yaslanması için ona deriden bir yastık hazırlandı. Gelince, akrabaları onun etrafında toplanmaya başladı. Ona: "Ey Ebû Amr! Müttefiklerine iyilikle muamelede bulun." dediler. Bunun üzerine Sa'd, onlara: "Sa'd'ın, Allah için hiç bir hnayıcının kınamasına kulak asmayacağı vakit gelmiştir." dedi. Onun yanında olanlardan bir kısmı, Abduleşhel Oğullarının mahallesine gittiklerinde; Benî Kurayza Yahudileri, öldürülmeme konusunda kendilerinden yardım isteyip fer-yad figân ettiler. Sa'd gelince, Rasûlullah (s.a.s.), Müslümanlara: "Reisinize gidin!" dedi. Bunun üzerine Müslümanlar, Sa'd'ın etrafında toplanarak, "Ey Ebû Amr! Rasûlullah {s.a.s.) seni müttefiklerin hakkında hüküm
verme konusunda hakem kılmıştır." dediler. Sa'd: "Onlar hakkında vereceğim hüküm konusunda, onu kabul edeceğinize dair bu yolda Allah'ın ahit ve mîsâkı üzerine hana söz veriyor musunuz?" diye onlara sordu. Onlar da "Evet!" dediler. Sa'd b. Mu'âz, Rasûlullah (s.a.s.)'a olan derin saygısından dolayı yüzünü başka tarafa çevirerek: "Şurada bulunan zât da, bu yolda vereceğim hükmü kabul buyuracağına dair bana, Allah'ın ahit ve mîsâkı üzerine söz veriyor mu?" diye gaib sîgasi ile sordu. Rasûlullah (s.a.s.) da ona: "Evet!" dedi. Sa'd: "Ben, onlar hakkında, erkeklerinin öldürülmesine, mallarının ganimet olarak paylaştırıl masına, kadın ve çocuklarının esir edilmesine hükmettim." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s,a.s.): "Muhakkak ki sen, yedi kat göğün sahibi olan Allah'ın hükmüne uygun olarak hüküm verdin." dedi.
Hz. Peygamber (s.a.s.), onların bugün Medine Pazarı olarak kullanılan yere getirilmelerini emretti. Burada hendekler kazıldı. Sonra Rasûlullah (s.a.s.), bu hendeklerde boyunlarının vurulmasını emretti. O gün, mü'min-lerin annesi Safiye

(r.a.)'nin babası Huyey b. Ahtab ve Ka'b b. Esed de öldürüldü. Sayıları altı yüz ile yedi yüz arasındaydı. Kadınlardan sadece, Hallâd b. Süveyd b. es-Sâmıt (r.a.)'ın üzerine değirmen parçası atarak onu öldüren, Hakem b. el-Kurazî'nin hanımı Bunâne [607[78]] öldürüldü. Rasûlullah (s.a.s.), ustura tutunan (buluğ çağına eren), savaşacak yaşa gelmiş erkeklerin öldürülmesini, bu yaşa gelmeyenlerin bırakılmasını emretti.
Rasûlullah (s.a.s.), Zebir b. Bâtâ' ailesini, Sabit b. Kays b. eş-Şammâs'a bağışladı. Serbest bırakılanlar arasında, Müslüman olup Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sohbetlerinde bulunan Abdurrahman b. ez-Zebîr de vardı.
Aynı şekilde, Rifâ'a b. Şemvîl el-Kurazî'yi de, Benî Neccâr'dan Kıbleteyn (iki kıbleli) Mescidi'nde namaz kılan Ümmü'l-Münzir Selmâ [608[79]] b. Kays'a bağışladı. Daha sonra Rifâ'a Müslüman oldu ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sohbetinde bulundu. Rifâ'a savaş gidecek yaşta değildi. [609[80]] Atıyye el-Kurazî'nin de hayatı bağışlandı. O da Müslüman oldu ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sohbetlerinde bulundu.
Rasûlullah (s.a.s.), Benî Kurayza Yahudilerinin malını Müslümanlar arasında paylaştırdı. Süvarilere üç, piyadelere bir hisse verdi. O zaman süvarilerin sayısı otuz altıydı.
Esirlerden Benî Amr b. Kurayza'nın hanımlarından biri olan Reyhâne b. Amrb. Hunâfe, Rasûlullah (s.a.s.)'m hissesine düştü. Rasûlullah (s.a.s.) vefat edene kadar zevcesi olarak yanında kaldı.
Benî Kurayza fethi, hicrî dördüncü yılın Zilkade ayının sonu ve Zilhicce ayının başında gerçekleşti.
Benî Kurayza zaferi sonuçlandığında, sâlih insan Sa'd b. Mu'âz'm duası kabul oldu. Damarı patladı ve şehid oldu. Allah ondan razı olsun. O, arşı taşıyan meleklerin ruhunu taşıma şeref ve sevincine erişmelerinin bir göstergesi olarak, ölümü esnasında Arş-ı Rahmân'ın titrediği yüce bir zâttır.[610[81]]

Hendek ve Beni Kurayza Gazvelerinde Şehid Olanlar

Hendek Savaşi'nda Benî Abdileşhel'den Şehîd Olanlar:
Araya zaman girmeksizin art arda meydana geldikleri için her iki gazvede şehîd olanları[611[82]] beraber zikrettik.
Sa'd b. Mu'âz.
Enes b. Evs b. Atîk b. Amr.
Abdullah[612[83]] b. Sehl.
Benî Selime b. el-Hazrec'ten şehîd olanlar:
Et-Tufeyl b. en-Nu'mân.
Sa'lebe b. Aneme. [613[84]]
Benî Dînâr b. en-Neccâr el-Hazrec'ten Ka'b b. Zeyd, kimin tarafından attığı bilinmeyen bir okun isabet etmesiyle şehid oldu.
Hendek Savası 'nda ölen müşrikler:

607[78] Asıl nüshada, "Nüşâse" şeklinde geçmektedir. Doğrusu, Taberî, III, 59 ve el-lmtâ' 'dan alınmıştır.
608[79] Asıl nüshada yanlış olarak "Seleme" şeklinde yazılmıştır.
609[80] İbn Hişâm'da, "Ergenlik yaşma varmıştı." şeklinde geçer.
610[81] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 187-191.
611[82] Bkz. İbn Hişâm, III, 262; Taberî, III, 58; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 67, 76; el-İmtâ', 241.
612[83] Asıl nüshada, "İbn Amr b. Abdillah" şeklinde birleşik olarak iki isim birlikte yazılmıştır. Böylece "Abdullah" adı "Enes"in nesebi içinde zikredilmiştir; ancak bu yanlıştır, zira ikisi ayrı kişilerdir.
613[84] Asıl nüshada, "Ğaneme" şeklindedir; ancak bu yanlıştır; zira el-İsâbe'de '"Aneme" olarak okunup kaydedilmiştir.

Kendisine bir ok isabet eden Abduddâr Oğulları'ndan Munebbih b. Osman b. Ubeyd b. es-Sebbâk b. Abdiddâr, Mekke'ye döndükten sonra öldü. Bunun, Osman b. Munebbih b. es-Sebbâk olduğu da rivayet edilir.
Benî Mahzûm b. Yakaza'dan Nevfel b. Abdillah b. el-Muğîre,.hendeği zorla geçmek istedi, hendeğin içinde öldürüldü.
Benî Âmir b. Lüeyy'den, Amr b. Abdi Vedd ve oğlu614[85] Hısl b. Amr Öldürüldü.
Benî Kurayza Gazvesi'nde şehîd olan Müslümanlar:
Benî el-Hâris b. el-Hazrec'ten Hallâd b. Süveyd b. Sa'lebe b. Amr, Benî Kurayza'dan bir kadının attığı bir değirmen parçası ile şehid oldu.615[86]
Ukkâşe b. Mihsan'm kardeşi Ebû Sinan b. Mihsan b. Hursân el-Esedî, muhasara esnasında şehîd oldu. Rasûlullah (s.a.s.), onu, günümüze kadar burada mukim Müslümanlardan Ölenlerin gömüldüğü bir mezarlıkta defnetti. Bu iki kişi dışında Benî Kurayza Gazvesi'nde şehîd olan yoktur.
Hendek Savaşi'ndan sonra, Kureyş kâfirleri bir daha Müslümanlara616[87] karşı savaşa çıkamadılar. Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. 617[88]

Abdullah B. Ebî Atîk'in, Sellâm B. Ebî'l-Hukayk (Ebû Râfio'ı Öldürmek İçin Gönderilmesi

Yüce Allah, Ka'b b. el-Eşref kâfirinin ölümüne, Evs'ten bazı kimselerin eliyle hüküm verince, el-Hazrec de aynı şekilde ecirlerini arttırmak, İs-lâmî amellerini zenginleştirmek istedi. Bunun üzerine Sellâm b. Ebi'l-Hu-kayk'm618[89] da, Ka'b b. el-Eşref gibi Rasûlullah (s.a.s.)'a ve Müslümanlara olan düşmanlığında aşın gittiği değerlendirmesinde bulunarak, öldürülmesi için Hz. Peygamber (s.a.s.)'den izin istediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.) da izin verdi.
Hepsi Hazrec kabilesi Benî Selime boyundan olan beş kişi, Öne çıktılar. Bunlar, Abdullah b. Atîk, Abdullah b. Üneys, Ebû Katâde el-Hâris b. Rib'î, Mes'ûd b. Sinan ve Müslüman olan antlaşmalıları Huzâ'î b. el-Es-ved619[90] idi.
Rasûlullah (s.a.s.), kendilerine Abdullah b. Atîk'i komutan tayin ederek, kadın ve çocukları öldürmemeleri konusunda uyardı. Hayber'e varıncaya kadar gece yol alarak yürüdüler. Sellâm, başkalarıyla birlikte bir evin Üst katında ikamet ediyordu. Müslümanlar, onun bulunduğu binaya girdiklerinde kapıyı kapattılar. Dışandakilerden emin olmak için bütün kapıları kilitliyorlardı. Onun bulunduğu kata varınca, eve girmek için izin istediler. Hanımının, kim olduklarını sorması üzerine onlar: "Araplardan bir kaç kişi" diye cevap verdiler. Bunun üzerine kadın: "İşte arkadaşınız burada!" diye cevap verdi. îçeri girince hemen kapıyı üstlerine kapattılar; bunun üzerine hanımı onların bir kötülük için geldiklerini anladı ve bağırmaya başladı. Bu nedenle kadını öldürmeye yeltendiler; ancak Rasûlullah (s.a.s.)'ın kadınları Öldürmemeleri konusundaki yasağını hatırladılar ve onu öldürmekten kendilerini alıkoydular. Sonra gecenin karanlığında kipti kumaşı gibi bembeyaz görünen bir yatağın üzerinde oturan Sellâm'ın üzerine hepsi birden kılıçları ile saldırdılar.

614[85] Asıl nüshada, "ve adı" şeklindedir. Ancak bu yanlıştır; doğrusu İbn Hişâm, III, 265'ten alınmıştır.
615[86] Bu kadın, el-Hakem eİ-Kurazî'nİn hanımı "Bünâne"dir.
616[87] Asıl nüshada, "Müslümanlar" yerine "Kureyş kâfirleri" geçmektedir ki bu apaçık bir hatadır.
617[88] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 191-192.
618[89] Bu konuda bkz. İbn Hişâm, III, 286; tbn Sa'd, I/Tl, 66; Taberî, m, 6; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 80; İbn Kesîr, IV, 137; Zâdul-Me'âd, II, 293; el-İmtâ', 186; el-Mevâhik, I, 159; Târî-hu'l-Hamîs, II, 12.
619[90] Bu zât, aynı zamanda el-Esved b. el-Huzâ'î olarak da adlandırılmıştır. Bkz. el-fmtâ' ve Târihu’l-Hamis.

Abdullah b. Atîk, öbür tarafından çıkacak şekilde kılıcını onun kamına soktu. Allah düşmanı o arada, "Yeter! Yeter!" diye bağırıyordu. Sonra aşağı inip kaçtılar. Abdullah b. Atîk'in gözleri iyi görmediği için düştü ve ayakları kötü bir şekilde incindi. Bunun üzerine arkadaşları onu kale suyunun aktığı dehlizlerden birine ulaş-tınncaya kadar taşıdılar. Dehlizin içine girip saklandılar. Kale halkı ortalığa döküldü; her tarafta ateşler yaktılar; onları yakalama konusunda ümitleri kalmayınca, kaleye geri döndüler. Ardından Müslümanlar, "Allah'ın düşmanının kesin olarak öldüğünü nasıl öğrenebiliriz?" diye düşündüler. Bunun üzerine arkadaşlarından biri geri döndü. Kalede bulunanların arasına girdi. Tekrar arkadaşlarının arasına geri döndüğünde onlara: "Bir grup insanın arasına girdim. Sellâm'ın hanımının, 'Vallahi Abdullah b. Atîk'in sesini duydum.' diye bağırdığını, sonra '[Acaba kendi kendime yalan mı uyduruyorum[620[91]] diye, Abdullah b. Atîk buraya kadar nasıl gelebilir?' dediğini, ardından Sellâm'm yüzüne bakarak, 'Yahudilerin Tanrısına and olsun ki öldü' diye bağırdığını, bunun üzerine sevinçle geri geldiğini" söyledi. Böylece Sellâm'ın kesin olarak öldüğü haberini alarak, arkadaşlarına geri dönmüş oldu. Ardından Medine'ye geri döndüler; Rasûlullah (s.a.s.)'m yanma geldiler ve
O'na durumu haber verdiler. Ancak herkes, kendisinin onu öldürdüğünü iddia etmeye başladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.): "Kılıçlarınızı getirin bakalım!" dedi. Onlar da kılıçlarını O'na gösterdiler. Abdullah b Uneys'in kılıcı için, "Bu kılıç onu öldürmüştür." dedi. Zira kılıcının üstünde yemek artıkları görünüyordu. [621[92]]

Benî Lihyân Gazvesi

Rasûlullah (s.a.s.), Benî Kurayza fethinden sonra, Zilhicce ayının kalan kısmı ile Muharrem, Safer, Rebî'ulevvel, Rebi'ulâhır ve Cem âzı yele vvel aylarında Medine'de kaldıktan sonra, Benî Lihyân Gazvesi'ne[622[93]] çıktı. Bu seferin Benî Kurayza fethinden altı ay sonra, yani hicrî altıncı yılın üçüncü ayında olduğu söylenir; doğrusu ise hicrî beşinci yıl olmalıdır. Rasûlullah (s.a.s.)'m bu sefere çıkmadaki amacı, er-Racî'de öldürülen Asım b. Sabit ile Hubeyb b. Adiyy ve arkadaşlarının intikamını almaktı. Buna Dû-metü'l-Cendel Gazvesi'nin ardından karar vermişti. Rasûlulîah (s.a.s.), Medîne-Şam yolu tarafında bulunan Gurâb Dağı'na doğru yola çıktı; ardından Mahîd'e, [623[94]] oradan da el-Betrâ'a vardı. Oradan da sola saparak önce Yeyn[624[95]] Vadisi'ne, sonra Suhayrâtü'l-Yemâm'a vardı. Oradan da Mekke yolu üzerinde bulunan el-Mehacca'ya doğru yola çıktı. Hızla yola devam ederek, Benî Lihyân'ın konaklama yerlerinden biri olan Sâye[625[96]] denilen yere kadar uzanan Emeç ve Usfân arasında bulunan, Gurân[626[97]] Vadisi'ne varınca konakladı. Ancak Benî Lihyân'ın, bu durumu

---

620[91] Asıl nüshada, "Sonra dedim." şeklinde geçer; ancak bu ifade oldukça kapalı olduğundan, İbn Hişâm'ın metnini asıl aldık, İbn Hişâm, III, 288.
621[92] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 192-194.
622[93] Benî Lihyan Gazvesi hakkında bkz. Vâkıdî, 374; İbn Hişâm, III, 292; İbn Sa'd, II, 56; Ta-berî, III, 59; Ensâbıı I-Eşrâf, I, 167; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 83; İbn Kesir, IV, 81; el-İmtâ. 257; el-Mevâhib, I, 154; Târîhu'I-Hamîs, II,3.
623[94] Asıl nüshada, noktasız 'ha' harfi ile "Mahîd " şeklinde harf hatası ile yazılmıştır. Doğrusu Mu'cenuı' I-Bıldân'dan alınmıştır. Mu'cemu mâ Ustu'cime adlı eserin aslında da, noktalı hı harfi ile "Mahîd" olarak yazılmıştır. Eseri neşreden bu hatayı ortaya koymakla birlikte doğrusunu terk etmiştir. İbn Sa'd, I/TI, 57 ve es-Sîre'nin Avrupa baskısı s., 718'de de böyle geçmektedir. Haleb baskısında ise, Yakut'taki başka bîr yer adı olan (Mahîs) maddesine dayanılarak yanlışlık yapılmıştır. Nitekim es-Semhûdî, Vefâu'l-Vefâ, II, 369'da bu yanlışlığı ortaya koymuştur.
624[95] Bkz. Cevâmi'us Sîre, dipnot, 2, s., 108.
625[96] Asıl nüshada, "Şâye" diye geçmektedir. Saye, içinde yetmişten fazla pınarın bulunduğu ve Medine'ye bağlı bir köy ya da vadinin adıdır. Şâbe ise, Hüzeyl yurdunda bulunan bir dağın adıdır. Dolayısıyla burada kasdolunan bu dağ olamaz.
626[97] Asıl nüshada, Guran yerine "Uran" yazılıdır. Gurân: Emec'in arkasında bulunan yeşil bîr vadinin adıdır. El-Mecd; bunun, Saye Vadisİ'nin arkasında bulunan Benî Lihyân'ın konaklarından büyük bîr vadiye yakıştırılan bir isimdir. Bkz. es-Semhûdî, 11,353.

haber aldığınıve dağ başlarına kaçarak gizlendiklerini gördüler. Rasûlullah (s.a.s.), onla gafil avlanamaması üzerine, ashabından iki yüz süvari ile yola çıktı ve Usfân'a varınca konakladı. Ardından arkadaşlarından iki atlıyı yola çıkar Onlar, Kürâ'ü'l-Ğamîm'e varıncaya kadar gittiler; sonra geri döndüler. paha sonra Rasûlullah (s.a.s.), Medîne'ye geri teşrif ettiler. 627[98]

Zî Kared Gazvesi

Benî Lihyân Gazvesi'nde Ensâr, Rasûlullah (s.a.s.)'a: 628[99] "Savaşa çıktığımızda Medine bizden boşalmakta, bizler ondan uzaklaşmaktayız; dolayısıyla korumasız kalmakta, bizden sonra düşmanlarımızın baskın yapmasından dolayı kendimizi güvende hissedemiyoruz." dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.): "Medine'ye giden geçitlerin her bilinde, Allah'ın emriyle burayı koruyan bir melek bulunduğunu" bildirdi. Daha sonra ashâb, seferden döndüler. Müslümanlar, Medîne'ye döndükten ve gecelerce kaldıktan sonra, Gatafânlıların Benî Abdillah kolundan Uyeyne b. Hısn, Müslümanlara baskın düzenledi. Rasûlullah (s.a.s.)'a ait gebe develerden oluşan bir sürüyü alıp götürdüler. Sürünün yanında Gıfâr kabilesinden bir adam ve bir kadın da bulunuyordu. Gıfârlı adamı öldürdüler; kadını ve gebe olan deve sürüsünü sürüp götürdüler.

Baskını ilk haber alan Seleme b. Amr b. el-Ekve' el-Eslemî oldu. Seleme, Gâbe'ye629[100] gidiyordu. Seniyyetü'1-Veda' tepesine çıktığında, kâfirlerin atlılarını gördü. Bunun üzerine bağırarak Müslümanları uyardı. Ardından tek başına düşmanı takibe başladı. Çok zor bir sınav verdi. Düşmana ok yağdırdı; bu nedenle düşmanın eline geçmiş olan sürüden bir kısmını kurtardı, Medîne'de savaş çağrısı yapıldığında, süvarilerden bu çağrıya Hk uyan ve Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanına gelenler sırayla, Benî Abdileş-hel'den el-Mikdâd b. el-Esed, Abbâd b. Bişr b. Vakş, Sa'd b. Zeyd, Benî Hârise'den Ukkâşe b, Mihsan el-Esedî, Muhriz b. Nadla el-Esedî el-Ah-rem, 630[101] Benî Selime'den Ebû Katâde el-Hâris b. Rib'î, Benî Zürayk'tan Ebû Ayyaş b. Zeyd b. es-Sâmit oldu.

Atlılar Rasûlullah (s.a.s.)'ın huzurunda toplanınca, kendilerine Sa'd b. Zeyd'i komutan tayin etti. Rasûlullah (s.a.s.)'ın, Ebû Ayyâş'ın atını Mu'âz b. Ma'ıs ya da Âiz b. Ma'ıs'a verdiği rivayet edilir. Zira o, Ebû Ayyâş'tan daha usta bir biniciydi. Düşmana ilk yetişen ve şehîd olan Muhriz b. Nad-la el-Ahrem oldu. Muhriz, Benî Abdileşhel'den Mahmûd b. Mesleme'ye ait olan ata binmişti. Sahibi hazır olmayınca, kendisi binmek için almıştı. Şehid düşünce, atı Benî Abdileşhel mahallesinde bulunan ahırına kendiliğinden döndü. Abdurrahmân b. Uyeyne b. Hısn'm, Muhriz'i şehîd ederek atına bindiği, sonra Seleme'nin de Abdurrahmân'ı öldürdüğü, atının bun-. dan sonra kendiliğinden döndüğü de rivayet edilir.

El-Mikdâd'm atının adı Sebhâ idi. Be'zece631[102] olduğu da söylenir. Mu'âz b. Vakş'm atının adı Lemmâ', 632[103] Ukkâşe b. Mihsan'ın Zu'1-Limme, Sa'd b. Zeyd'in Lâhik,

---

627[98] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 194-195.

628[99] Bkz. İbn Hişâm, III, 293; İbn Sa'd, I/II, 58; Taberî, III, 60; Ensâbu 1-Eşrâf, I, 167; îbn Seyyidi'n-Nâs, II, 84; İbn Kesîr, IV, 105; eî-!mtâ\ 257; el-Mevâhib, I, 155; Târîhu'l-Hamîs, II, 5; Sâhîhu'I-Buhârî, V, 130.

629[100] Gâbe; Şam yolu üzerinde Medînc yakınında bir yerdir. Orada Medinelilerin malları bulunmakta idi.

630[101] El-Ahrem, Muhriz b, Nadla'nın kendisiyle tanındığı bir lakaptır.

631[102] Bkz. İbnıTl-Arabî, Kitâbu Esmâi Hayli'I-Arab, s., 53-54. Uyeyne b. Hısn'm Medîne'ye baskın yaptığı es-Serh gününe katılan atların adına yer verdiği konuda geçer.

632[103] İbnu'i-Arabî, Lemmâ' "m, Afabâd b. Bişr'in atının adı olduğunu söyler ve daha fazla bilgi vermemektedir. Bkz. İbmı'l-'Arabî, Kitâbu Esmâi Hayli'I-Arab, 54.

Ebû Katâde'nin Cerve; 633[104] Üseyd b. Züheyr'in Mesnûn, Ebû Ayyâş'ın Celve, el-Ahrem'in bindiği atın adı ise el-Cenâh634[105] idi.
Müşrikler bozguna uğrayarak geri kaçtılar. Rasûlullah (s.a.s,), Zü'1-Kared suyunun başına vardı. Kurtarılan develerinden birini boğazlayarak, ziyafet verdi. Hz. Peygamber (s.a.s.), burada bir gün bir gece ikamet ettikten sonra Medine'ye geri döndü. ,
Gıfârlı kadın Rasûlullah (s.a.s.)'ın devesine binip Medîne'ye geldiğinde, deveyi kurban edeceğine dair adakta bulundu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.) ona: "Ma'siyette adak olamayacağını, kişinin mülkiyetinde olmayan bir malda adakta bulunamayacağım" söyledi ve devesini ondan aldı. 635[106]

Benî Mustalik Gazvesi

Sonra Rasûlullah (s.a.s.), 636[107] Cemâzıyelâhır'ın bir kısmı, Receb ayı ve yılın kalan kısmını Medine'de geçirdikten sonra, hicrî altıncı yılın Şa'bân ayında, Huzâ'a kabilesinden Benî Mustalik'e karşı sefere çıktı. Medîne'ye, yerine Ebû Zerr el—Gıfârî'yi vekil bıraktı. Nümeyle b. Abdillah el-Ley-sî'yi bıraktığı da rivayet edilir. Rasûlullah (s.a.s.), Kudeyd'in sahil taraflarında bulunan el—Muraysî'637[108] denilen suyun başında gafil bir halde bulunan Benî Mustalik'e baskın düzenlendi. Öldürülenler öldürüldü, kadın ve çocuklar esir alındı. Esirler arasında, Benî Mustalik'in reisi el-Hâris b. Ebî Dırâr'm kızı Cuveyriye de bulunmaktaydı. Cuveyriye, Sabit b. Kays b. Şemmâs'm hissesine düşmüştü. Cuveyriye özgürlüğüne kavuşmak için Sabit ile belli bir meblağ üzerinde anlaştı. Hz. Peygamber (s.a.s.), o meblağı Cuveyriye'nin yerine Sâbit'e verdi ve onu âzâd edip onunla evlendi. Bu gazvede Benî Leys b. Bekr b. Abdi Menât b. Kinâne'den Hişâm b. Subâbe el-Leysî yaralandı. Ensârdan Ubâde b. es-Sâmit'e, kabifesindan bir kişi onu düşman sanarak ateş etti.
Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu gazveden geri dönüşünde, Abdullah b. Ubeyy b. Selûl, "Medîne'ye döndüğümüzde şerefli olanlar, zelil olanları oradan kesinlikle çıkaracak." dedi. Bu problem, Ömer b. Hattâb'ın ırgatı Cahcâh b. Mes'ûd638[109] el-Gıfârî ile Benî Avf b. el-Hazrec'in antlaşmalısı Sinan b. Veber el-Cühenî arasında çıkan bir tartışma üzerine, el-Gıfâ-rî'nin, "Ey Muhacirler, yardıma koşun!"; buna karşın el-Cühenî'nin de, "Ey Ensâr, yardıma koşun!" demesi üzerine çıktı. Zeyd b. Erkânı, Abdullah b. Ubeyy'in söylemiş olduğu sözü Rasûlullah (s.a.s.)'a bildirince, bu konuda Allah katından Münâfikûn Sûresi nazil oldu.
Abdullah b. Abdillah b. Ubeyy, babasıyla ilişkilerini kesti. Rasûlullah (s.a.s.)'a gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin ederim ki, şerefli olan sizsiniz, rezil olan da odur. Vallahi eğer istersen, sen önu Medine den çıkarırsın ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Daha sonra Medine tarafında durarak, babasına: "Allah'a yemin ederim ki Rasûlullah (s.a.s.) girmene izin vermedikçe, sen şehre giremezsin; ancak o izin

633[104] Bkz. a.g.e.. s., 54; İbn Hişâm, İli, 296'da ayrıca Hazve ya da Hazvera olarak da adlandırılmıştır.
634[105] İbnu'l-Kelbî, s.. 39'da, el-Cenâh'in, Mahmûd b. Mesleme'nİn kardeşi Muhammed'in atı olduğunu beiirtir. Bu at, es-Serh günü Ukkâşe b. Mihsan'ın üzerinde şehid olduğu attır (İb-nu'1-Arabî, s., 53). El-Ahrem'in aînın adı ise es—Serhan'dı (s. 54).
635[106] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 195-196.
636[107] Bu gazve ile ilgili geniş bilgi için bkz. Vâkıdî, 380; İbn Hişâm, III, 302; İbn Sa'd, I/1I, 45; Taberî, fil, 63; Ensâbu'l-Eşrâf. I, 64; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 91; İbn Kesîr, IV, 156; el-İm tâ\ 195; el-Mevâhib, I, 140; Târîhıt'l-Hatnîs, I, 470.
637[108] El-Muraysî\ Huzâ' Oğuİlarf na ait bir suyun adıdır. Benî Huzâ'a ve el-Fer' arası iki günlük mesafedir. El-Fer' ve Medine arası sekiz konaklık mesafedir
638[109] Asıl nüshada, "Zerr" dîye geçmektedir. Doğrusu İbn Hişâm, III, 303; ve el-İstî'âb'da geçmektedir. İbn Sa'îd de denilmiştir. Bkz. İbn Sa'd, I/II; 46 ve el-İstî'âb.

verdikten sonra girebilirsin," dedi.
Abdullah b. Abdillah, Rasûlullah (s.a.s.)'a gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Duyduğuma göre babamın Öldürülmesini istiyormuşsun. Babamı öldürmek üzere, benden başkasına görev vermenden, dolayısıyla babamı öldürecek bu kişi ortalıkta dolaşınca kendimi tutamayıp kâfir olan babama karşılık bu mü'min kişiyi Öldürüp cehenneme girmekten korkuyorum.. Ensâr bilir ki ben onların içinde babasına karşı en çok iyilik edeniyim. Bununla birlikte ey Allah'ın Rasûlü! Eğer babamın öldürülmesini istiyorsan, bana emir buyurun, onun kellesini ben size getireyim." dedi. Rasûlullah (s.a.s.), ona iyilikle konuştu ve babasına karşı kötülük yapmayı düşünmediğini bildirdi.
Mıkyes b. Subâbe, Müslüman olduğunu açıklayarak ve kardeşi Hişâm b. Subâbe'nin diyetini istemek üzere Mekke'den gelmişti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), diyeti alması için emir verdi; o da aldı. Ancak daha sonra kardeşinin katilini öldürdü ve küfre dönerek Mekke'ye kaçtı. Mekke'nin fethinde, Rasûlullah (s.a.s.)'ın öldürülmelerini buyurduğu kişilerin arasında bulunanlardan birisi de odur.
Benî Mustalik Savaşı'nda Müslümanların parolası, "Öldür! Öldür!" idi. Müslümanlar, Rasûluîlah (s.a.s.)'m Cüveyriye ile evlendiğini öğrendiklerinde, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hısımlığına saygı göstermek için ellerinde bulunan Benî Mustalik'li bütün esirleri serbest bıraktılar. Bu sayede Cüveyriye'nin kavminden yüz aile serbest bırakıldı.
Müslüman olmalarından iki yılı aşkın bir süre sonra, Rasûlullah (s.a.s.), Benî Mustalik'e el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Mu'âyt'i zekât memuru olarak gönderdi. Bunun üzerine Benî Mustalik'den olanlar kendisini karşılamak üzere yola çıktılar; onları bu şekilde gören zekât memuru korktu ve Rasûlullah (s.a.s.)'a geri dönerek, Benî Mustalik'lilerin kendisini öldürmeye yeltendiklerini bildirdi. Bunun üzerine bir kısım sahabe, onlara karşı savaşa çıkılması arzusunu dile getirdiler. Bunun ardından Benî Mustalik'ten bir heyet gelerek, zekât memurunun kendilerine ulaşmadan geri dönüşünden hoşlanmadıklarını; ancak zekât memurunun sadece gelişine olan sayalarını ortaya koymak için, onu karşılamak üzere yola çıktıklarını belirtiler. Bunun üzerine, "Ey inananlar! Size fâsık (yoldan çıkmış) bir adam nr haber getirirse, onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeyerek bir topuluğa sataşırsınız da sonra yaptığınıza pişman olursunuz." (49/Hucûrât,) âyet-i kerîmesi nazil oldu.
Benî Mustalik Gazvesi dönüşünde, iftiracılar (İfk ehli) ağızlarına geleni söylediler. Bunun üzerine, -Allah kendisinden razı olsun- mü'minlerin annesi Hz. Âişe (r.a.)'nin iffetli olduğu konusunda Yüce Allah katından vahiy nazil oldu. [639[110]]
Sa'd b. Mu'âz'm, Sa'd b. Ubâde ile bu konuda bir tartışmasının olduğu sahih kitaplardan[640[111]] bize rivayet olunmuştur. Ancak bize göre bu bir yanılgıdır. Zira Sa'd b. Mu'âz'ın, Benî Kurayza fethinin hemen ardından vefat ettiği şüphe götürmez bir gerçektir. Benî Kurayza fethi, hicretin 4. yılı Zilkade ayının sonunda meydana gelmişti. Benî Mustalik Gazvesi ise, Sa'd'ın vefatından bir yıl sekiz ay sonra, hicretin 6. yılının Şa'bân ayında olmuştur. Oysa Sa'd b. Mu'âz ve Sa'd b. Ubâde arasında meydana geldiği söylenen münakaşa, Benî Mustalik Gazvesi'nin ardından elli günü aşkın bir süre sonra meydana gelmiştir. [641[112]]
İbn İshâk, Zührî'den, o da Ubeydullah b. Abdillah ve diğerlerinden yaptığı rivayette,

---

[639[110]] İfk hadisesine İşaret etmek konusunda, İbn Hazm'ın bu metnini aktardığına dair bkz. Im-tâ'u'l-Esmâ', s., 215.
[640[111]] SâhÎhu l-Buhârî, V, 118-119.
[641[112]] Benî Mustalik Gazasi'nın tarihi ile İlgili meydana geien tartışmalar için bkz. lmtâ'u'l-Es-mâ\ 214-215; Fethul-Bâvî, VII, 332; Umdelul-Kârî, XVII, 201 vd.

Sa'd b. Ubâde'nin yaptığı ağız münâkaşasının Useyd b. el-Hudayr'le meydana geldiğini zikreder. Doğru olan da budur. Allah'ın koruduğundan başka, hiç kimse hatadan uzak değildir. 642[113]

Hudeybiye Gazvesi

Benî Mustalik Gazvesi'nin dönüşünden sonra, Rasûlullah (s.a.s.) 643[114], Ramazan ve Şevval aylarında Medine'de kaldı. Altıncı yılın Zilkade ayında, umre yapmak üzere sefere çıktı. Medîne etrafında bulunan bedevîleri davet ettiyse de, çoğunluğu geri kaldı. Rasûlullah (s.a.s.), Muhacir, Ensâr ve kendisine tabi Araplarla yola çıktı. Kurbanlık hayvanları da beraberinde sürdü. İnsanların onun savaşa çıkmadığını anlamaları için Zu'1-Huley-fe'ye varınca umre niyetiyle ihrama girdi. Bin küsur kişiyle sefere çıktı. Fazla sayıya yer verenler, en çok bin beş yüz, az sayıya yer verenler bin üç yüz, ortasını bulmaya çalışanlar Müslümanların bin dört yüz kişi olduklarını belirtirler. Bazıları, Müslümanların yedi yüz kişi olduğunu söylüyor-larsa da bu kesinlikle doğru değildir. Kuşkuya yer kalmayacak şekilde doğru olanı, Müslümanların bin üç yüz ile bin beş yüz kişi arasında olduklarıdır. 644[115]
Kureyşlilere haber ulaşınca, Kureyş'in ileri gelenleri Rasûlullah (s.a.s.)'m Ka'be'ye girmesini engellemek, bu olmadığı taktirde savaşmak üzere yola çıktılar. Hâlid b. el-Velîd'i bir kaç süvari ile birlikte Ku-râ'u'I-Gamîm'e öncü birlik olarak gönderdiler. Rasûlullah (s.a.s.), Usfân'da bulunduğu sırada, Kureyş'in bu durumu ile ilgili haber kendisine ulaştı. Bunun üzerine, Eşlem'li birinin rehberliğiyle, düşman ordusunun arka tarafına çıkan bir yola girdi. Bu, Mekke'nin aşağısında Hudeybi-ye'nin aşağı tarafında bulunan Seniyetu'l-Murâr tepesine çıkan ve Hamz'ın arkasına düşen sağ yandaki yoldur. Hâlid b. Velîd ve beraberindekiler, bu durumu haber alınca, Kureyş'in yanma geri döndü. Rasûlullah (s.a.s.), Hudeybiye'de mezkur yere varınca devesi çöktü ve yürümemekte diretti. Bunun üzerinde orada olanlar, "Deve harıniaştı, deve gitmemek için inatlaştı." dediler. Hz. Peygamber (s.a.s.): "O inatlaşmadı, onun böyle bir huyu da yoktur; lakin, fil sahiplerim Mekke'ye girmekten alıkoyan güç onu alıkoydu. Eğer Kureyş, beni akrabalık hakkım korumaya davet etseydi, kesinlikle buna uyardım,1' dedi. Sonra Rasûlullah (s.a.s.), orada indi. O'na: "Ey Allah'ın Rasûlü! Burası susuz bir vadidir." denildi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), ok çantasından bir ok çıkardı; onu su kuyusunun dibine saplayınca bütün orduya yetecek kadar su fışkırdı. Oku alıp ku-yunun dibine saplayanın, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in develerini süren Naciye b. Cundub b. Umeyr b. Ye'mer b. Darim b. Amr b. Vasile b. Sehm b. Mazin b. Selâmân b. Eşlem b. Afsâ b. Ebî Harise olduğu rivayet edilir. Başka bir rivayette kuyuya inenin, el-Berâ b. Âzıb olduğu da söylenir.
Sonra Rasûlullah (s.a.s.) ile Kureyş kâfirleri arasında diplomatik görüşmeler meydana geldi. Bu görüşmeler, Süheyl b. Amr ile Rasûlullah (s.a.s.)'ın anlaşmaya varmasına kadar sürdü. Buna göre, bu yıl geri dönüp gidilecek, ertesi yıl, Müslümanlar sadece kılıçlan kınında olmak şartıyla umre için gelecekler ve üç gün içinde umre yapacaklardır. Kesintisiz on yıl, Müslümanlar ve Kureyşliler barış içinde olacaklar;

642[113] îbn Hazm'ın bu görüşü için bkz. Kitâbu'I-Fusûl, 8İ.
İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 196-199.
643[114] Bkz. Vâkıdî, 383; İbn Hişâm, III, 321; İbn Sa'd. I/II, 69; Taberî, III, 7i; Emâbu"1-Eşrâf, I, 169; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 113; İbn Kesîr, IV, 164; Zâdu'I-Me'âd, II, 301; el-İmtö\ 274; Târîhu'l-Hamîs, II, 16; Sâhîhu't-Buhân, V, 121.
644[115] Makrîzî'nin, Sîretu İbn Hazm'den yaptığı nakil için bkz. ei-İmtâ\ 276; aynı şekilde bkz. el-Fusût, 71.

insanlar güven içinde karşılıklı olarak birbirlerine gidebileceklerdir. Kureyş'ten -kadın erkek kim olursa- Müslümanlara iltica edenler geri iade edilecek; ancak Müslümanlardan Kureyşlilere iltica eden olursa Kureyş bunları geri iade etmeyecektir, şeklinde anlaşma yapıldı. Bu son madde Müslümanlara çok ağır geldi. Öyle ki bazılarından itiraz sesleri yükseldi. Oysa Rasûlullah (s.a.s.), Rabbinin kendisine bildirdiğini en iyi bilendi ve O, Müslümanlar için Allah tarafından garanti edilmiş bir çıkış yolunun sağlanacağını, bu barışın İslâm'ın açıkça yayılmasına vesile kılınacağını bildiği için Müslümanları bu konuda uyardı. Müslümanlar başta hoşlanmamalarına rağmen daha sonra anlaşmadan hoşnut kaldılar. Süheyl b. Amr, anlaşmanın yazıldığı sayfaya "Muhammedun Rasûlullah" ibaresinin yazılmasına karşı çıktı. Ancak anlaşmanın kâtibi Hz. Ali b. Ebî Tâlib, eliyle "Rasûlullah" sal-la'1-lâhu aleyhi ve sellem645[116] ibaresini silmek istemedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), bunu kendisi sildi ve kâtibe, bunun yerine "Muham-med b. Abdillah" diye yazmasını emretti.

Bu arada Ebû Cendel b. Süheyl, bukağı ve bağlarıyla kaçıp geldi. Ancak Rasûlullah (s.a.s.), Mikrez b. Hafs'ın himayesine alması şartıyla onu babasına iade etti. Bu durum Müslümanlara çok ağır gelince, Rasûlullah (s.a.s.), Allah'ın, onun için bir çıkış yolu yaratacağını haber verdi.

Kureyş'ten, sayıları otuzla-kırk arasında olduğu söylenen bir grup, Hudeybiye'de bulunuyorlarken, Müslümanlara baskın yapmaya kalkıştılar. Ancak hepsi de tutuklanıp derdest edildiler. Daha sonra Rasûlullah (s.a.s.), hepsini serbest bıraktı. İşte el-Utekî diye bilinen kişilerin soylarının dayandığı kişiler, bu serbest bırakılan (uteka)lardır.

Rasûlullah (s.a.s.), anlaşmayı imzalamadan önce Osman b. Affân'ı elçi olarak Kureyş'e göndermişti. Bu arada Hz. Osman'ın öldürüldüğü şayiası çıktı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), kaçmamak, ölünceye kadar savaşmak üzere ashabını bey'atlaşmaya davet etti. İşte, Allah'ın bu bey'atı yapanları övdüğü, Rasûlullah (s.a.s.)'m da cehenneme girmeyeceklerini haber verdiği, ağaç altında gerçekleştirilen Bey'atu'r-Rıdvân budur.

Rasûlullah (s.a.s.), sol elini tutup sağ elinin üzerine koydu ve: "İşte bu bey'at da Osman içindi?:" buyurdu. Antlaşma yazılıp tamamlandıktan sonra Rasûlullah (s.a.s.), kurbanların kesilmesini ve ihramdan çıkılmasını emretti. Rasûlullah (s.a.s.)'i öfkelendiren bir karşı çıkış ve duraksamadan sonra herkes kurbanlarını kesip ihramdan çıktılar. Yüce Allah da bu konuda onları muvaffak kıldı. Rasûlullah (s.a.s.)'ı, Hıraş b. Ümeyye b, el-Fadl el-Huzâ'î'nın tıraş ettiği söylenir.

Sonra Rasûlullah (s.a.s.), Medîne'ye döndü. Ebû Basîr Utbe b. Esîd b. Câriye, Kureyşli müşriklerden kaçarak Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanına geldi. Ebû Basîr, Benî Zühre'nin müttefiki idi. Mekke'de müşriklerce hapsedilmişti. Abdurrahman b. Avf m amcası Ezher b. Abdi Avf ve Ahnes b. Şerik, Benî Amir b. Lüeyy'den bir kişi ve onların azadlı bir kölesini, Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanma gönderdiler. Bu iki kişi, Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanına geldiklerinde, O, Ebû Basîr'i onlara teslim etti. Onlar, Ebû Basîr'i alıp götürdüler. Zu'1-Huleyfe'ye vardıklarında, orada konakladılar. Ebû Basîr, o iki kişiden birine: "Bu kılıcına bakabilir miyim?" dedi. Adam kılıcı onun eline verdiğinde, Ebû Basîr, kılıçla Benî Âmir'den olan kişiyi vurup öldürdü. Azadlı köle ise kaçtı; Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yanma geldi ve olanları O'na bildirdi. Tam o sırada Ebû Basîr geldi ve: "Ey Allah'ın Ra-sûlü! Vermiş olduğun söz yerine geldi, Allah, sana, üzerine

645[116] Muhtemelen buradaki salât ve selâm müstensihler tarafından fazladan yazılmıştır.

düşeni eda ettirdi. Beni düşmanların eline teslim ettin. Ben de dinim hakkında işkence-ye tutulmak ya da alay edilmekten (korktuğum için onların yanına gitmekten) kaçındım ve dinimi korudum." dedi. Rasûlullah (s.a.s.) da Ebû Basîr için: "Ne adam yahu! Sanki savaş kızıştıncısı! Yanında bir takım adamlar da bulunsa" dedi. Ebû Basîr, Rasûlullah (s.a.s.)'m kendisini tekrar Kureyş müşriklerine iade edeceğini sandı. Oradan ayrılıp deniz sahilindeki Is denilen yere gitti. Burası Zu'1-Merve bölgesinde, Kureyş müşriklerinin Şam'a giden ticâret yolu üzerinde idi. Ebû Basîr, ticaret kervanlarının yolunu kesiyordu. İslâm'ı benimseyip Kureyşlilerden kaçanlar, onun yanında toplandılar. Kureyşlileri rahatsız etmeye devam ettiler. Bundan dolayı Kureyş müşrikleri, Rasûlullah (s.a.s.)'a bir mektup yazarak, onları Medîne'ye getirmesini istediler.

Yüce Allah, Müslüman kadınların müşriklere geri verilmesi ile ilgili antlaşma şartını vahiy indirerek iptal ettirdi. Böylece kadınların geri çevrilmesini yasakladı. Sonra Berâe Sûresi ile tüm anlaşma hükümleri nesh olundu. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

Şöyle ki, Ümmü Külsûm bint Ukbe b. Ebî Mu'ayt, hicret edip Medîne'ye geldi. Kardeşleri Umâre b. Ukbe ve Velîd b. Ukbe, onu geri götürmek üzere Rasûlullah (s.a.s.)'m yanma geldiler. Bu arada Yüce Allah, mü'mine kadınların müşriklere geri verilmesini yasakladı. Yine o sırada, mü'minlerin, kâfir kadınları nikâhları altında tutmasını haram kıldı. Böylece kâfir kadınların Müslümanlar ile olan nikâh akdini feshetti. 646[117]

Hayber Gazvesi

Hz. Peygamber (s.a.s.), Hudeybiye dönüşünde, Zilhicce ve Muharrem ayının bir kısmında Medine'de ikamet ettikten sonra, Muharrem ayının geri kalan kısmında savaşmak üzere Hayber'e647[118] doğru yola çıktı. Bu, hicrî altıncı yılın sonlarına doğruydu. 648[119]

Hz. Peygamber, kendisinin yerine Nümeyle b. Abdillah el-Leysî'yi vekil olarak bıraktı. Sancağı ise Hz. Ali'ye verdi. Sancağın beyaz renkte olduğu söylenmiştir. Hz. Peygamber, önce Isr649[120] dağında konakladı ve burada kendisine bir mescid yapıldı; daha sonra Sahba'ya vardı. Oradan da Raci' diye isimlendirilen bir vadiye indi. Böylece Rasûlullah (s.a.s.), Gatafânlı-lar'ın Yahudilere yardım etmelerini engellemek için, her iki kesimin arasında bir yerde konaklamış oldu. Zira Gatafânhlar, Hayber Yahudilerine yardım etmek istemişlerdi. Çıktıklarında Allah, onları korkutan bir ses işittirdi de geri döndüler; onlara bir şeyler göründü, oldukları yerde donakaldılar. Bundan sonra Hz. Peygamber, kaleleri ve kuleleri fethetmeye ve ganimetleri almaya başladı. Yahudilerin ilk fethedilen kaleleri Naim ismindeki kaledir. Burada Mahmûd b. Mesleme, üzerine atılan bir değirmen taşıyla öldürüldü. Sonra Ebû Hukayk

646[117] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 199-203.

647[118] Hayber Gazvesi ile ilgili olarak bkz. Vâkıdî, 389; İbn Hişânı, III, 342; İbn Sa'd, I/II, 77; et-Taberî, III, 91; Ensâbu l-Eşrâf, I, 169; FııîûhuÎ-Buldân, 29; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 130; İbn Kesîr, IV, \8\\Zâdıı'I-Me'âd, II, 324; el-İmtâ', 309; Mevâhibu'l-Ledünniyye, I, 173; Târihu'l-Hamîs, II, 43; ei-Buhârt, V, 130.

648[119] Hayber Gazvesi tarihi ile ilgili İbn Hazm'ın görüşleri için bkz. el-İmtâ', s. 310. Cumhura göre bu savaş, hicrî yedinci yılda meydana gelmiştir. İbn Kesîr, Pusul, 74'te şöyle der: İbn Hazm'dan yapıian rivayete göre bu savaşın hicrî altıncı yılda meydana gelmiş olduğunda hiç bir şüphe yoktur. Çünkü ona göre hicrî takvimin başlangıcı, Hz. Peygamber'in Medîne'ye hicret ettiği Rebî'ulevveÎ ayıdır. Ancak İbn Hazm'ın bu görüşüne uyan olmamıştır. Zira cumhura göre, hicrî takviminin başlangıcı, söz konusu yılın Muharrem ayıdır.

649[120] Isr -Asar olarak da okunduğu rivayet edilmiştir. Ancak birinci okunuş daha meşhur ve daha yaygındır. Yâkût da bunu tercih etmiştir-Medîne ve Fer' vadisi arasında bir dağdır.

Oğullan'mn kalesi olan Kamus fethedildi.
Hz. Peygamber, onlardan birkaç kadın esir aldı. Kinâne b. er-Rebî' b. Ebi'l-Hukayk'm yanında olan Safiyye bint Huyey b. Ahtab ve onun iki amcasının kızı[650][121] da onların arasındaydı. Hz. Peygamber, Safiyye'yi Dih-ye'ye hibe etti; sonra ondan dokuz baş hayvan karşılığında satın aldı ve id-det süresi bitip Müslüman oluncaya kadar Ümmü Seleme'nin yanında bıraktı. Bilahare onu âzâd edip, onunla evlendi. Azâd edilişini mehri yerine sayarak, onun dışında başka herhangi bir mehir vermedi. İşte Hz. Peygamber'in bu uygulaması, böyle bir şey yapmak isteyen için kıyamet gününe kadar müstehâb bir sünnet oldu.
Hz. Peygamber, Hayber Savaşı'nda, ehlî eşeklerin etlerini haram kılarak onların pis olduğunu bildirdi ve eşek etlerinin kaynadığı tencerelerin dökülmesini, sonra da yıkanmasını emretti. Bu arada atların etini helâl kıldı ve sahabîlerine yedirdi.
Sonra Sa'b b. Mu'âz'ın kalesi fethedildi. Hayber'de ondan daha fazla yiyeceğin ve et yağının olduğu başka bir kale yoktu. Hz. Peygamber'in en son fethettiği kaleler, Vatîh ve Sülâlim kaleleriydi. Onları, on geceden fazla muhasara altına aldı. Müslümanların Hayber günündeki sloganları şuydu: "Öldür! Öldür!"
Bazı kalelerinin önlerinde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer durdu; ancak onlar fethedemeyince Hz. Peygamber sancağı Hz. Ali'ye verdi de o fethetti. Hz. Ali'nin gözlerinde ağrı vardı. Hz. Peygamber'in, onun gözlerine tükürüğünü sürmesi üzerine iyileşti.
Hayber'in bütün arazisi ve kalelerin çoğu, savaş yolu ile; bazı kaleleri ise, onları kalelerinden sürgün etme üzerine onlarla yapılan anlaşma neticesinde sulh yolu ile fethedildi. Hz. Peygamber, beşte birini (humusu) ayırdıktan sonra bütün ganimetleri taksim etti. Yahudileri de uygun gördüğü sürece, Hayber arazisinde çıkacak her türlü ekin ve meyvenin yarısı kendilerinin olmak üzere, mal ve canlarıyla toprağı işlemek şartıyla orada bıraktı. Yahudiler, Hz. Peygamber'in vefatına kadar Hayber'de bu şekilde kaldılar. Bu durum, Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti ile Hz. Ömer'in hilâfet süresinin büyük çoğunluğunda da devam etti. Ancak Hz. Ömer'in hilâfetinin sonlarına doğru, Hz. Peygamber'in vefat ettiği hastalığı esnasında, Arap Yarımadası'nda iki dinin bir arada bulunmayacağı hadisini kesin bir şekilde söylediği haberi kendisine ulaşınca, Yahudilerin Hayber ve diğer Arap memleketlerinden sürgün edilmesini emretti. Müslümanlar da, Hay-ber'den kendi paylarına düşen mallarını alıp idare ettiler. Onun taksim işini üstlenenler de, onun ehlinden olan Benî Selime'ye mensup Cabbâr b. Sahr ve Benî Neccâr'a mensub Zeyd b. Sabit idi.
Hayber'in fethinde, Sellâm b. Mişkem'in karısı Zeyneb bint el-Hâris isminde Yahudi bir kadın, Hz. Peygamber'e kızartılmış ve içine zehir bırakılmış bir koyun hediye etti. Hz. Peygamber, etin en çok kol kısmını seviyordu; ondan bir lokma ağzına aldı. Bu arada onunla birlikte Benî Selime'ye mensub Bişr b. el-Berrâ b. Ma'rur vardı; o da etten bir lokma yedi. Hz. Peygamber, bu kemik bana zehirli olduğunu söylemektedir, dedi ve ağzındaki lokmayı attı. Sonra Yahudi kadını çağırdı; o da suçunu itiraf etti. Bişr ise, yediği etten dolayı vefat etti. Allah ondan razı olsun. Hz. Peygamber, o Yahudi kadını öldürmedi."[651][122]
Müslümanlar, Hayber gününde bin dört yüz yaya ve iki yüz atlıydılar. Zübeyr b. el-Avvâm'ın hissesi, en-Natat bölgesinin el-Hav'[652][123] adlı yere çıktı. Aynı şekilde Benî

[650][121] Ibn Sa'd, VIII, 86 ve el-Jmtâ', 321'de, "Safiyye ve onun bir amca kızı esir edildi." yazılıdır.
[651][122] Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Yahudi kadını Öldürüp öldürmediği konusundaki farklı rivayetler için bkz. İmtâ s.322.
[652][123] Asıl nüshada, "Cev' " şeklinde yazılıdır. Hav', Netat bölgesinde bir yerin adıdır.

Beyâda ve Benî Haris b. el-Hazrec'in hisseleri de en-Natat bölgesine isabet etti. Benî Avf b. el-Hazrec ve Müzeyne'nin hisseleri de en-Natat bölgesinin Na'îm adlı kısmına çıktı. Benî Aclân'dan Asım b. Adiyy'in hissesi, Hz. Peygamber'inki ile birlikte çıktı. Abdurrah-man b. Avf, Benî Saide, Benî Neccâr, Ali b. Ebî Tâlib, Talha b. Ubeydil-Iah, Gıfâr, Eşlem, Ömer b. el-Hattab ve Araplardan Benî Selime, Benî Harise, Cüheyne ve Sakif'in hisseleri eş-Şıkk denilen yere isabet etti.
Benî Harise b. Avf'e mensub olan Ubeyd b. Evs, o gün Hisseci Ubeyd diye nam saldı. Çünkü o gün, bir çok kişinin payını satın almıştı. Hz. Ömer de, Hayber'de yüz kadar hisse satın almıştı. Bu onun günümüze kadar kalan ve kıyamete kadar da kalacak olan sadakasidır. 653[124]

Hayber Gazvesi'nde Şehid Olanlar

Hayber Gazvesi'nde şehîd olan Müslümanların654[125] adları şöyledir:
Rabîa b. Eksem b. Sahbere655[126] b. Amr b. Lükeyz656[127] b. Âmir b. Ğanm b. Düdan b. Esed b. Huzeyme.
Sakf b. Amr b. Sumeyt b. Sa'lebe b. Abdillah b. Ganm b. Düdan.
Rifâ'a b. Mesruh.
Bütün bunlar, Ümeyye b. Abdi Şems Oğullan'na mensupturlar.
El-Kâra kabilesinden olup, Zühre Oğulları'nın müttefiki olan Mes'ûd b. Rabî'a.
Esed b. Abdiluzzâ ve kız kardeşlerinin müttefiki [Leys b. Bekr b. Abdi Menât b. Kinâne Oğullan'ndan657[128] Abdullah b. el-Hübeyb (bir rivayete göre İbn el-Hebîb) b. Üheyb b. Suhaym b. Giyere.
Benî Selime'den Bişr b. el-Berrâ b. Ma'rur. Hz. Peygamber ile birlikte yediği zehirli etten dolayı vefat etti.
Yine Benî Selime'den Füdayl b. en-Nu'mân.
Mes'ûd b. Sa'd b. Kays b. Hâlede b. Âmir b. Zurayk.
Abduleşhel Oğulları'nın müttefiki, Mahmûd b. Mesleme b. Hâlid b. Adiyy b. Mecda'a b. Harise b. el-Hâris b. el~Evs.
Kuba'lılardan Ebû Dayyâh Sabit658[129] b. Ümeyye b. İmri'i'1-Kays b. Sa'lebe b. Amr b. Avf.
Mübeşşir b. Abdilmünzir659[130] b. Dinar b. Ümeyye b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf.
El-Hâris b. Hatib.
Evs b. Katâde.
Urve660[131] b. Mürre b. Surâka.
Evs b. el-Kâid. Uneyf b. Habîb.
Sabit b. Esle. 661[132]
Talha.

653[124] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 203-205.
654[125] Bkz. Vâkıdî, s. 390; İbn Hişâm, III, 357; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 142; İbn Kesîr, IV, 214; İmlâ', s. 329; Tânhu'l-Hamîs, II, 53.
655[126] Asıl nüshada, "Suheyre" şeklinde yazılıdır.
656[127] Asıl nüshada da "Lükeyz" yazılıdır. İbn Sa'd, el-İsâbc ve siyer kaynaklarında da bu şekilde yazılıdır. Es-Sîre'yı tahkik edenler "Bukeyr" diye değiştirmişlerdir. El-Istî'ab'da Ebû Ömer de Bukeyr olarak kaydetmiştir.
657[128] İbn Hişâm, III, 358; el-İsiî'ab; el-İsâbe ve Vsdu'!-Ğâbe'ye göre yapılan bir ilavedir.
658[129] Asıl nüshada adı "Sabit b. Sabit" olarak yazılıdır. Et-Taberî, onun adının en-Nu'mân olduğunu belirtmiştir. Başkaları ise adının '"Umeyr" olduğunu söylemişlerdir. Bkz. es-Süheylî, 11,244.
659[130] Asıl nüshada, "Mübeşşir b. Abdiliah b. el-Münzir" şeklinde yazılıdır. Rical ve siyer kitaplarına göre düzeltildi.
660[131] Asıl nüshada, "Amr" yazılıdır. İbn Hişâm, III, 358; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 142'ye göre düzeltildi.
661[132] Asıl nüshada, "Sabit b. Esle b. Talha" yazılıdır. Sonraki isim Talha ise, Hayber'de şehid olanlardan biridir. Fakat rical kitaplarında babasının adı belirtilmiyor. Ebû Zer, onun, Talha b. Yahya b. Muleyl b. Damra olduğunu söylemiştir.

Esved er-Raî. Adı Eslem'dir. 662[133] Bu kişilerin tamamı Benî Amr b. Avf'e mensupturlar.
Ğıfâr Oğullan'ndan:
Umara b. Ukba b. Harise b. Gıfâr b. Müleyl b. Damra. Ona bir ok isabet etmişti.
Eşlem kabilesinden:
Âmir b. el-Ekvâ'. 663[134]

Hayber Fethinin Ardından Habeşistan'dan Gelenler

Ca'fer b. Ebî Tâlib, 664[135] hanımı Esma bint Umeys, oğulları665[136] Abdullah b. Ca'fer ve Muhammed b. Ca'fer.
Hâlid b. Sa'îd b. el-Asî b. Ümeyye b. Abdi Şems, hanımı Ümeyne bint Halef ve çocukları Sa'îd ile Emet.
Amr b. Sa'îd b. el-Asî. 666[137] Hanımı Fâtıma bint Safvân el-Kinâniyye ise Habeşistan topraklarında vefat etmişti.
Utbe b. Rabî'a ailesinin müttefiki Mu'aykıb b. Ebî Fâtıma, Hz. Ömer döneminde Beytü'l-mâl'i yöneten kişidir.
Esved b. Nevfel b. Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ.
Abduddâr Oğullan'ndan Cehm b. Kays b. Abd Şurahbil, iki çocuğu Amr b. Cehm ve Hüzeyme bint Cehm. Hanımı Ümmü Harmele bint Ab-düesved ise Habeşistan'da vefat etmişti.
Benî Temim b. Mürre'den, Haris b. Hâlid b. Sahr. Hanımı Rayta bint Haris b. Cübeyle, Habeşistan'da vefat etmişti.
Osman b. Rabî'a b. Ühban el-Cümehî.
Benî Sehm'in müttefiki, Mahmiye b. Cez' ez-Zübeydî. Hz. Peygamber, onu humus işleriyle görevlendirmişti.
Benî Adiyy b. Ka'b'dan Ma'mer b. Abdillah b. Nadla.
Benî Âmir b. Lüey'den Ebû Hatib b. Amr b. Abdi Şems.
Benî Âmir b. Lüey'den, Mâlik b. Rabîa b. Kays b. Abdi Şems ve hanımı Amra bint es-Sa'dî b. Vakdan b. Abdi Şems el-Âmiriyye.
Habeşistan'a hicret eden diğer kişiler ise, bundan iki sene önce gelmişlerdi. Yukarıda adları zikredilenler orada en son kalanlardı. 667[138]

Fedek'in Fethi

Hz. Peygamber'in Hayber halkına yaptıkları Fedek668[139] halkına ulaştığında, Hz. Peygamber'e, can güvenliklerini garanti altına almak şartıyla mallarını onlara bırakacaklarını haber verdiler. Rasûlullah, onların bu isteğini kabul etti. Fedek

662[133] İbn İshâk, onu Eşlem Oğullan'ndan saymıştır.
663[134] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 206-207.
664[135] Ca'fer ve arkadaşlarının Habeşistan'dan gelişleriyle ilgili olarak bkz. İbn Hişâm, IV, 3; İbn Kesîr, IV, 205; İmtâ\ s. 325.
665[136] İbn İshâk, Muhammed b. Ca'fer'i zikretmemiştir. Es-Süheylî: "Habeşistan'da Ca'fer'in Abdullah, Muhammed ve Avn adlarında üç çocuğunun doğduğunu" belirtmektedir.
666[137] Asıl nüshada, "Amr b. Sa'îd b. el-Âsî ve Ümmü Hâlid" şeklinde yazılıdır. Ümmü Hâiid, yukarıda Amr'dan Önce zikredilen Emet bint Hâlid b. Sa'îd'dir. Büyük ihtimalle kâtip onu unutup sonra yazmıştır.
667[138] İbn İshâk (IV, 5), Ca'fer i!e birlikte geri gelen şu İki kişiyi de zikrediyor: Âmir b. Ebî Vak-kâs ez-Zühdî ve onların müttefiki Hüzeyl kabilesinden Utbe b. Mes'ûd.
İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 207-208.
668[139] Fedek'in fethiyle ilgili haberler için bkz. İbn Hişâm, III, 368; Taberî, III, 98; Futûhu'I-Btjü dan, s. 36; el-İmlû', s. 331; Târîhu'i-Hamîs, II, 58.

topraklarına ne bir at, ne de bir deve sürülmediğinden dolayı Hz. Peygamber onu taksim etmedi; Rabbinin kendisine emrettiği şekilde, bıraktı.669[140]

Vadî'l-Kurâ'nın Fethi

Hz. Peygamber (s.a.s.), Hayber'den sonra Vadî'l-Kurâ'ya670[141] yöneldi. Burada ismi Mid'em olan bir köleye, kim tarafından atıldığı bilinmeyen bir ok saplandı ve onu öldürdü. İnsanlar: "Cennet ona mübarek olsun." dediler. Hz. Peygamber (s.a.s.): "Hayır! Nefsim kudret elinde olana yemin olsun ki, Hayber Gazvesi'nde aldığı abadan dolayı, su anda ateş alevlen onu kuşatmış durumdadır. Zira ganimet taksim edildiğinde, o aba onun hissesine düşmemişti." mealinde sözler söyledi. Sonra burayı savaş yoluyla fethedip ganimetini taksim etti. 671[142]

Kaza Umresi

Rasûlullah (s.a.s.), Hayber'den döndüğünde, Rebî'ulevvel, Rebi'ulâ-hır, Cemâzıyelevvel, Cemazıyelâhır, Receb, Şa'bân, Ramazan ve Şevval aylarında Medine'de ikamet etti. Bu esnada bir kaç seriyye yolladı. Sonra hicretin yedinci yılının Zi'lkâde ayında, Hudeybiye'de Kureyşliler ile vardığı anlaşma gereğince umre yapmak üzere yola çıktı. 672[143] Bu arada Yüce Allah'a ve Rasûlü'ne düşmanlıklarından dolayı, Kureyş'in ileri gelenleri Mekke'den dışarı çıktılar. Hz. Peygamber umresini tamamladı. İhramdan çıktıktan sonra da, orada îbn Abbâs ve Hâlid b. el-Velîd'in teyzeleri olan Meymûne bint el-Hâris ile evlendi. Mekke'de üç gün geçirdikten sonra, Kureyşliler onu şehri terk etmeye mecbur ettiler. Mü'minlerin annesi ile zifafa girmesine fırsat vermediler. Şerif denilen yerde ancak onunla zifafa girebildi. Mü'minlerin annesi Meymûne, Mu'âviye döneminde burada vefat etti ve aynı yerde defnedildi. Günümüze kadar mezarı orada bulunmakta ve herkesçe bilinmektedir. 673[144]

Mûte Savaşı

Rasûlullah (s.a.s.), kaza umresinden döndüğünde, Zilhicce, Muharrem, Safer, Rebî'ulevvel ve Rebi'ulâhır aylarında, Medine'de ikamet etti. Sonra hicrî sekizinci yılın Cemâzıyelevvel ayında, Şam tarafına emirler (komutanlar) gönderdi. 674[145]
Bundan önce ve Hudeybiye ile Hayber'den sonra, Kureyş'in ileri gelenlerinden Amr b. el-Asî, Hâlid b. el-Velîd ve Osman b. Talha b. Ebî Tal-ha Müslüman olmuşlardı.
Rasûlullah (s.a.s.), ordu komutanı olarak Zeyd b. Hârise'yi görevlendirdi. Müslümanlara, onun başına takdîr-i ilâhî ile bir şey geldiğinde, Ca'fer b. Ebî Tâlib'i, onun başına da takdîr-i ilâhî ile bir şey geldiğinde Abdullah b. Ravâha'yı komutan olarak tayin etmelerini emretti. Hz. Peygamber (s.a.s.), orduyla birlikte çıkarak onları uğurladı. Sonra geri döndü; ordu ise yoluna devam etti. Ordu, Suriye topraklarındaki

669[140] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 208.
670[141] Bkz. Taberî, III, 91; Futûhu'l-Buldân, s. 41; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 143; İbn Kesîr, IV, 212; Zâdu'l-Mc'âd, II, 354; el-İmtâ\ 332; Mevâhib, I, 182; Tâvîhu'l-Hamîs, II, 58..
671[142] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 208.
672[143] Kaza umresi ile ilgili olarak bkz. Vâkıdî, s. 399; İbn Hişâm, IV, 12; İbn Sa'd, I/II, 87; et-Ta-berî, III, 100; Ensâbıı 1-Eşrâf, I, 169; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 148; İbn Kesîr, IV, 226; Zâ-du'I-Me'âd, II, 366; e!-!mtâ\ 336; Târihu'l-Hamh, II, 62; Bıhârî, V, 141.
673[144] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 209.
674[145] Mute Savaşı hakkında bkz. Vâkıdî s. 401; İbn Hişâm, IV, 15; İbn Sa'd, I/II, 92; Taberî, III,
107; İbn Seyyidi'n-Nas II, 153; İbn Kesîr, IV, 241; Zâdu'l-Me'âd, II, 374; d~İmta\ 344; Târîhu'l-Hamîs, II, 70; Buhâri, V, 143.

Ma'ân'a vardığında, Rum Kralı Herakl'ın, Benî Me'ab topraklarına konaklamış olduğu haberi onlara ulaştı. Burası îsrâîl Oğullan'nın kitaplarında zikredilen, Hz. Lût'un kavminden Benî Me'ab'ın toprağıdır. Benî Me'ab'ın egemen olduğu dönemde, el-Belka diye isimlendirilen bu yerde, bazen onlar İsrâîl Oğullan'na; bazen de İsrâîl Oğulları onlara saldırırdı. Bizans Kralı ile birlikte Bizanslılardan yüz bin, Suriye Hri s ti yani arından Lahm ve Cuzzam kabileleri ile Kudâ'a kabilesinin Behra, Beliyy ve Belkayn boylarından da yüz bin kişi bulunmaktaydı. Onların başında onları yöneten Beliyy kabilesinin bir kolu olan Benîîrâşe'ye mensub Mâlik b. Rakile675[146] adında bir kişi bulunuyordu. Müslümanlar iki gece Ma'ân'da kaldılar. Sonra, "Hz. Peygamber (s.a.s.)'e bir mektup yazıp düşmanımızın sayısını bildirelim. Böylece bize ya bir emirde bulunur ya da bizi desteklemek üzere kuvvet gönderir." ' dediler. Bunun üzerine Abdullah b. Ravâha şöyle dedi: "Ey insanlar! Hoşlanmadığınız şey, onun için çıkıp arzuladığınız şeydir. Yani şehâdettir. Biz insanlarla sayı ve güçle değil, Allah'ın bizi yücelttiği şeyle savaşıyoruz. Haydi çıkınız; iki güzellikten biri bizimdir: Ya zafer, ya şehâdet..." Ordu da Abdullah'ın bu görüşüne muvafakat edip yola koyuldu. Tuhûmu'l—Bel-ka'ya geldiklerinde, Meşârif denilen bir köyün kenarında, yukarıda zikret- | tiğimiz HerakI ile birlikte olan orduyla karşılaştılar. Müslümanlar da MÛ-te denilen bir köye yerleştiler. Müslümanlar sağ cananlarına Kutba b. Ka-tâde el-Uzrî'yi, sol cenahlarına da Abaye b. Mâlik el-Ensârî'yi, bazılarına göre Ubâde'yi komutan tayin ettiler. Savaş başladı; ilk komutan Zeyd b. Harise, göğsüne saplanan bir okla, elinde sancak olduğu halde şehid edildi. Bunun üzerine Ca'fer b. Ebî Tâlib, sancağı eline aldı. Kumral atın-dan indi. Atım boğazladığı da söylenmiştir. Sağ eli kesilinceye kadar savaştı. Sonra sancağı sol eline aldı. Sol eli de kesilince, sancağı kucağına aldı. Bu şekilde o da şehid oldu. Bu sırada Ca'fer (r.a.), otuz üç yaşındaydı. Sancağı Abdullah b. Ravâha eline aldı. Bir anlık, attan inmekte tereddüt etti. Sonra tereddüdünü giderdi ve samimi bir niyetle şehîd oluncaya kadar savaştı. Bunun üzerine Benî Aclân'm akrabalarından Sabit b. Akrem sancağı alarak "Ey Müslüman topluluk! Birini başınıza geçirme konusunda anlaşınız." dedi. Müslümanlar, "Sen geç!" dediler. O, "Hayır!" dedi. Bunun üzerine sancağı Hâlid b. el-Velîd aldı ve Müslümanları toplayıp sıraya koydu. Hz. Peygamber (s.a.s.), kendisine daha haber ulaşmadan önce, aynı günde adları geçen komutanların şehîd edildiklerini bildirdi. 676[147]

Mûte Savaşı'nda Şehid Olanların Adları

Mûte Savaşı'nda şu Müslümanlar şehîd677[148] oldular:
İlk komutan Zeyd b. Harise.
Ondan sonraki ikinci komutan Ca'fer b, Ebî Tâlib.
Üçüncü komutan Abdullah b. Revâha.
Adiyy b, Ka'b Oğulları'ndan Mes'ûd b. el-Esved b. Harise b. Nadle.
Benî Âmir b. Lüeyy'in Hısl Oğulları boyundan, Vehb b. Sa'd b. Ebî Şerh.
Abbâd b. Kays. O ve Abdullah b. Ravâha, Haris b. Hazrec Oğulları'ndandırlar.
Haris b. Nu'mân b. İsaf b. Nadle b. Avf b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr. Mazin b. en-Neccâr Oğulları'ndan Surâka b. Amr b. Atıyye b. Hansa b.

675[146] Asıl nüshada ve es-Sîre'nin bazı nüshalarında Rakile oîarak yazılıdır. Diğer bazı nüshalarda İse Rafile, Zafile olarak yazılıdır. Et-Taberî'de İse Rafiie'dir.
676[147] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 209-211.
677[148] Bkz. İbn Hişâm, IV, 30; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 156; İbn Kesîr, IV, 259; Târîhu'l-Hamte, II, 75.

Mebzul.
Ebû Kuleyb (Ebû Kilâb" da denilmiştir) b. Amr b. Zeyd b. Avf b. Mebzul.
Kardeşi, Câbir b. Amr.
Neccâr Oğulları'ndan Sa'd b. el-Hâris b. Abbâd b. Sa'd b. Âmir b. Sa'lebe b. Mâlik b. Efsa'nm iki oğlu Amr ve Âmir. Adları belirtilenler yukarıda isimleri sayılanlardır. Mûte gününde, Müslümanların sayısının üç bin olduğu söylenmiştir.678[149]

Mekke'nin Fethi Gazvesi

Rasûlullah (s.a.s.), 679[150] Mûte'den sonra Cemâzıyelevvel, Cemâzıyelâhır ve Receb aylarını Medîne geçirdi. Sonra, Hudeybiye gününde akt olunan sözleşmenin bozulmasını gerekli kılan bir durum meydana geldi. Şöyle ki: Hu-zâ'a kabilesinin mü'mini olsun, kâfiri olsun, Rasûlullah (s.a.s.)'m müttefiki ve onun himayesinde idiler. Bekr b. Abdi Menât b. Kinâne Oğullan ise, Kureyş'in müttefiki ve onların himayesinde idiler. Bekr b. Kinâne Oğulları, Mekke'nin aşağısında, Huzâ'alılara ait Vetir denilen suyun yanında, onların kabilesinden bir gruba saldırdılar. Zira İslâm'dan bir süre önce, Es-ved b. Rezn ailesinin müttefiki Mâlik b. Abbâd el-Hadramî adında bir kişi, ticaret yapmak amacıyla çıkıp Huzâ'a topraklarının ortasına geldiğinde, Huzâ'alılar onu Öldürüp mallarını almışlardı. Bunun üzerine Bekr b. Abdi Menât Oğulları'ndan Esved b. Rezn grubu, Huzâ'a Oğullan'ndan bir kişiye saldırıp, Mâlik b. Abbâd'a karşılık olarak öldürdüler. Huzâ'a kabilesi, Esved b. Rezn Oğulları'ndan Sulma, Külsûm ve Zueyb'e saldırıp, onları öldürdüler. Bu üç kardeş, Kinâne Oğullan 'nın ileri gelenlerinden İdiler. Câhiliye döneminde onlara diyet verildiğinde, bire karşı iki diyet veriliyordu. Onların kavimlerinden olan diğer kişilere ise birer diyet veriliyordu. Bütün bu çarpışmalar, İslâm'dan önce vuku bulmuştu. İslâm geldiğinde ise, insanlar onunla ilgilendiklerinden dolayı bütün bu zikredilenlere ara verildi. Hudeybiye günü antlaşma akd olunduğunda, insanlar birbirlerine güvenmeye başladılar. Benî Bekr b. Abdi Menât'tan ed-Diyl Oğulları, bu fırsatı ve Huzâ'a kabilesinin gafletini bir ganimet olarak değerlendirdiler. Esved b. Rezn Oğulları 'nın intikamını almak istediler. Nevfel b. Mu'âviye ed-Diylî ve Bekr b. Abdi Menât Oğulları'ndan onun sözüne uyup ona bağlı olanlar, akşamleyin Huzâ'a kabilesi, Vetir denilen suyun yanında bulundukları bir sırada onlara saldırıp öldürdüler. Kureyş de, Benî Bekr'e silah yardımında bulundu. Hatta Kureyş'den bazıları gizlice onların yardımına gittiler. Huzâ'alılar yenilgiye uğrayıp Harem'e sığındılar. Nevfel b. Mu'âviye'nin kavmi ona: "Ey Nevfel! Bu Harem'dir, ondan sakın. İlâhın olan Allah'tan kork!" dediler. O kâfir ise: "Bugün benim için ilâh yoktur. Allah'a yemin ederim ki ey Benî Kinâne! Siz gizlice Harem'e gireceksiniz. Yoksa intikamınızı almak istemiyor musunuz?" dedi. Huzâ'a kabilesinden Munebbih adında bir kişiyi öldürdüler. Huzâ'alılar Mekke'nin evlerine sığındılar. Budeyl b. Verkâ el-HuzâTnin ve onların bir kölesi olan Rafi' adındaki bir kölenin evine girip saklandılar. Bu olay, Hudeybiye günü akdedilen antlaşmanın bozulması demekti.
Amr b. Salim el-Huzâ'î, Ka'b Oğulları'ndan biri, Budeyl b. Verkâ ve Huzâ'anlardan bir grup, Benî Bekr b. Abdi Menât ve Kureyşlilerin kendilerine yaptıklarına karşı, yardım

---

678[149] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 211.
679[150] Mekke'nin fethi ile ilgili olarak bkz. Vakıdî, 406; İbn Hişâm, IV. 31; İbn Sa'd, I/II, 96; et-Ta-berî, III, 110; Emâbu l-Eşraf, I, 170; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, İo3; İbn Kesîr, IV, 268; Zâ-dıı'I-Me'âd, II, 384; el~İmtâ\ 357; Mevâhibu'l-Lediiı:niyye, I, 191; Târihti'1-Hanıîs, II, 77; el-Buhârî, V, 145.

dilemek amacıyla Rasûlullah (s.a.s.)'ın
yanına geldiler. Rasülullah (s.a.s.) da, onlara yardım edeceğini söyledi. Rasülullah (s.a.s.), Ebû Sîifyân'.ın akdi sağlamlaştırmak ve süresini uzatmak için geleceğini; fakat ihtiyacını karşılamadan/arzusuna nail olmadan geri döneceğini onlara bildirdi. Kureyş, yaptıklarına pişman oldu. Ebû Süfyân, akdi sağlamlaştımak ve süresini uzatmak amacıyla çıkıp Medine'ye geldi. Usfan'da Budeyl b. Verkâ ile karşılaştı. Budeyl, Rasülullah (s.a.s.)'a gidişini ondan sakladı. Ona sahil yolu ile Huzâ'alılara gittiğini bildirdi. Ebû Süfyân, Medîne'ye gelinceye kadar yoluna devam etti. Mü'minlerin annesi, kızı Ümmü Habîbe'nin yanına gitti, Rasülullah (s.a.s.)'m döşeğinin üzerine oturmak istediğinde Ümmü Habîbe, onu katlayıp aldı. Niçin öyle yaptığını sorduğunda Ümmü Habîbe: "Bu Rasülullah (s.a.s.)'m döşeğidir. Sen ise pis bir müşriksin. Onun üzerinde oturmanı istemedim." dedi. Ebû Süfyân, ona: "Ey yavrucuğum! Benden sonra sana kötülük dokunmuş, değişmişsin." dedi. Sonra Rasülullah (s.a.s.), Mes-cid'den evine geldi. Ebû Süfyân, onunla konuştu. Fakat Rasülullah (s.a.s.), ona hiç cevap vermedi. Sonra Ebû Süfyân, Ebû Bekir es-Sıddîk'in yanına gitti. Ona, Medîne'ye geliş amacını açıklayarak, bu konuda Rasülullah (s.a.s.) ile konuşmasını istedi. Ebû Bekir, onun dediğini kabul etmedi. Ömer ile karşılaştı ve bu konuda onunla konuştu. Ömer: "Bu işi ben mi yapacağım? Allah'a yemin ederim ki küçücük bir karıncadan başka bir şey bulamazsam ondan yararlanır, yine de sizinle savaşırım." dedi. Hz. Ali'nin evine girdi. Onun yanında Rasülullah (s.a.s.)'m kızı Fâtıma ve henüz çocuk olan Hasan vardı. Niçin geldiğini Hz. Ali'ye anlattı. Hz. Ali ona: "Allah'a yemin ederim, ki Rasülullah (s.a.s.)' in kararlaştırdığı bir konu hakkında onunla konuşamıyoruz." dedi. Sonra Ebû Süfyân, Hz. Fâtı-ma'ya yönelerek: "Ey Muhammenin kızı! Şu yavrucuğuna emretsen de, iki taraf arasında himayeci olduğunu söylese olmaz mı? Böylece insanları himaye edip kurtaramaz tnı?" dedi. Hz. Fâtıma: "Oğlum, halkın arasını düzeltip onları himaye edecek yaşa gelmiş değildir. Rasülullah (s.a.s.)'a karşı hiç kimse korumaya alınamaz." dedi. Hz. Ali: "Ey Ebû Süfyân! Sen Kinâne Oğulları'nın efendisisin. Kalk, insanların arasını düzelttiğini, onları himayene aldığını söyle, sonra yurduna dön." dedi. Ebû Süfyân: "Bunun, benim için bir yarar sağlayacağını sanıyor musun?" diye sordu. Hz. Ali: "Sanmıyorum; fakat senin için bundan başka yapacağın bir şey de
bulamıyorum." dedi. Ebû Süfyân kalktı, Mescid'e gitti ve: "Ey insanlar! Ben iki taraf halkını uzlaştırmak için himayeme aldım." dedi. Sonra devesine binip Mekke'ye gitti. Kureyş'e, karşılaştıkları ve yaptıkları hakkında bilgi verdi. Ona: "Sen bize bir şey getirmedin. Ali b. Ebî Tâlib ise seninle alay etmekten başka bir şey yapmamıştır." dediler.
Sonra Rasûlullah (s.a.s.), Müslümanlara Mekke'ye gideceğim bildirdi. Müslümanlara hazırlanmalarını emretti. Kureyşlilere haberlerin sızmaması680[151] için Yüce Allah'a duâ etti. Hâtıb b. Ebî Belte'a, Kureyşlilere hitaben bir yazı yazarak, Rasûlullah (s.a.s.)'m onlar hakkındaki kararını bildirmek istedi. Yüce Allah katından, bunun ile ilgili haber Rasûlullah (s.a.s.)'a ulaştı. Rasûlullah (s.a.s.) da, atlı olan Hz. Ali, Zübeyr ve Mikdâd'ı çağırıp onlara: "Acele Hah bahçesine gidiniz! Orada, yanında bir mektup bulunan, hayvan üzerinde bir kadın bulacaksınız. (Mektubu ondan alınız ve bana getiriniz!) 681[152] buyurdu. Hz. Ali ve arkadaşları, atlarına binip Rasûlullah (s.a.s.)'rn onlara tarif ettiği Hah bahçesine vardıklarında, yolcu bir kadına rastladılar. Kadının

680[151] Hadisin metni mealen şöyledir: "Ey Allahım! Yurtlarına ansızın varıp kavuşuncaya kadar Kureyşliferin casus ve habercilerini tut. (Görmez ve işitmez yap! Kureyşlilerin gözlerini bağla! Beni, birden bire görsünler! Birden bire işitsinler!)"
681[152] Parantez içindekiler hadis ve siyer kitaplarından yararlanılarak mütercim tarafından eklenmiştir fçev.}.

devesini çökerttiler. Yükünü, eşyasını kontrol edip araştırdılar. Hiç bir şey bulamadılar. Dediler ki: "Allah'a yemin ederiz ki Rasûlullah (s.a.s.) yalanlanamaz." Hz. Ali: "Allah'a yemin ederim ki ya mektubu çıkartır ya da seni soyar, ararız." dedi. Bunun üzerine kadın, başının örgülü saçlarını çözdü. Mektubu, oradan çıkarıp Hz. Ali'ye verdi. Onlar da mektubu Hz. Peygamber (s.a.s.)'e getirdiler. Mektup kendisine okununca Rasûlullah (s.a.s.): "Ey Hâtıb! Bu ne iş? Sen bunu ne için yaptın?" diye sordu. Hâtıb: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin ederim ki İslâm hakkında hiçbir kuşkuya sahip değilim. Ben Kureyşliler içinde yanaşma bir kişiyim. Asıl Kureyşliler den değilim. Ben bunu, onlara bir iyilik edeyim, kendilerini minnet altında bırakayım da, oradaki çocuklarımı ve ev halkımı korusunlar diye yaptım." dedi. Ömer: "Bırak beni de, şu mü-nâftkın boynunu vurayım." dedi. Rasûlullah (s.a.s,): "Ey Ömer! Ne bilirsin? Belki de Allah, Bedir Savaşı'na katılmış olanlara, Bedir gününde bakıp: 'Siz istediğinizi yapınız! Ben sizi bağışladım buyurmuştur' dedi.
Rasûlullah (s.a.s.), 20 Ramazan'da on bin kişilik ordusunun başında Medine'den yola çıktı. Medîne'de, kendi yerine Ebû Ruhm Külsûm b. Hu-sayn b. Utbe b. Halef el-Ğıfârî'yi vekil bıraktı. Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Müslümanlar, oruçlu idiler. Rasûlullah (s.a.s.), Usfan ile Emeç arasındaki Kedîd denilen yere gelince, ikindi namazından sonra insanların görmesi için, bineğinin üzerinde iken açıkça orucunu açtı. Hz. Peygamber (s.a.s.), Müslümanların da oruçlarını açmalarını emretti. Müslümanlardan bir grubun oruçlarını tutmağa devam ettikleri haberi kendisine verilince, Rasûlullah (s.a.s.): "Onlar emre karşı gelenlerdir." buyurdu. Bu emir, daha Önce yolculukta orucun tutulabileceğine dair hükmü nesh etti. Daha sonra Rasûlullah (s.a.s.), Ramazan'da asla yolculuk yapmamıştır. Sefer ile ilgili bu hüküm, önceki hükümleri nesh etmiştir. Daha sonra bu hükmü nesh edecek, onu ortadan kaldıracak hiç bir şey vârid olmamıştır.
Rasûlullah (s.a.s.), Merru'z-Zehrân'a vardığında, yanında, Süleym Oğulları'ndan bin kişi, diğer bir rivayete göre yedi yüz kişi, Müzeyne ka-. hilesinden bin üç kişi, Gıfâr kabilesinden dört yüz kişi, Eşlem kabilesinden dört yüz kişi, Kays, Esed,Temîm ve diğerlerinden gruplar ve başka kabilelerden topluluklar bulunuyordu.
Rasûlullah (s.a.s.)'m duasından dolayı, Yüce Allah bununla ilgili haberi Kureyşlilerden gizledi. Ne var ki Kureyşliler, dehşete kapılıp korkuyorlardı. Ebû Süfyân, Budeyl b. Verkâ ve Hekim b. Hizam, çıkıp etraftaki haberleri araştırdılar.
Tam bu günlerde, Abbâs b. Abdilmuttalib hicret etti. Rasûlullah (s.a.s.) ile Zu'1-Huleyfe'de (diğer bir rivayete göre Cuhfe'de) karşılaştı. Hz. Peygamber (s.a.s.), onun ağırlıklarım Medine'ye gönderdi. Rasûlullah (s.a.s.) ile birlikte gazi olarak döndü. Dolayısıyla Hz. Abbâs, Fetih'ten önceki muhacirlerdendir.
Yine Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdilmuttalib ile mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin kardeşi Abdullah b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre'nin de, hicret ederek Nîku'1-Ukab denilen yerde, Rasûlullah (s.a.s.) ile karşılaştıkları da zikredilenler arasındadır. Onlar orada Rasûlullah (s.a.s.) ile karşılaştılar ve onun huzuruna girmek için izin istediler. Fakat Hz. Peygamber (s.a.s.), onlara izin vermedi. Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme, Rasûlullah (s.a.s.) ile konuşup onlara izin vermelerini istedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), onları kabul etti. Onlar da Müslüman oldular.
İslâm ordusu Merru'z-Zehrân'da gelip konaklayınca, Hz. Abbâs, Ku-reyşlilerin helaki konusunda üzülmeye başladı ve "Şayet onlar gelip Rasû-lullah (s.a.s.)'dan eman dilemeden önce, İslâm ordusu ansızın onlara baskın yapıp onları yakalarsa, bu onların

helaki olacaktır." diye düşündü. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in boz katırına binip, Erak denilen yere kadar gitti. "Her halde, bir oduncu veya çoban bulup Mekke'ye gönderirim. (Üzerlerine Rasûluilah (s.a.s.)'rn gelmekte olduğunu onlara haber verir, Rasûlul-lah yanlarına savaşla girmeden önce gelirler, O'ndan eman dilemek imkânını bulurlar.) 682[153] amacıyla yoluna devam edip, bir adam ararken, Ebû Süf-yan ve Budeyl b. Vefkâ'mn seslerini işitti. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in askerlerinin ateşlerini gören bu iki kişi, birbirlerine soruyorlardı. Budeyl, Ebû Süfyân'a: "Allah'a yemin ederim ki bu Huzâ'ahların ateşleridir." diyordu. Ebû Süfyân ise: "Huza ahlar daha azdır. Onların hu kadar çok ateşleri olamaz!" dedi. Hz. Abbâs, Ebû Süfyân'm sesini duyunca, ona: "Ey Ebû Hamala!" diye seslendi. O da Hz. Abbâs'ı sesinden tanıdı. "Ey Ebû'l-Fadl, sen misin?" diye sordu. Hz. Abbâs "Evet!" dedi. Ebû Süfyan: "Babam anam sana feda olsun! Ne var?" diye sordu. Hz. Abbâs: "Yazıklar olsun sana ey Ebû Süfyân! işte Rasûluilah (s.a.s.) insanlar arasında geliyor. Eyvah! Kureyşlilerin sabahı çok yaman olacak." dedi. Ebû Süfyân: "Peki çare nedir?" diye sorunca, Hz. Abbâs: "Allah'a yemin ederim ki seni ele geçirecek olurlarsa öldüreceklerdir. Terkime bin, Rasûluilah (s.a.s.)'a gidelim." dedi. Hz. Abbâs, onu terkisine aldı; askerlerin yanından geçti. Hz. Ömer'in ateşinin yanından geçerken, Hz. Ömer, Ebû Süfyân'ı tanıdı ve "Allah düşmanı Ebû Süfyân! Seni ahidsiz ve akilsiz olarak ele geçirmeğe imkân tanıyan Allah'a hamd olsun!" dedi. Sonra da Rasûluilah (s.a.s.)'a doğru hızla gitti. Hz. Abbâs onunla yarıştı. Katır üzerinde olduğu için Hz. Ömer'i geçti. Zira Hz. Ömer, çok hızlı koşamıyordu. Hz. Abbâs, Rasûluilah (s.a.s.)'m yanma vardı. Hz. Ömer de hemen onun ardından gelip içeri girdi. Girer girmez: "Ey Allah'ın Rasûlü! İşte Ebû Süfyân! Allah onu akilsiz ve ahitsiz olarak ele geçirmek imkân ve fırsatını verdi. Bana izin ver de şunun boynunu vurayım!" dedi. Hz. Abbâs: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben, ona eman vermiş bulunuyorum." dedi. Hz. Ömer, Ebû Süfyân hakkındaki dileğinde direnip durunca, Hz. Abbâs: "Ey Ömer! Yeler! Allah'a yemin ederim ki şayet Ebû Süfyân, Adiyy b. Ka'b Oğulları'ndan bir kimse olsaydı, böyle söylemezdin! Fakat sen, onun Ahdi Menâf Oğulla-rı'ndan biri olduğunu biliyorsun da öyle söylüyorsun." dedi. Hz. Ömer ise: "Yeter ey Abbâs! Allah'a yemin ederim ki babam Hattâb sağ olup da Müslüman olsaydı, ona, senin Müslüman olduğun gün Müslüman oluşuna sevindiğim kadar sevinmezdim! Zira biliyorum ki, Rasûluilah (s.a.s.) da, babam Hattâb Müslüman olsaydı, senin Müslüman oluşuna sevindiği kadar sevinmezdi!" diye cevap verdi. Rasûluilah (s.a.s.), Ebû Süfyân'm konak yerine götürülüp sabahleyin getirilmesini emretti. Hz. Abbâs, onu alıp konak yerine götürdü. Sabahleyin onu, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yanına getirdiğinde, Rasûluilah (s.a.s.) ona: "Ey Ebû Süfyân! Senin için, Allah'tan başka ilah bulunmadığını öğrenme zamanı daha gelmedi mi?" diye sordu. Ebû Süfyân: "Babam anam sana feda olsun! Yumuşak huylulukta, şereflilikte ve akraba hakkım gözetme konusunda senden daha üstünü yoktur! Allah'a yemin ederim ki sanırım, Allah'tan başka ilâh olmasa gerek, Zira Allah'tan başka ilâh olmuş olsaydı, elbette bana yararı dokunurdu." diye cevap verdi. Sonra Rasûluilah (s.a.s.): "Yazıklar olsun sana ey Ebû Süfyan! Senin için benim Allah'ın elçisi olduğumu Öğrenme zamanı daha gelmedi mi?" buyurdu. Ebû Süfyân: "Babam, anam sana feda olsun! Yumuşak huylulukta, şereflilikte ve akraba hakkım gözetme konusunda senden " daha üstünü yoktur! Allah'a yemin ederim ki, bu hususta içimde biraz işkil vardı. Şimdi bile içimde bu konuda bir şeyler var." dedi. Hz. Abbâs, Ebû Süfyân'a: "Yazıklar olsun

682[153] Parantez içindekiler hadis ve siyer kitaplarından yararlanılarak mütercim tarafından eklenmiştir (çev.).

sana! Boynun vurulmadan önce Müslüman ol!" dedi. O da Müslüman oldu. Hz. Abbâs: "Ey Allah' in Rasûlü! Ebû Süfyan övülmeyi, üstün tutulmayı seven biridir. Ona övüleceği bir şey lütfet-sen olmaz mı?" dedi. Rasûluilah (s.a.s.) ona: "Her kim Ebû Süfyân'm evine girer sığınırsa, ona eman verilmiştir. Kim kapısını üzerine kapayıp evinde oturursa, ona eman verilmiştir. Kim Mescid-i Haram'a girer ona sığınırsa, ona eman verilmiştir." buyurdu.

Rasûluilah (s.a.s.) bu sözü ile, bu hükmün savaşmayan tüm Mekkeliler için olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir. Mekke'ye kesin bir şekilde eman verilmiştir. Mekke, hiç bir şekilde zor kullanılarak (anveten) savaş yolu ile alınmamıştır. Bu yüzden olmalıdır ki herhangi bir Müslüman

savaş yurdunda (dâru'l-harb)ki bir köye, Rasûlullah (s.a.s.)'m yapmış olduğu gibi, savaşmadan kapılarım kapayıp evlerinde oturmaları üzerine eman verirse, bu eman gerçek, sağlam bir emandır. Her Müslümamn da buna uyması gerekir. Dolayısıyla karşı tarafın kanları, mallan ve evleri Müslümanlara haram olur. Karşı taraf ya İslâm'ı kabul etme ya da sürgün edilmeyi kabul etmek zorundadırlar. Ama Kitâb Ehli olanlar, cizye vermek ve hor görülmek üzere yerlerinde kalabilirler. Rasûlullah (s.a.s.)'m verdi-ği bu eman nasıl ele alınabilir? Kim, "Mekke bu anlamda sulh yolu ile fethedildi." derse, doğru söylemiş olur. Her kim, "Kendilerini savunmak ve barış yapılıncaya kadar kendilerini alıkoymak üzere yapılan bir sulhtur." derse, yanılmış olur. Her kim, "Mekke savaş yolu ile (anveten) alınmıştır." derse, o tüm durumlarda hata etmiş olur.

Kesin ve doğru olan şudur: Savaşan ve istisna edilenler hariç Mekkeli-lere kanları, nesilleri, malları ve kadınları konusunda eman verilmiştir.

Sonra Rasûlullah (s.a.s.), Hz. Abbâs'a, Allah ordusunun ihtişamını görmesi için Ebû Süfyân'ı, vadinin daraldığı dağ boğazının yanında durdurmasını emretti. Hz. Abbâs da, Rasûlullah (s.a.s.)'m emrini yerine getirdi. Her kabile birer birer Ebû Süfyân'a gösterildi. En sonda ise Rasûlullah (s.a.s.), Ensâr ve Muhacirlerden oluşan alayı ile birlikte, hepsi zırhlı ve kılıçlı oldukları halde gelip geçtiklerinde, Ebû Süfyân: "Bunlar kimlerdir?" dedi. Hz. Abbâs: "Bu Rasûlullah (s.a.s.)'dır. Muhâcirl-er.ile. Ensâr arasın-da bulunuyor." dedi. Ebû Süfyân: "Allah'a yemin ederim ki kimse bunlara dayanamaz ve güç yetiremez. Allah'a yemin ederim ki ey Ebul-Fazl! Kardeşinin oğlunun saltanatı pek büyümüştür!" dedi. Hz. Abbâs: "Ey Ebû Süfyân! Bu peygamberliktir!" dedi. Ebû Süfyân: "Doğru, bu peygamberliktir." dedi. Hz. Abbâs: "Kurtuluş, kavmine gidip durumu anlatmanda-dır" dedi. Ebû Süfyân, acele edip Mekke'ye gitti. Oraya vardığında, onların kuşatma altında olduklarını söyledi. Yine Rasûlulîah (s.a.s.)'ın, evi-ne kapanan, Mescid'e sığınan ve Ebû Süfyân'ın evine girene eman verdiğini onlara bildirdi.

Mekkefilerden bir kesim çarpışmak için asker topladılar. Rasûlullah (s.a.s.), Mekkelilerin hazırlıklarını haber alınca, ordusunu savaş düzenine koydu. Sancağı Sa'd b. Ubâde'nin eline verdi. Sonra Sa'd b. Ubâde'nin: "Bu gün en büyük savaş günüdür! Bu gün Ka'be'de savaşın helâl olacağı

şü'ndür." dediği haberi Rasûlullah (s.a.s.)'a iletildiğinde, sancağın Zübeyr 3. el-Avvâm'a verilmesini emretti. Hz. Ali'ye ya da Kays b. Sa'd b. Ubâ-Je'ye verilmesini emrettiği de söylenmiştir. Zübeyr b. el-Avvâm'ı sol kol birliklerinin başına geçirdi. Hâlid b. Velîd'i, sağ kol birliklerinin komutan-ığına tayin etti. Bu birlikler: Eslemîler, Gıfârîler, Muzeyneliler ve Cuhey-lelilerden kurulmuştu. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ise, Hz. Peygamber 's.a.s.)'in alayının önünde bulunuyordu. Rasûlullah (s.a.s.), askerleri,

Zû Iuvâ'dan aşağı indirdi. Zübeyr'e, Mekke'nin üst tarafından Zû Kedâ de-lilen mevkiden, Hâlid b. Velîd'e Mekke'nin aşağısındaki el-Lît denilen /erden şehre giriş yapmalarını emretti.
İkrîme b. Ebî Cehil, Safvân b. Ümeyye ve Süheyl b. Amr, Müslümanlarla çarpışmak üzere Handeme'de bir topluluk oluşturmuşlardı. Hâlid ve arkadaşları onlarla karşılaşıp çarpıştılar. Hâlid'in ordusundan ayrılan Mu-lârib b. Fihr Oğulları'ndan Kurz b. Câbir ile Munkiz Oğulları'nın müttefiklerinden Huneys b. Hâlid b. Rabî'a b. Esram el-Huzâ'î adlı Müslümanlar şehid oldular. Yine Müslümanlardan Seleme b. el-Meylâ el-Cuhenî de jehid oldu. Müşriklerden ise on üç erkek öldürüldükten sonra yenilgiye jğradılar.
Mekke'nin fethi, Huneyn ve Taif'te Müslümanların parolaları şöyle idi:
Evslilerin parolası: Ey Ubeydullah Oğulları!
Hazreclilerin parolas;: Ey Abdullah Oğulları!
Muhacirlerin parolası: Ey Abdurrahman Oğullan![683[154]]

Rasûlullah (s.a.s.)'In Öldürülmelerini Emrettiği Mekkeliler

Yukarıda da belirtildiği gibi Hz. Peygamber (s.a.s.), Mekkelilere eman /ermişti. Ancak şu kişilerin öldürülmelerini emretmişti:
Abduluzzâ b. Hatal, Abdullah b. Sa'd b. Ebî Şerh, İkrîme b. Ebî Cehil, kuveyris b. Nukayz b. Vehb b. Abd [b.] Kusayy, Mıkyes b. Subâbe, İbn latal'm şarkıcı iki kadın kölesi: Fertena ile arkadaşı ve Abdulmuttalib oğulları'nın azadhsı Sara.
İbn Hatal: Teymu'l-Edrem b. Ğâlib Oğulları'ndandır. Müslüman olduk-an sonra Hz. Peygamber (s.a.s.), onu zekât ve sadaka toplayıcılığı görevine ayin etti. Onunla birlikte bir Müslümanı gönderdi. Yolda o, Müslümamn
üzerine atıldı ve onu öldürdü. Müşriklerin yanına gitti. Fetih günü Ka'be'nin örtüsüne sarılmış olduğu bir durumda bulundu. Sa'îd b. Hureys el-Mahzû-mî ile Ebû Berze el-Eslemî onu öldürdüler.
Abdullah b. Sa'd b. Ebî Şerh: Rasûlullah (s.a.s.)'a kâtibîik yapıyordu. Sonra (irtidat ederek) Mekke'ye gidip gizlendi. Osman b. Affân'm süt kardeşi idi. Hz. Osman, onu Rasûlullah (s.a.s.)'a getirdi. Onun için eman istedi. Rasûlullah (s.a.s.), bir an sükût etti. Sonra eman verdi. O da Rasûlullah (s.a.s.)'a biat etti. Rasûlullah (s.a.s.)'m yanından çıktıklarında O, ashabına: "Sizden biriniz kalkıp, onun boynunu vuramaz mıydı?" dedi. Ensâr'dan bir kişi: "Bize işaret etseydin olmaz mıydı?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.s.): "Hiç bir peygamberin hain bakışları olmamıştır." dedi. Ömer (r.a.)'in halifelik dönemine kadar yaşadı. Ömer (r.a.), onu vali yaptı. Hz. Osman ise onu Mısır valisi yaptı. Tfrikiyye (Afrika)'ye gazaya çıkan kişidir. İslâm'a tekrar dönüşünden sonra, hayır ve dinin salâhından başka onda bir şey görülmemiştir.
İkrîme b. Ebî Cehil: Yemen'e kaçtı. Hanımı Ümmü Hekim bint el-Hâ-ris b. Hişâm da onu takiben Yemen'e gitti. Hanımı onu geri getirdi. O da İslâm'a girip, iyi bir Müslüman oldu.
Huveyris b. Nukayz: Rasûlullah (s.a.s.)'a eziyet edenlerden biri idi. Fetih günü Ali b. Ebî Tâlib onu öldürdü.
Mikyes b. Subâbe: Müslüman olarak Rasûlullah (s.a.s.)'m yanma gelmişti. Sonra kardeşini hata olarak öldürdüğünden dolayı Ensâr'dan bir kişinin üzerine atıldı ve onu öldürdü. Fetih günü, amcası oğlu Nümeyle b. Abdillah el-Leysî onu öldürdü.

[683[154]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 211-219.

İbn Hatal'm şarkıcı köle kadınları: Biri öldürüldü. Diğeri için ise Hz. Peygamber (s.a.s.)'den eman istenildi. Rasûlullah (s.a.s.), ona eman verdi. Ondan sonra bir müddet yaşadıktan sonra öldü. Bu kadınlar, daha önce Rasûlulîah (s.a.s.)'ı hicveden şarkılar okuyorlardı.
Sara: Onun için de eman istenildi. Rasûlullah (s.a.s.), ona eman verdi. Ebtah'ta bir süvarinin onu çiğnemesi üzerine sakatlandı; bu şekilde ölünceye kadar yaşamını devam ettirdi.
Mahzûm Oğullan'ndan iki erkek, Ümmü Hâni bint Ebî Tâlib'in evinde saklandılar. Ümmü Hâni onlara eman verdi. Rasûlullah (s.a.s.) da, onun verdiği emanı kabul etti. Hz. Ali, onları öldürmek istemişti. Bu iki kişinin
Haris b. Hişâm ve Ümmü Seleme'nin kardeşi Züheyr b. Ebî Ümeyye olduğu söylenmiştir. Bu iki kişi daha sonra İslâm'a girip seçkin Müslümanlardan oldular.
Sonra Rasûlullah (s.a.s.), Ka'be'yi tavaf etti. Osman b. Talha'yı çağırıp ondan Ka'be'nin anahtarını istedi. Osman'ın annesi, bir süre anahtarı yanında bekletip sonra verdi. Osman, anahtarı getirip Hz. Peygamber (s.a.s.)'e verdi. Rasûlullah (s.a.s.) da, Üsâme b. Zeyd, Bilâl ve Osman b. Talha ile birlikte Ka'be'ye girdi. Onlardan başka kimse yoktu. Kapıları kapayıp bir süre orada kaldılar. Rasûlullah (s.a.s.), Ka'be'nin içinde namaz kıldı. Sonra çıktı, ardından da diğerleri çıktılar. Anahtarı Osman b. Talha'ya tekrar geri verdi. Böylece ona Beytullah'm hicâbet (yani Ka'be-nin anahtarlarını elinde bulundurma) görevi onda kaldı. Bu görev, günümüzde de onun torunlarının, Şeybe b. Osman b. Talha'nın çocuklarının elindedir.
Rasûlullah (s.a.s.), Ka'be'nin içinde, dışında ve çevresindeki şekil ve putların; Mekke ve civarında bulunan putların kırdırılmasını emretti. Bilâl, Ka'be'nin üzerine çıkıp ezan okudu.
Rasûlullah (s.a.s.), fethin ikinci gününde bir hutbe okudu. Câhiliye dönemine ait olup, övülme vesilesi edinilegelen her şeyi ayaklarının altına aldığını bildirdi. Ancak, Ka'be'nin perdedarlığı (sidânet) ve hacılara su dağıtma (sikâye) hizmetinin bunun dışında olduğunu söyledi. Mekke'de kan dökmenin kendisinden önce hiç bir kimseye helâl olmadığı gibi kendisinden sonra da hiç bir kimse için helâl olamayacağını, kendisine de ancak gündüzün belli bir saatinde helâl kılındığını, onun bu haramlığının dünkü haline dönüştüğünü, orada artık kanın dökülemeyeceğini bildirdi.
Rasûlullah (s.a.s.), kurşun ile perçinlenmiş putların önünden geçtiğinde, elinde bulunan asası ile onlara işaret ediyor ve "Hak geldi! bâtıl yok olup gitti!" diyordu. İşaret ettiği her put, yüz üstü yere yıkılıyordu.
Ensâr, Rasûlullah (s.a.s.)'ın Mekke'de kalacağını umuyordu. Hz. Peygamber (s.a.s.), onlara: "Hayatım sizin hayatımzladır! Ölümüm de, sizin
ölümiinüzledir!" dedi.
Hz. Peygamber (s.a.s.), Fedâle b. Umeyr b. el-Mulevvih el-Leysî'nin yanından geçti. O, Rasûlullah (s.a.s.)'ı öldürmek niyetinde idi. Hz. Peygamber (s.a.s.), ona: "İçinden ne geçiliyordun?" diye sordu. Fedâle: "Hiç
bir şey düşünmüyordum, Allah't zikir ile meşgul oluyordum.'1 dedi. Rasû-lullah (s.a.s.), güldü ve "Allah'tan af ve bağışlanma dile!" dedi. Sonra, elini, onun göğsüne koydu. Fedâle, der ki: "O'nu Hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, göğsümden elini kaldırır kaldırmaz, yeryüzünde bulunan yaratıklardan, bana, O'ndan daha sevimli bir şey yoktu!"
Safvân b. Ümeyye Yemen'e kaçtı. Umeyr b. Vehb el-Cumâhî, Rasûlul-lah (s.a.s.)'m

ona verdiği eman ile onun ardından gitti. Bunun üzerine döndü. Rasûlullah (s.a.s.) ona ikramda bulundu. Ona düşünmesi için dört ay mühlet tanıdı.
Şâir İbn Ziba'ra es-Sehmî, Necrân'a kaçtı. Sonra döndü ve Müslüman oldu.
Ümmü Hâni bint Ebî Tâlib'in kocası Hübeyre b. Ebî Vehb, Yemen'e kaçtı. Orada kâfir olarak öldü.
Sonra Rasûlullah (s.a.s.), İslâm'a davet etmek üzere Mekke'nin çevresinde bulunan kabilelere askerî birlikler (seriyyeler) gönderdi. Onlarla savaşanlar ile savaşmalarını emretti.
Bu cümleden olarak, Hâlid b. Velîd'i de, Cezime b. Âmir b. Abdi Me-nât b. Kinâne Oğullarına gönderdi. Hâlid, onlardan bazılarını öldürüp mallarını aldı. Rasûlullah (s.a.s.), Hâlid'in bu yaptıklarından hoşlanmadı. Hz. Ali'yi, birçok mal ile gönderip öldürülenlerin diyetlerini onlara ödedi. Onlardan alman malları da geri verdi.
Sonra Rasûlullah (s.a.s.), Hâlid b. Velîd'i, Kureyş, Kinâne ve tüm Mu-darrhların saygı duyduğu, Nahle'deki Uzzâ putunun içinde bulunduğu evi yıkmaya gönderdi. O evin kapıcı ve bakıcısı Hâşim Oğullan'nm müttefiki Süleym kabilesinden Şeybân Oğulları idi. Hâlid gidip onu yıktı. 684[155]
Mekke'nin fethi, hicretin sekizinci yılı Ramazan ayının son on gününde gerçekleşti. 685[156]

Huneyn Gazvesi

Hevâzinlilere Mekke'nin fethedildiği haberi ulaştığında, 686[1] Mâlik b. Avf en-Nasrî, onları topladı. Sakifliler, Nasr b. Mu'âviye Oğullan, Cüşem Oğulları, Sa'd b. Bekr Oğulları ve Hilâl b. Âmir Oğullan'ndan bir kaç işi de Hevazinlilerle birlikte toplandılar. Bunların dışında [Kays Ay-lan] 687[2] dan kimse katılmadı. Ka'b b. Rabî'a'nın iki oğlu Ukayl ve Bişr, Ki-lâb b. Rabîa b. Âmir, onların diğer kardeşleri ve Ka'b ve Kilâb kabilelerinden hiç kimse bu harekâta katılmadı. Cüşem Oğulları, kendileri ile birlikte kabile reislerini, yaşlılarını ve efendilerini de savaşa gönderdiler. Ancak Cüşem Oğulları arasında Düreyd b. Sımme adında, kendisinde iş kalmamış, çok yaşlı ve tecrübeli biri vardı. O da, vücûdu zayıf olduğundan, deve üzerinde bir hevdeç içinde görüşünden yararlanılmak için taşınıyordu. Sakif'in iki lideri vardı: Birisi, Ahlaf'dan Karib b. Esved b. Mes'ûd b. Mu'attib, diğeri, Mâlik Oğullan'ndan Zu'I-Hımar Subey' b. el-Hâris b. Mâlik idi. Kardeşinin adı ise Ahmer b. el-Hâris'tir. Bütün

---

684[155] Hâüd b. Velîd'in Cezime Oğullan'na ve Uzza'yı yıkmaya gönderilmesi ile ilgili olarak bkz. Ibn Hişâm, IV, 70; İbn Sa'd, II, 105, 106; et-Taberî, III, 123; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 184, 185; Ibn Kesir, IV, 312-316; el-İmtâ', 398, 399; Mevâhibu'l-Ledünniyye, I, 207; Târî-hu'I-Hamîs, II, 95, 97.
685[156] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 219-222.
686[1] Huneyn Gazvesi ile ilgili olarak bkz. Vâkidî, 417; İbn Hişâm, IV, 80; İbn Sa'd, I/II, 108; et-Taberî, III, 125; İbn Seyyidi'n-Nâs, II 187; ibn Kesîr, IV, 322; Zâdu't-Me'âd, II, 438; el-Imtâ', 401; Mevâhibu'l-L&Mnniyye, I, 208; Târîhu'l-Hamîs, II, 99; el-Buhârî, V, 153.
687[2] İbn Hişâm, IV, 80'e göre yapılan bir ilavedir.

birlikler, Mâlik b. en-Nasrî'nin başkanlığı altında birleşti. Mâlik, yukarıda adı geçen bütün kabileleri topladı. Kâfirler ile birlikte, daha iyi çarpışmaları için mallarını, hayvanlarını, kadınlarını ve çocuklarını da gönderdi. Evtas'ta konaklayıp, ordugâhlarını kurdular.
Düreyd onlara: "Ben, burada, niçin deve böğürmeleri, eşek anırmaları, çocuk ağlamaları ve koyun melemeleri işitip duruyorum?" diye sordu. Dediler ki: "Mâlik, savaş erleri ile birlikte mallarını, kadın ve çocuklarını da götürüyor." Bunun üzerine: "Mâlik nerede?" diye sordu, "işte burada!" denildi. Düreyd ona: "Bunu ne için yaptın?" diye sordu. Mâlik: "Her savaş erinin ev halkını ve malını yanına koydum ki onlar için çarpışsın da geri kaçıp gitmesin." diye cevap verdi. Düreyd ona: "Allah'a yemin ederim ki, sen, bir koyun çobanısın! Bozguna uğrayanı hangi şey geri çevirebilir? Sen, yenersen, ancak adamın silahından yararlanarak yenebilirsin! Yenilirsen, ev halkının içerisinde rezil ve rüsvay olursun!" dedi.
Sonra Düreyd: "Ka'b ve Kilâb kabileleri ne yaptılar?" diye sordu. "Onlardan harekâta katılan kimse yok." dediler. Düreyd: "Ciddiyet ve anlayış kayboldu. Şayet, bugün, bir yükselme ve şeref günü olsaydı, ne Kah'lılar ne Kilâb'lılar bu günde hulunmamazlık ederlerdi. Ben sizin de Ka'b ve Kilâb'Uların yaptıklarını yapmanızı ne kadar arzu ederdim!" dedi. "Âmir Oğulları ndan kimler katılmış?" diye sordu. "Amr b. Amir ve Avfb. Âmir" dediler. Düreyd: "Amr b. Âmir ve Avfb. Âmir, Benî Âmir'in iki gencidir. Onlardan ne yarar gelir, ne de zarar! Ey Mâlik! Hevazin hal-kının seçkin kişilerinin atlarını kesmeye itmekle, onlara yararlı ve onları koruyacak bir şey yapmamışsın. Sen, kadınları, çocukları, mallan, yurtlarının en emin yerlerine ve kavimlerinin yanlarına kaldır. Şeref ve itibarlarını yükselt. Sonra atların sırtında Müslümanlarla karşılaş. Savaş, lehinde olursa, arkandakiler gelip sana kavuşurlar! Savaş aleyhine olursa, hiç değilse ev halkını ve malını kurtarmış olursun!" dedi. Mâlik, bunları yapmak istemedi. Hevazinliler Düreyd'e karşı çıkıp, Mâlik'e itaat ettiler. Dü-reyd b. Sımme, Hevâzinlilerin, kendisini dinlemediklerini görünce: "Bu öyle bir gündür ki ben, onda ne bulunuyorum, ne de bulunmuyorum! Keş-ke genç ve dinç olsaydım da onların içinde koşup dursaydım." dedi. Ra-sûlullah (s.a.s.), onlar hakkında bilgi edinmek için Abdullah b. Ebî Hadred el-Eslemî'yi, akşamleyin onların yanına gönderdi. Abdullah, onların saldırı plânlarını öğrenince, gelip Rasûlullah (s.a.s.)'a anlattı. Rasûlullah (s.a.s.), Safvân b. Ümeyye'den, yüz zırhı -diğer bir rivayete göre dört yüz zırhı- emanet olarak isteyip aldı.
Hz. Peygamber (s.a.s.), on bini Medîne'den kendisine eşlik eden, iki bini de fetih ile birlikte Müslüman olanlardan olmak üzere toplam on iki bin Müslüman ile yola çıktı.
Rasûlullah (s.a.s.), Attâbb. Esîdb. Ebi'1-îsb. Ümeyyeb. Abdi Şems'i Mekke'ye vali olarak tayin edip, yoluna devam etti. Onunla birlikte olanlar arasında: Süleym Oğullan'ndan Abbâs b. Mirdas, Kilâb kabilesinden Dehhâk b. Süfyân, Abs ve Zubyân kabilelerinden topluluklar da bulunuyordu.
Cahiliye döneminde, müşriklerin Zâtu Envât[688][3] diye bilinen bir ağaçları vardı. Kâfirler, yılın belirli bir gününde onun yanma giderler, ona ta'zîm (saygi)de bulunurlardı. Hz. Peygamber (s.a.s.) Huneyn'e giderken, bedevi câhil Araplardan bazıları yeşil bir ağaç gördüler ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! Müşriklerin Zâtu Envât'ı gibi bize bir Zâtu Envât ihdas et!" diye seslendiler. Rasûlullah (s.a.s.): "Varlığım, kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, siz de Musa'ya, kavminin dedikleri gibi bir

[688][3] Zâtu Envât: Müşriklerin gidip ona süahlannı bağladıkları, onun yanında itikafa girdikleri bir ağaçtır.

söz söylediniz!" dedikten sonra: "Dediler ki: "(Ey Mûsâ!) bunların bir çok ilahları olduğu gibi sen de bize bir ilâh yap.' Dedi ki: Siz gerçekten cahillik eden bir kavimsiniz!" 689[4] âyet—i kerimesini okudu. Sonra: "Zâtu Envât geleneği sizden Öncekilerin geleneklerindendir. Siz de kendinizden Önceki geleneklere mutlaka uyacaksınız." dedi.
Rasûlullah (s.a.s.), yoluna devam edip sabahın alaca karanlığında Hu-neyn vadisine geldi. Tihame bölgesinin vadilerinden olan bu vadi, konaklanma vadisi idi. Hevazinliler, vadinin her iki yanma saklanmış, pusu kurmuşlardı. Müslümanlara yekvücut bir biçimde yüklendiler. Yenilgiye uğrayanlar arkalarına bakmadan dönüp kaçtılar. Rasûlullah (s.a.s.), onlara geri dönmeleri için seslendi. Fakat onlar geri dönmediler. Şu kişiler Rasûlullah (s.a.s.) ile birlikte kaldılar: Ebû Bekir, Ömer, Ali, Abbâs, Ebû Süfyân b. el-Hâris ve oğlu Ca'fer, Fadl b. Abbâs, Kuşem b. Abbâs ve onlardan başka bir topluluk. Hz. Peygamber (s.a.s.), Düldül adındaki boz katırının üzerinde idi. Abbâs ise Düldül'ün dizginini tutuyordu. Hz. Abbâs, gayet gür sesli idi. Rasûlullah (s.a.s.) ona: "Ey Ensâr topluluğu! Ey Ensâr topluluğu1. Ey ağacın690[5] altında biat eden topluluk!" diye seslenmesini emretti. Bize rivayet olunduğuna göre, daha sonra Rasûlullah (s.a.s.), Hz. Ab-bâs'a: "Ey Muhacir topluluğu!" diye seslenmesini de buyurmuştur.
Yukarıda belirtildiği biçimde, Hz. Abbâs seslenince, Müslümanlar onun sesini işittiler. Dönmeye çalıştılar. Ne var ki bozguna uğrayanların çokluğundan develerinin başını çevirmeğe bir türlü güç yetiremediklerin-den, zırh gömleklerini çıkarıp develerinin boyunlarına atttiktan sonra kılıç ve kalkanlarını alarak atlıyorlar; develerini kendi hallerine bırakıp, yaya olarak Rasûlullah (s.a.s.)'m yanma dönüyorlardı. Böylece, Rasûlullah (s.a.s.)'m yanma ilk yetişenler yüz kişiyi buldu. Hevazinliler ile karşılaşıp aralarında savaş kızıştı. Hevazinliler, Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanına vardıklarında, Yüce Allah onların kalblerine korku saldı. Onlar güçlerini yitirdiler. Rasûlullah (s.a.s.), bir avuç toprak alarak onların yüzlerine atıverdi. Hevâzinlilerden toprağın değmediği hiç bir kimse kalmadı. İşte bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Attığın zaman sen atmadın; lakin Allah attı," (Enfâl, 17).
Daha sonra Müslüman olan bazı Hevâzinlilerin şöyle söyledikleri belirtilmiştir:691[6] "Müslümanlar ile karşılaştıktan sonra, fazla bir süre geçmeden onları yenilgiye uğrattık ve onları, boz bir katıra binen adamın yanına varıncaya kadar takip etmeye koyulduk. O kişi bizi gördüğünde, bizi engelleyip alıkoydu. Ökçelerimizin üzerinde geriye dönmekten başka bir şey yapamaz duruma geldik." Daha önce Rasûlullah (s.a.s.)'m yanında bulunanlar geri döndüklerinde, Hevâzinlilerin esir edildiklerini gördüler. İlk yenilgi sırasında, kaçmayıp yerlerinden ayrılmayanlar arasında Ümmü Süleym adında bir kadın da vardı. Elinde bir hançer olduğu halde, Ebû Talha'nın devesinin yularını sağlam bir biçimde tutuyordu.
Nihayet Hevâzinliler yenilgiye uğradılar. Onların malları, çoluk ve çocukları Müslümanların eline geçti. Sakif kabilesinden Mâlik Oğullan ile savaş kızıştı. Sadece bu boydan yetmiş kişi öldürüldü. Öldürülenler arasında liderleri Abdullah b. Rabî'a b. el-Hâris'in iki oğlu Zu'1-Himâr ve kardeşi Osman da vardı. AhlaPtan sadece iki kişi öldürüldü. Zira onların lideri Karib b. Esved, daha ilk yenilgiyi gördüğünde, sancağını bir ağacın üzerine asarak kavmi ile birlikte kaçtı. Mâlik b. Avf en-Nasrî, kavminden

689[4] A'râf, 138.
690[5] İbn Hişâm'da: "Ey Semûre ağacının altında biat eden sahabe topluluğu!" anlamında bir kayıt var.
691[6] Metin için bkz. et-Taberî ve Târîhu'l-Hamîs, II, 105.

bir topluluk ile kaçıp Sakîf ile birlikte Taife girdi. Hevâzinl ilerden birkaç birlik de, Evtas'ta toplandı. Sakîf kabilesinin müttefiklerinden Giyere Oğulları, Nahle'ye doğru yöneldi. Onları, Müslümanlardan bir süvari birliği takip etti. Süleym Oğullan'ndan Rabî'a b. Rufey' b. Uhban b. Sa'Iebe b. Rabî'a b. Yerbu' b. Semmâl b. Avf b. İmru'ul-Kays, Düreyd b. Sımme'ye yetişip öldürdü. Düreyd'i öldüren kişinin, Abdullah b. Kuney' b. Uhban b. Saİebe b. Rabî'a olduğu da söylenmiştir.
Bu gazve sona erdiğinde, Rasûlullah (s.a.s.): "Her kim bir (kâfir) öldürür ve öldürdüğüne dair bir delil getirirse, öldürülenin silah ve elbisesi (selebi) onundur!" buyurdu. Evtas'ta toplanan Hevâzinlilerin üzerine, Rasûlullah (s.a.s.), Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin amcası Ebû Âmir Ubeyd el-Eş'arî'yi gönderdi. Ebû Âmir, Seleme b. Düreyd'in atmış olduğu bir okla şehid edildi. Ebû Mûsâ, hemen sancağı aldı. Amcasını öldürenin üzerine bir hamle yaptı; onu öldürdü. Nasr b. Mu'âviye692[7] Oğullan arasında savaş kızıştı. Hâris'in iki oğlu el-Alâ ve el-Evfâ adlarında iki kardeşin, Ebû Âmir'e ok atarak; birinin, onu kalbinden, diğerinin de dizinden vurduğu da söylenmiştir. Diğer bir rivayete göre ise, Ebû Âmir, müşriklerden dokuz kardeşi birer birer İslâm'a davet ediyor, sonra da üzerlerine yürüyüp öldürüyordu. Meydana çıkan onuncu kişi, Ebû Âmir'in üzerine yürüdü ve onu şehîd etti. Bu kişi sonradan Müslüman oldu. 693[8]

Huneyn Gazvesi'nde Şehid Düşen Bazı Müslümanlar

Üsâme b. Zeyd'in anne bir kardeşi Eymen b. Ubeyd (İbn Ummi Eymen). Yezîd b. Zema694[9] b. Esved b. el-Muttalib [b. Esed] b. Abdiluzzâ. Atı azgınlaştı, şehîd oldu. Bu atın adının "el-Cenâh" olduğu söylenmiştir. Surâka b. el-Hâris b. Adiyy b. el-Aclân: Ensâr'dandı. 695[10] Ebû Âmir el-Eş'arî. Hevâzin savaşı, hicretin sekizinci yılında, Şevval ayının ilk günlerinde yapıldı.
Rasûlullah (s.a.s.)'ın, Hevâzinlilere, kadınlarını ve çocuklarını geri vermesi, Kureyş ve Necidlilerin liderleri ile diğer Arap reislerine onların mallarından verip dağıtması, Taif Gazvesi'nden sonra zikredilmiştir.
Rasûlullah (s.a.s.), dönüşte Mekke'ye uğramadan Huneyn'den Taife doğru yola çıktı. 696[11]

Taif Gazvesi

Ebû Muhammed Ali b. Ahmed (rh. a.) der ki: Sakif kabilesine mensup Urve b. Mes'ûd ve Gayleyn b. Seleme, ne Huneyn Savaşi'na ne de Taif697[12] kuşatmasına katıldılar. Cureyş'de kalıp, kale yıkma ve mancınık atma sanatını öğrendiler. Rasûlullah (s.a.s.), Ci'râne'den Nahletü'l-Yemâniyye üzerine doğru gitti. Sonra Karn'e, sonra Muleyh'e, sonra Liyye'nin Buh-ratu'r-Ruğa698[13] mevkiine uğradı. Burada bir mescid yapıp, içinde namaz kıldı.

692[7] İbn Hişâm, IV, 97'de: Nasr b. Mu'âviye yerine Nasr b. Ri'ab yazılıdır.
693[8] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 222-227.
694[9] Asıl nüshada, Zem'a yerine Rabî'a yazılıdır. El-Cemhara, 109-110 ve el-İsâbe'ye dayanılarak soy kütüğüne "Esed" adı eklendi.
695[10] İbn İshâk'a göre adı: Surâka b. el-Hâris'tır. Bazılarına göre İse adı, Surâka b. el-Hab-bâb'dır. Bu yüzden İbn Abdilberr, onun için İki ada göre de biyografisini yazmıştır.
696[11] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 227.
697[12] Taif Gazvesi için bkz. Vâkıdî, 422; İbn Hişâm, IV, 121; îbn Sa'd, I/II, 114; et-Taberî, III, 132; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 200; Zâdu'l-Me'âd, II, 461; İbn Kesîr, IV, 345; eUmtâ\ 415; d-Mevâhibu l-Lcdünniyye, I, 214; Târîhu' l~Hamîs, II, 109; el-Buhârî, V, 156.
698[13] Bu yerlerin hepsi Taif bölgesİndedirler.

Rasûlullah (s.a.s.), Buhratu'r-Ruğa'da bulunduğu sırada, Hüzeyl kabilesinden birinin, kabilesinden öldürülen bir kişiye karşılık kan davası isteğinde bulunduğu, bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.)'m kısas uyguladığı belirtilmiştir.
Adı geçen yerde, Mâlik b. Avf en-Nasrî'nin bir kalesi bulunuyordu. Rasûlullah (s.a.s.), bu kalenin yıktırılmasını emretti. Kale yıktırıldı.
Hz. Peygamber (s.a.s.), Buhratu'r-Ruğa'dan bir yola girip ilerledi. O yolun adını sordu. "Dayyıka (dar)" olduğu söylendi. Hz. Peygamber (s.a.s.): "Hayır! O, Yüsrâ (genis)dır." buyurdu. Sonra, Sakiflilerden bir adamın mülkünün yakınında bulunan, Sâdıra diye anılan Sidre ağacının altında konakladı. Adam müstahkem evinden çıkmaya yanaşmayınca, Hz, Peygamber (s.a.s.), onun bahçe duvarının yıkılması için emretti. Bahçe yıkılıp tahrip edildi.
Sonra Rasûlullah (s.a.s.), Taif yakınlarında konakladı. Sakifliler, kendilerini çok sıkı bir biçimde korumaya çalıştılar. Müslümanlar, onlarla savaştılar. Bazı Müslümanlar, onların attıkları oklardan dolayı yaralanarak şehîd oldular. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), emredip ordugâhı bu gün meşhur olan mescidin (Taif Mescidi) bulunduğu yere kaldırdı. Burası el-Akîk diye anılan bir vadi idi. Müslümanlar, onları yirmi küsur gece kuşattılar. Kesin ve doğru olan görüşe göre ise, on küsur gün kuşatmışlardır. Biri Ümmü Seleme olmak üzere, Rasûlullah (s.a.s.) ile birlikte iki hanımı bulunuyordu.
Bugünkü mescid, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hanımlarının konakladığı yerlerin (çadırların) arasındadır. Rasûlullah (s.a.s.), namazlarını iki çadır arasında kılardı. Sakifliler Müslüman olduktan sonra, Amr b. Ümeyye b. Vehb b. Mâlik es-Sakafî, Rasûlullah (s.a.s.)'ın namaz kıldığı yere bir mescid yaptı.
Rasûlullah (s.a.s.), onlara mancınık ile ateş etti. Sonra Müslümanlardan bazıları, (sığır derisinden yapılmış) debbâbelerin altına girdiler. Taif surlarına yaklaştılar. Taifliler, onların üzerine ateşte kızdırılmış sapan demirlerini attılar ve ok yağmuruna tuttular. Bazı Müslümanlar, bu yüzden şehid edildiler.
Rasûlullah (s.a.s.), Taif halkının üzüm bağlarındaki asmaların kesilmesini emretti. (Esved) İbn Mes'ûd, kendisinin Taif'ten uzak olan üzüm asmalarının kesilmemesi için Rasûlullah (s.a.s.)'dan istirhamda bulundu. Hz. Peygamber (s.a.s.) de onun bağlarını bıraktı. Onlara dokundurmadı.
Sonra Rasûlullah (s.a.s.), Taif'ten yola çıktı. O sırada Taifli birkaç köle kaleden indiler; Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanma gelip Müslüman oldular. Ezârıka fırkasının kurucusu Nafı' b. Ezrâk'm babası, el-Ezrâk'm da bu kölelerden olduğu söylenmiştir. 699[14]

Taif Kuşatmasında Şehid Olan Müslümanlar

Said b. Said b. el-Asî b. Ümeyye.
Urfuta b. Cennâb. 700[15] Ezd kabilesinden olup Ümeyye Oğullan'mn müttefiki idi.
Abdullah b. Ebî Bekir es-Sıddîk. Atılan bir okla vurulup yaralandı. Hastalığı, Rasûlullah (s.a.s.) vefat edip babası halife oluncaya kadar devam etti. Babasının halifeliği sırasında vefat etti.
Abdullah b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre el-Mahzûmî. Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin kardeşidir.

699[14] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 227-229.
700[15] ibn İshâk da yukarıda yazıldığı gibi adlandırırı ıştır. İbn Hişâm, IV, 192'de, "Ona Tbn Hubâb da denilmiştir." der.

Abdullah b. Âmir b. Rabı'a el-Anzî. 701[16] Ka'b kabilesinden olup, Adiyy kabilesinin müttefikidir.
Saib b. el-Hâris b. Kays b. Adiyy es-Sehmî.
Kardeşi: Abdullah b. el-Hâris es-Sehmî.
Sa'd b. Leys Oğullan'ndan Culeyha b. Abdillah.
Sabit b. el-Ceze'. Ensâr'dan Selime Oğulları'ndandır.
Mazin b. en-Neccâr Oğullan'ndan Haris b. Sehl b. Ebî Sa'sa'a.
Saide Oğullan'ndan Münzir b. Abdillah.
Evsîlerden Rukaym b. Sabit b. Sa'lebe b. Zeyd b. Levzan b. Mu'âviye.
Hem kendisi hem de babası şâir olan Büceyr b. Züheyr b. Ebî Sulma, İslâm'ı benimsemiş ve iyi bir Müslüman olmuştu. Huneyn ve Taife katılanlar arasında o da vardı. 702[17]

Hevâzin Temsilcileri

Sonra Rasûlullah (s.a.s.), Taif'ten Ci'râne'ye döndü. Orada Hevâzin temsilcileri, O'nun yanma gelip Müslüman olduklarını açıkladılar. Hz. Peygamber (s.a.s.), onları, çocuk ve kadınları ile mallan arasında tercihte bulunmalarında serbest bıraktı. Onlar, kadınlarını ve çocuklarını tercih ettiler ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sen bize kadınlarımızı ve çocuklarımızı geri ver!" dediler. Rasûlullah (s.a.s.), bu konuda Müslümanlarla konuşmalarını buyurdu. Onlar da gidip konuştular. Hz. Peygamber (s.a.s.): "Benim hisseme ve Abdulmuttalib Oğulları'nın hisselerine düşenleri size bağışladım." dedi. Bunun üzerine Muhacir ve Ensâr da: "Biz de hisselerimize düşenleri Rasûlullah (s.a.s.) için bağışladık" dediler. Akra' b. Habis ile Uyeyne b. Hısn, hisselerine düşenleri bağışlamaktan kaçındılar. Kavimleri de onları desteklediler. Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî de hissesini bağışlamaktan kaçındı. Kavmi Süleym Oğulları'nın da kendisini desteklemelerini arzuluyordu. Fakat ona karşı çıktılar: "Biz hissemize düşenleri Rasûlullah (s.a.s.)'a bağışladık." dediler. Rasûlullah (s.a.s.), Hevâzinlilerin kadınlarını ve çocuklarım geri verdi. Hisselerine düşenlerden isteyerek vazgeçmeyenlere, onları hoşnut edecek bedeller/karşılıklar verildi. Hevâzin-lilerden altı bin kişi esir edilmişti. Onlar arasında, Rasûlullah (s.a.s.)'m süt kardeşi, Sa'd b. Bekr b. Hevâzin Oğullan'ndan Şeymâ bint el-Hâris b. Abdiluzzâ da vardı. Rasûlullah (s.a.s.), ona iyilik edip ikramda bulundu. Şeymâ, kendi tercihi ile halkının yanma döndü. 703[18]

Müllefe-İ Kulûb'a Ganimet Dağıtımı

Rasûlullah (s.a.s.) savaşta elde ettiği malları Müslümanlar arasında bölüştürdü. Sonra payına düşen beşte bir (humus) ganimetten müellefe-i kulûba704[19] (kalbleri İslâm'a yeni ısınanlar) verdi. Müellefe-i kulûb arasında şu kişiler bulunuyordu: Ebû Süfyân b. Harb b. Ümeyye ile oğlu Mu'âvi-ye, Hekim b. Hizam b. Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ ve Abduddâr Oğulları'ndan el-Hâris b. el-Hâris -Bazıları adı geçen bu el-Hâris b. el-Hâ-ris'in, Habeşistan'a hicret edenlerden biri olduğunu söylemişlerdir.

701[16] Asıl nüshada el-Anzî yerine el-Arnî yazılıdır. Bu yanlıştır. El-Isâbe ye göre düzeltildi.
702[17] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 229.
703[18] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 229-230.
704[19] 609 Hevâzin ganimetleri ve Müellefe-i kulûba verilen pay hakkında bkz. İbn Hişâm, IV, 130; İbn Sa'd, I/II110; et-Taberî, III, 134; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 193; İbn Kesîr, IV, 352; ehİm-!â\ 423; el-Mevâhibu'l-Ledünniyye, I, 216; Târîhu'l-Hamîs, II, 112.

Şayet bu rivayet doğru ise, bu zâtın, bu biçimde kendilerine mal verilen müellefe-i kulûbdan olmasından Allah'a sığınması gerekirdi. Bu kişi, Rasûlullah (s.a.s.)'m Bedir Gazvesi'nden sonra hapsederek boynunu vurduğu Nadr b. el-Hâris'in kardeşidir-, el-Hâris b. Hişâm b. el-Muğîre el-Mahzûmî, Süheyl b. Amr, Huveytib b. Abdiluzzâ b Ebî Kays, Zühre Oğulları'nın müttefiki el-Alâ b. Câriye es-Sakafî, Safvân b. Ümeyye el-Cumâhî, Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr, el-Akra' b. Habis et-Temîmî. Bunların her birisine yüzer deve verildi. Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî'ye yüz deveden daha az verildi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.)'a hitaben bir şiir söyledi. Onun da deve sayısı yüze tamamlandı. Mâlik b. Avf en-Nasrî'ye de yüz deve verildi. Mâlik, Taif'ten kaçıp Rasûlullah (s.a.s.)'m yanına gelmişti. İşte bunlara kendilerine yüz deve verilenler anlamında, "ashâ-bu'1-miîn" denilmiştir.
Rasûlullah (s.a.s.), o sırada Adiyy b. Kays b. Huzâfe es-Sehmî ile Sa'îd b. Yerbû' [b.] Ankese b. Amir b. Mahzûm'a ellişer deve verdi. Mahreme b. Nevfel ez-Zuhri, Amr b. Vehb el-Cumâhî, Âmir b. Lüeyy Oğulla-n'ndan Hişâm b. Amr b. Rabî'a b. el-Hâris b. Habîb adlı kişilere ise, yüz
deveden az verdi.
Rasûlullah (s.a.s.)'ın, yüz deveden daha az verdiği kişiler arasında şu kişiler de var: Tuleyk b. Süfyân b. Ümeyye b. Abdi Şems, Hâlid b.Esîd b. Ebi'l-îs b. Ümeyye b. Abdi Şems, Şeybe b. Osman b. Ebî Talhâ b. Abdiluzzâ -Şeybe, Huneyn gününde Rasûlullah (s.a.s.)'a suikast yapmak istediğini; fakat niteleyemeyeceği bir biçimde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ondan korunduğunu ve bundan hareketle onun Allah tarafından korunduğu kanaatine vardığını belirtmiştir.- Ebû's-Senâbil b. Be'kek b. Harise b. Umeyle b. es-Sebbâk b. Abdiddâr, İkrime b. Âmir b. Hâşim b. Abdi Me-nâf b. Abdiddâr, mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin kardeşi Züheyr b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre, Hâlid b. el~Muğîre el-Mahzûmî, Hâlid b. Ve-lîd'in kardeşi Hişâm b. Velîd, Süfyân b. Abdilesed b. Hilâl b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm, Saib b. Ebî's-Saib b. Abid705[20] b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm, Adiyy b. Ka'b Oğulları'ndan Mutî' b. el-Esved b. Harise b. Nadle, Ebû Cehm b. Huzeyfe b. Ğanım el-Adevî, Uheyhe b. Ümeyye el-Cumâhî, Bekr b. Abdi Menât Oğulları'ndan Nevfel b. Mu'âviye b. Ur-ve b. Sahr b. Rezn b. Ye'mur b. Nufâse b. Adiyy ed-Dîl, Alkame b. Ulâse b. Avf b. el-Ehvâs b. Ca'fer b. Kilâb b. Rabî'a b. Âmir b. Sa'sa'a, Hâlid b. Hevze b. Hâlid (Hils lakaplı) b. Rabî'a b. Amr (Dahyâ706[21] adlı atın binicisi) b. Âmirb. Rabî'a b. Âmirb. Sa'sa'a, Hâlid b. Hevze'nin kardeşi Har-mele b. Hevze.
Ensâr gençleri, ganimet dağıtımı konusunda, yaşlılarının ve seçkinlerinin hoşlanmadığı bazı sözler sarf ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), kendisini onlara elçi olarak gönderip, onları İslâm ile şereflendirmesinden dolayı Yüce Allah'ın onlar üzerindeki nimetini onlara hatırlattı. Onlara, İslâm'a yeni giren ve bir musibete uğrayanların kalblerini İslâm'a ısındırmak üzere ganimeti dağıttığını ifade etti. Hepsi de razı oldular. Allah onların hepsinden razı olsun.707[22]
Kendisine Cu'ayl b. Surâka'ya bir şey vermediği hatırlatılınca, Hz. Peygamber (s.a.s.): "Uyeyne b. Hısn gibi insanlarla yeryüzü dolup tassa, Cu'ayl b. Surâka, onların tümünden daha hayırlıdır." buyurdu. Bu nedenle Uyeyne'yi, müellefe-i kulûb'dan

705[20] Asıl nüshada Âbid yerine Âiz yazılıdır.
706[21] İbnu'l-Arabî, 74'de der ki: "Dahya adlı atın binicisi, Amr b. Amir b. Rabî'a b. Âmir b. Sa'saVdir. Haddâş b. Züheyr'in şu sözü ile de delil getirmiştir: "Dahya adlı atın binicisi Amr b. Amir'i kabul etmedi."
707[22] El-Buhârî, V, 159'da şöyle yazılıdır: "Kureyş, câhilÎyeden yeni kopmuş ve musibete yeni düçâr olmuş, İslâm ile yeni ahid yapmışlardı. Ben onların kalblerini onarıp İslâm'a ısındırmak istedim."

sayarak onun kalbini İslâm'a ısındırmak istediğini; Cu'ayl'ı da, Müslümanlığından dolayı alacağı mükâfatlara havale ettiğini belirtti.
Rasûlullah (s.a.s.), bu taksimi Ci'râne'de yaptı. Sonra Ci'râne'den ayrılarak umre yapmak üzere Mekke'ye gitti. Sonra Zilka'de ayının bitmesine altı gün kala Medine'ye döndü.
Taif Gazvesi, hicretten sekiz ay sonra Zilka'de ayında yapılmıştı.
Rasûlullah (s.a.s.)'ın Medine'den çıkmasından, Mekke'ye gidip orayı fethetmesi, Hevâzin ve Taiflilerle savaşıp tekrar Medine'ye dönmesi arasında geçen süre; iki ay, on altı gündür.
Rasûlullah (s.a.s.), Huneyn günü kâfirlerin lider ve kumandanı olan Mâlik b. Avf b. Sa'îd b. Yerbû' en-Nasrî'yi, kavminden Müslüman olan kabilelere, Selime, Fehm ve Sümâle kabilelerine vali olarak tayin etti. Ona, Sa-kifliler üzerine akınlar düzenlemesini emretti. O da onlar üzerine baskın düzenleyip, onlara zor anlar yaşattı. Mâlik b. Avf ile birlikte olduğu kavmi . ve müellefe-i kulûb'un tümü, iyi ameller işleyerek Müslümanlıklarını gü-zelleştirdiler. Ancak Uyeyne b. Hısn, hep kusurlu olarak yaşadı.
Müellefe-i kulûb'dan olanlar, iyi birer Müslüman olmaları ile birlikte, İslâm'ın emirlerini yerine getirme konusunda da birbirleri ile yarışıyorlardı. Haris b. Hişâm, Süheyl b. Amr ve Hakim b. Hizam gibi değerli mücte-hidler onlardandır. Yine onlar arasında Safvân b. Ümeyye, Amr b. Vehb ve Mutî' b. Esved gibi seçkin kişiler de vardı. Diğerleri hakkında da hayırdan başka bir şey düşünmüyoruz.
Fetih günü ve sonrası Müslüman olanlar arasında, bahsettiğimiz seçkinlere denk olan; Rasûlullah (s.a.s.)'m, onların sağlıklı bir biçimde iman ettiklerine, sağlam bir niyet ile Allah'a teslim olduklarına güvendiği ve ganimetten pay vermediği kişiler arasında şu Müslümanlar bulunmaktadır: İkrîme b. Ebî Cehil, Attâb b. Esîd b. Ebî'l-îs b. Ümeyye ve Cübeyr b.
Mut'im.
Rasûlullah (s.a.s.), son derece müttakî ve zâhid olan, yirmi küsur yaşındaki Attâb b. Esîd'i, Mekke valiliğine tayin etti. O yıl Müslümanlara hac ibâdetini o yaptırdı. Müşrikler de kendi şiarlarına göre hac yaptılar.
Daha önce Rasûlullah (s.a.s.)'ı hicveden Ka'b b. Ebî Züheyr b. Ebî Sul-ma, tevbe ederek ve Rasûlullah (s.a.s.)'a övgüde bulunarak gelip Müslüman oldu. Rasûlullah (s.a.s.) da, bu kişinin Müslümanlığını ve Hz. Peygamber'e olan övgülerini içeren kasidesini kabul edip, onu mükâfatlandırdı. 708[23]

Tebûk Gazvesi

Tebûk Gazvesi, 709[24] Rasûlullah (s.a.s.)'ın bizzat katıldığı son gazvesidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Hz. Peygamber (s.a.s.), Taif kuşatmasından sonra umre yapıp sekizinci yılın Zilka'de ayında Medine'ye döndü.
Hz. Peygamber (s.a.s.), Zilhicce, Muharrem, Safer, Rebî'ulevvel, Re-bî'ulâhır, Cemâzıyelevvel ve Cemâzıyelâhir aylarında, Medine'de kaldı. Hicretin dokuzuncu yılı Receb ayma girildiğinde, Rasûlullah (s.a.s.), Bizans'ın savaş hazırlıkları içerisinde olduğundan haberdar oldu. Sıcağın bütün şiddeti ile devam ettiği, ağaçların ilk

708[23] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 230-233.
709[24] Vâkıdî, 425; İbn Hişâm, IV, 159; İbn Sa'd, I/II, 118; et-Taberî, III, 142; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 215; İbn Kesîr, V, 2; Zâdu'l-Me'âd, III, 3; el-İmtâ\ 445; el-Mevâhibul-Ledünniyye, I, 222; Târîhu'l-Hanm, II, 122; el-Buhârî, VI, 2.

meyvelerini verdiği ve kuraklık ile kıtlığın hüküm sürdüğü bir dönemdi.
Rasûlullah (s.a.s.), herhangi bir gazveye çıkarken başkasına maksadını açıklamaz, durumu gizli tutardı. Tebûk Gazvesi'nde ise, böyle yapmadı. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu gazvede çekilecek sıkıntıyı, mesafenin uzaklığını ve düşmanın gücünü açıkça insanlara anlattı. Selime Oğulları 'ndan güçlü ve zengin olan Cedd b. Kays, Rasûiullah (s.a.s.)'dan, Medîne'de kalmak için izin isteyip savaştan geri kaldı. Rasûlullah (s.a.s.), ona izin verdi ve ondan yüz çevirdi. Onun hakkında şu âyet-i kerime indi: "Onlardan öylesi de var ki: 'Bana izin ver, beni fitneye düşürme der. Bilesiniz ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdir. Cehennem, kâfirleri mutlaka kuşatacaktır." (Tevbe, 49).
Münafıklardan bazı kişilerin, Yahudi Süveylim'in, Câsûm[710[25]] mevkiindeki evinde toplanıp gazveye çıkmak isteyen insanları engelledikleri haber alındı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), Talha b. Ubeydillah'ı birkaç kişi ile birlikte onlara gönderip, Süveylim'in evini ateşe vererek üzerlerine yıkmasını emretti. Talha b. Ubeydillah da, birlikte oldukları kişilerle gidip, Rasûlullah (s.a.s.)'ın emrini yerine getirdi. O evde bulunan Dahhâk b. Halife, evin damından atlar atlamaz ayağı kırıldı. İbn Ubeyrik de onlarla birlikte idi. O da evin damından atlayıp kaçtı.
Müslümanlardan birçok kişi, savaş hazırlığı için infakta bulunup sadakalar verdiler. Hz, Osman b. Affân büyük bir bağışta bulundu. Hz. Osman, bu savaş için yüz deve ve yüz at verdi. Bu binitleri, binecek olanlar için, sırt çullan ve semerlerini getirip donatmayı da üzerine aldı. Yine bu savaş için bin altın verdiği de rivayet edilmiştir.
Yoksul olup, binecek ve yiyecekleri bulunmadığından bu gazveye katılamayacakları için ağlayan Müslümanlar da vardı. Bunlar yedi kişi idiler:
1. Amr b. Avf Oğulları'ndan Salim b. Umeyr.
2. Harise Oğulları'ndan Ulbe b. Zeyd.
3. Mazin b. Neccâr Oğulları'ndan Ebû Leylâ Abdurrahman b. Ka'b.
4. Selime Oğulları'ndan Amr b. Humam.
5. Abdullah b. el-Muğaffel el-Muzenî (veya Abdullah b. Amr el-Muzenî),
6. Vâkıf Oğulları'ndan Heremî b. Abdillah.
7. Irbad b. Sâriye eî-Fezarî.
Bunlar, sefere katılmak için Rasûlullah (s.a.s.)'dan binit istediler. Ne var ki Rasûlullah (s.a.s.), onları bindirebilecek bir şey bulamadı. İnfak edecekleri bir şey bulamadıklarından üzülüp gözlerinden yaşlar akıta akıta
geri döndüler. İbn Yâmin b. Amr b. Ka'b en-Nadrî'nin, Ebû Leylâ ve Abdullah b. el-Muğaffel'e, nöbetleşe binmeleri için bir saka devesi, azık olarak da bir miktar hurma verdiği rivayet olunmuştur.
Bedevi Araplardan bazıları sefere çıkmamak için özür dileyip izin istediler. Rasûlullah (s.a.s.) da onların özrünü kabul etti. [711[26]]
Rasûlullah (s.a.s.) yola çıktı. Muhammed b. Mesleme'yi, Medine'de yerine vekil olarak bıraktı. Siba' b. Urfuta veya Ali b. Ebî Tâlib'i bıraktığı da rivayet edilir.
Abdullah b, Ubeyy b. Selûl ve arkadaşlarının, gazaya çıkmak üzere, Rasûlullah (s.a.s.) ile birlikte bir bölgeye kadar gittikleri iddia edilmiştir. İddiaya göre, askerlerinin sayısı Rasûlullah (s.a.s.)'ın askerlerinden daha az değildi. Bu asılsız bir iddiadır. Zira onunla birlikte olup, seferden geri kalanların sayısı sadece yetmiş ile seksen arasındadır. Bu olay ise, Rasûlullah (s.a.s.) Uhud Savaşı'na giderken olmuştu. Bu açıdan da iddia

---

[710[25]] El-Huşenî: 'Casum bir yerachdır." der. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Ratic Mescidi'nde bulunduğu sırada, Casum suyundan içtiği rivayet edilmiştir. Bu, Heysem b. et-Teyyihan'ın ku-yusudur. Bkz. es-Semhûdî, II, 62, 131.
[711[26]] Diğer siyer kitaplarında: "Allah onların özrünü kabul etmedi." yazılıdır.

üzerine düşünülmesi gerekir. O sırada bile, onun askerlerinin sayısının Rasûlullah (s.a.s.)'ın askerleri kadar olmadığı söylenmiştir. Gerçek olan, Uhud gününde de onunla birlikte olan asker sayısının, Rasûlullah (s.a.s.) ile birlikte olan askerlerin sayısından daha az olduğudur. Tebûk Gazvesi'nde ise, Rasûlullah (s.a.s.) sefere çıktıktan sonra Abdullah b. Ubeyy b. Selûl ile birlikte geride kalanlar, münafıklardan olup kalblerinde kuşku bulunanlardır. Sayıları ise yukarıda da belirtildiği gibi yetmiş ile seksen arasında idi.
Rasûlullah (s.a.s.), Semûd kavminin topraklan olan Hicr'a vardığında, ashabına, onların sularından abdest almamalarını, suları ile hamur yoğur-mamalarım, yoğurdukları hamurlan ise develerine yem yapmalarını, kuyularından aldıkları suyu da develeri için kullanmalarını, onların evlerine ancak ağlayarak girmelerini emretti.
Rasûlullah (s.a.s.), bir kişinin tek başına arkadaşlarından ayrılmasını yasakladı. Saide Oğullarından iki kişiden birisi, haceti için arkadaşlarından ayrıldı. Bu kişi gittiği yerde boğmacaya yakalandı. Durum Rasûlullah (s.a.s.)'a bildirilince duâ etti; adam iyileşti. Diğeri ise devesini aramağa gitti. Kasırga onu Tayy kabilesinin iki dağından birine attı. Tayy kabilesi, daha sonra onu Rasûlullah (s.a.s.)'a gönderdi.
Bu gazvede insanlar çok susuzluk çektiler. Rasûlullah (s.a.s.) Rabbine duâ etti. Bunun üzerine Yüce Allah bir bulut gönderdi; yağmur yağmaya başladı. Rasûlulîah (s.a.s.) yolda devesini kaybetti. Bazı münafıklar: "Mu-hammed semadan haber verdiğini iddia ediyor. Fakat devesinin nerede olduğunu bilmiyor." dediler. Bunun üzerine, devesinin nerede olduğunu bildiren vahiy geldi. Rasûlullah (s.a.s.) da ashabına devesinin yerini bildirdi. Ashâb, hemen Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vasıflarını söylediği yere gittiler. Deveyi orada buldular. Yukarıdaki sözü söyleyenin, münafık Zeyd b. el-Lusayt el-Kaynukaî olduğu söylenmiştir. Onun tevbe edip etmediği konusunda değişik rivayetler vardır. Bazı rivayetlere göre tevbe etmiş, bazı rivayetlere göre ise tevbe etmemiştir.
Bu gazveye giderken, yolda bazı nedenlerden dolayı geciken Ebû Zer'in, kendisine ulaşmak niyetiyle, tek başına ordunun izini takip ederek geldiğini gören Hz. Peygamber (s.a.s.)'in: "Allah Ebû Zer'e rahmet etsin! O yalnız hasına yürür! Yalnız basma ölecek! Yalnız basına dirilecek! buyurduğu rivayet olunmuştur. Rasûlullah (s.a.s.)'m dediği, aynen gerçekleşti.
Yüce Allah, Müslümanların maneviyâtını sarsmak isteyen bazı münafıkları rezil etti. Onlardan Muhaşşin b. Humeyyir tevbe etti. Yüce Allah'tan, yaptıklarına keffâret olması için, kendisine kimsenin yerini bilemeyeceği bir şehâdet nasîb etmesi için duâ etti. Yemâme Savaşı günü şe-hid düştü ve kendisinden hiç bir iz bulunmadı.
Rasûlullah (s.a.s.), Eyle Kralı Yuhanne b. Ru'be ile, cizye vermeleri karşılığında barış antlaşması imzaladı,
Hz. Peygamber (s.a.s.), Hâlid b. Velîd'i Dûmetu'l-Cendel hâkimi, Kinde kabilesinden Ukeydir b. Abdilmelik'e gönderdi. Hâlid'e, Ukeydir'i yabanî sığır avlarken bulacağını bildirdi. Hâlid b. Velîd, geceleyin Ukey-dir'in kalesine ulaştı. O sıralarda Yüce Allah, yabanî bir sığırı kale kapısına gönderdi. Sığır, boynuzlan ile kapıyı süsmeye başladı. Ukeydir, onu avlamaya heveslenip geceleyin dışarı çıktı. Hâlid, onu esir edip Rasûlul-lah (s.a.s.)'a getirdi. Rasûlullah (s.a.s.), cizye vermek karşılığında onunla antlaşma yaptı ve kendilerini bağışlayıp serbest bıraktı.
Rasûlullah (s.a.s.), Tebûk'ta yirmi gece kaldı. [712[27]] Bu süreyi aşmadı.
Tebûk yolunda rpk az akan bir su kaynağı vardı. Rasûlullah, kendisinden ince

[712[27]] İbn Hişâm, IV, 170'de, on küsur gece; İbn Sa'd, II, 12İ'de yirmi gece yazılıdır.

kimsenin suyun yanma varmasını yasakladı. Fakat iki kişi, suya daha ince erişip tüketmek istediler. Rasûlullah (s.a.s.), bu iki kişiye lanet okuyup zan suyun içine koyup abdest al-ince erişip tüketmek istediler. Rasûlu beddua etti. Hz. Peygamber (s.a.s.), elini, sızan suyun içine koyup abdest aldıktan sonra, suyu kaynağa geri döktü. Suyun bereketlenmesi için dua etti. Hemen bol miktarda su kaynamağa ve fışkırmaya başladı, Rasûlullah (s.a.s.), buraların bahçe ve bostanlarla dolup taşacağını haber verdi. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in haber verdiği gibi orası bahçe ve bostanlarla doldu. 713[28]

Mescid-İ Dırar'ın Yıkılması

Rasûlullah (s.a.s.), Tebûk seferinden döndüğünde, Salim Oğullarından Mâlik b, ed-Duhşum ile Aclân Oğullan'ndan Ma'n b. Adiyy (veya kardeşi Asım b. Adiyy)'i çağırıp, onlara Mescid-i Dırar'ı yıkıp yakmalarını emretti. Mâlik b. ed-Duhşum, evine girdi, bir ateş parçası aldı ve Dırar Mes-cidi'ni yakıp, yıktılar.
Dırar Mescidi'ni yapanlar şu münafıklardı:
Hizam b. Hâlid, Benî Amr b. Avf'm boyu, Ubeyd b. Zeyd Oğulları'ndandır. Onun evinden Dırar Mescidi'ne çıkılırdı.
Dubey'a b. Zeyd Oğullan'ndan Mu'attib b. Kuşayr.
Dubey'a b. Zeyd Oğullan'ndan Ebû Habîbe b. Ez'ar.
Amr b. Avf Oğullan'ndan Abbâd b. Huneyf.
Câriye b. Âmir ile iki oğlu: Mucemmi' b. Câriye ve Zeyd b. Câriye.
Dubey'a b. Zeyd Oğullan'ndan Nebtel b. el-Hâris.
Dubey'a b. Zeyd Oğullan'ndan Behzec.
Dubey'a b. Zeyd Oğullan'ndan Bicad b. Osman.
Ümeyye b. Zeyd Oğullan'ndan Vedî'a b. Sabit.
Bazıları Sa'lebe b. Hatıb'ı da bunlar arasında saymıştır. Bu yanlıştır. Zira, Sa'lebe Bedir Savaşı'na katılanlardandır. 714[29]

Rasûlullah (s.a.s.)'ın Medine İle Tebûk Arasında Namaz Kıldığı Mescidler

Rasulullah'ın (s.a.v.) Tebük ile Medine arasında konaklayıp namaz kıldığı mescid715[30] adları şöyledir: Tebük Mescidi, Medirân Seniyesi (Tepesi) Mescidi, Zâtu'z-Zirab Mescidi, Ahdar Mescidi, Zâtu'l-Hitami Mescidi, Ela716[31] Mescidi, Zenab-i Kevakib ve Betra717[32] Mescidi, Şıkk-ı Tara Mescidi, Zu'l-Ci'fe718[33] Mescidi, Havda Mescidi, Hicr Mescidi, Saîd Mescidi, Vâ-dilkurâ Mescidi, Uzre Oğullan'nın Şukka'daki Rak'a719[34] Mescidi, Zülmer-ve720[35] Mescidi, Feyfa Mescidi, Zû Huşub721[36] Mescidi.
Salih bir Müslüman olan, Selime Oğullan'ndan Ka'b b. Mâlik, Amr b. Avf

---

713[28] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 233-237.
714[29] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 237.
715[30] Tebük Mescidleri hakkında bkz: es-Semhudi, II, 181. Bazılarına göre mescidlerin sayısı on altıdır. Yani İbn İshak'ın rivayet ettiklerine iki mescid ilave etmişlerdir.
716[31] Asıl nüshada Ellâ yerine Âlâ yazılıdır. İbn Hişam, IV, 174; Mu'cemu mâ Ustu'cime göre düzeltildi. Es-Semhudi, II, 181'de, bu yer adı "Beeley" şeklinde yazılıdır. Es-Semhudi'nin sözü ilginçtir.
717[32] El-Bekri der ki: "Betra, Haris b. Ka'b oğullarının topraklarında bulunan bir dağın adıdır."
718[33] İbn Hişam, IV, 174'te de aynı bu şekilde yazılmıştır. Bazı nüshalarda Zülhifa şeklinde kaydedilmiştir.
719[34] EI-Bekri der ki: "Sanırım bu yerin adı Rak'a değil Rakma'dır." Başkaları İse, bu mescidin adını Sukya diye kaydetmişlerdir. Sukya da Vâdi'l-Kurâ'ya yakın, Uzre Oğullan'nm toprakları içerisindedir.
720[35] Zü'1-Merve Mescidi, Medine'den sekiz konak uzaklıktadır.
721[36] Zû Huşub, Medine'den bir konak uzaklıktadır.

Oğullan'ndan Murâre b. er~Rebî' ve Vâkıf kabilesinden Hilâl b. Ümeyye adlarında üç kişi de bu gazveden geri kalanlardandı. RasÛlullah (s.a.s.), onlarla elli gün kadar konuşmayı yasakladı. Sonra tevbelerinin kabul olunduğuna dair vahiy indi.
Kötü niyetlerinden dolayı gazveden geri kalan Medînelilerin sayısı seksen küsur kişi idi.
RasÛlullah (s.a.s.)'ın Tebûk'tan geri dönüşü, dokuzuncu yılın Ramazan ayında oldu. 722[37]

Sakîf Kabilesinin Müslüman Olması

Yukarıda da belirtildiği gibi RasÛlullah (s.a.s.), dokuzuncu yılın Ramazan ayında Tebûk'tan döndü. O sırada Sakîf heyeti Hz. Peygamber (s.a.s.)'e geldi. 723[38] Sakîf kabilesinin lideri Urve b. Mes'ûd, Huneyn'den dönüp Medine'ye varmadan önce, RasÛlullah (s.a.s.)'ın yanma varmış ve Müslüman olmuştu. Daha sonra kavmini İslâm'a davet etmek üzere, RasÛlullah (s.a.s.)'dan izin isteyip onların yanma gitti. RasÛlullah (s.a.s.), Sakîflilerin ona bir şey yapacağından korktu; ona da uyanık olmasını söyledi. Fakat o, Sakîfliler arasındaki konumuna güvenerek, dönüp onların yanma gitti. Onları İslâm'a davet etti. Sakîfliler, onu ok yağmuruna tutup öldürdüler.
Vefat etmek üzereyken, RasÛlullah (s.a.s.)'ın Taif'i kuşatması sırasında şehid düşen Müslümanların yanında gömülmesini vasiyet etmişti.
Sonra Sakîf kabilesi, tüm Arapların baskılarına karşı koyamayacaklarını anladılar. Sakîflilerin reislerinden, Hac Oğullan'ndan Amr b. Ümeyye ile Sakîf kabilesinin bir boyu olan Ahlaf'a mensub Giyere Oğullan'ndan Abdu Yalil b. Umeyr, RasÛlullah (s.a.s.)'a şu kişileri gönderme konusunda görüş birliğine vardılar.
Abdu Yalil b. Amr.
Ahlaf tan iki kişi: Hakem b. Amr b. Vehb b. Mu'attib ve Şurahbil b. Gaylân.
Mâlik Oğullan'ndan üç kişi: Yesâr Oğulları'ndan Osman b. Ebi'l-As b. Bişr b. Abdi Duhmân, Haris Oğullan'ndan Numeyr b. Haraşe b. Rabî'a ve Evs b. Avf. Evs adındaki kişinin, Urve b. Mes'ûd ile çarpışanlardan biri olduğu söylenmiştir.
Bu kişiler çıkıp Medine'ye geldiler. Kanat denilen vadide, onları ilk gören kişi, amcalarının oğlu Muğîre b. Şu'be oldu. RasÛlullah (s.a.s.)'ın binilecek develerinin otlatma nöbeti kendisinde olduğundan, Muğîre, develeri otlatıyordu. Onlarla görüşünce, develeri yanlarına bırakarak, Sakîflilerin geldiklerini Hz. Peygamber (s.a.s.)'e müjdelemek için koşa koşa gitti. Hz. Peygamber'in yanına girmeden önce, Ebû Bekir (r.a.)'e rastladı, Hz. Ebû Bekir, onun durumunu sordu. Muğîre, kavminin Müslüman olmak üzere geldiğini ona bildirdi. Hz. Ebû Bekir, Sakîflilerin Müslüman olmaya geldiklerini RasÛlullah (s.a.s.)'a müjdeleme işinin önceliğinin kendisine verilmesi hususunda Muğire'ye yemin ettirdi. Sakîflilerin gelişi ile ilgili müjdeli haberi, RasÛlullah (s.a.s.)'a, Hz. Ebû Bekir (r.a.) verdi.
Muğîre, Sakîflilerin yanma gidip, onlarla birlikte RasÛlullah (s.a.s.)'ın yanma dönüp geldiler. Yolda Muğîre, onlara RasÛlullah (s.a.s.)'a nasıl selam vereceklerini öğretti. Ne var ki onlar, Muğîre'nin selam konusundaki tavsiyesine uymadılar. RasÛlullah (s.a.s.)'i, câhiliye devri selamı ile selamladılar. RasÛlullah (s.a.s.), Sakîf heyeti için mescidin bir tarafına çadır

---

722[37] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 237-238.
723[38] Bu konu için bkz. ibn Hişâm, IV, 182; İbn Sa'd, I/II, 52; et-Taberî, III, 140; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 228; İbn Kesîr, V, 29; Zâdu'l-Me'âd, III, 60; eHmtâ', 489; Târihu'l-Hamîs, II, 134.

kurdu.
Hâlid b. Sa'îd b. el-Asî, Sakîf heyeti ile RasÛlullah (s.a.s.) arasında gidip geliyor, onlara kâtiblik ediyordu. RasÛlullah (s.a.s.)'uı onlara gönderdiği yemekten, Hâlid yemedikçe, temsilcilerden kimse yemiyordu.
Sakîf heyeti, Rasûlullah (s.a.s.)'dan bir süre put (tâğût)lanna724[39] dokun mamalarını; onları yıkmam al arını istedi. Rasûlullah (s.a.s.), onların istek lerini kabul etmedi. Yine, namazdan muaf olmalarını istediler. Rasûlullal (s.a.s.), onların bu dileklerini de kabul etmedi. Putlarını, kendi elleri yıkmamalarını istediler. Rasûlullah bu isteklerine olumlu cevap verdi.
Sakîf temsilcileri Müslüman oldular. Hz. Peygamber (s.a.s.), Osman Ebi'l-Asî'yi, yaşça en gençleri olmasına rağmen onların üzerine vali tayii etti. Zira Sakîf heyetinin içinde İslâm hükümlerini ve Kur'ân-i Kerîm'ı öğrenmeye en istekli kişinin o olduğunu görmüştü. Rasûlullah (s.a.s.), Sa-kîflilere, İslâm hükümlerini öğretmek üzere Osman b. Ebi'I-Asî'yi görevlendirdi. Ona Sakîfliler'e namaz kıldırmasını, kıldırırken de onların en zayıflarına uymalarını emretti. Yani, arkasında namaz kılanların en zayıfının güç yetirebileceği biçimde namazı kısa tutmasını ona emretti. Ezan okumasına karşılık ücret istemeyen bir müezzin tutmasını da ona söyledi.
Sonra Sakîf heyeti, yurtlarına döndüler. Rasûlullah (s.a.s.), Ebû Süfyân b. Harb ve Muğîre-b. Şu'be'yi, onların putu olan Lâfı yıkmak için gönderdi. Ebû Süfyân Zü'1-Herm'deki mülkünde oturdu, kaldı. Muğîre'ye: "Kavmine ilk önce sen git!" dedi. Bunun üzerine Muğîre, Taife girdi. Putu yıkmaya başladı. Muğîre'nin kavminden olan Mu'attib Oğulları, ona ok atılır endişesi ile onun yanında dikilip durdular. Sakîflilerin kadınları, başlarını açarak gelip Lât üzerine ağlayıp feryâd ettiler. Muğîre onu yıktı. Onun mallarını ve süs eşyasını alıp, Rasûlullah (s.a.s.) a getirdi. Rasûlullah (s.a.s.) onun malı ile Urve b. Mes'ûd'un borçlarını ödedi. Karib b. Esved b. Mes'ûd da, Rasûlullah (s.a.s.)'dan bu mal ile babasından kendisine yüklenen borçların ödenmesini istedi. Hz. Peygamber (s.a.s.), onun borçlarını da bu para ile ödedi. Ebû Müleyh İbn Urve b. Mes'ûd ve Karib b. Esved, Sakîf kabilesinden önce Müslüman olmuşlardı. 725[40]

Hz. Ebû Bekir'in Hac Emirliği Ve Hz. Ali'nin, Hac Zamaninda "Berâe" Sûresini İnsanlara Okuması İçin Gönderilmesi

Dokuzuncu yılın Zilhicce ayında, Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.) hacc emiri726[41] olarak insanlara hacc yaptırdı. Rasûlullah (s.a.s.), "Berâe" Sûresi 'ni hacc mevsiminde insanlara okumak, sûrede belirtilen hükümler uyarınca antlaşmaları bozmak, önceki akitleri iptal etmek üzere, Hz. Ali (r.a.)'yi onun ardından gönderdi. Başarı Allah'tandır. 727[42]

Kabile Elçilerinin, Müslüman Olmak Üzere Rasûlullah (s.a.s.)'A Gelmeleri

724[39] Puta, tâğiye ve tâğût denilmiştir. Tâğûttan murâd, burada Lât adlı puttur. Sakîf kabilesi, Lât adlı puta tapıyorlardı. Onu korumak için bekçi tutmuşlardı. Ona saygı duyup tavaf ediyorlardı. Sakifliler, onu Ka'be ile mukayese ediyorlardı.
725[40] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 238-240.
726[41] Hz. Ebû Bekir'in hacc emirliği hakkında bkz. İbn Hişâm. IV, 188; İbn Sa'd, I/II, 121; et-Ta-berî, III, 154; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 231; İbn Kesîr, V. 36; Zâdul-Me'âd, III, 52; el~İmtâ\ 498; el-MevâhibulrLcdünniyye, I, 228; Tavîhul-Hamis, II, 141.
727[42] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 241.

Sonra Arap kabilelerinin elçileri, art arda İslâm'a boyun eğdiler. 728[43] Ancak Âmir b. et-Tufeyl b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb ve Erbed b. Kays b. Cez' b. Hâlid b. Ca'fer b. Kilâb gibi Allah'ın yardımından mahrum olan kişiler, İslâm'ı benimsemediler. Bu iki kişi, Rasûlullah (s.a.s.)'m yanma elçi olarak gelmişlerdi; fakat İslâm'ı kabul etmemişlerdi. Rasûlullah (s.a.s.) ikisi-ne de beddua etti. Amir, beze hastalığı ile öldü. Erbed'i ise yıldırım çarptı.
Temîm Oğulları, Utarid b. Hacib b. Zurâre, Akra' b. Habis, Zibrikan b. Bedr, Amr b. el-Ehtem el-Minkârî, Mâlik b. Vekş b. Âsim, Rasûlullah (s.a.s.)'ın Mu'âviye b. Ebî Süfyân'a kardeş kıldığı el-Hutât, Nu'aym b. Yezîd ve Kays b. el-Hâris'i temsilci olarak Rasûlullah (s.a.s.)'a gönderdiler. Bunlardan Akra' b. Habis daha önce Müslüman olmuştu.
Sa'd b. Bekr Oğullan'ndan Dimam b. Sa'lebe, temsilci olarak geldi.
Abdulkays kabilesinin temsilcileri arasında Cârud el-Abdî, el-Eşecc el-Asarî729[44] ve diğerleri vardı. Onlar, Mekke'nin fethinden önce gelip Müslüman olmuşlardı.
Hanife Oğullan'nm temsilcileri arasında, yalancı Müseylime de vardı. Döndüklerinde peygamberlik iddiasında bulundu. Allah ona lanet etsin. Araplardan, Allah'ın yardımından mahrum olan onun kavmi de onunla birlikte irtidat etti. Sümâme b. Usal ise, İslâm inancı üzerine sebat gösterdi, değişmedi. Allah, Sümâme'den razı olsun.
Zeydu'1-Hayl et-Taî, Tayy kabilesinin elçisi olarak Rasûlullah (s.a.s.)'ageldi.
Ferve b. Museyk el-Muradî, kavminin elçisi olarak Rasûlullah (s.a.s.)'a geldi. Hz. Peygamber (s.a.s.), onu, kavmi olan bütün Mezhic ve o kabileye bağlı bütün boylara vali tayin etti.
Amr b.Ma'dikerib730[45] de temsilci olarak geldi ve Müslüman oldu.
Ezd'in temsilcisi olarak Surad b. Abdillah el-Ezdî geldi.
Rasûlullah (s.a.s.), Mu'âz b. Cebel'i Yemen'e gönderdi. 731[46]
Ferve b. Amr el-Cuzâmî de Müslüman oldu. Rasûlullah (s.a.s.) ile he-diyeleştiler. Fakat kendisinden sonraki Bizans valisi tarafından boynu vuruldu. 732[47]
Rasûlullah (s.a.s.), Hâlid b. Velîd'i, Necrân'daki733[48] Haris b. Ka'b Oğul-ları'na gönderdi. Hepsi Müslüman oldular.734[49]

Veda Haccı

Sonra Rasûlullah (s.a.s.), Veda Haccı'nı735[50] yaptı. Hz. Peygamber (s.a.s.), 23/24 Zilka'de Perşembe günü öğle namazını kıldıktan sonra Medine'den yola çıktı. O gece Zü'1-Huleyfe'de kaldı. Burada hac ile umreyi birlikte736[51] yapmaya niyet etti. Hz. Peygamber (s.a.s.), bu hacda kurban edilmek üzere yüz deve sürdürdü. Bunların

---

728[43] Temsilcilerin eelip İslâm'a boyun eğişleri İle ilgili olarak bkz. îbn Hişâm. IV, 205-236; İbn Sa'd, I/II, 38-86; el-Taberî, III, 150-155; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 232-258; İbn Kesîr, V, 40-95; Zâdul-Me'âd, III, 60-115; cl-hnta , 434-435, 495, 505-509; Târîhu l-Hamîs, II, 192-198.
729[44] Adı: el-Münzir b. el-Hâris b. Âiz el-Asarî'dir. Abdulkays kabilesinin bîr kolu olan Asar'a nîs-
bet edilmiştir.
730[45] Zübeyd kabilesinin elçisidir. Onun ile birlikte on kişi daha gelmişti. Sa'd b. Ubâde'ye misafir olmuşlardı.
731[46] Bkz. îbn Hişâm, IV, 237.
732[47] Bkz. adı geçen eser.
733[48] Bkz. İbn Hişâm, IV. 239.
734[49] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 241-242.
735[50] Veda Haccı ile ilgili olarak bkz. Vâkıdî, 432; İbn Hişâm, IV, 248; îbn Sa'd, I/1I, 124; et-Ta-berî, III, 174; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 272; İbn Kesîr, V, 109; el-İmtâ\ 510; el-Mevâhi-bıı'l-Ledünmyye, I, 231; Târthu'l-Hamîs, II, 148.
736[51] Burada İbn Hazm bu rivayeti tercih etmiştir. Mekhûl ve Ebû Taîha'nın bazı rivayetleri de bu rivayeti desteklemektedir. Aişe ve Câbir'den naklolunan bazı rivayetlerde ise, Rasûlullah (s.a.s.)'m, yalnız başına hacc yapmaya niyet ettiğini söylemektedir. Yalnız başına hac-ca niyet ettiği, Medine ekolünün görüşüdür. Onlardan başka diğerlerine göre ise, Rasûlullah {s.a.s.) hacc Üs birlikte umre de yapmıştır. Bazıları demişler ki: "Umre'ye niyet ederek Mekke'ye girdi. Sonra ona hacc ilave etti."

yaklaşık olarak üçte birini, Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) Yemen'den getirmişti.
Hz. Peygamber (s.a.s.), 4 Zilhicce Pazar günü, Mekke'ye yukarı tarafından737[52] girdi. Yolda giderken Rasûlullah (s.a.s.): "Sizden kim yalnız hacca niyet etmek isterse, etsin. Kim yalnız umreye niyet etmek isterse, bunu yapsın. Kim de hac ile umreye niyet etmek isterse, etsin." buyurdu. Mekke'ye yaklaştıklarında Rasûlullah (s.a.s.), yanında kurbanlıkları olanlara hac ile umreyi birlikte yapmalarını emretti. 738[53] Kurbanlıkları olmayanlara ise, haclarını umreye çevirmelerini emretti. 739[54] Rasûlullah (s.a.s.)'ın bu emrinin yerine getirilmesi kaçınılmazdı. Bu temettü'740[55] haccının, bu seneye mi özgü olduğu yoksa bundan sonra sürekli olacağı mı konusu Rasûlullah (s.a.s.)'dan soruldu. Rasûlullah (s.a.s.): "Hayır! Sonsuza dek böyle olacaktır. Kıyamet gününe kadar umre, hac kapsamının içine girdi." buyurdu.
Rasûlullah (s.a.s.), hayız günleri içinde olduğu için umreye niyet eden Hz. Aişe (r.a.)'ye, umrenin yanında hacca da niyet etmesini, Ka'be'yi tavaf dışında hacıların yaptıkları her şeyi yapmasını emretti. 741[56]
Rasûlullah (s.a.s.), hac ve umresi için sadece bir tavaf yaptı.
Rasûlullah (s.a.s.) ihrama girdiğinde ve Ka'be'yi tavaf etmeden önce ihramdan çıktığında, kendisine içinde misk bulunan güzel kokular sürdü. Bu güzel kokular, mübarek başında ihramdan sonra üç günden daha fazla devam etti. 742[57]
Hz. Peygamber (s.a.s.), Arafat'ta ihramlı olarak ölen biri için: "Onu iki giysisi ile kefenleyiniz. Kefene koku saçmayınız. Başını ve yüzünü de Örtmeyiniz." buyurdu.
Hz. Peygamber (s.a.s.), insanlara: "Hayızdan önce ifâda tavafı743[58] yapan hayızlı hanımlar hariç, sakın hiçbir kimse, son varacağı yer Beytullah olmadıkça bir yere gitmesin." buyurdu.
Rasûlullah (s.a.s.), 14 Zilhicce Çarşamba günü, güneş doğmadan önct Mekke'nin aşağı tarafından Medîne'ye döndü.
Yüce Allah ona rahmet etsin. (İbn Hazm) der ki: Biz Veda Haccı içii kalın bir cüz tahsis ettik. Bu cüz, bu hac ile ilgili bütün haberleri kapsamaktadır. 744[59] Yüce Allah'a hamd olsun. Başarı sadece Ulu ve Yüce olan Allah'tandır. 745[60]

Rasûlullah (s.a.s.)'In Vefatı

İnsanlar Müslüman olduklarında, Rasûlullah (s.a.s.), Rabbine yürüyeceğini anladı. Yaklaşık on yıl sonra, Uhud şehidleri için ölüler üzerine kilini namaz gibi namaz kıldı. 746[61]

737[52] Yani Kedâ'dan girdi.
738[53] Câbir'den naklolunan bu rivayet için bkz. İbn Sa'd, I/II, 126.
739[54] Bu konuda bkz. İbn Hazm, el-Muhaltâ, VII, 108-109.
740[55] Temettü' Haccı: Kişinin, hac aylarının birinde, umreye niyet edip sonra o yılın hac aylarında hac yapmasıdır (el-Mıthaliâ, VII, 164).
741[56] İbn Hazm, el-Mıhallâ, VII, 105'te der ki: "Âİşe (r.a.). Veda Haccı yılında, hacdan önce asla umre yapmadı. Zira o, Şerif denilen yere geldiğinde hayız görmeye başladı. Kurban bayramının birinci günü temizlendikten sonra ancak Ka'be'yi iavaf etti. Bu durum gün gibi aşikârdır. Bundan dolayı Hz. Âİşe (r.a.), Rasûlullah (s.a.s.)'dan hacdan sonra umre yapmayı istedi. Kurban bayramının dördüncü gününden sonra, Rasûİullah (s.a.s.), ona Ten'im denilen yerde umreye niyetlenmesini ve umresini yapmasını buyurdu.
742[57] El-Muhallâ, VII, 82'de şöyle yazılıdır: "Kadın olsun, erkek olsun, ihrama girdikleri sırada bulabilecekleri misk, amber, buhur v.b. en güzel kokulan sürmelerini ve kendilerinden bu kokuları gidermemeyi hoş karşılıyoruz. Bazıları ise, ihramda olanlar için güzel koku sürmeyi mekruh görmüşlerdir. İbn Hazm, ihramlılar için güzel koku sürmeyi savunmuş ve onu mekruh görenlere karşı gelmiştir.
743[58] İfâda tavaf:: Hacıların, kurban bayramının birinci günü MÎna'dan Mekke'ye gelip Beytul-lah'ı tavaf ettikten sonra dönmeleridir.
744[59] Bu, "Kitâbu Hıceti'1-Veda'" adlı eserdir. İstanbul Feyzullah Efendi Kütüphanesi'nde bir el yazması nüshası bulunmaktadır. Arap Devletleri Üniversitesi Arapça El Yazmalarını Yaşatma Enstitüsü'nde onun bir mikrofilmi bulunmaktadır. Allah'ın izni ile onun bu eserini yayınlayacağız.
745[60] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 242-244.
746[61] Nüşhanın dipnotunda şöyle yazılıdır: "Sekiz aydan daha az bir süredir. Zira yukarıda geçtiği gibi, Uhud Savaşı üçüncü ydın başlarında yapıldı."

Rasûlullah (s.a.s.), vefat[747[62]] edeceği hastalığa yakalandığında, mü'minle-rin annesi Meymüne'nin evinde idi. Hastalığını, Hz. Âişe'nin evinde geçirmesi için hanımlarının onayını almak istedi. Onlar, Rasûlullah (s.a.s.)'m bı isteğine muvafakat ettiler.
Rasûlullah (s.a.s.), baygın bir halde hasta iken ağzına akıtılmak üzere om ilaç gösterildi. Rasûlullah (s.a.s.), ağzına ilaç akı ti İm amasını istedi. Onui yanında hazır bulunanlar ısrar ederek, Arapların yaptığı bir ilacı ağzına akıttılar. [748[63]] Ayıldığmda, buna misilleme olarak, amcası Abbâs'tan başka evde bulunan herkesin ağzına ilaç akıtılmasını emretti. Rasûlullah (s.a.s.)'m ağzına ilaç akıtıldığında, Hz. Abbâs evde hazır bulunmuyordu. Mü'minlerin annesi Hz. Şevde, o gün oruçlu olmasına rağmen, onun da ağzına ilaç akıtıldı.
Vefatından dört gece önce perşembe günü, sahabîlerden bir topluluk, Rasûlullah (s.a.s.)'m yanında toplanmışlardı. Rasûlullah (s.a.s.) onlara: "Bana omuz kemiği ve kalem getirin. Size benden sonra sapıtmayacağınız bir yazı yazayım." dedi. Ömer b. Hattâb, hayır murâd ettiği bir söz söyledi. Rasûlullah (s.a.s.)'ın bu yazıyı yazmasını engellemeye neden oldu. Hz. Ömer: "Rasûlullah (s.a.s.)'a hastalığı baskın gelmiştir (hastalığı ağırlaşmıştır). Yanımızda Allah'ın Kitabı var. Allah'ın Kitabı bize yeter" dedi. Bazıları da onu desteklediler. Öyle ki: "Rasûlullah (s.a.s.) saçmalıyor." bile dediler. Diğer bir kesim ise: "Rasûlullah (s.a.s.)'a omuz kemiği ile kalem getirin. Size, bîr yazı yazsın da, hiç bir zaman yolunuzu şaşırmayasınız!" dediler. Onların bu şekilde tartışmaları, Rasûlullah (s.a.s.)'ın hoşuna gitmedi. Onlara yanından çıkmalarını emretti. Rasûlullah (s.a.s.) ile yazacağı yazı arasına girilmiş olması ne kadar büyük bir felâkettir! Ancak şu da bir gerçektir ki, şayet bu yazıyı yazmak dînin vâciblerinden ve Serî'at'ın aslî hükümlerinden biri olsaydı, ne Ömer'in ne de başka birinin sözü onu engellerdi.
Rasûlullah (s.a.s.)'m, bu hastalığında, mü'minlerin annesi Âişe (r.a.)'ye: " (Bu iş için) bir heveslinin heveslenmemesi veya birinin (Ben, bu işte herkesten önce gelirim.) dememesi için, baban ve kardeşini çağırıp, onlara bir yazı yazmayı, bir taahhütte bulunmayı tasarlamıştım. Oysaki, Allah da, müminler de Ebû Bekir'den başkasına razı olmaz!" dediği rivayet olunmuştur. Rasûlullah (s.a.s.)'ın, kendisinden sonra insanların yollarını şaşırmamaları için yazmak istediği yazı, Ebû Bekir'i kendi yerine halife bırakmak isteyişi konusundan başka bir şey değildir. En iyi bilen Allah'tır. Bunun neticesi de ortaya çıkmıştır. Rasûlullah (s.a.s.)'dan sonra Müslümanların işini kimin üstleneceği ve daha sonra Ali dönemine kadar iş başına kimin geleceği konusunda yapılan ihtilaflardan dolayı, insanlar neredeyse helak olacaklardı. Ali'den sonrakiler konusunda da bu ihtilâf devam etti. Kısaca Rasûlullah (s.a.s.)'ın yazısı, bu çekişmeleri ortadan kaldıracaktı. Şayet bu yazı insanları, Osman'ın ve ondan sonra akan kanların dökülmesi işinden kurtarsaydı yeterli olurdu. Allah'tan başkasında güç ve kudret yoktur. Bu konuda birçok fırka helak olmuşlardır. Sapıklıklarını günümüze kadar sürdürmüşlerdir.
Rasûlullah (s.a.s.), Ebû Bekir'in arkasında safta durarak bir namaz kıldı. Rasûlııllah (s.a.s.), Ebû Bekir'i o günlerde insanlara namaz kıldırma ile görevlendirmişti. Bundan dolayı o da insanlara namaz kıldırıyordu.

[747[62]] Rasûlullah (s.a.s.)'ın vefatı ile ilgili oiarak bkz. İbn Hişâm, IV, 291, 298-317; İbn Sa'd, II/II, 10-80; et-Taberî, III, 192-207; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 335-342; İbn Kesîr, V, 223-244; e!~İmtâ', 540-551: el-Mevâhibu I-Ledüwıivye, II, 474-505; Tânhu'i-Hamîs, II, 160-173: el-Buhârî, VI, 9-16.
[748[63]] Zâiu'1-cenb hastalığına yakalandığı endişesi ile, Rasûlullah (s.a.s.)'ın ağzına akıttıkları ilaç, Ûd-İ Hindî ile Vers denüen, biraz Alaçehre veya Yemen Zağferanı, biraz da, zeytin yağı idi.

Rasûlullah (s.a.s.), bir gün Hz. Ali ile Hz. Abbâs'a dayanarak çıkıp mescide geldi. Hz. Ebû Bekir, insanlara namaz kıldırmağa başlamak üzere idi. Hz. Ebû Bekir'in sol yanma gelip oturdu. Ebû Bekir, imam yerinde idi. Rasûlullah (s.a.s.), geldikten sonra imam oldu. Ebû Bekir ise O'nun sağ yanında durarak O'na uydu. Rasûlullah (s.a.s.)'m tekbirlerini namaz kılanlara duyuruyordu. İşte böylece Rasûlullah (s.a.s.), kendisi oturarak diğerleri ise onun arkasında durarak insanlara namaz kıldırdı. Bu olay daha önce de belirtildiği gibi Rasûlullah (s.a.s.)'ın oturarak insanlara namaz kıldırdığı görüşünü pekiştirdi.
Bu olay, böylesi namazlarda imamın sesini duyuran kişinin, imamın sağında durmasında bir sakınca olmadığını göstermektedir.
Yine bu namaz, Rasûlullah (s.a.s.)'m insanlara kıldırdığı son namazdır.
Hicretin yirmi yılı tamamlandığında, 12 Rebî'ulevvel Pazartesi günü
kaba kuşluk vaktinde, Yüce Allah, Nebisi (s.a.s.)'nin vefatını istedi. O da
Rabbma kavuştu.
Sahabîleri O'nu, en son olarak yukarıda sözü edilen pazartesi gününün sabah namazında görmüşlerdi.
Rasûlullah (s.a.s.)'ın vefat etmesi ile vahiy kesildi. Din, tamamlandı.
Müslümanlar kafile kafile gelip Rasûlullü' (s.a.s.)'ın üzerine imamsız olarak namaz kıldılar. Hz. Peygamber (s.a.s.), vefat ettikten bir buçuk gün sonra, Çarşamba günü gece yarısı, mü'minlerin annesi Hz. Âişe'nin evinde defnedildi.
Şu kişiler Rasûlullah (s.a.s.)'ı yıkadılar: Hz. Abbâs ile iki oğlu Fadl ve Kuşem, Ali b. Ebî Tâlib, Üsâme b. Zeyd, Rasûlullah (s.a.s.)'ın azadlısı Şukrân, Avf b. el-Hazrec Oğulları'ndan ve Bedir ehlinden biri olan Evs b. Havlî. Üsâme ve Şukrân ise su döküyorlardı.
Rasûlullah (s.a.s.), sühûliye denilen, içinde gömlek, sarık, pijama ve zırh bulunmayan üç parça pamuklu beyaz Yemen bezi ile kefenlendi; içinde başka bir şey bulunmayan bu bezlere sarıldı.
Ensâr'dan Ebû Talha, Rasûlullah (s.a.s.)'ın kabrini kazdı. Onun için kabrin yan tarafında lahit yaptı. Üsâme ise kerpiç yaptı. Hz. Peygamber (s.a.s.)'i, kabrine, Ali b. Ebî Tâlib, Fadl b. Abbâs, Kuşem b. Abbâs, Şukrân ve Evs b. Havli indirdi. Abdurrahman b. el-Esved ez-Zührî'nin de, onlarla birlikte Rasûlullah (s.a.s.)'ı kabrine indirdiği söylenmiştir.
Rasûlullah (s.a.s.)'m hayatta iken serip üzerinde oturduğu kadifeden bir örtü, kabrin altına serildi.
Hastalığı on iki gün sürdü. Bir rivayete göre ise on dört gün sürmüştür. Hastalık, perşembe günü bir baş ağrısı ile başladı ve devam etti. Mü'minlerin annesi Hz. Âişe: "RasûJuHah (s.a.s.), vefat edeceği bu hastalığı boyunca, üzüm yiyenlerin tükürüğü gibi bir şeyler tükürüyordu." dedi.
Yüce Allah, onu dünya ile kendisine kavuşma arasında bir tercihte bulunmasında serbest bıraktı. O da Rabbine kavuşmayı arzuîadı. Hz. Âişe: "Rasûlullah (s.a.s.)'in yüksek sesle 'En Yüce Dosta dediğini duydum." demiştir. Rasûlullah (s.a.s.), başı Hz. Aişe'nin göğsüne dayalı olduğu halde vefat etti.
Yüce Allah'tan: "Bizi O'nunla bir araya getirip O'na uymanın bereketi ile bizi ateşten korumasını, bütün ümmetim bağışlayıp bizi Onun ümmetinden kılmasını", Rasûlullah (s.a.s.)'ı şefaatçi kılarak niyaz ediyoruz. Allah'ın salât ve selâmı O'nun üzerine olsun.

Âmin. 749[64]

Tevatür Yolu İle Rivayet Olunan Buyuk Şehirlerdeki Meşhur Kırâatlar

Mekkelilerin Kıraati

Ebû Muhammed (rh. a.) der ki: Mekkelilerin meşhur kıraati, Abdullah b. Kesîr ed-Dârî (H, 120)'nin kıraatidir. Abdullah b.Kesîr, Abdullah b. es-Saib el-Mahzûmî'nin yanında okumuştur. [Abdullah b. es-Saib]750[65] ise, [Rasûlullah (s.a.s.)'ın sahabîsi] Ubeyy b. Ka'b'ın ve Mucâhid'in yanında okumuştur. Mucâhid, İbn Abbâs'm yanında okudu. İbn Abbâs, Ubeyy ve Zeyd b. Sâbit'in yanında okumuştur. Bu ikisi ise Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yanında okumuşlardır. 751[66]

Medînelilerin Kıraati

Medînelilerin en meşhur kıraati, Nâfi' b. Ebî Nu'aym (h. 169)'m kıraatidir. Bu zât, Yezîd752[67] b. el-Ka'ka', Abdurrahman b. Hurmuz el-A'rec, Müslim b. Cundub el-Hüzelî, Yezîd b. Rûman ve Şeybe b. Nisah'in yanında okumuştur. Bunlar ise Ebû Hüreyre, İbn Abbâs, Abdullah b. Ayyaş b. Ebî Rabî'a el-Mahzûmî'nin yanlarında okumuşlardır. 753[68]

Kûfelilerin Kıraati

Kûfelilerin en meşhur kıraati, Bekr754[69] Oğullan'nın Rasûlullah (s.a.s.)'m yanına gelen elçilerinden el-Hâris b. Hassân'a yetişen, tabiîn neslinden h. 127 (veya 128) yılında vefat eden Âsim b. Ebî'n-Necûd'un kıraatidir. Bu zât, Ebû Abdirrahman es-Sülemî ve Zirr b. Hubeyş'in yanlarında okumuştur. Ebû Abdirrahman, Osman, Ali, İbn Mes'ûd, Ubeyy ve Zeyd'in yanlarında okumuştur. Zirr ise, İbn Mes'ûd'un yanında okumuştur. Bu kıraat, bize göre en hayırlı kıraattir. Bununla birlikte, biz diğer kı-râatları inkâr etmiyoruz. Böyle bir şey yapmaktan Allah'a sığınırız.
Kûfelilerin yanında meşhur olan diğer bir kıraat ise, Hamza b. Habîb (H. 156)'in kıraatidir. Harnza, Muhammed b. Abdirrahman b. Ebî Leylâ, Humran b. A'yen, Ebû Tshâk es-Seb'î, Mansûr b. el-Mu'temir, el-Muğîre b. Miksem, Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâ-lib'in yanlarında okumuştur. Allah hepsinden razı olsun.
Bir başka kıraatları ise, A'meş'in kıraatidir. A'meş, Yahya b. Vessâb'ın yanında okumuştur. Yahya ise, Alkame, el-Esved, Ubeyd755[70] b. Nadle el-Huzâ'î, Ebû Abdirrahman es-Sülemî ve Zirr b. Hubeyş'in yanlarında okumuştur.
Kûfelilerin diğer meşhur bir kıraati ise, el-Kisâî (H. 189)'nin kıraatidir. Bu zât, Hamza, İsâ b. Ömer, Muhammed b. Abdirrahman b. Ebî Leylâ ve diğerlerinin yanlarında

749[64] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 244-247.
750[65] Köşeli parantez içindekiler asıl nüshada siliktir. Metnin bağlamı böyle olmasını gerektiriyor.
751[66] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 251.
752[67] Asıl nüshada Yezîd yerine Zeyd yazılıdır.
753[68] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 251.
754[69] Asıl nüshada Bekr yerine Bukeyr yazılıdır.
755[70] Asıl nüshada Ubeyd yerine Ubeyde yazılıdır.

okumuştur. 756[71]

Basralıların Kıraati

Basrahların en meşhur kıraati, Ebû Amr (H, 154)'ın kıraatidir. Ebû Amr, Mekkelilerden Mucâhid, Sa'îd b. Cübeyr, İkrîme b. Hâlid el-Mah-zûmî, Atâ b. Ebî Rebâh, Muhammed b. Abdirrahman b. Muhaysın ve Hu-meyd b. Kays el-A'rec'in; Medînelilerden Yezîd b. el-Ka'ka', Yezîd b. Rûman ve Şeybe b. Nisah'ın; Basralılardan Hasan, Yahya b. Ye'mur ve diğerlerinin yanlarında okumuştur. Bu zâtlar ise, sahâbîlerin yanlarında okumuşlardır.
Basrahların meşhur olan bir kıraati ise, Şu'be'nin757[72] arkadaşı Yâ'kûb b. İshâk el-Hadramî'nin kıraatidir. Ya'kûb b. îshâk, Ebû Amr ve başkalarının yanlarında okumuştur. 758[73]

Şamlıların Kıraati

Şamlıların meşhur kıraati, Abdullah b. Âmir (H. 118)'in kıraatidir. Abdullah b. Âmir, Ebû'd-Derdâ, Muğîre b. Ebî Şihâb el-Mahzûmî'nin yanlarında okumuştur. Muğîre, Osman (r.a.)'ın yanında okumuştur.
Meşhur imamların, bunların dışında da kıraatları bulunmaktadır. Ancak bu kırâatlar pek meşhur olmamışlardır. Böylesi kıraatları öğretmek, bunlarla namaz kılmak ve mushaflarda onları yazmak asla caiz değildir. Başarı Allah'tandır. 759[74]

Hadis Rivayet Eden Sahabenin Adları Ve Her Birinin Rivayet Ettikleri Hadislerin Sayısı

Ebû Muhammed der ki: Bu risale, 760[75] Rasûlullah (s.a.s.)'dan bir ve daha fazla hadis rivayet eden sahabe (r.a)'nin adlarını belirtmeye dairdir. Kendilerinden hadis rivayet olnan sahâbîler, mertebelerine göre şu şekilde sıralanmışlardır: Binlerce hadis rivayet eden, sonra iki bin küsur hadis rivayet edenler, sonra bin küsur hadis rivayet edenler, sonra yüzlerce hadis rivayet edenler, sonra iki yüz küsur hadis rivayet edenler, sonra yüz küsur hadis rivayet edenler, sonra onlarca hadis rivayet edenler, sonra yirmi küsur hadis rivayet edenler, sonra on dokuz hadis rivayet edenler, sonra on sekiz hadis rivayet edenler, sonra on yedi hadis rivayet edenler, sonra sıralama bu şekilde birer birer eksilerek tek hadis rivayet edenlere kadar devam eder. 761[76]

Binlerce Hadis Rivayet Eden (Sâhibu'l-Ulûf)

Ebû Hureyre: 5374 hadis rivayet etmiştir. 762[77]

756[71] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 251-252.
757[72] Ebû Amr b. Alâ'dan sonra Basralilar Şu'be (H. 205)'nin kıraatini takip etmişlerdir.
758[73] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 252.
759[74] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 253.
760[75] Bu risale, Dâru'I-Kütüb Hadis Istılahları bölümü 254 ve 52İ numarada kayıtlı bulunan nüshalar ile karşılaştırıldı. 254 numaralı nüsha (c) harfi ile simgeieşürildi. 521 numaralı nüsha ise (d) harfi ile simgeleştirildi. İbnu'l-Cevzî'nin, Teikfhu Fuhûmı Ehli'l-Eser adlı eserinde yazılanlar ise (t) harfi ile simgeleştirildi. Başlık nüshanın asİında yoklu; (c) nüshasında geçtiği gibi yazdık.
761[76] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 257.
762[77] Asıl nüshada 5364 diye yazılıdır. Tashih (c), (d) ve (t)*ye göre yapıldı.
İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 257.

İki Bin Küsur Hadis Rivayet Edenler

Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb: 2630 hadis rivayet etmiştir.
Enes b. Mâlik: İki bin [iki yüz] 763[78] seksen altı hadis rivayet etmiştir.
Mü'minlerin annesi Âişe: 2210 hadis rivayet etmiştir.764[79]

Bin Küsur Hadis Rivayet Edenler

Abdullah b. Abbâs: 1660 hadis rivayet etmiştir. Câbir b. Abdillah: 1540 hadis rivayet etmiştir. Ebû Saîd el-Hudrî: 1170 hadis rivayet etmiştir.765[80]

Yüzlerce Hadis Rivayet Edenler

Abdullah b. Mes'ûd: 848 hadis rivayet etmiştir. Abdullah b. Amr b. el-Asî: 700 hadis rivayet etmiştir. Ömer b. el-Hattâb: Beş yüz [otuz yedi] 766[81] hadis rivayet etmiştir. Ali b. EbîTâlib: Beş yüz [otuz altı] 767[82] hadis rivayet etmiştir. Mü'mirilerin annesi Ümmü Seleme: 378 hadis rivayet etmiştir. Ebû Mûsâ el-Eş'arî (adı Abdullah b. Kays'tır): 360 hadis rivayet etmiştir.
El-Berâ b. Azib: Üç yüz [beş] 768[83] hadis rivayet etmiştir. 769[84]
.
İki Yüz Küsur Hadis Rivayet Edenler

Ebû Zer el-Ğıfârî: 281 hadis rivayet etmiştir. 770[85] Sa'd b. Ebî Vakkâs: 271 hadis rivayet etmiştir. Ebû Umâme el-Bahilî: 270 hadis rivayet etmiştir. 771[86] Huzeyfe b. el-Yemân: 225 hadis rivayet etmiştir. 772[87]

Yüz Küsur Hadis Rivayet Edenler

Sehl b. Sa'd: 188 hadis rivayet etmiştir. Ubâde b. es-Sâmıt: 181 hadis rivayet etmiştir. İmrân b. Husayn: 180 hadis rivayet etmiştir. Ebû'd-Derdâ: 179 hadis rivayet etmiştir. Ebû Katâde: 170 hadis rivayet etmiştir.
Bureyde b. eî-Husayb el-Eslemî: 167 hadis rivayet etmiştir. Ubeyy b. Ka'b: 164 hadis rivayet etmiştir. Mu'âviye b. Ebî Süfyâıı: 163 hadis rivayet etmiştir. Mu'âz b. Cebel: 157 hadis rivayet etmiştir. Ebû Eyyûb el-Ensârî: 155 hadis rivayet etmiştir. Osman b. Affan: 146 hadis rivayet etmiştir. Câbir b. Semûre el-Ensârî: 146 hadis rivayet etmiştir. Ebû Bekir es-Sıddîk: 142 hadis rivayet etmiştir. El-Muğîre b. Şu'be: 136 hadis rivayet etmiştir. Ebû Bekerete: 132 hadis rivayet etmiştir. Üsâme b. Zeyd: 128 hadis

763[78] Bu ilave (c), (d) ve (l)'ye göre yapıldı. Ası! nüshada, Enes b. Mâlik, sıralamada Hz. Âİ-şe'den sonra gelmekledir. Biz burada öne aldık
764[79] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 257.
765[80] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 258.
766[81] İlave, (c), (d) ve (t)'ye göre yapıldı. Asıl nüshada "Ömer", "Ali'"den sonra gelmektedir.
767[82] İlave (c), (d) ve (t)'ye göre yapıldı.
768[83] İlave (c), (d) ve (t)'ye göre yapıldı.
769[84] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 258.
770[85] Asıl nüshada "Ebû Zer", "Sadece İki Yüz Hadis Rivayet Edenler" başlığı altında "Huzeyfe b. el-Yemân'"dan sonra zikredilmiştir. Bu başlık anlamsızdır. Zira biz burada asıl nüshada belirtilenin aksine, Ebû Zer'in rivayet ettiği hadis sayısını (c), (d) ve (t)'ye bakarak 281 olarak tesbit ettik.
771[86] (c), (d) ve (t)'de 250 hadis rivayet ettiği belirtilmiştir.
772[87] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 258.

rivayet etmiştir. Rasûlullah (s.a.s.)'ın kölesi Sevbân: 128 hadis rivayet etmiştir. 773[88] En-Nu'mân b. Beşir: 114 hadis rivayet etmiştir. Ebû Mes'ûd el-Ensârî: 102 hadis rivayet etmiştir. Cerîr b. Abdillah el-Becelî: 100 hadis rivayet etmiştir. Yüz küsur hadis rivayet etmediği halde bu başlık altında ele alındı.774[89]

On Ve Onlarca Küsur Hadis Rivayet Edenler

Abdullah b. Ebî Evfâ: 95 hadis rivayet etmiştir.
Zeyd b. Hâlid: 81 hadis rivayet etmiştir.
Esma bint Yezîd b. es-Seken: 81 hadis rivayet etmiştir.
Ka'b b. Mâlik: 80 hadis rivayet etmiştir.
Rafı' b. Hadîc: 78 hadis rivayet etmiştir.
Seleme b. el-Ekve': 77 hadis rivayet etmiştir,
Mü'minlerin annesi Meymûne: 76 hadis rivayet etmiştir.
Vâil b. Hucr: 71 hadis rivayet etmiştir.
Zeyd b. Erkâm el-Ensârî: 70 hadis rivayet etmiştir.
Rasûlullah (s.a.s.)'m kölesi Ebû Rafi': 68 hadis rivayet etmiştir.
Avf b. Mâlik: 67 hadis rivayet etmiştir.
[Adiyy b. Hatim: 66 hadis rivayet etmiştir.] 775[90]
[Mü'minlerin annesi Ümmü Habîbe: 65 hadis rivayet etmiştir.] 776[91]
Abdurrabman b. Avf: 65 hadis rivayet etmiştir.
[Ammâr b. Yâsir: 62 hadis rivayet etmiştir.] 777[92]
[Selmân el-Fârisî: 60 hadis rivayet etmiştir.] 778[93]
[Mü'minlerin annesi Hafsa: 60 hadis rivayet etmiştir.] 779[94]
Esma bint Umeys: 60 hadis rivayet etmiştir.
Cubeyr b. Mutim: 60 hadis rivayet etmiştir.
Esma bint Ebî Bekir: 58 hadis rivayet etmiştir.
Vasile b. el-Eska': 56 hadis rivayet etmiştir.
Ukbe b. Amir el-Cuhenî: 55 hadis rivayet etmiştir.
[Şeddâd b. Evs: 50 hadis rivayet etmiştir.] 780[95]
Fedâle781[96] b. Ubeyd: 50 hadis rivayet etmiştir.
Abdullah b. Beşir: 50 hadis rivayet etmiştir.
Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl: 48 hadis rivayet etmiştir.
[Abdullah b. Zeyd: 48 hadis rivayet etmiştir.] 782[97]
El-Mikdâm b. Ma'dikerib783[98]: 47 hadis rivayet etmiştir.
Ka'b b. Ücra: 47 hadis rivayet etmiştir.
[Ümmü Hâni bint Ebî Tâlib: 46 hadis rivayet etmiştir.] 784[99]

773[88] Asli nüshada 123 hadis rivayet ettiği kaydedilmektedir, (c), (d) ve (t)'ye bakılarak düzeltildi, (c)'de Sevbân zikredildikten sonra Semûre b. Cundub'un 123 hadis rivayet ettiği belirtilmİştir.
774[89] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 259-259.
775[90] Köşeli parentez içindekiler (c), (d) ve (t)'ye göre ilave edilmiştir.
776[91] Köşeli parentez içindekiler (C), (d) ve (t)'ye göre ilave edilmiştir.
777[92] Köşeli parentez içindekiler (c), (d) ve (t)'ye göre ilave edilmiştir, (t)'de Ammâr zikredildikten sonra, Amr b. Avf in 62 hadis rivayet ettiği belirtilmektedir. Diğer iki nüshada ise bu ifade yoktur.
778[93] Köşeli parentez içindekiler (c), (d) ve {t)'ye £ore İ'ave edilmiştir.
779[94] Köşeli parentez içindekiler (c), (d) ve (t)'ye göre ilave edilmiştir.
780[95] Köşeli parentez içindekiler (c) ve (t)'ye göre ilave edilmiştir.
781[96] Bu ad Fedâle şeklinde (f harfinin üstün hareke edilmesi ile) okunması gerekir. Başka şekilde telaffuz etmek yanlıştır. El-Kâmûs'un yazarı, onu Fudâle (f harfinin ötresi ile) okumuştur. Bu şekilde okumak yanlıştır.
782[97] İki köşeli parantez içindekiler (c) ve (t)'ye göre ilave edildi.
783[98] (c) ve (t)'de "el-Mikdam Ebû Kerime" şeklinde yazılıdır. Ebû Kerîme onun künyesidir.

Ebû Berze[785[100]]: 46 hadis rivayet etmiştir.
Ebû Cuheyfe: 45 hadis rivayet etmiştir.
Müezzin Bilal: 44 hadis rivayet etmiştir.
Cundub b. Abdillah b. Süfyân: 43 hadis rivayet etmiştir.
Abdullah b. Muğaffel: 43 hadis rivayet etmiştir.
[E3-Mikdâd: 42 hadis rivayet etmiştir.] [786[101]]
[Mu'âviye b. Heyde: 42 hadis rivayet etmiştir.] [787[102]]
Sehl b. Huneyf: 40 hadis rivayet etmiştir.
Hekim b. Hizam: 40 hadis rivayet etmiştir.
Ebû Sa'Iebe el-Huşenî: 40 hadis rivayet etmiştir.
[Ümmü Atıyye: 40 hadis rivayet etmiştir.] [788[103]]
Amr b. el-Asî: 39 hadis rivayet etmiştir.
Huzayme b. Sabit (Zu'ş-Şehâdeteyn): 38 hadis rivayet etmiştir.
[ez-Zübeyr b. el-Avvam: 38 hadis rivayet etmiştir.] [789[104]]
Talha b. Ubeydillah: 38 hadis rivayet etmiştir.
[Amr b. Abese: 38 hadis rivayet etmiştir.] [790[105]]
El-Abbâs b. Abdilmuttalib: 35 hadis rivayet etmiştir.
Ma'kil: 34 hadis rivayet etmiştir.
Fâtıma bint Kays: 34 hadis rivayet etmiştir.
Abdullah b. ez-Zübeyr: 33 hadis rivayet etmiştir.
Habbâb b. el-Eret: 32 hadis rivayet etmiştir.
El-îrbad b. Sâriye: 31 hadis rivayet etmiştir.
Mu'âz b. Enes: 30 hadis rivayet etmiştir.
İyaz b. Himâr el-Mucaşi'î: 30 hadis rivayet etmiştir.
[Suheyb: 30 hadis rivayet etmiştir.] [791[106]]
Ümmü'1-Fadl bint el-Hâris: 30 hadis rivayet etmiştir.
Osman b. Ebi'1-Asî es-Sakafî: 29 hadis rivayet etmiştir.
Ya'la b.Ümeyye: 28 hadis rivayet etmiştir.
Utbe b. Abd: 28 hadis rivayet etmiştir.
Ebû Useyd es-Sa'îdî; 28 hadis rivayet etmiştir.
Abdullah b. Mâlik ibn Buheyne: 27 hadis rivayet etmiştir.
Ebû Mâlik el~Eş'arî: 27 hadis rivayet etmiştir.
[Ebû Humeyd es-Sa'îdî: 26 hadis rivayet etmiştir.] [792[107]]
Ya'la b. Mürre: 26 hadis rivayet etmiştir.
[Abdullah b. Ca'fer: 25 hadis rivayet etmiştir. [793[108]]
Ebû Talha el-Ensârî: 25 hadis rivayet etmiştir.
[Abdullah b. Selâm: 25 hadis rivayet etmiştir.] [794[109]]

[784[99]] İki köşeli parantez içindekiler (c) ve (t)'ye göre ilave edildi.
[785[100]] Müellif, aynı şahsı Yirmi Hadis Rivayet Edenler arasında da zikredecektir. Onlardan biri Ebû Berde ez-Zuferî olabilir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned.
[786[101]] İki köşeli parantez içindekiler (c) ve (t)'ye göre ilave edildi.
[787[102]] İki köşeli parantez içindekiler (c) ve (t)'ye göre ilave edildi.
[788[103]] İki köşeli parantez içindekiler (c) ve (t)'ye göre ilave edildi.
[789[104]] İki köşeli parantez içindekiler (c) ve (t)'ye göre ilave edildi.
[790[105]] İki köşeli parantez İçindekiler (c) ve (t)'ye göre ilave edildi.
[791[106]] İki köşeli parantez içindekiler (c) ve (t)'ye göre ilave edildi.
[792[107]] İki köşeli parantez içindekiler (c) ve (t)'ye göre İlave edildi.
[793[108]] İki köşeli parantez içindekiler (c) ve (t)'ye göre İlave edildi.
[794[109]] Abdullah b. Selâm, bu kitapta "Beş Hadis Rivayet Edenler" başlığı altında zikredilmiştir. Yukarıda İki köşeli parantez içindekiler (c) ve (t)'ye göre ilave edildi.

Sehl b. Ebî Hesme: 25 hadis rivayet etmiştir.
Ebü'l-Melih el-Hüzelî: 25 hadis rivayet etmiştir.
El-FazI b. el-Abbâs: 24 hadis rivayet etmiştir.
Ebû Vakıd el-Leysî: 24 hadis rivayet etmiştir.
Rifâ'a b. Rafi': 24 hadis rivayet etmiştir.
[Abdullah b. Uneys: 24 hadis rivayet etmiştir.] 795[110]
[Evs b. Evs: 24 hadis rivayet etmiştir.] 796[111]
[Eş-Şerîd: 24 hadis rivayet etmiştir.] 797[112] Lakît b. Âmir: 24 hadis rivayet etmiştir. Ümmü Kays bint Mihsan: 24 hadis rivayet etmiştir. Amir b. Rabfa: 798[113] 22 hadis rivayet etmiştir. Kurra: 22 hadis rivayet etmiştir. Es-Saib: 22 hadis rivayet etmiştir. Sad b. Ubâde: 21 hadis rivayet etmiştir. Er-Rubeyyi' bint Mu'avviz: 21 hadis rivayet etmiştir. 799[114]

Yirmi Hadis Rivayet Edenler

Ebû Berze800[115] 20 hadis rivayet etmiştir. Ebû Şureyh el-Ka'bî: 20 hadis rivayet etmiştir. Abdullah b. Cerâd: 20 hadis rivayet etmiştir. EI-Mısver b. Mahreme: 20 hadis rivayet etmiştir, Amr b. Ümeyye ed-Damrî: 20 hadis rivayet etmiştir. Safvân b. Assâl: 20 hadis rivayet etmiştir. 801[116]

On Dokuz Hadis Rivayet Eden

[Surâka b. Mâlik ve Sebre b. Ma'bed el-Cühenî] 802[117]

On Sekiz Hadis Rivayet Edenler

Temim ed-Dârî.
Hâlid b. el-Velîd.
Amr b. Hureys.
Ebû Hevâle el-Ezdî.803[118]
Useyd b. el-Hudayr.
Rasûlullah (s.a.s.)'m kızı Fâtıma. 804[119]

On Yedi Hadis Rivayet Edenler

En-Nevvâs b. Sem'an el-Kilâbî. Abdullah b. Sercis. Abdullah b. el-Hâris b. Cez'. 805[120]

795[110] İki köşeli parantez içindekiler (c) ve (t)'ye göre iiave edildi.
796[111] İki köşeli parantez içindekiler (c) ve (t)'ye göre ilave edildi.
797[112] İkİ köşeli parantez içindekiler (c) ve (t)'ye göre ilave edildi.
798[113] Asıl nüshada Beltea diye yazılıdır, (c), (d), (t) Ahmed b. Hanbel'in Miisned'im göre düzeltildi.
799[114] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 259-262.
800[115] Müellif aynı kişiyi Yirmi Altı Hadis Rivayet Edenler arasında da zikretti. Bu iki kişiden biri Ebû Berde ez-Zaferî olabilir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned.
801[116] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 262.
802[117] İki köşeli parantez içindekiler asıl nüshada yok. (c), (d) ve (t)'de bulunmaktadır.
İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 262.
803[118] (c) ve (t)'de "İbn Hevâle" şeklindedir. Bu Abdullah b. Hevâle'dir. Künyesi Ebû Hevâle'dir.
804[119] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 263.
805[120] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 263.

On Altı Hadis Rivayet Edenler

Es-Sa'b b. Cesâme. Kaysb. Sa'db. Ubâde. Muhammed b. Mesleme. 806[121]

On Beş Hadis Rivayet Edenler

Mâlik b. el-Huveyris el-Leysî. Ebû Lubâbe b. Abdilmünzir. Süleyman b. Sura. Havle bint Hekim. 807[122]

On Dört Hadis Rivayet Edenler

Abdurrahman b. Şibl.
Sabit b. ed-Dehhâk.
Talk b. Ali.
Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh.
Târik, 808[123] başka biri es-Sunabıhiyy.
Abdurrahman809[124] b. Semûra.
El-Hakem b. Umeyr.
Rasûlullah (s.a.s.)'ın kölesi Sefine.
Ka'b Mürre.
Ümmü Süleym bint Milhan. 810[125]

On Üç Hadis Rivayet Edenler

Ebû Leylâ el-Ensârî.
Mu'âviye b. el-Hakem.
Hasan b. Ali b.
Ebî Tâlib.
Huzeyfe b. Esîd el-Gıfârî.
Selmân b. Âmir.
Urve el-Bârikî.
Safvân b. Ümeyye. 811[126]

On İki Hadis Rivayet Edenler

Ebû Basra el-Gıfârî.
Abdurrahman b. Ebzey.
Abdullah b. Ukeym.
Amr b. Ebî Seleme.
Âmir b. Rabî'a. 812[127]
Rabî'a b. Ka'b.

806[121] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 263.
807[122] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 263.
808[123] (c) nüshasında zikredilmemiş; (t)'de ise 'aher' kelimesi yoktur.
809[124] Asıı nüshada Abdullah'tır. El-İsÛbe, (c) ve (t)'ye göre düzeltildi.
810[125] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 263-264.
811[126] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 264.
812[127] Asıl nüshada Rabi' diye yazılıdır.

Seleme b. el-Muhabbık el-Hüzelî.
Eş-Şifâ bint Abdillah el-Adeviyye.
Sübey'a el-Eslemiyye[813[128]]
.

On Bir Hadis Rivayet Edenler

Nübeyşe.
Ebû Kebşe el-Enmarî.
Amr b. el-Hâmik.
El-Hulb. [814[129]]
Vâbisa b. Ma'bed el-Esedî.
Ebü'l-Yeser.
Mü'minlerin annesi Zeyneb bint Cahş.
Dubâ'e bint ez-Zübeyr b. Abdilmuttalib. Busra bint Safvân. [815[130]]

On Hadis Rivayet Edenler

Mü'minlerin annesi Safiyye.
Ümmü Hişâm bint Harise el-Ensârîyye.
Ümmü Mübeşşir.
Ümmü Külsûm.
Ümmü Kurz.
Ümmü Ma'kıl el-Esediyye.
Itban b. Mâlik,
[Urve b. Mudarris,
Mucemmi' b. Câriye
Nu'aym b. Hemmar] [816[131]]
Ebû Mahzûre.
Adiyy b. Âmîre.
Ebü'l-Lahm'm kölesi Umeyr.
Huraym b. Fatik el-Esedî. [817[132]]

Dokuz Hadis Rivayet Edenler

Nevfel b. Mu'âviye.
Ebû't-Tufeyl.
Umâre b. Ruveybe.
Hamza b. Amr el-Eslemî.
İbn el-Hanzeliyye.
Hişâm b. Âmir.

[813[128]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 264.
[814[129]] EI-Mecd, el-Kâmûs'ta diyor ki; "El-Huib, Ebû Kabîsa Yezîd b. Kanafe et-Tâî'nin lakabıdır. Muhaddisler, onu el-Hulb diye okurlar. Doğrusu el-Helb'tîr." Bizce doğru olan ise, na-kİl âlimleri olan muhaddislerin tesbit ettiğidir.
[815[130]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 264-265.
[816[131]] (c) ve (t)'ye göre yapılan bir ilevedir. Bu iki nüshanın asıllarına göre ise, "Hemmâr"'ın yerine "Hemmâz" bulunmaktadır. El~îsâbe, Alımed b. Hanbel, Müsned, V, 286; İbn Sa'd, VII/I1, 135'e göre doğru olanı ise, Nu'aym b. Hemmâr'dır. El-fsâbe'Ğe şöyle yazılmaktadır: "Nu'aym b. Hemmâr", ona İbn Hebbâr, İbn Heddâr veya İbn Himâr da denilmiştir. En doğrusu ise Hemmâr'dır.
[817[132]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 265.

El-Muttalib b. Ebî Vedâ'e.
Beşîr b. el-Hasasiyye.
Ebyed b. Hemmal el-Me'ribî. 818[133]
Ebû Reyhâne.
El-Eş'as b. Kays el-Kindî.
Ebû Sırma. 819[134]

Sekiz Hadis Rivayet Edenler

Ebû Rimse. 820[135]
Hüseyn b. Ali b. Ebî Tâlib.
Ebû Atik. 821[136]
Abdulmuttalib b. Raî'a.
EI-Esved b. Seri'.
Cerhedu' l-Eslemî.
Hubşî b. Cünâde.
Üsâme b. Şerik.
Amr b. Harice.
Hanzele el-Kâtib.
Ruveyfi' b. Sabit.
Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Sıddîk.
Bilâl b. el-Hâris el-Muzenî.
Aiz b. Amr el-Muzenî.
Ümmü'l-Husayn, 822[137]
Havle bint Kays.
İbn Mes'ûd'un hanımı Zeyneb.
El-Furay'a bint Mâlik.
Hansa bint Hidam.
Umeyme bint Rukayyika. 823[138]

Yedi Hadis Rivayet Edenler

Üvey m b. S aide. Ebû Ümeyye. Kutba b. Mâlik. Habîb b. Seleme. Avf b. Mâlik b. Nadle.
Ebû Cum’a.
Katâde b. en-Nu'mân ez-Zaferî.
Abdullah b. es-Saib.
Muhammed b. Abdillah b. Cahş.
Seleme b. Kays el-Eşcâî.
Mu'aykîb.

818[133] Asii nüshada "el-Hârisî" diye yazılıdır. EI-{.sâbe'ye göre doğrusu, Ebyed b. Hammal ei-Me'ribî Scbeı şeklindedir. İbn Sa'd, V, 382'ye göre "el-Mazınî", onun üzerine yapılan bir açıklamada ise "el-Me'ribî" diye yazılıdır. Tehzîbu n-Nevevî, I, IO7'de "Hemmâl" ve "el-Me'ribî" kelimelerinin, yukarıda yazıldığı şekilde okunması gerektiği belirtilmiştir.
819[134] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 265-266.
820[135] Ahmed b. Hanbel, Müsned; el-İsâbe ve (c)'de bu isim aynı yukarıda yazıldığı şekildedir. (t)'de ise "Ümmü Rumeysâ" şeklindedir.
821[136] Asıl nüshada İbn Atîk diye yazılıdır.
822[137] Asıl nüshada Ebû'l-Husayn diye yazılıdır, (c), (d), (t), Ahmed b. Hanbel, Müsned ve el-İsâ-be'ye göre düzeltildi.
823[138] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 266.

Kays b. Tıhfa.
Seleme b. Sahr el-Beyadî.
Ukbe b. el-Hâris.
El-Hâris b. Yezîd el-Bekrî.
El-Hâris b. Evs.
Arfece.
Ali b. Şeybân.
El-Müseyyib (Bana göre: Ebû Sa'îd'dir).
El-Müstevrid824[139] b. Şeddâd.
Abdullah el-Muzenî.
Kays b. [Ebî] Garaza, 825[140]
Süveyd b. en-Nu'mân.
Ümmü Hâlid, 826[141] bana göre bint Hâlid'dir.
Ümmü Haram bint Milhan.
Mü'minlerin annesi Ürnmü Seleme'nin kızı Zeyneb.
Mü'minlerin annesi Cüveyriyye. Rasûlullah (s.a.s.)'ın azadlı cariyesi Selmâ. 827[142]

Altı Hadis Rivayet Edenler

Asım b. Adiyy. Mihnef b. Süleym. Kurz828[143]b. Alkame. Abdullah b. Hanzele. Seleme b. Yezîd. EI-Hucac el-Eslemî. El-Hâris el-Eş'arî. Rafi'b. Arabe. Nasr b. Hazn. EI-Feletan829[144] b. Âsim. Zu Mı hm ar. Ebû Ayyaş ez-Zurekî. En-Nu'mân b. Mukarrin. Harise b. Vehb el-Huzâ'î. Ebû Vehb el-Cüşemî. 830[145] Mâlik b. el-Huveyris. Süveyd b. Mukarrin -Üç Hadis Rivayet Edenler arasında da zikredilmiştir831[146]
EI-Muhâcir b. Kunfuz.
Uveymir b. Eşkar.
Hişâm b. Hekim b. Hizam.
Muhammed b. Safvân.
Kabisa b. el-Muhârık.
Akıl b. Ebî Tâlib.
Süleym b. Amr'm832[147] annesi Ümmü Cundub.
Ümmü'1-Ala.
Bişr b. Süheym.
Ebû'l-Hamrâ. 833[148]

Beş Hadis Rivayet Edenler

824[139] Asıl nüshada el-Musavvir diye yazılıdır, (c), (d), (t), Ahmed b. Hanbel, Müsned ve el-İsâ-6<?'ye göre düzeltildi.
825[140] Asıl nüshada "Kays b. Azaza" şeklindedir. El-İsâbe'ye göre doğrusu Kays b. Ebî Garaza'dır.
826[141] Künyesi ile meşhurdur. İsmi Emet'tir.
827[142] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 266-267.
828[143] Asıl nüshada Küneyf diye yazılıdır. El-İsâbe, (c), (d) ve (t)'ye göre düzeltildi.
829[144] Asıl nüshada el-Belevân şeklindedir. El-İsâbe, Usdu'l-Ğâbe, (c), (d) ve (t)'ye göre düzeltildi.
830[145] Asıl nüshada el-Huşenî şeklindedir. El-İsâbe, (c) ve (t)'ye göre düzeltildi.
831[146] İki tire arasındakiler nüshayı yazanın bir eklemesi olabilir.
832[147] Asıl nüshada da bu ad, "Süleym b. Amr'm annesi" şeklinde geçmektedir. İbn Sa'd, VIII, 224'te de Süleym olarak geçmektedir. Ne var ki bu zât annesine isnad edildiğinde, "Süleyman b. Amr b. el-Ahves" olarak zikredilmiştir. Yani Süieym'İn yerine Süleyman yazılmıştır. El-İsâbe'de de ismi, "Süleyman" olarak geçmektedir. İbn Hacer, et-Tehzîfrde onun biyografisini, "Süleyman b. Amr b. el-Ahves" adı altında yazıyor ve diyor ki: "Babası ve annesi Ümmü Cundub'ten hadis rivayet etmiştir. Anne ve babası sahâbî idiler."
833[148] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 267-268.

Hufaf b. înıâ.
Suhar el-Abdî.
Rabî'a b. İbad.
Ebû Arib.
Mâlik b. Sa'sa'a.
Mucâşi' b. Mes'ûd es-Sülemî.
Kâbus b. Ebi'l-Mehânk. [834[149]]
Yezîd b. Ebi'l-Esved.
Ma'nb. Yezîd.
Osman b. Talha.
Ma'kıl b. Sinan el-Eşca'î.
Seleme b. Nufeyl es-Sekûnî.
Sa'lebe b. el-Hakem.
Ma'mer b. Abdillah b. Nadle el-Adevî.
Amr b. Hazm.
Mihcan b. el-Edrâ'.
Ebû'1-Ca'd. [835[150]]
Ebû Abs b. Cebr. [836[151]]
Salim b. Ubeydillah.
Es-Saib b. Hallâd.
Lakit b. Sabira.
Süfyân b. Abdillah.
Siifyân b. Ebî Züheyr.
Huveylid[837[152]] b. Sa'lebe b. Mâlik.
Ümmü Buceyd.
Ümmü'd-Derdâ.
Mü'minlerin annesi Şevde.
Safiyye bint Şeybe
Ümmü Ey men. Hâlid b. el-Velîd. Abdullah b. Selâm. [838[153]]

Dört Hadis Rivayet Edenler

Abdullah b. Yezîd el-Ensârî.
Ubeyy b. Mâlik.
Ebû Hazim el-Ensârî.
Mu'âz b. Afra.
Sa'îd Ebû Abdulazîz[839[154]]
Hani b. Hani.
Kabîsa b. Zueyb'in babası Zueyb.

834[149] İbn Hacer, el~İsâbe'de der ki: "Kâbus b. el-Mehârık ya da İbn Ebi'l-Mehârık... Meşhur bir tabiîdir... Yanlış anlaşılması muhtemel bir yazıda okuduğuma göre, İbn Hazm, onu Bakî b. Mahled Müsned'İnin tertibi üzere zikretmiş ve Rasûlullah'dan altı hadis rivayet ettiğini belirtmiştir. Ben derim ki, bu hadisler mürseldİrler."
835[150] Asıl nüshada Ebû'l-Ca'îd olarak geçer. El-İsâbe, (c) ve (t)'ye göre düzeltildi. Bu zât, Ebû'1-Ca'd ed-Damrî'dır.
836[151] El~İsâbe'âe; Ebû Ubeys b. Cebr olarak geçer.
837[152] Asıl nüshada, Huveyle bint Sa'lebe'dir. El~!sâbe ve (c)'ye göre düzeltildi.
838[153] Hâtid ve Abdullah b. Selâm (c), (d) ve (t)' de zikredilmem işlerdir. Bu eserde Abdullah, Yirmi Beş Hadis Rivayet Edenler arasında da zikredildi.
İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 269-270.
839[154] {c)'de, Sa'îd b. AbdÎlazîz; (d)'de Sa'îd b. Abdiluzzâ olarak yazılıdır. Her ikisi de yanlıştır. Bkz. el-îsâbe, nr. 3289; ve el-Kuna, 721

El~Alâ b. el-Hadremî.
Ebû Huzâme.
Vahşî b. Harb.
Kays b. Âsim.
Mâlik b. Hübeyre.
Rukâne b. Abdi Yezid b. el-Hâris.
[El-Hâris b. Amr]. 840[155]
Ebû Zeyd el-Ensârî.
Sebre841[156] b. Fatik.
Utbe b. Gazvân.
Osman b. Maz'ûn.
El-Hâris b. Müslim.
El-Hakem.
Ebû Lebîbe. 842[157]
Feyrûz ed-Deylemî.
El-Hâris b. Kays.
Hâlid b. Urfuta.
Busr b. Ebî Ertat.
Amr b. Ürneyye. 843[158]başka biri.
Abdurrahman b. Safvân.
El-Haccâc b. Amr ez-Zubeydî.
Abdurrahman b. Hasene.
Muhammed b. Sayfî.
Câriye b. Kudâme.
Târik b. Abdillah el-Muhâribî.
Sinan b. Senne.
Deylem el-Himyerî.
Ziyâd b. el-Hâris.
Mu'âviye b. Hudeyc.
Hezzâl.
Akkâ844[159] b. Vedâ'e.
Abbâs b. Mirdas.
Ed-Dehhâk b. Süfyân. 845[160]
Ebû Ruhm.
Ebû Beşîr el-Ensârî.
Ebû Cebire el-Ensârî.
Rasûlullah (s.a.s.)'m kölesi Zeyd b. Harise.
İbn Ebî Âmire.
El-Cârud el-Abdî.
Ebû Necih es-Sülemî.
Ümmü Dabbe. 846[161]

840[155] (c), (d) ve (t)'ye göre eklendi.
841[156] Asıl nüshada "Semre" olarak geçer. Bizim yukarıda zikrettiğimiz daha doğru ve tercihe şâ-yândır.
842[157] Asıl nüshada, Ebû Lebine'dir. (c), (d), (t) ve el-İsâbe'ys, göre düzeltildi.
843[158] Asıl nüshada, "Abdurrahman b. Safvân'm kardeşi Amr b. Ümeyye ed-Damrî" olarak geçmektedir. Bu apaçık olarak yanlıştır.
844[159] Asıl nüshada, "Attâf'tır. (c), (d), (t) ve el-İsâbe'yt göre düzeltildi.
845[160] Asıl nüshada, "Süfyân"ın yerine "Osman" yazılıdır, (c), (d), (t) ve el-İsâbe'yc göre düzeltildi.
846[161] (c) ve (t)'de, "Ümmü Dubayye"; (d)'de ise "Ümmü Tubayye" olarak geçmektedir.

Bint Leylâ.
Ümmü' 1-Münzir.
BintKerdem.[847[162]]
Ümmü Habîbe bint Sehl.[848[163]]

Üç Hadis Rivayet Edenler

Yûsuf b. Abdillah b. Selâm.
Harmele.
Budeyl b. Verka.
Hakim b. Mu'âviye.
Ğutayf b. el-Hâris.
El-Hâris b. Ziyâd.
Ali b. Talk.
Cünâde el-Ezdî.
Muharriş el-Ka'bî.
El-Addâ[849[1]] b. Hâlid.
Abis[850[2]]et-Temimî.
Hanzele b. Hizîm.
El-Ağar.
Dihye el-Kelbî.
El-Akram.
Şerik b. Târik.
Ebû Lebîd el-Ensârî.
Ebû Azzâ.
Bedir Savaşı'na katılanlardan: Ebû Habbe, Âmir[851[3]] b. Sabit, Nubeyt b.
Şurayt.[852[4]]
Enes b. Mâlik el-Eşhelî. ZuT-Cevşen ed-Dıbâbî. Mâlik b. HisI[853[5]] Oğulları'ndan Abdullah b. es-Sa'dî.
Ebû Zeyd.
Muhayyısa (İki hadis rivayet edenler arasında da zikredilmiştir).
Abdurrahman b. Ma'mer. Hebbârb. Sayfî.[854[6]]
Sehl b. el~Hanzeliyye el-Ensârî.

847[162] Asıl nüshada "İbn Kerdem"; (c) ve (t)'de "Ümmü Kerdem" olarak geçmektedir Her ikisi de yanlıştır. Bu künyeye sahip kimse yoktur. Bu hanım "Meymûne bint Kerdem"'den başka kimse değildir. Bkz. İbn Sa'd, VIII, 222; el-İsâbe; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 366
848[163] (t)'de Dört Hadis Rivayet Edenler başlığı altına şu kişiler de eklenmiştir: "Ruveybe, Târik b. Eşim/Uşeym, Abdullah b. Ebî Hadred.
İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 270-271.
849[1] Asıl nüshada "el-Azzâl"dır. (c) ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi.
850[2] Asıl nüshada, "Âmir"dir. (c), (d), (t) ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi.
851[3] Asd nüshada, "Ömer" olarak geçmektedir. e!-İsâbe'ye göre düzeltildi.
852[4] (t)'de ei-Berkî'nin rivayeti ile İki Hadis Rivayet Edenler arasında adı geçmektedir.
853[5] Asıİ nüshada, "Huseyl" şeklindedir, (c) ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi.
854[6] (t) ve (d)'de "Uhban" olarak geçer. el-İsâbe'de ise; "Hebbâr b. Sayfî", sahâbîler arasında zikredilmiştir. Ebû Ömer'e göre onun sahâbî olup olmadığını incelemek gerekiyor. Yİne bkz. "Uhban b. Sayfî", el-İsâbe, nr. 306.

Abdullah b, Ebî Habîbe.
tbn Ummi Mektum.
İbn Mukarrin.
Abdullah b. Ebi'l-Ced'a. 855[7]
Ebû Buheyne el-Bahilî. 856[8]
Sa'îd b. Hureys.
Süheyl b. el-Beydâ.
Yezîd b. Sabit.
Ferve b. Müseyk.
Ebû Abdirrahman eî-Cuhenî.
Ca'de Ebû Cez'.
Hanzele el-Useydî.
Abdullah b. Abdillah b. Ubeyy b. Selûl.
Atıyye es-Sa'dî.
Ebû Sa'îd el-Ensârî.
Mâlik b. Abdillah.
Suveyd857[9] b. Hubeyre.
Harice b. Huzâfe. 858[10]
Hâlid b. Sa'îd.
Abdullah859[11] b.Kârıb.
Ebü'l-Beddah. 860[12]
Ebû Sehm.
Ebû İnebe.
Kerdem b. Kas. 861[13]
Hâlid b. Ali. 862[14]
Ka'b b. Âsim el-Eşkarî.
Hâlid el-Huzâ'î.
Abdullah b. Habîb.
Seleme.
Suveyd b. Kays.
Ebû Hâşim b. Utbe b. Ebî Rabî'a.
Basra b. Ebî Basra. 863[15]
Atiyye el-Kurazî.
Harise b, Vehb el-Huzâ'î.
Rasûlullah (s.a.s.)'m azadlı kölesi Ubeyd.
Rasûluliah (s.a.s.)'m azadlı cariyesi Muveyhibe.
Ümmii Eyyûb.

855[7] Asıl nüshada, el-Cev'a'dır. (c), (d), (t) ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi.
856[8] (t) ve el-İsâbe, nr., 1006'da: "Ebû Mucîbe/Muceybe"; yine el-İsâbe, 111 'de: "Ebû Buheyne" olarak yazılıdır. İbn Hacer diyor ki: "Zehebî, et-Tecrid'de, Bakî b. Mahled'e nisbet edip, 'Ben onun İbn Buheyne olduğunu sanıyorum; o Abdullah b. Buheyne'dir.' diye belirtmiştir."
857[9] Asıl nüshada, yanlış olarak Şerid yazılıdır.
858[10] Asıl nüshada, "Haram" diye yazılıdır, (c), (d), (t) ye el-İsâbe'ye göre düzeltildi.
859[11] Asıl nüshada, Ubeydullah yazılıdır, (c), (t) ve el-İsâbe'yt göre düzeltildi.
860[12] Asıl nüshada, Ebu'l-Bezzâh yazılıdır. Doğrusu (c) ve el-İsâbe'ye göredir. (t)'de ise, Ebu'd-Derrâc şeklinde yazılıdır.
861[13] Asıl nüshada da bu isim bu şekildedir, (t)'de babasının adı zikredilmemiştir. Bize göre de "Kas" adı yanlıştır. Onunla ilgili bir şey bilmiyoruz.
862[14] Bu ad da kesin olarak yanlıştır, (t)'de "Hâlid b. Celi" olarak geçer. O da yanlıştır. Sahabe arasında Hâlid adında çok sayıda kişi var. Burada hangisinin kasd edildiğini bilemiyoruz.
863[15] Asıl nüshada, Ba'ra'dır. (c), (d), (î) ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi.

Muhammed b. Hatıb'ın annesi Ümmü Cemil,
Ümmii Ferve.
Es-Sammâ bint Bişr.
Fâtima bint Ebî Hubeyş.
Ümmü Sa'd. 864[16]
Enise.
Selâme.
Dürre bint Ebî Leheb.
Meymûne bint Sa'd. 865[17]

İki Hadis Rivayet Edenler

Abdullah b. Hanzala el-Gasîl. El-Velîd b. Ukbe. Abdurrahman b. Âiz. Ebû Bekir'in azadlı kölesi Sa'd. 866[18] Süleym b. Câbir el-Cuhenî. 867[19] Evs b. es-Sâmit.
El-Muttalib b. Abdillah b. Hantab.
Abdurrahman b. Ezher.
Abdurrahman b. Ebî Amre.
El-Ürs b. Amîre. 868[20]
Seleme b. Selâme b. Vakş.
Muhammed b. Hatıb.
Ebû Rafı' el-Ğıfârî.
Useyd b. Züheyr.
El-Hâris b. Kays.
Ebû Selâme.
Abdullah b. Erkâm.
Sabit b. Vedîa.
Mes'ûd.
Ebû İbrâhîm.
Sa'îd b. Sa'd.
Utbe.
Evs b. Huzeyfe.
Ebu'1-Verd.
Katâde b, Milhan.
Hamel b. en-Nabiğa.
Hakim b. Sa'd el-Muzenî.
Ebu's-Semh.
Abdullah b. Kurayt.
Ka'b b. İyaz.
Sevâdeb. er-Rabi'. 869[21]
Abdullah b. es-Saib.

864[16] Asıl nüshada, Sa'de'dir. (c), (d), ft) ve ei-İsâbe'ye göre düzeltildi.
865[17] (t)'de Üç Hadis Rivayet Edenler başlığı altında şu isimler de eklenmiştir: Câriye b. Zafer, Ebû Gazan el-Hanefî, Habeşî b. Cunâde, Sa'îd b. Yerbû' b. Ankeşe, Süveyd, Abdullah b. Huzâfe, Umara b. Hazm, Amr b. Mürre el-Cuhenî, Mâlik b. Rabî'a Ebû Meryem, Mâlik b. Amr el-Kuşeyrî, Ebû Fâtıma el-Ezdî.
İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 272-274.
866[18] Asıl nüshada, Sa'îd'dir. (c), (t) ve el-fsâbe'ye göre düzeltildi
867[19] (c) ve (t)'de: "e]-Huceymî"dir.
868[20] Asıı nüshada, el-Ma'rıs b. Ebî Amîre olarak geçer, (c), (d), (t) ve cl-İsâbe'ye göre düzeltildi.
869[21] El-İsâbe, 358l'de: "Hem İbnu'r-Rabi' hem de İbn Rabi' şekiinde okunabilir." denilmektedir.

Ebû Nemle. 870[22]
Abdullah b. Adiyy.
Rasûlullah (s.a.s.)'ın çobanı Ebû Selmâ.
Ebû Züheyr en-Numeyrî.
Utbe871[23] b. el-Hâris b. Âmir.
Ebû Amra.
Seleme el-Hüzelî.
Furat b. Hayyân.
Mu'âviye b. Cahîme.
el-Haşhaş. 872[24]
Hâkim b. Câbir.
Ma'kilb. EbîMa'kıl.
Sahr873[25] el-Ğâmidî.
İyas b. Abdillah el-Muzenî.
EbûRifâ'a.
Vehb b. Huzayfe.
Ebû Mecze'e Zahir. 874[26]
Ya'lâ el-Âmirî.
Abdullah b. el-Cüheym.
İyaz el-Eş'arî.
Amr b. Gaylân.
Riyâhb. er-Rabi'.
Abdullah el-Kureşî el-Fârişî. 875[27]
Amr b. el-Ahves.
Surrak.
Suveyd b. Hanzele. Rifâ'a el-Cuhenî.
Abdurrahman b. el-Murakka'. 876[28]
Ebü'1-Ca'd.
Mihsan.
Rafı' b. Amr el-Muzenî.
Ebû Selit.
Eşecc Beni Asr.
Nafi' b. el-Hâris.
Amr b. Tağlib.
Ebû Ğutayf.
Ebû Burde.
Zu'1-Esâbi'.

870[22] Asıl nüshada, Ebû Neınîle'dir. El-İsâbe ve (t)'ye göre düzeltildi. Adı ya (t)'de olduğu gjbi Mu'âz; ya da el-İsâbc'de olduğu gibi Ammâr b. Mıı'âz'dır.
871[23] El-İsâbe, 6739'da İbn Hacer diyor ki: "Zehebî, et-Tecrîd'de, Bakî b. Mahled'e dayandırarak düzeltme yapmıştır. Ayrıca Bâkî'nin iki hadis rivayet eden bu zâtın adını yanlış okuduğunu belirtmiştir. Adı geçen kişi, meşhur sahâbî Ukbe b. el-Hâris b. Âmir b. Nevfel'den başka biri değildir.
872[24] Asıl nüshada, "el-Heshas" olarak geçer, (c) ve (t)'ye göre düzeltildi, (t)'de; el-Haşhaş el-Anberî diye yazılıdır. El-İsâbe, 1708'de: "El-Heshas... Ebû Ömer diyor ki: İbn Ebî Hatim noktasız ha ile diğerleri ise noktalı hi harfi ile bu adı zikretmişlerdir. Şayet diğerlerinin zikrettikleri doğru ise bu zat el-Haşhaş el-Anberî'dir."
873[25] Asıl nüshada, Sahra'dır.
874[26] Asıl nüshada, Ebû Mecze'e b. Zahir şeklindedir. El-İsâbe, 1005'e göre düzeltildi.
875[27] (c)'de el-Fârisî'nin yerinde el-Firasî bulunmaktadır; (t)'de ise sadece "Abdullah el-Kure-şî" yazılıdır.
876[28] (c) ve (t)'de "Abdullah b. el-Murakka' " yazılıdır. El~İsâbe, 4936'da ise "Abdullah" olarak zikredilmiş ve "Abdurrahman"a atıfta bulunulmuştur. Zira biyografisi, 5191 numarada
bu adla yazılmıştır.

Ukbe b. el-Hâris.
Ebû Umâme el-Hârisî.
Attab b. Şumeyr. 877[29]
Muhammed b. Abdillah b. Selâm. 878[30]
Ebû Mersed el-Ganevî.
tbnu'r-Rasîm. 879[31]
Ubâde.
Adiyy b. Adiyy.
İbn Muhaşm. 880[32]
Ebû Kuleyb. 881[33]
Hâlid b. el-Leclâc. 882[34]
Ubeyy b. Umara. 883[35]
Ayyaş884[36] b. Ebî Rabî'a.
Züheyr.
Bureyl Ğs-Sdhâli885[37]
El-Hâris b. el-Bersâ.
Mâlik b. Abdiilah el-Ezdî.
İbn Su'ayr. 886[38]
Mâlik (Ebû Safvân). 887[39]
Busr b. Cehhâş. 888[40]
Rabî'a b. eI-Had.
Zu'1-yedeyn.
Abdullah b. Mâlik.
Ukbe b. Mâlik.
Ez-Zubeyb. 889[41]
Zeyd b. Ebî Evfa.
El-Hâris b. Hişâm.
Ebû Sabit.
Kudâme b. Abdiilah.
Ebü'l-Uşerâ.
Ebû Seyyare el-Mute'î. 890[42]
Nu'aym b. en-Nehhâm.
EI-Esle'.
Ümmü Târik. 891[43]

877[29] Asıl nüshada Şehr'dir. El-İsâbe, 5387'ye göre, doğrusu Attâb b. Şumeyr'dir. Şumeyr yerine Numeyr de söylenmiştir.
878[30] (c) ve (d)'de İki Hadis Rivayet Edenler arasında adı geçmemektedir, (c), (d) ve (t)'de onun adı Bir Hadis Rivayet Edenler, arasında geçmektedir.
879[31] (c)'de, Ebû'l-Vesim olarak geçer.
880[32] Asıl nüshada, "Ebû Muhays"; (t)'de "Târik b. Muhâşın" olarak zikredilir. Etrjsâbe'dt İse şöyle yazılıdır: "Tank b. Kuleyb; Zehebî, et-Tccrîd'âc, Bakî b. Mahled'e dayandırarak onun adını zikredip düzeltmiştir. Der ki: Bu kişiye İbn Muhâşın da denilmiştir. Ben derim ki, İbn Muhâşın, İkinci tabakadan tabiîdir."
881[33] Asıl nüshada, Ebû Kelb'tir. El-İsâbe ve (t)'ye göre düzeltildi.
882[34] Asıl nüshada, el-Cellâh'tır. (t)'de el-Leclâc'dır. El-İsâbe'de yazılanı doğru ve aslına uygun olarak gördük.
883[35] Asıl nüshada, "İbn Ebî Umâra"dır. (c), (t) ve el-İsâbe, 29'a göre düzeltildi.
884[36] Asıl nüshada, İyaz'dir. (t), (c) ve (d)'ye göre düzeltildi.
885[37] Asıl nüshada, Büzeyl eş-Şihâbî'dir. (c)'de, Niizeyl eş-Şihâlî'dir. Tesbit ettiğimiz ise, el-İsâbe, nr. 631'e göredir. Bu isim hakkındaki ihtilaflar için bkz. el-İsâbe, nr. 631, 8689.
886[38] Bu zât Sa'lebe b. Su'ayr'dır. Ona İbn Ebî Su'ayr da denilmiştir.
887[39] Asıl nüshada, "Ebû Safvân" ayrı olarak tek başına yazılmıştır. Bkz. el-İsâbe, 7665.
888[40] Asıl nüshada, "Uneys b. Cehhaş" olarak yazılmış, yanlıştır. El-İsâbe, I, 153'e göre düzeltildi.
889[41] (t)'de, "ez-Zuneyb"dir. Henr ez-Zubeyb, hem de ez-Zuneyb için bkz. el-İsâbe, 2778.
890[42] Asıl nüshada, Ebû Sinan el-Mu'ammî şeklinde yazılmış, (d), (t) ve el-!sâbe'ye göre düzeltildi.
891[43] Buradan "Sebre b. Ebî Fakiri "e kadar (c) nüshasından eksiktir.

Havle bint İlyas.
Ümmü Umara.
Sehle bint Süheyl. 892[44]
Ümmü Abdiilah bint Evs.
Ümmü' 1-Hakem.
Ümmü Beşîr bint893[45] el-Berâ' b. Ma'rur.
Âişe bint Kudâme.
Ümmü Ziyâd.
Ümmü Varaka.
Ümmü Abdirrahman b. Tarik.
Es-Sevdâ.
Meymûne bint Sa'd. 894[46]
Cuzâme bint Vehb.
Ümmü Ma'bed.
Rasûlulîah (s.a.s.)'ın azadlı cariyesi Meymûne.
Rasûlullah (s.a.s.)'m azadlı cariyesi Mâriye.
[Ebû] 895[47] Selâme.
Umeyme.
Sa'd b. el-Alâ896[48] [Ebû Muhammed der ki: Bu zâtın adı bir hadis rivayet edenler arasında zikredilmiş. Onun iki hadis rivayet ettiğini biliyorum.] 897[49]

Bir Hadis Rivayet Edenler

Rasûlullah (s.a.s.)'m azadlı kölesi Mihran. Rasûlullah (s.a.s.)'m azadlı cariyesi Saniye. 898[50] Rasûlullah (s.a.s.) azadlı kölesi Ebû Sulma. Abdurrahman b. Sebre. 899[51] Rafi'b. EbîRafi'. Abdullah b. es-Sa'dî. 900[52]
El—Haris b. Hazme.
Ebû'1-Alâ el-Ensârî.
Yezîd b. Nu'aym.
Kays b. Sehl.
El-Fukaym.
Ebû Hânî.
Merzûk es-Saykal. 901[53]
Şu'ayb.
Ebû Dâvûd902[54] Umeyr b. Âmir b. Mâlik.
Zenkel. 903[55]

892[44] Asıl nüshada Sehl b. Süheyl'dir, (d), (t) ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi.
893[45] (t)'de Ümmü Bİşr'dir. İbn Hacer her iki tarzı da caiz görmüştür.
894[46] El yazmalı nüshanın hamişinde üç hadis rivayet edenler olarak takdim edilmiştir.
895[47] (t) ve el-İsâbe^ye, göre yapılan bir ilavedir.
896[48] İbnu'l-Cevzî, iki hadis rivayet edenleri daha çok sıralamıştır. Onun zikrettiklerinin çoğu el-Berkî'nin iahrİc enikleridir: Temîm b. Zeyd, Ca'de b. Hâlid, Harise b. en-Nu'mân, Zeyd'in kardeşi Harise, Hamza b. Abdilmuttalib, Bint Sâmir, Dehr b. el-Ahrâm, Seleme b. el-Huzâ'î, Sender b. Şurahbil b. Hasene, Şeybe b. Utbe, Abdullah b. Sa'iebe, Abdullah b. Rabî'a b. el-Hâris, Abdullah b. Ebî Rabî'a, Abde b. Hazn, Amr b. Ka'b el-Yamî, Umeyr b. Katâde, Ma'kıl b. Mukarrin, Yesir (Useyr) ed-Dermekî.
897[49] (d)'ye göre yapılan bir ilavedir.
İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 274-279.
898[50] Asıl nüshada, yanlış olarak "Asale" yazılmıştır. Târîhu İbn Kesîr, V, 328 ve el-İsâbe'ye göre düzeltilip doğrusu yazıldı.
899[51] Asıl nüshada, "Besra'"dır. (t) ve el-İsâbe'yt göre düzeltildi.
900[52] Üç hadis rivayet edenler arasında da adı daha önce geçti
901[53] Asıl nüshada, es-Sukayl'dır. (t) ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi.
902[54] Asıl nüshada, "Ebû Dâvûd" ayrı olarak tek başına yazılmıştır, (t) ve el-İsâbe'de de geçtiği gibi Umeyr'in künyesidir.
903[55] Asıl nüshada, Zencel'dir. İbn Hacer diyor ki: "Zenkel (hiç bir ad veya yere) nisbet edilmemiş. Ebû Muhammed İbn Hazm, Bakî b.

Basra. 904[56]
Kabîsa el-Becelî. 905[57]
Süleyman.
Sabit b. Ebî Âsim. 906[58]
Haraşe b. el-Hurr. 907[59]
Mıhmer908[60] b. Mu'âviye.
Mâlik b. Uheymir.
Sa'd.
Ömer el-Has'amî. 909[61]Hilâl.
Amr el-Aclânî.
Abdurrahman b. Âiş el-Hadremî. 910[62]
EI-Hâris b. el-Hâris.
Amr b. Mürre el-Cuhenî.
İbn Zeml.911[63]
Ebû Kırsâfe Cendere912[64] b. Hayşene,
İbnu's-Sımt.
Ebû Ali b. el-Buheyr. 913[65]
Abdurrahman b. Utbe.
Ebû Şebîb. 914[66]
Abdullah b. Sa'd.
Cebele b. el-Ezrâk.
Abdurrahman b. Katâde.
El-Had. 915[67]
Hind b. Ebî Hâle.
Harmele el-Anberî. 916[68]
Sa'sa'ab. Naciye.
Hubeyb917[69] b. Muğfıl.
Ez-Zâri'.
Mucemmi' b. Yezîd.
Sa'îd918[70] b. EbîRâşid.
Cundub b. Abdillah.

Mahled'in Müsned'ine dayandırarak, onu el-Va-hİdan adlı eserinde zikretmiş, Zehebî ise onun yazdıklarını düzeltmiştir. Bu ad bir kişinin adının yanlış yazılmış olmasından kaynaklanmış olabilir. Bu durumda belirsizlik daha da fazlalaşir."

904[56] (t)'de, Nedrâ; (d)'de, Nesrâ yazılıdır. Bu adın tahkiki için bkz. el-İsâbe, 713.

905[57] İleride Kabîsa b. el-Mehârik zikredilecektir. El-İsâbe'de de belirtildiği gibi, bu zât, Kabîsa el-Becelî'nin kendisidir.

906[58] Ası! nüshada, Süleyman b. Sabit b. Ebî Âsım'dır. Bunlar bir değil iki ayrı kişidirler.

907[59] Ası! nüshada, "Haraşe b. Ebcer" diye yazılıdır, (t) ve (d)'de: "İbnu'I-Hâris"; el-İsâbe'de ise, "Haraşe b. el-Hâris veya İbnu'I-Hurr el-Muhâribî" yazılıdır.

908[60] Asıl nüshada, Mucîr'dir. (d), (t) ve e!-/sâbe'yt göre düzeltildi.

909[61] Asıl nüshada, Sa'd b. Ömer el-Has'amî'dir. Doğrusu yukarıda da yazıldığı gibi onların iki kişi olduğudur, (t)'de, Ömer ei-Cumeî yazılıdır. El-İsâbe'de, e]-Has'amî ve el-Cumeî ayrı ayrı zikredilmiştir.

910[62] Ası! nüshada, "Abdurrahman b. Ayyaş el-Hadremî" yazılıdır. El-İsâbe ve (t)'ye göre düzeltildi.

911[63] Asıl nüshada, ibn Zemîl'dir ki yanlıştır, (t), ve İbn Ebî Hatim, II/IV, 320; el-İsâbe, 4676'da ise, "Abdullah b. Zeml" olarak geçmektedir.

912[64] Asıl nüshada, "Haydere"dir. Usdu'l-Ğâbe, el-İsâbe, 1229 ve el-Kuna, 920'ye göre düzeltildi.

913[65] Asıl nüshada, "en-Nuheyz"ıdir. El~İsâbe, 783'e göre düzeltildi. Bu eserde deniliyor ki: "Ebû Ali b. el-Buheyr ya da el-Behir, et-Tecıid'de Bakî b. Mahled'e nisbet edilerek zikredilmiştir." (t)'de, "Buceyr" olarak yazılıdır. El-Mecd, el~Kâmûs (Bahr)'da diyor ki: "Ali b. Buheyr: tabiîdir." Bu onun babası olabilir.

914[66] Asıl nüshada, "Ebû Sebit"tir. (t) ve (d)'de, "Sebib"dir. El-İsâbe, "Kuna", 603'e göre düzeltildi.

915[67] Asıl nüshada, "el-Hadile"'dir. Doğrusu el-İsâbe (783)'de şu şekildedir: "Zehebî, ei-Tec-rîd'de, onun Bakî b. Mahled'in Müsned'inde bir hadis rivayet ettiğini belirtmiştir. Bu yanlıştır. Zira hadis onun oğlu Şeddâd b. el-Had el-Leysî'nindir."

916[68] Asıl nüshada, "el-Anzî'"dir. (t) ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi. Bu zat Harmele b. Abdillah
b. İyas'tır.

917[69] Asıı nüshada, "Habîb'"dir. El-İsâbe (8935)'ye göre düzeltildi.

918[70] Asıl nüshada, "Ma'bed" şeklindedir, (t), (d) ve el-İsâhe'yç. göre düzeltildi.

Seleme b. Selâme [b.] Vakş.
El-Mesevvir b. Yezîd.
Ebû'l-Erkâm.
Sa'îd b. el-Asî. 919[71]
Sehl b. Yûsuf. 920[72]
En-Nemir. 921[73]
Ebû Hirâş.
En-Nabiğa.
Sabit b. Kays b. eş-Şemmâs.
Meysere.
Âmir b. Rabî'a.
Nasr b. Dehr el-Eslemî. 922[74]
Târik b. Abdillah el-Muhâribî.
Ebû Hayseme. 923[75]
Umeyr b. Seleme ed-Damrî.
Kudeyr ed-Dabbî. 924[76]
Rafi' b. Bişr. 925[77]
Ebû Beşer. 926[78]
Bedre Ebû Mâlik. 927[79]
Ebû Sehle.
Es-Sâib el-Ensârî.
Amr b. Ebî Süleyman.
Abdullah b. Ebî Süfyân.
Ebû Sûd. 928[80]
Ferve b. Nevfel.
Hâlid b. Ebî Cebel.
Alkame b. Rimse el-Belevî.
Yezîd b. Âmir es-Suvâî.
Suheyb, başka biri.
Ebû Necih es-Sülemî.
Amr el-Bikâlî.
Umeyr.
Ebû Hallâd el-Ensârî.
Atıyye el-Cüşemî.
Yezîd el-Uklî.

919[71] Asıl nüshada, "Sa'îd b. Ebi'1-Asî" yazılıdır.
920[72] El-İsâbe (3803)'de: "Sehl b. Yûsuf; Zehebî, onu Bâkîb. Mahled'in Müsned'inden alıp zikretmiştir. Bu yanlıştır. Zira bu zât tabiîn nesline uyanlar (etbâu't-tâbiîn)dandır."
921[73] Asıl nüshada, "en-Nemir", önceki isimler ile bitişik olarak: "Seh! b. Yûsuf b. en-Nemir" şeklinde geçmektedir. El-İsâbe (8802)'de: "Nemir el-Huzâ'î; Musnedu Bakî b. Mah-led'de, onun rivayet ettiği bir hadis bulunmaktadır. İbn Fethim, Ebû Ca'fer et-Taberî'ye dayandırarak, onun kapalılığını gidermiştir. Ben derim ki: Bu zâtın Numeyr el-Huzâ'î olduğunu uzak bir ihtimal olarak görmüyorum." şeklinde kaydedilmektedir. İleride Numeyr el-Huzâ'î'den söz edilecektir.
922[74] Ası! nüshada, "Nasr b. Zahir" yazılıdır, (t), (d) ve el-İsâbe (8698)'ye göre düzeltildi.
923[75] Asıl nüshada, "Ebû Haşme" yazılıdır, (t), (d) ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi.
924[76] Asıl nüshada, "Kureyz"'dİr. (t) ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi.
925[77] İbn Hacer, el-İsâbe (2739)'de diyor ki: "Rafi' b. Bişr es-Sülemî: bazı raviler bu adı tersyüz etmişlerdir. Onun doğrusu, Bişr b. Rafi'dir. Haşr ile ilgili bir hadis rivayet etmiştir. Ebû Ömer de böyle demiştir. Onu tersyüz eden kişi ise Ali b. Sâbit'tir. Ben derim ki Bakî b. Mahled onun tarîkiyie bu hadisi tahric etmiştir."
926[78] Asıl nüshada, "Ebû Beser" yazılıdır. El-İsâbe"de: "Ebû Beşer es-Sülemî... Ebû Mûsâ diyor ki: Bu zât Ebû'l-Yeser olabilir." denilmektedir.
927[79] Asıl nüshada, "Nedre Ebû Silk" yazılıdır, (t), (d) ve el-İsâbe (Kuna, 603)'ye göre düzeltildi.
928[80] Asıl nüshada, "Ebû Serde" yazılıdır. El-İsâbe'yc göre düzeltildi.

Abdurrahman b. Katâde es-Sülemî.
Alkame b. el-Huveyris.
Beşîr Ebû Cemile. 929[81]
Abdullah b. Ma'kıl b. Mukarrin.
Ebû Mûsâ Mâlik b. Ubâde el-Ğafıkî.
Ebû Ubey el-Ensârî.
Abd b. Âmir.
Ya'kûb.
Müslim b. Riyâh.
Sumâme930[82] b. Enes.
Abdurrahman b. Serine. 931[83]
Ziyâd b. Harise.
Havliyy.
Amr b. Ş'es.
Harise el-Huzâ'î.
Ebû Âiş.
Urve.
Ebû Esid b. Sabit.
Yezîd b. Seleme.
Nadle.
Amr b. Âmir [b. et-Tufayl]. 932[84]
Abdullah b. Sebre. 933[85]
Abdullah b. Ebî Bekr, başka biri.
Talk b. Yezîd.
Kutba b. Yezîd.
El-Musavver b. Yezîd. 934[86]
Hucr el-Mederî. 935[87]
Ebû Süfyan b. Harb.
Mervân936[88] b. Kays.
Hamza b. [Ebî] 937[89] Esid.
El-Mukanna'. 938[90]
Abdullah b. Süheyl.
Mâlik el-Eş'arî.
Sabit.
Ubeyd b. Amr el-Kilâbî.
Yezîd b.Sa'Iebe.
Sebre b. Ebî Fâkih.

929[81] Asıl nüshada "Bişr Ebû Nehile" yazılıdır. El-İşâbe, 81 l'de şöyle yazılıdır: "Beşîr b. Ebî CemUe Süleym Oğullan'ndand.r. İbn Mende, ibn Sa'd'a dayandırarak onun adım zikre -7 nnHn\nnra Ebû Nu'aym onun adını zikrederek, doğru olanın: 'Sının Ebu Cemı Nu'aym'ın dediği doğrudur." Bkz. e,-isâbe, (el-Kuna), 199, (el-Esma), 3511.
930[82] asil nüshada, "Temam" yazılıdır, (d), (t) ve el-habe ye göre düze İtildi.
931[83] Bu zât Abdurrahman b. Senne el-Eslemı'dır. (Bkz. el-Isabe, nr. 5127).
932[84] (t), (d) ve el-İsâbe, 588O'e göre yapılan bir ilavedir.
933[85] Asıl nüshada, "Sebre" yazılıdır. Bâkî'nin Müsned'inde alıntılanan el-İsâbe (4692)'ye göre düzeltildi.
934[86] Asıl nüshada ve (t)'de "el-Musevver b. Nedbe" yazılıdır. Bu çirkin bir yanlışlıktır. Bkz. el-Muştebeh, s. 482; el-Jsâbe, 7989.
935[87] Hucr adındaki bu zât, tanınan bir tabiîdir. Mursel bir hadis rivayet etmiştir. Bakî b. Mahled yanılmış, onu sahabî zannetmiştir. Onun bu yanlışlığını İbn Hazm ve İbnu'l-Cevzî sürdürmüştür. Bu zâtın biyografisi, et-Tehzîb ve el-İsâbe, II, 77'de bulunmaktadır.
936[88] Asıl nüshada, "Feyrûz" yazılıdır, (d), (t) ve el-İsâbe'ya göre düzeltildi.
937[89] (t) ve el-İsâbe'ye göre yapılan bir ilavedir.
938[90] Bu kişi el-Mukanna' b. el-Husayn et-Temîmî'dir. Ona el-Munakka' da denilmiştir. Bkz, el-İsâbe, $184.

Abdurrahman b. Mâlik.
Ebû Kâhil.
Kays b. Amr.
Ebû's-Senâbilb. Ba'kek.
Şeybe b. Osman.
Ebû Bişr el-Has'amî.
Es-Saib b. Habbâb.
Umeyr el-Abdl
Abdurrahman b. Ezher.
Talha b. Mâlik.
Huzeyme b. Cezî.
Sa'sa'a. 939[91]
Er-Rabi' el-Ensârî.
Sabit b. Yezîd.
Ebû Hadred.
Temîm el-Mazinî.
El-Hakem b. Hazn.
Naciye el-Huzâ'î.
Haccâc b. Abdillah.
Ebû Las el-Huzâ'î.
Amr b. Ebî Akreb.
Huleys.
Ca'de b. Hubeyre.
Nasr el-Eslemî.
Ebû Akreb.
Seleme940[92] b. Nu'aym.
Yezîd b. Şecere. 941[93]
Âmir b. Şehr.
Ebû Habîb.
Târik b. Şihâb.
EI-Haris b. Mâlik.
Ebû Ukbe.
Ebû Sa'îd el-Ensârî.
Safvân ez-Zuhrî.
Adiyy el-Cuzamî.
İbn Buheyne. 942[94]
Abdullah b. Ma'bed.
Talha b. Mu'âviye.
Abbâd b. Şurahbil.
Kerdem b. Kays.
Ebû Ubeyy b. Ummi Haram. 943[95]
Suveyd el-Ensârî.

939[91] Asıl nüshada, "Sa'sa'a b. er-Rabi' el-Ensârî" yazılıdır. Halbuki bunlar yukarıda da yazdığımız gibi iki kişidirler.
940[92] Asıl nüshada, "Mesleme" yazılıdır, (c), (t) ve et~Isâbe'ye göre düzeltildi.
941[93] Asıl nüshada, "Sahbere" yazılıdır, (c), (t) ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi
942[94] (t)'de, "Ebû Buheyne"'dir. El-İsâbe, 111 'de şöyle yazılıdır: "Ebû Buheyne; Zehebî, et-Tec-rîd'de Bakî b. Mahled'e dayandırarak, onu zikretmiştir. Sanıyorum ki bu kişi İbn Buhey-ne'dir. Adı ise Abdullah'tır."
943[95] Asıl nüshada, "Ebû Umey"; (c)'de, "Ebû Ubeyy b. Ebî Haram" yazılıdır. El-İsâbe, 6, ku-na, 7'ye göre düzeltildi.

Ebû Mıınib. 944[96]
Yûnus b. Şeddadâ.
Amrb. Sa'd.
Ubeyy b. îmâre. 945[97]
Âmir er-Râmî.
El-Haccâc b. Hat es-Sülemî. 946[98]
Yezîü b. Şureyh.
Amr b. Ma'dikerib.
Hâlid.
Sa'd b. İshâk.
Ebû Ferve.
El-Muğîre.
Ebû Hâlid.
Câbir b. Umeyr.
Suveyd b. Cebele.
Mâlik b. Avf el-Kuşayrî.
Kasâme b. Züheyr.
Haram b. Mu'âviye.
Malımûd b. er-Rabi.
Nafi'b. el-Hâris.
El-Hâris b. Nevfel.
Ubâde b. Kurt. 947[99]
El-Minhal.
Asase b. Selâme.
Garafe948[100] el-Kindî.
Yezîd b. es-Seken.
Mesleme b. Muhalled.
Ebû'1-Alâ.
Ebû Ba'ce. 949[101]
Abdullah b. İsâ. 950[102]
Ebû Abdillah el~Enmârî.
Ebû Sa'lebe el-Eşca'î.
Kays el-Ca'dî. 951[103]
Abdullah b. Âmir b. Uneys. 952[104]
Ebû Hallâd.
Umara b. Za'kere.
Ebû Seleme.

944[96] Asıl nüshada, "İbn Munîb"; (t)'de, "Ümmü Munîb" yazılıdır. El-İsâbe'ye göre düzeltildi.
945[97] Bu adın tahkiki için bkz. el-İsâbe, 29.
946[98] Asıl nüshada. "es-Sülemî"nin yerine "ei-Fârisî" yazılıdır. Bu nisbet ile ilgili (c), (t) ve el-Isâbe'ds bir şeye değinilmemiştir.
947[99] Asıl nüshada, "Murt" yazılıdır, (c), (t) ve el-İsâbc'yt göre düzeltildi.
948[100] Asıl nüshada, "Araka"; (c)'de. "Gazaya" yazılıdır, (t) ve el-İsâbe*fa göre düzeltildi.
949[101] Asıl nüsha ve (t)'de de bu şekilde yazılıdır. Kim olduğunu bilmiyoruz. Sahâbe'den "Ba'ce b. Zeyd" adında biri var. Bkz. el-İsâbe.
950[102] Asıl nüshada. "Ebû Ba'ce Abdullah" sonra "Ebû İsâ" yazılıdır. İki isim birbirine karıştırılmış, (c), (t), (d) ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi. İbn Hacer, Abdullah b. İ.sâ'nın Bakî b. Mah-Ied'in Müsned'inde bir hadisinin var olduğunu belirttikten sonra: "Bu kişinin tabiînden olup, mürsel olarak rivayet etmiş olmasından korkuyorum." demiştir.
951[103] İbn Hacer, el-İsâbe, 7359'da: "Zehebî, et-Tectfâ*de, Bakî b. Mahled'e dayandırarak, onu tek başına zikretmiştir. Bu kişi en-Nabiğa e!-Ca'dî'dir."
952[104] Asıl nüshada, "Abdullah b. Âmir", "Ebû Uneys" diye iki ad yazılıdır. Bu yanlıştır, (t)'de Ebû Uneys zikredilmemiştir. Doğrusu bizim tespit ettiğimiz gibi "Abdullah b. Âmir b. Uneys"'dir. Bkz el-İsâbe, IV, 88. Ed-Dulâbî, el-Küna, I, 16'da Sahabe bölümünde, "Ebû Enes" diye zikretmiştir. Daha sonra İbn Hacer, el-İsâbe, 1, 16'da onun bazı ravilerin hatası olduğunu belirtmiştir.

Amr b. el~Hâris.
Cu'ayl el-Eşca'î.
Züheyr b. Osman.
Ebû'I-Muntefik. 953[105]
Ebû'd-Dehdah.
Sa'lebe.
EbûSa'îdb. Ebî Fedâle. 954[106]
Yezîd b. Harice.
Cubeyr el-Kindî.
Abdurrahman b. Osman et-Teymt
İyas b. Abdillah b. Ebî Zubâb.955[107]
Ukbe b. Evs.
Kays b. Mahreme.
Urve b. Âmir el-Cuhenî.
Suveyd el-Ensârî. 956[108]
El-Hakem b. Amr el-Ğıfârî.
Dağfel.
Abdillah b. Ebî Bekir.
Cahime.
Hasan b. Ebî Câbir es-Sülemî.
Âmir b. Mes'ûd.
Beşîr.
Şeybân.
Ebû's-Saib.
İkrîme b. Ebî Cehl.
Zeyd b. Sabit, başka biri.
Cunâde b. Mâlik.
Ebû Cemil. 957[109]
Ebû Yezîd el-Muhâribî.
Amr b. Ebî Amra.
Ğalib.
Busr b. Mihcen. 958[110]
Sa'lebeb. [Ebî] 959[111] Mâlik.
Ebü Fesîle. 960[112]
Abdullah b. Abdirrahman.
Sa'îdb. EbîZubab. 961[113]
Habîb b. Fudeyk962[114]b. Huzâfe.

953[105] Asıl nüshada, "Ebû'l-Muşakkak" yazılıdır, (c), (t) ve el-İsâbe'yz göre düzeltildi.
954[106] Asıl nüshada, "İbn Ebî Fedâle" ayrı olarak yazılmıştır. "Ebû Sa'îd" künyesi İse, ondan önceki "Sa'lebe'"nih sonuna izafe edilmiştir, (t) ve el~İsâbe'ye göre düzeltildi.
955[107] Bkz. Tehzîh, I, 389; el-İsâbe, nr., 380.
956[108] Biraz yukarıda yine bir hadis rivayet edenler arasında adı zikredilmişti.
957[109] (c) ve (d)'de, "Ebû Cihâd" şeklindedir, (t)'de adı geçmemektedir. el-İsâbe'du ise Ebû'I-Ce-mei adında biri var.
958[110] Busr: Bu adın Busr mu yoksa Bişr mi olduğu konusunda ihtilaf bulunmaktadır. "Busr" olarak okunması daha çok tercihe şayandır. Bkz. Tehzîb. Busr adındaki bu şahıs tâbiîndendir. Babası "Mihcen b. Ebî Mihcen ed-Duelî" ise sahâbîdir. Busr'un babasından naklettiği hadis el-Muvatta', s. I32'de bulunmaktadır. Hadisi, Ahmed ve en-Neseî rivayet etmiştir.
959[111] (d), (t) ve el-İsâbe'ye göre yapılan bir ilavedir.
960[112] Asıl nüshada, "Ebû Hasle" yazılıdır, (t) ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi.
961[113] Asıl nüshada, "Habbâb" yazılıdır, (d) ve (t)'ye göre düzeltildi. İbn Hacer: "Sa'îd b. Ebî Zubâb; İbn Hazm, Bakî b. Mahled'e dayandırarak onu bir hadis rivayet edenler arasında zikretmiştir. Doğrusu Sa'd'dır." demektedir.
962[114] El-İsâbe'Aç: "Habîb b. Fuveyk, Fudeyk ve Fureyk de denilmiştir." yazılıdır.

El-Mustevrid, başka biri.
Uneys b. Ebî Mersed.
Alkame b. Nadle.
Numeyr el-Huzâ'î.
Hanzele es-Sedûsî.
Abdullah b. Zem'a.
Hâlid'in iki oğlu olan Habbe ve Sevâ'mn rivayet ettikleri bir hadisleri var.
El-Haşhaş'ın oğullan Ebû Züheyr, Kays, Ubeyd, [Mâlik]'in963[115] rivayet ettikleri bir hadis var.
Esma b. Harice.
Ebû Mansur.
Cevdan.
Abdullah b. Atik.
[El-Cahcah.
El-Muk'ad.
Umara b. Müdrik b. Ubâde]. 964[116]
Hasan b. Sabit.
Sa'd b. el-Atvel.
El-Fucey' el-Âmirî.
Sahr b. el-Ayle.
El-Ka'kâ' b. Ebi'l-Hadred.
Sa'lebe b. Zehdem.
Hibbân b. Buhh. 965[117]
Ebû Sehl.
Nukâde el-Esedî.
Ebû Ubeyde.
Abdurrahman b. Akıl.
İbn Sîlan.
Ed-Dehhâk b. Kays.
Târik b. Suveyd.
Tufeyl b. Sehbere.
Ukbe b. Mâlik.
Sabit b.Rufey'. 966[118]
Osman b. Huneyf.
Ebû Abdirrahman el-Fihrî.
Ebû Abdiîlah.
Ebû Gâdiye. 967[119]
[Şekel b. Humeyd.
Ebû Yezîd b. Ebî Meryem.] 968[120]
Dukeyn b. Sa'îd.

963[115] (c) ve (t)'ye göre yapılan bir ilavedir.
964[116] Köşeli parantez içindekiler, (c) ve (t)'ye göre yapılan bir ilavedir. El-İsâbe'de, "Ubâde" yerine "Cunâde" yazılıdır.
965[117] Asıl nüshada, "Heyyân b. Nuhh" şeklinde yazılıdır. El-İsâbe'ye. göre düzeltildi. Meşhur olanı, Hibbân şeklinde okunmasıdır. "Hebbân" ya da "Heyyan" şeklinde okunduğu da söylenmiştir.
966[118] Asıl nüshada, "Mene1" yazılıdır. El-İsâbe, (c), (d) ve (t)'ye göre düzeltildi. Bu ad "Ruvey-fi' " olarak da okunmuştur.
967[119] "Ebû öadiye" ile "Kendir" arasında zikredilecek isimler, elimizdeki nüshada eksiktir. Biz bu isimleri (c), (d) ve (t)'ye göre ilave ettik.
968[120] Zehebî, bu adı düzeltip Bakî b. Mahled'in Müsned'inde, onun rivayet ettiği bir hadisin olduğunu belirtmiştir. Zehebî, bu konuda yanılmıştır. Zira o kişi, Yezîd'in babası Ebû Meryem es-Selûlî'dir. Adı Mâlik b. Rabî'a'dır.
Bkz. el-İsâbe 1257.

Şumeyr. 969[121]
Amrb. EbîAmra. 970[122]
Abdullah b. Adiyy,
Mâlik b. et-Teyyihan.
Ubeydullah b. Cubeyr el-Huzâ'î.
Külsûm.
Muhammed b. Abdilîah b. Selâm. 971[123] Abdullah b. Hilâl es-Sakafî.
Abdurrahman b. Ezher. 972[124]
Şeddâd. Ebû Alkame.
Âbıyu'1-Lahm es-Sa'dî.
Ebû Katâde es-Sedûsî.
Ebû'1-Ğavs.
Zurâre b. Cez'.
Mirdas b. Urve.
Mesrûk b. Vâil.
Ebû Sellâm. Şufeyyb.
Mati'. 973[125]
Talha es-SüIemî. 974[126]
Abdullah b. Ka'b.
Abdulhamid b. Amr. 975[127]
Bilâl b. Sa'd. 976[128]
Abdullah b. Utbe.
Abdullah b. Ebi'l-Mutarrif.
Mutî\
Rafi' b. Mekîs.
Zu'z-Zevâid.
Zu'I-Ğarre.
Ömer el-Leysı.
Ebû Bişr es-Sülemî.
Herim b. Hanbeş. 977[129]
İyâd b. Yahya,
Abdurrahman b. Mu'âviye.
Âmir b. el-Muzenî.
Abdurrahmân b. Alkame.
İbn Ebî Şeyh.
Uzeyne.

969[121] (c)'de, Şumeyl; (d)'de, Sumeyr yazılıdır, İbn Hacer: "İbn Hazm'ın söylediğine göre, hiç bir şeye nisbet edilmeyen Şumeyr'in, Bakî b. Mahled'in Müsned'inde rivayet ettiği bir hadisi vardır. Zehebî, bu adı düzeltmiştir. Bu şahsın, Ebyed b. Cemâl'den rivayet eden Sumeyr b. Abdilmudan olmasından korkarım. Hadisi mürsel olarak rivayet etmiş olabilir. Bu yüzden adı geçen Müsned sahibi de onun adını silmemiştir. Zira onun tarafından böyle şeyler çok yapılmıştır." der. (e!~İsâbe, 3918).
970[122] (t)'de, "Amrb. EbîAmr"; (c) ve (d)1 ise, "Amr b. Amra" yazılıdır. Ehfşâbe'ye göre düzelttik.
971[123] İki hadis rivayet edenler arasında da adı geçti.
972[124] (c)'de, "İbn Ebi'l-Ezher" yazılıdır.
973[125] İbn Hacer, el-hâbe, 412'de diyor ki: "Bakî b. Mahled, onun hadisini Müsned'inde zikretmiştir. 8u zât meşhur bir tâbiî'dir.
974[126] (c) ve (d)'de, "es~Suheymî"; (t)'de ise, "es-Sehmî" yazılıdır. Her ikisi de yanlıştır. Doğrusu, Buhâri, et-Târîhu'l-Kebîr, II/II, 345; el-İsâbe, III, 294.
975[127] İbn Hacer, el-İsâbe, 6666'da diyor ki: Zehebî, onu, Bakî b. Mahled'in Müsned'inde, Bir Hadisi Olanlar başlığı altında zikretmiştir. Doğrusu, Abdulhamid Ebû Amr'dır (6665).
976[128] El-İsâbe, 733'de şöyle yazılmaktadır: "İbn Hazm, "Bakî b. Mahled'in tahric ettiği sahâbî-ler" içinde onu zikretmiştir. İsnadına bakılması gerekir. Şamlı tabiî Bilâl b. Sa'd olmasından korkuyorum."
977[129] (c)'de, "Hubeyş" yazılıdır, (d)'de: "Vehb b. Hanbeş olduğu da söylenmiştir." yazılıdır. Bkz. El-İsâbe, 9159.

Abdullah b. Ebî Ümeyye.
Ammâr b. Evs. 978[130]
Ebû Mûsâ el~Eş'arî'nin kardeşi Ebû Burde b. Kays.
Ebû Amr b. Hafs b. el-Muğîre.
Abdullah b. Ravâha.
Ebû Akîl.
Bişr b. Asım.
Raf? b. Amr el-Muzenî.
Ebû Ubeyy. 979[131]
Huceyr b. Beyân.
Munkız b. Amr.
Ya'lâ b. Siyâbe.
Mâlik b. Atahiyye.
EI-Edra' es-Sülerrn.
Husayn.
Muhammed b. Fedâle.
Seleme b. Kays.
El-Hâris b. Gaziyye. 980[132]
Muheyd eI-Ğifârî. 981[133]
El-Hâris b. Sa'd b. Huzeym Oğulları'ndan Ye'mur.
Hişâm b. Fudeyk. 982[134]
Es-Saib.
Kays b. es-Seken.
Sehl b. Huneyf.
Sa'îd.
Abbâd.
Esmer b. Mudarris.
Ebû Sabira. 983[135]
Huneyde b. Hâlid el-Huzâ'î.
Sevâd b. Amr.
Mâlik b. Fulân.
Amir b. Âiz.
Mes'ade Sâhibu'l-cuyûş.
Ebû'I-Kayn.
Ebû Hadred.
Et-Tfelib, 984[136]
Amr b. Mâlik er-Ru'âsî.
Abdurrahmân b. Udeys. Süfyân b. Mucib.
Zeydb. Se'ne. 985[137]

978[130] Üç asıl nüshada da bu şekilde yazılıdır. İbn Hacer, el-İsâbe, 6803'de onun yan! olduğunu, doğrusunun "Ammâra" olduğunu kesin bir bir şekilde söylemektedir.
979[131] El-İsâbe* üe: "Bakî b. Mahled'in, Müsned'inde, onun iki hadisi vardır." denilmiştir. Bkz. îki Hadis Rivayet Edenler
980[132] (c)'de, Gaziye yerine Yezîd yazılıdır.
981[133] (t)'de, "Mehned"; (c)'de, "Mehted" şeklinde yazılıdır. El-İsâbe'ye göre düzeltildi.
982[134] c'de, "Sıddîk" şeklinde yazılıdır. El-İsâbe, 8974'de onun hakkında şöyle yazılıdır: "Hişâm b. Fudeyk; Zehebî, et-Tecr&Fâe onun Bakî b. Mahled'in Müsned'inde bir hadisinin olduğunu zikretmektedir."
983[135] (c)'de, "Ebû Sebre" yazılıdır. El-İsâbe (Küna, 642)'de şöyle yazılıdır: "Ebû Sabira, et-Tec~ rîd'üe onun Bakî b. Mahled'in Müsned'inde bir hadîsinin olduğu zikredilmiştir."
984[136] (c) ve (d)'de: "Ebû't-Telİb" yazılıdır, (t) ve el-İsâbe'ye göre düzeltildi.

Es-Selîl el-Eşca'î.
Abdurrahmân b. Amr es-Sülemî.
Abdullah b. Sa'd.
Ebû Husayn.
Hişâm b. Hubeyş.
Ebû Rifâ'a.
İbnu'ş-Şebâb. 986[138]
Amr b, Ebî Habîbe.
Mâlik b. Merâre.
Ebû'l-Haccâc es-Sumalî.
Abdullah b. Şurahbil. 987[139]
Kays el-Cuzamî. 988[140]
Abdullah b. Zem'a.
Sa'Iebe.
Ebû Ferve. 989[141] İkraş b. Zueyb.
[İbn Keysân] 990[142]
Kindir. 991[143]
Muhammed b. Amr b. Alkame. 992[144]
El-Hâris b. Bedel. 993[145]
Ammâr b. Ubeyd. 994[146]
Matar b. Ukâmıs.
Ebû Kıtayle.
El-Fakıh.
Ensâr'ın azadh kölesi Ebû Hazım.
Amr b. Sa'd. 995[147]
Atıyye.
Mey sere. 996[148]
Ebû Burde ez-Zaferî.
Ubeyd el-Leysî.
Adiyy b. Zeyd. 997[149]
Sa'îd b. Âmir. 998[150]

985[137] (d)'de, "Se'ne" yazılıdır. El-İsâbe'âe ise: "Bu İsmin Se'ne mi yoksa Se'ye mi olduğu konusunda ihtilaf vardır." denilmektedir. Doğrusu Se'ne'dir.
986[138] (t)'de, İbnu'ş-Şiyâb yazılıdır. El~İsâbe'de ise, Ebû Şubas'tan başka değişik bir kayda rast-lanılmamaktadır. Bkz. el~İ.sâbe, nr. 3823, Küna, 602.
987[139] (c)'de, "b. Abdi Şurahbil" yazılıdır.
988[140] (c)'de, "el-Hudânî" yazılıdır, (t) ve eI-İsâbe'y<z göre düzeltildi.
989[141] (c)'de, Ferâvis yazılıdır. El~İsâbe ve (t)'ye göre düzeltildi.
990[142] Burada (c), (d) ve (t)'ye göre ilave edilen isimler sona erdi.
991[143] Asıl nüshada, "Kender" yazılıdır. (C), (t) ve el-İsâbe göre düzeltildi.
992[144] El-İsâbe, 8526'da şöyle yazılıdır: "Muhammed b. Amr b. Alkame; et-Tecrîd'dc, onun Bakî b. Mahled'in Müsned'inde bir hadisinin olduğu zikredilmiştir. Bu kişi Ebû Seleme b. Abdirrahman ve o tabakadan hadis rivayet eden el-Leysî'dir. Ne onun, ne de babasının sahâbîliği var. Bakî b. Mahled'in Müsned'inde, buna benzer hadis ravileri bulunmaktadır. Tabiîn neslinin büyük veya küçüklerinden veyahut Muhammed b. Amr gibi tabiîn neslinden bile olmayan kişilerden hadis tahric etmiş, sonra bu durumu açıklamamıştır. Bakî b. Mahled'in, İbn Hazm'm tertibi üzere tahric ettiği Müsned'inde, bazı sahabe cüzlerinin nüshalarında, Muhammed b. Amr b. Alabe adına da rastlanılmıştır. Allah en iyisini bilir."
993[145] El-Hâfız, el-İsâbe, 2025'de, onun sahâbî değil tabiîn neslinden olduğunu sağlam delillerle ortaya koymuştur.
994[146] El-İsâbe, 14'de onun "Ammara" olduğu tercih edilmiştir.
995[147] Biraz yukarıda onun adı, bir hadis rivayet edenler arasında geçti.
996[148] Biraz yukarıda Meysere'nin adı, bir hadis rivayet edenler arasında geçti.
997[149] Asıl nüshada, "Yezîd" yazılıdır, el-İsâbe, (c), (d) ve (t)'ye göre düzeltildi.
998[150] Asıl nüshada, "Sa'd" yazılıdır. El-İsâbe, (c) ve (t)'ye göre düzeltildi. İbn Hacer diyor ki: "Sa'îd b. Âmir el-Lahmî; İbn Hazm, Bakî b. Mahled'in Müsned'ine dayandırarak, onu ei-Vehdan'da zikretmiştir. Zehebî ise, onu Ebû Ya'lâ'ya dayandırmıştır. Mensub olduğu kabileyi yanlış yazmıştır. Zira o el-Cumâhî'dir." Bkz. Nr. 3757 ve nr. 3263.

İbn Senden999[151]
Ebû Ümeyye.
Ziyâd b. el-Hâris.
Havt b. Abdiluzzâ.
Züheyr b. Amr.
Kabîsa b. el-Muhârık, başka biridir ya da Züheyr b. Amr ile birlikte bir hadis rivayet etmiştir.
Şu'beb. et-Tev'em. 1000[152]
Dırar b. el-Ezver el-Esedî.
Huzeyme1001[153] b. Ma'mer.
Abdurrahman b. Mu'âz.
İbn Mirbe' el-Ensârî. 1002[154]
Ca'fer b. Ebi'l-Hakem es-Sa'dî.
Kays b. Âiz.
Beşîr1003[155] el-Eslemî.
Mutr.
Cemîle b. Ubeyy b. Selûl.
Mü'minlerin annesi Hatice.
Ümmii Şerik.
Ümmü Kebşe.
Ümmü Mâlik el-Behziyye.
Kebşe.
El-Ka'kâ' nm hanımı Bukayre, 1004[156]
Cemra bint Abdillah el-Yerbu'ıyye.
Havle bint es-Sâmit.
Ümmü Osman bint Süfyân.
Ümmü Nasr.
Eş-Şemûs bint en-Nu'mân.
Selâme bint Ma'kıl. 1005[157]
Serrâ bint Nebhân,
Leylâ bint Kanif1006[158] es-Sakafiyye.
Berve' bint Vâşik.
Ümmü Sunbule.
Selmâ.
Mü'minlerin annesi Âişe'nin azadh cariyesi Berire.
Ka'b b. Mâlik'in hanımı Hayra.
[Ümmü] 1007[159]Cemîle.
Ümmü İshâk.
Nudbe. 1008[160]

999[151] Bkz. el-İsâbe, nr. 3510. el-Musned, nr. 6710, 7096.
1000[152] Yukarıda adı geçen Şu'be b. et-Tev'em, tabiîdir. Bkz. Buhârî, el-Kebîr, II/II, 244; Te'cî-lu'1-Menfe'a, s. 177-178; el-İsâbe, nr. 4008.
1001[153] Asıl nüshada, "Cezîme" yazılıdır. El-İsâhe, (c), (d) ve (t)'ye göre düzeltildi.
1002[154] Adı, "Zeyd b. Mırba' "dır. "Yezîd" olduğu da söylenmiştir. Bkz. el-İsâbe, nr. 2928.
1003[155] Asıl nüshada, "Bişr" yazılıdır. El-İsâbe, (c), (d) ve (t)'ye göre düzeltildi.
1004[156] Asıl nüshada, "Nufeyre" yazılıdır. El-İsâbe ve (t)'ye göre düzeltildi.
1005[157] Asıl nüshalarda, "bint Mufîd" yazılıdır, (t)'de "bint Ma'kıl" olarak geçer. Her ikisi de yanlıştır. El-İsâbe, VIII, 109-110.
1006[158] Hafız İbn Hacer'in de kaydettiği gjbi bu ad "Kanif diye okunur. Asıl nüshalarda "Kaif'
olarak yazılmıştır. Bu imla hatasından kaynaklanmaktadır.
1007[159] (t) ve (d)'ye göre yapılan bir ilavedir.
1008[160] bkz. Tefsîru't-Taben, nr. 4240.

Habıbe bint Ebî Sebre. 1009[161]
Azze bint Habil. 1010[162]
Ümmü Sa'd Halide bint Enes.
Ümmü Süleyman bint Hakim.
Tu'me1011[163] bint Cez\
Kuteyle.
Ümmü Mâlik el-Behziyye. 1012[164]
Ümmü Enes.
Ümmü Hilâl1013[165] bint Bilâl el-Eslemiyye.
Ümmü Hâlid bint el-Esved.
Üsâme'nin azadlı cariyesi Ümmü'l-Haccâc.
Ümmü Hâni' el-Ensârîyye.
Ümmü Rûman.
Ümmü Humeyd.
Ümmü's-Sehbâ.
Kayle, başka biri.
Ubeyy b. Ka'b'm hanımı Ümmü't-Tufeyl.
Ümmü Ferve,
Hamne bint Cahş.
Ümmü Âmir.
Rukayka.
Habîbe bint Ebî Tecrat. 1014[166]
Hamza b. Abdilmuttalib'in kızı.
Rasülullah (s.a.s.)'dan hadis rivayet edenler konusunda bizim kaydettiğimiz ve daha önce İmam ve Hafız Bakî b. Mahled el-Endelusî'nin ve başkalarının kaydettikleri isimler burada sona erdi. Başarı Allah'tandır.
Not: Alimler ve hafızlar kaydettiklerimizi tetkik etsinler. Her kim bir fazlalık bulduğunda uygun bir şekilde düzeltsin.1015[167]

Fetva Veren Sahabeler Ve Verdikleri Fetvaların Çokluğu Sırasına Göre Onlardan Sonraki Neslin İsimleri

(Bu risale), RasûluIlah (s.a.s.) ashabının ve onlardan sonra günümüze kadarki neslin, sadece verdikleri fetvaların çokluğu sırasına göre, isimleri ile fetva sayıları birbirine çok yakın olanların sıralanışlarının ve fetvalarının nasıl bir araya getirilmesinin mümkün olacağına dairdir. Allah onlardan razı olsun.1016[168]

1009[161] Bu ad kesinlikle yanlıştır. Ne (t)'de ne de eI~İsâbe'Ğc var.
1010[162] Asıl nüshada, "bint Haik" yazılıdır. Bu yanlış yazılmıştır. El-İsâbe'ye göre düzeltildi.
1011[163] İbn Hacer diyor ki: Tu'me bint Cur, et-Teaid'd&, Tu'ayme bint Cureyc olarak düzeltilmiştir. Babasının adından bazı harfler eksik yazılmıştır.
1012[164] Asıl nüshada, "es-Sahbe" diye yanlış olarak yazılmıştır.
1013[165] Asıl nüshada, "Ümmü Bilâl" yazılıdır. Bu yanlıştır, (t) ve et-İsâbe'ye göre düzeltildi.
1014[166] Asıl nüshada, "Behhrat" vazilidir. Ed-Dârekutnî, yukarıda yazıldığı gibi bu adı Tecrat olarak okuyup kaydetmiştir. Adı ise Habîbe veya Hubeybe şeklinde okunup kaydedilmiştir.
1015[167] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 279-297.
1016[168] Fetva verenlerin isimleri hakkında bkz. İbn Hazm'dcn naklen İ'lâmu"1-MuvakkCtn, I, 13 ve sonrası; Yine İbn Hazm'ın bir kitabı olan ef-/hkam,W, 176; İbn Hazm onları üç gruba ayırmıştır: 1) Çok fetva verenler (el-Muksirûn); bunlar ilk yedi kişidir. 2) Orta derecede fetva verenler (el-Mutavassıtûn). Bunlar: Ebû Bekir es-Sıddîk, Ene^ b. Mâlik, Ebû Sa'îd el-Hudrî, Ebû Hureyre, Osman b. Aftan, Abdullah b. Artır b. el-Âs, Abdullah b, ez-Zü-beyr, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, SaLd b, Ebî Vakkâs, Selmân el-Fârisî, Câbir b, Abdillah, Mu'âz b. Cebel. Bu on üç kişinin fetvalarını biraraya getirmek mümkündür. Zira her biri küçük bir cüzdür, Mutavassıtûn'a, Talha, ez-Zübeyr, Abdurrahman b. Avf, İmran b. Husayn, EbO Bekr, Ubâde b. es-Sâmit, Mu'SvÎye b, Ebî Süfyân gibi kişiler de ilave edilmiştir. Bu iki grubun dışındakiler ise Az Sayıda Rivayet Edenler (el-Mukılfûn)'dir. Bir ya da iki veya çok az sayıda daha fazla mesele ile ilgili fetvaların dışında bu kişilerden fetva

Sahabe Neslinden Fetva Verenler

Müzminlerin annesi Aişe.
Ömer b. el-Hattâb.
Ali b. Ebî Tâlib.
İbn Mes'ûd.
İbn Ömer.
Zeyd b. Sabit.
Abdullah b. Abbâs.
Osman b. Affân.
Sa'db. EbîVakkâs.
Ebû Bekir es-Sıddîk.
Ebû Bekre.
Câbir b. AbdiIIah.
Huzeyfe b. el-Yemân.
Cerîr b. Abdillah el-Becelî.
Ebû Mûsâ el-Eş'arî.
Abdullah b. ez-Zübeyr.
Osman b. Mazûn.
Câbir b. Semûra.
Abdullah b. Uneys.
Abdullah b. Ebî Evfâ.
Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme.
Abdullah b. Amr b. el-Âsî.
Ebû'l-Yeser.
Ğarafa b. el—Haris. [1017[169]]
Enes b. Mâlik.
Ubâde b. es-Sâmit.
Mu'âviye b. Ebî Süfyân.
Ez-Zübeyr.
Talha.
Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Sıddîk.
Semûra b. Cundub.
Kudâme b. Mazun.
Muhammed b. Mesleme.
Habbâb.
Abdurrahman b. Avf.
Ebû Cuheyfe.
Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh.

---

rivayet edilmemiştir. Derin bir inceleme ve araştırmadan sonra hepsinin fetvalarını sadece küçük bir cüzde toplamak mümkündür.
Her iki yerde de sıralamada fetva çokluğu esas alınmasına rağmen, müellifin burada yaptığı sıralama ile İbnu'I-Kayy^m'ın kendisinden naklettiği sıralama arasında ihtilaf vardır. Mesela müellif, burada Hz. Aişe'yi diğer sahâbîlerden Önce zikretmiştir. Diğer kitapta ise, Ömer b. el-Hattâb'ı ilk şıraya, Hz. Aişe'yi dördüncü sırada zikretmiştir. Ne var ki Bedred-din ez-Zerkeşî'nin "el-İcâbe li İradı mâ İstedmkethu Âi§etu ala's-Sahâbe, s., 62" adlı kitabında, İbn Hazm'ın, Hz. Aişe'yi fetva veren bütün sahâbîlerden önce zikrettiği şeklinde yaptığı yorumdan, onun elimizde bulunan nüshaya benzer bir nüsha görmüş olabileceği işareti bulunmaktadır.
İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 301.
[1017[169]] Bkz. el-İsâbe, 6901, 6881; el-Müştebeh, s. 357.

Ali b. Ebî Tâlib'in iki oğlu el-Hasan ve Hüseyin.
Mu'âz b. Cebel.
En-Nu'mân b. Beşîr.
Ebû Mes'ûd Ukbe b. Mâlik el-Bedrî.
Sa'îd b. Zeyd.
Ubeyy.
Ebû Eyyûb.
Ebû Talha.
Ebû Saîd el-Hudrî.
Ebû Hureyre.
Ebû Zer.
Mü'minlerin annesi Hafsa.
Mü'minlerin annesi Ümmü Habîbe.
İmran b. el-Husayn.
Amr b. el-Asî.
Abdullah b. Ca'fer.
Üsâme b. Zeyd.
El-Abbâs.
Abdurrahman b. Sehl.
Hâlid b. el-Velîd.
Mâlik b. el-Huveyris.
Avf b. Mâlik.
Busr b. Ebî Ertat.
Ammâr.
Ma'iz el-Eslemî. [1018[170]]
Seyyar b. Ravh[1019[171]] b. Seyyar.
Züheyrb. Rafi.
Ruveyfi' b. Sabit.
Fedâle b. Ubeyd.
Rafı' b. Hadîc.
Zeyd b. Erkâm.
El-Berâ b. Azib.
Fâtıma bint Rasûlillah (s.a.s.)-
Fâtıma bint Kays.
El-Mikdâd.
Adiyy b. Hatim.
Sehl b. Sa'd.
Suveyd b. Mukarrin.
Mu'âviye b. Mukarrin.
Abdullah b. Selâm.
Selmân el-Fârisî.

[1018[170]] Ma'iz ve el-Ğamidiyye'nin, fetva ehli sayılmaları konusunda ek açıklamada bulunarak, İb-nu'I-Kayyım {s. 16) diyor ki: "Ebû Muhammed'in hangi yolla Ma'iz ile el-Gamidiyye'yi fetva ehli saydığını anlayabilmiş değilim. Onlar, Rasûlullah (s.a.s.)'dan izin istemeksizin zina yaptıklarım ikrar etmenin caiz olduğu konusunda İlk davrandıkları için, aleyhlerine ikrarda bulunmaları dolayısıyla, ikrarın cevazı konusunda haklarında fetva verdikleri şeklinde tasavvur edilmiş olabilir. Bu ise ne büyük bir hayaldir! Ya da İbn Hazm, onların ahkâmla ilgili birer fetvalarını elde etmiş olabilir.

[1019[171]] Asıl nüshada da böyle yazılıdır. Bu yanlıştır. Doğrusu "Seyyar b. Ravh ya da Ravh b. Seyyar" olabilir. Adı konusunda ihtilaf edilmiştir. Buhârî, el-Kebîr, lifli, 160-161 'de zikrettiğimiz gibidir. El-Isâbe'de, hem râ, hem de sîn harfi başiığı altında ele alınmıştır.

Ebû'd-Derdâ.
Amr b. Abese.
Attab b. Esîd.
Ebû Muhammed Osman b. Ebi'l-Âs.
Hişâm b. Hakîm.
El-Câmd el-Abdî.
Abdullah b. Sercis.
EI-Gamidiyye.
Ebû Mahzura.
Ebû Şureyh el-Ka'bî.
Ebû Berze,
Bureyd el-Eslemî.
Târik b. Şihâb.
Ebû'l-Gadiye es-Sülemî.
EI-Muğîre b. Şu'be.
Esma bint Ebî Bekir es-Sıddîk.
Ümmü Şerik.
El-Hevlâ bint Tuveyt. 1020[172]
Ebû Katâde es-Sülemî.
Dihye b. Halife.
Sehl bint Süheyl.
Hassan bint Sabit.
Abdullah b. Ravâha.
Useyd b. el-Hudayr.
Ebû Munîb.
Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa.
Ebû's-Senâbil b. Be'kek.
Ebû Seleme b. Abdilesed.
Ed-Dehhâk b. Kays.
Habîb b. Mesleme. 1021[173]
Sa'db. Mu'âz.
Kays b. Sa'd. 1022[174]
Akîl b. Ebî Tâlib.
Ebû Esîd.
Ebû Sa'îd b. el-Mu'allî.
Seleme b. el-Ekve'.
Bilâl el-Müezzin.
Sumâme b. Usal.
Hakim b. Hizam.
Hubeyb b. Adiyy.
Abdullah b. Ma'mer el-Adevî.
Şurahbil b. es-Simt.
Rasûlullah (s.a.s.)'m azadlı kölesi Sevbân.

1020[172] Asıl nüshada, "el-Cevla bint Luveys" yazılıdır. İbn Sa'd, VIII, 178 ve el-İsâbe, 313'e göre düzeltildi.
1021[173] Asıl nüshada, "Habîb b. Müslim" yazılıdır. El-İsâhe, 1595'e göre düzeltildi. Buhârî onun sahâbî olduğunu söylemektedir. İbn Mu'în, "Şamlılar onun sahâbî olduğunu isbat ediyorlar; Medîneliler ise kabul ediyorlar." demektedir.
1022[174] Asıl nüshada, "Kays b. Ümeyye" yazılıdır. İ'lâmıt't-Muvakh'în'e göre düzeltildi.

Ebî Bekre'nin kardeşi Nafi'.
En-Nu'ayman.
Suheyb b. Sinan.
Ed-Dehhâk b. Halife.
Damra b. el—Is.
Umeyr b. Sa'd.
Ümmü'd-Derdâ el-Kubrâ.
Sabit b. Kays b. eş-Şemmâs.
Habîb b. Adiyy. 1023[175]
Sa'Iebe b. Zehdem.
Abdullah b. Ebî Bekir es-Sıddîk.
Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb.
Ümmü Eymen.
Ümmü Yûsuf.
Atike bint Zeyd b. Amr b. Nufeyl.
Abdullah b. Avf b. ez-Zuhrî.
Vabisa b. Ma'bed el-Esedî.
Surrak. 1024[176]
Ebû Sa'îd el-Hayr, hadisi meğâzî hakkındadır.
Ebû Abdullah el-Basrî, hadisi bu üç kişi ile birliktedir.
Cubeyr b. Mut'im.
Ebû Hayye el-Mısrî.
Abdurrahman b. el-Esved.
Mu'aykîbb. EbîFâtıma.
Yukarıda kırk erkek, yirmi kadın adı olmak üzere toplam altmış iki kişinin adı geçti. Adları ilk yazılan yedi kişi çok fetva verenler (el-Muksi-rûn)dir. Onları sırasına göre zikrettik. On üç kişi ise, orta derecede fetva verenler (el-Mutavassıtûn)dir. Geri kalanı ise, gerçek anlamda az fetva verenler (mukıllûn)dir.
Bu rivayetler, öz olarak iki yüz kişiden naklolunarak fıkıh bölümlerinde zikredilmiştir. Bu bölümlerin başlıkları, kurban kesiminde ortaklık, oturanın arkasında namaz kılmak, ikinci imamından önce imama uyanın tekbir getirmesinin caiz olup olmadığı, Kur'ân'ın bazı âyetlerinin okunması sırasında secde etmek v.b. şekildedir.1025[177]

Sahabe Neslinden Sonra Mekkelilerden Fetva Verenler

Atâ b. Ebî Rebâh. Tâvûs b. Keysân. Mucâhid b. Cebr. Ubeyd b. Umeyr el-Leysî ve oğlu, Abdullah b. Ubeyd.
Amr b. Dinar.
Abdullah b. Ebî Muleyke.
Amr b. Şu'ayb.
Muhammed b. Abdillah b. Amr b. el-Âsî.
Abdullah b. Sâbıt.

1023[175] Habîb b. Adiyy (noktasız ha üe) adında bir safiâbî yoktur. Noktalı hı harfi İle Hubeyb olabilir. Burada yazılan ismin yanlış olması muhtemeldir. Zira eğer kasd edilen Hubeyb b. Adiyy ise, zaten onun adı az yukarıda geçti.
1024[176] Bu ad Surrâk olarak okunmalıdır. El-Askerî, onu Ömer ve Güder vezninde Sürek olarak okumuştur. Babasının adı Esed olduğu söylenmiştir. Mısır'a gelip yerleşen bir sahâbîdir. (Bkz. el-İsâbe, 3116)
1025[177] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 301-306.

İbn Abbâs'ın azadlı kölesi îkrîme.
Ebû'z-Zübeyr.
Abdullah b. Hâlid b. Esid.
Abdullah b. Tâvûs.
Onlardan sonra:
Abdulmelik b, Abdilazîz b. Cureyc.
Süfyân b. Uyeyne.
Bu ikisinden sonra: Müslim b. Hâlid ez-Zincî. 1026[178] Sa'îd b. Salim el-Kaddah. 1027[179]
Bu ikisinden sonra: Muhammed b. İdrîs eş-Şâfi'î.
Ondan sonra:
Abdullah b. ez-Zübeyr el-Humeydî.
Mûsâ b. Ebi'l-Cârud.
İbrâhîm b. Muhammed eş-Şafi'î, 1028[180]

Sahabe Neslinden Sonra Medînelilerden Fetva Verenler

Sa'îd b. el-Museyyeb.
Urve b. Zübeyr.
El-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekir es~Sıddîk.
Ubeydullah b. Abdillah b. Utbe b. Mes'ûd.
Harice b. Zeyd b. Sabit.
Ebû Bekir b. Abdirrahman b. el-Hâris b. Hişâm.
Süleyman b. Yesâr.
Ebân b. Osman b. Affân.
Ebû Seleme b. Abdirrahman b. Avf.
Muhammed b. Ali b. EbîTâlib (İbnu'I-Hanefiyye).
Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) ve oğlu, Muhammed b. Ali.
Salim b. Abdillah b. Ömer b. el-Hattâb (r.a.).
İbn Ömer'in azadh kölesi Nâfi'.
Ebû Bekir b. Süleyman b. Ebî Hasme.
Arnra bint Abdirrahman b. Es'ad b. Zurâre.
Ümmü Külsûm bint Ebî Bekir es-Siddîk.
İsa b. Talha b. Ubeydillah.
Abdurrahman b. Câriye.
Mucemmi' b. Câriye.
Mervân b. el-Hakem.
Onlardan sonra:
Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm.
İki oğlu: Muhammed ve Abdullah.
Abdullah b. Amr b. Osman ve oğlu Muhammed.
Abdullah b. Muhammed b. el-Hanefiyye.
Hasan b. Muhammed b. el-Hanefiyye.
Abdurrahman b. el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekir (r.a.).
Mus'âb b. Muhammed b. Şurahbil el-Abderî.

1026[178] Mîzâıu'l-İ'tidâi, 1467. Buhârî der ki: Münkeru'l-hadistir. H. 180 yılında vefat etmiştir.
1027[179] Mizamı'l-Jtidal, 3131 'de onun Mürcieden olduğu yazılıdır. İbn Muin der ki: Onun hiçbir zararı yok
1028[180] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 307.

Muhammed b. el-Mukendir et-Temîmî.
Abdullah b. Ömer b. Hafs b. Âsim.
Abdullah b. Hasan b. Ali.
Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali (r.a.).
Yahya b. Sa'îd b. Kays el-Ensârî.
Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zuhrî.
Ebû'z-Zinâd Abdillah b. Zekvân.
Yezîd b. Hermuz.
Amr b. Hüseyin.
Sa'd b. İbrahim ez-Zuhrî.
Abbâs b. Abdillah b. Ma'bed.
Zeyd b. Eşlem.
Safvân b. Süleym ez-Zurakî.
Osman b. Urve b. ez-Zübeyr.
Rabîa b. Ebî Abdirrahman.
İsmâîl b. Ümeyye b. Amr b. Sa'îd b. el-Asî.
Abdullah b. Harmele el-Esedî.
Onlardan sonra:
Muhammed b. Ebî Zi'b el-Kureşî el-Âmirî.
Mâlik b. Enes.
Abdulazîz b. Ebî Seleme el-Mâcişûn.
Muhammed b. İshâk.
Onlardan sonra:
Zikredeceğimiz Mâlik'in arkadaşları -her ne kadar çoğu fetvalarında onunla uyum içeri s indeler se de- tamamen onu taklid etmemişlerdir. Aksine çoğu konularda ona muhalefet etmişlerdir. Onlar:
Abdulazîz b. Ebî Hazim
el-Muğîre b. Abdirrahman b. Abdillah b. Ayyaş b. Ebî Rabfa el-Mahzûmî.
Muhammed b. İbrahim b. Dinar.
Osman b. İsâ b. Kinâne.
Muhammed b. Mesleme el-Mahzûmî.
Abdullah b. Nâfi' es-Saiğ.
Abdulmelik b. Abdilazîz el-Mâcişûn.
Mutarrif b. Abdillah b. Süleyman b. Yesâr.
Abdurrahman b. Avf torunlarından Ebû'l-Mus'âb ez-Zuhrî.
Onun adı ve soy kütüğü şu şekildedir: Ahmed b. Ebî Bekr b. el-Hâı
b. Zurâre b. el-Mus'âb b. Abdirrahman b. Avf. [1029[181]]

Sahabe Neslinden Sonra Basralılardan Fetva Verenler

Amr b. Seleme el-Cermî; onun sahabî olduğu da söylenmiştir.
Müslim b. Yesâr.
Hasan b. Ebi'l-Hasan el-Basrî.
Câbir b. Yezîd.
Muhammed b. Şîrîn.

[1029[181]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 308-310.

Yahya b. Ye'mur.
Enes b. Şîrîn.
Ebû Kılâbe el-Cermî; İbn Abbâs'in arkadaşı da olan bu zâtın adı, Abdullah b. Zeyd'dir.
Ebû'l-Aliye er-Riyâhî.
Bukeyr b. Abdillah el-Muzenî.
Humeyd b. Abdirrahman.
Mutarrif b. Abdillah eş-Şihhîr.
Zurâre b. Evfâ.
Ebû Burde b. Ebî Mûsâ el-Eş'arî.
Ma'bed b. Abdillah b. öakeym el-Cuhenî.
Âişe bint Talha b. Ubeydillah.
Ziyâd b. Metar el-Adevî ve oğlu, el-AIâ b. Ziyâd.
Abdulmelik b. Ya'lâ el-Kâdî.
Onlardan sonra:
Eyyûb es-Sehtiyanî. Abdullah b. Avf.
Eş'as b. Abdilmelik el-Humranî. Hafs b. Süleyman el-Minkârî. Hâlid b. İmrân.
Süleyman [b.] [1030[182]]Tarhân et-Temîmî.
Yûnus b. Ubeyd.
İyas b. Mu'âviye el-Kâdî.
Talha b. İyas el-Kâdî.
Osman b. Süleyman el-Leysî.
Avf b. Ebî Cemile, göçebe Araplardan dır.
Bilâl b. Ebî Burde b. Ebî Mûsâ.
Eş'as b. Câbir b. Zeyd.
Katâde b. Diâme.
Onlardan sonra:
Abdulvehhâb b. Abdilmecîd es-Sakafî.
Sa'îd b. Ebî Arûbe.
Hammâd b. Seleme.
Hammâd b. Zeyd.
Ubeydullah b. el-Hasan el-Anberî el-Kâdî.
Abdusselâm b. Umeyr.
İsmâîl b. Uleyye. [1031[183]] Bişr b. el~Mufaddal b. Lahik.
Mu'âz b. Mu'âz el-Anberî.
Ebû Âsim ed-Dehhâk b. Mahled.
Ma'mer b. Râşid.
Kureyş b. Enes.
Abdullah b. Mu'âz el-Anberî.
Külsûm.
Yahya b. Eksem el-Kâdî.
Süleyman b. Harb el-Vâşicî.
Abdulvaris b. Sa'îd et-Tennûrî.

[1030[182]] İbn Sa'd, II/VH, IS'e göre yapılan bir ilavedir. Aynı eserde şöyie de yazılıdır: "O Teymli-lerden değil Murrîlerdendir. Ne var ki evi Teymiier arasında zikredildiği için onlara nisbet edilmiştir." (İbn Sa'd'da et-Teymî olarak geçmektedir. Çev.)
[1031[183]] Asıl nüshada, "Umeliyye" yazılıdır. Yanlıştır. İbn Sa'd, VI, 251 ve II/VII, 21 'e göre düzeltildi.
Fakihlerden olan Şu'be b. el-Haccâc, Abdunahman b. Mehdî, Yahya b. Sa'îd el-Kattân, Hâlid b. el-Hâris, günahlardan titizlikle sakınıp ibâdet ettiklerinden, fetva ile meşgul olmuyorlardı.

îbrâhîm b. Uleyye.
Muhezzeb b. Hilâl.
Ez-Zübeyr b. Süleyman b. Ahmed ez-Zübeyrî. [1032][184]

Sahabe Neslinden Sonra Kûfelilerden Fetva Verenler

Alkame b. Kays b. Yezîd ve iki amcası: el-Esved b. Yezîd en-Nehâî ile Abdurrahmân b. Yezîd.
Ebû Meysere Artır[1033][1] b. Şurahbil el-Hemdanî.
Mesruk b. el-Ecde' el-Hemdaî.
Abîde es-S el manî.
Şureyh b. el-Hâris el-Kindî el-Kâdî.
Selmân b. Rabı'a el-Bahilî.
Suveyd b. Ğafle el-Cu'fl
El-Hâris b. Kays el-Cu'fî.
Abdurrahmân b. el-Esved b. Yezîd b. Kays.
Abdullah b. Utbeb. Mes'ûd.
Hayseme.
Ebû Huzeyfe.
Ebû Atıyye Mâlik b. Amir.
Ebû'l-Ahves Salim b. Siileym.
Zirr b. Hubeyş.
Amr b. Meymûn el-Evdî.
Hemmâm b. el-Hâris.
Nubâte el-Cu'fî. [1034][2]
Mi'dad eş-Şeybânî. [1035][3]
El-Hâris b. Suveyd b. Yezîd b. Mu'âviye en-Nehâî.
Er-Râbi' b. Huseym.
Şureyh b. Hâni'.
Amr b. Utbe b. Ferkad es-Sulemî.
Ebû Utbe.
Sila b. Ferkad el-Absî.
Temîm b. Hazlem.
Hidaş b. Amr.
Şerik b. Hanbel.
Ebû Vâil Şakîk b. Seleme el-Esedî.

[1032][184] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 310-312.
[1033][1] Asıl nüshada, "Âmir" yazılıdır. Yanlıştır.
[1034][2] Asıl nüshada, "b. el-Cu'fî" yazılıdır. Yanlıştır. Bkz. et-Tehzîb.
[1035][3] Asıl nüshada da bu ad bu şekilde yazılıdır. Fakat Terâcim eserlerinde, "Mi'dâd b. Yezîd ef-İclî'den başka, bu şekilde bir isme rastlamadık. Bkz. el-İsâbe (VI, 179)'da, Muhadra-mûn arasında zikredilmiştir. Yine bkz. el-Hiiye, IV, 159-160.

Ubeyde b. Nadle.
Abdurrahmân b. Ebî Ya'lâ.
Ebû Ubeyde b. Abdillah b. Mes'ûd.
Abdurrahmân b. Abdillah b. Mes'ûd.
Meysere.
Zazân.
Ed-Dehhâk el-Mişrakî.[1036[4]]
Meymûn b. Ebî Şebib.
Onlardan sonra:
İbrâhîm en-Nehâî.
Âmir[1037[5]] eş-Şa'bî.
Sa'îd b. Cubeyr.
Cebele b. Suheym.
El-Kâsım b. Abdirrahman b. Abdillah b. Mes'ûd.
Ebû Bekir b. Ebî Mûsâ el-Eş'arî.
Muhârib b. Disâr.
El-Hakem b. Uteybe.
Onlardan sonra: Hammâd b. Ebî Süleyman.
Mansûr b. el-Mu'temir[1038[6]]es-Sülemî. El-Muğîre b. Mıksam ed-~Dabbî. Abdullah b. Ebî Lubâbe.
Süleyman b. Mihran el-A'meş.
Mis'er b. Kidam el~Hilâlî.
Muhammed b. Abdirrahman b. Ebî Leylâ el-Ensârî eî-Kadî.
Abdullah b. Şubrume el-Kadî ed-Dabbî.
Sa'îd b. Eşve'[1039[7]] el-Kadî.
Şerîk el-Kadî.
Eî-Kâsım b. Ma'n. [1040[8]]
Süfyân b. Sa'îd es-Sevrî.
Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. Sabit.
el-Hasan b. Salih b. Hayy.
El-Haccâc b. Ertat.
Onlardan sonra:
Hafs b. Giyâs en-Nehâî.
Veki' b. el-Cerrâh.
Yahya b. Adem.
Humeyd er-Ruasî.
El~Mu'âfî b. İmrân el-Eşcaî.
Kasım b. Ma'n b. Abdirrahman b. Abdillah b. Mes'ûd.
Abdullah b. Dâvûd el-Hureybî.
Onlardan sonra ise Ebû Hanîfe'nin arkadaşları gelmektedir. Onlar, çoğu zaman Ebû Hanîfe ile uyum içerisinde olmuşlarsa da onu taklid etmemişlerdir:

[1036[4]] 01 Bu zât ed-Dehhâk b. Şurahbil'dir. Hemdan kabilesinin bir kolu olan Mişrak'a nisbet edilerek, ona, İbn Şurahbil el-Hemdanî el-Mişrakî denilmiştir. Bkz. Tehzîbu' t~Tehzîb.
[1037[5]] Asıl nüshada, "Ma'mer" yazılıdır. İbn Sa'd, VI, 235 ve Tehzîb't göre düzeltildi.
[1038[6]] Asıl nüshada, "Amire" yazılıdır. Bu açık bir hatadır.
[1039[7]] Ası! nüshada, "sîn harfi ile Esve'" yazılıdır. İmlâ hatasından dolayı öyle yazılmıştır.
[1040[8]] Asıl nüshada, "b, Ma'râ" yazılıdır. Bu çirkin bir imlâ hatasıdır. Bu zât, "Kûfe'nin kadısı el-Kâsım b. Ma'n b. Abdirrahman b. Abdillah b. Mes'ûd'"dur. Buhârî, el-Kebîr, I/IV ve Tehzîb'âe biyografisi yazılıdır.

Zufer b. el-Hüzeyl el-Anberî.
Ebû Yûsuf el-Kâdî.
Hammâd b. Ebî Hanife.
El-Hasan b. Ziyâd el-Lu'luî.
Muhammed b. el-Hasan el-Kadî gibi. 1041[9]

Sahabe Neslinden Sonra Şamlılardan Fetva Verenler

Ebû İdrîs el—Havlânî.
Adiyy b. Amîre el-Kindî.
Abdullah b. Ebî Zekeriyyâ el-Huzâ'î.
Kabîsa b, Zueyb el-Huzâ'î.
Cunâde b. Ebî Ümeyye el-Ezdî.
Süleyman b. Habîb el-Muhâribî.
El-Hâris b. Umeyr ed-Duhmânî. 1042[10]
Hâlid b. Me'dan.
Abdurrahman b. Ganm el-Eş'arî,
Adiyy b. Adiyy el-Kindî.
Ümmü'd-Derdâ.
Cubeyr b. Nufeyr.
Onlardan sonra:
Abdurrahman b. Cubeyr b. Nufeyr.
Mekhûl,
Mü'minlerin emiri Ömer b. Abdilazîz.
Recâ b. Hayve.
Ayaklanmasından önce Abdulmelik b. Mervân da fakihlerden sayılıyordu.
tbn Muhammed el-Kâdî. 1043[11]
Hudeyr1044[12] b. Kureyb.
Onlardan sonra:
Yahya b. Hamza el-Kâdî,
Ebû Amr Abdurrahman b. Amr el-Evzâî.
İsmâîl b. Ebi'I-Muhâcir.
Mûsâ b. Amr.
Sa'îd b. Abdilazîz et-Tenûhî.
Süleyman b. Mûsâ.
Eyyûb b. Mûsâ.
Amr b. Sa'îd.
Mahled b. el-Hüseyin el-Ezdî.
Ebû İshâk el-Fezârî.
El-Evzâfnin arkadaşı el-Velîd b. Müslim.
El-Evzâî'nin arkadaşı el-Abbâs b. Yezîd.
Ebû Hanîfe'nin arkadaşı Şu'ayb b. İshâk. 1045[13]

1041[9] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 312-314.
1042[10] Asıl nüshada da böyle yazılıdır. /'lâmu l-Muvakkı'în'de, onun yerine "el-Hâris b. Âmire ez-Zubeydî" yazılıdır. Her ikisi hakkında da bilgi sahibi değiliz.
1043[11] Asıl nüshada da aynı bu şekilde yazılıdır. Ne demek olduğunu bilemiyoruz.
1044[12] Asıl nüshada, "Cudeyr" yazılıdır.
1045[13] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 315-316.

Sahabe Neslinden Sonra Mısırlılardan Fetva Verenler

Yezîd b. Ebî Habîb.
Bukeyr b. AbdiIIah el-Eşecc.
Bu ikisinden sonra:
Amr b. el-Hâris el-Ensârî.
EI-Leysb. Sa'd.
Ubeydullah b. Ca'fer.
Bunlardan sonra Mâlik'in arkadaşları gelir. Onlar her ne kadar genel-kle Mâlik ile uyum içerisinde olmuşlarsa da, zaman zaman ona muhâle-5t de etmişlerdir:
Abdullah b. Vehb.
Eşheb.
Osman b. Ebî Kinâne.
Abdurrahman b. el-Kâsım, genellikle Mâlik'i taklid etmiştir.
Sonra eş-Şâfi'î'nin arkadaşları gelir. Onlar mukallid değil müctehiddi-:r: Ebû Ya'kûb el~Buveytî, İsmâîl b, Yahya el-Muzenî gibi.
Her ne kadar taklit içerisinde yok olup gitmemişlerse de Mâlik'in gö-işlerini destekleyenler:
Muhammed b. Abdillah b. Abdilhakem.
Esbağ b. el-Ferec.
Her ne kadar taklit içerisinde yok olup gitmemişlerse de eş-Şâfi'î'nin örüşlerini destekleyenler:
Muhammed b. Ukayl el-Firyabî.
Muhammed b. Ali b. Yûsuf en-Neseî.
Her ne kadar taklit içerisinde yok olup gitmemişlerse de Ebû Hanî-ı'nin görüşlerini destekleyenler:
Ahmed b. Ebî İmrân.
Ebû Bekir Bekkâr b. Kuteybe el~Kâdî.
Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tehavî. [1046[14]]

Sahabe Neslinden Sonra Başka Şehirlerde Fetva Verenler

Musul kadısı el-Hâris b. el-Cârud, ondan el-Mu'âfî b. İmrân, [1047[15]] ondan da Ebû Avane rivayet etmiştir. Amr b. Habîb.
San'a kadısı Mutarrif b. Mazin. Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'anî. Hişâm b. Yûsuf ve oğlu Abdurrahman. Muhammed b. Sevr.
Simâk b. el-Fadl (bunlar Yemenlidirler.) Abdullah b. el-Mubârek el-Horasânî. Yahya b. Yahya et-Temîmî. Nu'aym b. Hamrnâd el-Horasânî.
İshâk b. Raheveyh en-Nisâbûrî, Nisâbûr'da ikamet edip orada vefat ettiği için ona en-Nisâbûrî denilmiştir. Halbuki asıl olarak o Mervezelidir.
Büyük İmam Ahmed b. Hanbel (r.a.),
Muhammed b. Eslam et-Tûsî.
Ebû Sevr İbrahim b. Hâlid el-Kelbî.

[1046[14]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 316-317.
[1047[15]] Daha önce KÛfeli fakihler arasında İmrân b. el-Mu'afî'nin adı geçti.

El-Hüseyin b. Ali el-Kerâbîsî.
Süleyman b. Dâvûd b. Ali el-Hâşimî.
Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm el-Bağdâdî el-Luğavî.
Ebû Hayseme Züheyr b. Harb.
Hüşeym b. Beşîr el-Vasıtî.
İbrahim b.Uleyye. 1048[16]
Dâvûd b. Ali b. Halef el-İsbehânî (Zahirîlerin imamı),
Muhammed b. Nasr el-Mervezî.
Muhammed b. îsmâîl el-Buhârî.
Müslim b. el-Haccâc en-Nisâbûrî.
Muhammed b. Cerîr et-Taberî.
Ebû Bekir b. Muhammed b. el-Münzir en~Nisâbûrî.
Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Halef el-îsbehânî, Zahirîlerin imamı.
Abdullah b. Ahmed b. el-Muğallis.
Abdullah b. Muhammed Bakıyye. 1049[17]
Ruveym b. Abdülah b. Muhammed el-Vedi'.
Ebû Bekir b. en-Neccâd.
Muhammed b. Ahmed el-Evânî.
El-Hilâl Ebû't-Tayyib Muhammed b. Ahmed ed-Dîbacî.
Mısır kadısı Ebû Ubeyd Ali b. Harb.
Haleb kadısı Ebû İshâk Muhammed b. Ca'fer b. Câbir.
Mekke kadısı Yahya b. Ebî Meysere.
Muhammed b. Suca' es-Selcî.
Suhnûn b. Sa'îd el-İfrikî.
Sa'îd b. Muhammed b. el-Haddâd, Afrikalıdır.
Bakî b. Mahled, Endülüslüdür.
Kasım b. Esbağ, Endülüslüdür.
Yukarıda adı geçenlerin yöntemlerine göre hareket edip de, idrâk edebildiklerimiz/görüşebildiklerimiz şu kişilerdir: Mes'ûd b. Süleyman b. Teğlib Ebû'l-Hiyâr, Yûsuf b. Abdillah b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî.
İşte yukarıda adlarını saydıklarımız, ictihad ehli ve titiz kişilerdir. Kur'ân hükümleri ilmi, Rasûlullah (s.a.s.)'ın sözünü anlama, âlimlerin uzlaştıkları ve ihtilaf ettikleri konular ve Rablerine boyun eğdikleri konularda kendileri için işi sağlam tutup ihtiyatlı davranma konusunda gayretli kişilerdir. Bu vasıflara sahip olup da anmadığımız çok az kişi vardır. Hamd alemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.
Dini konusunda bir kişiyi taklit edip mezhebinin sınırını aşmayanlar ise, ictihad ve ilim ehli değillerdir. Dolayısıyla zikrettiğimiz ictihad ehli arasında adlan anılamaz. Adları ancak taklit ehli arasında anılabilir. Allah bize kâfidir. O ne güzel vekildir. 1050[18]

Ana Hatlari İle Rasulullah (S-A.S.)'Dan Sonraki Fetihler

Peygamberlik İddiasında Bulunanlar Ve İrtidât Edenler

1048[16] Daha önce İbrâhîm b. Uleyye'nin, Basralı fakihler arasında adı geçti.
1049[17] Asıl nüshada da böyle yazılıdır.
1050[18] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 317-318.

Rasûlullah (s.a.s.) vefat ettiğinde, Mekke ve Taif dışında kalan Arapların çoğu irtidât ettiler.1051[19] Yemen'de yaşayanların çoğu da yine irtidât ettiler. Bazıları küfre dönüp irtidât ettiler; bazıları ise, "Namaz kılarım; ama zekâtı ödemem." dediler.
Sahâbîlerin çoğu, onların Müslüman olduklarını kabul edip onlarla savaşılmaması gerektiğini söylüyorlardı. Ebû Bekir ise bu görüşü benimsemedi.
Üsâme b. Zeyd'in ordusunu gönderdi. Bu ordu, Suriye sınırına kadar gitti; Kudaalılar üzerine baskın düzenledi ve döndü.
Ebû Bekir, mürtedlere üstün gelip onları yeninceye; onları tekrar İslâm'a döndürünceye kadar onların üzerine birlikler gönderdi.
Yemen'de, Esved el-Ansî peygamberlik iddiasında bulundu. Onu Firûz el—Fârisî öldürdü.
Esed ve Gatafân kabileleri arasında, Tuleyha peygamberlik iddiasında bulundu. Hâlid onunla savaştı. Tuleyha kaçtı ve sonra Müslüman oldu.
Secâh el~Yerbûiyye, peygamberlik iddiasında bulundu. Müseylime-tü'1-Kezzâb onunla evlendi. Müseylime'nin öldürülmesinden sonra Secâh Müslüman oldu. 1052[20]

Rasûlullah (S.A.S.)'Dan Sonra Fetih Hareketinde Bulunan Halifeler

Sırasıyla şu halifeler fetih hareketinde bulunmuşlardır: Ebû Bekir, Ömer, Osman, Haricîlerle savaşmasından dolayı Ali b. Ebî Tâlib. Fetih olarak Hâricilerle savaşması ona yeterlidir. Hiç kuşkusuz, onlara doğru yönelen birçok insan, herkesçe bilindiği gibi korku, öldürme ve yağma ile karşılaşmıştır. Hâricilerle savaşmak nasıl fetih olmasın ki? Rasûlullah (s.a.s.), Hz. Ali (r.a.)'yi bu konuda uyarmış ve ona Zu's-Sudeyye'yi1053[21] haber vermişti. Hz. Ali de onu (savaş meydanında ölü olarak -çev.-) bulmuştu. Sonra Mu'âviye, Velîd b. Abdilmelik, Süleyman b. Abdilmelik, Ebû Ca'fer el-Mansûr, Abdullah el-Me'mûn sırasıyla fetih hareketine devam ettiler. Mu'tasim döneminde de, ondan önce başlayan fetihlere devam edildi.
Ebû Bekir (r.a.), ilkin Yemâme'yi fethetti. Şüphesiz bu fetih, en büyük fetihlerdendir. Zira orada, Müseyîime (Allah'ın laneti üzerine olsun) peygamberlik iddiasında bulunuyordu. Sonra bütün Arabistan'ı egemenliği altına aldı. Orada İslâm hükümlerini icra ediyor, itirazsız bir şekilde dilediğini yönetime getiriyor, dilediğini uzaklaştınyordu. Arabistan'da boyun eğen, itaatkâr Müslüman ya da küçük düşürülmüş zımmî Kitâb Ehli'nden başka kimse kalmadı.
Sonra Ömer ve Osman (r.a), tüm Suriye, Mısır, Ermenistan, Azerbaycan, Rey ve nehrin öte tarafındaki Horasan'ı fethettiler.
Sonra Ali (r.a), Haricîleri öldürmekle fetihlerde bulundu. Yukarıda da belirtildiği gibi onlarla savaşmak en büyük fetihtir. Zira onlar, halifeye itaat etmenin gerekliliğine inanmıyorlardı. Bunun yanında halifenin, Kureyş-lilerden olmasının şart olduğu görüşünde de değillerdi. Onların verdikleri zarar da bilinmektedir.
Sonra Mu'âviye (r.a), Afrika ve Berberilerin yaşadığı tüm bölgeleri Sudan'a kadar

1051[19] Et-Taberî, III, 221'deki şu görüşünü doğrulamaktadır: "Üsâme, Medine'den ayrıldığında yeryüzü küfre döndü ve azgıniaştı. Kureyş ve Sakîf kabilelerinden başka her kabile ya genel olarak ya da özel olarak bir kısmı irtidât etliler."
1052[20] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 321.
1053[21] Nehravan'dakî Haricîlerden biri olan Hurkûs b. Züheyr'dir. Ferrâ, ona Zu'1-Yedeyye (il elli) demiştir. Fakat hadislerde hep Zu's-Sudeyye (iki memeli) şeklinde geçmektedir. Ali, onların aleyhine hükmedip onlarla savaşmaya başladığında, onlar durmadan ölü veriyorlar-dı. Ali, onların ölüleri arasından Zu's-Sudeyye'yi çıkardı. Onun ellerinin eksik olduğu ve ellerinde hiç bir kemiğin olmadığını gördü. Ellerinin çevresi meme ucuna benziyordu. Üzerinde beş ya da yedi kıl vardı. Başlan ise eğri büğrü idi. Sonra onun pazılarına baktı. Her iki omuzunda, kadın memelerine benzer et parçasının toplanmış olduğunu gördü (Murû-cuz-Zeheb, Paris baskısı, IV, 416; yine bkz. el-İsâbe, 2442).

fethetti. Fethedilen bütün yerlerin halkı Müslüman oldu. Kos-tantîniyye muhasara edildi.
Velîd, Sind (Pakistan) ve Endülüs'ün tamamını, Mâveraunnehr'i fethetti. Çin'e seferler düzenledi.
Sonra Süleyman, Cürcân'ı fethetti ve Kostantîniyye'yi kuşatma altında tuttu.
Sonra Mansûr, Taberistan'ı fethetti.
Sonra Me'mûn, Sikıliyye ve İkrîdiş'i fethetti.
Sonra Azerbaycan ve Taberistan'a küfür egemen oldu. Mu'tasım tekrar oraları fethetti.
Yüce Allah, Rasûlullah (s.a.s.)'ın halifesinin eliyle Ridde hareketini bitirdiğinde, Ebû Bekir (r.a), Ebû Ubeyde Âmir b. el-Cerrâh, Mu'âz b. Cebel, Şurahbil b. Hasene (Soy kütüğü şöyledir: Şurahbil b. Abdillah b. Amr b. el-Mutâ(el-Kindî) ve Yezîd b. Ebî Süfyân'ı komutan olarak Suriye'ye gönderdi. Mu'âz b. Cebel'in yerine, Amr b. el-Âsî'yi gönderdiği de söylenmiştir. Şurahbil b. Hasene, barış yapmak üzere Ürdün'ü fethetti. Sonra onlar barış antlaşmasını bozduklarından dolayı, Amr b. el-Asî orayı ikinci kez fethetti. İkinci defasında da Şurahbil b. Hasene'nin orayı fethettiği söylenmiştir.
Dımeşk'i Hâlid, Ebû Ubeyde ve Yezîd b. Ebî Süfyân fethettiler.
Ebû Ubeyde, topluca Hıms'a gönderildi ve onlarla barış antlaşması imzaladı.
Beytu'l-Makdis (Kudüs) hariç bütün Filistin'i Amr b. el-Asî fethetti. Ömer (r.a), Medine'den Kudüs'e çıkıp gitti ve onlarla sulh yaptı.
Ebû Ubeyde, Kınnesrîn'i fethetti.
Sonra Mu'âviye, Şam hudud boylarını imar etti.
Yemâme'nin fethi, Ebû Bekir'in halife oluşundan yedi ay altı gün sonra oldu.
Suriye'deki Busra'nm fethi ise, onun halife oluşundan bir yıl dört ay sonra oldu.
Ebû Bekir es-Sıddîk vefat edip Hz. Ömer'in halife oluşundan yaklaşık olarak on bir ay sonra, hicretin 14. yılında Dimeşk fethedildi.
Dimeşk'in fethedilmesinden dört ay sonra, yine hicretin 14. yılında Hıms fethedildi.
Hıms'ın fethedilmesinden iki yıl sonra, hicretin 16. yılında Bey-tu'1-Makdis (Kudüs) barış yoluyla (sulhen) fethedildi.
Ürdün ve Filistin'in fethi, Dımeşk'in fethedilmesinden sonra gerçekleşti.
Kınnesrîn'in fethi, Hıms'ın fethedilmesinden sonra gerçekleşti.
Bu arada büyük savaşlar meydana geldi. Araba[1054][22] ve Dasine[1055][23] çarpışmaları bunlardandır. Bu çarpışmalar çok büyük savaşlardan değillerdi. Sonra Busra ve Ecnâdeyn savaşları meydana geldi. Ecnâdeyn savaşında, Ebân b. Sa'îd b. el-Âsî ve Amr b. el-Âsî'nin kardeşi Hişâm b. el-Âsî şe-hid edildiler. Ecnâdeyn çarpışması, Rasûlullah (s.a.s.)'ın halifesi Ebû Bekir'in vefatından yirmi dört gün önce, hicretin 13. yılı, 27 veya 28 Cemâ-zıyelevvel'de meydana geldi. [Sonra Mercu's-Suffâr çarpışması] [1056][24] meydanı geldi. Bu çarpışmada Hâlid b. Sa'îd b. el-Âsî şehid edildi. Sonra Ömer'in halife oluşundan beş ay sonra, [1057][25] Zilka'de ayının sonlarında, hicretin 13. yılında Ürdün'de Fihl Savaşı meydana geldi. Bu çarpışmada Amr b. Sa'îd b. el-Âsî şehid edildi. Hz. Ömer'in halife oluşundan bir yıl dokuz ay sonra, hicretin 15. yılında Yermuk Savaşı oldu. Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinde, Medine'den Suriye'ye gelen

---

[1054][22] Asıl nüshada, "Azeye" yazılıdır. Araba çarpışması, Müslümanların Suriye bölgesindeki ilk çarpışmasidır. Bkz. Fuiûhu'l-Buldân (Mısır baskısı), 116.
[1055][23] Asıl nüshada, "Daye" yazılıdır. Fulûhu'l-Buidân (Mısır baskısı), 116'da Debiye ya da Dâ-
biye olarak geçmektedir. Et-Taberî, IV, 39'da ise, Dâsine şeklinde yazılıdır. Dâsİn şeklinde olması da muhtemeldir.
[1056][24] Bağlamın gerektirdiği bir ilâvedir. Zira Hâlid, Ecnâdeyn çarpışmasında değil, Mercu's-Suf-fâr'da öldürülmüştü. Bkz. Futûhu l-Bıddân, 124-125.
[1057][25] Asıl nüshada, "on beş ay" yazılıdır. Futûhu' I-Buldân (Mısır baskısı), 121 'e göre düzeltildi.

Müslümanların sayısı yirmi dört bindi. 1058[26]

Cezîre'nin Fethi

Cezîre'nin çoğu, Hz. Ömer (r.a)'in halifeliği döneminde, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh (r.a)'ın [vefatından sonra] 1059[27] İyaz b. Ganin el-Fihrî tarafından fethedildi.
Hicretin 18. yılında, Amvas vebasında vefat edeceği sırada Ebû Ubeyde, İyaz b. Ganm'ı yerine kumandan tayin etmişti. İyaz b. Ganin, Ruha ve Rak-ka'yı barış yolu (sulhen) ile, sonra Harran ve Suruç'u (savaşarak) fethetti.
Safvân b. el-Muattal'ı, Ermenistan'ın sınır topraklarına gönderdi. Yine Amid (Diyarbakır) ve diğer birkaç şehir de, Hz. Ömer'in döneminde fethedildi. 1060[28]

Ermenistan'ın Fethi

Hz. Osman (r.a), halifeliği döneminde Habîb b. Mesleme el-Fihrî'yi, Suriye'den Ermenistan'a gönderdi. Sonra Kûfe'de bulunan Selmân b. Rabî'a el-Bahılî'ye mektup yazarak, Habîb'in yardımına koşmasını istedi. Bu iki kişinin komutanlığında Ermenistan fethedildi. 1061[29]

Azerbaycan'ın Fethi

Azerbaycan, Ömer (r.a)'in halifeliği1062[30]döneminde, hicretin 19. yılında, Huzeyfe b. el-Yemân komutanlığında barış yoluyla fethedildi. 1063[31]

Mısır'ın Fethi

Hz. Ömer (r.a)'in halifeliği döneminde, hicretin 19. yılında, Amr b. el-Âsî, Mısır'ı savaş yoluyla fethetti. Sonra Berka ve Zuveyle'ye giderek oraları da sulh yolu ile fethetti ve Trablus sınırına dayandı. 1064[32]

Afrika'nın Fethi

Afrika'ya ilk olarak Hz. Osman (r.a) döneminde, Abdullah b. Sa'd b. Ebî Şerh gazaya çıktı ve Afrikalılarla barış antlaşması imzalayıp geri döndü. Hicretin 50. yılında Mu'âviye, Ukbe b. Nâfi' el-Fihrî'yi Afrika'ya gönderdi. Kayravan şehrinin plânını çizdi. Böylece Afrika'ya Müslümanlar yerleştirildi. Ukbe, Afrika'nın diğer bölgelerini de fethetti. Daha önce Hristiyan olan Berberîler, Müslüman oldular. Böylece İslâm, Sudan ve Atlas Okyanusu'na kadar yayıldı. Velîd b. Abdilmelik döneminde, Mûsâ b. Nusayr komutanlığında Afrika'nın tamamı fethedildi. 1065[33]

1058[26] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 322-324.
1059[27] Asıı nüshada siliktir. Bağlama göre İlave edildi. El-Belâzurî ve et-Taberî'nin de açıkladıkları gibi, Cezîre'nin fethinin bu dönemde gerçekleştiği konusunda tarihî rivayetler müttefiktirler.
1060[28] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 324-325.
1061[29] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 325.
1062[30] Gerekli bir İlavedir. Zira İbn Hazm, fetihlerin tarihlerini belirlemede, halifelerin adlarını zikretme geleneğini ııep sürdürmüştür. Mesela hemen sonraki Mısır'ın fethi tarihine bakınız.
1063[31] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 325.
1064[32] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 325.
1065[33] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 325.

Endülüs'ün Fethi

Endülüs'ün fethine hicretin 92. yılında başlanıldı. İlkin Târik b. Ziyâd -aya girdi. Tarık'ın, Sadif kabilesinden olduğu söylenmiştir. Onun Mûsâ
Nusayr'in kölesi olduğu da söylenmiştir. Tarık'ı, Mûsâ b. Nusayr takip ti. Musa'nın oğlu, kendilerinin Bekr b. Vâil kabilesinden olduklarını be-rtmiştir. Diğerleri ise, onun azadh köle olduğunu söylemişlerdir.
Akdeniz'le Atlas Okyanusu arasındaki ada tamamen fethedildi. Sonra ristiyanlar, adanın yarısına egemen
oldular. [1066[34]]

Sikıüyye'nin Fethi

Ağlebîler döneminde, hicretin 212. yılında Hanefî kadısı Esed b. Furat jmutanlıginda fethedildi. [1067[35]]

İkrîdış'ın Fethi

Fehs"'l-Bulut, Natıra kasabasından olan Berberi Ebû Hafs Ömer b. [1068[36]] komutanlığında fethedildi. Onun nesli ve Müslümanlar, hicretin 350. lında, Bizanslıların orayı ele geçirmelerine kadar oralarda hüküm sürdü-r. Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz. [1069[37]]

Nûbeve Becce'nin Fethi

Oradakilere karşı ilk olarak Hz. Osman (r.a) döneminde Abdullah b. a'd b. Ebî Şerh gazaya çıktı. Onlar Hristiyandılar. Onlarla, karşılayacak-rı köleler üzerine antlaşma imzalandı. Yine şehirlerinin ana kapısında bir escid inşâ edildi. Onlara ebedî olarak o mescidin koruması şart koşuldu. Dnra Beccelilerin tamamı Müslüman oldular. Sudan'ın diğer bölgeleri [üslüman olmasına rağmen, çoğunluğunu Hrisayanların oluşturduğu yer-halk Müslüman olmadı. Nûbe ve özellikle Habeşliîer Müslüman olmalar. Bu bölgelerde ed-Dukur (çoğulu ed-Dakara) adı verilen puta tapma ;lene,ği ortadan kaldırılamadı. [1070[38]]

Kostantîniyye (İstanbul)

Müslümanlar orayı iki kez kuşatma altına aldılar. İlki Mu'âviye döneminde Yezîd b. Mu'âviye komutanlığında yapılmıştı. Bu kuşatma sırasında, Rasûlullah (s.a.s.)'m mihmandarı Ebû Eyyûb el~Ensârî vefat etmişti. Onun mezarı, günümüze kadar korunmuş olup, meşhurdur. Diğer kuşatma ise Süleyman b. Abdilmelik döneminde Mesleme b. Abdilmelik komutanlığında yapıldı, Süleyman ölmeseydi ve Ömer b.

[1066[34]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 326.
[1067[35]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 326.
[1068[36]] 'Adı konusunda ihtilâf vardır. İbn Haldun, IV, 211'e göre onun adı, Ömer b. Şu'ayb cİ-Bu-lûtî'dir. Künyesi Ebû'l-Feyz'dir. Metrûh diye adlandırılan bölgesi ise Kurtuba'ya yakın Fehsu'l-Bulût'a bağlıdır. Yakut'a göre ise onun adı, Şu'ayb b. Ömer b. İsâ olup, Betrûh köyündendir.
[1069[37]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 326.
[1070[38]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 326.

Abdilazîz onu geri çağır-masaydı, Mesleme oranın fethi ile müşerref olacaktı. Mesleme, orada bir mescid inşâ etti. Bizanslılara mescidin korunmasını şart koştu. Günümüze kadar bu mescid korunmuş olup mevcuttur. [1071[39]]

Medâin Ve İrak'ın Fethi

Yüce Allah'ın Farslıları zelîl ettiği Kadîsiye Savaşı, Hz. Ömer (r.a) döneminde, hicretin 16. yılında meydana geldi. Müslümanların komutanı Sa'd b. Ebî Vakkâs idi. Sonra Medâin kuşatılıp fethedildi. Hicretin 17. yılında Utbe b. Gazvân, Basra şehrini kurdu.
Calûla Savaşı, hicretin 18. yılında meydana geldi. Bu arada Sevad ve Irak'a bağlı bölgeler fethedildi. [1072[40]]

Hulvan'ın Fethi

Calûla Savaşı'nı müteakib, Cerîr b. Abdillah el-Becelî, Hulvan'ı fethetti. [1073[41]]

El-Cebel'in Fethi

Hulvan'dan sonra Cerîr b. Abdillah, Kırmisin'i fethetti. Yüce Allah'ın Mecûsîlere hadlerini bildirdiği Büyük Nihâvend Savaşı, hicretin 20. yılında oldu. Bu savaşta Müslümanların komutanı Nu'mân b. Mukarrin el-Mu-zenî şehid edildi. Nihâvend fethedildi. Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Dînever ve Mâsebezân'ı[1074[42]] fethetti. Damadı Sâib b. el-Akra' el-Eş'arî'yi de, Mihrican Kuzak'a[1075[43]] gönderdi. O da orayı fethetti.
Yine Cerîr b. Abdillah, Hemezan'ı, Hz. Ömer döneminde ya da Hz. Osnân'm halifeliğinin ilk günlerinde fethetti. Hemezan'ı, Karaza b. Ka'b vt vlesleme b. Kays'm fethettikleri de söylenmiştir.
Ebû Mûsâ, Kum'u fethetti. Ahnef i de Kâşân'a gönderip orayı fethetti. [1076[44]]

İsbehân, Rey Ve Kumis'in Fethi

Sonra İsbehân, Hz. Ömer'in halifeliğinin son günlerinde ve Hz. Osman'ın halifeliğinin ilk günlerinde, Abdullah b. Budeyl b. Verkâ el-Huzâ'î komutanlığında fethedildi.
Rey ve Kumis ise, Hz. Ömer döneminde, Huzeyfe b. el—Yemân*in Be-râ b. Azib komutanlığında gönderdiği askerler tarafında fethedildi. Selemt b. Ömer ed-Dabbî komutanlığında fethedildiği de söylenmiştir. Sonra tekrar elden çıktı. Bu defa Hz. Osman döneminde Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nıı gönderdiği Karaza b. Ka'b el-Ensârı komutanlığında fethedildi. [1077[45]]

[1071[39]] Günümüzde de bu mescid, Arap mescidi olarak bilinmektedir. Yeri Galata Kulesi'nin aşağısında Karaköy'dedir (çev.)
İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 327.
[1072[40]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 327.
[1073[41]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 327.
[1074[42]] Asıl nüshada, "Sebezân" yazılıdır.
[1075[43]] Asıl nüshada, Mihrican'dan sonraki kelime noktasız ve harekesiz olarak yazılıdır. Nüshayı yazan kâtib, kelimenin önüne bir soru işareti koymuştur. Yâkût ve et-Taberî'de yukarıda yazdığımız gibi kaydedilmiştir.
[1076[44]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 327-328.
[1077[45]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 328.

Ebher, Kazvin Ve Zencân'ın Fethi

Hz. Ömer döneminde, Huzeyfe b. el—Yemân'ın maiyetinde olan Beri b. Azib tarafından, Ebher, Kazvin ve Zencân fethedildi. [1078[46]]

Şehrezûr Ve Sameğân'ın Fethi

Hz. Ömer döneminde, Ukbe b. Ferkad es-Sülemî tarafından fethedildiler. [1079[47]]

Ahvâz Bölgesinin Fethi

Hz. Ömer döneminde, Ebû Mûsâ el-Eş'arî tarafından zorla savaş yoluyla ve sulh yolu ile fethedildi. [1080[48]]

Fars Ve Kermân Bölgelerinin Fethi

Hz. Ömer'in valisi Osman b. Ebi'1-Âsî, kardeşi Hakem b. Ebi'l-Âsî'yi fetih için gönderdi. O denizi geçti. Erdeşîr-i Hürre (bugünkü Gûr Fîrûzâ-bâd çev.)'ye bağlı Tevvec'e[1081[49]] kadar gitti. Orayı fethetti ve Müslümanları oraya yerleştirdi. Şuhruk[1082[50]] ile savaştı ve Farshlan yenilgiye uğrattı. Osman b. Ebi'1-Âsî, Fars bölgesine doğru hareket etmelerini söyledi. O da oraya doğru hareket etti. Bahreyn'e, kardeşi Muğîre b. Ebi'l-Âsî'yi vekil bıraktı. Diğer kardeşi Hafs b. Ebi'l-Âsî'yi vekil bıraktığı da söylenmiştir. Hz. Ömer, Basra'da bulunan Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye, Osman b. Ebi'l-Âsî'nin yardımına gitmesini yazıp bildirdi. O da ona yardım etmek üzere gitti. Osman, Sabur bölgelerini fethetti. Ebû Mûsâ ile birlikte ise, Er-recân ve Erdeşîr-i Hürre'nin[1083[51]] bir bölgesi olan Şirâz'ı barış yoluyla (sul-hen) fethettiler. Osman b. Ebi'1-Âsî, Nesâ ve Sabur şehirleri halkı ile barış antlaşması imzaladı. Sonra bu iki şehir halkı, antlaşmalarını bozdular. Hicretin 63. yılında tekrar fethedildi. Sonra Abdullah b. Âmir, hicretin 26. yılında Hz. Osman'ın Basra valisi olduğu sırada İstahr'ı fethetti. Sonra hicretin 29. yılında, savaş yoluyla Erdeşîr-i Hürre'nin büyük şehri olan Cûr'u fethetti. Fetih esnasında, Sasanî evleri yıkıldı. İstahr'a sığınmış olan İran askerî kumandanları ise şehid edildiler. Abdullah b. Âmir, Mucâşi' b. Mes'ûd es-Sülemî'yi Sasanî kralı Yezdicerd b. Şehriyâr'ı takip etmek üzere gönderdi. Mucâşi', Kermân'a ulaştığında, İbn Âmir onu Kermân'a vali olarak tayin etti. Kermân bölgesinin büyük şehri olan Sîricân'ı[1084[52]] savaş yoluyla fethetti. Sonra Ebû Mûsâ, Rebi' b. Ziyâd el-Hârisî'yi Kermân'a gönderdi. O da Kum ve diğer bölgeleri fethetti. Sonra Mucâşi', savaş yoluyla Cîreft'i fethetti. [1085[53]]

Sicistân Ve Kabil'in Fethi

[1078[46]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 328.
[1079[47]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 328.
[1080[48]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 328.
[1081[49]] Asıl nüshada, "Nûh" şeklinde yazılıdır. Et-Taberî, (Mısır baskısı), V, 4 ve Yakut'a göre düzeltildi.
[1082[50]] Asıl nüshada, "Suhruk" yazılıdır. Kisrâ'nın kumandanlarından bîridir. Bkz. et-Taberî, (Mısır baskısı). V, 3-4.
[1083[51]] Asıl nüshada, "Cürre" yazılıdır.
[1084[52]] Asıl nüshada, "Sircan" yazılıdır.
[1085[53]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 328-329.

Abdullah b. Âmir, Rebî' b. Ziyâd el-Hârisî'yi, Sicistân'a gönderdi. O, Sicistân'ın başkenti olan Zerenc'i ve ona bağlı olan yöreleri fethetti. İbn Âmir, Rebî' b. Ziyâd'ın ardından, sahâbîlerden Abdurrahman b. Semûre b. Habîb1086[54] b. Abdi Şems'i gönderdi. Sind'e bağlı Dâver'e1087[55] varıncaya kadar Sicistân'ın çoğunu, Büst ve Câbulistan'ı1088[56] fethetti. Sonra Sicistân'm durumu bozuldu. Mu'âviye dönemindeki valiliği sırasında yine Abdurrahman b. Semûre'yi gönderdi. O da orayı ve Kabil'i tekrar fethetti. 1089[57]

Horasan'ın Durumu

Hz. Ömer döneminde, Ebû Mûsâ el-Eş'arî tarafından Abdullah b. Bu-deyl b. Verkâ, oraya cihad yapmak üzere gönderildi. Talebeseyn'e vardığında, oranın halkından bir grup, Ömer b. el-Hattâb'm yanına giderek barış antlaşması imzaladılar. Sonra Hz. Osman döneminde, hicretin 30. yılında Abdullah b. Âmir, cihad yapmak üzere Horasan'a gitti. Ahnef komutanlığında bir askerî birliği görevlendirdi. Onlar da Kuhistan'i fethettiler. Heyatila (Heytallar)'yı yendiler. Sonra İbn Âmir, Nisâbûr ve ona bağlı yöre halkları ile barış antlaşması imzaladı. İbn Âmir, değişik yerlere askerî birlikler göndererek, Ebîverd, Serahs, Tûs, Herat, Busene, Bazeğîs, Taha-ristan, Belh, Merve'ş-Şâhicân, Merve'r-Rûz, Cuzcân1090[58], Tâlekân, Fari-yâb, Huvarezm ve bütün Mâveraunnehr'i fethetti.

Sonra Mu'âviye döneminde, Sa'îd b. Osman, Ceyhun nehrini geçti ve Buhâra'ya girdi. Semerkand ve Tirmîz ile barış antlaşması imzaladı.

Velîd b. Abdilmelik döneminde, Kuteybe b. Müslim, bütün Mâveraunlehr'i fethetti. 1091[59]

Sind'in Fethi

Ömer (r.a.), Osman b. Ebi'1-Âsî es~SakaiTyi, Bahreyn ve Uman'a va-i olarak tayin etti. Fakat onu, Taif valiliğinden azletmedi ve "Rasûlullah s,a.s.)'ın atadığı bir kişiyi ben azledemem." dedi. Osman, Taif'te kendi 'erine Sakîf kabilesinden bir dayısını vekil olarak bıraktı. Sonra az yuka-ıda belirtildiği gibi kardeşi Hakem b. Ebi'l-Âsî'yi, Bahreyn'den Fâris bölgesine gönderdi.

Sonra Osman, Uman'a doğru hareket etti. Bir askerî birliği Sind'e bağ-ı Tane'ye gönderdi. Mu'âviye'nin babasına ilhak ettiği Ziyâd b. Ebîhi sonra ona Ziyâd b. Ebî Süfyân denildi) dönemine kadar Sind'de savaşlar :esintisiz bir şekilde devam etti. Ziyâd, oraya Sinan b. Seleme b. el-Mu-labbık el-Hüzelî'yi gönderdi. Sinan, Mukran'ı zorla fethetti. Oraya Müs-iimanları yerleştirdi.

Haccâc b. Yûsuf, Muhammed b. el-Kâsım es-Sakafî'yi, oraya vali olarak atayıncaya kadar savaş devam etti. Böylece Sind'in geri kalan kısmı fethedildi.

Sonra Senedan gibi bazı bölgelere küfür hâkim oldu. Mansûre ile Mul-tan ve onlara

---

1086[54] Asıl nüshada, "CUndÜb" yazılıdır. Et-Taberî'ye göre düzeltildi.

1087[55] Asıl nüshada, "Devâr" yazılıdır. Yakut'a göre düzeltildi. Dâver: Büyük bir şehirdir. Bolluk içerisinde olan bu şehir, Sicistân bölgesinde bulunan Gur'un sınır boyunda bulunuyor.

1088[56] Elimizdeki kaynaklarda Câbulistan diye bir yer adına rastlayamadık. Et-Taberî ve Yakut'ta Zabulistan olarak geçmektedir. Kendilerinden et-Tuzî ve et-Tucî'nîn türediği Tuc ve Tuz'da olduğu gibi, burada da başlarında z ve cim harflerinin bulunduğu, İki kelimenin birbirlerini takip etmesi muhtemeldir.

1089[57] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 329-330.

1090[58] Asıl nüshada, "Hurcan" yazılıdır.

1091[59] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 330.

bağlı yöreler, Müslümanların egemenliğinde kaldı. Bunlar gerçekten büyük şehirlerdir. 1092[60]

Deylem'in Durumu

Etrûş diye tanınan Hasan b. Ali b. Ömer1093[61] b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib (r.a), hicretin 300. yıllarında, Deylemlilerin yanına gitti. Onun aracılığıyla hepsi Müslüman oldular. Hepsi Şi'î Müslümanlardandır. 1094[62] Ebû Muhammed (rh.a.) diyor ki: Onlardan bazıları Taberistan yöneticisi Hasan b. Zeyd b, Muhammed b. İsmâ'îl b. Hasan b. Zeyd b. Hasan aracılığıyla Müslüman oldular. 1095[63]

Tatar, Teylesan, Kabak Ve Türk Dağlarının Durumu

Tatar, Teylesan ve el-Cebel'in hepsi Müslüman oldular. İslâm eskiden olduğu gibi şimdi de el-Kabak ve Türk dağlarında yayılmıştır. Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.
Sonra âdil sultan Mahmûd Sebuktekin (rh.a.), vefat edinceye kadar art arda fetihler gerçekleştirerek Hindistan'da büyük şehirler fethetti. Şimdi de bu şehirlerde Müslümanlar oturuyorlar. Hadis ve Kur'ân talebeleri ile mamur durumdadırlar. Zahirî mezhebi1096[64] oralarda egemendir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. 1097[65]

Sudan Şehirleri

Bana ulaşan bilgiye göre, H. 433 yılında Selâ9351098[66] ve Teknır halkı Müslüman olmuştur. Bunlar, Sudan ülkesinde iki büyük topluluktur. Allah'a çok şükürler olsun ki onların hem liderleri hem de kendileri Müslüman oldu. 1099[67]

Halife Ve Yöneticilerin Adları Ve Görev Süreleri

Bu risale günümüze kadar gelen, hidâyete erdiren halifeler, mü'minle-rin erriîri imamlar ile Kureyş ve Hâşim Oğullan'ndan Müslümanların işlerini deruhte eden yöneticilerin adları ve görev sürelerine dairdir. 1100[68]

Ebû Bekir Es-Sıddîk (R.A.)'In Halifeliği

Ebû Bekir (r.a), Rasûlullah (s.a.s.)'ın vefat ettiği gün halife oldu. Rasû-lullah (s.a.s.)'ın halifesi diye adlandırıldı. Halifelik süresi, iki yıl üç ay sekiz gündür. Hicretin 13.

1092[60] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 330-331.
1093[61] Asıl nüshada, "Amr" yazılıdır. Cemharatu EnsâbVl-Arab, 48 ve Nesebu Kweyş,6Ve göre
düzeltildi. İbn Hazm, el-Cemhara'da, Etruş lakabını alan kişinin: "Hasan b. Ali b. Hasan b. Ali b. Ömer...." olduğunu belirtmiştir. Burada ise soy kütüğünü kısaltmış, onu dedesine nisbet etmiştir.
1094[62] Nüshanın hamişinde: "Müellif (rh.a.) böyle söylüyor. Oradaki Müslümanların durumundan
habersiz olduğu anlaşılıyor. Zira oradaki Müslümanların çoğu Sünnî'dirler." yazılıdır.
1095[63] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 331.
1096[64] Nüshanın hamişinde: "Aksine Hanefî mezhebi hâkimdir." yazılıdır.
1097[65] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 331.
1098[66] Asıl nüshada, "Sel" yazılıdır. Selâ. Yakut'un, onun hakkında: "Ondan sonra imar edilmiş bir yerin olmadığı Mağrib'İn en uzak şehridir,.. Sonra güneyden ve kuzeyden Atlas Okyanusu başlar. Atlas Okyanusu'nun güneyinin iki tarafı ve yukarılarında Sudan şehirleri bu-lunmaktadır." yazdığı şehirdir.
1099[67] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 332.
1100[68] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 335.

yılında, 8 Cemâzıyelâhır tarihinde,1101[69] altmış üç yaşında vefat etti.
Annesi Ümmü'1-Hayr Selmâ bınt Sahi"1102[70] b. Âmir b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre'dir. Müslüman olmuştu. Allah rahmet etsin.
Ebû Bekir (r.a)'in döneminde önemli savaşlar şunlardır: Yemâme, Bus-ra, Ecnâdeyn, Mercu's-Suffâr. 1103[71]

Mü'minlerin Emîri Ömer B. Hattâb (R.A.)'Inhalifeliği

Künyesi Ebû Hafs'tır. Ebû Bekir (r.a.) vefat ettiğinde, hicretin 13. yılının Receb'1104[72] ayında bu görevi yüklendi. Hicretin 23. yılının Zilhicce ayının sonunda, Ebû Lu'lu' tarafından şehid edildi. Ebû Lu'lu'un adı, Fi-rûz'dur. Mecûsî olan bu kişi, Muğîre b. Şu'be'nin kölesi idi. Hz. Ömer (r.a.)'i, sabah namazı tekbirini aldığında yaraladı. Onun halifelik süresi, on yıl, altı ay, on beş gündür. Altmış üç yaşında tuzak kurularak şehîd edildi. Emîru'l-Mü'minîn (Mü'minlerin emiri) diye adlandırılan ilk kişidir.
Annesinin adı, Hanteme bint Hâşim b. Muğîre b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm'dur.
Onun döneminde, Bizanslılar ile Fehl ve Yermuk savaşları; Sâsânilerle de Kadîsiye, Calûlâ ve Nihâvend savaşları oldu. Küfe, Basra ve Mısır'daki Fustaî şehirleri kuruldu. 1105[73]

Müzminlerin Emîri Osman B. Affân'ın Halifeliği

Künyesi Ebû Amr'dır. Ebû Abdillah olduğu da söylenmiştir. Ömer (r.a.)'in şehid edilmesinden üç gece sonra Zilhicce ayında halife oldu. Hicretin 24. yılının Muharrem ayının ilk gününde halife olduğu da söylenmiştir. H. 53, Zilhicce ayında şehid edildi. Halifelik süresi, on iki yıldan on gün eksiktir.1106[74] Onun şehid edilmesi İslâm'a giren ilk karışıklıktır. Şüphesiz ona tuzak kurularak öldürülmesi olayı ile ilgili olarak Müslümanlara haksızlık edilmiştir. Onun öldürülmesi olayına bir topluluk katılmıştır. Bunlar arasında, Kinâne b. Bişr et-Tucibî, Kuteyre es-Sekûnî1107[75] ve Abdurrahman b. Udeys el-Belevî bulunmaktadır. Bunların hepsi Mısırlıdırlar. Hz. Osman'ın yaşı için 63 ile 90 arasında değişik rakamlar ileri sürülmüştür.
Annesi, Erva bint Kureyz b. Habîb b. Abdi Şems b. Abdi Menâf'tır.
Onun döneminde Afrika savaşı olmuştur. 1108[76]

Mü'minlerin Emîri Ali B. Ebî Tâlibel-Hâşimî'nin Halifeliği

Künyesi Ebû'l-Hasan'dir. Osman (r.a.) Medine'de öldürüldüğü gün halife oldu. Medine'den Kûfe'ye gitti, oraya yerleşti. Halifeliğin başşehri daha önce Medine'de idi. Ona biat etme konusunda geri kalan sahâbîler oldu. Üstelik hiçbir şer'î

1101[69] Tclkîlnt'l-Fuhûnf&â, 22 Cemâzıyelâhir tarihinde vefat ettiği belirtilmiştir.
1102[70] Asıl nüshada, ",...Saht b. Amr b. Âmir" yazılıdır. Amr kelimesi burada isimler arasına sokuşturulmuş. Bkz. Cemharatu Ensâbı'l-Arab, 126 ve Nesebu Kureyş, 275.
1103[71] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 335.
1104[72] Burada böyle söylemiştir. Halbuki birkaç satır yukarıda, onun 8 Cemâzıyelaııır'da vefat ettiğini bildirmiştir. Ömer'e, Ebû Bekir'in vefat ettiği gün bey'ât edildi.
1105[73] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 335-336.
1106[74] Telkîhu'l-Fuhûm'da: "Ebû Ma'şer der ki: On iki yıldan on iki gün eksiktir." yazılıdır.
1107[75] Asıl nüshada, "Kuneyre eş-Şekva" şeklinde yazılıdır.
1108[76] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 336.

mazeretleri[1109[77]] yoktu. Zira onun imamlığı konusunda hiç şüphe mevcut değildir. Kûfe'de suikast sonucu şehid edildi. Allah ondan razı olsun. Abdurrahman b. Mulcem el-Murâdî, 27 Ramazan 40 tarihinde, mescide girdiği sırada onu öldürdü. Şehid edildiğinde altmış üç yaşında idi.
Annesinin adı, Muhâcirelerden olan Fâtıma bint Esed b. Hâşim b. Abdi Menâf'tır. Allah ondan razı olsun.
Hz. Ali (r.a.) döneminde, Cemel ve Sıffîn savaşları oldu. Bu savaşlarda insanlar bâğîler ile nasıl savaşılacağım öğrendiler. Bu savaşlar ile ilgili hadisler, Ebû Ca'fer b. Cerîr ve diğer güvenilir tarihçilerce önemsenmiştir.
Hz. Ali (r.a.), Nehrevan Haricîleri ile savaştı. Bu ne güzel bir fetihtir. Zira Rasûlullah (s.a.s.) bu konuda uyanda bulunmuştu. Halifelik süresi, dört yıl, dokuz ay, on gündür. Onun suikast sonucu öldürülmesinden dolayı Müslümanlar hüsrana uğradılar. Allah ondan razı olsun. [1110[78]]

Mü'minlerin Emîri Hasan B. Ali B. Ebî Talib (R.A.)'İn Halifeliği

Künyesi Ebû Muhammed'dir, Babası Ali'nin vefat ettiği gün halife oldu. Halifelik süresi altı aydır.[1111[79]] Kan dökülmesinden hoşlanmadığı için, hakkından vazgeçip kendisini azlederek yerini Mu'âviye b. Ebî Süfyân'a bıraktı ve Mu'âviye'ye biat etti. Hicretin 48. yılında vefat edinceye kadar dünyadan el eteğini çekerek yaşadı.
Annesi, Rasûlullah (s.a.s.)'ın kızı Fâtıma'dır. [1112[80]]

Mu'âviye B. Ebî Süfyân'ın Saltanatı

Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib'in terkettiği halifeliği,[1113[81]] Mu'âviye b. Ebî Süf-yân b. Sahr b. Harb b. Ümeyye b. Abdi Şems b. Abdi Menâf devraldı. Mu'âviye'nin künyesi Ebû Abdirrahman'dır. Hicretin 41. yılının dördüncü yılında ona biat edildi. Süresi, on dokuz yıl, beş aydır. 15 Receb 60 tarihinde, yetmiş sekiz[1114[82]] yaşında vefat etti.
Annesi, Hind bint Utbe b. Rabî'a b. Abdi Şems b. Abdi Menâf'tır. İslâm'ı benimsemişti.
Mu'âviye döneminde, Kostantîniyye kuşatma altına alındı. Hucr b, Adiyy ve arkadaşları ölünceye kadar Şam'ın dışında hapsedildiler. [1115[83]] İrti-dat etmedikleri ve zina yapan evli insan (muhsan) olmadıkları halde, Pey-gamber'i gören bu insanları Öldürmek İslâm'ın zayıflığından kaynaklanmıştır. Hz. Âişe'nin, bu insanların öldürülmesi ile ilgili olarak muhafaza edilip gelen bir sözü[1116[84]] vardır.
Onun döneminde Afrika'da Kayravan şehri kuruldu. [1117[85]]

[1109[77]] Nüshanın hamişinde: "Mazeretleri, fitne durumu, insanların ihtilâfı, istikrarsızlık, vasiyyet ya da şûranın olmamasıdır. Allah en İyisini bilir. Bunları Ebû Abdillah 1355 yılında Dihl'de söylemiştir." yazılıdır.
[1110[78]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 336-337.
[1111[79]] Telldhu'l-Fuhûm'da, yedi ay on bir gün denilmektedir. Dört ay olduğu da söylenmiştir.
[1112[80]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 337.
[1113[81]] İbn Hazm, buradan itibaren halifelik kelimesi yerine "vilâyet" kelimesini kullanmıştır. Biz de bu kelimeyi saltanat olarak tercüme ettik (çev.).
[1114[82]] Asıl nüshada, "sekiz" kelimesi siliktir. Tbn Sa'd, II/VII, I28'e göre tesbit ettik.
[1115[83]] Ceme! ve Sıffîn savaşlarına katılıp, Ali'nin arkadaşları ve taraftarlarından olduğundan dolayı onlara böyle yapıldığını iddia etmişlerdir.
[1116[84]] Hucr b. Adiyy ve arkadaşlarının öldürülmesi sırasında, Mu'âviye'yi azarlayarak söylemiş olduğu şu sözdür: Rasûlullah (s.a.s.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Benden sonra bazı insanların öldürülmesi, Allah'ı ve semâ ehlini gücendirecektir."
[1117[85]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 337.

Yezîd B. Mu'âviye'nin Saltanatı

Babası öldüğünde Yezîd b. Mu'âviye'ye biat edildi. Künyesi Ebû Hâ-lid'dir. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib ve Abdullah b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm ona biat etmekten kaçındılar. Hüseyin (a.s.), Kûfe'ye doğru hareket etti. Şehre girmeden şehid edildi. Mü'minlerin emîri Hz. Osman'dan sonra üçüncü ya da Ömer b. el-Hattâb'dan sonra İslâm'ın dördüncü musibeti ve helakidir. Zira Müslümanlar, bu olayda açıkça zulüm ve haksızlığa uğradılar. Abdullah b. Zübeyr ise Mekke'ye sığındı. Yezîd, Rasûlullah (s.a.s.)'ın haremi Medine'ye ve Allah'ın haremi Mekke'ye savaşmak üzere askerleri gönderinceye kadar orada kaldı. Bu askerler, Muhacir ve En-sâr'ın geride kalanlarını Harre Savaşi'nda öldürdü. Bu olay da, İslâm için en büyük musibet ve helaktir. Zira erdemli Müslümanlar, o dönemde yaşayan sahâbîler ve tabiîn neslinin büyüklerinden seçkin Müslümanlar, savaş meydanında ya da hapsedilerek açık bir zulüm ile öldürüldüler. Rasûlullah (s.a.s.)'ın mescidinde, Yezîd'in askerlerinin atları gezinip tur attılar. Rasûlullah (s.a.s.)'m kabri ile minberi arasında bulunan Ravza'nın içini hayvan sidiği ve tersi ile kirlettiler. Mescid-i Nebevî'de, cemâat namaz kılamaz duruma geldi. Mescidin içinde Sa'îd b. Müseyyeb'den başka kimse kalmamıştı. Zira o hiç bir zaman oradan ayrılmadı. Amr b. Osman b. Af-fân ve Mervân b. el-Hakem, Mücrim b. Ukbe el-Murrî'nin yanında onun deli olduğuna dair tanıklık etmeselerdi, Mücrim onu da öldürecekti. İnsanlar, Yezîd b. Mu'âviye'ye köle oldukları, o dilediğini satar dilediğini âzâd eder şeklinde biat etmeleri için zorlandı. Bazıları, Kur'ân ve Sünnet'e göre hükmetmesi üzerine ona biat edeceklerini belirttiler. Onlar için hapsedilerek boyunlarının vurulması emrini verdi. Câhil ve günahkâr (mücrim) biri, İslâm'ı bu şekilde rezil etti, Medîne'yi üç defa yağmaladı. Rasûlullah (s.a.s.)'ın ashabı küçük görüldü. Evlerine girilip malları ganîmet olarak alındı. Bu kişiler Medîne'yi böyle yağmaladıktan sonra, Allah'ın müşerref kıldığı Mekke'ye geçip, orayı kuşattılar. Allah'ın evi olan Ka'be'yi mancınık ile taşladılar. Mücrim b. Ukbe el-Murrî, Harre olayından üç gün sonra öldüğünde, yerine Şam ordusunda bulunan Husayn b. Numeyr es-Se-kûnî geçti. Yüce Allah, Yezîd'i, üstün ve güçlü birine yaraşır bir tutuşta alıverdi. Harre olayından iki aydan fazla, üç aydan az bir süre sonra Yezîd öldü. Bunun üzerine onun askerleri Mekke'den döndüler.
Yezîd, 15 Rebî'ulevvel 64 yılında, otuz küsur yaşındayken öldü. Annesinin adı, Meysûn bint Behdel el-Kelbî'dir. Saltanatının süresi üç yıl, sekiz ay, birkaç gündür. [1118[86]]

Mu'âviye B. Yezîd'in Saltanatı

Sonra Ebû Leylâ Mu'âviye b. Yezîd b. Mu'âviye'ye biat edildi. Kırk gün kadar yönetimde kaldı. Sonra işin zorluğunu gördü. Salih bir kişi idi. kendini azledip, işten el çekti. Kırk güne kadar evine kapandı ve yirmi yaşındayken vefat etti. Allah rahmet etsin.
Annesi, Ümmü Hâlid bint Ebî Hâşim b. Utbe b. Rabî'a b. Abdi Şems b. Abdi Menâf'tır. [1119[87]]

[1118[86]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 338.
[1119[87]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 339.

Abdullah b. Ez-Zübeyr'in Mekke'deki Saltanatı

Hicretin 64. yılında, Mekke'de ona biat edildi. Biattan üç ay sonra, Ürdün'deki göçebe Araplardan1120[88] küçük bir topluluk hariç, Afrika'dan Horasan'a kadar bütün Müslümanlar onun etrafında birleştiler. Ürdün'deki o küçük topluluğa da, kendisine biat ettikten sonra Mervân b. el~Hakem'i elçi olarak gönderdi. Mervân b, el-Hakem, onların yanına vardığında bi-atından vazgeçip itaatsizlik etti. Hiçbir yorum ve şüpheye mahal kalmadan, Müslümanların birlik ve beraberliğini bozan ilk kişi Mervân b. el-Hakem'dir. Ürdün halkı ona biat etti. Abdullah b. ez-Zübeyr'e karşı ayaklandı. İslâm döneminde Ensâr'dan dünyaya ilk gelen çocuk olan, Rasûlullah (s.a.s.)'m sahâbîlerinden Nu'mân b. Beşîr'i, Hıms'ta öldürdü.

Muhtar b. Ubeyd b. Mes'ûd es-Sakafî, cahillikler içerisinde peygamberlik iddiası ile ortaya çıktı. Görünürde olanların ötesinde bir şeylerden haberdar olduğunu iddia ediyordu. Kûfe'de öldürüldü. Onun durumu, tarih bilginlerince sağlam bir şekilde kaydedilmiştir. Muhtâr'm, îb-nu'z-Zehrâ el-Hüseyin'in işine karışanları araştırıp Allah'ın takdir ettiği kadar öldürmesi onun yaptığı iyi işlerdendir. Fakat daha sonra bu iyiliği silen işler yaptı. Kûfe'de kendisine karşı olduğunu sandığı kişileri öldürdü. Genelde durumu bundan ibarettir.

Mervân, Mısır ve Suriye'ye egemen oldu. On ay sonra öldü. Abdullah b. ez-Zübeyr'i azletme konusunda, onun yerine oğlu Abdulmelik geçti. Yönetimi iyice güçleninceye kadar fitnesi devam etti. Valisi Haccâc b. Yûsuf'u Mekke'ye gönderdi. O da Mekke'yi muhasara etti. Haccâc, Allah'ın evi Ka'be'yi mancınıkla taşa tuttu. İbnu'z-Zübeyr'i, kaçma girişiminde bulunmayarak, nefsini koruyarak ve onlara yönelip savaşır bir durumda olduğu halde öldürdü. Bu yüzden onu öldürenin kim olduğu belli değildir.

İbnu'z-Zübeyr, öldürüldüğünde yetmiş üç yaşında idi. İslâm geldikten sonra doğan ilk çocuktu. [O'nun öldürülmesi İslâm için musibetlerden biri] 1121[89] ve onun helakidir. Zira Müslümanlar, onun öldürülmesi, asılması ve Harem'in saygınlığına leke sürülmesi nedeni ile açık bir zulüm ve haksızlığa uğratıldılar. Onun yöneticiliği, dokuz yıl iki buçuk aydır. Annesi, Esma bint Ebî Bekir es-Sıddîk'dir. 1122[90]

Abdulmelik B. Mervân B. Hakem'in Saltanatı

Künyesi Ebû'l-Velîd olan Abdülmelik'in soy kütüğü şöyledir: Abdul-melik b. Mervân b. Hakem b. [Ebî] 1123[91] el-Âsî b. Ümeyye b. Abdi Şems b. Abdi Menâftır. İbnu'z-Zübeyr'in öldürülmesinden sonra yönetimi devraldı. Hicretin 86. yılında, 15 Şevval Perşembe günü Şam'da ölünceye kadar yönetimde kaldı. Saltanatı on üç yıl, iki buçuk ay sürdü.

Annesi, Aişe bint Mu'âviye b. el-Muğîre b. Ebi'1-Asî b. Ümeyye b. Abdi Şems'dir. Rasûlullah fs.a.s.), Mu'âviye b. el-Muğîre'yi hapsederek öldürmüştür.

1120[88] Bu kişi Hasan b. Mâlik b. Behdel el-Kelbî'dir. Sevrb. Ma'n es-Sülemî, onu, "a'rabî/göçe-be Arap" dîye vasıflandırmıştır. Bkz. et-Taberi, (Mısır Baskısı), VII, 3.

1121[89] Asıi nüshada, siliktir. Sözün bağlamı gereği olarak ilave edildi. İbn Hazm'ın alışılmış ifadeleriyle de uyum içerisindedir. Zira ibn Hazm, Yezîd b, Mu'âviye'nin Harre olayında öldürdüğü kişiler hakkında: "Bu olay da İslâm'ın en büyük musibetlerinden ve onun helakidir." demiştir. Ondan önce, Ömer b. el-Hattâb'm Öldürülmesi hakkında da; "Onun öldürülmesi İslâm'a giren ilk karışıklıktır." demiştir.

1122[90] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 339-340.

1123[91] Cemharaiu Ensâbt' /-Arab, 19 ve Nesebu Kureyş, 159'a göre ilave edildi.

Abdulmelik, öldüğünde elli iki yaşında idi. [1124[92]]

Velîd B. Abdilmeük'in Saltanatı

Künyesi Ebû'l-Abbâs'tır. Babası öldüğünde yönetime geçti. Hicretin 95. yılı, 15 Cemâzıyelevvel Cumartesi günü ölünceye kadar yönetimde kaldı. Saltanat süresi dokuz yıl, yedi ay olan Velîd, kırk altı yaşında öldü.
Annesi, Vellâde bint Abbâs b. Cez'[1125[93]] b. el-Hâris b. Züheyr b. Cezime el-Absî'dir. Onun döneminde, Endülüs, Mâveraünnehr, Horasan ve Sind fethedildi. [1126[94]]

Süleyman B. Abdilmelik'in Saltanatı

Künyesi Ebû Eyyûb'dur. Filistin'in Remle şehrinde oturuyordu. Babası ve kardeşi ise Dimeşk'te oturuyorlardı. Kardeşi Velîd öldüğünde ona biat edildi. Hicrî 99 yılında, 10 Safer Cuma günü ölünceye kadar yönetimde kaldı. Onun saltanat süresi iki yıl, dokuz ay, beş gündür. Yaşı için otuz yedi olduğu söylenmiştir. Velîd'in öz kardeşidir. Onun döneminde Kostan-tîniyye yirmi dört yaşındaki kardeşi Mesleme b. Abdilmelik tarafından kuşatma altına alındı. [1127[95]]

Ömer B. Abdilazîz'in Halifeliği

Ömer b. Abdilazîz'in künyesi Ebû Hafs'tır. Süleyman'ın onu kendi yerine halef bırakması ile, onun öldüğü gün yönetimi devraldı. Hıms'a bağlı Hunâsıra denilen yerde ikamet etti. Hicretin 101. yılında, 25 Receb Cuma günü vefat edinceye kadar yönetimde kaldı. Onun halifelik süresi, iki yıl, beş ay, beş gündür. Otuz dokuz yaşında vefat etti. Kırk yaşını doldurduğu da söylenmiştir. En doğrusu ise bu görüştür. Zira Ömer b. Abdilazîz, A'meş ve Hişâm b. Urve'den her biri hicretin 41. yılında doğmuşlardır. Onun fazileti bilinmektedir. Bundan dolayı biz onun faziletlerini anlatma konusunda burada kendimizi zorlamayacağız. Zira bu kitap, belirtilmesi kaçınılmaz olan zarurî şeyleri yazma amacına göre kaleme alındı.
Annesi, Ümmü Asım bint Asım b. Ömer b. el-Hattâb'dır. [1128[96]]

Yezîd B. Abdilmelik B. Mervân'ın Saltanatı

Süleyman b. Abdilmelik'in, Ömer b. Abdilazîz'den sonra kendi yerine onu halef tayin etmesi nedeni ile, Ömer b. Abdilazîz'in vefatından sonra Yezîd b. Abdilmelik'e biat edildi. Künyesi Ebû Hâlid'dir. Hicrî 105. yıl, 26 Şa'bân Cuma gecesi ölünceye kadar yönetimde kaldı. Hıms'a bağlı el-Behrâ denilen yerde ikamet etti. Onun saltanat süresi, dört yıl, bir aydır. Kırk yaşlarındayken öldü.
Annesi, Atîke bint Yezîd b. Mu'âviye'dir. [1129[97]]

[1124[92]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 340.
[1125[93]] Asıl nüshada, "Cerîr" yazılıdır. El-Cemhara, 239 ve Nesebu Kureyş, 162'ye göre düzeltildi
[1126[94]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 340.
[1127[95]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 340.
[1128[96]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 341.
[1129[97]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 341.

Hişâm B. Abdilmelik'in Saltanatı

Yezid'in ölümü nedeni ile Hişâm b. Abdilmelik'e biat edildi. Zira Yezîd, kendi yerine onu veliaht tayin etmişti. Rakka'dan bir gün uzaklıktaki Rusâfe'de ikamet etti. Künyesi Ebû'l-Velîd'dir. Hicrî 125. yıl, 10 Re-bi'ulâhır tarihinde ölünceye kadar yönetimde kaldı. Öldüğünde elli iki yaşında idi. Onun saltanat süresi, on dokuz yıl, yedi ay, birkaç gündür.
Annesi, Ümmü Hâşim[1130[98]] bint [Hişâm b.] [1131[99]] İsmâîl b. Hişâm b. el-Velîd b. el-Muğîre b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm'dur. [1132[100]]

Velîd B. Yezîd B. Abdilmelik'in Saltanatı

Amcası Hişâm öldüğünde ona biat edildi. Zira Yezîd, Hişâm'dan sonra onu yöneticiliğe aday göstermişti. Hicretin 126. yılında, 3 Cemâziyelâhır Perşembe günü öldürülünceye kadar yönetimde kaldı.
Künyesi Ebû'l-Abbâs'tır. Hıms'a bağlı bazı yerleşim birimlerinde ikamet etti. Fâsık, kaba ve azledilen biriydi. Saltanat süresi bir yıl, iki aydır. Kırk iki yaşında öldürüldü.
Annesi, Haccâc b. Yûsuf'un kardeşi Muhammed b. Yûsuf'un kızıdır. [1133[101]]

Yezîd B. Velîd B. Abdilmeük B. Mervân'ınhalifeliği

Münkere karşı gelerek ayaklandı. Gerçek manada fâsık ve kâfir olan amcasının oğlu Velîd b. Yezîd'i öldürdü. Böylece Yezîd b. Velîd'e biat edildi. Hicretin 126. yılı, Zilhicce ayında vefat edinceye kadar yönetimde hüküm sürdü. Halifeliğinin süresi, altı aydır. Yaklaşık olarak otuz beş yaşında vefat etti. Erdemli bir insandı. Künyesi Ebû Hâlid'dir. Dımeşk'te ikamet etti.
Annesinin adı, Şahferîd'dir, [1134[102]] Sâsânî kralı Hüsrev b. Feyrûz b. Yezdi-cerd b. Şehriyâr b. Kisrâ b. Ebreviz'in kızıdır. [1135[103]]

İbrahîm B. Velîd B. Abdilmelik B. Mervân B. Hakemin Saltanatı

Kardeşi öldürüldüğünde ona biat edildi. Mervân b. Muhammed b. Mer-vân b. Hakem adına, kendisi yönetimden el çekinceye kadar durumu bozuk, işleri karışık bir şekilde iş başında üç ay kaldı. Daha sonra yaşamına normal bir şekilde devam etti. Bir rivayete göre Zab gününde boğuldu. Diğer bir rivayete göre ise, o günden önce ölmüştü. Künyesi Ebû İshâk'tır. Annesi, ismini bilmediğim bir câriyedir. [1136[104]]

A'yâs Koluna Mensub Emevî Sultanlarının Sonuncusu Mervân B. Muhammed B. Mervân B. Hakem'in Saltanatı

[1130[98]] El-Cemhara, 139'da da aynı bu şekilde geçmektedir. Nesebu Kureyş, 328'de Ümmü Hişâm şeklinde yazılıdır.
[1131[99]] El-Cemhara, 139 ve Nesebu Kureyş, 328'e göre yapılan bir ilavedir.
[1132[100]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 341.
[1133[101]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 341-342.
[1134[102]] Asıl nüshada "Hefrid" şeklinde yazılıdır. El-Cemhara, 81'egöre düzeltildi. Et-Taberî, IX, 46'da, Şah Aferid'dir.
[1135[103]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 342.
[1136[104]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 342.

Mervân b. Muhammed b. Mervân'a, hicretin 127 yılı Safer ayında, Ce-zîre'de biat edildi. İstikrarlı bir durum yaşamadı. Bir mekânda sürekli kalmadı. Amcasının çocukları ve başkalarının ona her defasında karşı gelmesinden dolayı işleri hiç düzelmedi. Künyesi Ebû Abdilmelik'tir. Mısır topraklarında Bûsîr denilen yerde öldürülünceye kadar hep böyle devam etti. Hicri 132. yıl, 13 Rebî'ulevvel Cuma günü öldürülünceye kadar durmadan savaştı. Gücünü hiç yitirmedi. Onu, Horasanlılardan Amir b. İsmâîl el-Musli[1137[105]] öldürdü. Saltanat süresi, beş yıl, bir aydır. Doksan altı yaşında idi.
Annesinin kim olduğu hakkında değişik görüşler vardır. Bir rivayete göre annesi câriyedir. Diğer bir rivayete göre ise, Benî Âmir'in bir kolu olan Ca'de Oğullan'ndandır.
İşte böylece bir Arap devleti olan Ümeyye Oğulları devleti sona erdi. Belli bir başkentleri yoktu. Onların hepsi halifelikten önce oturdukları ev ve arazilerinde oturmaya devam ettiler. Ne mal biriktirdiler, ne de sarayları çoğalttılar. Müslümanlardan, kendilerine "Efendim!" ya da "Sahibim!" şeklinde hitâb etmelerini istemediler. Böylece Müslümanlar, onlarla kulluk ve padişahlık ilişkisi ile yazışmalarda bulunmadılar. Onların huzurunda el, ayak ve yerleri öpmediler. Yöneticilerinin amacı, en uzak bölgelere kadar görev lendirme ve görevden alma konusunda kendilerine tam bir itaat etmekten başka bir şey değildi. Endülüs, Sind, Horasan, İrminiyye ve Ye-men'deki valileri azlediyorlar; yerlerine başkalarını görevlendiriyorlardı. [1138[106]]

Ebu'l-Abbâs Es-Saffâh

Yönetim Abbâs b. Abdilmuttalib (r.a.) Oğulları'na geçti. Onların devleti, Arap olmayan (Acem) bir devletti. Arapların defterleri kapandı. Horasan Acemleri işbaşına geçtiler. Yönetim tam ısırıcı meliklik ve kisrahğa dönüştü. Şu da var ki Emevîlerin aksine onlar sahâbilerden hiçbirine açıkça sövmediler. Zira Ümeyye Oğulları, Ali b. Ebî Tâlib'e ve Hz. Fâtıma-tu'z-Zehrâ'nın pak soyundan olan evlâdına lanet okuyorlardı. Sadece Ömer b. Abdilazîz ve Yezîd b. Velîd, caiz görmediklerinden dolayı bu lanetlemeyi yapmadılar.
Ebû'l-Abbâs'ın[1139[107]] yönetimi döneminde Müslümanların birliği bozuldu. İki Zap nehirlerinin kesiştiği yerden başlayarak, denize taraf Afrika Önleri ve Sudan bölgeleri ile ilişkileri kesildi. Bu bölgelere Haricî grupları ve Abdullah b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib'in iki oğlu İdris ve Süleyman'ın torunları olan Şî'a ve Mu'tezile toplulukları egemen oldular. Bu fırkalar, Berberilerin yaşadıkları bölgelerde ortaya çıktılar. Onlardan Mu'âviye b. Hişâm b. Abdilmelik b. Mervân torunları Endülüs'e egemen oldular. Ama bu fırkaların çoğu Mu'âviye b. Hişâm'ın soyundan olmayanlardı. Yine Abbasîler yönetimde olduğu sıralarda, kâfirler, Endülüs'ün yansı ve Sind'in yarıya yakın bir bölümü üzerine hâkim oldular.
Ebû'l-Abbâs es-Saffâh Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Abdillah b. el-Abbâs, hicretin 132. yılında, Rebî'ulâhır ayında Kûfe'de işbaşına geçti. Hicrî 136, Zilhicce ayında

---

[1137[105]] Asıl nüshada, "el-Mesel" şeklinde yazılıdır. Et-Taberî'ye göre düzeltildi. Kûfe'de bir kabile adını taşıyan bir mahalleye de nisbet edilmiş olabilir. (Bkz. Mu'cemu'l-Buldân, el-Meseliyye maddesi).
[1138[106]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 342-343.
[1139[107]] "Abbâs Oğulları" olması daha muhtemeldir. Zira bundan sonra anlatılacak olanlar Ebû'l-Abbâs es-Saffâh döneminde değil, aksine Ebû Ca'fer eî-Mansûr ve ondan sonra meydana gelmiş olaylardır.

ölünceye kadar Enbâr'da yönetimde kaldı. Öldüğünde otuz üç yaşında idi. Saltanat süresi dört yıl, sekiz aydır.

Annesi, Haris b. Ka'b Oğulları'ndan Rayta bint Ubeydillah b. Abdillah b. Abdilmedan'dır. Daha önce[1140[108]] Haccâc b. Abdilmelik b. Mervân'ın hanımı idi. Ondan Ebû'l-Abbâs'm anne bir kardeşi olan Abdulazîzb. Haccâc'i doğurdu. Sonra Haccâc'ın kardeşi Abdullah b. Abdilmelik b. Mervân ile evlendi. Ondan da Ebû'l-Abbâs'in dönemine yetişen ve Ebû'l-Abbâs'in kendisine ikramda bulunduğu bir kız çocuk doğurdu.

Ebû'l-Abbâs döneminde, onun kardeşinin oğlu İbrâhîm, [1141[109]] camide bulundukları bir sırada Mavsıl halkına saldırdı. Halk maksureyi[1142[110]] kırıp, ağaçlarını alarak askerlerle çarpıştı. Onları camiden dışarı çıkartıp kurtuldular. [1143[111]]Sadaka el-Ezdî'nin dedesi İbn Zerîk onlar arasında idi. [1144[112]]

Ebû Ca'fer El-Mansûr'un Saltanatı

Saffâh'dan sonra kardeşi Ebû Ca'fer el-Mansûr Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Abdillah b. el-Abbâs yönetime geçti. Kardeşi öldüğünde ona biat edildi. Bağdâd'ı kurup saltanatının merkezi yaptı. Hicretin 158. yılında, Zilhicce ayında ölünceye kadar yirmi iki yıl yönetimde kaldı. Hacca giderken yolda öldü. Mekke yakınlarında Bi'r-i Meymûn denilen yerde defnedildi. Öldüğünde aitmiş üç yaşında idi. Annesi, câriye olup. Nefzî[1145[113]] kabilesindendir. Sinhâciyye kabilesinden olduğu da söylenmiştir. [1146[114]]

El-Mehdî'nin Saltanatı

Mansûr'dan sonra oğlu el-Mehdî lakablı Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah yönetime geçti. Hicretin 169. yılında ölünceye kadar on yıl, birkaç ay[1147[115]] yönetimde kaldı. İsabâd'da[1148[116]] öldüğünde kırk üç yaşında idi.

Annesi, Ümmü Mûsâ bint Mansûr el-Himyerî'dir. Afrika'da bulunan Kayravan halkındandır. Daha önce Kayravan'da Ubeydullah b. Abbâs b. Abdilmuttalib'in evlatlığından reddedilen bir genç ile evli idi. Ondan bir kız çocuğu doğurdu. Mansûr'dan önce bir terzi ile evlendi. Ondan da bir erkek çocuk doğurdu. [1149[117]]Sonra kavminin yanına gitti. Ebû Ca'fer Mansûr, Hişâm b. Abdilmelik'in halifeliğinde hareket edip Kayravan'a girdi. Terzinin öldüğünü ya da onu boşadığmı öğrendi. Böylece Mansûr, onunla evlenip getirdi. Halifelik makamına geçtiğinde, terzinin çocuğuna Tayfur adını koydu. Bazı rivayetlerde Tayfur, el-Mehdî'nin azadlı kölesi

---

[1140[108]] Ebû'l-Abbâs es-Saffâh'ın babası Muhammed b. Ali'den önce.

[1141[109]] İbrâhîm b. Yahya b. Muhammed'dİr. Yahya, Ebû'l-Abbas es-Seffâh'm kardeşidir. İbrahim'den başka çocuğu yoktur.

[1142[110]] (Maksure: Camide hükümdarın içinde namaz kıldığı ve genel kullanım alanında parmaklık ya da kafesle ayrılmış, zeminden hafifçe yüksek kesime verilen ad. -çev.-)

[1143[111]] El-Cemhava'Ğd. durum daha açık bir şekilde şöyle anlatılmıştır: "....İbrahim b. Yahya, Mav-sil halkını öldüren kişidir. Cuma günü onlara kılıçla saldırdı. Onlardan ancak dört yüz kadar kişi kurtulabildİ. Bu kişiler, askerlerle çatışıp onları yarıp dışarı çıkanlardır. Sonra İbrâhîm, Mavsil'da hiç bir horoz ve köpeğin bırakılmamasını, hepsinin boğazlanmasını emretti."

[1144[112]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 343-344.

[1145[113]] Asıl nüshada, Nafziyye kelimesi yerine "Bakariyye" yazıhdır. El-Cemhara, lR'e göre dü-zeltiidi. İbn Hazm, orada onun adının "Sellâme" olduğunu belirtmektedir.

[1146[114]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 344.

[1147[115]] On yi! bir ay olması da muhtemeldir. Bkz. Muvûcu'z-Zeheb, thk. Muhyiddîn, III, 319.

[1148[116]] Asıl nüshanın hamişinde, "Musabaz olması muhtemeldir." yazılıdır. Et-Taberî, X, 12'de Mehdî'nİn, Mâsebazân'm er-Rez adlı köyünde vefat ettiği yazılıdır. Mes'ûdî, Muvû-cu'z-Zeimb, III, 319'da "Redeyn" diye adlandırmıştır.

[1149[117]] İbn Hazm, el-Cemhara, 19'da bu olayı daha açık ve bir şeküde anlatmıştır. (Türkçe'ye tercüme edildiğinde yukarıdaki paragrafla hemen hemen aynı anlamı ifade edeceğinden, e!-Cemhara'da alıntılanan paragrafı tercüme etmeyi gerekli görmedik, çev.)

olarak görülmektedir. Halbuki o, Mehdî'nin anne bir kardeşidir. Ahbâru Bağdâd adlı eserin müellifi Ubeydullah b. Ahmed b. Ebî Tâhir'in dedesidir. [1150[118]]

El-Hâdî'nin Saltanatı

Mehdî'den sonra oğlu el-Hâdî lakablı Ebû Muhammed Mûsâ b. Muhammed yönetimi devraldı. Hicretin 170. yılında, yirmi dört yaşında Mû-sâbâd'da ölünceye kadar yönetimde kaldı. Hükümdarlığı bir yıl iki ay sürdü. Annesi Hayzuran adında bir câriyedir. [1151[119]]

Hârûn Er-Reşîd'in Saltanatı

Hâdî'den sonra kardeşi Ebû Ca'fer Hârûn b. Muhammed yönetime geçti. Horasan'ın Tûs şehrinde ölünceye kadar yönetimde kaldı. Mezarı da Tûs şehrindedir. Bir yıl hacca gidiyordu, bir yıl da gazaya çıkıyordu. Halifelik döneminde hacca giden son halifedir. Ondan sonra, genellikle yönetimlerinden önce hacca gidilirdi. Rakka ve Hîra'da ikamet etti. Hicretin 193. yılında kırk altı yaşında öldü. Hükümdarlık süresi, yirmi üç yıl, bir aydır. Hâdî'nin öz kardeşidir. [1152[120]]

el-emîn'in saltanatı

Hârûn er-Reşîd'den sonra, oğlu Ebû Abdillah Muhammed el-Emîn b. Hârûn er-Reşîd b. Muhammed el-Mehdî yönetime geçti. Hicretin 196. yılında öldürülünceye kadar yönetimde kaldı. Kardeşi Me'mûn, komutanı Tâhir b. Hüseyin'i onunla savaşmaya gönderdiğinde onun öldürülmesini emretmişti. O da Muhammed el-Emîn'i hapsederek öldürdü. Yönetim süresi, dört yıl bir kaç aydır. Öldüğünde yirmi yedi yaşında idi.
Annesi, Zubeyde'dir. [1153[121]] Onun adı, Ümmü Ca'fer bint Ca'fer el-Ekber b. Ebî Ca'fer el-Mansûr'dur. [1154[122]]

Me'mun'un Saltanatı

Emîn'den sonra kardeşi Ebû'l-Abbâs Abdillah b. Hârûn er-Reşîd b. Muhammed el-Mehdî yönetime geçti. Gazada bulunmak üzere Bizans diyarında bulunduğu sırada ölünceye kadar yönetimde kaldı. Mezarı Tarsus'tadır. Yönetim süresi, yirmi yıl, bir kaç aydır. Hicretin 218. yılı, 15 Receb günü kırk dört yaşındayken öldü. Ehl-i Beyt'i seviyordu. Onlardan yüz çeviren, onların eksikliklerini sayıp şovenlere kolaylık tanımazdı. Onun Şî'a mezhebine geçtiği de söylenmiştir.
Annesi, Horasan Bâdeğîs'li bir Türk olan, Merâcil adında bir câriyedir.
Onun döneminde Müslümanlar, Sikılliye ve İkrîdış'i fethettiler. [1155[123]]

El-Mu'tasım'in Saltanatı

[1150[118]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 344-345.
[1151[119]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 345.
[1152[120]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 345.
[1153[121]] (Zubevde onun lakabıdır. Bkz. Suvûtî. Tâvîhu'l-Hulefâ, 303 cev.)
[1154[122]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 345.
[1155[123]] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 346.

Me'mûn'dan sonra kardeşi Ebû İshâk Muhammed b. Hârûn b. Muhammed b. Abdillah yönetimi devraldı. Bağdâd'dan ayrılarak Sürre Men Rea[1156[124]] (Samarra) şehrini başkent yaptı. Babasının askerleri olan Horasanlıların yönetim işlerindeki güçlerini etkisiz duruma getirdi. Türkler'den yardım isteyerek onlardan kendisine bir ordu meydana getirdi. Onun döneminde İslâm devleti geçerliliğini yitirdi. O günden beri fesat ve karışıklığın dayandığı direkler yükselmeye başladı. Bununla birlikte onun döneminde, İslâm için büyük zenginlik sayılabilecek aşağıdaki fetihler yapıldı:
Mecusîlik dinini açıkça ilan ederek, Azerbeycan'da ortaya çıkıp yirmi yıl kadar padişah ordusunu yenilgiye uğratan ve İslâm'a karşı kılıç çeken Babek el-Hurremî öldürüldü.
Taberistan fethedilerek, onun dağlarında hüküm süren, Mecusîlik dinini ilan eden Mâzyâr öldürüldü.
Yine Mecusîlik dinini ayakta tutan el-Cebel'deki Muhammıra[1157[125]] fırkası mensuplarını öldürdü.
Küfür diyarına bizzat kendisi gazaya çıkan son halifedir.
Okuma yazma bilmeyen bir ümmî idi.
Mu'tezile mezhebinin görüşlerini savunuyordu.
Yönetim süresi, sekiz yıl sekiz ay sekiz gündür. Hicretin 227. yılı, Re-bî'ulevvel ayında kırk sekiz yaşındayken öldü.
Annesi, Mâride adında Arap asıllı olmayan Kûfeli bir câriyedir. [1158[126]]

El-Vâsık'ın Saltanatı

Mu'tasım'dan sonra Ebû Ca'fer Hârûn b. Muhammed b. Hârûn b. Abdillah yönetimi devraldı. Hicretin 232. yılında, Zilhicce ayında ölünceye kadar yönetimde kaldı.
Yönetim süresi, beş yıl, sekiz aydır. Öldüğünde otuz altı yaşında idi. Mu'tezile mezhebinin görüşlerini savunuyordu. Annesi, Karatîs adında Rum asıllı bir câriyedir. [1159[127]]

El-Mutevekkil'in Saltanatı

El-Vâsık'tan sonra kardeşi Ebû'1-Fazl Ca'fer b. Muhammed b. Hârûn b. Muhammed yönetime geçti. Hicrî 247 yılında, 4 Şevval[1160[128]] Çarşamba gecesi öldürülünceye kadar yönetimde kaldı. Oğlu Mustansır'ın emri ile, iki Türk olan Bağır[1161[129]] ve Yecen[1162[130]] adlı kişiler, ona meclisinde saldırarak öldürdüler. Yönetim süresi, on dört yıl, on aydır. Öldürüldüğünde kırk iki yaşında idi.
Annesi, adı Suca' olan bir Türk câriyedir. [1163[131]]

El-Muntasır'ın Saltanatı

[1156[124]] (Göreni neşelendiren anlamındadır. Sonra bu şehire Samarra denilmiştir. Samarra'nın aslı ise, göreni hoşnutsuz eden anlamında, Sae Men Rea olduğu söylenmiştir, çev.)
[1157[125]] Hurremiyye'nın bir fırkasıdır.
[1158[126]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 346.
[1159[127]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 346-347.
[1160[128]] Asıl nüshada, "249" yazılıdır. Bu açık bir hatadır. Zira az aşağıda belirtildiği gibi onun oğlu bile 248 yıında ölmüştür.
[1161[129]] Asıl nüshada, "Ba'ır" yazılıdır.
[1162[130]] Et-Taberî, XI, 23'de, "Vacen eİ-Uşrûsenî es-Sağadî" diye yazılıdır.
[1163[131]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 347.

Mutevekkil'den sonra babasını öldürmeyi plânlayan oğlu Ebû Ca'fer Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. Hârûn b. Muhammed el-Muntasır yönetimi devraldı. Hicrî 248, 5 Rebî'ulevvel tarihinde ölünceye kadar altı ay yönetimde kaldı. Öldüğünde yirmi beş yaşında idi. Şî'a mezhebinin görüşlerini benimsiyordu.
Annesi, Rum asıllı adı Habeşiyye olan bir câriyedir. Babasını, Ehl-i Beyt'i düşük gördüğünden; ondan ve Ali b. Cehm gibi arkadaşlarından Ehl-i Beyt ile ilgili küçük düşürücü şeyler işittiğinden dolayı öldürttüğü söylenmiştir.
Reşîd de Mütevekkil'in meylettiklerine eğilimli biri idi; fakat aşın değildi. Bazan Reşîd hoşuna gitmediği şekilde övülüyordu ve onun övülmesi sırasında Ehl-i Beyt küçük düşürülüyordu. Bu, şâirin mahrum edilip kovulması için yeterli bir sebeb sayıldı. Ancak Mütevekkil, Ehl~i Beyt'in aşırı derecede küçük düşürülmesinden dolayı hoşnutsuzluk göstermezdi. [1164[132]]

El-Musta'ın'ın Saltanatı

Muntasır'in ölümünden sonra, yakını olarak amcasının oğlu Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Mu'tasım el-Musta'ın yönetimi devraldı. Aynı yılın[1165[133]] Şevval ayında Öldürülünceye kadar azledilen bir yönetici olarak kaldı. Onun öldürülmesini emreden el-Mu'tez idi. Hapsedilerek öldürüldü. Öldüğünde 32-33 yaşlarında idi.
Annesi, Muhârik'tir. Bir rivayete göre câriye, diğer bir rivayete göre ise Mavsıl'ın bir köyü ofan Devsereli[1166[134]] Ubeyd'in[1167[135]]kızıdır. [1168[136]]

El-Mu'tez'in Saltanatı

Musta'ın'dan sonra, yakını olarak amcasının oğlu Mu'tez (Ebû Abdullah ez-Zübeyr b. Ca'fer el-Mutevekkil) yönetime geçti. Hicrî 255 yılı, Şaban ayında öldürülünceye kadar yönetimde kaldı. Hamama kapatılarak, ölünceye kadar kapısı kapatıldı. Onu devirme görevini üstlenen Türk asıllı Salih b. Vasîf, onun bu şekilde öldürülmesini emretmişti.
Onun döneminde, ülkenin değişik yerlerinde müstevliler ortaya çıktı. Musta'ın'ın azledilmesinden onun devrilmesine kadar üç yıl yedi ay yönetimde kaldı. Yaşı yirmi beş yıldan bir ay eksiktir. Hiç hacca gitmedi.
Annesi, Kabîha adlı Sikıliyyeli bir câriyedir. [1169[137]]

El-Muhtedî (R.A.)'Nin Halifeliği

Mu'tez'den sonra yakını olarak, amcasının oğlu Muhtedî (Ebû Abdil-lah Muhammed b. Hârûn el-Vâsık) yönetime geçti, Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun, âdil bir imamdı. Hicrî 256, 15 Receb tarihinde öldürülünceye kadar yönetimde kaldı. Mûsâ b. Boğa ona karşı ayaklandı. Onunla savaştı. Savaşta çok yara aldı. Sonra yakalanıp öldürüldü. Halifelik süresi, on bir aydır. Öldürüldüğünde otuz yedi yaşındaydı.
Annesi, Kurb admda bir câriyedir. [1170[138]]

[1164[132]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 347.
[1165[133]] Asıl nüshada, aynı bu şekilde yazılıdır. îbnu'I-Esîr, VII, 58, 61'de, o azledildi, sonra 252 yılında öldürüldü yazılıdır.
[1166[134]] Mu'cemu I-Buldân'da, "Devser" yazılıdır.
[1167[135]] El-Cemhara, 22'de, "Musullu bir adamın kızı olduğu söylenmiştir.1' yazılıdır.
[1168[136]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 347-348.
[1169[137]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 348.

El-Mu'temîd'in Saltanatı

Amcasının oğlu Mu'temîd (Ebû'l-Ab-bâs Ahmed b. Ca'fer el-Mutevekkil) yönetimi devraldı. Ölünceye kadar yönetimde kaldı. Yirmi üç yıl hüküm sürdü. Hicrî 279, 19 Receb tarihinde elli yaşındayken öldü.
Annesi, Futyan[1171[139]]adında bir câriyedir.
Onun döneminde kardeşi Ebû Ahmed el-Muvaffak, İslâm'ın yıkılmasına çalışan Zencîlerin liderini öldürdü.
Mu'temîd, hiç bir emir ve yasaklaması yerine getirilmeyen, devlet işlerinde hâkim olamayan ilk halifedir.
Halifeliğin adından başka elinde hiç bir yetkisi yoktu. [1172[140]]

El-Mu'tezîd'in Saltanatı

Mu'temîd'den sonra, kardeşinin oğlu Mu'tezîd (Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ahmed Talha b. el-Mutevekkil) yönetimi devraldı. Hicrî 289, 23 Re-bî'ulâhır tarihinde ölünceye kadar yönetimde kaldı. Onun yönetim süresi, dokuz yıl, dokuz ay birkaç gündür. Kırk altı yaşında öldü. Şî'a mezhebini savunuyordu. Bağdâd'a döndü; orada oturdu. Hiç hacca gitmedi. Ondan sonra günümüze kadar işbaşına gelen diğer halifeler de hacca gitmediler.
Annesi, Dirar adında bir câriyedir.
Onun döneminde Bahreyn'de, Afrika ülkelerinde ve Yemen'de, Kara-mıta adı altında küfre davet hareketi ortaya çıktı. Allah bize yeter, O ne güzel vekildir. [1173[141]]

El-Muktefi'nin Saltanatı

Mu'tezîd'den sonra, oğlu Muktefî (Ebû Muhammed Ali b. Ahmed) yönetimi devraldı. Hicrî 294, 13 Zilka'de Cumartesi günü, yatsı vakti ölünceye kadar yönetimde kaldı. Yönetim süresi, beş yıl, yedi ay, bir kaç gündür. Şî'a mezhebinin görüşlerini benimsiyordu.
Annesi, Çiçek[1174[142]] adında bir câriyedir. [1175[143]]

El-Muktedir'in Saltanatı

Muktefî'den sonra, kardeşi Muktedir (Ebû'1-Fazl Ca'fer b. Ahmed) on dört yaşında yönetimi devraldı. Ondan sonra, günümüze kadar mü'minle-ri idare eden hiç bir yönetici, bu yaştan daha küçük bir yaşta işbaşına geçmemiştir.
Onun döneminde halifelik müessesesi bozulup sarsıntılar geçirdi. İslâm'ın durumu zayıfladı. Aşın kâfir râfizîler ortaya çıktı. Birçok bölgeyi ele geçirdiler. Kendilerine mü'minlerin emîri adını verdiler. Daha önce bu adı almaktan çekinen, Endülüs'e

---

[1170[138]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 348.
[1171[139]] Asıl nüshada, "Kıtban" yazılıdır. El-Cemhara, 24 ve İbn Habîb el-Muhabber, 44'e göre düzeltildi.
[1172[140]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 348.
[1173[141]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 349.
[1174[142]] Asıl nüshada, "Hîheva" şeklinde yazılıdır. Et-Taberî, XI, 404 ve Suyûtî, Târîhu'I-Hidefâ (Thk. Muhyiddîn 1371 yılı baskısı), 376'ya göre düzeltildi
[1175[143]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 349.

egemen olan Hişâm b. Abdilmelik b. Mervân'm evlatları da bu konuda onların yolunu takip ederek kendilerine mü'minlerin emîri dediler. Daha önce onlara sadece "emîr" deniliyordu. Günümüzde bazı bölgelerde hüküm süren, mü'minlerin emîri Hasan b. Ali'nin torunları da onların yolunu takip ettiler. İşte böylece nizam ve intizam tamamen bozuldu; kargaşa baş gösterdi.
Hicretin 320. yılında 27 Şevval Çarşamba günü kendisine karşı ayaklanan Hadim Mu'nis ile yaptığı savaşta öldürülünceye kadar yönetimde kaldı. Öldüğünde otuz sekiz yaşında idi. Yirmi dört yıl, on ay yönetimde kaldı.
Annesi, Şağab[1176[144]] adında bir câriyedir.
Onun döneminde aşın Râfizîler, Afrika'nın tamamını ellerine geçirdiler. Kâfir Karmatîler, Mekke'yi istilâ ettiler. Haceru'l-Esved'i yerinden söktüler. İnsanlar tavaf esnasında öldürüldüler. Biz Allah'a aidiz. Yine ona döneceğiz. [1177[145]]

El-Kâhir'in Saltanatı

Muktedir'den sonra kardeşi el-Kâhir (Ebû Mansûr Muhammed b. Ah-med) yönetimi devraldı. Hicretin 322. yılında 6 Cemâzıyelevvel Çarşamba günü halledilip gözlerine mil çekilinceye kadar yönetimde kaldı. Yönetim süresi bir yıl, altı aydır. Sonra h. 338 yılında, elli altı yaşında ölünceye kadar, fakir, perişan ve önemsiz bir kişi olarak yaşadı.
Annesi, Katul adında bir câriyedir[1178[146]]

Er-Radî'nin Saltanatı

Kâhir'den sonra kardeşi er-Radî (Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ca'fer b. el-Muktedir) yönetime geçti. Hicrî 329. yıl, 15 Rebî'ulevvel Cumartesi günü ölünceye kadar yönetimde kaldı. Yönetim süresi, altı yıl, on ay, sekiz gündür. Öldüğünde yaşı otuz bir yıl bir kaç aydı.
Annesi, Zelûm adında bir câriyedir.
Onun döneminde, hemen hemen her bölgede hüküm süren ayrı ayrı hanedanlıklar oluştu. Ona ve ondan sonraki halifelere baskı uyguladılar. Yönetim bozuldu. Diğer kurumlar da ona göre bozulup sarsıntılar geçirdiler. [1179[147]]

El-Muttakî'nin Saltanatı

Er-Radî'den sonra kardeşi el-Muttakî (Ebû İshâk İbrâhîm b. Ca'fer) yönetimi devraldı. Hicretin 333. yılı, 23 Safer tarihinde ona karşı ayaklanan Türk asıllı Tüzün tarafından devrilip, gözüne mil çekilinceye kadar yönetimde kaldı. Yönetim süresi, dört yıl, on bir aydır. Salih bir kişi idi. Ne var ki yönetim işlerinde başarılı olamadı. Hicretin 340. yılında ölünceye kadar devrik olarak yaşadı. Öldüğünde kırk üç yaşında idi.
Annesi, Halûb adında bir cariyedir. [1180[148]]

1176[144] Asıl nüshada, "Şa'b" şeklinde yazılıdır. Et-Taberî, XI, 404'de göre düzeltildi.
1177[145] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 349-350.
1178[146] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 350.
1179[147] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 350.
1180[148] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 350.

El-Müstekfî'nin Saltanatı

El-Muttakî'den sonra, yakını olarak amcasının oğlu Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Ali eI~Müstekfî yönetime geçti. Bağdâd'a girip halifelik makamını istilâ eden Ahmed b. Buveyh ed-Deylemî el-Akta'm emri ile, h. 330 Cemâzıyelâhır'da devrilip gözlerine mil çekilinceye kadar yönetimde kaldı. Yönetim süresi on yedi aydır. H. 339 yılında ölünceye kadar azledilmiş olarak yaşadı. Öldüğünde yaşı elli beş yıl, bir kaç aydı. Annesi, Ğusn adında bir cariyedir. [1181[149]]

El-Mutî'ln Saltanatı

El-Müstekfî'den sonra yakını olarak amcasının oğlu el-Mutî' (Ebû'l-Kâsım b. Ca'fer el-Muktedir) yönetime geçti. Felç oluncaya kadar yönetimde kaldı. Hicretin 363. yılında 13 Zilka'de Çarşamba günü, kimse onu zorlamadan kendi isteği ile oğlu adına yönetimden el çekti. Yönetim süresi, yirmi dokuz yıl, beş buçuk aydır. Öldüğünde altmış dört yaşında idi. Yönetim süresince mazlum olarak yaşadı. Adından başka yönetimin hiç bir şeyine sahip değildi.
Annesi, Meşgale adında bir câriyedir.
Onun döneminde halifelik gücünü yitirdi ve yıkılmaya yüz tuttu. Dey-lemlilerBağdâd'ı; aşırı Râfizîler Mısır ve Suriye'nin tamamı ile Mekke ve Medine'yi; Bizanslılar İkrîdış, Suriye'nin hudud boylarını ve el-Cezî-re'nin bir kısmını istilâ ettiler. Karmatîler, Haceru'I-Esved taşım geri getirip Ka'be'deki yerine koydular. [1182[150]]

Et-Tâî'nin Saltanatı

El-Mutı'den sonra oğlu Ebû Bekir Abdulkerîm et-Tâî yönetime geçti. 380 yılında azledilinceye kadar yönetimde kaldı. Yönetim süresi on altı yıl, bir kaç aydı. Ondan sonra h. 400.[1183[151]] yılında ölünceye kadar azledilmiş ve gözlerine mil çekilmiş olarak yaşadı. Hesrumihr[1184[152]] b. Fennahüsrev b. Hasan b. Buveyh ed-Deylemî tarafından azledilip gözlerine mil çekilmişti. [1185[153]]

El-Kadir'in Saltanatı

Et-Tâî'den sonra, yakını olarak amcasının oğlu Kadir (Ebû'l-Abbâs Ahmed b. İshâk b. Ca'fer el~Muktedir) yönetime geçti. 423 yılında ölünceye kadar yönetimde kaldı. İslâm döneminde hiçbir halife, bu kadar uzun süre mü'minlerin emîri olarak kalmamıştır. Yine hiç biri onun kadar yaşamamıştır. Zira onun yönetim süresi kırk üç yıla ulaştı. Öldüğünde ise doksan üç yaşında idi. 331 yılında doğmuştu. [1186[154]]

[1181[149]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 351.
[1182[150]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 351.
[1183[151]] Diğer tarih kitaplarında, h. 393 yılında öldüğü yazılıdır.
[1184[152]] Bu, Bahâü'd-Devle denilen kişidir. Asıl nüshada adı, yukarıda kaydettiğimiz gibi yazılıdır. Bir imlâ hatasından kaynaklanmış olabilir. Lakabı, Bahâü'd-Devle'dir. Diğer kitaplara göre adı, Ebû Nasr Firûz'dur.
[1185[153]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 351.
[1186[154]] İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, Çıra Yayınları: 352.

El-Kâim Billâh Abdullah B. El-Kadir Billâh'ın Saltanatı

El-Kadir Billah'tan sonra Ebû Ca'fer Abdullah b. el-Kadir Billah yönetime geçti. Bugün işbaşında bulunan mü'minlerin emîridir.
Yüce Allah, keremi ile Müslümanlara, Allah dostlarını üstün kılacak, düşmanlarını zelîl edecek, İslâm kelimesini yüceltecek, İslâm'ın işini zorlaştıran diğer dinlerin kelimesini alçaltacak, adaleti ortaya koyan ve Kitâb ile Sünnet'e göre hükmeden râşid bir yönetici bahşetsin. Amin.
Ey Âlemlerin Rabbi, âmin.
Bu kitap ile amaçladığımızı Yüce Allah yardım edip yerine getirdi. Arşının ağırlığınca, yaratıklarının sayısınca ve kelimeleri adedince ve O'nu razı edecek şekilde O'na sürekli hamd olsun. Yüce Allah'tan hatalarımızın bağışlanmasını istiyor, rahmeti ile kabul buyurmasını ümid ediyoruz. Allah'tan başka ilâh yoktur. Her şeyin sahibi ve rnelîkidir. Bir'dir, İlk'tir ve el-Hakk'tır. Allah'ın salât ve selâmı, yaratıklarının en hayırlısı olan Efendimiz Muhammed'in, O'nun âlinin, ashabının, nesil ve akrabasının üzerine olsun. Onun sahâbîlerinden de Allah razı olsun.
Hicretin 776. yılı Safer ayının son on günü içerisinde bu kitabın yazımı tamamlandı. 1187[155]

1187[155] İbn Hazm, Cevâmiu’s-Sire, Çıra Yayınları: 352.